

LES SENTÈNCIES CATÒLIQUES DEL DIVÍ POETA DANT
(1545) DE JAUME FERRER DE BLANES. EDICIÓ
CRÍTICA, ESTUDI I CONTEXTUALITZACIÓ
BIOGRÀFICA I LITERÀRIA

Josep Llorenç i Blat

Dipòsit legal: Gi. 2043-2014
<http://hdl.handle.net/10803/284767>

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Aquesta obra està subjecta a una llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada

Esta obra está bajo una licencia Creative Commons Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives licence

TESI DOCTORAL

Les Sentències catòliques del diví poeta Dant (1545) de Jaume Ferrer de Blanes.
Edició crítica, estudi i contextualització biogràfica i literària.

Josep Llorenç i Blat

2014

TESI DOCTORAL

Les Sentències catòliques del diví poeta Dant (1545) de Jaume Ferrer de Blanes.
Edició crítica, estudi i contextualització biogràfica i literària.

Annex

Doctorand
Josep Llorenç i Blat

BLAT

2014
Doctorat de Ciències Humanes i de la Cultura

Director i tutor
Doctor Ramon Alcoberro i Pericay

R. Alcoberro

Memòria presentada per optar al títol de doctor per la Universitat de Girona

Índex

Resum / Abstract / Resumen	2
Antropònims, topònims i títol de les <i>Sentències catòliques</i>	4
1 Introducció	6
2 <i>Variatio onomastica</i>	11
3 D'una confusió de segles i d'absències enciclopèdiques	18
4 D'altres Ferrer	33
5 Família i naixement de Ferrer	39
6 A la cort de Nàpols	57
7 Barcelona, Burgos, Barcelona	75
8 De Blanes estant	105
9 Concepció i edició primera de les <i>Sentències catòliques</i>	124
10 Anàlisi de les <i>Sentències catòliques</i>	148
11 Transcripció de les <i>Sentències catòliques</i>	169
12 Recepció de les <i>Sentències catòliques</i>	264
13 Conclusions	547
14 Bibliografia	548

Annex 1. Testament de Ferrer

Resum

Procurador reial i nobiliari, cosmògraf, joier, lapidari, mercader i escriptor, i al capdavall, un ciutadà català honrat, Ferrer (Vidreres, ~1545 – Blanes, 1529) va marxar de ben jove a la cort de Nàpols, al servei del rei Ferdinando I d'Aragona. Acabada aquesta peripècia italiana va tornar a Blanes al servei del vescomte de Cabrera i de Bas fins que va morir a la mateixa vila al 1529.

Un seu criat, disset anys més tard, va editar uns papers esparsos que havia trobat a can Ferrer, les *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes* [sic], incloent-hi tres parts. La primera, «Conclusions», és un sumari destinat a mostrar «Entre todas las cosas necessàries a l'home per aconseguir lo seu fi y beatitut eterna principalment són tres»; la segona, «Meditació», és una reflexió a fi d'il·luminar els misteris sobre la passió i mort de Jesucrist a «lo santíssim loch de Calvari»; la tercera, «Letras», és un conjunt de dotze documents, entre cartes i d'altres textos, «fetas a mossèn Jaume Ferrer, respostes e regles per ell ordenades en cosmographia y en art de navegar». Ferrer, home de grans recursos, fa un recorregut per tots els coneixements que havia acumulat al llarg de la seva vida, de Dante Alighieri a Ptolemeu i del marquès de Santillana a Albert Gran o Aristòtil, fent servir fragments de la *Commedia*, dels *Proverbios*, de la *Bíblia* i de moltes altres autoritats científiques i filosòfiques, en català, italià, espanyol, llatí i, també, set mots en arameu.

Abstract

Lord Ferrer (Vidreres, ~1545 – Blanes, 1529), royal and aristocratic attorney, cosmographer, jeweler, lapidary, merchant and writer, after all, an honorable Catalan citizen, left early age, at the court of Naples at King Ferdinand's I service. After this eventful Italian journey he went back to Blanes at the Viscount of Cabrera and Bas' service, until he died in the same town in 1529.

One of his servants, seventeen years later, published some of the documents which were found scattered in Ferrer's House, *Catholic sentences from the divine poet Dante Florentine, compiled by most respectable lord Jaume Ferrer de Blanes* [sic], including three parts. The first one, «Conclusions», is a summary intended to show "Among all the things needed by a man to achieve his goal and his eternal beattitude, they are mainly three", the second one, «Meditation», is a reflection in order to illuminate the mysteries of the passion and death of Jesus Christ at "the holy loch of Calvary", and the third one, «Letters», which is a set of twelve documents, letters and other texts, "made to lord Jaume Ferrer, answers and rules ordered by him in Cosmography and Seacraft". Lord

Ferrer, a man with great resources, covers all the knowledge he had gathered throughout his life, from Ptolemy to Dante, from Albert the Great to Marquis de Santillana or to Aristotle, using fragments from *The Divine Comedy*, *The Proverbs*, *The Holy Bible* and many other philosophical and scientific authorities, in Catalan, Italian, Spanish, Latin, and also seven words in Aramaic.

Resumen

Procurador real y nobiliario, cosmógrafo, joyero, lapidario, mercader y escritor, y al fin al cabo, un ciudadano catalán honrado, Ferrer (Vidreres, ~1545 – Blanes, 1529) marchó de joven a la corte de Nápoles, al servicio del rey Ferdinando I d'Aragona. Acabada esta peripecia italiana volvió a Blanes al servicio del vizconde de Cabrera y de Bas hasta que murió en esta misma ciudad en 1529.

Su criado, diecisiete años más tarde, editó unos papeles dispersos que había encontrado en casa de Ferrer, las *Sentències cathòliques del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes* [sic], que incluían tres partes. La primera, «Conclusiones», es un sumario destinado a mostrar «Entre todas las cosas necesarias al hombre para conseguir su fin y eterna beatitud eterna principalmente son tres»; la segunda, «Meditación», es una reflexión a fin de iluminar los misterios sobre la pasión y muerte de Jesucristo en «el santísimo lugar del Calvario»; la tercera, «Letras», es un conjunto de doce documentos, entre cartas y otros textos, «hechas a micer Jaume Ferrer, respuestas y reglas por él ordenadas en cosmografía y en el arte de navegar». Ferrer, hombre de grandes recursos, hace un recorrido por todos los conocimientos que había acumulado a lo largo de su vida, de Dante Alighieri a Tolomeo y del marqués de Santillana a Alberto Magno o Aristóteles, utilizando fragmentos de la *Commedia*, de los *Proverbios*, de la *Biblia* y de otras muchas autoridades científicas y filosóficas, en catalán, italiano, español, latín y, también, siete palabras en arameo.

Antropònims, topònims i títol de les *Sentències catòliques*

D'alguns antropònims que hi ha al treball s'hi fan servir aquestes formes:

- Jaume Ferrer de Blanes (d'ara endavant, Ferrer),
- Dante Alighieri (d'ara endavant, Dant),
- Cristòfor Colom (d'ara endavant, Colom).

Durant la vida de Ferrer i dels seus antecessors, la successió de senyors del comtat de Barcelona, possessors alhora d'altres títols nobiliaris i de govern, com van ser el de rei de Nàpols o Sicília, segons el moment històric, fou com segueix. Els noms s'expressen en castellà, portuguès o occità, per raó que era la llengua de naixença i d'ús comú per aquests personatges, i hom prescindeix de la numeració per la gran variabilitat que els pertoca segons el regne, comtat o territori sobre què tenien poder:

- Fernando de Trastàmara (Medina del Campo, 1380 – Igualada, 1416), comte de Barcelona (1410-1416);
- Alfonso el Magnánimo (Medina del Campo, 1396 – Nàpols, 1458), comte de Barcelona (1416-1458);
- Juan el Grande (Medina del Campo, 1398 – Barcelona, 1479), comte de Barcelona (1458-1462);
- Enrique de Castilla (Valladolid, 1425 – Madrid, 1474), comte de Barcelona (1462-1463);
- Pedro de Portugal (? , 1429 – Granollers, 1466), comte de Barcelona (1463-1466);
- Rainier lo Bòn (Angers, 1409 – Ais de Provença, 1480), comte de Barcelona (1466-1472);
- Juan el Grande (Medina del Campo, 1398 – Barcelona, 1479), comte de Barcelona (1472-1479);
- Fernando el Católico (Sos, 1452 – Madrigalejo, 1516), comte de Barcelona (1479-1516),
- i Carlos I (Gant, 1500 – Cuacos, 1556), comte de Barcelona (1516-1556).

Durant la vida de Ferrer, els senyors efectius de Nàpols, amb el nom i la numeració en castellà, italià i francès, segons el seu origen i llengua de comunicació, van ser:

- Alfonso el Magnánimo, (Medina del Campo, 1396 – Nàpols, 1458), rei de Nàpols (1442-1458);
- Ferdinando I d'Aragona (València?, 1424 – Nàpols, 1494), rei de Nàpols (1458-1494);
- Alfòonso II d'Aragona (Nàpols, 1448 – Messina, 1495), rei de Nàpols (1494-1495);
- Charles VIII (Amboise, 1470 – Amboise, 1498), rei de Nàpols (1495-1495);
- Ferdinando II d'Aragona, (Nàpols, 1467 – Nàpols, 1496), rei de Nàpols (1495-1496);

- Federico I d’Aragona (Nàpols, 1451 – Tours, 1504), rei de Nàpols (1496-1501),;
- Louis XII (Blois, 1462 – París, 1515), rei de Nàpols (1501-1504);
- Fernando el Catòlico (Sos, 1452 – Madrigalejo, 1516), rei de Nàpols (1504-1516),
- i Carlos I (Gant, 1500 – Cuacos, 1556), rei de Nàpols (1516-1556).

Durant la vida de Ferrer i dels seus antecessors, la successió de papes, com a reis de l’Estat de l’Església i alhora, encara que només nominalment, del regne de Nàpols, expressats en llatí, la llengua que els era pròpia i que usaven a gairebé tota la documentació, va ser aquesta:

- Eugenius IV (Venècia, 1383 – Roma, 1447), papa (1431-1447);
- Nicolaus V (Sarzana, 1397 – Roma, 1455), papa (1447-1455);
- Callistus III (la Torre de Canals, 1378 – Roma, 1458), papa (1455-1458);
- Pius II (Corsignano, 1405 – Ancona, 1464), papa (1458-1464);
- Paulus II (Venècia, 1417 – Roma, 1471), papa (1464-1471);
- Sixtus IV (Celle, 1414 – Roma, 1484), papa (1471-1484);
- Innocentius VIII (Gènova, 1432 – Roma, 1492), papa (1484-1492);
- Alexander VI (Xàtiva, 1431 – Roma, 1503), papa (1492-1503);
- Pius III (Siena, 1439 – Roma, 1503), papa (1503-1503);
- Julius II (Albissola Marina, 1443 – Roma, 1513), papa (1503-1513);
- Leo X (Florència, 1475 – Roma, 1521), papa (1513-1521);
- Hadrianus VI (Utrecht, 1459 – Roma, 1523), papa (1522-1523),
- i Clemens VII (Florència, 1478 – Roma, 1534), papa (1523-1534).

Dels topònims, en general, s’ha fet servir la forma lingüística actualment vigent a l’estat on s’hi troba cada ciutat (Oklahoma City, Madison, Boston, Buenos Aires, Quito, Dijon, Cambridge, Birmingham,...), tret dels casos que històricament existeixi forma fixada en català, com és el cas de Mèxic, Santiago de Xile, Santiago de Compostel·la, Saragossa, França, Sardenya, Gènova, Milà, Venècia, Florència, Nàpols, Sicília, Itàlia, Alexandria, El Caire, Egipte, Xipre, Jerusalem, Domàs i d’altres casos.

Del títol, s’ha pres *Sentències catòliques*, d’ara endavant, per fer-hi referència:

- Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí* (forma escurçada del títol original de 1545, normativitzada ortogràficament i morfològicament);
- Sentèncias cathòlicas del diví poeta Dant florentí* (forma escurçada del títol original de 1545, sense normativitzar, tret de l’ús de majúscules);
- Sentèncias cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes / MDXLV* (forma del títol del 1545, aplicant-hi les normes de transcripció d’Editorial Barcino);
- SENTENCIAS / CATHOLICAS / DEL DIVI , POETA / DANT FLOREN / tí compilades per lo pru / dentí]ím mol]en Iau / me Ferrer de / Blanes./ [Au fènix] / M. D. XLV.* (forma paleogràfica del text, títol, complet original de la primera pàgina del volum publicat al 1545).

1 Introducció

Aquesta tesi té l'origen en el treball *Les Sentències catòliques del diví poeta Dant (1545) de Jaume Ferrer de Blanes. Edició crítica del text*, realitzat durant el curs 2011-2012. La compleció de la recerca efectuada per raó d'aquell treball ha donat com a resultat el document que aquí s'inicia. Era important i continua sent-ho d'ampliar la informació a l'abast sobre l'edat Moderna (1453-1789) i, especialment, sobre l'activitat literària que hi va haver. La realització d'estudis al voltant d'aquestes qüestions, pertot arreu, és constant de fa anys, centrant-se en temes que van de la societat a l'art de l'època o del Renaixement a Dant Alighieri i els comentaris sobre la *Comèdia*. A les universitats catalanes i italianes, sobretot, és fàcil de visualitzar a temps d'ara l'activitat en aquesta orientació, amb la publicació en línia de nombroses tesis doctorals com les que segueixen.

Una aproximació a les dues traduccions catalanes medievals del *Liber de moribus* (~1300) i l'edició crítica de la primera, precedida de la contextualització del joc d'escacs, són contingut suficient per fer un objecte d'estudi des d'una perspectiva cultural (BATALLER I CATALÀ, Alexandre, *Les traduccions del Liber de moribus hominum et de officiis nobilium super ludo scachorum de Jacobus de Cessulis*, València: Universitat de València 2002).

Tot i que Dant mai no va llegir els diàlegs de Plató sobre l'amor, ha estat possible de construir una recerca sobre el canvi de la noció platònica d'eros fins que s'integra en la que va ser entesa per Dant, segons expressa la seva poesia (DE FOREST DUER, Alexandra, *The dialectics of eros: from Plato to Dante*, Coventry: University of Warwick. Department of Philosophy 2003) i no només en la *Comèdia* (GOMES E SILVA, Celestina Maria, *Reflexões Sobre o Amor na Vita Nuova de Dante Alighieri*, Porto: Universidade do Porto 2009).

Arran de les peticions generades des de l'àmbit de la lexicografia se n'ha ampliat el *corpus* tardomedieval i renaixentista, essencial per al coneixement de la llengua catalana, tant a nivell de llenguatges d'especialitat com del col·loquial (GONZÁLVIZ I ESCOLANO, Hèctor, *El diccionari de l'Espill de Jaume Roig*, Alacant: Universitat d'Alacant. Departament de Filologia Catalana 2003. / GUIA I MARÍN, Josep, *Principis teòrics i metodològics per a l'estudi de les unitats fràsiques en textos versificats. Anàlisi fraseològica de l'Espill*, València: Universitat de València 2008).

Uns llibres de comptabilitat, entre 1472 i 1479, han estimulat la recerca sobre el món femení i els tòpics dels moralistes, d'una banda, i el món comercial entre Sicília i Catalunya, transformant l'anècdota innocent a categoria universal: «*Ne vien fuori un quadro particolarmente interessante della vita di una famiglia catalana nella Siracusa quattrocentesca, della quale vengono descritte attitudini, forma mentis, attività e la cui protagonista principale è appunto: Caterina Lull.*» (COLESANTI, Gemma Teresa, *Caterina Lull i Çabastida: una mercantessa*

catalana nella Sicilia del '400, Girona: Universitat de Girona. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art 2005).

I si els escacs o la comptabilitat fan avançar el coneixement, és la música de l'edat Moderna la que fa «mostrar com les pràctiques musicals es vinculen amb l'articulació de processos més globals relacionats amb la construcció de la subjectivitat i la identitat dels participants, en un marc històric caracteritzat pel conflicte i dinamitzat per les lluites socials i l'exercici de poder.» (RAVENTÓS I FREIXA, Jordi, *Manifestacions musicals a Barcelona a través de la festa: les entrades reials (segles XV-XVIII)*, Girona: Universitat de Girona. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art 2005).

Hom no ha pogut desdenyar la importància del més enllà medieval, dels novíssims d'Eiximenis i de sant Vicent Ferrer, entre d'altres, un sistema «històric en lenta però continua formació i evolució, almenys fins a Trento» (TOLDRA I VILARDELL, Albert, *Mestre Vicent ho diu per spantar*, València: Universitat de València. Departament d'Història de l'Antiguitat i de la Cultura Escrita 2006).

Dant Alighieri és objecte d'estudi ara i d'ençà que va escriure la *Comèdia*, des de diferents perspectives, fins i tot influeix:

–en la música «*Perché il mito di Orfeo conosce una tale fioritura in Italia all'inizio del Seicento? In questa ricerca esaminiamo come questo mito si sviluppa in Italia a partire dalle origini della letteratura italiana fino al culmine dell'Orfeo monteverdiano del 1607.*» (RIETVELD, Laurentia Catharina Johanna, *Il trionfo di Orfeo. La fortuna di Orfeo in Italia da Dante a Monteverdi*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Instituut voor Cultuur en Geschiedenis 2007),

–en la política (FINN, Sarah, *'Padre della nazione italiana': Dante Alighieri and the construction of the italian nation, 1800-1945*, University of Western Australia. School of Humanities 2009)

–o, altrament, es parla de com Dant rep la teologia de sant Tomàs d'Aquino i les seves demostracions (DECÓ, Marina, *Der Dritte Weg in der Commedia: die Kontingenz als beunruhigende Struktur /La Terza Via nella Commedia: la contingenza, struttura dell'inquietudine*, Constança: Universität Konstanz 2008).

Són objecte d'estudi actual, particularment, els anomenats comentaris explicatius dels significats al·legòrics, pregons, que introdueix la dita obra de la *Comèdia* o d'altres aspectes estètics:

–FERRANTE, Gennaro, *L'edizione del commento all'inferno dantesco di Giovanni da Serravalle nella sua propria redazione: prolegomena e testo critico*, Nàpols: Università degli Studi di Napoli Federico II 2008.

–PERNA, Ciro, *La "terza redazione" dell'Ottimo commento alla Divina Commedia: Purgatorio e Paradiso*, Nàpols: Università degli Studi di Napoli Federico II 2009.

–ZANONI, Veronica, *Poetical vocabulary in Dante's Commedia: imitation, emulation, superseding and redemption of the classics*, Glasgow: University of Glasgow 2009.

–BELLEAU, Olivier, *La poétique dissonante de La Divine Comédie: Dante plagiaire de Baudelaire?*, Mont-real: Université du Québec à Montréal 2011.

–FIORENTINI, Luca, *Il commento dantesco di Benvenuto da Imola. L'elaborazione letteraria delle fonti storiografiche e cronistiche*, Roma: Università degli Studi di Roma 2012.

–PARISI, Diego, *Le chiose dell'Anonimo Lombardo al Purgatorio. Edizione critica secondo il ms. Canonici Miscellanei 449*, Roma: Sapienza. Università di Roma 2013.

Autors, o no prou coneguts o no reconeguts, van ocupar, mercès als treballs elaborats, el lloc que els pertoca al seu context historicoliterari; l'estudi literari de l'edat Moderna incipient a la demarcació catalana ha permès:

–«situar *La primera guerra púnica*, ja que l'illa de Sicília, important des de l'antiguitat per les grans extensions de blat i per la seva situació estratègica per al comerç, és ressituada en l'imaginari col·lectiu» (BESCÓS I PRAT, Pere, *Francesc Alegre: La primera guerra púnica, 1472*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge 2010).

–«mostrar com tots aquells poetes que van seguir Ausiàs March i el van tenir com a model no eren actituds individuals deslligades i sense relació» (BASSEGODA I PINEDA, Enric, *Vida i obra de fra Bernat Hug de Rocafort*, Girona: Universitat de Girona 2011).

–«una definició de l'època» (PELLISA I PRADES, Gemma, *La ficció sentimental catalana de la segona meitat del s. XV*, Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana 2013).

–«entendre millor la contribució donada pel comentari en la difusió del mestratge petrarquista a nivell europeu durant la segona meitat del segle xv, o sigui en l'època immediatament precedent a l'esclat del petrarquisme líric del segle xvi» (FRANCALANCI, Leonardo, *La traducció catalana del comentari de B. Ilícino als Triumphi de Petrarca: estudi i edició crítica*, Girona: Universitat de Girona 2013).

–«traçar una biografia de Joan Pasqual i de descriure el context cultural que l'induí a adoptar Dant com a model d'un tractat d'escatologia per a laïcs» (GÓMEZ I MARTÍN, Francesc Josep, *El «Tractat de les penes particulars d'infern» de Joan Pasqual*, Girona: Universitat de Girona 2013).

La informació històrica, a través de protagonistes individuals (BELLSOLELL I MARTÍNEZ, Joan, *Miquel Mai (c. 1480-1546). Art i cultura a la cort de Carles V*, Girona: Universitat de Girona. Departament d'Història i Història de l'Art 2011 / TOLDRÀ I PARÈS, Montserrat, *La reina Maria, dona d'Alfons V el Magnànim: vida i obra de govern (1401-1458)*, Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Moderna 2013), col·lectius (MUXELLA I PRAT, Imma, *L'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)*, Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Moderna 2013) o de temes específics (SANAHUJA I ANGUERA, Xavier, *Fabricació i circulació de moneda local a la Catalunya dels segles XIII-XVI*, Lleida: Universitat de Lleida. Departament d'Història 2013 / PALLÀS I VILLARONGA, Joaquim, *El gremi dels perxers. Un exemple de cohesió i d'integració a la Barcelona moderna. (Segles XVI, XVII i XVIII)*, Barcelona: Universitat Abat Oliba CEU. Departament d'Humanitats i Ciències de l'Educació 2014) afegeix més comprensió d'aquesta edat Moderna.

És en aquesta percepció total de l'edat Moderna on se situa l'objecte d'estudi que s'hi tracta, les *Sentències catòliques*, una aportació més del total.

És l'objectiu principal situar aquesta obra en el període literari de l'edat Moderna, justificant-la com una presència indispensable al conjunt històric de la literatura catalana i europea, sobretot per raó de la seva excepcionalitat. Aquest objectiu se soluciona amb les diverses parts de la tesi que s'indiquen, establertes seguint una ordenació cronològica dels moments pels quals ha transcorregut l'obra, de la naixença de Ferrer a la influència posterior de l'obra al llarg dels segles fins a hores d'ara:

–a la manera de determinats documents no acadèmics, cal fixar algunes informacions prèvies sobre l'autor, com són les variacions documentades pel que fa a l'antropònim, «2 *Variatio onomastica*», les confusions amb d'altres personatges, «3 D'una confusió de segles i d'absències enciclopèdiques» o amb els qui, tot i tenir el mateix nom, res tenen a veure amb ell, «4 D'altres Jaume Ferrer»;

–la biografia, a partir de la documentació conservada a diferents fonts, fa un recorregut dels llocs on va viure, començant per Vidreres, «5 Naixement i família de Ferrer», d'on va marxar camí d'Itàlia, «6 A la cort de Nàpols», per tornar, abans de no acabar el segle XV, primer a Barcelona i la península, «7 Barcelona, Burgos, Barcelona» i, finalment, a la vila pairal, «8 De Blanes estant»;

–a partir d'aquí, hi ha tres parts destinades a la descripció física del volum de les *Sentències catòliques*, «9 Concepció i edició primera de les *Sentències catòliques*», a l'estudi literari de l'obra, «10 Anàlisi de les *Sentències catòliques*» i a l'edició crítica, «11 Transcripció de les *Sentències catòliques*»;

–la publicació del llibre i la vida de Ferrer han tingut una àmplia repercussió posterior, projectada en una quantitat destacable d'erudits i estudiosos de tota mena segons s'hi pot comprovar a través de la reproducció literal dels texts, «12 Recepció de les *Sentències catòliques*»;

–els resultats, «13 Conclusions», i els llibres consultats, «14 Bibliografia», aporten les informacions finals.

S'afegeixen dos annexos:

–Annex 1. Testament de Ferrer.

–Annex 2. Reproducció facsimilar de les *Sentències catòliques*.

Cronografia és terme adequat per definir l'estructura de la tesi; una línia en el temps que va des que apareixen els primers Ferrer a la vila de Blanes fins als darrers treballs divulgatius o de recerca que s'han fet sobre ell mateix i la seva obra. Tot fet recuperant informació d'arxius i biblioteques i associant-la a la voluntat de fer accessible l'obra de Ferrer a qui en més en vulgui saber.

El mètode de treball, el camí seguit per tal d'obtenir els resultats, no té cap misteri: selecció de fonts, recerca d'informació, selecció

d'informacions, disposició dels continguts, ordenació i harmonització del conjunt.

L'esforç més senzill, quant a la complexitat del mètode, i constant, quant al calendari de treball, però verificable, quant a l'extensió de la seva realització, ha estat la transcripció del text original que, tot i tenir una bona lectura, havia de fer-se amb massa cura i atenció per raó que manca de les regles a què avui estem acostumats; la qual cosa va en detriment de la comprensió àgil i còmoda dels significats i les formes seleccionades. Un text original absent de paràgrafs, de separació fabriana de mots, d'accentuació o de grafies actualment lògiques, talment com hom pot veure a l'Annex 2, és feixuc de seguir amb atenció i comoditat.

Una altra aportació tangible és la transcripció literal de la documentació estudiada i consultada, sempre que ha estat possible, a fi de facilitar l'adquisició de la informació continguda directament i, al moment de ser referida, a fi i efecte que constitueixi, a la manera d'epiquerema, la premissa d'allò que hom proposa com a veritat lògica i raonada.

Cert és que *«nessun libro che parla d'un libro dice di più del libro en questione»* (CALVINO 2002: 8); és a dir, «cap llibre que parli d'un llibre diu més que no pas el llibre en qüestió». Igual de cert, o més encara, és, també, que el llibre de Ferrer, ben contextualitzat i harmonitzat amb el que coneixem serà més accessible al públic lector si el treball fet reïx com cal, destacant-ne les virtuts i explicant-ne les dificultats.

És d'agrair l'ajuda principal de Ramon Alcoberro i Pericay, doctor en filosofia i director de la tesi.

2 *Variatio onomastica*

Jaume Ferrer de Blanes (d'ara endavant, Ferrer) és la forma que s'usa en aquest treball per donar nom a l'autor de les *Sentències catòliques*. Al llarg dels temps, però, les formes utilitzades han estat molt variades. Cal considerar que la variació formal dels noms propis (topònims i antropònims), la *variatio onomastica*, és un tret general dels textos medievals i posteriors. Una anàlisi d'aquells on apareixen referències a Ferrer dona, ordenats alfabèticament i no pas atenent el nombre d'ocurrències de cada cas, aquests vint-i-cinc resultats:

- 01 Ferrer de Blanes
- 02 Fferrer
- 03 Giacomo Ferrer
- 04 Giacomo Ferrer di Burgos
- 05 Iacobo Ferrer
- 06 Iacobus (Mossen Iaume) Ferrér de Blanes
- 07 Iaume Ferrer
- 08 Iaume Ferrer de Blanes
- 09 Iayme Ferrer
- 10 Iayme Ferrer de Blanes
- 11 Jac~~m~~e Ferrer
- 12 Jacobi Ferrer
- 13 Jacques Ferrer
- 14 Jaime Ferrer
- 15 Jáime Ferrer
- 16 Jaime Ferrer de Blanes
- 17 Jaime Ferrer de Blánes
- 18 James Ferrer de Blanes
- 19 Jamme Ferrer
- 20 Jaume Ferrer
- 21 Jaume Ferrer de Blanes
- 22 Jaume Ferrer de Blanis
- 23 Jaume Ferrer di Blanes
- 24 Jayme Ferrer
- 25 Jayme Ferrer de Blanes

La variació, com s'hi veu, s'aplica sobre el prenom Jaume, mentre que el cognom Ferrer roman invariable; només el mateix Ferrer al seu testament, en tractar del cognom l'escriu amb efa doble (Fferrer). En dos casos, també, es modifica el nexa entre Ferrer i Blanes i s'usa el mot *di*.

Segons la llengua vehicular del text o fragment o segons a qui va destinat el text, doncs, el prenom va sent modificat, adaptat o traduït a la dita llengua, com és el cas de l'italià (Giacomo, Iacobo), el llatí (Iacobus,

Jacobi), el francès (Jacques), l'espanyol (Iayme, Jaime, Jáime, Jayme), l'anglès (James, Jamme) o el català (Iaume, *Jacme*, Jaume).

D'altra banda, hi ha també la voluntat dels diversos autors d'escurçar el nom propi i agilitar la lectura, tal com ara es pot fer, i això els fa optar per altres solucions com Ferrer, Ferrer de Blanes, Jaume Ferrer ... Hi ha també qui tria de donar la màxima informació sobre el personatge i no s'estalvia cap de les parts i tractaments, com és l'ocurrència Iacobus (Mossen Iaume) Ferrer de Blanes.

Se cita, tot seguit d'aquesta explicació inicial, un dels textos on apareix cada formalització, que no pas més, per tal de no fer-ho més llarg. Les citacions són literals, sense cap mena de correcció ni modificació. Lectors i redactors a les edats Mitjana (476-1453) i Moderna (1453-1789) consideraven normal l'ocurrència de diverses formes d'un antropònim; gaudien de la idea que qualsevol llengua, a la pràctica, mai no és idèntica. Aquesta *variatio onomastica* és observable pàssim i amb tots els personatges de què se'n feia esment a través dels textos escrits medievals i posteriors, abans dels processos de normalització esdevinguts per tot Europa a partir dels segles XVIII, XIX i, cas del català, XX. Hom pot parlar, si es vol, de dues tradicions: l'una, vigent a hores d'ara, la de la uniformització que dóna forma única als noms propis, generant la identificació dels individus que exigeixen els estats i les organitzacions de control de la població, alhora que evita confusions i dispersions de tota mena; l'altra, la passió per la *variatio*, la concepció que la multiplicitat de formes onomàstiques és un exercici d'adaptació formal als contextos que cal considerar com un enriquiment i una demostració de coneixement i de llibertat expressiva, sense que perdi la connotació d'inconsciència sobre les conseqüències d'aquesta variació formal, de les inseguretats que pot construir una antroponímia multiforme i, de bell antuvi, anàrquica.

Exemples literals de la *variatio onomastica* presentada sobre Ferrer són:

01 Ferrer de Blanes

COMAS I PITXOT, Ramon Nonat, «Jaume Ferrer de Blanes», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* 47 (1898), pàgines 285 a 287.

Text en català, pàgina 292:

«... que fou llarga en dies la vida d'en Ferrer de Blanes ...»

02 Fferrer

TESTAMENT DE FERRER, 1526. Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 48, notari n'Antoni Pujadas.

Text en català, sense foliar:

«... qui lo dit cognom meu de Fferrer pendrà ...»

03 Giacomo Ferrer

TARDUCCI, Francesco, *Vita di Cristoforo Colombo*, Milà: Fratelli Treves 1892.

Text en italià, pàgina, pàgina 9 :

«... il gioielliere Giacomo Ferrer, uomo sopra ogni altro ...»

04 Giacomo Ferrer di Burgos

LEMOYNE, Giovanni Battista, *Cristoforo Colombo*, Torí: Libreria Salesiana 1893.

Text en italià, pàgina 254:

«... cattolico gioielliere e geografo Giacomo Ferrer di Burgos, ...»

05 Iacobo Ferrer

FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*, Barcelona: Rafael Ferrer i Coll 1545. (Patent, 1488).

Text en italià, pàgina [125]:

«... nobile homo Iacobo Ferrer, hostensor de la presente, ioiellaro ...»

06 Iacobus (Mossen Iaume) Ferrér de Blanes

ANTONIO, Nicolás, *Bibliotheca Hispana vetus sive Hispani scriptores qui ab Octavianis Augusti aeo ad annum Christi MD floruerunt*, Madrid: Joachimi Ibarrae 1788.

Text en llatí, volum 2, llibre X, capítol XV, pàgina 337:

«... Iacobus (Mossen Iaume) Ferrér de Blanes Catalanus ...»

07 Iaume Ferrer

FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*, Barcelona: Rafael Ferrer i Coll 1545. (Carta, 1478).

Text en italià, pàgina [127]:

«... Carissimo e benamato Iauime Ferrer, dilecto nostro ...»

08 Iauime Ferrer de Blanes

FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*, Barcelona: Rafael Ferrer i Coll 1545.

Text en català, pàgina [9]:

«... per lo prudentíssim mossen Iauime Ferrer de Blanes»

09 Iayme Ferrer

ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar, *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona y cosas memorables suyas eclesiasticas y seculares, assi de nuestros tiempos, como de los passados: vida, martyrio... de San Narciso...; y Defensa de la entrada de Carlos el Grande en Cataluña en vna apologetica...*, Barcelona: Jacint Andreu 1678.

Text en espanyol, pàgina 502:

«... Iayme Ferrer, gran joyellero de los Reyes ...»

10 Iayme Ferrer de Blanes

ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar, *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona y cosas memorables suyas eclesiasticas y seculares, assi de nuestros tiempos, como de los passados: vida, martyrio... de San Narciso...; y Defensa de la entrada de Carlos el Grande en Cataluña en vna apologetica...*, Barcelona: Jacint Andreu 1678.

Text en espanyol, pàgina 503:

«... por orden de su señor Iayme Ferrer de Blanes ...»

11 Jacme Ferrer

TESTAMENT DE FERRER, 1526. Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 48, notari n'Antoni Pujadas.

Text en català, sense foliar:

«... per tant yo, Jacme Ferrer, mercader ...»

12 Jacobi Ferrer

TESTAMENT DE FERRER, 1526. Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 48, notari n'Antoni Pujadas, incorporat al llibre notarial amb data de 19gen1526.

Text en llatí, sense foliar:

«... *Signatum Jacobi Ferrer ...*»

13 Jacques Ferrer

Aquesta variant surt al *Katalog der Deutschen Nationalbibliothek* i d'aquí, igual al CERL Thesaurus (CERL: *Consortium of European Research Libraries*).

Text en alemany, en línia:

«Person	<i>Ferrer de Blanes, Jaime</i>
<i>Andere Namen</i>	<i>Jaime <Ferrer de Blanes></i>
	<i>Blanes, Jaime Ferrer de</i>
	<i>Ferrer, Jacques</i>
	<i>Jacques <Ferrer></i>
	<i>Jacques<Ferrer, Cosmographe> »</i>

14 Jaime Ferrer

BARROS ARANA, Diego Jacinto Agustín, *Compendio de historia de América. Parte II: Descubrimiento i conquista*, 2 volums, Santiago de Xile: Imprenta del Ferrocarril 1865.

Text en espanyol, part II, capítol IV, pàgina 113:

«... *Un hábil lapidario de Burgos, llamado Jaime Ferrer ...*»

15 Jáime Ferrer

VALBLETTES, Antoine François Félix (COMTE ROSELLY DE LORGUES); JUDERÍAS, Mariano (Traductor), *Historia de Cristóbal Colon y de sus viajes*, Cadis: E. Gautier 1858.

Text en espanyol. Tom 1, pàgina 437:

«... *Al proseguir su carta, don Jáime Ferrer ...*»

16 Jaime Ferrer de Blanes

MILLÁS VALLICROSA, José Maria, «La cultura cosmográfica en la Corona de Aragón durante el reinado de los Reyes Católicos», *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita* 4-5 (1956), pàgines 81 a 90.

Text en espanyol, pàgina 84:

«... celebrado cosmógrafo y viajero, a Jaime Ferrer de Blanes ...»

17 Jaime Ferrer de Blanes

FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín, *Biblioteca marítima española*, Madrid: Imp. Viuda de Calero 1851.

Text en espanyol, pàgina 10:

«... pues solía firmarse Jaime Ferrer de Blanes ...»

18 James Ferrer de Blanes

HARRISSE, Henry, *Bibliotheca Americana Vetustissima. Description of works relative to America published between the years 1492 and 1551*, Nova York: Geo. P. Philes, publisher 1866.

Text en anglès, pàgina 407:

«... This James Ferrer de Blanes ...»

19 Jamme Ferrer

SARGENT, Daniel, *Christopher Columbus*, Milwaukee: The Bruce Publishing Company 1941.

Text en anglès, pàgina 141:

«... a Catalan cosmographer, Mossem Jamme Ferrer, was then ...»

20 Jaume Ferrer

DOMÈNECH I MONER, Joan, «El testament del cosmògraf Jaume Ferrer», *Els apunts de l'Arxiu Històric de Girona* 10 (2009), pàgines 1 a 3.

Text en català, pàgina 2:

«... Els fulls de paper emprats per Jaume Ferrer ...»

21 Jaume Ferrer de Blanes

CORTILS I VIETA, Josep, «En Jaume Ferrer de Blanes», *La Renaixensa* 43-45 (1892), pàgines 673-682.

Text en català (Títol de l'article), pàgina 673:

«... En Jaume Ferrer de Blanes ...»

22 Jaume Ferrer de Blanis

VILLANUEVA Y ARTENGO, Jaime, *Viage literario á las iglesias de España. Tomo XVII. Viage á Lérida y Barcelona*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia 1851.

Text en espanyol, pàgina 277:

«Sentencias católicas del divi poeta Dante, Florenti.
Barcelona , 1545 , por Mossen Jaume Ferrer de Blanes, publicadas
por Rafael Ferrer Coll.»

23 Jaume Ferrer di Blanes

FARINELLI, Arturo, *Dante in Spagna, Francia, Inghilterra, Germania (Dante e Goethe)*, Torí: F. Bocca 1922.

Text en italià, pàgina 83:

«... il "prudentissimo" cosmografo Mossen Jaume Ferrer di
Blanes ...»

24 Jayme Ferrer

FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*, Barcelona: Rafael Ferrer i Coll 1545. (Carta, 1493)

Text en espanyol, pàgina [130]:

«... Jayme Ferrer, special amigo, nós querríamos fablar ...»

25 Jayme Ferrer de Blanes

FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*, Barcelona: Rafael Ferrer i Coll 1545. (Carta, 1495)

Text en espanyol, pagina [107]:

«... muy obediente siervo y vassallo, Jayme Ferrer de Blanes ...»

Tot plegat, aquesta *variatio onomastica* afegeix una petita informació sobre els inicis de l'edat Moderna, potser menor quant als efectes però major quant a les actituds de la ciutadania: absència de dogmatismes lingüístics i flexibilitat formal davant els estímuls econòmics i polítics. Els noms dels personatges no tenen més valor que el que els atorga el destinatari o receptor de qui escriu: el públic.

3 D'una confusió de segles i d'absències enciclopèdiques

[Les transcripcions que continuen són paleogràfiques: s'hi canvia *ſ* llarga (ſ) per *s*; es desenvolupen en rodona entre gafets les abreviatures o *notae*; es desenvolupen en cursiva sense gafets quan ha estat possible per raó de la configuració del teclat; es desenvolupen en rodona sense gafets quan el text vehicular no és en català i, per tant, s'ha transcrit en cursiva]

Hi ha escrit, en alguns documents localitzats a València, que Ferrer n'era fill i, també, que les *Sentències catòliques* s'hi van editar a la mateixa ciutat per Joan Mei al 1545. Dues informacions (naixença i edició) que són resultat d'una confusió de confirmació impossible. Poc que és veritat segons les dades obtingudes de la recerca als arxius i estudis ara a l'abast.

La primera notícia de la filiació de Ferrer a València, surt d'on segueix.

[COLUMNA 749]

«CAPITVLO IX. EN que se pone la descripcion de algunos pueblos confinantes con Villabermosa, y la ciudad de Segorue: y vn sumario de los claros varones del apellido de Ferrer.

1 Salidos de la baronia de Cirate, caminando azia Aragon, se encuentra con Arañuelo, Alqueria baxa, y Montanejos, Mayorazgo de los caualleros Valterras, que tienen ciento y ochenta casas de Moriscos entre todos. Esta su asiento en vna punta que haze el Arçobispado de Valencia, entre los Obispados de Segorue y Tortosa. Abraban Ortelio por yerro llama a Arañuelo Arañiñol, en la Mapa de nuestro Reyno. Mas arriba azia Aragon, pone el mismo Ortelio vn pueblo con nombre de Torres. Pero realmente se ha de emendar Cortes: que es de docientas casas de Christianos viejos; con su castillo; y que tiene por señores a los Vrreas, Condes de Aranda, y esta guardado de dos castillos. Dando agora la buelta para Segorue, a vna legua de lla viene el val de Almonazir, llamado assi, por vn pueblo que deste nombre hauia en tiempo de la conquista, el qual cupo enel repartimiento a Rodrigo Diaz, cauallero Aragonés, que le

[COLUMNA 750]
posseya en el año mil docientos sesenta y ocho, como parece por el libro de la Obispalia. Tiene esta valle vna tropa de lugarejos de Moriscos, como son Abyr, Matet, Algimia de Almonazir, San Iuan y Torresomera: que antiguamente fueron del Duque de Sessa: y por derecho de confiscacions pertenecieron al Rey; de quien los comprò un Conde de Aranda, y los posee Don Pedro de Vrrea, hermano del Conde que hoy es. El linaje y casa de Vrreas es tan solariego y campanil; que puede competir con los mayores de España, segun que ha muchos centenares de años que estan en la lista de Ricos hombres de Aragon, y no hay oficio de paz ni guerra, que no le ayan tenido, y seruido a los Reyes con suma satisfaccion. En la comarca desta valle se leuanta vn pueblo llamado Gayuiel, que es de ochenta y cinco casas de Christianos nuevos, y que tiene por señor a Don Pedro de Gurrea, linaje principal en Aragon.

2 Acercandonos mas a Segorue y a la ribera de su Rio (que es el de Murniedro) tenemos a Corrica con veynte y ocho, de los caualleros Cucalones. Castelnou de los Borjas Lansoles, a media legua de

Segorue, con trecientos de Christianos nuevos y viejos. Abrahan Ortelio, engañado como suele, llama a Castelnou Cinen: Y dió el nombre de Castelnou Doña Juana de Borja, sobrina del Papa Calixto, que casó con Pedro Lansol de Romani; por bauerle labrado en este sitio, donde antes estauan vnos lugarejos, con nombre de Aval de Aurin. Media legua mas arriba de Castelnou, azia la tierra de Espadan, viene Almedixer: sus casas son mas de ochenta de Moriscos, y su señor Don Christoual Centellas, Marques de Quirra, y señor de Nules. Finalmente a la mesma ribera del Rio, cerca de Segorue, por el cabo que mira a Muruiedro, esta rescostado el lugar de Soto; y en el termino general de Segorue, el lugar de Torcas,

[COLUMNA 751]

que tienen entre los dos nouenta casas de Moriscos, y por señor a Don Iayme Ferrer, Governador dela ciudad y Reyno de Valencia; si bien poco despues de la conquista, en el año mil docientos setenta y dos, hallamos que era señor de Soto Don Hurtado de Liori, segun el libro de la Obispalia. Desde la misma conquista del Reyno empezaron los deste apellido de Ferrer a merecer la gracia de sus Reyes por sus seruicios. Arnaldo Ferrer los hizo tan bonrrados en la toma de Valencia, que le cupo por heredamiento en la reparticion vna de las casas grandes, que estauan en el contorno de la mezquita mayor, que es agora la Iglesia mayor; de que solo participaron los hombres mas graues del exercito: como parece por el dicho libro del Cabildo, que llaman Obispalia, en el año mil docientos quarenta y dos. Deste mesmo apellido passaron algunos a la guerra y sitio de Xatua, y como lo veremos en el libro nono, quedaron heredados y ricos en ella y fueron acuadalande de cada dia tanta calidad y hazienda, que en breue fueron señores de algunos lugares de su contribucion: como es de ver del lugar de Guadacequias, que le comprò Bernardor Ferrer cauallero de Xatua, del Rey Don Pedro el quarto, en el año mil trecientos cinquenta y tres, por el mes de Iunio. En este estado se conseruaron, hasta que reynò el Rey Don Alonso quinto de Aragon, con quien tuuieron tanta priuanga, que no solo los dio a conocer a España, mas aun a Italia, siruiendose dellos en la conquista de Napoles, y en el socorro que imbio al Papa contra sus enemigos, enel qual fueron capitanes Barholome y Francisco Ferrer, con otros de Cataluña y Valencia; como parece por la Tabla, que para eterna memoria mandò poner el Papa en Roma sobre la portada de San Iuan de Letran, y nosotros lo escriuimos por estenso a su tiempo.

[COLUMNA 752]

3 Iuan Ferrer vezino de Valencia enel año mil quatrocientos treynta y ocho, siendo capitan de vna naue, fue acometido de quatro Genouesas, y no le pudieron vencer. Luego enel siguiente de mil quatrocientos treynta y nueue, armò vna galera por su cuenta en compañia de Antonio Pellicer pera yr en cosso. En el año mil trecientos cinquenta y nueue, segun se halla en el Archivo dela ciudad, tenia mucha mano en el gouierno della Iayme Ferrer, y fue vno de los nombrados para echar imposiciones sobre los Ciudadanos, para la guerra que se ofrecia. Assimesmo lo fue enel de mil trecientos sesenta y dos, para el parlamento, o Cortes que mando publicar el Rey Don Pedro quarto de Aragon. En el año mil quatrocientos y diez, fue Tiniente de Iofre de Vilarig, Iusticia mayor por el Estamento de los caualleros, Pedro Ferrer: por quanto en

aquellos siglos, hasta que se encendió en el Reyno la guerra civil de las comunidades el año mil quinientos y veinte, el Tiniente de Justicia era de la misma calidad y condición que el. En el de mil quatrocientos quarenta y cinco, Iayme Ferrer era Camarero del Rey Don Alfonso el quinto de Aragon. Este fue vn valeroso cauallero, y de los que se señalaron en la conquista de Napoles: por donde le hizo merced el Rey en dicho año de setecientos ducados de renta, y del consejo de estado y guerra. Y como en el mismo año muriesse el Infante Don Enrique su hermano, que era Duque de Segorue, el Rey le encomendó la tenencia del castillo y ciudad. Despues en el año mil quatrocientos quarenta y ocho, por ofrecerse negocios de mucha importancia que tratar con los Reyes de España, embió por Embaxadores al dicho Iayme Ferrer, y a mossen Iayme de Artes, Caualleros naturales de Valencia.

4 Mossen Luys Ferrer (que a lo que

[COLUMNA 753]

se vee. era hijo del dicho Jayme) sirvió primero de paje al Rey Don Iuan; y despues al Rey Don Fernando su hijo, de copero mayor y como por la muerte del Infante Don Enrique Duque de Segorue, huiesse pertenecido el Ducado al Rey Don Iuan su hermano, y el Rey se le huiesse dexado en testamento al Rey Don Fernando, el dicho Rey Catolico en el año mil quatrocientos setenta y quatro, hizo nueva merced a mossen Luys Ferrer de la Alcaydia del castillo de Segorue. Assimesmo se la hizo en el de mil quatrocientos setenta y nueve, con priuilegio dado en Valencia, de la del castillo de Xerica, en agradecimiento de que por su industria y diligencia, esta villa y otros lugares comarcanos (que se hauian enagenado de la corona Real por donaciones de los Reyes) boluieron a ella. Mas adelante en el proprio año, con priuilegio dado en Caceres, a catorze de Mayo, le hizo merced del oficio de Tiniente de General Governador de la ciudad y Reyno de Valencia. En el de mil quatrocientos ochenta y tres, salió de Valencia con muchos criados de su casa a servir al Rey Catolico en la conquista de Granada, a su costa propia: y buuelto desta jornada, le otorgò priuilegio de conjuncto y coadjutor en el oficio de la Lugartenencia de General Governador para su hijo Iayme Ferrer, con ser niño, y muy desiguales sus años al cargo. En el año mil quatrocientos nonenta y seys, fue General de la gente de guerra, que levantò la ciudad de Valencia para servir con ella al Rey Catholico en la jornada de Perpiñan, contra los Franceses que se entraron por aquella tierra: y lleuò por Tiniente a otro cauallero de Valencia, llamado Vidal de Blanes.

5 En el de mil quinientos y seys, ya hauia subido mossen Luys Ferrer a Maestresala del Rey: y a tanta gracia y confianza de sus prendas, que siguiendose el caso, de hauer de salirse de los

[COLUMNA 754]

Reynos de Castilla, (por la muerte de la Reyna Doña Isabel su muger, y por hauer entrado a reynar su yerno el Archiduque Don Phelipe de Austria, que era casado con la Princessa Doña Juana hija de los Reyes) quedando las cosas de aquellos estados en grande riesgo de alteraciones, assi por la incapacidad de la Doña Juana de poder reynar, por hauer enloquecido, como por varias pretensiones que los señores Castellanos tenian en razón de la dicha incapacidad: en

ocasion y tiempo tan reboltoso nombrò por su Embaxador ordinario en la Corte del nuevo Rey Philipe al dicho mossen Luys Ferrer, para que le asistiessse y sirviessse en todo lo necessario para la conseruacion de aquella corona en su hija la Reyna, y en el nieto Don Carlos, que se criaua en Flandres. Llenauase en este cargo prudentissimamente, pero atajolo presto la muerte, rematando con la vida del Rey Philipe dentro de seys meses del mesmo año: lo que dio nueva materia a nuevos tumultos, en razon de aueriguar quien hauia de reynar, o quien se hauia de encargar del gouierno por el defecto de la Reyna, y menor edad del Principe. Diuidieronse en parcialidades los señores Castellanos, y fue tanta la maña y prudencia de mossen Luys Ferrer, que traxo a la mayor y mas sana parte a que llamassen al Rey Catholico como padre y aguelo, y assi legitimo administrador de los dos.

6 El Rey que a la sazón se ballaua en Napoles; visitando aquel Reyno, al punto que entendio la viudez de su hija, escriuió al dicho su Embaxador, encomendandole el gouierno de su persona y casa, y vino a tener en ella los cargos de Camarero, Contador mayor, y Mayordomo mayor; y fue tanta la satisfaccion que tenia del el Rey Catholico, que embio a mandar en el año mil quinientos y nueue, que todas las cosas assi de gouierno de la Corte, co

[COLUMNA 755]

mo de la casa de Reyna Doña Juana estuuiesen a su orden y disposicion, y le hizo superintendente a los oficiales y ministros de su casa y Corte. Finalmente fue este cauallero del habito de Santiago, y tuuo en diferentes tiempos las Encomiendas de Bienvenida, Monasterio, y Reyna en Leon. Don Iayme Francisco Ferrer su hijo fue trinchante y Maestresala del Principe Don Iuan, hijo de los Reyes Don Fernando y Doña Isabel, en el año mil quatrocientos y nouenta. Sacaronle de pila el mesmo Rey, y vna dama Valenciana muy principal, del linaje de Mompalau, dama de la Reyna: Y por los grandes seruicios del padre, le hizo merced, de que renunciassse en el el oficio de la Lugartenencia general, el año mil quinientos y tres. Este mesmo cauallero siruio en Toledo de Corregidor, desde el año mil quinientos y siete, hasta el de mil quinientos y catorze; y renunciò en su hijo Don Luys el dicho oficio de Lugarteniente de General Governador de Valencia, despues de los años de mil quinientos veynte y vno, en que vencio en batalla campal a Estelles Capitan de vno de los exercitos, que los comuneros lleuauan en las guerras civiles, contra los nobles deste Reyno.

7 Don Luys en el año mil quinientos veynte y seys, quando fue el leuuntamiento de los Moros en la sierra de Espadan por no baptizarse, asistio a la guerra que se les hizo, por General del exercito que salio de Valencia. Y en el de mil quinientos quarenta y vno, forjandose de secreto otra vnion, o comunidades, por algunos bulliciosos; el dicho Don Luys siruio al Virrey con su industria y consejo para que fuesse atajada antes de reventar. A este cauallero le sucedio en el cargo y herencia su hijo Don Iayme Ferrer Comendador de Santiago, señor de dichos lugares de Soto y Villanueva de Torcas, y de Quarte en la val de Vxon: que casò con

[COLUMNA 756]

Doña Blanca de Cardona hermana del Marques de Guadaleste:y por sus muchos servicios le subio,la Magestad del Rey Philipe segundo de Tiniente de Governador , a Governador General : y el Rey Philipe tercero que hoy reyna,le dio por conjuncto y coadjutor a su hijo Don Luys Ferrer de Cardona, Comendador de Santiago.Y finalmente ballamos que desta casa y linaje siruio Don Diego Ferrer al Emperador Carlos Quinto en la conquista de Tunez:y Don Iayme Ferrer,hermano del señor de Sanz,en la del Peñon de Velez de la Gomera al Rey Philipe segundo, el año quinientos sesenta y tres.»

(ESCOLANO 1611: columnes 749-756)

De qui tracta Escolano? Comença fent-ho d'un «*Don Iayme Ferrer, Governador dela ciudad y Reyno de Valencia*» que ho és vers el 1611, l'any de publicació del text.

Dit això i de manera no del tot lineal, afegeix els fets i els noms d'un conjunt de membres de la família Ferrer, començant pels qui van participar en la conquesta de València, sota el comandament de Jaume el Conqueridor, on s'establiren a prop de la «*Iglesia mayor*»; de València estant, alguns Ferrer van anar al setge de Xàtiva, on també s'hi van establir. Ja al segle XV, Alfonso de Trastámara, també dit Alfonso el Magnánimo, se'ls va emportar a la conquesta de Nàpols on van formar part de l'ajut que li va trametre el papa, «*capitanes Barbolome y Francisco Ferrer*», segons consta a «*la Tabla, que para eterna memoria mandò poner el Papa en Roma sobre la portada de San Iuan de Letran*,». Els anys 1438 i 1439 dóna notícia de fets mariners protagonitzats per «*Juan Ferrer vezino de Valencia*».

L'any 1359, a València, «*segun se halla en el Archivo dela ciudad,tenia mucha mano en el gouierno della Iayme Ferrer*». L'any 1410, «*Pedro Ferrer*» va ser tinent de «*Iofre de Vilarig,Iusticia mayor por el Estamento de los caualleros*».

Al 1445, «*Iayme Ferrer era Camarero del Rey Don Alfonso el quinto de Aragon*», rei que li va donar la tinença del castell i la vila de Sogorb, i que el va nomenar ambaixador davant «*los Reyes de España*», conjuntament amb mossèn «*Iayme de Artes*», ambdós «*Caualleros naturales de Valencia*».

Va explicant que un fill d'aquest Jaume Ferrer, de nom «*Mossen Luys Ferrer*», va ser patge de Juan de Trastámara, rei d'Aragó, i, després coper major de son fill, Fernando el Catòlic. Aquest darrer rei li va donar al 1474, com havien fet amb el seu pare, l'alcaldia del castell de Sogorb, i al 1479, la del castell de Xèrica i el nomenament (Càceres, 14 de maig de 1479) de «*Tiniente de General Governador de la ciudad y Reyno de Valencia*». És al 1483 que Lluís Ferrer s'incorpora a l'exèrcit del rei catòlic que acut a la conquesta de Granada, raó per la qual li fa donació de la «*Lugartinenia de General Governador para su hijo Iayme Ferrer*», el qual, en ser massa petit, no

se'n podia fer càrrec. L'any 1496 Lluís Ferrer també va participar «en la jornada de Perpiñan, contra los Franceses que se entraron por aquella tierra: y llenò por Tiniente a otro cauallero de Valencia, llamado Vidal de Blanes.» Al 1506 Lluís Ferrer ascendeix a «Maestresala del Rey» i és designat ambaixador «en la Corte del nuevo Rey Philipe», tenint un paper essencial en la resolució dels problemes que ocupaven la monarquia castellana, sent nomenat per Fernando el Catòlic «los cargos de Camarero, Contador mayor, y Mayordomo mayor» i també d'altres càrrecs distingits.

El relat continua amb la trajectòria del fill d'aquest Lluís Ferrer, «Sacaronle de pila el mesmo Rey, y vna dama Valenciana muy principal [...] y renunciò en su hijo Don Luys el dicho oficio de Lugartiniende de General Governador de Valencia, despues de los años de mil quinientos veynte y vno». Fill amb què hom tanca la relació del llinatge Ferrer, «Don Luys siruio al Virrey con su industria y consejo para que fuesse atajada antes de rebotar. A este cauallero le sucedio en el cargo y herencia su hijo Don Jayme Ferrer Comendador de Santiago, señor de dichos lugares de Soto y Villanueva de Torcas, y de Quarte en la val de Vxon: que casò con [COLUMNA 756] Doña Blanca de Cardona hermana del Marques de Guadaleste: y por sus muchos seruicios le subio, la Magestad del Rey Philipe segundo de Tiniente de Governador, a Governador General».

Escolano no relaciona, doncs, cap d'aquests Ferrer amb les *Sentències catòliques* que ens ocupen. Els ciutadans de nom Jaume Ferrer que esmenta no coincideixen amb les dades documentals que han estat conservades als arxius notariais ni tampoc amb les que hi ha al volum original de les dites *Sentències catòliques*, concernents a l'autor d'aquesta obra.

Un parell de segles més tard, Fuster (València, 1761 – 1835), encuadernador de llibres, va fer imprimir una mena de repertori d'escriptors valencians:

«... todavía ha de estar sin biblioteca de sus escritores? Tienen la suya los aragoneses escrita por Latassa, y los valencianos las dos de Rodríguez y de Ximeno, á las cuales va á imprimirse un tomo de adiciones y correcciones recogidas por D. Justo Pastor Fuster, encuadernador de libros ...»

(VILLANUEVA 1821: pàgina 102)

En aquesta obra intitulada *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días*, Fuster, contràriament al que havia escrit l'esmentat Rodríguez, estableix l'autoria de les *Sentències catòliques* a Ferrer, el que Escolano havia identificat com a fill de Lluís Ferrer, «Don Iayme Francisco Ferrer su hijo fue trinchante y Maestresala del Principe Don Iuan, hijo delos Reyes Don Fernando y Doña Isabel, en el año mil quatrocientos y nouenta.» La informació sobre Ferrer que redacta Fuster és aquesta:

«MOSEN JAIME FERRER

1540

DE BLANES.

Caballero valenciano , y no catalan como opinó Sanchez en la coleccion de poesías anteriores al siglo XV , pág. XXVII , y con referencia á este el Sr. Perez Bayér en las notas á la Biblioth. Vet. pág. 337. En prueba de que fue valenciano, véase á Escolano, lib. 8, cap. 9, núm. 4, col. 754 del tom. 2, donde habla con mucho elogio tanto de Mosen Jaime , como de su padre Mosen Luis Ferrer , General de la gente de guerra que la Ciudad de Valencia levantó en servicio del Rey Católico D. Fernando , en la jornada de Perpiñan , contra los franceses , llevando por teniente á otro caballero valenciano , llamado Vidal de Blanes.

Nació Mosen Jaime Ferrer en el año de 1482 , y murió en el de 1540 , se enterró en la Iglesia Metropolitana de Valencia , Capilla de S. Miguel. Escribió:

1 Sentencias Católicas del divi Poeta Dant.

Se imprimió en el año 1545, en 8º, sin lugar ni nombre de impresor.

En este libro alaba al Marqués de Santillana.»

(FUSTER 1827-1830: volum 1, pàgina 76)

Les objeccions a fer sobre aquesta informació són ben senzilles i evidents; no n'hi ha cap dificultat. Que un Ferrer, governador i fill de Lluís Ferrer, segons textos publicats al 1545, era de València, no presenta cap mena de dubte, la documentació conservada ho garanteix; però poc que és aquest fill de València l'autor de les *Sentències Catòliques*. Fins i tot hom coneix el text d'on s'ha generat aquesta aporia:

«*Mosén Jaime Ferrer*

BATALLA I - QUINQUAGENA II

Diálogo XLV

El muy magnífico e generoso señor mosén Jayme Ferrer, trinchante del serenísimo príncipe don Joban, de gloriosa memoria.

ALCAYDE. Mosén Jayme Ferrer, cauallero valenciano, trinchante del serenísimo príncipe don Joban, mi señor, fue de mediana estatura e gentil aspetto e buena gracia, galán e regozijado e seruidor de damas; hazía muy bien todo lo que vn cauallero mançebo deue hazer, e era gentil justador e muy buen ginete; fue muy bien quisto cortesano e vestíase galanamente e era bien visto e fauoresçido del príncipe. Et doquiera que mosén Ferrer se halló, fue muy bien estimada su persona por su buena gracia e conuersaçion.»

(FERNÁNDEZ 2000: pàgina 155)

El testament de Ferrer, el vertader autor, estableix que era natural de la vila de Vidreres i que havia de ser soterrat a la de Blanes, al vas dels seus pares i predecessors.

«... natural de la *parroquia* de Vidreres del bisbat de Girona, ara domiciliat en la vila de Blanes, ...»

«... La sepultura, enperò, al meu cos f[ae]ldora, elegesch en lo se[men]tiri de la sglésia de Blanes en lo vas *propri* meu, en lo qual són stats los cossos soterrats de *mon* par[e] y mare y altrás pred[ec]essors *meus*, ...»

[ANNEX 1. Transcripció del testament de Ferrer]

Les cartes que hi ha al volum de les *Sentències catòliques* editat a Barcelona per Carles Amorós al 1545 duen la data en què van ser escrites: 28 de setembre de 1478, 29 de setembre de 1478, 21 d'agost de 1479, 9 de maig de 1488, 27 de juny de 1488, 26 d'agost de 1493, 27 de gener de 1495, 28 de febrer de 1495, 5 d'agost de 1495, 4 de març de 1523. Això fa impossible la data de naixement de 1482 que diu Fuster.

Si atenem les dates de redacció (1526) i de lectura pública (1529), *causa mortis*, del testament de Ferrer, documentat a l'Arxiu Històric de Girona, això fa impossible la data d'òbit de 1540 que diu Fuster.

Pel que fa a l'edició de les *Sentències catòliques* esmentada per Fuster, que diu que va ser impresa al 1545, en 8e, sense lloc ni nom d'estamper, no n'hi ha exemplar conservat, tot i que apareix al catàleg de Genovès, ja al segle XX.

En aquest catàleg sí que hi ha notícia d'un exemplar de les *Sentències catòliques*, però no té els mateixos trets que la de Fuster, que també se cita. Aquest exemplar ve descrit amb una informació precisa: l'editor és Pere Borbó, l'estamper, Joan Mei, i la composició és de vint-i-cinc fulls a dues columnes.

«Sentencias Católicas del diví Poeta Dant. Per Mosen Jaume Ferrer de Blanes; feta imprimir per mestre Pere Borbo, librer de ses Excellencies. Valencia, per Joan Mey 1545.

En fol.: vint y cinch fulles a dos columnes. Hiá altra edició del mateix any en octau, sens peu d'emprenta, ni colofó.»

(GENOVÈS 1911: volum I, pàgina 108, any 1545)

Genovès l'inclou a la taula d'autors; adscrivint, però, el llibre, a l'any 1546.

«Ferrer de Blanes (Mossén Jaume).

Tot seguit d'aquesta referència, durant aquest inici del segle XX també apareix la reproducció de la mateixa informació per un autor de nom Martí i Grajales, però animant el comentari amb l'excepcionalitat de l'existència d'un autor com Ferrer qui, contràriament a la nova tendència dels autors del Renaixement, escriu en català i no pas en espanyol.

«En los comienzos del siglo XVI ya se nota la avasalladora influencia castellana en el terreno de la literatura y del arte. Algunos de nuestros autores cultivan la lengua del centro de la nación alternativamente con la materna, y ejemplo de ello son Viñoles, Castellví, Crespi de Valldaura, Francisco Fenollet y Juan Fernández de Heredia. A pesar de esto, la afición a escribir en castellano no se extiende hasta algunos años más tarde. En el primer tercio del siglo, nuestro dulce y armonioso idioma sigue imperando. Aún se celebran justas poéticas que sirven para dar a conocer personalidades de tanto mérito como Vicente Ferrandis, Jaime Bertrán, Pedro Gomis, Andrés Pruneda y Pedro Solivella. En 1532, por iniciativa del conocido literato Jerónimo Sempere, se hizo un certamen en la Iglesia parroquial de Santa Catarina mártir en loor de la Inmaculada Concepción. A él acudieron Andrés Martín Pineda, que ganó lo ceti; primer premio; Pedro Juan Sorivella, que consigue el segundo, la praderia; Miguel Juan Gomis, a quien se corona su obra, y Tomás Real, fray Cucó, Pedro Martí, Juan Sebastián, Luis Ferrandis, Antonio Blanch, Juan Miguel, Francisco Juan Pastor, Andrés Honorato Pineda y otros dos escritores desconocidos que se escudan con los pseudónimos de Vicari de Sent Père y L'Espital general. Esta es la última manifestación de importancia de la poesía valenciana, que en veinticinco años había caminado, de un modo incomprensible, por lo veloz, a la decadencia más lamentable. De aquí en adelante la lengua de Castilla empieza a ser la preferida por nuestros ingenios; su cultivo va generalizándose, a medida que pierde terreno el lenguaje del país, que al acabar el siglo apenas si da señales de vida. El mismo Sempere, dejándose arrastrar por la corriente, publica en castellano obras tan importantes como los poemas caballerescos Cavalleria celestial de la rosa fragante y La Carolea. Las letras valencianas por este tiempo sólo nos ofrecen algunas composiciones líricas, más o menos apreciables, como Lo procés o disputa de viudas y doncellas, de Jaime Siurana y Luis Juan Valentí; el poema del venerable Juan Bautista Anyes La vida de Sant Julià, abat, y de Santa Basilisa, verge, y la versión que imprimió Jaime Ferrer de Blanes de las sentencias del divino. Algunos, muy pocos, como Almudever, escriben indistintamente en los dos idiomas. En cambio, por aquel entonces aparece un grupo importante de poetas y prosistas que, desentendiéndose por completo del idioma nativo, producen obras exclusivamente en castellano, encontrándose en este caso Nicolás Espinosa, Francisco Garrido de Villena, Luis Zapata, Hipólito Sanz y Gaspar Gil Polo, autores, respectivamente, de la Segunda parte de Orlando, El verdadero suceso de la famosa

batalla de Roncesvalles, Carlo famoso, La Maltea y La Diana Enamorada.»

(MARTÍ 1927: pàgines 7 i 8)

La nota que introdueix la informació sobre Ferrer reproduceix amb petites variacions formals i afegint-hi quelcom de mà pròpia la de Fuster de 1827-1830.

«JAIME FERRER DE BLANES

Don Pedro Luis Sánchez, en su colección de poesías anteriores al siglo XV, y, con referencia a éste, Pérez Bayer, en sus notas a la Bibliotheca vetus de Nicolás Antonio, le llaman catalán ; pero el bibliógrafo don Justo Pastor Fuster (Biblioteca valenciana), apoyándose en el testimonio del cronista Gaspar Escolano, afirma que era de Valencia e hijo de mosén Luis Ferrer de Blanes, caballero, general de la gente de guerra que armó la ciudad de Valencia para apoyar al rey Fernando II el Católico en la jornada de Perpiñán, contra los franceses. En esta expedición iba también, como teniente, otro noble valenciano llamado don Vidal de Blanes.

Mosén Jaime nació en esta ciudad en el año 1482 y ocurrió su muerte en la misma, año de 1540, siendo enterrado en la capilla de San Miguel de esta Santa Iglesia Metropolitana, cuyo patronato pertenecía a su familia.

Obra poética:

I. "Sentencias católicas del divi poeta Dant."

Se imprimió en el año 1545, en 8º, sin lugar ni nombre de impresor.

En este libro alaba al Marqués de Santillana.

(Fuster. Tomo I. Pág. 76.)

En la justa poética celebrada en agosto de 1488 en loor de San Cristóbal hay una composición a nombre de Jaime Ferrer, que tal vez fuera pariente suyo.»

(MARTÍ 1927: 230-231)

A les acaballes del segle XX, una tesi doctoral (BOSCH 1989) incorpora la informació sobre l'exemplar, atribuït a l'estamper Joan Mei, que ja havia donat a conèixer Genovès. La informació d'aquesta tesi és citada posteriorment sense que hi hagi cap referència a l'exemplar, també citat per Fuster, d'una banda, i per Genovès, que no deia ni el lloc d'impressió ni l'estamper que la féu.

« FERRER (DE BLANES), JAUME

Letras reales molt notables fetas a..., resposta e regles per ell ordenades en cosmographia y en art de navegar. En: Sentencias catholicas del divi poeta Dant... compilades per... mossen Jaume Ferrer...

Valencia, per Joan Mey. Feta imprimir per mestre Pere Borbo, librer, 1545.

fol.
T. València (269)
*262 »

(NAVARRO 1999: pàgina 132)

Finalment, ja al segle XXI, l'edició de Joan Mei torna a ser citada; això sí, indicant que no se'n coneix cap exemplar a hores d'ara. Se cita, sí, l'edició de Carles Amorós de 1545. Val a dir, pel que fa a l'exemplar editat a València, de què se'n citen dos exemplars, entre uns autors i d'altres, que no n'hi ha cap de conservat. Sí que hi ha notícies que al 1545 Joan Mei, estamper flamenc, és radicat a València, on treballa entre 1535 i 1570.

8865 FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí*, Barcelona: Carles Amorós 1545.

Exemplars: 1. Universitat de Barcelona 2. Biblioteca de Catalunya

8866 FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí*, València: Joan Mei 1545.

No se'n coneix exemplar ara per ara.

(WILKINSON 2010: pàgina 352, números 8865 i 8866)

Sembla possible que una *joint venture*, conscient o no, legal o no, de comú acord o no, o potser coincidència, o no, va existir entre ambdós stampers, Carles Amorós, a Barcelona, i Joan Mei, a València; un dels llibres editats per Amorós ho va ser tot seguit per Mei. Fenomen que no té res d'estrany, si més no en aquesta primera etapa de la impremta posterior als incunables, abans de la minuciosa regulació que s'ha anat establint d'aleshores ençà.

1042 ANYES, Joan Baptista, *Duo epistolarum libelli*. Barcelona: Carles Amorós 1546. No se'n coneix exemplar ara per ara.

1043 ANYES, Joan Baptista, *Duo epistolarum libelli*. València: Joan Mei 1546.
Hi ha diversos exemplars.

(WILKINSON 2010: pàgina 39, números 1042 i 1043)

Les realitats constatables són:

- que els únics exemplars existents de les *Sentències catòliques* són els dos que hi ha a Barcelona (Biblioteca de Catalunya, Universitat de Barcelona)
- i que Ferrer era fill de Vidreres i soterrat a Blanes.

La resta d'informacions són el resultat de processos de recerca incomplets, innocents o mancats de rigor acadèmic. D'aquí, de les confusions acumulades de segles, se'n deriven informacions com les següents.

1. Al projecte *online* **CERL Thesaurus**, catàleg gestionat pel Consortium of European Research Libraries (<http://www.cerl.org/>), que conté noms de lloc europeus, noms d'impressors i editors, noms personals i d'entitats corresponents al període 1450-1830, hi ha la següent informació sobre Ferrer (no hi ha versió en català i sí en italià).

Ferrer de Blanes, Jaime (1445 - 1480)

Numero identificativo del dato cnp00365775
Intestazioni Ferrer de Blanes, Jaime [GyFmDB]
Dati biografici ca.1445-ca.1480
Note generali Sentencias catholicas del divi poeta Dant Florenti
Legame permanente
<http://thesaurus.cerl.org/record/cnp00365775>
Ultima modifica: 2007-02-02
Fonti
Trovato in [Rep.Font. IV,450]
Varianti del nome
Varianti del nome Blanes, Jaime Ferrer de
Ferrer, Jacques
Jacques <Ferrer, Cosmographe>
Jacques <Ferrer>
Jaime <Ferrer de Blanes>

Aquesta informació és compartida amb el **Virtual International Authority File (VIAF)** i, també, amb la **Deutsche Nationalbibliothek**. Independentment que la data de naixement *ca. 1445*, sigui acceptable, que la de defunció sigui *ca. 1480* no ho pot ser si atenem la documentació que hi ha a l'abast ara per ara.

2. Al projecte *online*, **CANTIC**, (Catàleg d'Autoritats de Noms i Títols de Catalunya), impulsat per la Biblioteca de Catalunya i el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya, la informació de la data de defunció, 1523, és incorrecta.

Registre d'autoritat

- Número de registre: **a10774920**
- **Encapçalament acceptat**
- **Ferrer de Blanes, Jaume, 1445-1523.**
- **Emprat per**
- Ferrer de Blanes, Jaime, 1445-1523.
- Ferrer de Blanes, Jaume, 1445-1523.

3. La **Bibliothèque nationale de France** té la següent fitxa de les *Sentències catòliques*.

«**Publication details**

Download

<http://gallica.bnf.fr/document?O=N071972>

Contributors Ferrer, Jaime. 1482?-1540.

Repository Bibliothèque nationale de France (France)

Type texte, monographie

Language spa»

I aquesta informació procedeix del registre complet que hi ha a **Gallica**.

«**Titre** : *Sentencias catholicas del divi poeta Dant florenti* ([Facsim.]) / *compilades per la prudentissim mossen Taume Ferrer de Blanes*

Auteur : Dante Alighieri (1265-1321)

Éditeur : [s.n.] (Barcelona)

Date d'édition : 1545

Contributeur : Ferrer, Jaime (1482?-1540). Éditeur scientifique

Type : monographie imprimée

Langue : Espagnol

Format : [132] p. ; in-16

Format : application/pdf

Droits : conditions spécifiques d'utilisation - Microformes et reprints

Identifiant : ark:/12148/bpt6k719720

Source : Bibliothèque nationale de France, département Réserve des livres rares, Rés. p-Z-596

Relation : <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb32101818b>

Provenance : bnf:fr

Date de mise en ligne : 15/10/2007»

No cal estendre's gaire en el comentari d'aquest registre: l'autor poc que és Dant Alighieri; Ferrer, Jaime, és Ferrer, Jaume; Ferrer no va néixer al 1482, sinó molt abans; tampoc no va morir al 1540, que l'òbit s'esdevingué al 1529; la llengua del text és la catalana. A la Bibliothèque nationale de France, la informació sobre Ferrer, entès com a autoritat, com a autor, és, també, incoherent.

Ferrer, Jaime (1482?-1540) *forme internationale*

Nationalité(s) : Espagne

Langue(s) : espagnol

Responsabilité(s) exercée(s) sur les documents : Auteur

Naissance : 1482?

Mort : 1540

Cosmographe, navigateur, poète – Fut appelé par Jean II de Portugal et Ferdinand et Isabelle d'Espagne pour tracer la ligne de démarcation partageant l'Océan entre les puissances espagnole et portugaise lors du Traité de Tordesillas (7 juin 1494).

Ferrer no va ser poeta ni navegant ni convocat per João II de Portugal.

4. A l'**Enciclopedia Espasa**, en espanyol, s'introdueix informació d'insegura i esbiaixada o tendenciosa formalització; que Ferrer ni va morir al 1523 ni tampoc fou un cosmògraf espanyol, en el sentit que hom pot entendre avui.

«**Ferrer de Blanes, Jaume (cosmógrafo español)**
(Vidrerres 1445 - 1523) Cosmógrafo español. Emitió dictamen, a petición de los Reyes Católicos, acerca de la "línea de demarcación" con Portugal.»

5. Al **Library of Congress Online Catalog**, només hi surt el nom en espanyol i res més.

«Ferrer de Blanes, Jaime. [from old catalog]»

6. Al **Catálogo de autoridades de la Biblioteca Nacional d'Espanya** no hi ha cap referència a Ferrer com a autor, només hi surt el seu nom com a part del títol d'una obra d'en Vicenç Coma i Solei, *Jaime Ferrer de Blanes y el descubrimiento de América [Texto impreso] : Fr. Roig Jalpí, víctima de los errores de unos eruditos*, obra que també se cita a la bibliografia d'aquesta tesi per raó de la recerca efectuada.

7. No hi ha referències a Ferrer a:

- Encyclopædia Britannica**,
- Encyclopédie Larousse**,
- Deutsche Enzyklopädie**,
- Jewish Encyclopedia**.

8. A la **Wikipèdia**, la informació sobre Ferrer repeteix la confusió de la data de defunció.

«**Jaume Ferrer de Blanes** (Vidrerres, 1445 — Blanes, 1523) fou cosmògraf, navegant, cartògraf i mercader, natural de Vidrerres i resident a Blanes. A Castella se'l coneixia com el *Lapidario de Burgos ...* »

9. A l'*Enciclopedia Dantesca* (1970), s'hi fa referència a Ferrer, dintre de l'entrada destinada a la influència de l'obra de Dant als Països Catalans, sense que hi hagi cap informació biogràfica de Ferrer; s'informa, a bastament això sí, de les *Sentències catòliques*.

«*Il dantismo catalano quattrocentesco si chiude con un'opera di Jaume Ferrer de Blanes. Le sue Sentencias Catholicas del divi poeta Dant fiorenti furono raccolte da un suo 'criat' e pubblicate postume, nel 1545, accanto a una Meditazione sul Calvario e a*

certe lettere scambiate dall'autore con i Re Cattolici e con Cristoforo Colombo (l'estrema rarità dell'edizione del 1545 portò a ristampare nel 1922 un facsimile di cento copie dall'unico esemplare completo).»

10. En portuguès se'n té notícia, sense més explicació de qui fou Ferrer, per raó del tractat de Tordesillas, que establia la separació dels territoris a ocupar per Portugal i Castella arran de la descoberta d'Amèrica. S'indica, però, sorprenentment que les negociacions entre ambdues monarquies van ser conduïdes, de banda dels castellans, per Ferrer; és l'única notícia respecte d'això que s'ha pogut trobar. Ferrer, però, només va assessorar i no hi ha cap document que estableixi la seva participació directa i personal a la vila de Tordesillas.

«Perdido o monopólio marítimo, D. João II tentou assegurar uma repartição territorial mais conveniente a seus interesses. Para estabelecer negociações diretas, enviou embaixadores aos reis de Castela. Iniciados na cidade de Tordesilhas, os entendimentos foram conduzidos pelo espanhol Ferrer de Blanes e pelo português Duarte Pacheco Pereira. Finalmente foi firmado o acordo, pelo qual os Reis Católicos renunciavam ao disposto pela bula de Alexandre VI e aceitavam uma nova proposta: o deslocamento para oeste da linha meridiana, que passaria a "370 léguas de Cabo Verde, entre os 48º e 49º a oeste de Greenwich".»

(<http://www.coladaweb.com/historia/tratado-de-tordesilhas>)

11. Al *Diccionari d'Història de Catalunya*, caldria corregir-hi la data de defunció de Ferrer i alguna altra precisió de més exactitud.

«Jaume Ferrer de Blanes, cosmògraf i escriptor (Vidrerer 1445 Blanes 1523). Per bé que es destacà com a cosmògraf, es dedicà a comerciar per la Mediterrània i negociar en pedres precioses i fou claver general del vescomtat de Cabrera. Cursà estudis a Nàpols i Palerm i exercí de conseller de la monarquia. Va escriure diversos estudis cosmogràfics i informà sobre la línia alexandrina (1493) i el mètode d'aplicar els acords del tractat de Tordesillas (1495). Es fa palesa la seva influència en la determinació de l'itinerari del tercer viatge de Cristòfor Colom al nou món. Ja mort, s'aplegaren els seus escrits religiosos i teològics, de joieria, de cosmografia i de l'art de navegar, obra de la qual es va fer una edició facsímil el 1922. »

(*Diccionari d'Història de Catalunya* 1999:
sub voce Jaume Ferrer de Blanes
apud REIXACH 2002: pàgina 105)

4 D'altres Ferrer

De Jaume Ferrer de Blanes només n'hi ha un; però al llarg dels segles fins ara, n'hi ha hagut bastants, ciutadans catalans, que han tingut aquest mateix nom. Això ha fet que la manca d'informació sobre Ferrer i els seus homònims hagi afavorit interferències biogràfiques.

Un primer personatge de transcendència històrica reconeguda, de nom Jaume Ferrer (Mallorca, segle XIV – Mallorca, segle XIV), fou un navegant que resseguí la costa africana fins al Senegal i potser fins al Níger, a la recerca d'or. A l'*Atlas català* (1375) apareix una inscripció que dona compte de la seva original travessia.

«Partich luxer d[e]n jac[me] ferer per mar
al rio delor al gorn de sen lorenz qui
es a x deagost j fo en la[n]y.m.ccc.xlvj»

La coincidència de noms va fer que alguns autors els fessin passar pel mateix individu; la qüestió, però, s'hi va resoldre durant el segle XIX.

«JAIME FERRER:

A mediados del siglo XIV fué á explorar las costas de Guinéa, segun se lee en un Atlas catalan del siglo XV, recientemente encontrado en París entre los mss. de la biblioteca del Rey, en el cual se expresa en lengua catalana, que partió para ir por mar al rio del Oro el dia 10 de agosto de 1346. Un viajero francés me regaló un atlas semejante, cosa de cuatro ó seis años hace, que se acababa de imprimir en seis grandes mapas. Empieza así: Mapa mundi vol dir aytan cymage del mon é de les regions q. son sus la terra. = Torres Amat, Escritores catalanes, página 241.

En nota dirigida al mismo Sr. Torres Amat quien nos honró insertándola en artículo inmediato, páginas 243 á 245, hicimos á S. Ilma. las siguientes observaciones: 1.ª A este Jaime Ferrer le han confundido algunos escritores, ya con otros que eran valencianos, ya con el cosmógrafo catalan de igual nombre y apellido (de quien en seguida hablaremos). 2.ª Para conocer la equivocacion con respecto á estos dos catalanes, basta ver la notable diferencia de siglo y medio entre los años 1346, que el uno andaba por la costa del Oro, y 1495 en que los Reyes Católicos consultaban al otro sobre demarcaciones del Océano. 3.ª En la 3.ª carta del Atlas catalan del siglo XV, publicado por M. J. A. Buchon (el atlas mas antiguo que hasta ahora se conoce y que la academia de Inscripciones y Bellas letras incluiría en el tomo XII de las noticias y mss. de la biblioteca del Rey) se halla la primera noticia del viaje de Jaime Ferrer á las costas de Guinea el año de 1346. 4.ª Al lado de la figura del buque ...»

(FERNÁNDEZ 1851: pàgines 8 i 9)

Ara, quan se cerquen imatges de Ferrer al Google, surten les del dit Jaume Ferrer, mallorquí del segle XIV, de qui hi ha una escultura a Ciutat de Mallorca, cosa que fa s'incloguin als articles sobre l'autor de les *Sentències catòliques*.

Un segon cas d'homonímia és el de Jaume Francesc Ferrer, lloctinent de governador general de València, durant el segle XVI, ja comentat aquí mateix, i que no fou autor de les *Sentències catòliques*; sovint se'n recull informació quan hom tracta de son pare, Lluís Ferrer i Exarch.

«DON LUIS FERRER EXARCH

Este ilustre caballero setabense era hijo de don Jaime y doña Violante, y fue comendador de la insigne orden de Santiago, camarero mayor de don Fernando el Católico, su copero mayor y lugarteniente de gobernador del reino de Valencia, embajador del Rey Católico a Castilla, mayordomo mayor de la princesa doña Juana y comendador del monasterio de Reina, en la provincia de León, en la orden de Santiago.

En 1474 le hizo el rey nueva merced de la tenencia del castillo de Segorbe y en 1479 le otorgó otro privilegio expedido en Valencia, de la alcaldía del castillo de Jérica; y en ese mismo año, por privilegio dado en Cáceres, le nombró para el oficio de lugarteniente de gobernador general de Valencia y su reino.

En 1483 organizó una compañía de soldados, compuesta de criados suyos, y a su costa, y con ella asistió a la conquista de Granada. El rey quiso recompensar tan señalado favor nombrando adjunto suyo, en el cargo de lugarteniente de gobernador general de Valencia, a su hijo don Jaime Francisco Ferrer, no obstante su poca edad.

Casó con doña Lucrecia Soler y Villarrasa, hija de los señores de Sallent. De ella tuvo a dicho don Jaime Francisco Ferrer, a quien sacó de pila el mismo Rey Católico y una señora de la nobleza valenciana perteneciente a la familia de Mompalan, concediéndole mil ducados de renta perpetua para sí y para sus descendientes, sobre el real patrimonio y bailía general de Valencia. Educóse en el mismo palacio real y después sirvió de maestresala al príncipe don Juan. Por renuncia de su padre, fue nombrado lugarteniente de gobernador general del reino de Valencia en 1503, cargo que desempeñó hasta 1521. En este cargo sirvió primero al Rey Católico en la guerra de Granada, y luego a Carlos V en la de las Germanías de Valencia.

Casó con doña María de Robres, señora de los Oteros, hija de don Juan de Robres, trinchante de los Reyes Católicos, y de doña María de Acuña, hermana de don Juan, duque de Valencia.

De don Luis Ferrer dice el P. Diago que don Fernando, en pago de sus servicios, le dio palabra por escrito en Torrelaguna, en 19 de febrero de 1473, de proveer en su cabeza los oficios de lugarteniente de gobernador del reino de Valencia, del Júcar allá y de baile de la

ciudad de Játiva, siempre que vacasen y estuviese en su mano el proveerlos. En 1479 le dio el cargo de lugarteniente de gobernador general del reino de Valencia para durante su vida. Don Luis —añade— se halló con su hijo don Jaime en toda la guerra de Granada hasta su toma.

(PASQUAL 1966-1967: pàgines 245-246)

Homònims d'activitat pública, documental, reconeguda n'hi ha uns quants. D'ençà de l'edat Mitjana i durant l'edat Moderna, tot un reguitzell de ciutadans de nom semblant han contribuït a dispersar el coneixement sobre Ferrer, l'autor de Vidreres, quan algú l'ha tractat o citat; només cal revisar alguns documents per no fer-ho massa llarg.

Hi ha Jaume Ferrer, ciutadà de Barcelona (1400), fill de Bernat Ferrer i de Bartomeua.

«Davant del notari de Blanes, Jaume de Puig, el 3 de gener de 1400, Jaume Ferrer, àlia *Bordalet*, ciutadà de Barcelona, nomena procuradora la seva mare, na Bartomeua, muller de Bernat Ferrer, ciutadà de Barcelona, però com si ella estigués present, perquè pugui vendre, en nom de l'atorgant, a qualsevol persona, els béns següents de la seva propietat:

Dos hostals, situats en el lloc anomenat “dels clergues”, a Barcelona, parròquia de Sant Pere; i dues peces de terra, al territori “La Laguna”, avui barri d'aquest nom a Sant Martí de Provençals, prop de l'antic estany del Port. Una de les peces de terra té d'extensió una “muyada” (equivalent a dues quarteres) i mitja. L'altra una “muyada”.

Tot plegat, en venda pel preu o preus a convenir amb els possibles compradors. En garantia d'aquests, concedeix a la procuradora totes les facultats necessàries i la lliure i general administració sobre els béns predits i les coses d'ells depenents.»

(Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 6, sense foliar.
Notari en Jaume de Puig, protocol de 1400gen3.
apud TORRENT 1976: pàgina 60)

Hi ha Jaume Ferrer, pintor a Barcelona (1430), fill de Jaume Ferrer, pintor lleidatà.

«És precisament coincidint amb la cronologia d'aquesta obra autògrafa, que es data vers el 1430, quan documentem per primer cop el Jaume Ferrer que estudiem com a *«pictore, cive civitatis Ilerde»* i casat amb una tal Maria Teià, filla de l'armer de Barcelona Guillem Teià. El protocol, que està datat el 14 de desembre, ens el

mostra a Barcelona, on actua com a procurador de la seva muller en la venda d'unes cases de la seva propietat, situades a la plaça Nova. Després no n'apareixen nous rastres documentals fins al 1434, en què consta residint a Verdú per tal de pintar el retaule major; notícia que coneixem mercès al llibre de baptismes i òbits de la parroquial d'aquesta vila (1394-1480).»

(FITÉ 2005-2006: pàgina 71)

Hi ha Jaume Ferrer (1438), català a la cort de Nàpols, que rep diners de la Tresoreria reial, identificat com a «ajudant de cambra» i, també, com a home que ha d'adquirir llances i bestiar, tal com s'hi pot llegir a l'apartat següent d'aquest que s'escriu (COMPAGNA 1979: pàgines 4, 7 i 11, cèdules de tresoreria, 1438).

Hi ha Jayme Ferrer, dominic i escriptor (1460).

«*Siglo XV*

Año 1460

FRAY JAYME FERRER, *Religioso Dominico, fue, dice* Echard (1), *natural de la Ciudad de San Felipe, antes Xativa. Diago* (2) *le refiere entre otros Religiosos memorables, hijos del Convento de la misma Ciudad. No señala el tiempo en que vivió; pero Fernandez supone aver florecido por los años 1460. Escribió:*

I. Volumen Concionum de Sanctis.»

(XIMENO 1747-1749: tom I, pàgina 46)

Hi ha Jaume Ferrer, sabater de Blanes (1463).

«Jaume Ferrer, sabater de Blanes, el 25 d'abril de 1463, compra un hostel, emplaçat a dita vila, prop del portal de la Verge.»

(Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 117, sense foliar.
Notari en J. J. Manresa, protocol de 1463abr25.
apud TORRENT 1976: pàgina 67)

Hi ha Jaume Ferrer, funcionari de Barcelona (1519).

«Jaume Ferrer, secretari reial i escrivà major del General, ja és documentat exercint aquest càrrec el juliol de 1494, poc després de la mort d'Antoni Llombard, i encara l'ocupa el maig de 1519 (vegeu *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, 1994-2002, vol. I, p. 276, 350). La nominació de Ferrer per a aquest càrrec havia estat proposada pel rei Ferran, que insistí en diverses cartes de juny i juliol de 1494 als diputats i els oïdors de comptes del General i als seus

advocats perquè la provisió es dugués a terme (Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, registre 3668, fulls CXI^r-CXII, CXXX-CXXXI^r). Testà el 22 de març de 1518, i entre els marmessors hi ha el seu germà Bartomeu, regent de la tresoreria i coescrivà del General; el testament va ser obert el 9 de juny de l'any següent.»

(DURAN 2003: volum 3, pàgina 266)

Hi ha Jaime Ferrer, monjo de Sant Salvador de Breda (1585).

«*La abadía estuvo vacante algunos años, pues con fecha 26 de Octubre del año 1585, se notificó la instancia para asistir al Concilio de Tarragona á Jaime Ferrer, monje profeso de este monasterio, en ausencia de Fr. Juan Ganza, camarero y vicario general del mismo, abadía vacante.*»

(MONSALVATJE 1904: pàgina 435)

Hi ha Jayme Ferrer, metge i escriptor (1600).

«*JAYME FERRER Valenciano. Doctor en Medicina. Escribió: Tratado de Peste. En Valencia 1600. en 8.*

Traele Juan Bautista Orivay, en su Teatro de la Verdad. cap. 9. fol. 86. col. I. cap. 13. fol 107. col. I. y fol. 108. col. I. y cap. 18. fol. 158. col. I.»

(RODRÍGUEZ; SAVALLS 1747: pàgina 187)

Hi ha Jaume Ferrer, virrei i governador de València (1606).

«... després d'un govern sense pena ni glòria, va morir en l'exercici del seu càrrec l'1 de febrer de 1606.

Llavors actuà interinament com a virrei el governador Jaume Ferrer, des del 12 de febrer fins al 22 de novembre del dit any.»

(COLL 1992: pàgina 382)

Hi ha Jayme Ferrer, monjo agustí i escriptor (1699).

«*FRAY JAIME FERRER Valenciano. Religioso Augustino. Letor Jubilado. Escribió:*

Compendio Historico , de los mas principales sucessos del Mundo. En Valencia por Josep Parra 1699. en 8.»

(RODRÍGUEZ; SAVALLS 1747: pàgina 187)

Hi ha Jayme Ferrer, de l'orde dels Frares Menors Descalços i escriptor (1703).

«1703

FR. JAYME FERRER , *natural de la Villa de la Alcora , Religioso Francisco Descalço. Fue hijo de la Provincia de San Juan Bautista en este Reyno , en la qual leyó Filosofia , y Theologia , y se empleò en predicar la Divina Palabra con sequito , y aplauso. Compuso las Obras siguientes:*

1. Historica , y predicable Trialpha de la gloriosa Santa Barbara.
2. Laurel Triunfante de la gracia.
3. Historia laureada de Santa Ursola Virgen y Martir. *Estas tres Obras se imprimieron en tres tomitos en Barcelona por Martin Gelabert 1703. en 4.*

En el Convento de los Descalços de la Alcora quedaron estos M.ss. del Autor:

4. Ternarius Enigmaticus prædicabilis Sanctæ Barbaræ. *Dos tomos en 4.*
5. Tres Ternarios de Sermones. *En tres tomos en 4.*
6. Vaso Aureo de asuntos varios. *En tres Partes.*
7. Camino Enigmatico de Santiago el Mayor. *En 4.*
8. Tesoro de los Tesoros de Dios Trino , y Uno. *En 4.»*

(XIMENO 1747-1749: tom II, pàgina 149)

5 Família i naixement de Ferrer

Ferrer, diu la tradició escrita, va ser natural de Vidreres, on neix no gaire abans de 1450, sense que se'n pugui establir data exacta i sí relacions de família d'incerta determinació.

A Vidreres, al carrer de Barcelona, número 3, al marc de pedra de la porta d'entrada hi ha una inscripció on diu «*Jacobus Ferrarii me fecit ano 1564*», acompanyada d'altres gravats (un crismó IHS i un escut d'armes amb ferradures); també hi ha, a la dreta de la dita porta, una ballesta i un dard. Poc era el domicili de Ferrer, qui va morir al 1529; sí que sembla, però, que va pertànyer en algú de la seva família. (GASCONS 1999: pàgines 1 i 4)

Uns quants tipus de documents aporten informació sobre la família, el lloc i data de naixement, l'activitat o les experiències vitals d'un personatge històric com Ferrer: fogatjaments (sobretot pel que fa als grups familiars), assemblees de sindicats remença (pel que fa a l'ocupació professional), llibres parroquials, documents notariais i correspondència, tant de l'entorn on viu el personatge com l'escrita d'ell mateix. Hi ha, també, continguts als textos literaris, com les dedicatòries i els proemis (*accessus ad auctorem*), les rúbriques que encapçalen les particions internes de les *Sentències catòliques*, les anècdotes personals introduïdes al bell mig del text i el colofó, que té utilitat en aquest sentit. Aquestes fonts d'informació són completades amb els repertoris d'autors i bibliogràfics, i els treballs sobre obra i autor.

Dels fogatjaments

Són la relació de cases i habitatges, que són dits focs, distribuïts per viles que se sotmetien al pagament o exacció d'impostos reials, que són dits fogatges. D'aquí hom pot conèixer informació dels grups familiars i dels noms propis (prenom i cognom) que se'n feien servir. No totes les cases de la vila, però, s'inclouïen en aquests fogatjaments perquè hi havia exempcions variables (pobres, nobles, clergues, musulmans, jueus ...), segons l'acord a què arribaven les corts i el rei, sobre les quals no s'aplicaven els impostos o fogatges.

A la vila de Vidreres, lloc de naixement de Ferrer:

–el fogatjament de 1379 té 138 focs (*Gran Enciclopèdia Catalana*, en línia),

–el de 1497, 78,

–al de 1515 s'han reduït a 64

–i al de 1553, en són 77 (Institut d'Estadística de Catalunya, en línia).

Saber-ne la població real a partir dels focs és difícil, per tal com cada foc representava entre 3 habitants o 6 de mitjana, segons el criteri que han

aplicat uns o altres estudiosos de la qüestió. Ara és impossible de saber quanta gent hi vivia en un d'aquests focs o llars.

A la vila de Blanes, origen familiar d'en Ferrer, dels pares, i on ell torna a viure cap al 1490:

- el fogatjament de 1379 conté 197 focs (*Gran Enciclopèdia Catalana*, en línia),
- el de 1497 que n'hi ha 152,
- el de 1515 s'han incrementat a 204,
- el de 1553 que en són 220 (Institut d'Estadística de Catalunya, en línia).

La fam iniciada amb «do mal any primer» (1333) que tindrà més i més episodis, les 17 pestes successives al llarg dels segles XIV al XVI (1348, 1349, 1350, 1351, 1362, 1363, 1371, 1375, 1381, 1396, 1397, 1410, 1429, 1439, 1501, 1507, 1521), els conflictes polítics i les guerres, sobretot la Guerra Civil (1462-1472), i la Segona Guerra Remença (1484-1485), van fer minvar la població, estimada d'uns 550.000 habitants cap al 1300 i que passa per un mínim poblacional històric de poc més de 250.000 al 1480 (Museu d'Història de Catalunya, en línia). Així ho reflecteixen els fogatjaments, com també fan veure els cognoms usuals a cada vila. A la Selva, a tota la comarca, el cognom Ferrer hi surt, al 1497, com a propi de 19 focs (Centre d'Estudis Demogràfics, en línia). A Vidreres, però, segons s'hi pot veure, el cognom Ferrer, al fogatjament de 1497, surt una sola vegada en un dels focs a nom de Joan Ferrer (VIVES 2000: pàgina 21).

De les assemblees dels sindicats remença

A l'Arxiu Municipal de Girona s'ha conservat el lligall *XXV diversa, XXV.2 Llibres manuscrits de tema divers. Lligall núm. 1 o llibre núm. 8, any 133-1456*. Dintre d'aquest lligall hi ha el document de títol *Sindicatus*, que consisteix en un conjunt d'actes notariais que donen compte de 553 assemblees de pagesos de remença, corresponents a 912 parròquies de tot Catalunya; la primera, el 13oct1448, al cementiri de Celrà, i la darrera, el 20 de febrer de 1449, a Sant Esteve de Bruguera de Viabrea. Els 10.425 remences que van acudir a les convocatòries ho feien a fi de nomenar els síndics i procuradors que els defensessin davant els «mals usos» de nobles i magnats. Aquest document inclou els noms propis dels dits remences; n'hi ha 195 de cognom Ferrer. Cap d'aquests viu a Blanes i dos, aquests sí, són de Vidreres. Els dos remences que acudeixen a l'assemblea de Maçanet de Vidreres, «els homes de la parròquia de Maçanet de la Selva, Vidreres i Martorell de la Selva» són Pere Ferrer (transcrit Petri Ferrarii) i Miquel Ferrer (Michael Ferrer), sota l'epígraf «Sancti Laurentii de Vidreres». (HOMS 2005: registres d'assemblea números 95, Blanes, i 249, Maçanet de Vidreres).

Dels llibres parroquials

Coneguts entre els entesos com a *Quinque libri*, són, a partir del Concili de Trento (11 de novembre de 1563, sessió XXIV, capítol 1, «Registre de matrimonis»), de presència constant a les esglésies catalanes, sobretot d'ençà del decret o cèdula d'aplicació que els obligava (12 de juliol de 1564). Aquests *Quinque libri*, destinats al control de l'administració de sagraments, contenien registres de baptismes, matrimonis, òbits amb posterior soterrament eclesiàstic, confirmacions i compliments pasquals (confessants i combregants per la Quaresma). N'hi va haver de més tipus, com els de confraries, els de visites pastorals i d'altres, tots aquests ja a parer dels mossens que se'n feien càrrec i de les diòcesis on eren les parròquies. Així, dins un mateix llibre, s'hi feien, si més no tres (baptismes, matrimonis, òbits) o cinc parts, una per cada sagrament o activitat a ressenyar. A la part destinada al registre de baptismes s'hi anotava el nom de la parròquia o església, el nom de la vila, la data de la cerimònia, (que no pas la del naixement, tot i que solien coincidir) el nom dels pares, del padrí, de la comare i el del mossèn que batejava. De manera molt semblant es complimentaven els altres registres. La finalitat era el control de la població, dels seus comportaments públics, en un moment que els protestants s'infiltraven als territoris de filiació catòlica i que els musulmans i jueus havien estat foragitats de Catalunya. Abans del Concili de Trento, però, ja n'hi va haver de llibres parroquials, tot i que de manera esparsa.

«Comencem a tenir-ne mostres a finals del segle XIV i principis del XV, segons les contradetes i la iniciativa dels respectius sacerdots, que anaven a remolc de les disposicions diocesanes. A Girona, el 1502, el bisbe Berenguer de Pau establí l'obligatorietat de portar registres de baptismes, tot i que no rebran la instauració oficial fins el Concili de Trento l'any 1563.»

(PLANAS 1985: pàgina 39)

Pel que fa a la vila de Vidreres, la informació que hi ha a l'Arxiu Diocesà de Girona és parcial, segons comunicació escrita (24 de setembre de 2013) tramesa pels responsables del dit arxiu, i només se'n pot trobar a partir de mitjans segle XVI, segons consta a la dita comunicació. Hi ha llibres:

- de baptismes, de 1720 a 1910,
- de matrimonis, de 1734 a 1902,
- d'òbits, de 1647 a 1906,
- de testaments, de 1551, de 1605 a 1706, de 1805 a 1852 i de 1883 a 1904.

Hi ha, com s'hi veu alguns llibres absents, fet que té diverses causes històriques (incendis, pèrdues, trasllats inconscients). Pel que fa a Blanes, la sèrie és gairebé sencera: baptismes (des de 1560); matrimonis (des de

1572) i òbits (des de 1566). Res de tot això, però, ajuda d'esbrinar informació sobre el naixement de Ferrer.

Dels fons notariais

Talment esdevé amb els documents notariais de Vidreres, on hi ha notaria des del 1259 i malgrat això:

«... el primer manual conservat és dels anys 1465 al 1472, el següent és del 1546 al 1547, i a partir del 1595 s'han conservat gairebé tots fins a l'abolició de la notaria el 1875.»

(FORMIGA 2005: pàgina 4)

Pel que fa als fons notariais de Blanes, actualment hi ha concentrats a l'Arxiu Històric de Girona 452 volums, que sí que han permès de trobar informacions diverses al voltant de l'activitat dels ciutadans de la vila, de cognom Ferrer, d'ençà de 1362. Notícia exacta sobre els progenitors, la data i el lloc de naixement de Ferrer, però, tampoc no n'ha aparegut.

Els Ferrer, entesos com a grup de ciutadans vinculats a Vidreres i Blanes, són presents a múltiples documents notariais, sense que hom pugui establir un lligam familiar entre tots aquests personatges. Al 1400, un ciutadà de Barcelona, de nom Jaume Ferrer, va nomenar procuradora sa mare que vivia a Barcelona.

«Davant del notari de Blanes, Jaume de Puig, el 3 de gener de 1400, Jaume Ferrer, àlies Bordalet, ciutadà de Barcelona, nomena procuradora la seva mare, absent, na Bartomeua, muller de Bernat Ferrer, ciutadà de Barcelona, però com si ella estigués present, perquè pugui vendre, en nom de l'atorgant, a qualsevol persona, els béns següents de la seva propietat: ...»

(TORRENT 1976: pàgina 60.

Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 6, sense foliar.
Notari Jaume de Puig, protocol de 3 de gener de 1400.)

Antoni Ferrer, carnisser de Blanes, tres mesos més tard (12 d'abril de 1400) davant el mateix notari signa àpoca a Bernat Mateu (Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 6, sense foliar. Notari Jaume de Puig, protocol de 12 d'abril de 1400 *apud* TORRENT 1976: pàgina 66).

A mig segle de tot això, Salvador Ferrer, cardador de llanes, domiciliat a Blanes, fill de Guillem Ferrer, també cardador, compra (23 d'abril de 1443) a la filla i hereva de Nicolau Serra, un hostel, situat a Blanes (Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 13, sense foliar. Notari J. J. Manresa, protocol de 23 d'abril de 1443 *apud* TORRENT 1976: pàgina 66).

Salvador i Guillem, els predits pare i fill, assisteixen a una reunió de la universitat de la vila l'1 de gener de 1447 (Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 14, sense foliar. Notari J. J. Manresa, protocol d'1 de gener de 1447 *apud* TORRENT 1976: pàgina 67).

Jaume Ferrer, sabater de Blanes (que no pas el cosmògraf), compra un hostel, emplaçat a dita vila, prop del portal de la Verge, el 25 d'abril de 1463 (Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 17, sense foliar. Notari J.J. Manresa, protocol d'25 d'abril de 1463 *apud* TORRENT 1976: pàgina 67).

I hi ha més dades trobades als fons notariais, que cal traduir del llatí.

«... Pere Ferrer, «Exanagerius» ds Blanes, com a procurador d'Antoni Serra, fill i hereu universal de Joan Serra, mariner de dita vila, ven, el 5 de novembre de 1463, a Antoni Ferrer, mestre fuster de Blanes, un hostel, el qual llinda, a llevant, ponent i nord, amb carrers públics, i a migjorn, amb la botiga de robes d'En Borrell ...»

(Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 17, sense foliar.
Notari J.J. Manresa, protocol de 5 de novembre de 1463
apud TORRENT 1976: pàgina 67.)

A la vista de la documentació analitzada, aquest Antoni Ferrer és germà de Ferrer, fill d'un altre i anterior Antoni Ferrer, designat al 1446 «procurador general substituït de l'egrègia senyora Violant de Prades, procuradora general de l'Egredi Sr. Bernat Joan de Cabrera» (Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 13, sense foliar. Notari J.J. Manresa, protocol de 13 d'agost de 1446 *apud* TORRENT 1976: pàgina 71). D'aquest Antoni Ferrer, com a procurador general substituït n'hi ha més documentació com a tal de l'any 1447 (Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volums 14 i 15, sense foliar. Notari J.J. Manresa, protocols (1447) 27 de gener, 23 de març, 27 de març, 7 de juliol, 22 de novembre *apud* TORRENT 1976: pàgina 72). I també, de l'any 1454, no pas com a procurador general substituït de na Violant de Prades, sinó com a lloctinent d'un nou procurador general substituït, Antoni des Puig de Calella, qui va ser nomenat al 1451 (Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 45, diversos folis sense foliar, any 1526 *apud* TORRENT 1976: pàgina 72).

De tot això hom conclou que:

«... Antoni Ferrer fou batlle del castell i terme de Vidreres i, més tard, del d'Hostalric. Probable fill d'Antoni Ferrer, possessor de la carnisseria de Blanes, i pare d'Antoni Ferrer, mestre fuster, el qual comprà un hostel a la mateixa vila, i de Jaume Ferrer, el futur cosmògraf i clavari general dels vescomtats de Cabrera i de Bas.»

(TORRENT 1976: pàgina 72)

També hi ha informació sobre l'esposa de Ferrer, Joana Pujadas, segons consta al testament que féu ella mateixa al 1531:

«... Joana, la muller del testador, tenia per cognom Pujadas i era filla de Jaume Pujadas, agricultor, i de la seva muller Rafaela, de la parròquia de Sant Esteve de Tordera. ...»

(TORRENT 1978: pàgina 94.
Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 53, sense foliar.
Notari Guillem Coll, protocol de 14 de febrer de 1531)

L'únic document oficial, però, que fixa el lloc de naixement de Ferrer és el testament hològraf de 1526 (TESTAMENT DE FERRER, 1526. Arxiu Històric de Girona, *Blanes*, volum 48, notari Antoni Pujadas, incorporat el 19 de gener de 1526), del qual se'n féu trasllat al 1549 (TESTAMENT DE FERRER, trasllat fet al 1549. Arxiu Històric Fidel Fita, Arenys de Mar, número de catàleg 1436), a instàncies del batlle de Blanes, en Joan Oliu (DOMÈNECH 2009, pàgina 3).

«... per tant yo, Jacme Ferrer, mercader, natural de la parròquia de Vidreres del bisbat de Girona, ara domiciliat en la vila de Blanes, ...»

(Annex 1. Testament d'en Ferrer)

El testament informa sobre altres dades dels familiars de Ferrer:
–del lloc on són soterrats sos pare i mare,

«... La sepultura, enperò, al meu cos f[ae]dora, elegesch en lo se[men]tiri de la sglésia de Blanes en lo vas propri meu, en lo qual són stats los cossos soterrats de mon par[e] y mare y otras pred[ec]essors meus, ...»

(Annex 1. Testament de Ferrer)

–dels seus germans, nebodes i nebots, i descendents seus,

«Dels altres béns [meus] lex a na Eulària, neboda mia, muller d'en Bernat Vidal de Palautordera,
[...]

Ítem a cascuna de sas germanes, nebodes [mies], sinch sous; so és, a na Margarida, muller d'en Jacme Joany de Palafolls, y a na Caterina, muller d'en Jacme Feliu *quòndam*, y a na Sàlvia, muller d'en Jacme Pujades de Tordera, a cascuna d'ellas, sinch sous –com dit és.
[...]

Ítem lex a na Bartomeua, neboda mia, germana de las propdites, muller de n'Antoni Ferrer, mariner de Arenys,
[...]

per adjutori del casament de na Eulària y de na Magdalena,
filles [de]l dit Jacme Feliu [y] [de] [na] [Ca]terina, muller sua,
neboda mia;

[...]

Ítem l[ex] a Pere, baylle, nebot meu, fuster de la vila de
Pineda,

[...]

Ítem lex a n'Antoni, baylle de la *paròquia* de Pineda, y a n'
Johan, germans, nebots [me]us, fills de n'Antoni Ferrer,
quòndam germà meu,

[...]

Ítem lex a n Martí, nebot meu, *germà* dels [prop]dits, fill del
dit Anthoni Ferrer, *germà* meu,

[...]

Ítem lex a na Eulària, fill]a d'en Pau Gir[v]al, ti[xad]or de
vels, d[e] Barc[e]lona, i de la dona na Eufresina, muller sua
quòndam, neboda mia»

(Annex 1. Testament de Ferrer)

–de la seva comare, de l'esposa i de l'hereu universal,
considerat com a fill i, vertaderament, fill biològic de la seva
comare i de Marc Coll, notari de Pineda,

«la dona na Johana, comare mia, muller d'en March Coll,
notari de Pineda,

[...]

[per] quant yo confi[e] molt de la bondat y *conciènci*[a] de
la dita Joana, muller mia, per sso, li é lexat ab *complit* poder
tots [los] fruyts [de] la mia heretat

[...]

lex y atorgue al dit Rafel Anthoni Coll, criat y
manima[ssor]r meu, per la molta amor y *voluntat que* [ver]s
aquell tinch com si'm fos fill, instituint lo dit Rafel
Anthoni Coll, si lo die de l'òbit [meu] [viurà] a mi, hereu
huniversal;»

(Annex 1. Testament 'e Ferrer)

De la correspondència

Segons carta escrita a 2 de novembre de 1494, Fernando el Católico
al·ludeix a una germana i un germà de Ferrer, tot i que sense citar-ne els
noms.

«Crec que la seva germana gran fou Caterina, muller
d'Antoni Caselles, batlle de la vila de Blanes, terme i
castell de Blanes, així com lloctinent de l'honorable Pere

de Colomers, jurisconsult, jutge ordinari del vescomtat de Cabrera i de la vila de Blanes, el 1452; i que el germà al·ludit era Bernardí Ferrer, batlle de la vila de Blanes, els anys 1501 i 1504, casat amb Gabriela i després amb Caterina, el qual, el 1515, era mercader i ciutadà de Barcelona, antic habitant de la vila de Blanes.

Tingué un fill, Joan Ferrer, el qual des de 1517 fins el 1521, fou ciutadà de Barcelona i notari reial.»

(TORRENT 1978: pàgina 67)

Dels textos literaris

D'una banda, al colofó de les *Sentències catòliques* diu:

«... ordenades per lo molt savi e catòlich cristià mossèn Jaume Ferrer, mercader, natural de la parròchia de Vidreres del bisbat de Gerona e domiciliat en la vila de Blanes. ...»

(FERRER 1545: pàgina [130])

D'altra, al proemi del *Libre dels faeits d'armes de Catalunya*, només se'ns diu:

«... per manament de Mossen Jaume Ferrer de Blanes , Cluari dels vescomtats de Cabrera e Bas, ...»

(ROIG 16??: pàgina [1])

Dels repertoris d'autors, de personatges i bibliogràfics

Un primer repertori d'autors, per classificar-lo d'alguna manera, on s'esmenta Ferrer, el fa nascut a Vidreres.

«*Jayme Ferrer, gran joyellero de los Reyes de Sicilia , aunque no nació en Blanes , sino en el lugar de Vidreras de este Obispado , trahia su origen de esta Villa*»

(ROIG 1678: pàgina 502)

Els posteriors segueixen aquesta informació al peu de la lletra.

«*natural de Vidreras diócesis de Gerona , pero domiciliado en Blanes*»

(TORRES 1836 : pàgina 241)

«*MOSEN JAIME ó JAUME FERRER, cosmógrafo , natural de Vidreras, diócesis de Gerona , domiciliado en Blanes*»

(FERNÁNDEZ 1851: volum 2, pàgina10)

Encara que també hi ha confusions sobre el seu naixement a Vidreres:

«... féu fer el celebre cosmograf blanenc Jaume Ferrer ...»

(MASSÓ 1906: pàgina 102)

Dels treballs escrits sobre autor i obra

Hi ha textos amb perspectives de tota mena, bastants per raó de la seva vinculació amb la cort de Nàpols i amb la descoberta d'Amèrica.

«Colomb constatait un fait déjà déclaré depuis six ans par le noble lapidaire de Burgos, don Jaime Ferrer, et depuis lors reconnu»

(VALBLETTES 1856: volum 2, pàgina 153)

«Un hábil lapidario de Burgos, llamado Jaime Ferrer»

(BARRROS 1865: volum 2, pàgina 113)

«Poca cosa més sabem de Jaume Ferrer, nascut a Vidreres i habitant de Blanes, del qual diu»

(SERRA 1925: pàgina 396)

«Mosén Jaime Ferrer de Blanes, natural de Vidreras, eminente cosmógrafo y lapidario, asesor de los Reyes Católicos»

(POCH 1940: pàgina 79)

«Nació Jaime Ferrer (de quien dice Roselly de Lorgues en la Vida y viajes de Cristóbal Colón “... que era el español más competente en materia de cosmografía de su época ...”) en Vidreras, población de la provincia de Gerona, situada a pocos kilómetros de Blanes y perteneciente también a los vizcondes de Cabrera, probablemente en el año 1445. Según Roig i Jalpí, su padre era hijo de Blanes. Es indudable que debió trasladarse muy joven a Nápoles y por sus dos oficios de lapidario y oficial de la tesorería real cabe suponerle vínculos familiares con Juan Ferrer, tesorero del monarca napolitano en 1458 (Codice Aragonese, Messer, pág. 58) e Hipólito Ferrer, joyero catalán establecido en dicha corte (Croce: “España en el Renacimiento Italiano”）」

(COMA 1941: pàgines 164-165)

«hom ignora la data de naixement de Jaume Ferrer de Blanes[...] era un jove d'uns 17 anys quan per primera vegada apareix el seu nom en els llibres de la Tresoreria Reial de Nàpols ...»

(TORRENT 1976: pàgina 85)

[Aquesta primera vegada és al 1466, vol dir-se, doncs, que havia nascut al 1449]

«En realitat, nasqué a Vidreres, població a poca distància de Blanes, el 1445. De ben jove, es traslladà a Nàpols, on un Joan Ferrer era tresorer reial, probable parent del nostre cosmògraf, qui cursà matemàtiques i astronomia a la Universitat napolitana»

(TORRENT 1983: pàgina 5)
[Si l'any de naixement és 1445,
tenia 21 anys quan apareix al 1466,
als llibres de la tresoreria de Nàpols]

«*Del navegante, cosmógrafo y lapidario Jaume Ferrer de Blanes (nacido en Vidrieres, Selva, en 1445, de familia vinculada con Blanes)*»

(BATLLORI 1987: pàgina 96)

«*Jaime Ferrer era nato intorno al 1445, a Vidreras, una località poco distante da Blanes nella provincia catalana di Gerona. Si trasferì giovanissimo a Napoli, dove un tale Juan Ferrer ricopriva la carica di tesoriere reale e un altro Ferrer, Ippolito, era gioielliere del Re. E'probabile, ma non certo, che i due fossero parenti del giovane Jaime*»

(TAVIANI 1989: pàgina 57)

«tot i haver nascut a Vidreres, de ben petit ja va anar a viure a Blanes»

(BADIA 2002: pàgina 22)

Fet i fet, Ferrer va néixer a Vidreres entre 1445 i 1449; ja que al 1466, a Nàpols, se li feien pagaments per raó de despeses del palau reial, la qual cosa implica que havia de tenir una certa capacitat i responsabilitat, si més no d'entre els 17 i 21 anys.

La vida dels Ferrer i la dels seus coetanis anava lligada, en part però sovint decisivament, a les vicissituds dels seus senyors, és a dir, dels vescomtes de Cabrera, així identificats entre d'altres títols nobiliaris que van tenir.

Vidreres, com Blanes, era, a mitjans del segle XV, part del vescomtat de Cabrera, un dels feus del comte de Barcelona, Alfonso el Magnánimo, que alhora era rei de Mallorca, de València, de Sardenya, de Sicília i, del 1442 al 1458, de Nàpols, a més de fer valer la seva autoritat sobre d'altres territoris continentals i d'ultramar.

Alfonso el Magnánimo, va viure absent de Catalunya d'abans de 1432 fins al 1458, a diverses viles d'Itàlia, de primer, i, des de la seva entrada triomfal al 1442, a Nàpols; fou la seva dona, Maria de Castilla, qui

governà de fet com a lloctinent del rei, les terres catalanes, de Barcelona estant, compartint, durant alguns períodes de temps, aquesta governació amb un dels germans del dit Alfonso el Magnànim, Juan el Grande qui, a la mort d'Alfonso, heretà Catalunya, València, Mallorca i Sicília, entre d'altres demarcacions i va lluitar a la Guerra Civil (1462-1472) contra la Generalitat i els successius senyors que van ser nomenats comtes de Barcelona des d'aquesta institució (Enrique de Castilla, Pedro de Portugal, Rainier lo Bòn). El regne de Nàpols va ser l'herència rebuda per un bastard d'Alfonso, Ferdinando I d'Aragona.

Dintre de Catalunya, territori dels feus del comte de Barcelona, hi havia, com a vassall seu, el vescomte de Cabrera, qui afegia en aquesta categoria nobiliària les d'altres territoris (vescomtat de Bas, comtat d'Osona, comtat de Mòdica). Els territoris sota la seva autoritat van anar variant geogràficament, políticament i econòmicament, segons les incidències de cada etapa. Ferrer, va arribar, al segle XVI, a ser-ne el clvari, és a dir, el més distingit recaptador i pagador oficial del vescomtat de Cabrera i, també, del de Bas i d'altres territoris dependents; Ferrer va exercir, doncs, un càrrec de confiança, un càrrec destacat en aquesta estructura.

El vescomtat de Cabrera pertanyia als Cabrera des dels segles XI i XII, i havia anat formant-se a partir de les baronies del Cabrerès i d'altres, mitjançant enllaços matrimonials, permutes i compres. El vescomtat de Cabrera s'estenia de les Guilleries al Montseny abastant-hi la marina entre Blanes i Arenys; contenia els castells d'Hostalric, d'Anglès, de Blanes, de Torcafelló, de Montnegre, de Montpalau, de Montclús, de Montsoriu, de Palafolls, d'Argimon, de Sant Iscle i d'altres indrets.

El vescomtat de Bas pertanyia als Cabrera des del 1335, mercès a un intercanvi de castells entre Bernat II de Cabrera i un seu parent. Comprenia la vall alta del Fluvià i alguns territoris veïns de la Garrotxa; a dintre hi havia els castells de Castelló de Bas, del Mallol, de Melany, de Curull, de Basilda, de Rupit, d'Hòstoles, de Colltort, de Finestres i d'altres llocs fins a prop d'Olot.

El comtat d'Osona va ser creat al 1356 per Pere el Cerimoniós i donat a Bernat III de Cabrera. S'hi incloïa la vila de Vic i una extensió d'una llegua al seu voltant; contenia els castells de Tona, Gurb i Malla.

Un procés contra els Cabrera, al 1365, els féu perdre tots aquests béns. Al 1373, però, Pere el Cerimoniós va retornar a Bernat IV de Cabrera el vescomtat de Cabrera. Al 1381, aquest Bernat IV va recuperar, també per ordre reial, el control sobre el vescomtat de Bas. Pel que fa al comtat d'Osona, tot i que els Cabrera van retenir el títol durant uns quants segles,

mai més no van exercir com a senyors efectius dels territoris que comprenia.

El conflicte que, a la darrerria del segle XIV, hi ha haver a l'illa de Sicília, entre la noblesa i la seva reina Maria, esposa de Martí el Jove, fill del comte de Barcelona, Martí l'Humà, va tenir com un dels grans protagonistes militars Bernat IV de Cabrera, almirall del regne. Davant el fracàs d'aquesta campanya militar contra els sicilians, Bernat IV va tornar a Catalunya i va empenyorar tot el seu patrimoni per 150.000 florins, a fi de constituir una host d'un miler d'homes que permetés de recuperar el poder al comte de Barcelona en el seu conflicte amb la família siciliana dels Chiaramonte. L'enfrontament va acabar amb la condemna a mort d'Andrea Chiaramonte, l'assumpció de la corona siciliana per Martí el Jove i, premiant la seva fidelitat i l'èxit obtingut, l'adscripció a Bernat IV de Cabrera del títol i les propietats del comtat de Mòdica, assumit al 1392 segons el document d'investidura de Bernat IV amb la fórmula dita pel rei de *sicut Ego in Regno Meo et Tu in Comitatu tuo*; això féu que el comtat de Mòdica fos considerat com un *Regnum in Regno*, en què el comte era al comtat com el rei ho era al regne de Sicília. Les fronteres d'aquest comtat eren les de l'actual província de Ragusa, però també en formaven part diverses viles sicilianes que s'havien anat incorporant al llarg dels segles a tots els extrems de l'illa, entre d'altres hi havia Alcamo, Calatafimi, Trapani, Agrigento, Mineo, Noto, Palazzolo, Gela, Musselburgh, Palma de Lichtenberg, Siculiana i més.

Arribats al segle XV, Bernat V de Cabrera és, del 1423 al 1466, senyor del vescomtat de Cabrera, del de Bas i del comtat de Mòdica, on havia estat soterrat son pare, a l'església de Sant Jordi de Ragusa. Casat amb Violant de Prades al 1420, va ser el senyor directe de la família dels Ferrer. Algunes decisions, polítiques i administratives, que van prendre Bernat V de Cabrera i Violant de Prades van determinar aspectes importants de la vida de Ferrer; específicament, les que van fer que es traslladés a Nàpols.

A Itàlia, a Nàpols, de cognom Ferrer, ja n'hi havia gent, si més no, al seguici d'Alfonso el Magnánimo. Els estudiosos de Ferrer els veuen com a familiars que hi permeteren la presència de Ferrer, de ben jove, al dit regne de Nàpols. Hi ha referències de tresoreria al 1438, pagaments fets a un tal Jacme Ferrer, ajudant de cambra i home d'armes:

«... Ítem doní supra·dit dia als dejús·scrits les quantitats a cascú d'ells davall particularment designades, que de manament del senyor Rey ab albarà de loctinent de scrivà de ració scrit en Sessa dit dia que é cobrat e enfilat en lo fil comú dels altres albarans de la present mesada, los liurí per màns de Jacme de Vilaspinosa, scrivà de la dita tresoreria en la ciutat de Càpua, en acorriment del sou de

les lances, adallills que tenen en sou e servey del dit senyor segons se segueix:

primo a·n Jacme Ferrer per II lances.

VIII duc.,

a·n Andreu Ynyanyes e per ell a VIII adallills. V almugatens que té en sou e servey del dit senyor

XX duc..

X

XVIII

duc..

Les quals dites quantitats són en summa de la quantitat fora-escrita.»

(COMPAGNA 1979: pàgina 4, cèdula de tresoreria, 1438)

«... Ítem doní a XXVIII dies del dit mes a·n Jacme Ferrer ajudant de cambra la quantitat de pecúnia fora-posada, que lo senyor Rey ab albarà de loctinent de scrivà de ració scrit en Sant Jermà dit dia que é cobrat e enfilat en lo fil comú dels altres albarans de la present mesada, li manà donar graciosament per sa sustentació

V duc. ...»

(COMPAGNA 1979: pàgina 7, cèdula de tresoreria, 1438)

«... Ítem doní VII dies del dit mes a les persones dejús-escrites les quantitats de pecúnia, a cascú d'ells davall particularment especificades, que lo senyor Rey ab albarà de loctinent de scrivà de ració, scrit en lo camp real del Maçó de la Rosa, los manà donar per les rahons següents: primo a notaro Petrutxo canceller de Anthonatcho Ursinis per son sosteniment

X duc.,

a Pedro de la scuderia qui romàs en Càpua ab alguns cavalls del dit senyor

II duc.,

a Jacme Ferrer per comprar-se una adzembra
[adzembra=bèstia de càrrega]

XXII duc.,

XXXIII duc..

E són en summa les dites quantitats de pecúnia de la quantitat fora-escrita. ...»

(COMPAGNA 1979: pàgina 11, cèdula de tresoreria, 1438)

També hi ha un altre Joan Ferrer, tresorer al 1458.

«1458. – 29. VIII. – Au camp « prope font. populi ».
(Ibid., fol. 25 v-26)

A François Siscar, vice-roi de Calabre.

Lo Rey, etc.

Visrey. Vostra letra havem reebuda. e entes quant nos escriviu del'acte fet per Antonello de la Mendolia, loqual denit ha escalat e pres aquest castell. Vos diem e manam que deldit acte façau decontinent diligent inquisicio e degut proces, loqual complit que sera, trametreu decontinent a Nostra Majestat e entretant haiau lo pus prest que pugau en vostre poder lodit Antonello, loqual tendreu pres e ben guardat fins per nostra Majestat vos sera escrit ço quen haureu de fer: quant alquens escriviu de la marquesa que fonch de Girachi, volem que ella e sos fills es filles sien visits e que per sustentacio de llur vida haian cada mes ço que lo serenissimo S. Rey, nostre pre de gloriosa memoria, dirrerament li havia manat donar e axi ho manareu de nostra part al substitut de Joan Ferrero a qualsevol oficials nostres pecuniaris de aquexa provincia quels deiau integrament pagar ; e a major cautela, nos per nostra letra, laqual vos trametem ab la present los ho manam. Havem entes que Aniello Russo de Napols, loqual altra volta solia habitar en Teramo de Abruço, es vengut del duch Rayner e deu anar a Tropa e parlar ab alguns de aquella terra e en altres parts de aquexa provinciati dau orde de haverlo entre mans e forçauvos belament en vestigar ab qui haura parlat e que haura fet e de tot nos avisau. Dada en lo nostre benaventurat camp prop la fontana del Choppo a XVIII de agost any M. CCCC. LVIII. – *Rex FERDINANDUS.*

Apres signada : pendreu lo dit castell en poder vostre a peticio de nostra cort. – *T. Secretarius.*

Dirigitur viceregi Calabriae. – T. Girifaleus.»

(MESSER 1909: pàgines 78 i 79,
comunicació reial número 58)

Aquest Joan Ferrer continua amb les mateixes tasques al mes següent, sempre sota el govern del nou rei d'aleshores, Ferdinando I.

«1458. – 21. IX. – *Au camp «prop. mont. Rotormini».*
(*Ibid., fol. 34.*)

Mandement pour Jean Ferrer, en faveur de Thésée de Sabellis.
Pro Theseo de Sabellis.

Rex, etc.

Magnifice vir consiliare noster dilecte. Peroche nui havemo confirmata a lo magnifico et strenuo cavaleri et conductori d'arme nostro, misser Theseo de Sabellis de Capua, la sua provisione, quale le donava ciascuno anno la Majesta de lo Serenissimo S. Re. nostro padre de gloriosa memoria, et commandato spaxzarlunde lo privilegio, volimo et commandamove expresse, ceb inter tanto lodicto privilegio li sia spazato de qualsevoglia denari de nostra corte, pervenuti o da

pervenire in potere vostro, debeati pagare a lodicto misser Theseo o a persona legitima per ipso, quella parte de ladicta sua provisione, quale deve recipere de presente, et recuperarere da ipso misser Theseo o da che pagarete ladicta quantita per sua parte, la debita apoca, laquale in lo rendere de vostri cunti, volimo ve sia admissa per lo gran camerlingo o suo locutenente presidente et magistri rationali de la Camera nostra de la Summaria, senza dubio et difficulta alcuna, et non manche, como cussi proceda de nostra mente. Dat. in nostris felicibus castris prope montem Rotormini, die XXI° mensis septembris, VII° indictionis, M^o CCCC^o LVIII. — Rex FERDINANDUS.

Dirigitur Johanni Ferrerio. T. Girifalcus.»

(MESSER 1909: pàgina 86,
comunicació reial número 64)

I tenim notícia d'un Hipòlit Ferrer, argenter a la cort de Nàpols.

«come si vede dalle cedole della regia tesoreria, nelle quali ricorrono i nomi degli orefici Francesco Perez, Francesco Ortal, Ippolito Ferrer, dello speziale Bernardo Figueras, del sarto Martino portoghese»

(CROCE 1917: pàgina 41)

Una possible àvia de Ferrer, esposa del ja esmentat Jaume Ferrer, home d'armes al 1438, era a Nàpols on va morir, soterrada allí mateix.

«Nella chiesa di San Domenico si vedeva un tempo il sepolcro di una vecchia ottantenne, morta nel 1469, moglie di un Iacopo Ferrer»

(CROCE 1917: pàgina 59)

L'epitafi en llatí deia que havia arribat a Nàpols, per raó de la Guerra Civil de Catalunya (1462-1472), entre els bàndols de Juan el Grande i la Generalitat, amb la intenció de ser-hi amb els seus fills i, segurament, deixar de banda tanta i tanta guerra com hi havia.

«EPITAPHIO

*Mortales , an scimus quid futura nobis dies
promi[...]tat? natalem et locum, et diem scimus
sepulturae nescimus. Blancina mihi nomen est,
Barcellona patria ; haec dum bello grauius premitur,
ipsa liberos ut uiserem Neapol[...]m profecta sum,
ubi dum quinquennium exigo, supremus mihi
dies affuit ; condi hic uolui , neminemq[...] sepulchro
hoc inferri caui , nullius mecum cineres
misceri passura.
Blancina Barzellonensis hic posita est.
quae obyt . XXVIII . Iulij . M . CCCCLXIX.
Vixit Ann . LXXX . quorum . LX . sine querela exegit
cum Iacobo Ferraro coiuge concordissimo.
Io : fil : posuit .*

Vol dire in uolgare.

*Forsi noi Mortali sapemo che ne prometta il giorno da uenire?
del nostro nascimento , et il luogo , et il giorno sapemo , dela se-
poltura non sapemo. A me è il nome Blancina, La patria Bar-
cellona , quale mentre grauemente è dala guerra uessata . io in Na-
poli per uedere mei figli uenni , oue mentre meno il quinto Anno ,
qui mi sopragiunse l'ultimo giorno ; qui uolsi esseere riposta , et ho
prohibito , che nesciuno in questo sepolcro sia posto , non hauendo
da sopportar mai le ceneri d'alcuno mescolarsi con le mie .*

*Qui è posta Blancina di Barzellona , qual morì
ali uentiquattro di Giugno mille quattrocento sissantanoue
Visse Anni ottanta , de quali sissanta senza lamenti
passò con Giacomo Ferraro Marito concordissimo.
Gionanni figliuolo f'è porre questa sepoltura.»*

(STEFANO 1560: pàgines 117verso-118recto)

Ferrer va ser un més dels catalans que van arribar a Nàpols i Sicília, durant la segona meitat del segle XV, a recer de la seva catalanitat.

«Né solamente l'immigrazione continuava sporadica e nelle classi colte, ma anche nelle popolari, perché nel 1463 un cronista nota che “venerunt tres naves oneratae Catalanis de Barchinona cum uxoribus et filiis eorum Neapolim”, i quali dovevano essere operai e mercanti; onde la floridezza della loro colonia in Napoli, e il rinnovarsi dei tumulti contro di essi, come nel novembre 1485, in cui lo stesso cronista informa che “fu un gran rumore in Napoli fra li catalani e li napolitani e fóro morti delli napolitani quattro e dell'altri due, e fuggiro li Catalani allo Molo, e là serrata la porta, et acquietossi il rumore il dí seguente”»

(CROCE 1917: pàgines 60-61)

Que gent catalana com Ferrer traslladés la seva residència a Itàlia (fos a Nàpols, fos a Sicília) tenia un impuls inesperat en la presa de partit del vescomte de Cabrera a favor de Carlos de Viana, aspirant a comte de Barcelona, en contra de l'altre candidat, son pare Juan el Grande. El vescomte de Cabrera, Bernat V, un any després de fer palès el seu suport i havent mort Carlos de Viana, va canviar de bàndol, cosa que li va suposar passar a la presó de Barcelona, llavors sota l'autoritat de la Generalitat de Catalunya, i ser desproveït de les seves propietats. Morí ja fora de presó al 1466 i la seva dona, Violant de Prades, no va trigar d'acabar empresonada quan Pedro de Portugal va ser escollit per la Generalitat comte de Barcelona.

«Al principi del conflicte, l'any 1461, Bernat Joan va defensar la posició d'en Carles de Viana contra el seu pare [en Joan Sense Fe]; però pel maig de 1462, desobeïa les

ordres de la Diputació del General, i militava al bàndol realista defensant el castell d'Hostalric. L'exèrcit del Principat va aconseguir entrar a Hostalric, els de la vila li van obrir el portal, els soldats van entrar aclamats pels homes i dones de la població que mostraven gran alegria i cridaven: "Carles!", referint-se al difunt príncep de Viana venerat pel poble. Llavors van fer presoner Bernat Joan [Bernat V de Cabrera, marit de na Violant de Prades] que fou portat a la presó comuna de Barcelona.
[...]

Quan el seu marit fou alliberat, a les darreries de 1465, segurament gràcies als esforços d'ella, Bernat Joan va continuar lluitant a favor de Joan Sense Fe; participà a la batalla de Calaf, victoriosa pels realistes, i va morir l'any següent, veient les seves terres repartides. Deixava tres fills i una filla que havia tingut de la seva dona, i dos fills i dues filles il·legítims. Llavors la situació de Violant es va complicar encara més; va ser empresonada en temps de Pere de Portugal, que després, compadit de la seva pobresa, li va retornar part de les rendes, mentre la resta va ser repartida entre els lleials del Condestable»

(VINYOLES : pàgina 376).

Val a dir que la família Ferrer tenia lligams ben evidents amb els Cabrera. El pare de Ferrer, Antoni Ferrer, havia estat procurador i lloctinent del procurador dels vescomtes de Cabrera, ambdós, marit i muller, Bernat V de Cabrera i Violant de Prades, empresonats successivament per la Generalitat, i que van acabar soterrats a Ragusa, al comtat de Mòdica, a la mateixa església que el pare d'ell, Bernat IV de Cabrera. En aquestes circumstàncies, s'entén el trasllat a Nàpols de Ferrer, abans dels vint anys, a la recerca d'una situació lliure de les inestabilitats que s'hi vivien a Catalunya, al vescomtat de Cabrera i, és clar, a Blanes, on el seu pare, Antoni Ferrer era fidel servidor dels vescomtes, ara caiguts en desgràcia i desproveïts de les propietats que donaven feina i seguretat a Ferrer pare. Igualment, en la necessitat de sortir de Catalunya, cal entendre l'epitafi de Blancina, la dona que amb més de setanta anys deixa ca seva, per raó de la guerra, i es trasllada a Nàpols, a fi de veure els fills que hi tenia.

Ferrer, a mitjans del segle XV, doncs, té família en ambdues ribes de la Mediterrània. D'una banda, als regnes de Nàpols i Sicília, i, d'altra, al vescomtat de Cabrera, feu del comte de Barcelona. Un recull simplificat a partir de la documentació conservada, sobre els Ferrer al segle XV, sense gaires precisions, que no calen a l'objecte de la tesi, fóra com segueix (data documentada; nom propi / el símbol = vol indicar "matrimoni"; ofici; residència):

—segle XIV; Bernat Ferrer =Bartomeua; Barcelona.

—1400; Jaume Ferrer; hostaler; Blanes.

- 1400; Antoni Ferrer; (avi d'en Ferrer?); carnisser; Blanes.
- 1438; Jaume Ferrer; home d'armes; Nàpols, Sicília?
- ?; Hipòlit Ferrer; argenter; Nàpols, Sicília?
- 1443; Guillem i Salvador Ferrer (pare i fill); cardadors; Blanes.
- ?; Antoni Ferrer (pare de Ferrer); batlle; Vidreres.
- ?; Antoni Ferrer (pare de Ferrer); batlle d'Hostalric; ?
- 1446; Antoni Ferrer (pare de Ferrer); procurador general substitut; ?
- 1447; Antoni Ferrer (pare de Ferrer); procurador general substitut; ?
- 1447; Guillem i Salvador Ferrer (pare i fill); cardadors; Blanes.
- 1454; Antoni Ferrer (pare de Ferrer); lloctinent de procurador gen.; ?
- 1458; Joan Ferrer; tresorer; Nàpols.
- 1463; Jaume Ferrer; sabater; Blanes.
- 1463; Pere Ferrer; *exanagerius*; Blanes.
- 1463; Antoni Ferrer (germà d'en Ferrer); fuster; Blanes.
- 1465-69; Blancina = Jaume Ferrer; ?; Nàpols.
- 1469; Joan (fill de Blancina); tresorer?; Nàpols.

Ferrer va ser, segons documentació datada entre parèntesis (TORRENT 1976 i 1978, pàssim):

- nét d'Antoni Ferrer, carnisser de Blanes (1400),
- fill d'Antoni Ferrer, batlle del castell i terme de Vidreres i, més tard, del d'Hostalric; procurador general substitut (1446-1447) de Violant de Prades, vescomtessa de Cabrera; lloctinent del procurador general substitut, Antoni des Puig de Calella (1454),
- germà, si més no, d'Antoni, mestre fuster de Blanes (1463).

Ferrer residirà, després de viure al vescomtat de Cabrera la infantesa i l'adolescència, a Nàpols durant el regnat de Ferdinando I d'Aragona, fill d'Alfonso el Magnánimo i d'una seva amistançada, Gueraldona Carlino, napolitana que va tenir son fill del rei a València al 1424 i que, tot seguit, va contreure matrimoni amb un tal Gaspar de Reverdit, ciutadà de Barcelona: potser un escrivà d'una nau d'Alfonso el Magnánimo que va ser reparada al port de Palamós, al 1434; aquest escrivà de nau va fer una relació de despeses de la reparació i es deia Gaspar de Reverdit, potser era el mateix que féu de marit de Gueraldona, discret vassall de son rei, ja que la tal Gueraldona va tenir, havent tingut Ferdinando I d'Aragona, un parell, si més no, de filles bastardes d'Alfonso el Magnánimo (Arxiu Corona d'Aragó. Fons Reial Patrimoni de Catalunya, registre número 513). La informació exposada fa comprendre petits aspectes de l'ambient de la cort napolitana on viurà i creixerà intel·lectualment Ferrer sota l'aixopluc del *Quattrocento* italià. Ferrer no tornarà a Blanes fins que l'hereva de Bernat V de Cabrera i de Violant de Prades, Anna de Cabrera, recuperi els drets senyoriais dels seus pares sobre els vescomtats de Cabrera i de Bas, acabada la Guerra Civil contra Juan el Grande. Mentre això es resol, Ferrer romandrà a la cort de Nàpols.

6 A la cort de Nàpols

Traslladat a Itàlia, Ferrer fa de tresorer, missatger, mercader, joier i, sobretot, d'home de confiança diverses al servei del rei de Nàpols, Ferdinando I d'Aragona, viatjant de Catalunya a Itàlia i més enllà durant un període que abasta, si fa no fa, uns trenta-tres anys, tal com assevera el seu criat Rafael Ferrer i Coll a la dedicatòria de les *Sentències catòliques*.

«Perquè, com era home de molt clar y gentil enteniment y subtilíssim ingeni, tenint encara grandíssima pràctica axí en coses de la mar com de la terra, per haver navegat, especialment en les parts de levant trenta-tres anys.»

(FERRER 1545: pàgina [11])

Al 1466, una anotació de tresoreria (en italià, *cedole*), dóna compte d'un traspàs de diners a Ferrer; igualment s'esdevé l'any següent, 1467.

«la primera noticia concreta que tenemos de su estancia en Nápoles es una partida a su favor en el libro de Tesorería, correspondiente al año 1466, por gastos del palacio real que ninguna relación tienen con el oficio de lapidario.

[...]

Otra cédula de Tesorería del año 1467 demostraba que continuaba en idéntico o parecido empleo ... »

(COMA 1941: pàgina 165)

Al 27 de juny de 1488, la reina de Nàpols, Juana de Aragón, segona esposa de Ferdinando I d'Aragona, escriu una carta demanant que Ferrer traslladi la seva residència, amb mobles, pertinences, dona i tot, a Nàpols, per tal que continuï servint-la com havia fet fins llavors.

«mandado que deva en todo transferir su casa aquí, a esta ciudad, y traer su muger,

[...]

con toda su casa y con la dicha su muger pueda volver a nuestro servicio,

[...]

Data in Castello Novo, Neapoli, a XXVII de iunio, MCCCCLXXXVIII.»

(FERRER 1545: pàgina [124])

Són, doncs, anys que Ferrer serà al regne de Nàpols, un dels territoris on s'hi féu realitat el *Quattrocento* italià; moviment que, en síntesi, fa

referència a tot allò que s'esdevingué a Itàlia durant el segle XV. La cort napolitana en va ser un exemple cabdal i avançat, font de l'humanisme i el renaixement precoç que havia d'estendre's per tot Europa a partir de les propostes sorgides a Itàlia. El Regne de Nàpols, en morir Alfonso el Magnánimo va perdre la condició de nucli del poder imperial.

Trenta anys abans, al 27 de juny de 1458, la mort d'Alfonso el Magnánimo deixa com a hereus, dels territoris que havia governat, dos personatges: d'una banda, Juan el Grande, germà d'Alfonso, qui regirà totes les terres, tret del regne de Nàpols, sobre les quals tenia domini el dit Alfonso, i d'altra, Ferdinando I d'Aragona, qui, tot i ser fill il·legítim d'Alfonso, o potser per això, heretarà el regne de Nàpols.

Ferdinando I d'Aragona era fill –ja ha estat dit– d'una napolitana, Gueraldona Carlino, amb la qual Alfonso, son pare, tingué, com ja ha estat dit adés, una llarga relació i dues filles més, n'Eleanora i na Maria, abans de ser substituïda com a amistançada per altres dones. La condició d'il·legítim va modificar i molt la política del pare i, després, del fill. Alfonso va començar aquesta política de família intentant que fos legítimat, de manera que pogués succeir-lo al regne de Nàpols com a hereu reconegut per tothom. La legitimació va tenir conseqüències històriques.

Ferdinando I d'Aragona, nascut a València, hi va romandre mentre son pare marxava a la conquesta de Nàpols, a cura de dos preceptors nomenats pel rei, Eiximèn Peris de Corella, governador vitalici de València fins a 1448, i Alfons de Borja, bisbe de València. A més, també, va créixer sota la influència de Diomedea Carafa, un exiliat napolità, amb qui va mantenir un lligam de per vida. Tot va canviar, però, al 1438, quan s'hi va reunir en traslladar-se a Itàlia amb son pare, a qui poc que coneixia.

A remolc de les pretensions al tron de Nàpols de Rainier lo Bòn, i per donar protagonisme al seu fill, Alfonso el Magnánimo el féu cavaller a Maddaloni (9set1438, quan en Ferdinando té catorze anys), el nomenà *luogotenente generale* del regne (1439abr), el va legitimar i el va nomenar hereu del regne per la seva pròpia autoritat (17feb1440); decisions que va fer ratificar pels barons napolitans a Benevento (gen1441). Establert a Gaeta, a prop de Nàpols, encara sota el guiatge d'en Corella i d'en Borja, al 1440, en Ferdinando va governar i fortificar la vila d'Aversa, i al 1442 va supervisar un pla de setge destinat a ocupar Campovecchio, vila on, havent-la conquerida, va ser nomenat per son pare duc de Calàbria (3març1443): tot formava part de la seva educació militar i política i del pla patern de cedir-li *post mortem* el tron de Nàpols. Contra les reticències dels barons napolitans que no l'acceptaven com a futur rei, Alfonso el

Magnánimo s'assegurà la complicitat dels Sforza de Milà, una vera potència econòmica i política de l'època, casant-lo (1444) amb Isabella de Chiaramonte, filla del duc de Milà, i, d'altra banda, es va aconseguir el reconeixement dels drets de Ferdinando pel papa Eugenius IV (juliol de 1444) que va confirmar també el següent papa, Nicolau V. El papa era el més alt senyor feudal del regne, a qui el rei de Nàpols devia obediència i submissió, a més d'haver de pagar-li vuit mil ducats cada any que, tradicionalment, eren substituïts per un cavall blanc, a fi de mantenir mitjançant aquest símbol la relació de vassallatge. Alfonso el Magnánimo mai no va reconèixer, però, aquesta autoritat del papa sobre Nàpols i, en conseqüència, la relació política amb l'Estat de l'Església (actualment dit Vaticà) va anar variant segons la relació personal amb cada papa, arribant, de vegades, a enfrontaments militars i aliances d'estats italians contra el regne de Nàpols.

Alfons de Borja, l'antic preceptor de Ferdinando quan feia de bisbe de València, va ser triat papa al 1455, amb el nom de Callistus III, i va morir al 1458, poc després de la mort d'Alfonso el Magnánimo. Durant aquest breu període de temps, tres mesos si fa no fa entre ambdues defuncions, el papa en Callistus III no va investir Ferdinando com a rei de Nàpols, perquè es negava de reconèixer-li els drets sobre el regne i, per contra, n'afirmava els que tenia l'Estat de l'Església; talment com Alfonso el Magnánimo havia fet amb l'autoritat papal, que mai no havia reconegut. La noblesa napolitana, els coneguts històricament com a barons napolitans, va oferir la corona a Juan el Grande, germà d'Alfonso el Magnánimo, qui no la va acceptar. Ferdinando, pel que li podia venir en contra, va cercar suports pertot arreu i, entre d'altres accions diplomàtiques, va escriure una carta als jurats de la vila de Girona, demanant-los la seva intercessió davant el comte de Barcelona, Juan el Grande, el mateix dia de la mort de Callistus III.

[1458]

«Capua, 1458ago6.

Als magnífichs amats e devots nostres los jurats de la ciutat de Gerona.

Lo Rey de Sicilia, etc.

Magnífichs amats e devots nostres. Perque en la mente de negu no puga caure, que per neguna condicio que haguessem pugam inirvar ne oblidar lo zel, amor, obediencia e reverencia en que degudament tenim la magestat del senyor Rey, nostre carissim oncle e pare senyor, lo havem volgut suplicar e sempre entenem perseverar en que sa magestat com a senyor e pare, vulla usar de nos e nostre regne e vassalls, com de hun carissim e obedientissim fill e cosa sua, e que sa senyoria dispona e

ordena com de aqueixos, o perque sabem o entenem que vostra bona intercessio e consell acerca de aço, e altres coses, de les quals lo trametam avisar per sa honor e servey, e nostra gran complasencia, vullau persuadir de acceptar de bon grat la propiacio e proteccio de nostre stat del qual speram, no haura als que be e honor, sens afany, e prest delliberar sobre los affers, dels quals de present lo trametem avisar. E si per vostre honor e plaer alguna cosa podem fer e complir essents ne avisats, veureu que ho farem de molt bona voluntat car per la naturalitat que tenim de aqui e per la fidelitat que haveu portada devers la bona memoria de la magestat del senyor Rey, nostre pare e senyor, per tots los de aqueixa nacio, no fariem menys que per los qui mes amam, entenem continuament amar, com vos pora largament mes recitar Garcia de Bates nostre familiar donat e be amat lo qual va de present be informat de tot nostre succes e dels affers aci occorrents.

Dada en lo nostre camp prop de Capua a VI del mes d.agost del any M.CCCC.LVIII.

Rex Ferdinandus»

(Arxiu Municipal de Girona,
Manual de Acords de 1458, fol. 147 v.)

El nou papa Pius II va prometre de reconèixer aviat Ferdinando, qui es va coronar immediatament (3 de setembre de 1458), va rebre la investidura papal tot seguit (10 de setembre de 1458) i es va coronar definitivament de mans del llegat pontifici cardenal Latino Ursino, a Barletta (4 de febrer de 1459). L'acceptació del nou rei per la noblesa napolitana no va tenir l'èxit que calia per mantenir estable el poder del rei.

A la capital del regne, Ferdinando I d'Aragona va ser rebut amb aplaudiments quan entrava a cavall el dia de la mort de son pare; la traïció, però, era viva entre els nobles, que no volien acceptar la correcció o modificació dels seus drets abusius sobre la població i que comptaven amb el suport del papa Callistus III. Durant l'estiu de 1459, s'inicia una guerra oberta entre el nou rei i els barons, encapçalats pels prínceps de Rosano i de Taranto, i amb la decidida participació de Jean d'Anjou i de la República de Gènova, com a enemics declarats del recent nou rei de Nàpols. Poc més de quatre anys passats, el conflicte es tanca amb la capitulació del príncep de Rossano (setembre de 1463), la mort del de Taranto (novembre de 1463) i la retirada de Jean d'Anjou i de les tropes de la República de Gènova (1464).

Mentre tot això esdevenia, a Catalunya havia començat, arran de la mort d'Alfonso el Magnánimo, la Guerra Civil (1462-1472) i, com ja ha estat dit, Bernat Joan de Cabrera, vescomte de Cabrera i de Bas (després de

fet presoner, amb els béns confiscats, la dona detinguda), va haver d'exiliar-se a Sicília, com a comte de Mòdica que era, on morí, sent soterrat a Ragusa (14 de maig de 1466). Ferrer, vassall del vescomte i fill del batlle de Vidreres (que era son pare i que també va ser procurador general substituït del vescomtat) va marxar a Nàpols, evitant els perills de la contesa. Aviat s'hi integra a la cort i apareixen, en arribar a una edat que ho permetia, abans o poc més dels vint anys, les primeres retribucions de diners de la tresoreria reial. Els anys següents, Ferrer continua com a pagador, associat de Jaume Gallart, de subministraments i vitualles a les tropes de Ferdinando I (canyes, artilleria, vi, ordi, pólvora, oli).

[1468]

«1468. 19 agosto.

Pagamento di duc. 3 a Jayme Ferrer per le spese sostenute per far tagliare 25 salme di canne.

1468. 10 settembre.

Concessione di duc. 60 per concorrere alle spese sostenute da Jayme Ferrer per trasportare artiglierie del Re in Abruzzo.

1468. 8 ottobre.

Concessione di duc. 8 per le spese per condurre a Salerno, Scala Costa e Policastro 125 botti di vino.

1468. 1 Dbre.

A Jayme Ferrer e a Jayme Gallart 120 tamoli di orzo per le navi della armata in Catalogna.

1468. 1 Dbre.

A Jayme Ferrer 33 barili di polvera per id.

1468. 1 Dbre.

A Jayme Ferrer e Jayme Gallart una botte d'olio per idem.»

(COMA 1941: pàgines 199-200)

Malgrat que la desfeta dels enemics al 1463 va cloure els enfrontaments militars i va ser seguida de dues dècades de pau interna, Ferdinando I d'Aragona va mantenir una política vigilant de la seva posició com a rei mitjançant els recursos de tota mena que va anar trobant:

–aliances matrimonials (amb els Sforza de Milà, els clans papals, els governants d'Este, de la Savoia, de Piombino, ...). De fet, ell mateix es va casar (1477) amb Juana de Trastámara, germana de Fernando el Catòlic (rei d'Aragó entre 1479 i 1516);

–confiscació de propietats dels barons rebels vençuts, acció que el va convertir en el major terratinent del regne;

–remuneració generosa dels qui li havien estat lleials, concedint títols i propietats pròdigament, com a dot o, directament, com a recompensa

(ducat d'Amalfi, comtat de Celano, ducat de Sora, principat de Salern, ducat de Bari, marquesat de Gerace ...);
—eliminació dels barons més hostils al reconeixement de drets dinàstics de Ferdinando I d'Aragona a la corona per ser homes «*di poca fede, e di animo fiero, e crudele*» (GIANNONE 1753: tom 3, pàgina 447).

Dintre d'aquesta política de Ferdinando I d'Aragona, destaca l'agraïment al seu oncle Juan el Grande, per la renúncia que aquest, al 1458, havia fet palesa als drets sobre la corona de Nàpols. Així s'hi pot entendre de les *cedole* de tresoreria, que donen notícia del suport de Ferdinando I a les dificultats i conflictes que va haver de combatre l'oncle a l'illa de Sardenya, mentre mantenia la Guerra Civil a Catalunya, i que, alhora, donen notícia dels pagaments que va rebre Ferrer, com a tresorer de nau de la flota reial i agent de diversos afers.

«A Sardenya esclatà una revolta contra el virrei Nicolau Carroç, promoguda per Leonard d'Alagon i Arbòrea, pretendent al marquesat d'Oristany (o Oristano), per llegítima successió del seu oncle Salvador d'Arbòrea, contra la voluntat de Joan II [*Juan de Aragón*], que desitjava incorporar aquell important feu a la Corona. Leonard d'Alagon, cap d'un poderós partit, aconseguí fer-se amo del marquesat en litigi, i, a més, pactà amb els catalans alçats contra Joan II, promentent-los-hi acudir a llur ajuda. Per això, Joan II va ordenar a Llop Ximenez d'Urrea, virrei de Sicília, que anés a Sardenya amb quatre galeres, per ajudar a Carroç a sotmetre al rebel, cosa que féu el setembre de 1470. Davant les confidències d'un atac turc, Urrea retornà a Sicília. Aquest fet i d'altres, obligaren a Joan II a reconèixer a Leonard d'Alagon com a senyor del marquesat d'Oristany.

Fou durant aquesta lluita que Ferran I [*Ferdinando I d'Aragona, re di Napoli*], d'acord amb Joan II [*Juan el Grande*], envià a Sardenya la nau on anava Jaume Ferrer, en socors del virrei Nicolau Carroç.»

(TORRENT 1976: pàgina 88)

Aquestes *cedole* de tresoreria es mantenen fins que, al 1472, acaba la Guerra Civil de Catalunya (1462-1472).

[1469]

«*A Giacomo Ferrer in conto del suo soldo, in paga di tre mesi, cominciando dal dì 9 del presente mese di dicembre, si danno 12 d., dovendo egli andare per amministrare e tenere l'ufficio di Tesoriere nelle navi armate, che S. M. manda in Catalogna al Re d'Aragona suo zio.*»

(BARONE 1884: pàgina 220)

[1470]

«1470. 26 aprile.

Concessione di 150 ducati a Jayme Ferrer per esercitare l'ufficio di tesoriere sulla nave regia detta "La Barchia" mandata in Catalogna al Re d'Aragona.

1470. 24 novembre.

Concessione di duc. 210 per pagar la gente della nave detta "La Barchia".»

(COMA 1941: pàgines 199-200)

[1472]

«1472. Aprile.

A Jayme Ferrer duc. 31 per spese fatte in Sardegna.

1472. 18 aprile.

Duc. 50 a Jayme Ferrer per le occupazioni sostenute per 8 mesi nei viaggi in Sardegna.

1472. 15 ottobre.

Concessione a Jayme Ferrer di duc. 3 per le spese sostenute nel condurre 4 cavalli del Re a Oristano.»

(COMA 1941: pàgines 199-200)

Una de les accions polítiques més destacables, durant el regnat de Ferdinando I d'Aragona, són les aliances matrimonials, establertes per ell, com a rei, i protagonitzades pels fills que va tenir, sis de la primera esposa, Isabella Chiaramonte, dos de la segona, Juana de Trastámara, i més de deu de bastards amb diverses amistançades (Diana Guardato, Eulalia Ravignano, Giovanna Caracciolo i d'altres no ben identificades). D'aquesta dinàmica, de trobar aliances politicomilitars mitjançant l'enllaç matrimonial, també van participar altres membres de la seva família, com ara nebots i nebodes, néts i nètes; va ser una constant dels seus trenta-sis anys de regnat. Ell mateix va contreure un segon matrimoni, havent mort la seva primera esposa, amb Juana de Trastámara, filla del seu oncle Juan el Grande i germana de Fernando el Católico; la utilitat d'aquest matrimoni era ben clara, mantenir el suport de les corones d'Aragó i de Castella, per si feia el cas, davant els enemics (Estat de l'Església, repúbliques italianes, barons napolitans, els Anjou). I Ferrer, vassall de Ferdinando I d'Aragona, va ser testimoni i fidel complidor dels serveis que, sobre tot això, se li demanaren.

[1474]

[MAIG 9]

«A VIII de dit a Jaume Ferrer en accorrimet de les despeses, se deuen fer per la festa de donna Margarita de Marzano neboda del senyor Rey C duc..

[Al marge esquerre s'hi llegeix]

Jaume Ferrer.»

[MAIG 16]
«A XVI de dit a Jaume Ferrer en accorrimet de les
despeses, deu fer per la festa de donna Margarita de
Marzano muller del duch Stephano C duc..
[Al marge esquerre s'hi llegeix]
Jaume Ferrer.»

[MAIG 21]
«Dit dia a Jaume Ferrer per les despeses de la festa de
donna Margarita de Marzano
C duc..
[Al marge esquerre s'hi llegeix]
Jaume Ferrer.»

[MAIG 23]
«A XXVIII de dit Jaume Ferrer en accorrimet de les
despeses li cové fer per la anada del camí de donna
Margarita de Marzano, anant a son marit al duch de
Alatico
D duc..
[Al marge esquerre s'hi llegeix]
Jaume Ferrer.»

(COMPAGNA 1979: pàgines 95-96)

Són anys de vida a la cort de Nàpols, acumulant experiències professionals, viatjant i coneixent les repúbliques italianes, de les quals admira l'opulència i, també, el seu sistema polític.

«E quant lo robí se troba *en* lo superlatiu grau de perfectió en color y secsitat de glassas y sintillas, y en *can*titat de *grandesa* raho*n*able, és digna d'èsser nomenat carboncle, axí *com* aquell del comú de Venècia, lo qual yo he vist ab las altras riquíssimas e instimables joyas de la Senyoria, a l'altar major de la Seu de Sant March.

[...]

A mi fou dit *en* Venècia *que* lo dit robí taula costà a la senyoria, LM ducats; lo carboncle no's pot estimar lo seu preu.

[...]

En aquestas joyas y pedras finas del comú de Venècia me só volgut allargar per la honra de aquella ciutat, ho*n* yo he rebuts molts beníficis y ho*n*ras»

(FERRER 1545: pàgines [59] i [60])

[1476]

«Essent yo l'any MCCCCLXXVI *en* Nàpols, hu*n* joeller genovès portà a vendre hu*n* balaix al rey don Ferrando y lo rey dava-li XXV mil ducats y lo joeller volie'n quaranta mil. Aprés oý dir, en Venèssia, que lo duch de Milà li'n donà trenta mil ducats. Ara quiscú pot pe*n*sar la bellesa de

tal pedra y los discretos y hòmens d'enteniment coneixeran que, per ésser lo dit rey hu dels més savis i prudents reys y príncepts del món y poch acostumat de despendre los seus thesors en va, no aguera offert tan gran preu a la dita pedra si, per alguna rahonable causa, no li fos vist ésser rahó y faedor, si bé, per los ignorants, rústichs y grossers y de ànimo civil poria ser estimat lo contrari. Però si la rudesia y baixesa del llur entendra no u pot percebre, miren la insigna ciutat de Venècia, regida y governada per tants notables enteniments de tanta saviesa y prudència que sempre treballen en créixer y augmentar lo stat de llur comunitat, de la qual ells mateixos són reys absoluts, y veuran lo instimable preu y valor de tantas pedras preciosas del stat y senyoria del comú de Sanct March, las quals ab grandíssim preu de llur thesor han compradas y contínuament compren, per ennoblir y enriquir y tenir en reputatió lur stat»

(FERRER 1545: pàgines [69] i [70])

Un cas d'especial malastrugança, pel que fa als enllaços de conveniència, és el d'Alfonso, un dels molts bastards del rei, que va romandre, des dels tretze anys d'edat, empresonat a Egipte, per raó d'un dels matrimonis concertats per Ferdinando I d'Aragona i la disputa paral·lela que hi va haver pel domini sobre l'illa de Xipre.

«Solo umiliazioni derivarono dalla sua malaccorta offerta di collocare un figlio illegittimo, Alfonso, sul trono di Cipro attraverso il matrimonio con una delle pretendenti, Ciarla, figlia naturale di Giacomo II di Lusignano (1473): lo sfortunato tredicenne passò invece dodici anni in una prigione egiziana.»

(RYDER 1996: tom 46,
sub voce

«FERDINANDO I (Ferrante) d'Aragona, re di Napoli»)

Alguns autors (Coma i Soley, Vicens i Vives, Torrent i Orri) confonen aquest Alfonso, amb el primogènit del rei Ferdinando I d'Aragona; el dit primogènit, però, anava ocupat en les guerres que el pare mantenia a Itàlia i no pas a la lluita per la corona xipriota.

«ALFONSO II d'Aragona, re di Napoli. Nacque il 4 novembre 1448, da Ferdinando e da Isabella di Chiaromonte, allora duchi di Calabria. Ebbe per il primo il titolo di principe di Capua, che poi fu assunto dal primogenito dei principi ereditari aragonesi; e, allorché il padre fu coronato re, divenne duca di Calabria (1458). Fece le sue prime armi a quattordici anni, nella guerra contro i baroni, sostenitori dell'angioino Giovanni pretendente al trono, e combatté con fortuna in Calabria, ove, quasi dovunque, fu soffocata la resistenza feudale (1462). Da allora in poi prese parte a tutte le guerre italiane e in cui fu implicato re Ferdinando: si trovò accanto

ai Fiorentini nel 1467, durante la lotta contro il Colleoni; poi come capitano dell'esercito e gonfaloniere di Santa Chiesa, mosse contro di essi nelle contese che tennero dietro alla congiura dei Pazzi. Assediò e prese Castellina, Radda, Broglio, Chianciano, Sansavino (1478), entrò in Siena, vinse a Poggibonsi il duca di Ferrara, e, dopo aver conquistato Colle (1479), costrinse alla pace Lorenzo de' Medici che, per conchiuderla, si recò personalmente a Napoli.»

(CORTESE 1929-1961: «Alfonso II d'Aragona, re di Napoli»)

«Per le conseguenze della congiura dei Pazzi, Napoli e lo Stato della Chiesa mossero guerra a Firenze: il duca di Calabria, come capitano dell'esercito e gonfaloniere di Santa Romana Chiesa, condusse insieme con Federico di Urbino la guerra, entrando in Siena il 20 febr. 1479 e sconfiggendo il nemico a Poggio Imperiale ed all'assedio di Colle. Nell'anno seguente il pericolo turco e la strage di Otranto lo richiamarono in patria; dopo un anno di lotta (agosto 1480-settembre 1481), costretto il nemico alla resa, rientrò trionfalmente in Napoli il 25 ottobre.»

(MORMONE 1960: volum 2, «Alfonso II d'Aragona, re di Napoli»)

El Caire va ser el lloc on Alfonso, el bastard, qui signava com a rei de Xipre, s'hi va estar durant dotze anys i des d'on Ferrer feia de missatger entre pare i fill, segons s'hi entén a les datacions de les cartes conservades i editades al volum de les *Sentències catòliques*.

[28 de setembre de 1478]

«Carissimo e benamato Petro Antich de Ragoça, patron de la nau.

Rex Cipri et cetera

Carissime e benamato nostro, perché noi mandamo lo benamato e carissimo nostro servitore Iaume Ferrer,

[...]

Data en Lo Cairo, a XXVIII de setembre, MCCCCLXXVIII.

Rex Alfonsus»

(FERRER 1545: pàgines [127] i [128])

[29 de setembre de 1478]

«Carissimo e benamato Iaume Ferrer, dilecto nostro.

Rex Cipri et cetera

[...]

Data en Lo Cairo, a XXIX de setembre, MCCCCLXXVIII.

Rex Alfonsus»

(FERRER 1545: pàgina [127])

[21 d'agost de 1479]

«Carissimo e benamato nostro, lo patron de la calavella de Francesch Pastor.

Alexandria

Rex Cipri et cetera

Carissime e benamato nostro, essendo'n ce o corte alcune nostre facende, n'è de bisogno mandare lo benamato nostro Jaume Ferrer [...]

Data en Lo Cairo, a XXI de agosto, MCCCCLXXVIII.

Rex Alfonsus»

(FERRER 1545: pàgines [128] i [129])

Ferrer, a les *Sentències catòliques*, dona notícia dels seus viatges per les terres del llevant mediterrani: Jerusalem, El Caire, Domàs.

«De tots los sagrats lochs de sanctíssima veneració qui són en la terra sancta de Jhesusalem, hon se principia y acaba la sanctíssima y crudelíssima passió del nostre redemptor Jesuchrist, he trobat yo, peccador, aquells indignament visitant, ésser lo més principal lo sanctíssim loch de Calvari ...»

(FERRER 1545: pàgina [98])

«Y esto es lo que puedo yo dezir acerca desto, por la mucha plática que tengo en levante, en el Al-Cayre y Domàs ...»

(FERRER 1545: pàgina [122])

El corpus d' anotacions, de cèdules de tresoreria, acaben, segons la documentació conservada a l'Archivio Storico di Napoli, al 1480.

[1480]

*«1480. 11 març.
L'anotació rebuda només menciona despeses fetes per en Jaume Ferrer; foli 80 i també els folis precedents.»*

(COMA 1941: pàgines 199-200).

Mentrestant, la Guerra Civil que havia acabat amb l'assentament dels Trastámara al comtat de Barcelona i, doncs, a tot Catalunya (1472), València, Mallorca, Sardenya i Sicília, entre d'altres dominis mediterranis, va permetre el perdó dels sotmesos i la restitució dels drets senyorials i de les prerrogatives prèvies a la dita guerra. Això, però, no va ser un procés senzill ni ràpid ni absolut. Els drets sobre els vescomtats de

Cabrera i de Bas, al 1477, després de nombroses vicissituds, van passar a Anna de Cabrera, llavors de divuit anys d'edat i néta de Bernat Joan de Cabrera, el vescomte que, al 1466, havia estat sepultat a l'església de San Giorgio de Ragusa, a Sicília. Aquest mateix any de 1477 ja hi era, a Sicília, Fadrique Enríquez, desterrat per Isabel la Catòlica, reina de Castella, per raó de no haver respectat les seves ordres.

«DEL DEBATE QUE OVO entre Don Fadrique Enríquez, é Ramiro Nuñez de Guzman.

ACaació en aquellos dias , que estando la Reyna en Valladolid , y el Rey en Aragon , una noche el fijo mayor del Almirante que se llamaba Don Fadrique, ovo palabras con el Señor de Toral que se llamaba Ramir Nuñez de Guzman en el palacio de la Reyna , sobre el asiento cerca de las damas: de las quales palabras Don Fadrique se sintió injuriado. É otro dia noficóse á la Reyna , que se esperaba algun inconveniente de la discordia que entre aquellos dos caballeros habia pasado : por ende que Su Alteza lo remediase. La Reyna ovo informacion de lo que entre ellos pasó , é mandó á Garcilaso de la Vega su Maestresala , que toviere preso en su posada á Ramir Nuñez de Guzman: é á Don Fadrique embió á mandar , que estoviese preso en casa del Almirante su padre, é no saliese della sin su licencia. Y embióles á mandar, que de dicho ni de fecho no inovasen el uno contra el otro cosa alguna , porque ella lo mandaria remediar por justicia : é puso treguas entre ellos , las quales mandó que guardasen so ciertas penas. Don Fadrique presumiendo tomar venganza por sus manos , é no por via de justicia , absentóse porque los mandamientos de la Reyna no le fuesen notificados. É la Reyna quando oyó decir que Don Fadrique se habia absentado, fizo soltar á Ramir Nuñez de Guzman , é dióle su seguro que no recibiria daño ni injuria. E dende á pocos dias , andando aquel caballero en una mula por la plaza de la villa , confiado del seguro que la Reyna le habia dado , salieron á él tres homes á caballo cubiertas las caras , é diéronle ciertos palos.

[...]

Despues de algun tiempo que estovo preso [Don Fadrique], considerando que era primo del Rey , fué suelto é desterrado para el Reyno de Sicilia : é fuélo mandado por la Reyna que no entrase en Castilla sin su mandamiento so grandes penas.»

(PULGAR 1780: pàgines 173-174)

El 18 de gener de 1479 mor a Barcelona, el rei Juan el Grande, i aquest mateix any s'atorguen a Mòdica els capítols matrimonials d'Anna amb Fadrique Enríquez, cosí germà de Fernando el Catòlic, el nou rei des d'aquest 1479, qui establia una sèrie de condicions a fi de no malmetre els drets dels qui havien ajudat son pare, Juan el Grande, de recuperar el domini sobre les terres catalanes.

«Declara y manda el rey nuestro señor [Fernando el Católico] que el dicho don Fadrique haya de dar dotario arras o crecimiento de dote tanta quantía en dineros contantes cuanta será menester para cobrar de manos o poder de Mossen Johan Carriera bayle general de Cathalunya, las fortalezas, villas, parroquias o lugares que le fueron empenyadas por el señor rey don Johan de memoria immortal e son de la casa de Cabrera y essomesmo para cobrar de manos y poder de la viuda mujer que fue de Beltrán de Armendáriz y de sus fijos de villa y fortaleza de Palafolls e otras villas fortalezas parroquias e lugares que fueron empenyadas al dicho Beltrán de Armendáriz.»

(GUARNIERI 1886: pàgines 305 i següents)

El matrimoni dels vescomtes de Cabrera i de Bas se celebrà el 1481.

«El casament de Frederic Enriquez amb Anna de Cabrera reuní en llurs persones quatre grans patrimonis, cada un d'ells suficient per a enriquir esplèndidament una família: el vescomtat de Cabrera i Bas, el comtat de Mòdica, el senyoriu de Medina de Rioseco i la riquesa que representaven les propietats, rendes, beneficis i participacions pròpies de l'Almirallat de Castella.»

(TORRENT 1978: pàgina 64)

Les restriccions al retorn dels béns dels vescomtats a Anna de Cabrera van ser fixades més exactament a les corts de Barcelona durant els anys 1480 i 1481; el retorn encara no havia estat efectiu al 1487, quan el matrimoni va visitar per primera vegada els vescomtats de Cabrera i de Bas, que seran sota el control d'Isabel de Cabrera, germana d'Anna, i el seu marit, el comte de Prades, fins el 1488. I no serà fins al 1527, havent mort Anna de Cabrera, que Fadrique Enríquez prendrà possessió efectiva sobre les seves jurisdiccions de Catalunya (PONS 2001: pàgines 159-162).

És amb el matrimoni d'ambdós, Anna i Fadrique, que Ferrer passa al seu servei, tot i que els vescomtes no resideixen a Blanes, sinó a Mòdica i Alcamo, viles sicilianes, per les dificultats de fer-se'n càrrec dels vescomtats i per les obligacions dels vescomtes a servir Fernando el Católico, entestat a ocupar els territoris musulmans d'Andalusia. La relació entre Ferrer i els vescomtes de Cabrera i de Bas es coneix arran de l'afranquiment de propietats que se li fa al 23 d'agost de 1508, on s'hi diu que Ferrer n'era vassall seu des que s'hi van casar, ço és, *«desde comienços de nuestro estado»*.

«Conocida cosa sea a cuantos la presente verán como nos D. Federique Enriquez de Cabrera, Almirante de Castilla, e Dª Anna de Cabrera, conde y condesa de Mòdica en el Reino de Sicilia, Vizcondes de Cabrera y Bas, Senyores de la villa y Castillo é término de Blanes en el Principado de Catalunya. Considerando que

vos Jayme Ferrer vezino de la dicha nuestra villa de Blanes, criado nuestro y Clauario de los dichos nuestros viscondados desde comienzos de nuestro estado, nos haneis fechos muchos buenos servicios y hazeis y esperamos que fareis adelante, placiendo a nuestro Sr. segun es de costumbre, en parte de remuneración de aquellos que de vos somos obligados.»

(CORTILS 1892: pàgines 673-678)

Ferrer, això sí, actua i resideix, cal comprendre, a Blanes, que així ho proven els documents notariais, signant censals, sent nomenat procurador o fent de testimoni. S'identifica davant el notari com a mercader o, també, botiguer; ja no treballarà, doncs, a la Tresoreria Reial de Nàpols.

[1480]

«L'”honorable Jaume Ferrer, mercader”, el 14 de novembre de 1480, estableix un cens a favor de l'Almoïna de Blanes, és a dir, de la institució benèfica dita Pia Almoïna.»

(Arxiu Històric de Girona,

Blanes, volum número 21, sense foliar.

Notari Francesc Manresa, anys 1502 i 1503.

L'escriptura de 10 de febrer de 1502 tracta del censal esmentat, establert per Jaume Ferrer, el 14 de novembre de 1480

apud TORRENT 1976: pàgina 108)

[1482]

«Jaume Ferrer, mercader, habitant de la vila de Blanes, absent, però com si fos present, es nomenat, el 23 de febrer de 1482, procurador general, sense cap limitació, per Margarida, vídua de Joan Ferrer, amo d'una ferreria de Vidreres, la qual habita a Blanes.»

(Arxiu Històric de Girona,

Blanes, volum 19, sense foliar.

Notari Francesc Manresa, protocol de 23 de febrer de 1482

apud TORRENT 1976: pàgina 108)

«Jaume Ferrer, mercader, signa, com a testimoni, una escriptura atorgada a Blanes, el 31 de desembre de 1482.»

(Arxiu Històric de Girona,

Blanes, volum 19, sense foliar.

Notari Francesc Manresa, protocol de 31 de desembre de 1482

apud TORRENT 1976: pàgina 108)

[1483]

«En una altra, l'11 de maig de 1483, fa de testimoni l'”honorable Jaume Ferrer, botiguer”.»

(Arxiu Històric de Girona,

Blanes, volum 19, protocol d'11 de març de 1483

apud TORRENT 1976: pàgina 108)

És també, durant aquesta dècada dels '80 que Ferrer contreu matrimoni, perquè al 1488 la reina de Nàpols escriurà una carta on fa referència a la seva esposa, la qual és, també, present al testament de Ferrer com a usufructuària dels seus béns.

«la muller de Jaume Ferrer es deia Joana Pujadas, filla de Jaume Pujadas, agricultor, i de la seva esposa Rafaela, de la parròquia de Sant Esteve de Tordera. Joana, en el seu testament, escull sepultura a l'església de Santa Maria de Blanes, en el sepulcre del seu marit.»

(TORRENT 1976: pàgina 109)

«ffas y ordén lo present meu testament o última voluntat mia, ab lo qual elegesch manimasors y del dit meu testament executors, la dona na Johana, muller mia y Rafel Anthoni Coll, criat meu.»

(Annex 1. Testament d'en Ferrer)

Ferrer, al 1488, és al servei de la reina de Nàpols, la qual li fa una patent que li permeti de viatjar a la recerca i adquisició de joies, com a joier de la reina.

[1488]

«Regina Sicilie *et cetera*

Infanta Aragonum *et cetera*

Ad tuti comiti e baruni, principi, duci, viciprincipi, viceduca, vicecomiti, capitanei e guardiani, de passiponte e staffa, e qualuncha altri officiali e personi a le quali o a la qual le presente serano presentate, notificamo como lo nobile homo Iacobo Ferrer, hostensor de la presente, ioiellaro de nostra maestà,

[...]

Data in Castello Novo, Neapolis, die nono maii, anno MCCCCLXXXVIII.

La Reyna»

(FERRER 1545: pàgines [125] i [126]).

Aquest mateix any, la reina de Nàpols, Juana de Trastámara, demana al seu cosí, Fadrique Enríquez, vescomte de Cabrera, que permeti Ferrer d'anar a residir, dona i tot, a Nàpols.

«Al illustre, nuestro muy caro y muy amado primo, el almirante de Castilla etcétera.

[...]

Jayme Ferrer, levador de la presente, vassallo vuestro de Blanes es, de presente, en nuestro servicio,

[...]

porque más cumplidamente y mejor y con más reposo pueda entender en las cosas de nuestro servicio, le havemos mandado que deva en todo transferir su casa aquí, a esta ciudad, y traer su muger,

[...]

Data in Castello Novo, Neapoli, a XXVII de iunno, MCCCCLXXXVIII.

Ruégoos, por mío amor, primo, agáys lo que es scritto.»

(FERRER 1545: pàgines [123] i [124])

La crisi del regne de Nàpols, novament originada pels barons, talment com havien fet més de vint anys enrere, féu que Ferdinando I d'Aragona, marit de Juana de Trastámara, trametés com a ambaixador a Fernando el Católico, Joan de Gagliano, altrament conegut com Joan Roís de Liori i de Mur, vescomte de Gagliano, pare de la subsegüent comtessa de Palamós, Hipòlita Roís de Liori i de Requesens, a la qual van dedicades les *Sentències catòliques*.

«Estauan las cosas del reyno de Napoles por este tiempo en tal estado, que se yua ya descubriendo, que la conseruacion de aquella casa, solamente consistia en el amparo, y fauor, que aquellos Principes tuuiessen en el Rey de España : y no le quedaua otro remedio ninguno debaxo del cielo. Porque el deudo , y confederación que el Rey de Napoles tenia con Mathias Rey de Vngria , y en la casa de Milan , no le era de ningun prouecho, ni fruto;mas de tener en vano nombre de ser sus aliados , y confederados: pues el vno tenia ordinaria guerra , y muy peligrosa con el Turco, cuya pujança no se podia resistir, sino con la ayuda, y socorro general del Imperio , y de toda la Christiandad : y el Duque de Milan tenia sus ordinarias contiendas , no solo con la Señoria de Venecia, pero con otro enemigo tambien vezino , y muy poderoso; que era el Rey de Francia. Auiase enemistado el Rey de Napoles con el Papa Innocencio : auendosi fauorecido tanto en las turbaciones que se siguieron en aquel reyno , desde el principio de su reynado , de la confederacion , y amistad de los Summos Pontifices: y de la conformidad con la Sede Apostolica : señaladamente en el tiempo del Papa Sixto : y lo que fue la final perdicion,y desolacion de aquella casa,ser el Principe tan aborrecido de los Grandes de su reyno, por el rigor de que vsaron con ellos , no solo el , mas el Duque de Calabria su hijo : a quien tuuieron por mas riguroso,y cruel.Pero el mayor peligro de todos,era tener muy descontento, y desdeñando al Rey de España su primo: por auer sentido grauissimamente,el auerse procedido tan adelante,contra los Barones:debaxo de la palabra , y fe,que en su nombre les auia dado el Conde de Texdilla:contra los quales cada dia se executauan en las prisiones , ascondidamente muy rigurosas sentencias de muerte. Dava este temor muy gran pena al Rey de Napoles;y teniale en muy estrecho cuydado:

[...]

En esto estava la contienda entre estos Principes, en fin del mes de Nouiembre del año de M.CCCCLXXXVII. de que conuino hazer tan particular relacion en este lugar, para mayor noticia de las cosas que despues sucedieron: de que se hara mencion en la historia del Rey don Hernando el Catholico. Como no se satisfizieron el Rey, y la Reyna destas justificaciones, fundadas con tanta sotileza, siempre perseuerauan en su queixa: y eran por esta causa muy requeridos, y solicitados por el remedio; por parte del Papa, y de los Barones absentes, y de los que estauan en muy dura prision: y yuan descubriendo cada dia mas su sentimiento: y esperaron el Rey, y la Reyna la venida de don Iuan de Gallano: que llego a la ciudad de Cordoua por el mes de Mayo del año passado de M.CCCCLXXXIX. No bastaron

[...]

Era cierto, quede ninguna cosa estauan mas lexos el Rey, y la Reyna, que en pensar de dar ninguna cosa estauan mas lexos el Rey, y la Reyna, que en pensar de dar ninguna de las Infantes al Principe de Capua: porque aquuella casa no les podia estar mas obligada, y prendada, de lo que la tenian. pendiendo su fauor su remedio: y a las Infantes guardauan las, para que con sus matrimonios, se aliassen en muy estrecha confederacion, con las casas de Austria, y de Inglaterra: y aun con la de Francia, si les estuuiesse bien. Pero don Iuan de Gallano se partio tan contento, como si se huuiera assentado todo lo que pretendia: y passado a Valencia, murio en el camino.»

(ZURITA 1610: pàgines 360bis-363bis)

Ferrer, ell mateix ho explica, va acompanyar Gagliano i ambdós, de camí a Castella, van ser a Gènova.

*«Del maracde, la sua excel·lent verdor diàfana y graciosa és cosa insaciable la sua vista. Lo Sanct Grasal del comú de Gènova és vertader y finíssim maracde. Y açò puc dir ab veritat, perquè venint yo de Nàpols ab lo il·lustre don Joan de Gallano, ambaxador del rey nostre senyor, essent en Gènova ab la galeassa de França per fer-li molta honra, lo governador y regidors de la ciutat li mostraren lo dit Sanct Grasal, que ells anoménan lo *Santo Catino*.»*

(FERRER 1545: pàgina [60])

Arribats que van ser tots dos a Còrdova, Ferrer i Gagliano, allí, preparant la guerra contra els musulmans de la vila de Baza, hi eren Fernando el Católic, el vescomte de Cabrera i Colom. Ferrer va entrar, doncs, en contacte amb aquests protagonistes de la imminent descoberta americana. Era la cort itinerant de Castella, que, acabada la conquesta de Granada havia de ser traslladada i ubicada a Barcelona.

«Les souverains avaient quitté Saragosse au printemps pour tenter un coup de main sur le territoire des Maures. Dans le courant de l'été ils appelèrent Colomb à la cour, ainsi que l'établit un mandat de trois mille maravédís payé par leur ordre, le 16 juin 1488. Ils prirent leur quartier d'hiver à Valladolid qu'ils quittèrent dès le mois de février pour l'industrielle ville de Médina del Campo, où ils voulaient recevoir l'ambassade que leur envoyait le roi Henri VII, désirant contracter avec eux alliance. Au commencement de mai, ils allèrent à Cordoue. En ce moment le projet de Colomb leur parut devoir être enfin examiné sérieusement.»

(VALBLETES 1856: tom 1, capítol 5, pàgina 192)

«CAPÍTULO CXIII.

DE LA GENTE QUE LA REYNA embió á llamar de nuevo para estar en el cerco de Baza.

El cerco de la cibdad de Baza se dilatava, porque los Moros , como quier que habia quatro meses que estaban cercados , pero no mostraban tener mengua de lo necesario , é siempre parecia estar vivos en sus fuerzas , porque todos los dias salian á pelear y escaramuzar con los Cristianos.

[...]

Sabido esto por el Rey , é considerando que el cerco se prolongaria , é que en las peles y escaramuzas pasadas la gente de su hueste se habia algo diminuido , embiólo á decir á la Reyna : la qual embió luego sus cartas é mensageros á algunos Grandes é Caballeros de sus reynos , mandándoles que viniesen por sus personas , ó embiasen sus gentes para continuar el cerco que el Rey tenia sobre la ciudad de Baza.

Recebidas estas cartas , luego viniéron por el llamamiento de la Reyna Don Fadrique de Toledo Duque de Alva , é Don Fadrique Enriquez Almirante mayor de Castilla , é ...»

(PULGAR 1780: pàgines 350-351)

«Le siège de Baza n'était pas une simple combinaison stratégique ; el contenait l'avant-dernier mot de la Croisade. De son succès allait dépendre le sort des Maures en Espagne. Colom prit son épée et se rendit au camp.»

(VALBLETES 1856: tom 1, capítol 5, pàgina 193)

D'aquí, del servei de l'almirall de Castella, Fadrique Enríquez, Ferrer continuarà fent de mercader i, per raó del moment històric, de cosmògraf. De fet, malgrat la carta de Juana de Trastámara demanant a l'almirall que marxés a viure a Nàpols amb la seva dona, Ferrer va romandre ja de forma definitiva a la península, residint a diverses poblacions successivament (Barcelona, Burgos, Barcelona).

6 Barcelona, Burgos, Barcelona

Abans de l'ocupació de Granada (2 de gener de 1492), la relació entre el rei de Nàpols i el d'Aragó, va acabar marcada per la manca de confiança mútua; hi havia, a més, d'altres conflictes a resoldre (el Rosselló i la Cerdanya, Navarra). Ferrer i les circumstàncies que hi va viure van fer que passés del servei al rei de Nàpols, Ferdinando I d'Aragona, al de l'almirall de Castella, Fadrique Enríquez i, per extensió, al servei indirecte del rei d'Aragó, Fernando el Catòlic, com a senyor i cosí que era del dit Enríquez, qui també era vescomte de Cabrera i de Bas, comte de Mòdica, per raó del matrimoni que féu amb Anna de Cabrera, i d'altra banda, per raó d'ascendència paterna, senyor de Medina de Rioseco.

Fet i fet, la dinastia del bastard Ferdinando I d'Aragona poc que havia de continuar deu anys més enllà de la seva mort (†1494). Ferdinando I d'Aragona havia trencat la paraula donada a Fernando el Catòlic i havia fet assassinar o desaparèixer els barons napolitans rebels, que havien demanat la protecció del rei aragonès, qui mai no ho va voler perdonar; en morir Ferdinando I d'Aragona, el regne de Nàpols va passar en qüestió de deu anys a ser regit pel dit Fernando el Catòlic (1504) i, de resultes, Juana de Trastámara, l'esposa de Ferdinando I, aquella que, quan era reina de Nàpols, havia reclamat a l'almirall de Castella, Fadrique Enríquez, al 1488, Ferrer perquè marxés a viure a Nàpols, va ser nomenada virreina d'Aragó, com a germana que era del dit Fernando el Catòlic. Els lligams de Ferrer amb el regne de Nàpols, doncs, s'esvaïren fàcilment.

«Ma se i nobili avevano riserve mentali per quanto concerneva la loro sottomissione, lo stesso avveniva per Ferdinando. Già nel maggio 1486 aveva rivelato al duca di Calabria il suo disegno di agire contro di loro e aveva ordinato a Federico di preparare la “disfazione” del Bisignano “con tale forma che mai più non haverà modo malignare contra lui”; una parte del piano consisteva nell’inipadronirsi delle loro roccaforti e nel tenerli sotto controllo a Napoli. Quando il conte di Mileto tentò di fuggire con il figlio minore del principe di Salerno (giugno 1487), le confessioni estorte al fuggitivo persuasero il re ad andare oltre, e ne seguì una serie spettacolare di arresti: i principi di Altamura e Bisignano, i duchi di Nardò e Melfi, il conte di Lauria, la contessa madre di Sanseverino e molti altri vennero gettati in prigione con le loro famiglie. I processi misero in luce il complotto che aveva seguito la pace del 1486, tradimento che Ferdinando ebbe cura di divulgare insieme con i misfatti del Petrucci e del Coppola, come la cosiddetta congiura dei baroni. Ma mentre il Petrucci e il Coppola vennero decapitati alla porta di Castelnuovo (11 maggio 1487), egli decise di non fare dei grandi nobili un pubblico esempio e di non sottoporli a processo formale. Scomparvero, invece, nelle prigioni di Castelnuovo, diventando l’oggetto di sinistre leggende: una delle meno impressionanti narra che quattro anni più tardi furono rinchiusi in

alcuni sacchi alla vigilia di Natale e gettati in mare. In ogni caso, qualunque sia stato il loro destino, non furono mai più visti vivi. Così, alla vigilia della propria morte, Ferdinando eliminò tutti coloro che considerava un pericolo mortale per la sopravvivenza dello Stato. Una parte delle loro ricchezze andò a impinguare i suoi vuoti forzieri; tutto il resto —la maggior parte— e soprattutto le terre fu in qualche modo restituito alle famiglie delle vittime o assegnato ai nobili che si erano dimostrati fedeli.»

(RYDER 1996: tom 46,
sub voce

«FERDINANDO I (Ferrante) d'Aragona, re di Napoli»)

«Tras la unión castellano-aragonesa por virtud del matrimonio de Isabel y Fernando, el rey gozaba de la fuerza de presión del poder y de la diplomacia castellanos para intentar solucionar los asuntos de política exterior que tanto le preocupaban, como eran el dominio sobre Nápoles, la devolución por parte de Francia de los mencionados condados catalanes, el control sobre el estado-tapón que era Navarra, etc. Sin embargo, la exigencia de la reina de solucionar primero los asuntos castellanos era tajante, y estos asuntos eran el fin del proceso de la reconquista ya intentado por otros monarcas de Castilla, pero para cuya ejecución sólo ahora se daban las condiciones idóneas. La conquista granadina era, así pues, requisito previo indispensable para que la energía de las dos coronas se pudiese dirigir a otros temas de política exterior. En cualquier caso, no debemos concebir la política regia como un encadenamiento de cuestiones cuya resolución se efectúa paso a paso, una tras otra. Los reyes sólo ralentizaron y retrasaron algunos temas ante la necesidad más acuciante de solventar la conquista de Granada, nunca los paralizaron por completo ni los olvidaron; por ello, simultáneamente a las campañas militares seguían recibiendo embajadores, despachando los propios, concertando alianzas y matrimonios... Y estando su mente ocupada en tan diversos asuntos, cabe imaginar que acontecimientos como los de Nápoles de 1487, cuando Ferrante, primo de Fernando, rompe la palabra dada a éste y injusticia a los barones rebelados, causarían en el Rey Católico una indignación que podría explicar en parte la severidad con que castigó a los resistentes malacitanos (si bien es cierto que la oposición que mostraron al asedio y su rechazo a claudicar era causa suficiente, en la mentalidad de la época, para el trato que se les dispensó).»

(MIGUEL 2006: pàgines 93-94)

[1492]

Catalunya havia vist, durant els trenta anys de vida napolitana de Ferrer, la resolució de la Guerra Civil de Catalunya (1472), la successió de Juan de Aragón per Fernando el Catòlic (1479), la instal·lació de la inquisició castellana (1483), l'acabament de la 2a Guerra dels Remences (1484) i la consolidació de l'aliança entre Aragó i Castella de cara a establir el domini sobre la península Ibèrica, amb la derrota dels musulmans de Granada. Els Reis Catòlics, conquerida aquesta ciutat, van dirigir la seva activitat política a resoldre alguns conflictes pendents adés indicats i,

també, a decidir el seu suport a l'expedició americana de Colom (Capitulacions de Santa Fe, 17 d'abril de 1492).

A les darreries del segle XV, l'actuació de la inquisició espanyola era present als carrers de Barcelona i, especialment, a la plaça del Rei, on es duien a terme els actes de fe contra jueus i la crema de llibres.

«Antoni Ramon Corró va morir cremat el 1489, juntament amb la seva muller, en un acte de fe celebrat a la plaça del Rei acusat per la inquisició; sort semblant va córrer el seu col·lega Bartomeu Sastre»

(IGLESIAS 1996: pàgina 248)

Aquest any de 1492, els jueus són expulsats de Catalunya, amb tot el que això va comportar de cloenda d'una edat Mitjana on, malgrat els enfrontaments i els pogroms, els jueus formaven part del teixit social i, sobretot, econòmic dels Països Catalans. Fernando el Catòlico va aplicar a Catalunya el decret d'expulsió castellà del dia 1 de març de 1492, un parell de mesos més tard que a Castella. La pena d'aquells que no l'acatessin i marxessin era la confiscació dels béns i la pena de mort; hi havia, alhora, la possibilitat de rebre el baptisme i viure com a cristians. La resposta massiva, però, va ser sortir de terres catalanes en direcció al Lenguadoc, Montpeller, Avinyó, Venècia i la Mediterrània oriental. La notícia es pot trobar als *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*.

«Agost del any M CCCC LXXXXII

Dijous, a II. Jueus. Aquest dia entraren e surgiren en la plaja de Barchinona una gran nau de Rodes de II mil D botes e una galeassa grossa de Ffrança, e VIII entre nauetes e galeons, totes carreguades de juheus, qui exien de Aragó, de València e de Cathalunya, e eren-se enbarchats part en Tortosa e part en Terragona, exints de dites terres per manament de la majestat del senyor rey. Restaren-ne en Barchinona circa de XX, qui's faheren cristians; los altres, ab dites fustes, se'n anaren la via de levant, e entre tots eren passats deu mil juheus entre hòmens, dones e infants.»

(SANS 1994: pàgina 271)

El 12 d'octubre de 1492 Colom arriba a les Bahames, en primer lloc, i, tot seguit, va desembarcar a l'illa Hispaniola, on va establir un assentament d'uns quaranta homes abans de tornar cap a la península.

« ... este presente año de .1492. despues de vuestras altezas aver dado fin a la guerra dlos moros que reinavan en Europa y aver acabado la guerra en la muy grande ciudad de granada, adonde este

*presente año a dos dias del mes de enero por fuerça de armas vide poner las vanderas reales de vuestras altezas. en las torres dla alfambra : que es la fortaleza dla dicha çuidad : y vide salir al rey moro a las puertas dla çuidad y besar las reales manos de vuestras altezas y dl principe mi señor ./ . y luego en aquel presente mes por la información que yo avia dado a . vuestras altezas. dlas tierras de yndia y de vn prinçipe que es llamado gran Can que quiere dezir en nuestro romance rey dlos Reyes
[...]*

así que depues de aver echado fuera todos los judios de todos vuestros Reynos y señorios : en el mismo mes de enero : mandaron vuestras altezas a mi que con armada sufficiente me fuese a las dichas partidas de yndia / .»

(CASAS 1989: pàgines 16 i 18)

Els reis Fernando i Isabel van entrar a Barcelona al 23 d'octubre de 1492, on romandrien fins a les acaballes del 1493, segons es recull als *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*.

«Entrada en Barchinona dels excel·lentíssimos e potentíssimos senyors rey e reyna, etcètera.

Dimarts, a XXIII de octubre del any M CCCC LXXXX dos, hora tarda, entraren e se aposentaren les majestats dels excel·lentíssimos e potentíssimos senyor rey, don Ffernando, benaventuradament regnant, e de la sereníssima senyora reyna, dona Isabel, consort sua, e los il·lustríssimos senyor don Johan, fill primogènit lur, e senyores dona Isabel, princesa de Portugal, dona Johana e dona Catharina, infantes, filles lurs, al monastir de Valldonzella prop Barchinona, venints de Castella e de Aragó, acompanyats dels reverendíssimo senyor cardenal de Spanya, archabisbe de Sivilla, archabisbe de Càller e del reverend bisbe de Vich e dels il·lustres duchs de Cardona, duch de Vilafermosa e de molts reverends abbats e altres ecclesiàstiques persones, e de molts nobles, cavellers e jantils hòmens e ciutadans de Barchinona e de altra infinida gent, axí de Castella com de Aragó, de València e del principat de Cathalunya. E isqueren a lurs majestats los senyors deputats e oydors de comptes del General, bé acompanyats de molta gent de honor e dels ministres del dit General, bon troç dellà lo loch del Spitalet, los quals, com foren devant lurs alteses, descavalcaren e besaren a lurs majestats les mans, molt humilment; après tornaren cavalcar e acompanyaren aquelles, devant les quals anaven sonant molts tabalers, trompetes e altres persones ab meravellosos instruments fahents grans alegries.»

(SANS 1994: pàgines 271 i 272)

Poc després, el 7 de desembre de 1492, Joan de Canyamars, pagès i ciutadà català, va assestar al rei davant el palau Reial de Barcelona una coltellada; Joan va ser esquarterat cinc dies després. La notícia, l'endemà, va córrer per tot Catalunya (Joan Ça Riera, ho comunica, entre d'altres, als jurats de Girona) i els cronistes se'n feren ressò amb més o menys fidelitat als fets esdevinguts i la posterior execució.

«ACTA CIRCA NOVITATEM FACTAM PERSONE
DOMINI REGIS

Dissapte a les vuyt hores de mati lo dia de la festa de la Concepció de la sacratissima Verge Maria, vuyt del mes de Deembre los honorables jurats de la ciutat de Gerona, per correu reeberen letra del magnifich mossen Joan Ça Riera cavaller Batlle general de Cathalunya del tenor seguent.

Als magnifichs e monsenyors los Jurats de Gerona.

Monsenyors, per ço es rao haiau avis de tal novitat, e per no y donassen altres avisos vos do avis, vuy exint lo Rey nostro señor de la audiència, un foll li ha volgut dar ab una spaza per lo cap e sol li ha bastat al clotell dessus sa altesa resta un poch naffrat pero grat a Deu no es res, asso us dich com es tota veritat e sobre de ma consciencia, la present per amor mia vista trametreu al magnifich mossen Coloma la qual haia per sua, e vos Señor mossen Coloma haiau aço per evangeli e no moguesseu vostre proposit per aço sol, fas de ma mia vuy divendres a dos hores apres mig dia. Lo fol vils es de Mataro a quatre leuges dassi. Vostre. Sariera.»

(ARXIU MUNICIPAL DE GIRONA 1492: full 118)

«Ni fueron menos fuertes y pacientes en sufrir los dolores del cuerpo / que los del anima. Porque auiedo el Rey rescebido vna ferocissima llaga en la cerviç estando en Barcelona no solo no se le turbo el coraçon y el animo/pero ni dio gemido alguno : antes con el animo tan sossegado (como si ningun mal tuuiera) reprimendo y dissimulando el presente dolor maxdo que no matassen/hi hiziesen mal al que le auia herido. Mas porque este caso pertenesce a la historia breuemente le contaremos. Estando el Rey y la Reyna en la ciudad de Barcelona haziendo sus cortes auia en vna villa que se dize Cañamazo (que esta casi de Barcelona quatro leguas) vn hombre que se llamaua Juan de Cañamazo. A este le vino vna imaginacion/y pensamiento diabolico que el seria Rey si matasse al Rey don Fernando,y engañado con este falso proposito se vino de su lugar a Barcelona trayendo ceñido vn terciado que para aquel efecto auia muchas vezes amolado . y aunque en esto estuuiese fuera de juyzio/no lo estuuo en buscar lugar/y tiempo oportuno para poner en obra su pensamiento. Porque saliendo el Rey de la casa donde hazian las cortes/y consultauan los negocios con los del su consejo/y con los ciudadanos de Barcelona/se lleo a el dissimuladamente:y subito le dio vna muy cruel herida por detras en la cerviç;y de hecho

le cortara la cabeça / sino fuera por vn collar de oro que el traya. El qual fue guardado/ y defendido por el Rey (como diximos) del gran impetu de los suyos. y despues fue atormetado para saber/ si por mandado de alguno auia hecho y cometido tal atrevimiento, y como ninguna cosa confessasse fue por justicia condenado que muriesse por tenazas ardientes. Pero la Reyna porque no desesperasse con peligro de su anima mando que primero le ahogassen/ y despues le atenazassen para cumplir la sentencia de la justicia.»

(MARINEO 1539: fulls CLXXXV verso, CLXXXVI recto)

«DE LA CUCHILLADA QUE UN MAL HOMBRE DIÓ AL REY D. FERNANDO.

Estando el Rey D. Fernando allí en la ciudad de Barcelona, esperando de recobrar á Perpiñan con su condado de Rosellon, por trato de los embajadores, el diablo envidioso de los santos misterios y cosas que nuestro Señor habia fecho y mostrado por este muy noble Rey, envidioso y pesante de todas sus cosas, honras y prosperidades, puso en corazon de un maligno y dañado hombre qu'elo oviese de matar, y acaeció, que estando el Rey un viérnes, vijilia de la Concepción de la Vírjen nuestra Señora, siete días del mes de Diciembre del dicho año de 1492 años, en la casa del judgado asentado en juicio juzgando y oyendo el pueblo, en lo qual habia estado desde las ocho horas hasta las doce, é desque se levantó del juicio, descendió por unas gradas abajo fasta una plaza, que dicen "Plaza del Rey," con muchos caballeros y ciudadanos con él, los cuales todos cada uno se fué á cabalgar en sus caballos é mulas, y el Rey se paró en lo más cerca de las gradas abajo cerca del suelo, á departir con su tesorero, y allegóse cerca de él, por detrás, aquel dañado y traidor hombre, y así como el Rey acabó de departir con el tesorero, abajó un paso para cabalgar en su mula, y él que tendia el paso, y el traidor que tiraba el golpe con un alfanje ó espada, cortanchano de fasta tres palmos, y quiso Ntro. Señor milagrosamente guardarlo, que si le diera ántes que se mudara, partiérale por medio la cabeza hasta los hombros, y como se mudó, alcanzólo con la punta de aquel mueron una cuchillada desde encima de la cabeza por cerca de la oreja, el pescuezo ayuso fasta los hombros. Y como el Rey se sintió é vido herido, púsose las manos en la cabeza é dijo: "Santa María, val;" y comenzó de mirar á todos, y de decir: "¡Oh qué traicion! ¡oh qué traicion!" que pensó que era ordenada allí entre muchos traicion contra él, y mirando á todos, no vido ir ninguno contra sí; mas vido un mozo de espuelas Sauzedo, que este era su nombre, é un su trinchante, llamado Ferrol, que daban puñaladas allí al traidor, y otros allí tomándolo y teniéndolo, los cuales le impidieron de manera que él no pudo dar al Rey mas de un golpe; y estonce el Rey dijo: "No muera ese hombre," y así quedó, que no lo mataron, herido de ciertas puñaladas, y lleváronlo preso, y metiéronlo al Rey en su palacio á curar, y el traidor curáronle tambien por estonce.

[...]

El traidor dañado pareció ser catalan y loco imaginativo y malicioso, y muy mal hombre á natura, y de muy mal gesto y figura, y por eso

halló el diablo en él morada, y confesó que habia envidiado al Rey por sus buenas venturas; y confesó, que el diablo le decia cada día á las orejas, “mata é este Rey, y tú serás Rey, que este tiene lo tuyo por fuerza:” y en esta manera todas las naciones de gentes que habia en Barcelona fueron claramente limpias sin culpas. La ciudad de Barcelona y los caballeros y cónsules fueron en muy gran tristeza, y mostraron mucho sentimiento por haber acaecido un caso como este en ella y por manos de catalan, y mostraron su lealtad y limpieza muy cumplida y abundantemente.

El Rey llegó á ser en gran peligro de la herida, y tomaba tanta paciencia, que decia, que él atribuía aquella pena serle dada por sus pecados.

El traidor fué condenado por la justicia de la ciudad á muy crudelísima muerte; fué puesto en un carro y traído por toda la ciudad, y primeramente le cortaron la mano con que le dió al Rey, y luego con tenazas de hierro ardiendo le sacaron una teta, y despues le sacaron un ojo, y despues le cortaron la otra mano, y luego le sacaron el otro ojo, y luego la otra teta, y luego las narices, y todo el cuerpo le abocadaron los herreros con tenazas ardiendo, é fuéronle cortando los piés, y despues que todos los miembros le fueron cortados, sacáronle el corazon por las espaldas y echáronlo fuera de la ciudad, lo apedrearon, é lo quemaron en fuego é aventaron la ceniza al viento: llamábase este traidor Juan de Cañamas.»

(BERNÁLDEZ 1870: tom I, pàgines 351-355)

«E quant lo Rey hague deuallat lo segon grau/ell com a traydor venintli detras trague la espasa nua que tenia deus la capa/e dona ab aquella vn colp entre cap e coll del Rey: que si no fos per miracle de nostre senyor/e la custodia dela verge Maria : e lo Rey aquell dia de diuendres dejunaua:lo cap de les espatlles en vn pich loy haguera leuat: nostre senyor volgue que lo colp vengue flach: per lo mouiment del deuallar del Rey: e per lo maluat que li tremola lo bras: impedit per les espatlles de vn altre: y volent ell reuenir de darli ab dita espasa altre colp encontinent ans que nol pogues remetre li fon pres lo bras: e la persona per los circunstats que alli li donaren tres punyalades/el hagueren mort: e fet cortes allí: si no fos la misericordia del Rey qui dix en son castella. No lo mateis.

[...]

E per ço la sentència es estada donada en persona del senyor rey per misser Alfonso dela caualleria. Vicicancellor del dit senyor Rey. Y es estada tal. e tan cruel. quel han portat tot nuu sobre vn castell de fusta que hauen bastit: el tiraua en carro: estant hi be ligat lo foll/orat/e insensat en vn arbre ho pal com sil deguessen crucificar: e lo castell ab lo for feren anar tirant lo carro per los lochs e carrers següents. Primerament per la plaça del Rey/hon es estat fet lo dit cas: e allí de viu en viu per fer lo be penar li fo leuat vn puny: e vn tros del bras: apres tirant lo per los altres

carrers hon va la processo de Corpus:e aqui en vn carrer feren aturar lo castell:e lleuarenli vn vll;y en altre carrer laltre vull e laltre puny:e anant en laltre carrer leuarenli laltre bras:aptes enlos altres carrers axi anant lo desmembraren/leuant li a des un membre a des altre fins a traure li lo ceruell:axil feren morir penant que era cosa de pietat: y ell may se mogue/ne parla:ne dehia res:nes complanyia:com si donassen sobre vna pedra:e ab gran aualot de fadrins e gent joue que li anauen al entorn:e dauant:e detras lo tragueren de la ciutat per lo portal nou:que feren passar lo castell per los altres carrers/que van al portal nou/y escassament fo fora la ciutat lo lapidaren: e meteren foc al castell:lo qual ab los troços del home sentenciat qui enlo castell estaua fon tornat prest cendra:»

(CARBONELL 1547: fulls CCLVI-CCLVII)

[1493]

La successió de fets transcendents no s'aturava i a 4 de març de 1493, Colom entrava al port de Lisboa, onze dies més tard a Palos de la Frontera i a finals d'abril, potser el dia 20, era rebut, a Barcelona, pels reis d'Aragó i de Castella, carregat de notícies sobre les descobertes ultramarines.

«Estauan los reyes catolicos en Barcelona quando Colon desembarco en Palos y vno de yr alla.Mas aunque el camino era largo,y el embaraço,de lo que lleuana, mucho, fue muy honrrado,y famoso : porque salian a verle por los caminos ala fama de auer descubierto otro mundo , y traer del grandes riquezas , y hombres de nueua forma,color y traje. Vnos dezian que auian hallado la navegacion que Cartagineses vedaron.

Otros,la que Platon en Cricias pone por perdida conla tormenta, y mucho cieno que crecio enla mar : y otros que auia cumplido lo que aduino Seneca en la tragedia Medea:do dizge, Vnvan tiempos de aqui a mucho que se descubriran nueuos mundos, y entonces no sera Tyle la postrera de las tierras. Finalmente el entro en la corte con mucho desseo,y concurso de todos, a tres de Abril vn año despues que partio della. Presento alos reyes el oro, y cosas que traya del otro mundo.

[...]

Lo que mas miraron fue los hombres, que trayan cercillos de oro enlas orejas, y enlas narizes, y que ni fuessen blancos, ni negros,ni loros, sino como tiriciados o membrillos cochos. Los seys Indios se bautizaron, que los otros no llegaron ala corte.

[...]

No pudieron sufrirse quando oyeron que alla en aquellas yslas , y tierras nueuas , se comian vnos hombres a otros. Y que todos eran idolatras, y prometieron, si dios les dana vida,de quitar aquella abominable inhumanidad , y desarraygar la idolatria en todas las tierras de Indias que a su mando viniessen, voto de Christianissimos

reyes,y que cumplieron su palabra. Hizieron mucha honrra a Christonal Colon, mandandole sentar delante dellos, que fue gran fauor,y amor. Ca es antigua costumbre de nuestra España estar siempre en pie los vassallos, y criados , delante el rey por acatamiento dela autoridad real. Confirmaronle su priuilegio dela dozena parte delos derechos reales. Dieronle titulo,y oficio,de Almirante delas Indias. Y a Bartolome Colon de Adelantado. Puso Christonal Colon alrededor del escudo de armas, que le concedieron, esta letra.

Por Castilla,y por Leon,
Nueno mundo hallo Colon.

De donde sospecho que la reyna fauorecio mas que no el rey el descubrimiento delas Indias . Y tambien porque no consentia passar a ellas sino a Castellanos,y si algun Aragones alla yua,era con su licencia,y espreso mandamiento.Muchos delos que auian acompañado a Colon en este descubrimiento pidieron mercedes , mas los reyes no las hizieron a todos. Y assi el marinero de Lepe se passo a Berueria. Y alla renego la fe,porque ni Colon le dio albricias,ni el rey merced ninguna por auer visto el,primero que otro de la flota, lumbre en las Indias.»

(LÓPEZ 1554: pàgines 17-19)

Un parell de mesos passats de la recepció dels reis a Colom, el cardenal Mendoza, membre del Consell Reial, talment com ho era el vescomte de Cabrera i de Bas, demana que Ferrer li aportí informació sobre cosmografia. Ferrer no era a Barcelona, però els seus coneixements cosmogràfics eren de domini públic. El cardenal Mendoza era fill del marquès de Santillana, per qui Ferrer sentia, si més no, una admiració literària; de fet, a les *Sentències catòliques*, Ferrer recorre als proverbis del marquès per tal de fer endavant una de les parts del text. Cal creure que Ferrer, per les relacions que posteriorment manté amb la cort i, especialment amb el rei Fernando el Catòlic, va acudir sol·licit a Barcelona, atenent la crida del dit cardenal.

«A nuestro special amigo Jayme Ferrer.

El cardenal de Spaña, arçobispo de Toledo etcétera.

Jayme Ferrer, special amigo, nós querríamos fablar con vos algunas cosas que se cumplen; por ende, rogamos vos que, vista esta letra nuestra, partáys y vengáys aquí, a Barcelona. Y traed, con vos, el mapamundi y otros instrumentos, si tenés, tocantes a cosmografía.

En Barcelona, oy, lunes, XXVI de agosto de 'XCIII.

El cardenal»

(FERRER 1545: pàgines [129-130])

El 25 de setembre de 1493, Colom torna a marxar cap a Amèrica, amb la idea de trobar les riqueses que havia promès als reis. Hi ha, però, alguna divergència, segons les fonts, sobre el dia de sortida i el nombre de gent; res de transcendental, però. La sortida es féu, efectivament, el 25 de setembre de 1493, amb una petita armada de disset vaixells (dues naus i quinze caravel·les) on van embarcar prop de 1.500 homes i dones de totes les classes socials i oficis. El dia 13 d'octubre de 1493, després de carregar les darreres vitualles, surten de les Canàries camí d'Amèrica, on arriben diumenge, 2 de novembre de 1493, a l'illa Dominica, poc més de quaranta dies de navegació després de recórrer entre 750 i 800 llegües. Distància que serà decisiva a l'hora del repartiment dels descobriments, castellans i portuguesos, mitjançant el tractat de Tordesillas.

«Partió con la gracia de Dios el Almirante D. Christóbal, Colon, por mandado del Rey D. Fernando, y de la Reina Doña Isabel, con la flota que Sus Altezas enviaron de su España para las Indias, desde Cádiz á 22 de Septiembre del dicho año de 1493, con diez y siete navíos bien aderezados, y con mil é doscientos hombres de pelea en ellos, ó poco menos, con viento y tiempo conveniente al viaje, y duróles aquel tiempo dos dias ... »

(BERNÁLDEZ 1870: tom II, pàgina 5)

La flota va continuar avançant per l'arc de les Antilles fins al 21 de novembre de 1493, que arriben a la Hispaniola, on troben morts tots els homes que havien deixat del primer viatge, a l'assentament dit Navidad.

[1494]

Al 6 de gener de 1494 Colom ja havia establert un nou assentament de caràcter fix, la vila Isabela, des d'on colonitzar tota l'illa Hispaniola. Fetes algunes exploracions per terra i per mar, Colom fa tornar a la península dotze de les caravel·les, el 2 de febrer de 1494, que hi arriben a Cadis el 7 de març de 1494; resten a l'illa americana uns sis-cents homes i dones. Els reis de Castella i d'Aragó reben el capità Torres a Medina del Campo el 4 d'abril de 1494 i, vistes les notícies de Colom, decideixen d'enviar-li tres caravel·les d'avituallament, sota el comandament de Bartomeu Colom, germà de Cristòfor, a finals d'abril o a inicis de maig de 1494.

Mentre tot això fa via, portuguesos i castellans pugnen per arribar a un nou acord, a la vila de Tordesillas, sobre els drets de colonització, que, d'antuvi, havien de seguir allò que el papa havia establert en les denominades butlles *Inter Caetera* (3 i 4 de maig de 1494), on s'establí que els portuguesos tenien domini sobre les aigües i les terres situades fins a cent llegües a l'oest de les illes Açores i de Cap Verd.

«Arran del descobriment, cal tenir present uns elements d'un indubtable abast teologicopolític. En efecte, els juristes i els teòlegs castellans s'imposaren l'obligació de

proporcionar, al rei de Castella, una teoria de l'origen de la seva autoritat política a Amèrica, d'allò que en el llenguatge del temps s'anomenava el *dominium*. Amb el concurs d'aquesta teoria, hom volia fer front a les tradicionals pretensions cesaropapistes d'una sobirania universal. Les quatre lletres apostòliques (conegudes amb el nom de butlles) són els documents amb què el papa Alexandre VI concedia als Reis Catòlics i a llurs successors els territoris descoberts per Colom. Aquests documents començaren a tramitar-se tot seguit que la cancelleria castellana tingué notícia del descobriment americà. La primera lletra és el breu *Inter caetera* (3 de maig de 1493), que feia la donació formal a canvi de la tramesa, per part dels sobirans, de missioners al Nou Món. La segona és la butlla menor *Inter caetera* (datada el 4 de maig, encara que la seva redacció és del mes de juny): és una ampliació del document anterior, i traça una línia de demarcació situada a cent llegües de les Açores a fi d'evitar conflictes territorials amb els portuguesos. La tercera lletra és la butlla menor *Eximiae devotionis* (datada el 3 de maig, però redactada el juliol): copia les dues butlles anteriors i confereix als reis castellans els mateixos privilegis que tenien els portuguesos a l'Àfrica. La quarta és la butlla *Dudum siquidem* (datada el 26 de setembre, però escrita el desembre): els confirma les donacions anteriors i els concedeix totes les terres situades a l'occident que encara no haguessin estat descobertes i ocupades per cap príncep cristià.»

(DUCH 1992, pàgines 81 i 82)

Les inquietuds suscidades per les illes descobertes per Colom fan que el rei portuguès pressioni per modificar les dites butlles. Els reis d'Aragó i de Castella romanen, del dia 8 de maig al 8 de juny, a la mateixa vila de Tordesillas, on es van fer les reunions dels seus representants amb els del rei João II de Portugal. La informació que feien servir era diferent de la del rei portuguès. Tenien informació privilegiada ja que Colom havia comunicat per carta nàutica literària, que havia traslladat als reis el capità Torres, que les primeres illes que havia trobat eren a unes 750 llegües de Cadis. Els portuguesos volien establir la ratlla de demarcació més enllà de les cent llegües que havia establert el papa, per tal de poder aprofitar els vents en els seus retorns marítims de les costes africanes. Els Reis Catòlics van acceptar aquesta modificació i l'anomenat tractat de Tordesillas va ser signat el 7 de juny de 1494, en el qual s'estableix la ratlla de demarcació a 370 llegües de les illes de Cap Verd; ço és, la meitat si fa no fa de la distància recorreguda per Colom entre la península Ibèrica i l'illa Hispaniola. Els castellans signaven convençuts que només havien cedit aigua.

«a sus altezas plazę e los dichos sus procuradores en su nombre e por virtud de los dichos sus poderes otorgaron e consintieron que se haga e

sennale por el dicho mar océano una raya o línea derecha de polo a polo, conviene a saber del polo ártico al polo antártico que es de norte a sul, la/ qual raya o línea se aya de dar e dé derecha como dicho es a trezientas e setenta leguas de las yslas del Cabo Verde hazia la parte del poniente por grados o por otra manera como mejory más presto se pueda dar de manera que no sean mas e que todo lo que hasta aquí se ha fallado e descubierto e de aquí adelante se hallare e descubriere por el dicho Sennor Rey de Portugal y por sus navíos asy yslas / como tierra firme desde la dicha raya e línea dada en la forma susodicha yendo por la dicha parte del leuante dentro de la dicha raya a la parte del leuante o del norte o del sul della tanto que no sea atravesando la dicha raya que esto sea e finque e pertenesca al dicho Sennor Rey de Portugal e a sus subçesores para // sienpre jamas e que todo lo otro asi yslas como tierra firme balladas y por ballar, descubiertas y por descubrir que son o fueren halladas por los dichos Sennores Rey e Reyna de Castilla e de Aragón, etc. e por sus nauíos desde la dicha rraya dada en la forma susodicha yendo por la dicha parte del poniente después de passada la dicha raya / hazia el poniente o el norte o el sul della que todo sea e finque e pertenesca a los dichos Sennores Rey e Reyna de Castilla e de León, etc. e a sus subçesores para sienpre jamás.

[...]

Yten para que la dicha línea o raya de la dicha partiçión se aya de dar e dé derecha e la / más çierta que ser pudiere por las dichas trezientas e setenta leguas de las dichas yslas del Cabo Verde hazia la parte del poniente como dicho es, es concordado e asentado por los dichos procuradores de ambas las dichas partes que dentro de diez meses primeros siguientes contados desde el día de la fecha desta capitulaçión los dichos Sennores, sus constituyentes, ayan de enbiar dos o quatro carauelas, conviene a saber, / una o dos de cada parte o más o menos segund se acordare por las dichas partes que son neçesarias, las quales para el dicho tienpo sean juntas en la yslla de la grand Canaria y enbien en ellas cada una de las dichas partes personas así pilotos como astrólogos y marineros y qualesquier otras personas que convengan pero que sean tantos de una parte como de otra y que algunas personas de los / dichos pilotos e astrólogos e marineros e personas que sepan que enbiaren los dichos Sennores Rey e Reyna de Castilla e de León, de Aragón, etc. vayan en el nauío o nauíos que enbiare el dicho Sennor Rey de Portugal e de los Algarbes, etc. e asimismo algunas de las dichas personas que enbiare el dicho Sennor Rey de Portugal vayan en el nauío o nauíos que enbiaren los dichos Sennores Rey e / Reyna de Castilla e Aragón, tantos de una parte como de otra, para que juntamente puedan mejor ver e reconosçer la mar e los rumos e vientos e grados de sol e norte e sennalar las leguas sobre dichas, tanto que para fazer el sennalamiento e límite concurran todos juntos los que fueren en los dichos // nauíos que enbiaren amas las dichas partes e lleuaren sus poderes los quales dichos nauíos todos juntamente continuen su camino a las dichas yslas del Cabo Verde e desde allí tomaren su rota derecha al poniente hasta las dichas trezientas e setenta leguas, medidas como las dichas personas que así fueren acordaren que se denen / medir, sin perjuizio de las dichas partes y allí donde se acabaren se haga el punto e sennal que convenga por grados de sol o

de norte o por singradura de leguas o como mejor se pudieren concordar la qual dicha raya sennalen desde el dicho polo ártico al dicho polo antártico, que es de norte a sul como dicho es y aquello que sennalaren lo escriuan e firmen de sus nombres las dichas personas que asi fueren / enbiadas por amas las dichas partes, las quales han de llenar facultad e poderes de las dichas partes cada uno de la suya para hazer la dicha sennal e limitación y fecha por ellos seyendo todos conformes que sea auida por sennal e limitación perpetuamente para sienpre jamás para que las dichas partes, ni alguna de ellas, ni sus subçesores para sienpre jamás no la puedan contradexir, ni quitar, ni remoner en tienpo alguno / ni por alguna maneras que sea o ser pueda ... »

(Tratado de Tordesillas 1973, pàgines 58 i 59)

El rei d'Aragó, havent arribat en aquest acord, va iniciar la recerca d'assessorament sobre la manera d'establir la dita ratlla, coneguda, a hores d'ara, com a meridiana de Tordesillas. Primer de res va adreçar-se als lloctinents de Catalunya, Mallorca i, també, al virrei de Sicília; demanant-los que cerquessin persones expertes que escrivissin el seu parer per escrit sobre la manera de fixar-la.

«Segovia, 15 de Agosto de 1494.

El Rey

Spectable lugarteniente general. En la capitulacion de la concordia nueuamente fecha entre nos y la serenissima reyna, nuestra muy cara e amada muxer, con el illustrisimo rey de Portugal, entre las otras cosas fué assentado y concordado, acerca lo que toca al nauegar azia las islas nueuamente alladas en el mar occiano, que se haga de fazer senyalar por el dicho mar occiano cierta rabo [sic] o linea, de polo a polo, por rimos e vientos e grados de sol e norte, para diuidir y repartir ciertos límites e tenuta de mar e termino, en la forma e manera en la dicha capitulacion contenida, e segun por el memorial o relacion de la dicha capitulacion, que será con la presente, a la qual nos referimos, mas claramente entenderey. E porque para fazer la dicha raya e linea de limite, nos conuiene hauer informacion de personas expertas como aquella se pueda azer cierta y verdadera, porque creemos que en ello se entenderan, vos encargamos y mandamos que luego comuniquéys la presente, y el dicho memorial intercluso, a las dichas personas de la dicha sentencia mas expertas que en esse dicho principado se hallaran marineros, cosmografos y stroligos que en ello se entenderan, vos encargamos y mandamos que luego comuniquéys la presente, y el dicho memorial intercluso, a las dichas personas de la dicha sentencia mas expertas que en esse dicho principado se fallaran, y sobre el fazer la dicha raya, linea o limite cierta y verdadera les demandeys su parecer, y aquel les fagays screuir y continuar en scipto: la qual nos embiareys para nuestra informacion, affin que, segun aquella, las personas que alli embiaremos sean instruydas e sepan dar forma y manera como el dicho limite se senyale, el mas cierto y verdadero que senyalar se pudiere, para sienpre jamás, en manera que nos no podamos en

algun tiempo recibir fraude o desservicio. Entendet en esto con mucha diligencia y atencion, segun la importancia del negocio lo quiere, ca ya podeys considerar quanto cumple a nuestro seruicio. Data en la ciudat de Segouia a XV de Agosto, anyo de milCCCCLXXXVIII.

Yo el Rey.

Dirigitur Locumtenenti in Principatu Cathalonie. L. Gonçales, secretarius.

Fuerunt sub eisdem kalendario, signatura et mandato expedite duo similes, pro locumtenente Maioricarum et vicerege Sicilie.»

(TORRE 1948: pàgines 4 i 5)

Activats els sistemes de poder locals, els consellers de Barcelona troben diversos col·laboradors, que s'hi esmenten en una comunicació del 22 de setembre de 1494, segons escriuen els consellers de Barcelona al lloctinent Juan de Lanuza. Hi són referits «mossèn Jordi Sanç, canonge de Barchinona», «en la illa de Sardenya a mestre Gerx», «mestre Maior e altres homens de sciencia, mestre casaldouol y altres metges» i, també proposen que a Sicília, «lo bisbe de Xafallo sap molt en aquestes coses» i res se'n diu de Ferrer (TORRE 1948: pàgina 6).

Sobre els informes demanats, el rei considera que Ferrer ha de ser qui rebi els que arribin al lloctinent Lanuza, segons consta en una carta incompleta conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

«Madrid, 24 de Septiembre de 1494.

... y strologia acerca de la raya o limites del mar oceano, y que, cobrados aquellos, nos los enbiareys con Jayme Ferrer de Blanes; e porque es cosa que cumple mucho a nuestro seruicio, dareys priesa en ello, como lo mas presto que ser pueda se bayan. Data en la uilla de Madrit, a XXV de Setembre, año mil CCCCLXXXVIII.

Yo el Rey

Dirigitur Locumtenenti generali Catalonie. Ludovicus Gonçales. Secretarius.»

(TORRE 1948: pàgina 6)

Poc després, a l'octubre, el rei d'Aragó escriu al lloctinent de Mallorca, comprenent que ningú no n'hi ha a les illes que pugui assessorar sobre el meridià de Tordesillas.

«Lo Rey

Spectable loctinent general. Dues lletres de XXVIII de Setembre hauem vistes, y por aquellas compres tot lo que

us screuim: e axis respondrem per ordre a cada cap de aquelles.

[...]

E axi compresa vostra indisposicio, nos marauillam haiam estat tant en fer nos resposta a nostres letres. Ara axi, ab un capitol de la llarga lletra com ab altra particular nos significau la diligencia haueu tenguda en cercar les persones quis entenguessen en fer la linea en lo mar occidental, segons scrit vos huiem, e que no haueu trobat qui ho haja sabut entendre, ni trobar lo centre en fer tal linea o limits. Sobre lo qual, puix haueu fet lo degut, no es mester mes fer

[...]

Data en Madrit, a XXI de octubre, any milCCCCLXXXIII.

Yo el Rey

*Dirigitur locumtenentem
in regno Maioricarum.*

L. Gonçales.Secretarius.»

(TORRE 1948: pàgina 7)

Igualment escriu, l'endemà que a Mallorca, a València, on sí que han trobat qui informi.

«Lo Rey

Manifichs e amats consellers nostres. Dues lletres vostres haueu rehebudes, la una de XX, altr de XXV de setembre: a les quals, ab la present, vos responem

[...]

Ab la de XXV nos huiem que haueu fet ja jublicar la bulla de les corones, lo que us tenim en seruey, e que teniu ja apercebudes les persones per fer la linea o ralla en lo mar oceano, segons scrit vos haueu. Sobre aço us encarregam tingau diligencia: y, fet que sia, nos ho trametreu a bon recapte, lo que les tals persones sobre aço hauran scrit e apuntat, affi que puxam fer assentar, segons sta capitulat.

[...]

Data en Madrit, a XXII de octubre, any mil CCCCLXXXIII.

*Dirigitur gubernatoribus
et assessoribus eorum
in regno Valencie.*

L. Gonçales.Secretarius.»

(TORRE 1948: pàgines 7 i 8)

El 24 de juny de 1494 havien arribat a Isabela tres caravel·les de socors, sota el comandament de Bartomeu Colom, germà de Cristòfor. A finals de setembre, aquestes tres caravel·les surten de la Hispaniola camí de la península, amb dos dels més destacats acompanyants de Colom d'aquest segon viatge: Pere Margarit, cap militar de l'expedició i Bernat Boil, cap religiós. Boil i Margarit arribaven a la península «en torno al 25 o 26 de noviembre de 1494» (LEÓN 2000: pàgina 444) i de resultes de les seves opinions, la visió dels reis i de la cort sobre la colonització va canviar respecte de la inicialment afavorida i presentada per Colom. Ambdós expressaran als reis el malestar existent entre els colonitzadors.

«antes que el Almirante volviese de descubrir, el cual llegó a la Isabela, como arriba se dijo, a 20 días de septiembre del año de 94, se fueron a Castilla en los tres navíos en que había venido D. Bartolomé Colón, hermano del Almirante, aquel padre fray Buil y mosén Pedro Margarite y otros principales, los cuales fueron los que informaron y con sus relaciones atibiaron a los Reyes en la esperanza que tenían de las riquezas destas Indias, diciendo que era burla, que no era nada el oro que había en esta isla y que los gastos que Sus Altezas hacían eran grandes, nunca recompensables, y otras muchas cosas en deshacimiento del negocio y del crédito que los Reyes tenían del Almirante, porque luego, en llegando, no se habían vuelto cargados de oro en los navíos en que habían venido; no considerando que el oro no estaba ya sacado y puesto en las arcas, o era fruta que habían de coger de los árboles (como se queja y con razón el Almirante), sino en minas y debajo de la tierra, y que nunca en parte del mundo plata ni oro ni metal otro se sacó sin grande trabajo, si no fuese a sus dueños de sus arcas robado.»

(CASAS 1986, capítol 107, pàgina 441)

Un parell de mesos abans d'aquesta arribada dels fugitius, Margarit i Boil, de la Hispaniola, el 8 d'octubre de 1494 havia sortit de Sevilla cap a l'illa un nou comboi de quatre caravel·les, sota el comandament de Torres, el primer capità que ja havia fet un viatge de tornada a la península. Els reis, mitjançant comunicació escrita, feien saber a Colom els acords signats a Tordesillas i demanaven que tornés per tal d'ajudar de fixar la ratlla de delimitació de les àrees de colonització castellana i portuguesa.

Ferrer, de Barcelona estant, manté el contacte amb el rei Fernando el Catòlic, mitjançant lletres que li dirigeix personalment, informant-lo i servint-lo en assumptes diversos, com el d'animar el paborde Sanç d'escriure el seu informe sobre la ratlla de Tordesillas o com el de trametre advertiments i notícies sobre França. El rei contesta el 2 de novembre de 1494 agraint-li els serveis prestats.

«Jayme Ferrer. Dos cartas vuestras recibimos, y nuestro general thesorero nos comunico vna extensa, que a el fizistes, e todo lo que a nos y a el screuis nos ha muy bien parecido y contentado, y vos

tenemos en seruicio vuestra buena aduertencia, de hauer scripto nuestro parecer ; e las nueuas de Francia vos agradecemos, pues sabeys que en ello nos seruís. Continuat de screure quando houiere cosas que lo inporten. Mucho plazet tenemos de la diligencia, que dezís ponía el paborde Sanç en dar la informacion del partimiento del mar oceano y segunt vos y otros nos han certificado, que es grande cosmogrofo y estrologo, speramos por el hauer la informacion que nos conuiene en este caso. Tenetle acerca, y confortatlo, que no cesse de continuar la obra y fecha, por nuestro seruicio, nos la enbie ...

L. Gonçales, secretarius.»

(TORRE 1962: volum 5, pàgina 552, document 246)

[1495]

Ferrer, de Barcelona estant, comunica als Reis Catòlics, la seva opinió sobre la delimitació de la ratlla de Tordesillas, per escrit i alhora amb un mapamundi.

«Letra feta als molt cathòlics reys de Spanya, don Ferrando y dona Ysabel, per mossèn Jaume Ferrer, acerca lo compartiment que sas reals altezas feren ab lo rey de Portugal en lo mar Oceano.

A los muy altos y muy poderosos reyes de Spanya etcétera, por la gracia de Dios, nuestros muy virtuosos señores.

Muy altos y muy poderosos reyes,

don Joan de Lanussa, lugartiniente de sus altezas, por dos vezes me ha mostrado unos capítulos, en que sus reales altezas mandan saber la determinatió acerca el compartimiento que sus altezas han fecho con el ilustríssimo rey de Portugal en el mar Oceano, partiendo del cabo Verde, por línea occidental, fasta el término de CCCLXX leguas.

Y por esto, muy altos y sereníssimos reyes, yo he mirado quanto mi baxo entender ha podido, aboque tarde y no tan presto como quiziéra, por alguna mía indisposició.

Y ansí, embió con un hombre mío a sus altezas una forma mundi, en figura extensa, en que podrán ver los dos emisperios, conviene saber, el nuestro Ártico y el oppósito Antártico. Y, ansímismo, verán el círculo equinoccial y los dos trópicos de la declinació del Sol y las siete climas. Y cada uno destos círculos, puesto en su proprio lugar según en el tratado De la spera y en el De situ orbis, los doctores mandan y comparten por grados.

[...]

Y todo el que será travessado de líneas amarillas será el que pertenesce al ilustríssimo rey de Portugal, la buelta del polo Antártico. Y esta distancia de mar terminan las dichas CCCLXX

leguas, que son 23 grados –como susodicho es– partiendo del cabo Verde, por línea occidental.

De Barcelona, a XXVII de enero, MCCCCLXXXV.»

(FERRER 1545: pàgines [105]-[107])

Ferrer, tot i que no és esmentat a les lletres primeres en què el rei demanava assessorament, va complir les demandes del rei i va facilitar, d'una altra banda, un extens informe, que apareix inserit a les *Sentències catòliques* al llarg d'onze pàgines de text científic ininterromput, tot havent llegit la carta nàutica literària que Colom havia fet arribar als reis amb el capità Torres. Aquest capità havia tornat d'Amèrica amb les dotze caravel·les a Cadis divendres dia 7 de març i el dia 18 els reis ja tenien a les seves mans el correu que havia tramès Colom des de la Hispaniola. Ferrer, havia llegit, segons afirma, la carta nàutica de Colom, però, vanant-se dels seus coneixements cosmogràfics gosa divergir d'ell, al darrer paràgraf del seu «vot i parer»; res de greu, afegeix, només és una qüestió de càlcul, d'equivalències.

«Lo vot y parer de mossèn Jaume Ferrer acerca la capitulació feta entre los molt cathòlics reys y lo rey de Portugal, en què se demostra quant ere lo auctor gran cosmògraph y mirabilmente pràtic en la mar.

La forma con la qual se puede fallar el término y fin de las CCCLXX leguas, partiendo de las islas del Cabo Verde, por línea occidental, es la siguiente.

Primeramente, es de notar que el dicho cabo Verde y sus islas distan del equinoccio XV grados y, ansímismo, es de notar que las dichas CCCLXX leguas, partiendo de las dichas islas, comprenden, por occidente, XVIII grados y cada un grado, en este paralelo, comprende XX leguas y V partes de VIII. Y por esto es menester fazer una línea recta in latitud de polo a polo, solamente en este nuestro emisferio, intersecando el dicho paralelo puntualiter en el fin de los dichos XVIII grados.

[...]

Y el almirante diçe en su carta que el cabo Verde dista del equinoccio VIII grados y un quarto, según Tholomeo veo es su cuenta, dando XV leguas y II tercios por grado; pero yo fallo, según los otros doctores, qué distan las dichas islas del equinoccio. El compartimiento de los stadios ahonque sea diverso número del que pone Tholomeo, según lo que ponen los susodichos doctores Strabó, Al-Fragano, Macrobi Theodosi y Eurísthenes, in essencia, todo acude a un fin; porque el Tholomeo pone los stadios más grandes, de manera que los suyos CLXXX mil stadios son, de los dichos doctores, CCLII mil, por la línea equinoccial –como susodicho es.»

(FERRER 1545: pàgines [108]-[118])

Els reis, tot seguit, al febrer, responen que no han entès ni un borrall, ni de la carta ni de l'informe, i que el volen a la cort perquè s'expliqui de manera entenedora. Ferrer es va traslladar, doncs, a Madrid.

«Letra dels molt cathòlics reys de Spanya, don Ferrando y dona Ysabel, feta a mossèn Jaume Ferrer, resposta a la propscrita.

Por el rey y por la reyna

a Jayme Ferrer, su vassallo.

El rey y la reína.

Jayme Ferrer,

vimos vuestra letra y la escriptura que con ella nos enbiastes, la qual nos parece que está muy buena. En servicio vos tenemos avérnosla enbiado, pero, porque para entender en ello soys acá menester, por servicio nuestro, que pongáys en obra vuestra venida, de manera que seáys acá para en fin de mayo, primero, en lo qual nos faréys servicio.

De Madrid, a XXVIII días de febrero de 'XCV años.

Yo, el rey. Yo, la reyna.

Por mandado del rey y de la reyna.

Joan de la Parra.»

(FERRER 1545: pàgines [107]-[108])

Alhora que esdevé tot això, Colom no havia atès el requeriment reial tramés per mà del capità Torres i no retorna a la cort, però desitjós de contrarestar les informacions negatives que havien pogut donar Margarit i Boil, fa que Torres torni el 24 de febrer de 1495 i arribi a Cadis als primers dies d'abril de 1495, amb el seu germà Dídac Colom, per tal que defensi i exposi els seus punts de vista davant els reis.

Ara sí, la càrrega de coure, or, animals i plantes obtingudes a Cuba, Jamaica i la Hispaniola, fa que els reis decideixin donar suport definitiu a la colonització d'Amèrica, desvirtuant, però, el poder personal de Colom, que li havia estat atribuït mitjançant les Capitulacions de Santa Fe, document signat entre Colom i els Reis Catòlics, el 17 d'abril de 1492, abans del primer viatge colombí, nomenant-lo almirall, virrei i governador general de per vida de tots els territoris que descobrís i receptor, també, d'un delme sobre totes les mercaderies que hi hagués als territoris conquerits.

Juan de Aguado va ser nomenat capità de quatre caravel·les, a fi de realitzar una detallada tasca informativa que aprofités per tal d'anar prenent decisions a partir del coneixement de la realitat americana i el 5 d'agost de 1495 surt de Sevilla camí de la Hispaniola, on va arribar a l'octubre, amb una carta o lletra que Ferrer escriu a Colom. Isabel, reina de Castella, demana a Ferrer que redacti aquesta lletra, perquè li expliqui la seva opinió d'on trobar l'or, les pedres precioses i les espècies que havien originat el finançament de la navegació transatlàntica.

Ferrer, de Burgos estant, l'escriu i la dirigeix a l'illa de Cibau, nom que rebia la regió de la Hispaniola on se suposava que hi havia or a manta. Al text, de ressonàncies renaixentistes, fa lloança de la figura i dels fets coneguts i esdevenidors de Colom, li diu que escriu per ordre de la reina, li dóna una idea ben senzilla del que ha de cercar i trobar (la línia de l'equador) per arribar a les riqueses que havia promès als sobirans castellans i se sotmet a la superior ciència de Colom per tot allò que vulgui corregir-li. La lletra duu data de 5 d'agost de 1495, a Burgos, la mateixa que el dia de la sortida, des de Sevilla, de Juan de Aguado. Una coincidència impossible des d'un punt de vista lògic.

«Letra de mossèn Jaume Ferrer feta a Palmirant de las Índias, Christòfol Colom. És letra de molta doctrina y de mirable intel·ligència e pràtica.

Al muy magnífico y spetable senyor, el senyor almirante de las Indias, en la gran isla de Cibau.

Muy manífico senyor,
[...]

la reyna, nuestra senyora, me mandó que yo scriviesse a vuestra senyoria
[...]

Por esto escrivo mi parecer en esta y digo que, la buelta del equinoccio [equador] son las cosas grandes y de precio, como son piedras finas y oro y especias y drogaria.
[...]

bien que, de todo esto, vos, senyor, sabéys más durmiendo que yo veylando.

Y en todo, mediante el divino auxilio, dará vuestra senyoria tan buen recaudo que dello será dios servido y los reyes, nuestros señores, contentos.

De Burgos, a V de agosto de 'XCV años.

De nuestra señoría, muy afetado servidor, Jayme Ferrer de Blanes.»

(FERRER 1545: pàgines [118]-[123])

[1496]

L'arribada d'Aguado a la Hispaniola, qui va actuar mentre hi va ser com si els monarques li haguessin transferit els drets atorgats a Colom, féu que el descobridor decidís de tornar a la península i, així, surt d'Isabela el 10 de març de 1496, arribant a Cadis tres mesos després d'una travessia força difícil i accidentada.

«El 11 de junio de 1496 las carabelas Niña e India llegaron a la bahía de Cádiz, habían tardado en el viaje de regreso tres meses.

Desde Cádiz, el descubridor acudiría ante los Reyes Católicos a la ciudad de Burgos, aunque sin el apremio que vimos tras el regreso del primer viaje. »

(LEÓN 2000: pàgina 535)

El segon viatge colombí, doncs, conclou a Cadis, gairebé tres anys més tard d'haver-ne sortit, sense gaires èxits econòmics; sent la cort reial a Burgos, on Colom retrà comptes als reis dels fets esdevinguts. I d'on Ferrer tornarà o potser ja n'havia eixit camí de Catalunya; tenint ja, aproximadament, una cinquantena d'anys. Durant la nova etapa de la vida de Ferrer, la trajectòria de Colom s'emboirarà més i més, acabant la seva vida amb més conflictes que satisfaccions. L'obligació que havia adquirit d'aportar beneficis el féu transformar aquest objectiu en d'altres més eteris i immesurables; si més no, això deia Colom, talment com fa tothom quan s'hi troba en una situació que no pot resoldre de manera positiva. Colom vist que no havia pogut arribar a Catai (la Xina) quan va fer la seva expedició resseguint la costa de Cuba, cansat i mancat de convicció en els èxits terrenals declara viure per raons no materials. Només la derrota, el fracàs, en aquest món porta a creure en les bondats d'allò desconegut, d'una ficció *post mortem*, d'una opció necessària per la impossibilitat d'obtenir la victòria, l'èxit, a la realitat.

« ...mucho le constriñó a dejar el descubrir y venirse a esta isla, tener los ojos casi del todo perdidos de no dormir, por las luengas y continas velas o vigílias que había tenido; y en este paso dice así: "Plega a Nuestro Señor de me librar dellos (de los ojos dice), que bien sabe que yo no llevo estas fatigas para atesorar ni hallar tesoros para mí, que, cierto, yo conozco que todo es vano cuanto acá en este siglo se hace, salvo aquello que es honra y servicio de Dios, lo cual no es de ayuntar riquezas ni soberbias, ni otras cosas muchas que usamos en este mundo, en las cuales más estamos inclinados que a las cosas que nos puedan salvar." Estas son sus palabras.»

(CASAS 1986: capítol 146, pàgina 586)

Ferrer, de Barcelona estant, acudeix a la vila de Blanes a resoldre algunes qüestions a la notaria (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 18, sense foliar. Notari en Francesc Manresa. Protocols de 17juny, 13agost, 26 d'agost i 31 d'agost de 1496 *apud* TORRENT 1978: pàgina 65). Als dos primers documents, «l'honorable Jaume Ferrer, mercader» signa com a testimoni; al tercer rep en ús i aprofitament una propietat donada pels vescomtes de Cabrera i de Bas.

«Ferran de Joara, cavaller, procurador general dels vescomtats de Cabrera i de Bas, el 26 d'agost de 1496, en representació dels seus senyors, estableix i dóna en emfiteusi “a l'honorable Jaume Ferrer, mercader, de la vila de Blanes, present, perquè la millori, certa peça de terra, en part bosc i en part feixes, amb olivar, situat a la parròquia de dita vila de Blanes, al lloc anomenat el bosc del castell”.

El domini útil d'aquesta peça de terra es concedeix per a ésser millorada, a perpetuïtat, amb l'única obligació de pagar cada any, per les festes de Nadal, com a cens emfiteutic, un diner en moneda barcelonina, fent-se constar que Jaume Ferrer ha pagat, com a entrada de l'esmentat establiment, un parell de capons, forma tradicional d'un pagament mínim, simbòlic, per a donar constància de l'existència d'un domini directe. Pràcticament, la concessió de l'emfiteusi era gratuïta, perquè mancava l'obligació d'entregar part dels fruits.»

(TORRENT 1978: pàgines 65 i 66)

[1497]

La vila de Barcelona continua sotmesa als nous amos forasters. La inquisició moderna espanyola ofega el ritme tradicionalment liberal del país, malgrat la palesa oposició dels consellers, mentre va marcant el ritme a seguir per la societat civil catalana i, també, doncs, dels ciutadans com Ferrer, que mai no havien de perdre de vista aquesta circumstància i d'altres de semblants que els va tocar de viure, tant a l'hora de parlar com a l'hora d'escriure. Tot i que pugui ser més llegenda que realitat documental, la difusió de les actuacions de la inquisició feia, com sempre que hi ha propaganda, la feina de reprimir preventivament les llibertats de pensament i d'expressió sota la direcció, en primer lloc, de Torquemada (de 1484 a 1498), en acabant, de Deza (de 1499 a 1507), després de Joan d'Enguera (de 1507 a 1513), de Lluís Mercader (de 1513 a 1516), d'Adrià d'Utrecht (de 1516 a 1522) i d'Alfonso Manrique de Lara (de 1523 a 1538) i així, de segle en segle, fins al XIX.

«IV.

Cálculo de víctimas de Torquemada.

En 16 de septiembre de este último año [1498] murió fray Tomás de Torquemada, primer inquisidor general de España. El modo con que se condujo en el uso de su autoridad debiera bastar para que no se le nombrase sucesor, sino que se aniquilase un tribunal tan sanguinario y opuesto á la mansedumbre y lenidad evangélicas. El número de víctimas de los diez y ocho años de su existencia justifica bastante la proposición, y me parece ocasion oportuna para formar el cálculo.

Por combinacion del resultado de algunas inquisiciones, particularmente las de Toledo y Zaragoza, se ve que cada tribunal solia celebrar cada año cuatro autos de fé, cuando menos, por excusar los gastos de la manutencion de muchos presos pobres; pero esto no basta para calcular cuántas víctimas hizo Torquemada: es forzoso acudir á otros principios.

Juan de Mariana, con presencia de papeles antiguos, escribió que en Sevilla se quemaron en el primer año de la Inquisicion dos mil personas, y mas de dos mil estátuas, y que hubo diez y siete mil penitenciados. Pudiera yo decir sin temeridad que otro tanto pasaria en las otras ciudades en el primer año del establecimiento de su respectivo tribunal; pero por moderacion quiero suponer que solo se verificase una décima parte, puesto que decian ser la difamacion en Sevilla mayor que en otras partes.

André Bernaldez, historiador coetáneo, dice que en los ocho años inmediatos, es decir, desde 1482 hasta 1489, ambos inclusive, hubo en Sevilla mas de setecientos quemados y mas de cinco mil penitenciados, sin designar el número de los castigados en estátua. Yo quiero dar por supuesto que el número de estos fuese la mitad de los sacrificados en persona, sin embargo de que algunas veces era igual ó mayor.

En esta suposición hubo en cada uno de los años, combinado uno con otro, ochenta y ocho quemados en persona, cuarenta y cuatro en estátua, y seiscientos veinte y cinco penitenciados en Sevilla, que son setecientos cincuenta y siete castigados.

Creo que otro tanto sucederia en el segundo año y siguientes en las otras Inquisiciones, porque no descubro causa para lo contrario; pero no obstante, solo calcularé la mitad por moderacion.

El año 1524 se puso en la Inquisicion de Sevilla una inscripcion, de la que resultaba que desde la espulsion de los judíos (verificada en 1492) hasta entonces, habian sido casi millares los quemados, y mas de veinte mil los penitenciados. La inscripcion es del tenor siguiente: Anno Domini millesimo cuadringentesimo octogessimo primo, Sixto IV pontifice maximo, Ferdinando V et Elisabeth, Hispaniarum et utriusque Siciliae regibus catholicis, sacrum Inquisitionis officium contra hereticos judaizantes ad fidei exaltationem hic exordium sumpsit. Ubi post Judeorum et Sarracenarum expulsionem ad annum usque millessimum quingentesimum vigessimum quartum, divo Carolo Romanorum imperatore, ex

materna hereditate eorumdem regum catholicorum successore tunc regnante, ac reverendissimo domino Alphonso Manrico, archiepiscopo hispalensi, fidei officio præfecto, viginti millia hereticorum et ultra nefandum hæreseos crimen abjurarunt; necnon hominum ferè millia in suis hæresibus obstinatorum postea jure previo ignibus tradita sunt et combusta, Inocentio VIII, Alexandro VI, Pio III, Julio II, Leone X, Adriano VI (que etiam dum cardinalis Hispaniarum gubernator, ac generalis inquisitor, et in sumum pontificatum assumptus est), Clemente VII, annuentibus et faventibus; domini nostri imperatoris jussu et impensis, licenciatus de la Cueva poni jussit, dictante domino Didaco à Cartegana [sic], archidiacono hispalensi, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quarto. *La cual inscripcion, traducida al castellano, es como sigue: "Año del Señor 1481, siendo pontífice Sixto IV, y reyes católicos de las Españas y de las dos Sicilias Fernando V é Isabel, tuvo aqui principio el sagrado oficio de la Inquisición [sic] contra los herejes judaizantes para exaltación de la fé. Donde despues de la espulsion de los judíos y sarracenos, hasta el año 1524, en que reina el divino Carlos, emperador de romanos, sucesor de dichos reyes por parte de su madre, y en que es inquisidor general el reverendísimo D. Alfonso Manrique, arzobispo de Sevilla, abjuraron el nefando crimen de la herejía mas de veinte mil herejes, y fueron entregados al fuego y abrasados en el, precediendo sentencias conforme á derecho casi millares de hombres obstinados en sus herejías: todo lo cual se hizo con aprobacion y favor de Inocencio VIII, Alejandro VI, Pio III, Julio II, Leon X, Adriano VI (que fué elevado al sumo pontificado siendo cardenal gobernador de las Españas é inquisidor general) y Clemente VII. El licenciado de la Cueva hizo poner por mandado y á espensas del emperador nuestro señor esta inscripcion, que dictó Diego de Cortegana, arcediano de Sevilla, año del Señor 1524."*

Yo quiero suponer solos mil quemados en personas y quinientos en estátua: corresponden á treinta y dos quemados, diez y seis estátuas y seiscientos veinte y cinco penitenciados, que son seiscientos setenta y tres castigados. Atribuyo á cada una de las otras inquisiciones solamente la mitad por moderacion, aunque debo creer que las víctimas serian tantas como en Sevilla con corta diferencia.

Los tres años de 1490, 1491 y 1492, intermedios entre la narracion de Bernaldez y la inscripcion de Sevilla, pueden calcularse iguales á los ocho de Bernaldez; pero para testimonio de que no me propongo exagerar, prefiero el número de la inscripcion, porque es menor. Bajo estos datos voy á presentar la cuenta de las víctimas que hizo el primer inquisidor general Torquemada en los diez y ocho años de su cruel reinado.

[...]

Año 1487: las once Inquisiciones citadas el mismo número que el año anterior: las de Barcelona y Mallorca (cuya existencia comenzó ahora), á razon de doscientos quemados, doscientas estátuas y mil setecientos penitenciados: entre todas las Inquisiciones componen novecientos veinte y ocho quemados, seiscientos sesenta y cuatro en

estátua, y siete mil ciento cuarenta y cinco penitenciados, que todos unidos suman ocho mil setecientos treinta y siete castigados.

Año 1488: las once Inquisiciones mas antiguas como antes: las de Barcelona y Mallorca, á razon de cuarenta y cuatro quemados, veinte y dos estátuas, y trescientos doce penitenciados, componen seiscientos diez y seis de los primeros, trescientos ocho de los segundos, y cuatro mil trescientos sesenta y nueve de los terceros: entre todos cinco mil doscientos noventa y tres castigados.

[...]

Torquemada, pues, hizo en España durante los diez y ocho años de su ministerio inquisitorial diez mil doscientas veinte víctimas, que murieron en las llamas; seis mil ochocientas sesenta que hizo quemar en efigie por muerte ó ausencia de la persona, y noventa y siete mil trescientas veinte y una que castigó con infamia, confiscacion de bienes, cárcel perpétua é inhabilidad para empleos con título de penitencia; todas las cuales tres clases componen ciento catorce mil cuatrocientas una familias perdidas para siempre, sin contar en este número las que sufrían una suerte casi totalmente igual por sus conexiones de parentesco inmediato.

[...]

Si yo hubiese igualado las otras Inquisiciones con la de Sevilla, resultarían cuatrocientos y tantos mil castigados.

He omitido también los procesados en la isla de Cerdeña, porque no se me impute intención de abultar, aunque también hizo allí víctimas Torquemada, y fué origen de que despues las hubiera innumerables [sic].»

(LLORENTE 1870: pàgines 160 a 164)

El cronista Pere Miquel Carbonell trasllada documents i també relata, entre 1487 i 1507, les actuacions de la recent inquisició espanyola moderna instaurada al país.

«*Juramentum.*

Forma del jurament prestat per lo reverend e magnífichs deputats del General del Principat de Catalunya e per los magnífichs consellers de la present ciutat de Barcelona al reverend mestre Alfons Spina del orde de Sant Domingo mestre en Sacra theologia Inquisidor de la heretica pravitat en la dita ciutat e bisbat de Barcelona stants tots dins la Seu de la dita ciutat devant laltar maior divendres a XX de juliol any MCCCCLXXXVII.

Com a feels e bons christians a nostre Senyor Deu volents servir e favorir la Sancta fer catholica promettem e juram a nostre Senyor Deu e als Sancts quatre evangelis per nos corporalment tocats e a vos reverend pare inquisidor que feelment e ab tota efficacia per servir aquella la Esglesia e

a vos pare inquisidor offici e ministres vostres e exercici daquell maiorment si per vos o part vostra serem requests contra los heretges credents receptors defensors e fautors daquells defendrem e ajudarem en bona fe segons nostre offici e poder. E que de les terres a nostra jurisdiccio sotsmeses tots qualsevol heretges per la Esglesia o per vos denotats en bona fe e per totes nostres forces exterminarem foragitem e precisament attendrem e inviolablement servarem e farem per nostres subdits observar tot lo temps de nostre regiment en les terres de nostra jurisdiccio subjectes les constitutions e decretals *ad abolendam et excommunicamus* e la constitutio o capitol qui comense *ut officium Inquisitionis* e lo altre començant *ut inquisitionis negotium* e les coses contengudes en aquelles e cascuna delles en quant toca nostre offici e totes altres constitucions contra los heretges credents receptors defensors e fautors fills e nets daquells per la Sancta Seu apostolica promulgades e aprovades. E axins aiut nostre Senyor Deu e los Sancts quatre Evangelis.»

(CARBONELL 1865: pàgines 5 i 6)

«A XVI de juny del any de la nativitat de nostre Senyor Mil CCCCLXXXVII *fuert pro hereticis reconciliati in civitate Barcinone sequentes et carceri perpetuo condemnati.*

Ramon Mercader de Gerona.

Pau Ponç ferroveller.

Joannes Ballester pintor.

Gaspar de Mur.

Constancia muller del dit Gaspar de Mur.

Blanquina Tolosa.

Isabel Montalbana.

A IIII doctobre any MCCCCLXXXVII fuert pro hereticis condemnati omnes et singuli infrascripti absentes et in status traditi brachio seculari in civitate Barcinona.

Steve Canto fill den Loreç Canto.

Euphrosina sa muller.

Euphrosina muller den Gaspar Vilanova filla den Joan Conques maior de dies.

Salvador Badia texidor fill den Aduard Badia.

Joan Çarrera paller.

Pere Portugues que stava a casa de Lois Ripoll paller.

Berenguer Bosch fill den Jacme Bosch quondam.

Brigida muller del dit Berenguer Bosch.

Elionor alias Francina filla den Benet Falco de Gerona
muller de Gabriel Benet de Barcelona.

Isabell filla de mossenyer Bernat de Ferreres quondam
prevere.

Joana muller den Jacme Arguens tintorer filla den Vilella
quondam germana den Vilella mercader de Barcelona.

Baltasar Bosch.

Clara muller den Antoni Gual germa den Vilella.

Florença filla de dita Clara muller den Jacme Falco de
Gerona.

La muller den Pallas germana de dit Vilella.

Joan Francesch Crexells mercader.

Pere Pujol que stava al Call.

Francina Viladecans germana de la muller de Joan Trinxer
lo vell.

Francoya filla de la dita Viladecans.

Agnes que primer fou muller den Benet Mo quondam.

Joan Balla que stava a la Trinitat.

Gabriel Funes Çabater e
Antonia sa muller.

Gaspar Davinyo fill den Gaspar Davinyo.

Violant muller den Guillem Fabra e
Elionor e – Clara filles sues.

Isabel Abella filla den Frnacesch Abella del Canys muller
den Gaspar Vinyes coraler.

Violant Garridella vidua que era e ara es muller den Joan
Bertran heretge.

Guimerana costurera vidua.

Euphrosyna muller den Jacme Bonanat.

Blanquina filla de la dita Eurphrosina.

Elionor muller den Gaspar Costa.

Elionor muller den Nicolau Labia filla den Ramon Vidal.

Aldonça muller den Raphel Libia.

Blanca filla de Na Falcona Roca de Gerona.

Florença muller den Pere Libia.

En Linas japoner.

Blanquina sa muller e

Pere Linas son fill e

Isabel germana de dita Blanquina muller del dit Linas
juponer que stavan a la cantonada dels speciers que va a
Sanct just.

Clara Pi muller den Joan Pi.

Filla sua muller den Pau Rosell.

Pere Ferrer que stava al carrer Ample.

Aldonça mare del dit Pere Ferrer.

Paula muller den Nicolau Sanxo.

Florença Cartellana vidua.

Francescb Benet e

Ursula filla llur muller den Alfonso Dies cavaller musich.

Clara Bosca que era muller den Libia.

Violant muller den Pere Benet que fon senyor de certes
galeres.

Isabel Aldonça Pi neboda den Joan Pi.

A XIII de deembre any MCCCCLXXXVII en
Barcelona foren reconciliats los següents e a carcer
perpetual condemnats.

Bernat de Ferreres corredor de orella.

Eulalia muller sua e

Clara donzella filla lur.

Francina muller den Marti Benedit notari e procurador
dels miserables.

Clara muller den Miquel Amich coraler.

Elionor Olivera que fou muller den Pau Oliver quondam.

Joana muller que fou den Pere Ferrer quondam.

Celestina muller que fou den Viçent Malendri de Sanct
Boy.»

(CARBONELL 1865: pàgines 140 a 144)

D'aquí estant, a Barcelona, Ferrer, tan a prop dels negocis de la terra com Colom i com tothom, segueix la seva feina de mercader i, arran de les relacions establertes amb la corona, se n'aprofita i en demana suport a l'hora de solucionar un problema que, per raó criminal, té al regne de Nàpols: li han robat 800 ducats en mercaderia de teles, durant l'ocupació francesa.

Fernando el Católico escriu al rei de Nàpols, en data 7 de juliol de 1497, a veure si pot solucionar-se la qüestió. Aquest rei a qui escriu és Federico I d'Aragona, fill de Ferdinando I d'Aragona, qui, més endavant, va renunciar a la corona a favor de Fernando el Católico que havia ocupat el territori amb un exèrcit propi, mentre el rei de França, amb un altre exèrcit, ocupava una altra part del regne de Nàpols. L'hereu de Federico I d'Aragona, un seu fill de nom Ferdinando, rebé el títol de duc de Calàbria, el qual va acabar, perduda definitivament la corona de Nàpols, fent de lloctinent general de València, com a marit de Germana de Foix, vídua quòndam de Fernando el Católico.

«Fazemos vos saber que a nos ha sido recorrido por parte de Jayme Ferrer, mercader, vezino de Barcinona, nuestro vassallo, diziendo que, antes quel rey de Francia entrasse essa ciutat, el se fallo con ciertos panyos, que alla haviã leuado, e fizo trueque y smerce dellos a linos tartaros e alumbres, lo qual todo diz que podia valer ochocientos ducados de oro, poco mas o menos, e, al tiempo quel dicho rey de Francia entro en essa ciudat, di quel obtuuo guiaje para su persona e mercaderias; e, no obstante aquel, algunos franceses, a instancia e por mandamiento del principe de Salerno, gouernaua y exercia officio de almiral por el dicho rey, sacaron las dichas mercaderias de hun magazẽn, donde el las tenia, e, no obstante quel demostraua el dicho guiaje en scritos, nunca quisieron obtemperargelo, sino que de fecho le vendieron todas su [sic] mercaderias, las quales diz que compraron algunos vezinos e mercatores de la dicha ciutat; y abunquel les requirio e les protestaua que era vassallo nuestro, y tambien les mostraua el dicho guiaje, no curaron sino todania

comprar las dichas ropas e mercaderias, contra toda razon e justicia ; en lo qual el dicho Jayme Ferrer pretende que ha sido mucho prejudicado, e que de buena razon el deue cobrar las dichas ropas e mercaderias de las personas que las compraron, que son habitadores dessa dicha ciutat, supplicandonos fuesse de nuestra mercet screuirvos sobrello.

E porquel dicho nuestro vassallo es mercader llano e abonado, e, si no se le fiziesse desto enmienda e satisfacion, quedaria del todo perdido e destruydo, por ende nos vos rogamos affectuosamente que, por nuestra contemplacion e amor e por el deuido de la justicia, proueyays e mandeys que las dichas ropas e mercaderias sean satisfechas e pagadas al dicho Jayme Ferrer, o de los que las compran o del principe que las hizo vender en quebrantamiento del dicho seguro, faziendole sobre todo entero cumplimiento de justicia, por manera que conozca nuestro ruego e intercession hauerle aprouechado ; que, allende que fareys cosa deuida, nos lo recibiremos a muy grande complacencia.

Coloma, secretarius.

Alia similis fuit expedita pro serenissima regina regni Napolis.»

(TORRE 1965: pàgines 498 i 499, document 177)

Aquest mateix dia 7 de juliol de 1497, Fernando el Catòlic escriu, també, al mestre racional de València, llavors el seu ambaixador a Nàpols, recomanant Ferrer (TORRE 1965: pàgina 499, document 178); aquesta presència diplomàtica a Nàpols venia reforçada, a més, pel tractat de Barcelona, signat al gener de 1493, entre els reis d'Aragó i de França, que havia establert que Fernando el Catòlic no donaria ajuda al rei de Nàpols contra Carles VIII de França, i, d'altra banda, havia aconseguit la recuperació dels comtats del Rosselló i la Cerdanya abans de no acabar el dit any de 1493.

Ferrer, enmig de tota aquesta dinàmica històrica, no torna a aparèixer als documents notariais de la vila de Blanes, fins que no comença el segle XVI, la qual cosa fa suposar-lo vivint a Barcelona; això sí, fent de mercader entre Catalunya i Nàpols, però deslligat ja de les vicissituds relacionades amb la descoberta d'Amèrica que tant de temps li havien ocupat els darrers anys.

S'obre, llavors, la darrera etapa de Ferrer, vivint a la vila de Blanes.

8 De Blanes estant

Entre 1498 i 1500, el període del tercer viatge de Colom, Ferrer es desvincula de la seva feina d'assessor cosmogràfic de la corona de Castella. Colom, que havia iniciat aquest tercer viatge a 30 de maig de 1498, va tornar engrillonat, arribant a la península el 25 de novembre de 1500, on va romandre empresonat ell i els germans fins que els Reis Catòlics els van fer alliberar. De qualsevol manera, Colom va anar perdent, durant els anys successius, les prerrogatives que havia adquirit mitjançant les Capitulacions de Santa Fe.

«Partieron las carabelas del puerto de Santo Domingo para Castilla, con el Almirante preso y sus hermanos, al principio del mes de octubre de 1500 años. Quiso Nuestro Señor de no alargarles mucho el viaje, por acortarles la prisión, porque llegaron a 20 ó 25 días de noviembre a Cádiz.»

(CASAS 1986, capítol 181, pàgina 722)

Ferrer ja l'hi havia advertit feia uns tres anys, que la gent malparla i acusa fàcilment els qui sobresurten de la mediocritat mundanal i fan endavant empreses com la de Colom.

*«Y cierto en esto que diré no pienso errar que el oficio que vos, señor, tenéis vos pone en cuenta de apóstolo y ambaxador de dios
[...]*

comiendo muchas vezes solo pan de mal sabor.»

(FERRER 1545: pàgina [121])

[1499]

Ferrer va seguir una trajectòria personal d'acumulació d'èxits comercials, càrrecs i reconeixements públics diversos. Diu, literalment, Rafael Ferrer i Coll, l'editor de les *Sentències catòliques*, a l'encapçalament de la reproducció d'una carta que Fadrique Enríquez, vescomte de Cabrera i de Bas, escriu a Ferrer, que aquest havia estat clavari dels vescomtats durant vint-i-un anys.

«Letra de l'il·lustríssimo almirant de Castella etcètera, don Faderich Enriques de Cabrera, feta a mossèn Jaume Ferrer, qui fou clavari de sa senyoria XXI anys.»

(FERRER 1545: pàgina [130])

Segons consta als arxius, al gener de 1521 ocupava el càrrec de clavari dels vescomtats Miquel Joan Roger, batlle, llavors, de la vila de Calella

(ARXIU DE LA CASA DUCAL DE MEDINACELI, *Cabrera*, volum 24 *apud* TORRENT 1978: pàgina 77).

«Siguen anotándose cantidades casi idénticas con fechas muy aproximadas a las anteriores y en orden progresivo hasta el 14 de enero de 1521, en cuya fecha ocupa el cargo de clavario Miquel Joan Roger “batlle” de Calella.»

(COMA 1952: pàgina 75)

Atenent tot això, hom pot concloure que Ferrer va ser nomenat clavari al 1499 i, doncs, que residia a la vila de Blanes, dedicat a fer com a tal clavari, al comerç, als préstecs i a fer produir raïm o d'altres productes a les terres que li pertanyien, si més no quant a domini útil, és a dir, de treure'n collites.

[1504]

La mort d'Isabel la Catòlica el 26 de novembre de 1504 va suposar la fi del regnat a Castella de Fernando el Catòlico, qui es va casar al 1505 amb Germana de Foix, fet que li permeté d'incorporar, al 1512, les possessions catalanes dels comtes de Foix. Va ser obligat de sortir de Castella al 1506 pels partidaris de la seva filla, Juana la Loca, i va retornar al regne d'Aragó. Reclamat pels seus partidaris va recuperar la governació de Castella al 1507, mort el gendre, Felipe de Habsburgo i tancada en una torre la filla.

Mentrestant, Ferrer apareix ja, identificat com a clavari, en escriptura notarial que ratifica i amplia el document de 26 d'agost de 1496, on se li establia una cessió de terra per tal que la transformés en vinya –segons abans ha estat dit– i que al 2 de gener de 1504 li és cedida en emfiteusi.

«Establiment.

Dia segon del mes de gener de l'any del senyor mil cinc-cents quatre.

Sàpiguen tots com jo, en Ferran de Joara, cavaller, procurador general dels vescomtats de Cabrera i de Bas, i de les baronies, terres i llocs que conté, en representació de l'il·lustre senyor en Fadrique Enríquez de Cabrera, gran almirall de Castella, i de n'Anna, la seva consort, comte i comtessa de Mòdica, vescomte i vescomtessa de Cabrera i de Bas.

Ja que amb anterioritat vaig concedir a vós, en Jaume Ferrer, mercader de la vila de Blanes, clavari general dels vescomtats de Cabrera i de Bas, l'establiment de certa peça de terra coberta en part de bosc i en part de feixes, situada dins del terme del castell de Blanes

[...]

estableixo i dono, en emfiteusi, a vós, dit honorable en Jaume Ferrer, mercader, present i més avall acceptant, i als vostres i als qui vulgueu a perpetuïtat, per a millorar bé i posseir a perpetuïtat dita peça de terra, part bosc i part feixes

[...]

Constituint en dit nom a vós i als vostres, i als qui vulgueu a perpetuïtat, com a veritables amos o procuradors de dites coses, amb dret de fer vostres omnímodos voluntats, salvaguardant sempre, però, el dret i domini directe de dits il·lustres principals meus, en totes les entrades, laudemis i foriscopis, fets per a contenir o emparar el dret, i en totes i cadascuna de les altres coses pertanyents al domini directe, o que hi puguin pertànyer en qualsevol forma, als quals il·lustres senyors, vós i els vostres, heu de pagar tots els anys un diner de moneda barcelonina en concepte de cens de la dita peça de terra.

[...]

Si per tals coses se us plantegés cap qüestió, acció o altra forma de litigi, petició o demanda, per atendre i complir allò abans dit i perquè sigui ferm i legal, obligo en el dit nom a vós i als vostres tots i cadascun dels béns i drets dels dits meus principals, que tinguin o posseeixin o puguin tenir o posseir a qualsevol lloc. I en el dit nom juro sobre els sants evangelis que el dit establiment i to quant més amunt s'ha concertat, els dits senyors, els meus principals i els seus successors, les tindran per fermes, agradables i vàlides, i sempre les compliran i servaran, i mai no hi actuaran en contra per cap dret. Reconec que com a entrada del dit establiment em va lliurar, en el dit nom, un parell de capons bons i acceptables.

[...]

Testimonis: el magnífic en Francesc Manresa, cavaller, habitant de la vila de Blanes, i n'Antoni de Lanole, estudiant de la dita vila.»

(ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA,

Blanes, volum 22, sense foliar.

Notari Francesc Manresa.

Protocol de 2 de gener de 1504.

Traducció del text en llatí

apud TORRENT 1978: pàgines 118 a 120)

No hi ha cap dubte que Ferrer exerceix de clavari dels vescomtats en aquest any de 1504, mitjançant document públic certificat per notari, Martí Malianta, capità del castell de Montsoriu signa àpoca a Ferrer, mercader de Blanes, clavari general del vescomtat, declarant haver rebut cinc-centes lliures de moneda barcelonina, per raó del seu salari d'un any,

com a capità del castell (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 22, sense foliar. Notari Francesc Manresa. Protocol d'11 d'octubre de 1504).

[1505]

La moderna inquisició castellana instaurada a Catalunya al segle anterior, continuava regulant la vida quotidiana, amb actes de fe i cremes públiques d'heretges.

«CAP. 68.—COM LA SANTA INQUISITIÓ PRENGUE LO
CONSELLER DEL SENYOR REY PERQUE HAUIA AFAUORIT
ALGUNS ERETGES.

Diuendres a iij de Janer del any MDV fonch pres per la Santa inquisició mossen Francesch franch doctor en quisqun dret regent la canselleria de la magestat del senyor Rey exercint son offici entre una e dues hores apres mig jorn deyes que per fauos hauia fetes axi en la aduocació den Jaume de casa francha qui staua pres per dita santa Inquisició lo qual Jaume de casa franca olim regint lo offici de thesoror juntament ab mossen Dalmau Tholosa canonge e paborde de la Seu de Lleyda foren cremats per heretges lo qual mossen Dalmau fonch desgruat per quant era preuere e foren cremats diuendres a XVIIJ de dit mes y any.

Dissapte a VIIJ de Mars de dit any fonch deslliurat de la preso de la santa Inquisició lo magnifich mossen Francesch franch e feu penitencia a la sglesia del monastir de Jesus en aquesta forma ço es que oynt missa stigue en cos sens barret al cap e les sabates fora dels talons.»

(COMES 1878: llibre 2n, capítol 68, pàgina 345)

La justícia civil també actuava en el mateix sentit que la dita inquisició, regulant la vida quotidiana en els seus aspectes més íntims.

«CAP. 63.—COM FONCH CASTIGAT UN MINYÓ SODOMITA
PER JUY DE PROMENS.

DIUENDRES a xx de Agost del any MDJ se tench juy de promens per un fadri appellat Gregori de Sace de la islla de Çerdenya de edat de XIJ anys fins en XIIJ segons la demostració sua lo qual fou donat al dit juy per mossen Pere Torrent regent la vagaria de Barcelona per so com hauia comes acte de sodomita lo qual es acte molt nefandissim majorment atesa la sua poca edat lo qual confessa que venint de Serdenya en la fusta den Moncoffa loy hauen fet tres vegades per lo ses. E mes lo dit fadri en lo bordell quis diu Viladalls de la present ciutat ahont ell aturae o hauia fet per lo ses a un minyo que staua al dit bordell de edat de IIIJ anys. E segons lo cit cas trobant los dos tots sangonosos fonch pres e vltra la sua confessió dels dits dos selarats casos foren reconeguts per IIIJ

cirurgians e trobaren a ell molt ubert per lo ses. E mes li trobaren romput lo fre del seu membre. E lo dit minyo vbert en lo ses perque fonch sentenciat dit sart que sobre vn ase fos ben asotat e aportat al canyet e que ab vna paella sogaiant li fos socarrat lo cul. E que fos bandeiat atesa la sua pocha edat al qual fadri li pres febra e fonch detengut en la preso per bon temps de que en apres fonch enconrat de pesta e mori de dita malaltia.»

(COMES 1878: llibre 2n, capítol 63, pàgina 340)

[1506]

Fernando el Católico i Germana de Foix fan entrada a Barcelona.

«Dimecres, a XII. En aquest die entraren en Barchinona, ab molt triumpho, les dites reys majestats dels senyors rey e reyna ab pali; e fon fet cadafal en la plaça de Framenors, e après tiraren al Born e la volta de la professó fins a la Seu, hon descavalcaren, e après per la plaça de Sant Jaume e Regomir anaren a la posada del reverend bisbe de Urgell, hon posaven.»

(SANS 1994: pàgina 316)

[1507]

La pesta d'aquest any va fer a Barcelona, mal comptats, uns 3.448 morts del febrer al juny (RIBAS 1995: pàgina 213) i Fernando el Católico, en arribar al port de Barcelona, el 14 de juliol, va decidir de no baixar per por a contreure-la i mai més no va tornar a Catalunya.

«Febrer, M D VII
[...]

Dijous, a XXV. Aquest die fonch atorgada licència a micer Domingo Bofill, advocat del General, per a temps de dos mesos segons forma del capítol. En aquest die se féu la mutuaçió del consistori per la pesta, però que hi havie haver consistori fins diluns, primer de març. E porrogaren fins lo primer de maig per a Lella; si no ere sana, per a Materó al quart die e, si no hi havia sanitat, que fossen a Sabadell.

[...]

Juliol, M D VII
[...]

Dimecres, a XIII. En aquest die lo rey nostre senyor e la senyora reyna, venints del realme de Nàpols ab XIII galeres, passaren a la vela a la plage de Barchinona, a les X hores, ans de migdie. E los consellers, qui ja havien armada una galera, anaren a parlar ab sa altesa; e, per ésser lo temps de morts en ciutat, no entraren en la galera, sinó que lo senyor rey se féu a la popa e de aquí parlaren.»

(SANS 1994: pàgines 317 i 318)

Aviat va ser reeditat un llibre del 1475, any en què la pesta va aparèixer fins al següent de 1476 i que va dur, si fa no fa, 2.116 morts (RIBAS 1995: pàgina 213).

«TARANTA, Valescus de; VILA, Joan (traductor), *Compendi utilissim contra pestilencia tret de la font de la medecina : e conte en si dotze auisos molt notables*, Barcelona: Joan Rosembach 1507.»

[1508]

Ferrer, cònjuge i lapidari, mercader i clavari, rebia un franquiment d'un nombre elevat de propietats als termes de Blanes i Palafolls del vescomte de Cabrera, Fadrique Enríquez. Una d'aquestes propietats era la vinya que havia transformat Ferrer des que se li havia cedit al 1496 perquè ho fes i que li havia estat cedida en emfiteusi al 1504. Al 1508, però, les propietats rebudes ja són molt significatives, com a compensació dels serveis prestats al dit vescomte i, per extensió, al rei Fernando el Catòlico.

«Enfranquiment del senyorio directe de varias possessions en lo terme de Blanes y Palafolls, fet á favor de Jaume Ferrer, per don Frederich Enriquez, almirall de Castella, y donya Agna de Cabrera, en Medina de Rioseco (Valladolid) á 23 d'Agost de 1508. A casa d'En Gelabert (plasseta de Vellaconis ó del Guelo) se'n guarda un trasllat fet á 16 de Maig del any 1598 per lo notari públich de Blanes Joan Pla, y legalisat per Joan Vila y Ranieri Cortils, notaris d'Hostalrich.

“Conocida cosa sea á quantos la presente verán como nos D. Federique Enriquez de Cabrera, Almirante de Castilla é D.ª Anna de Cabrera, conde y condesa de Módica en el Reino de Sicilia, Viscondes de Cabrera y Bas, Senyores de la villa y Castillo é término de Blanes en el Principado de Catalunya. Considerando que vos Jayme Ferrer vezino de la dicha nuestra villa de Blanes, criado nuestro y Clauario de los dichos nuestros viscondados desde comienzos de nuestro estado [], nos haueis fechos muchos buenos servicios y hazeis y esperamos que fareis adelante, plaziendo á nuestro Sr. segun es de costumbre, en parte de remuneración de aquellos que de vos somos obligados; Viendo y atendiendo que vos teneis y possebeys en la dicha nuestra villa y término de Blanes las propiedades, casas, tierras é bienes siguientes, conviene á saber: dentro la dicha villa de Blanes la casa vuestra linderos azija oriente la casa de Joan de Olio é parte con la calle de dicho Olio, é á medio dia las botichas de Carabere, parte con la casa de los herederos den Blay Fabregues, que Dios baia, é á poniente con la casa del dicho fabregues y á cierzgo con la casa de dicho Joan de Olio, y en la dicha calle una boticha ó establo, linderos á Oriente con la calle de dicho fabregues é á medio dia con la casa den Joan Martorell é á poniente con la casa de Pedro Plá á cierzgo con la casa de Bernardo Bisba, y

cerca del portal de la virgen maria un huerto que alinda á oriente con vos mismo, á medio dia con el muro de dicha villa é á poniente con el dicho portal é á cierzo con el camino público que va á Lloret; é anzi mismo otro huerto que alinda azia do sale el sol con el huerto de Bernat Caselles, Baster, á poniente con el muro de dicha vila y á medio dia con un huerto de los pupillos de Salvador Olio, que Dios haia, é á cierzo con el camino que va a Palafolls, y un huerto nombrado los tiradores que alinda al saliendo del sol con vos mismo, é á medio dia con el huerto den Costurer é á poniente con el camino que va á Lloret é á cierzo con el huerto de Jayme Ferrer ge ... é un campo que hay un palomar que alinda azia oriente con el huerto den pere fuster, corredor, é á medio dia con el cimiterio é parte con el muro de dicha villa, é á poniente con vos mesmo, é á cirzjo con el huerto den Presbere; é una vinya ... que alinda á oriente con el camino que va del Castillo á Sta. Anna, é á medio dia con la pedrera é á poniente con la vinya den ... padró, é parte con el camino que va á la dicha villa, é á cierzo con el camino que va de la dicha villa al castillo y parte con el dicho castillo. E otra vinya que alinda al saliente del sol con la vinya den ... padró, é á medio dia con un pedazo de bosque en parte y con el barranco á comenzar por la vinya den Costurer, é á cierzo con el bosque de Mos, Manresa, que fué den ... En el término de Palafolls un pedazo de tierra que alinda azia la salida del sol con el huerto den Carles padró é parte con el huerto de Pere Rubia é á medio dia con el huerto de la vinda Çapatera, é parte con el huerto den Bernat Malet; é parte con el campo den pere ferrer, marinero, á poniente con el dicho campo del dicho pere ferrer, é á cierzo con el huerto den Joan Salabert, é á poniente con los huertos de Mos, Juan Vallet y den Bernat Esmalrique y de Bernaldino Ferrer. Los Quales casas, huertos, campos, tierras, vinyas, arriba dichas, se tienen y estan so alodio y senyoria nuestra, y porqué es conforme á razon y sea nuestra voluntad que de tantos servicios que por el dicho Jayme Ferrer á nos fechos haian vos y vuestros herederos algun provecho é utilidad: Por lo tanto de grado y de nuestra cierta sciencia y mera liberalidad y con ánimo de pura donación, Damos y enfranquimos en puro franco alou á vos el dicho Jaime Ferrer, criado, y clavario nuestro aceptante y á los vuestros sucesores y á los que vos querrais perpetuamente las dichas propiedades, casas, tierras é possessions suso deslindadas, así que de aquí adelante no seais tenido ni obligado vos ni los vuestros sucesores ni los que vos querrais á dar ningun cienzo, ni diezmo, ni otro ningun derecho, antes del dia presente en adelante queremos y mandamos que sea cassada y anulada la dicha prestación del dicho cienzo, diezmo y otros derechos, y en cosa ninguna por la dicha, propiedades é possessions á nos ni á los nuestros herederos y successores vos ni vuestros herederos ni los que vos querrais, no seays ni sean tenidos ni obligados, que nos, como dicho es, en todas dichas casas y propiedades vos enfranquim y enalodiam, que vos é los vuestros herederos é los que vos querrais las puedan y podais vender y alienar, y qualquiera persona é personas comprar una é muchas vezes, perpetuamente, con la dicha franqueza, de puro franco alou sin ninguna presteacion de los dichos derechos á nos ni á los nuestros herederos, ni successores, ni seays obligados vos ni vuestros herederos ni los que vos querrais de aquí en adelante á pagar por las dichas casas é possessions loismes, foriscapis ni otros derechos á nos ni á los

nuestros successores, y que en la dicha vuestra casa podais y puedan vos y los vuestros tener forno para poder cozer pan para prouicion é necesidad de vuestra casa y familia, é non para otros fuera de vuestra casa. E mandando por la presente á qualesquier nuestros procuradores, cluvarios, col·lectores é á otros qualesquier officiales que cargo tengan de recibir las dichas casas, á los que agora son é serán de aquí adelante, que de vos ni de vuestros herederos ni de quien vos querrais, ni de qualquier otros por las dichas propiedades é possessions é casas cantidad de pecunia ni de otra cosa ninguna tomen ni demanden, por causa de la presente de la anual prestacion de aquellas, ni de los dichos luismes, foriscapis, ni de otros derechos ningunos, que nos de todo en todo de las dichas cosas vos haya enfranquidas y enahvades, así como arriba es dicho, por remuneracion de vuestros servicios á nos fechos, y prometemos como quien somos que las dichas cosas é cada una dellas hanemos por agradables, validas é firmes perpetuamente, é contra aquellas nos ni nuestros successores non diremos ni contradiremos por ninguna causa ni razon que sea. En testimonio de las quales cosas mandamos y queremos por la presente que vos sea fecha carta pública, una ó muchas, por el notari abajo scrito, y para mayor seguridad vuestra la firmamos de nuestros nombres con nuestras propias manos, é la mandamos sellar con nuestro sigillo é refrendar de nuestro secretario, que fué fecha en la villa de medina de Riuseco á veinte y tres dias del mes de Agosto, anyo del Senyor de mil é quinientos y ocho anyos, de la qual fueron testigos que stavan presentes á lo que dicho es Joan de Heredia moyordomo é abiede de su Sria. é Sancho de Salmas maestre salas de su sria. é Guabriy Cantor é Joan de Vilaruell, criados todos de dichos Sres. —El Almirante.—La Condesa de Módica. E yo Diego Barrabona vezino de la villa de medina de Riu-seco, not. público por las autoridades apostólicas y real, que á lo dicho es presente, fuy en uno con los dichos testigos é á ruego é atorgamiento de los sobre dichos sres. Almirante y Condesa, consortes, esta scriptura suso incorporada scriuí, signé, corroboré deste mio signo é nombre, en fe y testimonio de verdad rogado y requerido. Por mandato de sus Srias. Baltasar, su secretario, etc.»

(CORTILS 1892: pàgines 676 a 679)

Tot plegat s'afranquien nou béns immobles urbans i rurals (minuciosament indicades les propietats tocants, sempre seguint l'ordre del moviment circular d'est a nord, de les busques del rellotge, és a dir, de levant o orient, a migjorn, a ponent o occident i a cerç o tramuntana o nord):

- ... dentro la dicha villa de Blanes la casa vuestra ...
- ... y en la dicha calle una boticha ó establo ...
- ... y cerca del portal de la virgen maria un huerto ...
- ... é anzá mismo otro huerto ...
- ... y un huerto nombrado los tiradores ...
- ... é un campo que hay un palomar ...
- ... é una vinya ...
- ... E otra vinya ...
- ... En el término de Palafolls un pedazo de tierra ...

Vescomte i vescomtessa coadjuvaven a l'augment de la fortuna immobiliària i mobiliària de Ferrer i cònjuge, per raó dels serveis prestats. Aquestes nou propietats van ser causa eficient perquè Ferrer es mantingués fidel als seus amos; independentment que n'hi hagués d'altres més relacionades amb una possible afinitat ideològica o afectiva i sentimental. Ferrer tenia, si més no, seixanta anys ben complerts al moment de l'afranquiment, era el pagament de tota una vida de submissió i bon servei segons s'hi exposa al document «*por remuneracion de vuestros servicios á nos fechos*».

[1509]

Un any més tard de l'afranquiment, Ferrer «arribà a exercir l'important càrrec de lloctinent del procurador general (dit governador general més tard) del vescomtat de Cabrera i de Bas.» (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 24, sense foliar. Notari Francesc Manresa, protocol de 25 de desembre de 1509 *apud* TORRENT 1978: pàgina 68). Era procurador general Fernando de Joara, el mateix personatge que havia signat les escriptures de cessió i establiment d'una vinya –com ja ha estat dit– a favor de Ferrer al 1496 i 1504, respectivament.

Al 1509 hi ha anotacions sobre determinats pagaments que en Ferrer, com a clavari, fa a mossèn Felip de Ferreres. L'any següent, el 1510, també hi ha anotacions semblants.

«Rebudes fetes per mossen Phelip de Ferrera doctor clavari dels bescomptats de Cabrera y Bas pera la paga als dits acreedors.

Any DVIII.º anys.

A XXVII de octubre de DVIIIº anys rebe dit Mosen Felip de Ferreras de Mosen Jaume Ferrer clavari dels dits bescomptats per dita de taula de la ciutat de Barcelona CCCC lliures.

DX anys.

Mes a rebut per dita de taula de Barcelona a XXI de Febrer de DX anys de Mosen Jaume Ferrer CCCL lliures.

Y mes a rebut de dit clavari dels bescomptats a II de Juliol de dit anys DX annos per la taula de la ciutat. CCCCXXV lliures y mes a rebut a XII de Novembre de dit any DX de dit Jaume Ferrer clavari dels bescomptats CCCLXXX lliures.»

[1513]

Alfonso de Escobar, capità del castell de Montsoriu, rep de Ferrer, clavari del vescomtat, el 12 de març, cent quinze lliures com a sou per raó del càrrec de capità, (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 27, sense foliar. Notari Pere Font, protocol de 12 de març de 1513 *apud* TORRENT 1978: pàgina 72).

Aquest mateix capità va cobrar altres quantitats, facilitades pel clavari, Ferrer, per igual motiu al juliol i al novembre (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 27, sense foliar. Notari Pere Font, protocol de 9 de juliol i 11 de novembre de 1513 *apud* TORRENT 1978: pàgina 72).

Ferrer era convocat a la universitat de la vila de Blanes; hi havia tres Ferrer en aquesta convocatòria: Jaume, Antoni i un altre Jaume (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 27, sense foliar. Notari Pere Font, protocol sense data de 1513 *apud* TORRENT 1978: pàgina 74).

[1514]

Escobar va cobrar, també, la seva paga de capità del castell de Montsoriu, al febrer, del clavari del vescomtat, Ferrer (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 27, sense foliar. Notari Pere Font, protocol de 28 de febrer de 1514 *apud* TORRENT 1978: pàgina 72).

[1515]

Ferrer atorga una escriptura en la qual signa com a testimoni un dit en Jaume Ferrer i Ferrer, batlle de Vidreres (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 29, sense foliar. Notari Joan Camps. Protocol de 15 de novembre de 1515 *apud* TORRENT 1978: pàgina 75).

[1516]

Mor Fernando el Católico. El succeirà el seu net, el futur emperador Carlos I, fill de Juana la Loca i de Felipe I. El nou rei dels territoris que havien pertangut als Reis Catòlics, el dit Carlos I, serà nomenat a Brusseles al març.

« ... e axí hi aná poch après mossén Joan Berenguer Aguilar, ciutadà, de part de dits consellers, y sabé per dit Barthomeu Ferrer como lo thesoror general havia scrit a dit mossén Barthomeu Ferrer, que la real y catòlica magestat, per lo deute que devia a natura, havia retuda la sua ánima, molt catolicament y sancta, a son Creador, en la vila de Madrigalejo del regne de Castella, a XXII. dies del mes de janer del any MDXVI. ... »

(DURAN 1930: pàgina 361)

[1518]

Ferrer, clavari del vescomtat, fa la paga, al gener, al capità del castell de Montsoriu, Alfonso de Escobar, per raó del càrrec que té, i aquest nomena, com a seu procurador, Joan Ferrer, notari, ciutadà de Barcelona (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 27, sense foliar. Notari Pere Font, protocol de 12 de març de 1513 *apud* TORRENT 1978: pàgina 72).

Ferrer assoleix, amb el procurador general Diego de Ávila, el càrrec de recaptador general de drets i rèdits dels vescomtats de Cabrera i de Bas (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 36, sense foliar. Notari Joan Camps. Protocols de 8 d'abril i de 8 de juny de 1518 *apud* TORRENT 1978: pàgina 68).

[1519]

Tres anys després del nomenament del nou comte de Barcelona, Carlos I, alhora emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, segons denominació de l'època, el 15 de gener, fa l'entrada a Barcelona, precedit dels consellers del seu seguici, entre ells el vescomte de Cabrera, que ja hi és al 2 de gener, esperant i preparant l'entrada de l'emperador.

«CII

[VISITA A LA CASA DE LA CIUTAT DEL VESCOMTE DE CABRERA, ALMIRALL DE CASTELLA]

[2 gener 1519]

Diumenge, a II, del mes de janer, any mil DXVIII, los honorables consellers, per ço que lo illustre senyor almirant de Castella, vezcompte de Cabrera, havia de comunicar ab ells, se ajustaran a la casa de XXX de la present Casa, ahont arribà lo dit senyor en companya del dit reverendissim senyor archebisbe de Montreal, y essent arribats a la dita casa de XXX, los dits consellers foren a la porta y els reheberen ab la honor pertinent e anaren a seure sots l'orde seguent : que lo dit senyor almirant segué al mig, al recó ahont se acostuma seure lo conseller en cap, perquè lo reverendissim archebisbe usà de cortesia ab ell, y se assegué a la part dreta de dit almirant, y lo honorable conseller en cap a la part squerra, y los altres consellers per son orde, y axi asseguts comunicaren lo necessari.

Es posat assí per memoria, perquè axí han ordenat los honorables consellers. No l'anaren a visitar ni menys li isqueren a rehebre'l.»

(DURAN 1930: pàgina 390)

El 15 de febrer, arriba l'emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, Carlos I, fent la seva entrada triomfal a Barcelona.

«Febrer, M D XVIII

Diluns, a XIII. En aquest die entrà la magestat del senyor rey Carles en lo monastir de Vallonzella, venint a la ciutat de Barchinona. La primera venguda de sa magestat. Fon-li feta gran recepció.

Dimarts, a XV. En aquest die entrà la dita magestat en la ciutat de Barchinona. Fon-li feta gran recepció que, per ésser tant gran, és millor callar que dir-ne poch. Les alimares més excel·lents que sien fetes majors, senyaladament en la Deputació e en la Seu.»

(SANS 1994: pàgina 350)

Ferrer, a les *Sentències catòliques*, no fa esment de cap d'aquests esdeveniments, ell viu a Blanes i atén les obligacions que comporten els càrrecs i les propietats que té; ara, la relació de Ferrer amb els seus caps immediats es fa evident a través dels documents notariais. El 5 d'octubre, identificat com a mercader i clavari del vescomte, fa de testimoni en un document atorgat pel procurador d'Ávila, (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 35, sense foliar. Notari Joan Camps, protocol de 6oct1519 *apud* TORRENT 1978: pàgina 71).

El mateix d'Ávila rep de Ferrer, el 22 de novembre, cent lliures de moneda barcelonina, per raó del seu sou com a procurador general (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 35, sense foliar. Notari Joan Camps, protocol de 22 de novembre de 1519 *apud* TORRENT 1978: pàgina 71).

[1520]

L'emperador volia rebre una contribució econòmica dels ciutadans catalans i, per això, va convocar Corts Generals; després d'uns mesos de reunions i més reunions, va obtenir 250.000 lliures i quatre dies després, obtingut el dit servei, el 23 de gener, va marxar camí d'Europa, via Lleida.

«Dijous, a XVIII. En aquest dia, a les sis fins a les set ores de matí, la cesàrea, imperial, sacra e catòlica real magestat del rey nostre senyor, après de haver vellat tota la nit precedent en lo monastir de frares menors de la present ciutat de Barchinona, treballant en concordar e portar a bona conclusió les Corts Generals que çelebrave en lo dit monastir, segons aquelles, concordà. E en la dita ora, en la matinada, la prefata magestat muntà e segué en lo pontiffical sólio, *more solito*; foren publicades les noves constitucions e capítols fets en dita Cort, e lo acte de la oferta feta per la dita Cort, e tres braços de aquella, ab què servexen sa magestat de CCL mil lliures barceloneses, pagadores en la forma e terminis en dit acte expressades. E la prefata magestat, agraphint e acceptant lo dit servey ab significació de amor, licencià la dita Cort, ab tal retenció que per tot lo present dia fins a la mijanit la dita Cort fos continuada per a fer les actes, axí de renunciacions e satisfaccions com altres coses fer acostumades. En axí que, de la migenit enllà, la dita Cort fos haguda per licenciada, segons en los actes de dita Cort allí publicats se conté [15 mm d'espai en blanc] E és veritat que abans de arribar lo terme de dita conclusió, per trobar-se los honorables síndichs de Perpinyà abocats de tot poder de consentir en lo dit servey, après de ésser stats molt pregats e persuadits per part de la prefata magestat, finalment fon pronunciada contra ells [H], actualment *judicium in curia datum*, en tal manera que sens lo consentiment de aquells fon proceyt per dita Cort a fer la dita oferta e servey.

[...]

Dilluns, a XXIII. En aquest dia partí la cesàrea e catòlica real magestat del rey nostre senyor de la present ciutat de Barchinona, ab la sua cort, fahent lo camí la via de la ciutat de Leyda.»

(SANS 1994: pàgina 353)

De seguida, el primer dia d'abril, com calia fer segons la llei i la tradició, van ser acabades d'imprimir les ordinacions o acords a què s'havia arribat amb l'emperador: un total de trenta-nou capítols, cadascun dels quals contenia un aspecte ben regulat. Els editors van ser dos, Bartomeu Aguilar, d'una banda, i el seu gendre, Llàtzer Millà, d'altra; cadascun va pagar les despeses d'impressió dels exemplars que havia contractat amb l'estamper, que va ser Carles Amorós, el més important de Catalunya durant la primera meitat del segle XVI, tant per la qualitat de les seves impressions com per la quantitat d'obres. Aquests en són alguns fragments.

«Ordinacions fetas sobre lo Redres del general he Deputacio del Principat de Cathalunya en la Cort general.Celebrada per la Sacra Cesarea Catholica y Real Magestat de Don Carles elet en rey dels romans y sdevenidor emperador. Rey de Castella:y de Arago y de las dos Sicilias *et cetera*. En la primera Cort de Barcelona Celebrada en lo Monastir de sant Francesch dels frares menors de dita ciutat de Barcelona en lany Mil.D.xx.

[...]

Que los officials dela deputacio:ço es los que tenen officí dintra la dita casa hagen a venir les ores enlo present capitol *contengut* sots les penas en dit capitol contengudes Capitol.j.

[...]

E mes ordena:y mana la dita cort sien fetes: e liurades vna:e tantes cartes quantes sien:o seran vistes als dits Deputats:e hoydors de *comptes*:e altres coses.Capitol xxxviiiij.

DEles quals coses totes:y sengles ordena y mane la dita Cort sien fetes:y liurades vna e moltes:e tantes cartes quantes sien:o seran vistes esser necessaries als dits deputats:e hoydors de *comptes*:o altresdequi sia:o sera interes *per* los *dejus* scrits notaris y scriuans:de la dita Cort. E foren fetes ordenades:y publicades les dites ordinacions per la dita cort en lo refector major del Monastir dels frares Menors dela ciutat de Barcelona enlo qual la dita Cort se celebrau:y staua congregada lo denouen die del mes de Janer del any dela natiuitat de nostre senyor Mil.D.xx. Presents los Magnífichs misser Anthoni agosti vicancdler lo honorable en Pere joan notari:y scriua del senyor Rey: Pau renart:Raffel Anthoni coll:e Francesch

sunyer notaris testimonis a les dites coses appellats e nosaltres tres notaris:y scriuans dela dita Cort deuall scrits.»

(LEGISLACIÓ DE CATALUNYA 1520: sense foliar)

A Blanes, al juliol, una qüestió entre dos ciutadans de la vila, Carles Padró, cirurgià, i Joan Oliva, sabater, permeten que Ferrer sigui designat àrbitre i componedor de la solució, d'un acord entre les dues parts; una mena de mitjancer civil (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 37, sense foliar. Notari en Joan Camps, protocol de 19 de juliol de 1520 *apud* TORRENT 1978: pàgina 76). Un blanenc, també de nom Joan Oliva, al 1527, apareix al document on s'hi dóna compte de la visita que el procurador del vescomte de Cabrera i de Bas fa, a Blanes, per tal de prendre possessió dels drets sobre la vila del seu senyor: « ... *presentes fuerunt hii videlicet qui sequuntur: [...] Iohannes Oliva magister axie ...* » (PONS 2001: pàgina 173).

A Blanes també, a l'agost de 1520, Fadrique Enríquez, el vescomte de Cabrera, en escriptura per ell signada i amb el seu segell personal segellada, designa de comú acord amb Ferrer, mercader i clavari, Bartomeu Manyer, doctor, i Rafael Celles, mercader i ciutadà de Barcelona, ambdós residents a Blanes, perquè resolguin una qüestió o diferència que hi ha entre el dit vescomte i el seu clavari, confiant en la decisió que prendran els dos mitjancers designats (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 36, sense foliar. Notari Joan Camps, protocol de 9 d'agost de 1520 *apud* TORRENT 1978: pàgina 76). No se'n sap el resultat, la resolució de la qüestió; sí, però, que Ferrer al gener ja no era clavari del vescomte.

[1521]

Ferrer atorga una escriptura en què signa com a testimoni Joan Ferrer, notari reial i ciutadà de Barcelona, fill quòndam de Bernardí Ferrer, batlle de Blanes al 1504 i ja, al 1515, mercader i ciutadà de Barcelona (TORRENT 1978: pàgines 73 i 74).

[1522]

Joana Casellas, filla d'Antoni Casellas i de Caterina Ferrer, òrfena de pares, rep del seu oncle, Ferrer, un dot de vint-i-cinc lliures a fi que pugui esposar amb Bernat Bisbe, «cordeler» de Blanes. Rep, també, dots del seu germà, Joan Casellas, i de l'oncle de l'immediat marit, Pere Bisbe (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 41, sense foliar. Notari Joan Camps, protocol de 30 d'octubre de 1522 *apud* TORRENT 1978: pàgina 76). No són pas personatges de dubtosa existència: Pere i Bernat Bisbe, al 1527, apareixen al document on s'hi dóna compte de la visita que el procurador del vescomte de Cabrera i de Bas fa, a Blanes, per tal de prendre possessió dels drets sobre la vila del seu senyor: «*presentes fuerunt hii videlicet qui sequuntur: [...] Petrus Bisbe [...] Bernardus Bisba corderius*» (PONS 2001: pàgina 172 i 173).

[1523]

El vescomte, al març, de Valladolid estant, s'interessava per carta per Ferrer, de qui no sabia com es trobava de salut; el vescomte, malgrat que Ferrer havia deixat de ser clavari dels vescomtats continua tractant-lo com a tal, tot i que ja no tenia aquest càrrec, una deferència formal.

«A mi criado y special amigo, Jayme Ferrer, clavario general de mis bizcondados de Cabrera y de Bas.

Criado y especial amigo, muchos días ha que no he sabido de vos, de que no estoy con poco cuidado. Hazedme tanto plazer y servicio que me escriváys, y de vuestra salud me hagáys saber y si os cumple alguna cosa, porque lo haré de muy buena gana.

Yo he estado malo de unas tercianas dobles, pero ya estoy bueno, lobores a Dios, aunque con alguna flaqueza. La condesa está buena y se os encomienda.

Y nuestro Señor os tenga en su guarda.

De Valladolid, a IIII de março, MDXXIII.

Ell almirante»

(FERRER 1545: pàgines [130] i [131])

Ferrer, al juny, designa com a seu representant, el «magnífic» Diego de Ávila, qui havia estat procurador general dels vescomtats del 1518 al 1519, per tal de demanar i exigir deu lliures que li deu Joan Ortiz, secretari de l'almirall dels regnes de Castella i Granada, és a dir, de Fadrique Enríquez, vescomte de Cabrera i de Bas (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 42, sense foliar. Notari Joan Camps. Protocol de 23 de juny de 1523 *apud* TORRENT 1978: pàgina 71).

[1525]

Tradicionalment, quan un dels jurats de la vila marxa a fora, es fa saber a la resta de jurats, a la universitat, pel que pugui passar, per tal que se sàpiga on és; igualment, se'n comunica el retorn, per si havia d'assistir a cap reunió o es necessitava la seva presència per prendre cap decisió o acord. Ferrer, jurat de Blanes, fa saber als altres jurats, davant notari que marxa a Castella, a servir el seu senyor el vescomte de Cabrera i de Bas; alhora explica que aquest viatge durà benefici i utilitat a la vila (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 45, sense foliar. Notari Joan Camps. Protocol de 26 de novembre de 1525 *apud* TORRENT 1978: pàgina 89).

[1526]

Després d'una vida de peripècies viatjant de llevant a ponent de la Mediterrània, de Barcelona a Jerusalem, mossèn Ferrer, mercader, lapidari, cosmògraf, procurador reial i nobiliari, clavari del vescomtat de

Cabrera i de Bas, escriptor dantista i espòs fidel, nascut a Vidreres cap al 1445, va escriure el seu testament (Annex 1).

Ferrer va escriure un testament clos i hològraf, per tal de fer la necessària distribució dels seus béns i, també, per tal d'assegurar-se un bon trànsit entre la Terra i l'altre món; és a dir, *temporalia* servien a obtenir *aternalae gratia* de cara a les institucions religioses i a la divinitat, tot seguint la llei eclesiàstica sobre el testament.

[TRADUCCIÓ]

« ... l'Església va imposar el seu ús, el va fer obligatori, sota pena d'excomunió: el que moria intestat no podia ser enterrat, en principi, ni a l'església ni al cementiri ... Per això, el testament, fins a mitjans del segle XVIII, si més no, comprèn dues parts igualment importants: primer les clàusules pietoses i, després, la repartició de l'herència ... »

(ARIÈS 1983: 161).

Els receptors principals dels béns són dos. La seva dona Joana Pujades serà administradora de l'herència que deixa Ferrer, tant pel que fa als béns mobles com immobles, fins que passin a mans del seu hereu universal Rafael Antoni Coll. Dues condicions estableix Ferrer perquè aquestes disposicions siguin efectives. La primera, que la seva dona visqui «stant casta sens marit»; la segona, que el seu hereu universal prengui el cognom Ferrer i el faci servir de per vida.

Rafael Antoni Coll va complir aquesta voluntat i a la nota que dóna compte de la lectura pública del testament, l'endemà mateix de l'òbit, apareix citat com en «Rafael Antoni Coll Ferrer». Disset anys més tard, a les *Sentències catòliques*, a la primera pàgina amb text apareix ja amb el cognom Ferrer després del nom de fonts.

« ... dirigides per son criat Raphael Ferrer Coll a la molt il·lustre y devotíssima senyora dona Hippòlita de Liori y de Requesens, comtessa de Palamós ... »

(FERRER 1545: pàgina [11])

Els béns immobles a què tenien dret d'herència, dona i criat, eren importants. Hi ha constància documental –com ja ha estat exposat en aquest treball– d'unes quantes propietats (una casa, un estable, tres horts, un camp amb un colomar, dues vinyes, una peça de terra a Palafolls, una propietat adquirida a Genís Oliu), si més no.

Pel que fa als béns mobles, els diners a recomptar són:
–154 lliures, 19 sous i 3 diners, en préstecs pendants de ser cobrats,

–101 lliures i 20 sous, quantitat destinada a nebots i nebodes més que res,
–100 lliures, que rebrà na Joana, la seva dona,
–5 lliures, que rebrà la mare de Rafael Antoni Coll, cada dia de Nadal,
–23 lliures i 19 sous, destinats a fer caritats i misses.

El testament és l'expressió de les més íntimes voluntats i reflexions del testador, qui mostra veneració i agraïment més que sincers a la seva esposa «per los bons ser[veys] que de ella é rrebuts», atorgant-li com aquell qui diu, l'usdefruit totes les seves possessions. D'altra banda, no és objecte d'especial predilecció la seva distribució d'assignacions destinades a satisfer l'aspecte religiós; més aviat sembla que les feia per mantenir una formalitat obligada.

[1527]

Morta la vescomtessa de Cabrera i de Bas, Anna de Cabrera, el seu marit, Fadrique Enríquez va prendre possessió efectiva de les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas, entre el 24 de maig i el 3 de juny de l'any 1527. Els notaris Marc Coll i el seu fill Jaume Joan Coll redactaven diligència escrita de cada vila o indret on es realitzaven els actes, als quals eren convocats totes les autoritats i els caps de casa locals; en total, el document consta de deu peces de pergamí, formant un rotllo de 0.773 metres d'ample per 6.633 metres de llargada, al voltant de vuitanta folis A4.

«L'instrument dels notaris Marc i Jaume Joan Coll comença el dia 24 de maig i segueix, dia per dia, explicant les diligències de presa de possessió en cada un dels termes jurisdiccionals, amb un ordre processal que ve a ser essencialment el mateix per cada lloc del vescomtat de Cabrera, però adaptat a les condicions i les característiques de l'organització de cada terme o lloc. Comença arreu amb l'arribada de Juan de Villarroel, apoderat de l'almirall Federique Enríquez de Cabrera, acompanyat per Francesc Vilana de Montrodon, procurador general dels vescomtats, i del jutge ordinari Antoni Lentes, en presència dels notaris. Esmenta la convocatòria dels habitants a toc de campana i veu de viafós i la concurrència de munió de gent, encapçalada pels batlles del terme.»

(PONS 2001: pàgina 163)

L'actuació dels notaris Coll comença a Blanes, un divendres, el 27 de maig de 1527, i ressenyen nominalment la presència de cent disset caps de casa. No va faltar, com corresponia, Ferrer, segons consta escrit. Amb ell s'hi reconeixen d'altres ciutadans de Blanes que són presents en altres documents notariaus de l'època. Al testament de Ferrer alguns d'aquests caps de casa apareixen com a testimonis («*Stephanus Floris*», «*Anthoni*

Caselles», «*Sebastianus Sabater*») o en el cas de Rafael Antoni Coll («*Raphael Antonius Coll*»), com a hereu universal.

« ... et presentes fuerunt hii videlicet qui sequuntur: Predictus honorabilis Iohannes Vilalonga baiulus, Michael Costurer, Iohannes Mas piscator, Ioanes Federichus Mas parator iurati in concurrenti anno predictae ville et universitatis de Blanis, Iacobus Ferrer mercator, Raphael Antonius Coll mercator, Bernardus Mollet parator, Petrus Oliu, Iohannes Alsina marinerius, Petrus Roura, Iohannes Mas parator, Petrus Caselles, Stephanus Florit mercator, Iacobus Thió marinerius ... Raphael Torroella mercator ... Antonius Caselles ... Sebastianus Sabater ... »

(PONS 2001: pàgina 172)

A dotze hores caminant a bon pas de Blanes, fent camí a Badalona, deu dies després d'haver tingut lloc el cerimonial adés esmentat, es produí l'atac de vaixells, que va causar morts i destrucció, a més de segrestar el mestre general dels franciscans.

«CAP. 19.— COM FEREN GRAN DANY LOS MOROS EN BADALONA Y COM PRENGUEREN LO MESTRE GENERAL DELS FRARES DE SANT FRANCESCH.

DIJOUS A XIIJ de Juny del any MDXXVIJ per la matinada foren juntes deuant Badalona XIIIJ fustes de moros les quals tragueren moros en terra qui barrejaren tota la sagrera de Badalona prenent y matant moltes animas axi de homens com de donas y per be que lo senyor loctinent e los honorables consellers quant foren certificats de dit fet volguessen ajudar anant allí ab molta gent y archabussaria no pogueren reparar lo gran dany haviem ya fet placia a la diuina magestat hauer pietat de la christiandat y destruhir los enemichs de la santa fe catholica amen.

Dilluns a XXIIJ de dit foren juntas prop la platge de la present ciutat VIIJ fustes de moros les quals haviem preses en los mars de Palamós lo mestre general del orde dels frades de sant Francesch anomenat fray Francisco de de [sic] los Angeles lo qual fonch rescatat a XXXJ del present per IIIJ milia ducats per interuenció del senyor loctinent y de altres nobles persones.»

(COMES 1878: pàgina 420)

Abans de no acabar l'any 1527, Rafael Antoni Coll, l'hereu universal dels seus béns designat al testament de Ferrer, compra en el seu nom, blat aragonès per valor de quaranta-sis ducats d'or (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 49, sense foliar. Notari Antoni Pujadas. Protocol de 7 de novembre de 1527 *apud* TORRENT 1978: pàgina 95).

[1528]

I també és Rafael Antoni Coll, en nom de Ferrer, qui pren part en una subhasta pública d'una propietat de Genís Oliu, mercader de Blanes, a la plaça de la vila, i l'adquireix per cent una lliures barcelonines (ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA, *Blanes*, volum 51, sense foliar. Notari Guillem Coll. Protocol de 21 d'abril de 1528 *apud* TORRENT 1978: pàgina 95).

Rafael Antoni Coll havia estat inscrit entre els caps de casa que van rebre el procurador de Fadrique Enríquez, en la presa de possessió de drets de l'any anterior, 1527, a continuació de Ferrer: «*et presentes fuerunt hii videlicet qui sequuntur [...] Iacobus Ferrer mercator, Raphael Antonius Coll mercator*» (PONS 2001: pàgina 172).

[1529]

El dia 7 de maig va morir Ferrer, segons l'anotació escrita pel notari, al dors del testament que havia rebut tres anys abans. El text, traduït del llatí per Torrent i Orri, diu qui hi va assistir a la lectura pública.

«El dia 7 del mes de maig de 1529 en què va morir l'honorable Jaume Ferrer i rebé eclesiàstica sepultura, a instància i requeriment de l'honorable Joana, la seva muller, i de Rafael Antoni Coll Ferrer, hereu universal del dit testador, aquest testament fou publicat davant Guillem Coll Manresa, notari públic de la vila de Blanes, tal com havia estat redactat pel discret Antoni Pujadas, notari que fou de la dita vila; en presència dels manumissors en una habitació de la casa del dit testador, estant present jo, dit notari, i com a testimonis el venerable Antoni Caselles, prevere, Pere Bisbe i Pere Solà, cardadors de llana, de dita vila de Blanes.»

(TORRENT 1978: pàgina 159)

8 Concepció i edició primera de les *Sentències catòliques*

[1545]

Setze anys i escaig després de la mort de Ferrer, el seu hereu i criat, Rafael Ferrer i Coll, conegut abans d'heretar de Ferrer com a «[R]afael Anthoni C[o]ll, criat meu, fill [d'en] March Coll, notari de Pineda y de Monpalau, y de la dona na Johana, muller sua» i que es va modificar els cognoms per poder heretar segons havia establert en Ferrer al testament (Annex 1. Testament de Ferrer), va editar les *Sentències catòliques*, dedicant-les a la comtessa de Palamós, Hipòlita Roís de Liori i Requesens.

« ... tinch per cert se podrà seguir no poch profit per a les ànimes, me ha paregut dirigir a vostra senyoria aquest breu tractat o sumari, lo qual, après la mort del dit mon predecessor, trobí escrit de sa mà entre sos llibres y en lo loch més retret de son estudi.»

(FERRER 1545: pàgina [11])

D'aquesta edició hi ha, ara per ara, dos exemplars conservats. Un d'incomplet, que pertanyia al convent de la Mercè de Barcelona, que ara és a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (Localització: Reserva. Topogràfic: 07 CM-4127). Hi manquen alguns fulls, substituïts per reproduccions fotogràfiques. Al full F⁴ verso: «Meditacio o contemplacio sobre lo santissim loch de caluari ... » Al full F⁸ recto: «Letras reals molt notables ... ». Un de complet, utilitzat per fer la transcripció del text en aquesta tesi, que pertany a la Biblioteca de Catalunya (Localització: Dipòsit de reserva. Topogràfic: 6-VI-14). D'ambdós exemplars ja se'n coneixia l'existència a primeries del segle XX.

« ... l'exemplar que d'aquesta obra ha adquirit darrerament la Biblioteca de Catalunya. És l'únic exemplar complet que en coneixem, ja que és mancat dels dos últims folis el conservat a la nostra Biblioteca Universitària (CLXVII-7-36), el qual procedia de la llibreria del Convent de la Mercè de Barcelona. En Roig i Jalpí en posseï també un exemplar, faltat de “muchas hojas”, segons afirmació seva (*Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*; Barcelona, 1678, p. 502). Finalment, En Milà i Fontanals (*Obras completas*, III, 503, nota) en va veure un a la nostra Biblioteca Episcopal, el qual ja hi era en temps d'En Villanueva i d'En Torres Amat, i que aquest afirma haver-hi estat regalat per D. Jaume Ripoll i Vilamajor (*Memorias para ... un Diccionario ... de los escritores catalanes*, Barcelona, 1836, p. 243).

Aquest exemplar ja no va aparèixer quan varen obrir-se, vers l'any 1901, les caixes que contenien els llibres de l'antiga Biblioteca Episcopal per a instal·lar-los en l'actual Seminari. Mn. Jaume Barrera dona també com a

desaparegut aquest llibre en la seva història de la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona (*Discursos llegits en la "R. Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemne recepció pública de D. Jaume Barrera, Barcelona, 1922, p. 23).*»

(RUBIÓ 1922: pàgines 128 i 129)

La fitxa tipobibliogràfica de l'exemplar de la Biblioteca de Catalunya, el complet, és com segueix (Vegeu Annex 2. Reproducció facsimilar de les *Sentències catòliques*).

FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentencias catholicas del divi, poeta Dant florenti*, Barcelona: [Rafael Ferrer i Coll] 1445.

Tapes (anterior i posterior), llom, on apareix escrit amb lletres daurades «JAUME FERRER».

Quatre fulls de guarda, seguits de 64 fulls estampats en 8e (de portada a colofó) i quatre fulls de guarda finals.

Signatures: A-E⁸, F¹², G⁸ i H⁴.

Errates de signatures: A¹ recto, no hi ha signatura, havia d'haver-hi [A]; A⁴ recto, no hi ha signatura, havia d'haver-hi [A **iiij**]; B⁴ recto, hi ha «B **iiij**», havia d'haver-hi [«B **iiij**»]; E⁴ recto, hi ha «E **iiij**», havia d'haver-hi [«E **iiij**»]; F³ recto, hi ha «E **iiij**», havia d'haver-hi [«F **iiij**»]; F⁴ recto, no hi ha signatura, havia d'haver-hi [«F **iiij**»].

Crides: n'hi ha una al darrer full (verso) de cada quadern o plec de paper.

Columnes: el text és distribuït a línia tirada, una columna de 8.5 cm d'amplada (a fulls de 16 cm x 9.8 cm), amb variacions d'amplada quan hi ha una composició poètica o també quan es vol reproduir la distribució d'espais d'una lletra o carta. Cada columna conté 26 línies de text; n'hi ha, però, que no contenen aquest nombre de línies sinó 27 (pàgines [22], [35], [86], [87] i [118]) per raó que inclouen un títol, subtítol, caplletra o imatge, una combinació d'aquestes possibilitats o, senzillament, el muntatge de la pàgina no va ser de 26 línies.

Tinta negra.

Lletra rodona.

Il·lustracions i ornaments tipogràfics: vuit creus de Malta (pàgines 1, 14, 96, 96, 103, 103, 107 i 108); un crismó (pàgina 15), cinquanta-tres

caplletres (pàgines 11, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 29, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 45, 49, 50, 52, 53, 56, 58, 60, 65, 66, 68, 71, 72, 72, 73, 75, 78, 79, 80, 86, 88, 89, 90, 90, 92, 108, 108, 109, 112, 122, 124, 125, 128, 129, 130, 130, 133 i 134), onze caplletres ornades (pàgines 11, 21, 31, 43, 47, 57, 75, 85, 98, 105 i 109) nou xilografies (pàgines 9, 10, 62, 96, 97, 103, 104, 106 i 132), divuit marques de paràgraf (pàgines 15, 21, 21, 21, 27, 31, 37, 39, 44, 45, 48, 57, 63, 63, 67, 78, 82 i 82) i una nota manuscrita al marge (pàgina 100).

En la descripció de continguts que hi ha tot seguit, hom fa servir una paginació virtual de 144 pàgines, entre gafets, acompanyada de la notació original, si n'hi ha, que no sempre, dels quaderns o plec. Dels títols, subtítols, notacions de full i crides se n'ha fet la transcripció facsimilar, entre cometes (⌘), en què no s'ha diferenciat entre s curta i ∫ llarga; sí que han estat desplegadas les abreviatures o *notae*, i d'altres signes tipogràfics s'indiquen entre gafets, amb termes convencionals com [Creu de Malta], [Crismó], [Paràgraf], [Caplletra] [Caplletra ornada]. En el cas de les il·lustracions, tot seguit de la indicació [Il·lustració], apareix entre cometes (⌘) la descripció de la imatge representada al llibre. Pel que fa a les notacions errònies de full, vénen precedides d'asterisc (*) i inclouen la notació correcta dintre del gafet; tot seguit del gafet és reproduïda la notació errònia, entre cometes (⌘), segons apareix al llibre.

Quadern de guarda, en 4^t, en 8^a: 4 fulls, 8 pàgines

Pàgines [1] a [8]

8 pàgines de guarda. La primera de paper virolat i set de blanc.

Sense foliar.

Quadern o plec de paper A, en 8e: 8 fulls, 16 pàgines

Pàgina [9]

Portada

[Creu de Malta] [Títol del volum] «SENTENCIAS CATHOLICAS DEL DIVI, POETA DANT FLORENTÍ compilades per lo prudentíssim mossen Jaume Ferrer de Blanes.» [Il·lustració] «Au fènix ~3cm x 2 cm» [Datació] «M.D.XLV.» *[Hi manca la notació de plec «A»]

Pàgina [10]

[Il·lustració] «Gravat xilogràfic emmarcat rectangularment, representació de la trinitat cristiana, amb quatre vèrtexs amb els noms dels quatre evangelistes, en francès, i els seus respectius símbols animals. Al triangle invertit central de la imatge, els tres vèrtexs vénen marcats amb cercles que contenen els noms en llatí de la trinitat: *Pater, Filius, Spiritus Sanctus*. Entre cadascun d'aquests cercles hi ha una faixa ampla que conté els mots *non est*. Al centre del triangle hi ha un cercle amb el mot *Deus*, que enllaça amb tres faixes amb els cercles dels vèrtexs del triangle invertit; en aquestes faixes s'inscriu el mot *est*.»

Pàgina [11]
[Títol de la dedicatòria] [Caplletra, línia 1] «SENTENTIAS
CATHOLICAS Y / *conclusions* del preclaríssim Theo / lech y
díu. Poeta Dant Florentí de molta vtili / tat y salut per alas
animas: *compilades* y *exposades* per / lo sauí eCatholic chrestía mossen
Jaume Ferrer / de Blanes: *dírigides* per soncriat Raphael Fer / rer Coll ala
molt illustre y deuotíssima seny/ora dona Hippolita de Liori y de
Requesens / Comtessa de Palamos.» [En blanc, línia 10] [Text] [Caplletra
ornada M, línia 11] [Notació de full a peu de text] «**A ij**»

Pàgina [12]
[Text]

Pàgina [13]
[Text] [Notació de full a peu de text] «**A iij**»

Pàgina [14]
[Text en llàntia] [Creu de Malta] [En blanc, línies 9 a 26]

Pàgina [15]
[Paràgraf, línia 1] [Títol de la primera part] «CONCLVSIONS Y AVC /
torítats sumptes: *delas comedias del pre / claríssim Poeta díuinal y gran /*
Theolech Dant Florentí / *comentades* per diuer / *sos excellents /*
doctors.» [En blanc, línia 8] [Cris mó enquadrat] [Text] *[Hi manca la
notació de plec «**A iiij**»]

Pàgina [16]
[Text]

Pàgina [17]
[Text] [Notació de full a peu de text] «**A v**»

Pàgina [18]
[Text]

Pàgina [19]
[Text] [Línies 16, 17, 18 i 19 en blanc] [Text] [Caplletra O, línia 20]
[Línia 26 en blanc]

Pàgina [20]
[Text] [Caplletra E, línia 10] [Text]

Pàgina [21]
[Text] [Caplletra ornada E, línia 1] [Paràgraf, línia 3] [Text] [Paràgraf,
línia 8] [Text] [Paràgraf, línia 10] [Text] [Caplletra E, línia 14] [Text]

Pàgina [22]
[27 línies]
[Text]

Pàgina [23]
[Text] [Caplletra P, línia 6] [Text]

Pàgina [24]
[Text] [Caplletra M, línia 1] [Crida] «**Secondo**»

Quadern o plec de paper B, en 8e: 8 fulls, 16 pàgines

Pàgina [25]

[Text] [Notació de full a peu de text] «**B**»
Pàgina [26]
[Text] [En blanc, línies 8 i 9] [Text] [Caplletra L, línia 10]
Pàgina [27]
[Text] [En blanc, línies 11 i 12] [Paràgraf, línia 13] [Text] [En blanc, línia 17] [Text] [Notació de full a peu de text] «**B ij**»
Pàgina [28]
[Text]
Pàgina [29]
[Text] [Línia 21 en blanc] [Text] [Caplletra L, línia 22] [Notació de full a peu de text] «**B iij**»
Pàgina [30]
[Text]
Pàgina [31]
[Text] [Paràgraf, línia 5] [Text] [En blanc, línies 8 i 9] [Text] [En blanc, línia 11] [Text] [En blanc, línia 13] [Text] [En blanc, línies 15, 16 i 17] [Text] [Caplletra ornada M, línia 18] *[Notació errònia de full a peu de text; calia «**B iiij**»] «**B iij**»
Pàgina [32]
[Text]
Pàgina [33]
[Text]
Pàgina [34]
[Text]
Pàgina [35]
[27 línies]
[Text] [En blanc, línia 2] [Text] [Paràgraf, línia 6] [Text] [En blanc, línia 12] [Text] [En blanc, línia 16] [Text] [Caplletra M, línia 17]
Pàgina [36]
[Text] [Caplletra E, línia 17] [Text]
Pàgina [37]
[Text] [Paràgraf, línia 7] [Text] [Caplletra E, línia 16] [Text]
Pàgina [38]
[Text] [En blanc, línies 13, 14 i 15] [Text] [En blanc, línia 17] [Text] [En blanc, línia 19] [Text] [En blanc, línies 21, 22 i 23] [Text] [Caplletra M, línia 24]
Pàgina [39]
[Text] [Paràgraf, línia 23] [Text] [En blanc, línies 25 i 26]
Pàgina [40]
[Text] [Crida] «**tor y pages**»

Quadern o plec de paper C, en 8e: 8 fulls, 16 pàgines

Pàgina [41]
[Text] [Caplletra E, línia 15] [Text] [En blanc, línia 24] [Text] [Notació de full a peu de text] «**C**»

Pàgina [42]
[Text] [Línia 11 en blanc] [Text] [En blanc, línia 22] [Text] [Caplletra E, línia 23]
Pàgina [43]
[Text] [En blanc, línies 4 i 5] [Text] [Caplletra E, línia 6] [En blanc, línies 21 i 22] [Text] [Caplletra ornada E, línia 23] [Notació de full a peu de text] «**C ij**»
Pàgina [44]
[Text] [Paràgraf, línia 19] [Text]
Pàgina [45]
[Text] [Paràgraf, línia 4] [Text] [En blanc, línia 7] [Text] [En blanc, línia 11] [Text] [Caplletra D, línia 12] [Notació de full a peu de text] «**C iij**»
Pàgina [46]
[Text]
Pàgina [47]
[Text] [En blanc, línies 17 i 18] [Text] [Caplletra ornada D, línia 19] [En blanc, línia 26] [Notació de full a peu de text] «**C iiij**»
Pàgina [48]
[Paràgraf] [Text]
Pàgina [49]
[Text] [Caplletra A, línia 7] [Text] [Notació de full a peu de text] «**C v**»
Pàgina [50]
[Text] [En blanc, línia 2] [Text] [En blanc, línies 11 i 12] [Text] [Caplletra E, línia 13]
Pàgina [51]
[Text]
Pàgina [52]
[Text] [Caplletra E, línia 7] [Text] [En blanc, línia 14] [Text]
Pàgina [53]
[Text] [En blanc, línia 10] [Text] [Caplletra E, línia 11]
Pàgina [54]
[Text] [En blanc, línia 26]
Pàgina [55]
[Text] [En blanc, línies 13, 14, 15 i 16] [Text] [En blanc, línia 26]
Pàgina [56]
[Text] [En blanc, línia 7] [Text] [Caplletra E, línia 8] [Crida] «**enla pedra**»

Quadern o plec de paper D, en 8e: 8 fulls, 16 pàgines

Pàgina [57]
[Text] [Paràgraf a línia 9] [Text] [Caplletra A, línia 20] [Notació de full a peu de text] «**D**»
Pàgina [58]
[Text] [Caplletra E, línia 25] [Text]
Pàgina [59]
[Text] [Notació de full a peu de text] «**D ij**»

Pàgina [60]
[Text] [Caplletra D, línia 16] [Text]
Pàgina [61]
[Text] [Notació de full a peu de text] «**D iij**»
Pàgina [62]
[Il·lustració inserida al vèrtex esquerre de la caixa de text] «Reproducció del sant greal» [Text]
Pàgina [63]
[Text] [Paràgraf, línia 5] [Text] [Paràgraf, línia 13] [Text] [Notació de full a peu de text] «**D iiij**»
Pàgina [64]
[Text]
Pàgina [65]
[Text] [Caplletra E, línia 11] [Text]
Pàgina [66]
[Text] [Caplletra D, línia 13] [Text]
Pàgina [67]
[Text] [Paràgraf, línia 2] [Text]
Pàgina [68]
[Text] [En blanc, línia 19] [Text] [Caplletra D, línia 20]
Pàgina [69]
[Text]
Pàgina [70]
[Text]
Pàgina [71]
[Text] [Caplletra D, línia 6] [Text]
Pàgina [72]
[Text] [Caplletra D, línia 1] [Caplletra T, línia 11] [Crida] «**mena és**»

Quadern o plec de paper E, en 8è: 8 fulls, 16 pàgines

Pàgina [73]
[Text] [Caplletra L, línia 6] [Text] [Notació de full a peu de text] «**E**»
Pàgina [74]
[Text] [En blanc, línia 10] [Text]
Pàgina [75]
[Text] [En blanc, línia 3] [Text] [Taca lateral a marge dret, a tall de full, de poc més d'un centímetre, línies 14, 15 i 16] [Caplletra ornada P, línia 17] [Notació de full a peu de text] «**E ij**»
Pàgina [76]
[Text] [Taca lateral a marge esquerre, a tall de full, de poc més d'un centímetre, línies 14, 15 i 16] [Text]
Pàgina [77]
[Text] [Notació de full a peu de text] «**E iiij**»
Pàgina [78]
[Text] [Caplletra N, línia 1] [Paràgraf, línia 25]

Pàgina [79]
[Text] [Caplletra N, línia 17] * [Notació errònia de full a peu de text; calia «E iij»] «E iij»
Pàgina [80]
[Text] [Caplletra E, línia 1]
Pàgina [81]
[Text]
Pàgina [82]
[Text] [Paràgraf, línia 8] [Text] [Paràgraf, línia 25] [Text]
Pàgina [83]
[Text]
Pàgina [84]
[Text]
Pàgina [85]
[Text] [Caplletra ornada L, línia 23]
Pàgina [86]
[27 línies]
[Text] [Caplletra E, línia 11]
Pàgina [87]
[27 línies]
[Text]
Pàgina [88]
[Text] [Caplletra E, línia 1] [Crida] «**deu dona**»

Quadern o plec de paper F, en 8e: 12 fulls, 24 pàgines

Pàgina [89]
[Text] [Caplletra V, línia 6] [Text] [Notació de full a peu de text] «**F**»
Pàgina [90]
[Text] [En blanc, línia 11] [Text] [Caplletra E, línia 12] [Caplletra N, línia 22]
Pàgina [91]
[Text] [Notació de full a peu de text] «**F ij**» [Taca negra al vèrtex inferior dret ~ 0.3 cm x 0.2 cm]
Pàgina [92]
[Text] [Caplletra E, línia 1] [Taca negra al vèrtex inferior dret ~ 0.3 cm x 0.2 cm]
Pàgina [93]
[Text] [En blanc, línia 17] [Text] «FINIS.» [En blanc, línia 19] [Text] «VIDIT INQUISITOR:» [En blanc, línia 21] [Text] «*Frater.Ioannes. Iubínus Episcopus Constantínensis.&Doc / tor Theologus Subscripsit.*» [En blanc, línies 24, 25 i 26] * [Notació errònia de full a peu de text; calia que hi hagués «**F iij**»] «**E iij**»
Pàgina [94]
[Sense text, pàgina en blanc]
Pàgina [95]

[Sense text, pàgina en blanc] * [Notació absent de full a peu de text; calia que hi hagués «F iij»]

Pàgina [96]

[Creu de Malta] [Text en llàntia. Títol de la segona part] «MEDITACIO / O CONTEMPLATIO SO / bre lo santíssim loch de Caluari:feta / per mossen Iaume Ferrer:la qual / trobí enlo mig deles suesoras / en las quals estaⁿ Illumínats / los misteris dela passió / de nostre suprem / deu creador y re / demptor.» [Creu de Malta] [Il·lustració] «Au fènix ~3cm x 2 cm»

Pàgina [97]

[Il·lustració] «Mont Calvari emmarcat per quatre faixes ornades amb animals mitològics. De les tres creus representades, la central duu al capdamunt la inscripció INRI. A sota de les dites tres creus hi ha un edifici; a sobre, el sol i la lluna amb rostre (ulls, nas, boca)» [Notació de full a peu de text] «F v»

Pàgina [98]

[Text en llàntia. Invocació] «EN NOM DE NOSTRE SENY / or deu Iesuchrist y dela humil verge / sancta Maria Stació del sanct / loch de Caluari.» [En blanc, línia 5] [Text] [Caplletra ornada D, línia 6]

Pàgina [99]

[Text] [Notació de full a peu de text] «F vj»

Pàgina [100]

[Text] [Nota manuscrita al marge esquerre, línia 16] «c[a?/œ?]tus salute^m»

Pàgina [101]

[Text]

Pàgina [102]

[Text] [En blanc, línies 11 i 12] [Text] [En blanc, línies 15 a 26]

Pàgina [103]

[Creu de Malta] [Text en llàntia. Títol de la tercera part] «LETRAS RE / ALS MOLT NOTABLES FE / tas amossen Iaume Ferrer : Respostes: e / Regles per ell ordenades en Cosmo / graphía y en art de Nauegar: / les quals.xvíj. Anys ha / trobí ensemps ab lo / propdít Sumarí de / que tínch los / matexos / orígín / als.» [Creu de Malta] [Il·lustració] «Au fènix ~3cm x 2 cm»

Pàgina [104]

[Il·lustració] «Representació d'un globus terraquí segons la visió clàssica i medieval, amb els continents anteriors a la descoberta americana, que és amidat per un braç a camp obert que sosté amb la mà un compàs; tot emmarcat en un rectangle de 10 cm x 7 cm, format per una doble línia»

Pàgina [105]

[Subtítol] «LETRA FETA ALS MOLT / Catholics Reys de Spanya Don Ferrandoy dona Ysabel:per mossen Iaume Ferrer:acerca lo compartiment que sas Reals Altezas feren ablo Rey de Portugal:enlo mar Oceano.» [En blanc, línies 6 i 7] [Text] [En blanc, línies 11 i 12] [Text] [En blanc, línia 14] [Caplletra ornada D, línia 15] [Text]

Pàgina [106]

[Text] [Il·lustració, línia 18] «Representació esquemàtica de la terra, tot indicant els pols i les línies de separació establertes al tractat de Tordesillas» [Text]

Pàgina [107]

[Text] [En blanc, línia 10] [Text] [En blanc, línia 12] [Text] [En blanc, línia 15] [Text] [En blanc, línia 18] [Subtítol] «Letradels molt Catholics Reys de Spanya Don Ferrando:y dona Ysabel feta a mossen Iaume [F]errer resposta ala prop escrita» [En blanc, línia 22] [Creu de Malta] [Text] [En blanc, línia 25] [Text]

Pàgina [108]

[Creu de Malta] [Text] [En blanc, línia 3] [Text] [Caplletra J, línia 4] [En blanc, línia 14] [Text] [En blanc, línies 16, 17 i 18] [Text] [En blanc, línia 20] [Text] [En blanc, línia 22] [Subtítol incomplet, continua a la pàgina següent] [Caplletra L, línia 23] «LO voty parer de mossen Iaume Ferrer acerca la capitulació feta entre los molt catholicos Reys:y lo Rey de Portugal:en que se demostra quant ere lo Auctor gran Cos»

Pàgina [109]

[Subtítol, continuació de la pàgina anterior] «mograph y mirablement pratich enla mar.» [En blanc, línia 2] [Text] [Caplletra L, línia 3] [En blanc, línies 7 i 8] [Text] [Caplletra ornada P, línia 9]

Pàgina [110]

[Text] [En blanc, línia 10] [Text]

Pàgina [111]

[Text] [En blanc, línia 8] [Text] [En blanc, línia 18] [Text] [En blanc, línia 26]

Pàgina [112]

[27 línies]

[Text] [En blanc, línia 12] [Text] [En blanc, línies 21 i 22] [Text] [Caplletra P, línia 23] [Crida] «vna **Naue**»

Quadern o plec de paper G en 8^a: 8 fulls, 16 pàgines

Pàgina [113]

[Text] [En blanc, línia 23] [Text] [Notació de full a peu de text] «**G**»

Pàgina [114]

[Text] [En blanc, línia 3] [Text] [En blanc, línia 17] [Text] [En blanc, línia 20] [Text] [En blanc, línia 22] [Text] [En blanc, línia 24] [Text]

Pàgina [115]

[Text] [Notació de full a peu de text] «**G ij**»

Pàgina [116]

[Text] [En blanc, línia 4] [Text] [En blanc, línia 14] [Text] [En blanc, línia 20] [Text]

Pàgina [117]

[Text] [En blanc, línia 17] [Text] [En blanc, línia 25] [Text] [Notació de full a peu de text] «**G iij**»

Pàgina [118]
[28 línies; les que són en blanc són més estretes]
[Text] [En blanc, línia 14] [Subtítol] «Letra de mossen Jaume Ferrer feta al Almírant delas Indías Christofol Colomes letra de molta doctrínay de mírable íntellige#ncia e prática.» [En blanc, línia 18] [Text] [En blanc, línia 23] [Text]
Pàgina [119]
[Text] [Notació de full a peu de text] «**G iiij**»
Pàgina [120]
[Text]
Pàgina [121]
[Text]
Pàgina [122]
[Text] [En blanc, línia 4] [Text] [Caplletra S, línia 5]
Pàgina [123]
[Text] [En blanc, línia 11] [Text] [En blanc, línia 13] [Text] [En blanc, línies 15 i 16] [Subtítol] «Letra dela Reyna de Napols ínfanta de Arago feta al Illustríssimo Almírant de Castella don Faderích Enríques de Cabreraen fauor de mossen Jaume Ferrer.» [En blanc, línia 21] [Text] [En blanc, línia 24] [Text]
Pàgina [124]
[Text] [Caplletra I, línia 1] [En blanc, línia 24] [Text]
Pàgina [125]
[Subtítol] «Patent dela Reyna de Napols per amossen Jaume Ferrer ensa recomendació enla qual clarament se demostre quant ere gran lapídarí.» [En blanc, línia 5] [Text] [En blanc, línies 8 i 9] [Text] [Caplletra A, línia 10]
Pàgina [126]
[Text] [En blanc, línia 19] [Text] [En blanc, línia 21] [Text] [En blanc, línies 24, 25 i 26]
Pàgina [127]
[Subtítol] «Letra del Rey de Cípre don Alfonso feta a mosse# Jaume Ferrer. En aprobatío desa eroyca prática y del grammauegar que hauíe fet.» [En blanc, línia 4] [Text] [En blanc, línia 7] [Text] [En blanc, línia 9] [Text] [En blanc, línia 21] [Text] [En blanc, línia 23] [Subtítol] «Letra del Rey de Cípre do# Alfonso en recomandació de mossen Jaume Ferrer:feta a Pere antích de RagoçaPatro de Nau.»
Pàgina [128]
[Text] [En blanc, línia 4] [Text] [Caplletra C, línia 5] [En blanc, línia 18] [Subtítol] «Letra del mateix Rey de Cípreen recomendatío de mossen jaume Ferrer:feta al Patro dela Carauera de Franceschpastor.» [En blanc, línia 22] [Text] [Crida] «**Caríssime**»

Quadern o plec de paper H, en 8e: 2 fulls, 8 pàgines

Pàgina [129]

[Text] [Caplletra C, línia 1] [En blanc, línia 14] [Text] [En blanc, línies 16 i 17] [Subtítol] «Letra del gran Cardenal España Archabísbe de Toledo don Pedro de Mendoza feta a mossen Jaume Ferrer per alguns afers y en especial per los de Cosmographya.» [En blanc, línia 22] [Text] [En blanc, línia 24] [Text] [Notació de full a peu de text] «H»

Pàgina [130]

[Text] [Caplletra I, línia 1] [En blanc, línia 9] [Text] [En blanc, línies 11 i 12] [Subtítol] «Letra del ilustríssimo Almirante de Castilla etc. don Faderich Enríques de Cabrera feta a mossen Jaume Ferrer qui fou Clauari de sa Senyoria. xxj. anys.» [En blanc, línies 17 i 18] [Text] [En blanc, línies 22 i 23] [Text] [Caplletra C, línia 24]

Pàgina [131]

[Text] [En blanc, línies 11 a 26] * [Notació absent de full a peu de text; calia que hi hagués «H ij»]

Pàgina [132]

[Il·lustració] «Representació dels dos cercles d'un rellotge d'estels o nocturlabi; tot emmarcat en un rectangle de 10 cm x 7 cm, format per una doble línia»

Pàgina [133]

[Subtítol] «Regla de mossen Jaume Ferrer per conixer en lanít quantes hores son.» [En blanc, línia 3] [Text] [Caplletra L, línia 4] [En blanc, línies 24, 25 i 26]

Pàgina [134]

Colofó

[Text] [Caplletra A, línia 1] «A GLoria y lahor de nostre senyor Deu Iesuchrist y dela sacratíssima verge santíssima Mariamare sua senyora y aduocada de nosaltres peccadors. Es dat fí al present libre nomenat *Sumari: Meditació o contemplatio sobre lo sanctíssim loch de Caluari: Letras y Regles: en lo qual son contengudes molt grans sentencias en sacra Theologia: y en Philosophía natural, e vna molt gentil descripció de pedras fines, y gran práctica en cosmographía y molta experiéncia en l'art de navegar; fetes y ordenades per lo molt saví e catolích cristiá mossen Jaume Ferrer, mercader, natural de la parrochia de Vídreres del bisbat de Geroma e domiciliat en la vila de Blanes. Compilat per son criat Raphel Ferrer Coll. Estampat en la ínsigne ciutat de Barcelona per Carles Amorós, proensal, a XIX días del mes de desembre, any de MDXXXXV.» [En blanc, línies 20, 21 i 22] [Text de beneplàcit de la inquisició] «Frater Ioannes Iubinus, episcopus constantinensis et doctor theologus. Subscripsit.» [En blanc, línia 26]*

Pàgina [135]

[Sense text, pàgina en blanc]

Pàgina [136]

[Sense text, pàgina en blanc]

Quadern de guarda, en 8è: 4 fulls, 8 pàgines

Pàgines [137] a [144]

8 pàgines de guarda; set de paper blanc i la darrera de virolat. Sense foliar.

Les referències de les *Sentències catòliques* són ben habituals en els llibres que contenen repertoris bibliogràfics: HARRISSE BAV 261, PICATOSTE 264-265-266-267, MEDINA 122, AGUILÓ 2077, GENOVÈS pàgina 108 (1545), PALAU 90424, NAVARRO 261-262, WILKINSON 8865-8866.

Cal fer algunes matisacions i comentaris sobre les dites referències. Hi ha una triple edició del llibre: una conservada, amb dos exemplars a Barcelona; dues, a València, de què no se'n coneixen exemplars en l'actualitat. Totes tres havien de ser de l'any 1545, segons consta als catàlegs que s'hi citen. D'altra banda, Picatoste cita quatre parts o fragments de les *Sentències catòliques* com a obres independents, quan només cal tractar d'un llibre o volum que té, això sí, diverses parts internes.

[1866]

«1545. 261. FERRER (JAUME.)—“*Sentencias cathólicas del Divi poeta Dant.*
——— “Barcelona, – 1545.”»

(HARRISSE 1866:
pàgina 406, número 261)

[1891]

«264. Letra feta als molt catholics Reis de Espanya D. Ferrando y Dona Isabel, per mossen Jaume Ferrer acerca lo compartiment que sas reals Altezas feren ab lo Rey de Portugal en lo mar Oceano. *Barcelona 27 de Enero de 1495.*
[...]

265. Le (*sic*) vot y parer de Mossen Jaume Ferrer acerca la capitulació feta entre los molt catholics Reis, y lo Rey de Portugal en que se demostra quant ere lo auctor gran cosmograph y mirablement practich en la mar.
[...]

266. Letra de Mossen Jaume Ferrer, feta al Almirante de las Indias Christofol Colon. *Burgos á 5 de Agosto de 1495.*
[...]

267. *Tratado de las piedras finas.*»

(PICATOSTE 1891:
pàgines 101 i 102, números 264-265-266-267)

[1898]

«1545

FERRER (JAUME)

I22.- * Sentencias / catholicas / del divi, poeta / Dant Floren / ti compilades per lo pru / dentissimo mossen Iau / me Ferrer de / Blanes. / (*Un grabado en madera*) M.D.XLV. / (*Al frente de la segunda hoja:*) Sentencias catholicas y / cõclusiõs principals del preclarissim Theo / lechy diui. Poeta Dât Florēti de molta vtili / tat y salut p[er] alasaia: cõpilades y exposades p[er] / lo saui e Catholic Chrestia mossē Iau me Ferrer/de Blanes: dirigides p[er]... »

(MEDINA 1898:
pàgines 186 i 187, número 122)

[1911]

«Sentencias Católicas del diví Poeta Dant. Per Mosen Jaume Ferrer de Blanes; feta imprimir per mestre Pere Borbo, librer de ses Excellencies. Valencia, per Joan Mey 1545.»

En fol.: vint y cinch fulles á dos columnes. Hiá altra edició del mateix any en octau, sens peu d'emprenta, ni colofó.»

(GENOVÈS 1911:
1545, pàgina 108)

[1923]

«FERRER DE BLANES (Jaime).

2.777. Sentencias Catholicas del divi, poeta Dant florenti compilades per lo prudentissim mossen Iau me Ferrer de Blanes.—M. D. XLV... »

(AGUILÓ 1923:
pàgines 667 i 668, número 2777)

[1951]

«Ferrer de Blanes (Jaime) Sentencias catholicas del divi, poeta Dant florentí compilades per lo prudentissim mossen Iau me Ferrer de Blanes. M.D.XLV. (*Al fin:*) A Gloria i lahor de nostre senyor Deu Iesuchrist y de la sacratissima verge santissima Maria mare sua [...] Doctor theologus subscripsit. (1545) 8° letra gòtica de tortis. sign. A-G de 8 h. y H de 4 h. (en total 63 h. más 1 h. blanca), 4 grabs. en madera intercalados.

90424

Al verso de la portada un grabado con el emblema de la Santísima Trinidad y los cuatro Evangelistas. La segunda hoja empieza. Sentencias cathólicas y cõclusiõs principals del ... Dât Florēti. Al fol. cuarto: Conclvsions y avctoritats sumptes: de las comedias del ... Dant Florenti comētades per diuersos excellentes Doctors. A la primera hoja de la sign. D. que es la 25 de la obra: Ara resta adir algũna cosa delas pedras preciosas. A la hoja 44 verso: Meditacio o contemplatio sobre lo santissim loch de Caluari. En la página de enfrente

un grabado simbolizando el calvario. A la hoja 48 recto: Letras reales muy notables fetas amossen Jaume Ferrer: Respostes e Regles per ell ordenadas en Cosmographia y en art de Navegar: las quals xvij Anys ha trobi ensempls ab lo pdit Sumari de q tinch los matexos originals. Son cartas de los Reyes Católicos, en castellano del Rey Alfonso de Aragón, en italiano, y de Jaime Ferrer sobre Geografía y Cosmografía con dos grabados, 1000 frs. Leclerc en 1881.

El único ejemplar completo de que actualmente se tiene noticia se conserva en la Biblioteca de Cataluña. Otro existe falto de las dos últimas hojas en la Biblioteca Universitaria. El que vió Roig y Jalpí, falto de muchas hojas, no se sabe donde para, y el que regaló Jaime Ripoll y Vilamajor a la Biblioteca Episcopal de Barcelona se ha perdido.

De tan precioso libro se hizo un facsímil con dos hojas suplementarias al principio y tres al fin, y con el siguiente colofón: Aquesta edició facsímil de les Sentencias Catholiques, publicada per la Biblioteca de Catalunya, a despeses de la Fundació Concepció Rabell i Cibils Viuda de Romaguera, en homenatge al Divi Poeta Dant florenti, fou acabada d'estampar als obradors de la Casa de Caritat de Barcelona la vigília de Sant Jordi, Patró de Catalunya. Any MCMXXII (1922).

Solamente 100 ejemplares numerados en papel de hilo verjurado y con filigrana especial. Por disposición de los que costearon la tirada, no se puso a la venta ningún ejemplar. Inútil es advertir que si se presenta alguno en comercio se cotizará a buen precio. 200 pts., 1935. 1000 pts. nuestra Librería, 1951. »

(PALAU 1951:
pàgines 365 i 366, número 90424)

[1999]

«FERRER (DE BLANES), JAUME

Letras reales muy notables fetas a ..., respostes e regles per ell ordenades en cosmographia y en art de navegar. En: Sentencias Catholicas del divi poeta Dant ... compilades per ... mossen Jaume Ferrer ... Barcelona, per Carles Amorós Proensal, 1545.

[...]

*261

FERRER (DE BLANES), JAUME

Letras reales muy notables fetas a ..., respostes e regles per ell ordenades en cosmographia y en art de navegar. En: Sentencias Catholicas del divi poeta Dant ... compilades per ... mossen Jaume Ferrer ... València, per Joan Mey. Feta imprimir per mestre Pere Borbo, librer, 1545.

[...]

*262»

(NAVARRO 1999:
pàgina 132, números 261-262)

[2010]

«8865 Ferrer de Blanes, Jaume. Sentencias catholicas del divi poeta Dant florenti. Barcelona, Carles Amorós. 1545. 8o. B40. C77. P37. W20.

8866 Ferrer de Blanes, Jaume. Sentencias catolicas del divi poeta Dant. Valencia, Juan Mey, 1545. ValenciaCat. No se'n coneix exemplar en l'actualitat.»

(WILKINSON 2010:
pàgina 352, números 8865 i 8866)

Els dos únics originals conservats –com ja ha estat dit– són a Barcelona i aprofitant el que és complet, per raó del sis-cents aniversari de la defunció d'en Dant Alighieri, al 1921, va ser editada una reproducció facsímil de les *Sentències catòliques*, distribuïda al 1922, amb un tiratge de cent exemplars no destinats a la venda al públic.

«Aquesta edició facsímil de les *Sentències Catholiques*, publicada per la Biblioteca de Catalunya, a despeses de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, Viuda de Romaguera, en homenatge al *Divi Poeta Dant florentí*, fou acabada d'estampar als obradors de la Casa de Caritat de Barcelona la vigília de Sant Jordi, Patró de Catalunya.

Any MCMXXII»

(FERRER 1922: pàgines [3] i [132])

Alguns d'aquests cent exemplars s'hi troben, ara per ara, a biblioteques de tot el món. Dades dels registres són:

- Barcelona (2 exemplars). Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Biblioteca Res 8° 5 / SP 8° 170.
- Barcelona. Ateneu Barcelonès. Biblioteca B9267.
- Barcelona. Biblioteca de Catalunya. Dipòsit de Reserva Res 108-8°.
- Barcelona. Museu Nacional d'Art de Catalunya. MNAC Magatzem TOPOGRÀFIC 282Fer 12°.
- Barcelona. Universitat de Barcelona. Biblioteconomia VITRINA 2 Fer/Lletres 153/4/43.
- Cambridge. Harvard Library. Houghton Dn 120.1.10. (Ex. núm. 35)
- Estocolm. Kungliga biblioteket. LIBRIS-ID: 2610265.
- Lisboa. Biblioteca Nacional de Portugal. L. 87971 P.

- Londres. The British Library. General Reference Collection Ac. 138.db. BLL01000196911.
- Madison (2 exemplars). University of Wisconsin-Madison Libraries. Historical Society Archives Rare Book Collection PQ4388 F47 1922 / Historical Society Archives Rare Book Collection PC3937 F4 1545b.
- Madrid. Palacio Real Real Biblioteca. Pas. 1660.
- Munic. Bayerische Staatsbibliothek. Handschriftenabt L.sel.I 242.
- New Haven. Yale University Library Catalog C4 15 77, 152.
- Nova York (2 exemplars). New York Public Library. Schwarzman Building - Rare Book Collection Rm 328. *KB 1545 (Ferrer, J. Sentencias catholicas del divi).
- Oxford. University of Oxford. Bodleian Library 28511 e.56.
- Palma. Universitat de les Illes Balears. Fundació Bartomeu March. Biblioteca S/79.
- París. Bibliothèque nationale de France. Département Réserve des livres rares Rés. p-Z-596.
- Ravenna. Biblioteca comunale Classense RAV0306859.
- València. Universitat de València. Servei de Biblioteques i Documentació. Històrica BH S-12/2/212.
- Viena. Österreichische Nationalbibliothek 542760-B Depot.

N'hi ha més pertot arreu, a Oslo o a Vancouver, entre d'altres biblioteques, amb la numeració pròpia de cadascun dels cent exemplars; però no cal dir-ne més per comprendre'n la distribució tan efectiva que van realitzar els prohoms d'inicis del segle XX.

L'editor primer al 1545 de les *Sentències catòliques* va ser –ja ha estat dit– l'hereu «[R]afel Anthoni C[o]ll, criat meu, fill [d'en] March Coll, notari de Pineda y de Monpalau, y de la dona na Johana, muller sua, ... » (Annex 1. Testament de Ferrer). Ell va ser qui va copiar a mà, el *Libre dels faeits darmes de Catalunya*, de mossèn Bernat Boades, del pseudoBoades que, com se sap, era, realment, el mateix Roig i Jalpí. El copista, segons Roig i Jalpí, amb els cognoms modificats, a fi de complir la condició establerta per Ferrer si volia heretar, es deia «Raphael Ferrer Coll» (FERRER 1545: [11]).

«Tret del seu propri orijinal per mi Rafel Ferrer Coll per manament de mossen Jaume Ferrer de Blanes Cluari dels Vescomptats de Cabrera i Bas, à fi que com sia obra molt util, i profitosa lon vol faer stampar.»

(ROIG 16??: full 1r)

«Este Rafael Ferrer Coll copió por orden de su señor Jayme Ferrer de Blanes, el libro del Dotor Bernardo Boades para darle à la impresion; pero como aquel insigne Varon trasportò su domicilio en Sicilia por importunaciones y ruegos de aquel Rey, se quedó manuscrito, que no ha sido poca ventura venir à mis manos,

ballandolo en vn rincon de vna Notaria, donde se estava ha perdiendo.»

(ROIG 1678: pàgina 503)

L'impressor, l'estamper, de les *Sentències catòliques* va ser Carles Amorós, qui, arribat de la Provença al segle XV, aviat va convertir-se en el professional més destacat de l'ofici als Països Catalans durant la primera meitat del XVI. Són més de cent quaranta les obres que va imprimir i que s'han conservat, la major part, a biblioteques d'arreu del món i d'altres que, tot i que no s'han conservat, sí que són conegudes per haver estat referides en la historiografia literària comunament acceptada i utilitzada; són part del context literari en què van ser creades i editades les *Sentències catòliques*. A l'hora de l'edició de 1545, l'ús de la impremta, tal com l'havia enginyat en Johann Gensfleisch, més conegut pel seu cognom toponímic com a Johann Gutenberg (Magúncia, *circa* 1400 – 1468), i els qui n'havien après de fer-la servir, alemanys de naixença, ja havia estat estesa per tot Europa: Subiaco, a prop de Roma, 1464-65; Roma, 1467; Basilea, 1468; Venècia, 1469; Nàpols, 1470; Florència, 1471; Verona, 1472; Lió, 1473. Hom estableix que al 1500, a tot Europa, hi havia funcionant uns 1.200 obradors d'impremta a 260 viles, on s'hi van editar i divulgar de 35.000 a 40.000 textos, fabricant-se entre deu i trenta milions d'exemplars, xifra variable segons els diversos estudis perquè, exactament, és impossible de conèixer-la del cert.

Als territoris on va viure Ferrer també s'hi va instal·lar la impremta de ben d'hora. Nàpols, Barcelona, València, Tortosa, Lleida, Tarragona, Valldemossa, Girona, Perpinyà, són viles on els ciutadans catalans construeixen la seva literatura tardomedieval, humanista i renaixentista, i on aviat tenen en funcionament obradors d'aquests emigrants tecnològics, que estampen els incunables (llibres impresos fins al 1500), fent del que saben fer, d'impressors i, sovint, també, arriscant-se com a editors, és a dir, aportant els fons necessaris per tal de realitzar les impressions dels llibres:

ESGLÉSIA CATÒLICA, *Epistole et lectioni euangeli i quali si leggono in tutto l'anno nelle messi ...*, [Nàpols: 1470?]

[Epistole et lectioni euangeli / UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI MILANO \(IT\ICCU\MILE\005251\)](#)

BECCADÈLLI, Antonio (PANORMITA), *Antonii Panhormitae liber incipit* [Nàpols: Sixtus Riessinger (impressor) circa 1471].

[Epistolae familiares / MODENA - Accademia nazionale di Scienze Lettere Arti \(IN 9; AC.CF.5\)](#)

ARISTÒTIL, *Ethica ad Nicomachum. Politica. – ARISTÒTIL (Pseudo), Oeconomica*, [Barcelona: Enric Botel, Jordi von Holtz i Joan Plank (impressors) 1473].

[Ethica ad Nicomachum. Politica. Oeconomica / THE EUROPEAN LIBRARY](#)
[Ethica ad Nicomachum. Politica. Oeconomica / ACCÉS ONLINE](#)

- CENTELLES, Jordi *et alii*, *Obres o trobes en llaors de la Verge Maria*, València: Lambert Palmart (impressor) 1474.
[Obres o trobes en llaors de la Verge Maria / UNIVERSITAT DE VALÈNCIA \(BH CF/1\)](#)
- PEROTTI, Niccolò, *Nicolai Perotti ad Pirrhum Perottum nepotem ex fratre suauissimum Rudimenta grammatices*, Tortosa: Pere Brun i Nicolau Spindeler (impressors) 1477 (16juny).
[Rudimenta grammatices / BIBLIOTECA DE CATALUNYA \(11-VII-14\)](#)
- ESGLÉSIA CATÒLICA, [*Breviarium secundum illerdensis ecclesiae consuetudinem*], Lleida: Enric Botel (impressor) 1479 (16ago).
[Breviarium secundum illerdensis ecclesiae consuetudinem / U. BARCELONA \(07 Inc 582; 07 DG Inc 582; 07 Mf-34\)](#)
- MONTE ROCHERII, Guidone de, *Manipulus curatorum*, Tarragona: Nicolau Spindeler (impressor) 1484.
[Manipulus curatorum / BIBLIOTECA DE CATALUNYA \(6-VII-22\)](#)
- GERSON, Jean, *Conclusiones de diversis materiis moralibus, sive de regulis mandatorum*, Valldemossa: Bartomeu Caldentei (editor), Nicolau Calafat (impressor) 1485 (20juny).
[Conclusiones de diversis materiis moralibus, sive De regulis mandatorum / U. COMP. MADRID \(BH INC I-170\(2\)\)](#)
 Un altre títol d'aquesta mateixa obra és:
[Tractatus Johannis de Gersono de regulis mandatorum, opera et impensis Bartholomei Caldentei / BNFRANCE \(E-9915\)](#)
- EIXIMENIS, Francesc; FONTANA, Guillem (traductor), *Psaltiri deuotissim ordenat p[er] mestre Francesch Eximenis en laor de n[ost]re senyor D[e] y en me[n]yspreu d[e]l mo[n]*: *induit quiscu a obrar virtuosament*, Girona: Dalmau Ombert (editor), Dídac de Gumiel (impressor) 1495 (20març).
 Títol de l'original en llatí:
Psalterium laudatorium. Expositio in psalmos poenitentiales.
[Psaltiri deuotissim / BIBLIOTECA DE CATALUNYA \(Esp. 9-8°\)](#)
- ESGLÉSIA CATÒLICA, *Breviarium secundum consuetudinem elnensis ecclesie*, Perpinyà: Joan Rosembach (impressor) 1500.
[Breviarium secundum consuetudinem elnensis ecclesie / BIB. SAINTE-GENEVIÈVE \(OEXV 364 RES\)](#)

Als Països Catalans, les viles on hi ha obradors són les més importants demogràficament i política, instal·lant-se una extensa nòmina d'estampers, gairebé tots alemanys i del centre d'Europa, talment com va passar a la resta del continent:

- Perpinyà (Joan Rosembach);
- Girona (Dídac de Gumiel, Joan de Valdés, Joan Pla);
- Lleida (Enric Botel);
- Barcelona (Enric Botel, Pere Brun, Pau de Constança, Joan Gherlinc, Dídac de Gumiel, Jordi Holtz, Bartomeu Labarola, Joan Luschner, Pere Miquel, Joan Pizarra, Joan Planck, Pere Posa, Gerald Preuss, Joan Rosenbach, Wendelin Rosenheyer, Joan de Salzburg, Nicolau Spindeler);
- Tarragona (Nicolau Spindeler);
- Tortosa (Pere Brun, Nicolau Spindeler);
- Palma (Nicolau Calafat),
- i València (Cristòfor Cofman, Alfons Fernández de Còrdova, Pere Hagenhach, Lleonard Hutz, Lambert Palmart, Lope de la Roca, Nicolau Spindeler).

Alguns d'aquests stampers (per exemple, Spindeler) anaven d'una vila a una altra, per això hi apareixen treballant a més d'una, a la recerca de millors condicions econòmiques, carregats amb tots els estris propis de l'ofici; exigint, negociant o demanant, segons el cas, ajudes i compromisos als editors, llibreters i, fins i tot, a les universitats i els consells de les viles, que els facilitessin la instal·lació de l'obrador amb ajudes en diners comptants o d'altres tipus de suport i d'avantatges. D'altres només han deixat una obra impresa, que més no n'han restat. Al capdavant la impremta als Països Catalans era, com ara ho és, una indústria sotmesa a les demandes del mercat, a les dels beneficis i a les dificultats pròpies de la producció, del comerç i de la inversió sotmesa als consumidors. La llengua dels llibres era la llatina en una proporció abassegadora, tot i que també s'editava en català; els títols escollits eren utilitaris (dret, religió, ciències, filosofia, d'oficis) més que no pas literaris, i anaven destinats a un públic, sobretot, masculí i professional (menestrals, funcionaris, metges, notaris, nobles, clergues ...).

Acabada aquesta primera etapa dels incunables al 1500, d'ençà del 1501 la impremta ja forma part del paisatge urbà de les viles del Renaixement, amb un seguit d'obradors que intenten de ser estables en la seva producció. Els més de deu, vint o trenta milions d'exemplars publicats fins al 1500 i l'absència d'un públic lector suficient aniran introduint una correcció del mercat que generarà, doncs, el tancament d'uns quants d'aquests obradors, els que no produïen beneficis, bandejant l'eufòria de l'etapa incunable i els oportunistes que no van resistir les inclemències econòmiques. Venècia, Roma, París i Lió, capitals europees de l'art de la impremta, veuen minvar el nombre d'obradors de manera espectacular.

Els territoris catalans no en seran cap excepció; més de cinquanta anys més tard, al 1553, a Barcelona, la crisi de la indústria té una fita destacable, la constitució de la Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters, societat en què no participen els mestres impressors o stampers, altrament que a les viles europees on també s'associen o autoregulen, encara que no a tots els casos:

- París: *Lettres patentes: Reglament de la impressió a París* 1539;
- Lió: *Lettres patentes: Reglament de la impressió a Lió* 1541;
- França: *Lettres patentes* 1547 (confirmació de privilegis dels impressors del rei Henry II);
- Venècia, *Collegio di Stampatori et Librari* 1548;
- Londres, *Stationers Company* 1557;
- Lió: *Compagnie des libraires* 1560.

La constitució de la Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters es féu al gener de 1553.

«N'havien sol·licitat la creació els membres fundadors següents: Rafael Dauder, Joan Bages, Jaume Manescal, Climent Trinxer, Joan Trinxer, Francesc Labià, Jaume Pla, Joan Guardiola, Jaume Cortey, Francesc Cabrit, Bartomeu Gavarró, Jeroni Badia, Joan de Leya, Llorenç Rialp, Claudi Bornat, Jeroni Pi, Llorenç Llaceres, Joan Ferrer i Joan Jordà.»

(LLANAS 2002: pàgina 116)

Estampar i vendre llibres a Barcelona, a mitjans del XVI, ha perdut l'encís de la novetat, de les oportunitats màgiques de fer negoci, d'obtenir beneficis ràpids; el fracàs era possible, talment com va esdevenir amb d'altres aventures del segle (Amèrica, l'imperi dels Habsburg, la derrota dels turcs, els progressos tècnics, la reforma luterana o la contrareforma catòlica, l'equilibri i la proporció de les formes, la racionalitat dels temes, el lliure albir). La impressió de llibres es converteix en quelcom de diferent d'allò que molta de la gent que s'hi va implicar n'esperava: els cops de fortuna derivats de la impressió d'algunes obres gairebé no havien existit i la impremta s'havia convertit en un element tan senzill i alhora tan complex com la resta d'activitats productives.

Als Països Catalans, del 1501 al 1553, els obradors s'adaptaven a les necessitats de l'època, sotmesos al creixent i estricte control del govern i de l'església; uns obradors, doncs, desapareixen, sobretot a les viles de menys població i mercat, i d'altres inicien l'activitat, substituint els que havien fracassat des del punt de vista empresarial o que havien tancat per defunció dels estampers:

- Perpinyà (Joan Rosembach s'està encara uns tres anys i després es trasllada a Barcelona; la vila no tindrà un altre obrador fins a l'any 1584);
- Girona (Baltasar Avella imprimeix, si més no, dues obres, al 1501; durant la resta de segle no n'hi ha d'impressors locals);
- Lleida (no hi haurà cap impremta fins al 1566, després que Botel deixés de treballar-hi al 1498);
- Barcelona (Carles Amorós, Dimas Ballestar, Nicolau Duran de Salvagnac, Joan de Gili, Pere Luchael, Joan Luschner, Pere de Montpezat, Pere Posa (gran), Pere Posa (jove), Gabriel Pou, Joan Rosembach, Vèndelin Rosenheyer, Llätzer de Salvagnac, Nicolau Spindeler, Varoli, Jaume de Vingles);
- Montserrat (Joan Rosembach imprimeix algunes obres en dos períodes, de 1518 a 1521 i de 1523 a 1524, totes de caire religiós; el monestir no va tenir un altre taller fins al 1918);
- Tarragona (sense impressors fins al 1577, quan s'instal·la Felip Mei);
- Tortosa (Arnau Guillem de Montpezat va imprimir algunes obres durant un parell d'anys, de 1538 a 1539; després d'ell passaran gairebé cent anys, fins al 1622, perquè Jeroni Gil estableixi una impremta);

–Palma (des del 1490 fins al 1540 no hi ha impremta, a banda d'algunes petites impressions sense nom d'impressor ni data ni lloc; a partir del 1540 hi ha documentada la feina d'un nou impressor, Ferran de Cansoles),
–i València (Joan Baldoví, Cristòfor Cofman, Jordi Costilla, Francesc Díaz, Nicolau Duran, Dídac de Gumiel, Joan Jofre, Joan Mei, Joan Navarro, Jordi Súria, Joan de Timoneda, Joan Vinyau).

El resum de tot això ve a ser que només Barcelona i València mantindran obradors estables; continuen editant-se obres utilitàries del mateix tenor que les edicions d'incunables (religió, ciències aplicades, dret, filosofia, història), destinades al mateix públic majoritàriament masculí que llegeix per ofici o professió i educat en lletres. Hi ha, també, una mínima edició d'obres literàries. L'observació del treball dels principals impressors explica una realitat ben precisa.

A València, d'entre els dotze stampers que s'hi poden comptabilitzar entre 1501 i 1553, destaca Joan Jofre, provençal de Briançon, instal·lat a la ciutat sota l'aixopluc de Lope de Roca. Aquest Jofre imprimeix més de cent llibres fins al 1530, una gran part destinats a ús religiós (vides de sants, educació catòlica, llibres d'ús quotidià pel clergat i els fidels, poesia cristiana llatina i catalana, poesia d'apologia del cristianisme), a ús professional i d'estudi (aritmètica, dret religiós, dret públic o privat, filosofia, gramàtica, història) i algunes, poques, obres poden classificar-se de literàries, com són *Tragicomedia de Calisto y Melibea* (1518), *Fables d'Esop* (1520), *Blanquerna* (1521). Les obres religioses i científicotècniques són, gairebé totes, en llatí.

A Barcelona, entre 1501 i 1553, hi treballen uns setze impressors, alguns dels quals només imprimeixen una, dues o tres obres (Pere Luchael, Nicolau Duran de Salvagnac, Llätzer de Salvagnac, Varoli, Vèndelin –o Wendell– Rosenheyer) i són, doncs, irrelevants per a la indústria editorial (WILKINSON: 2010; NORTON: 1966). La resta, els vertaders i efectius stampers, els qui col·laboren a la difusió del pensament amb les seves obres impreses, constitueixen una guia de la producció editorial destinada al públic català del Renaixement. Són excepcionals en aquest paisatge industrial, els stampers Joan Rosembach i Carles Amorós.

Joan Rosembach, alemany d'Heidelberg, va treballar a Perpinyà, Montserrat, Tarragona i València. Abans de morir, al 1530, va realitzar la impressió d'una seixantena d'obres a Barcelona, on mantingué un obrador i una relació personal amb Pere Miquel Carbonell, humanista i funcionari reconegut, i amb Carles Amorós, de qui fou mestre de l'ofici d'estamper. De seixanta treballs aquí estudiats, fets per en Rosembach, 32 són de caire religiós, sia els 22 elaborats per l'església catòlica, sia els

10 escrits per autors ben identificats (dinou en llatí, onze en català i dos, destinats a l'exportació, en espanyol); 13 s'enquadren dintre de la legislació de Catalunya i són intitulats constitucions, sentències reials, privilegis, establiment d'impostos o *Libre apellat Consolat de Mar* (onze en català, dos en llatí); dels 15 que resten, 14 són de caire acadèmic o científic, escrits en català, i tracten d'història, medicina, climatologia aplicada a l'agricultura (2), veterinària i, escrits en llatí, tracten d'educació del jovent, de farmàcia, de gramàtica llatina (5), de retòrica, la biografia d'en Virgili i, escrit en espanyol, n'hi ha un llibre que tracta de música. De literatura n'hi ha un més, el volum sobre la vida d'en Virgili, on s'incorporen les *Geòrgiques* i l'*Eneida*. Tot plegat fa que hi hagi la meitat en llatí, 30, i 27 en català; la llengua pròpia ocupa ja gairebé tantes publicacions com la llengua de cultura, el llatí; hi ha, doncs, un canvi quantitatiu que acabarà imposant la llengua pròpia sobre la llatina en un lent procés que arribarà al segle XVIII.

Carles Amorós, provençal de Tarascon, arriba a Barcelona al 1498 (LLANAS: 2002, pàgina 172). Treballa com a estamper independent de 1503 a 1548, amb indicació del seu nom als colofons, portades o incorporant als volums impresos la seva marca d'impressor. L'herència, mort que fou al 1549, va ser per Joan Carles Amorós, un seu fill, segons informa al testament que féu al 1548 (MADURELL1955: pàgines 864 i 865). A Barcelona es relaciona comercialment i professionalment amb d'altres impressors i llibreters, com Joan Luschner, Carmini Ferrer, Joan Rosembach; tots coetanis seus, estrangers com ell a terra catalana, encara que més grans d'edat. Es va casar tres vegades (Margarida, Eulàlia, Gràcia) i dels cinc fills que, sembla, va tenir amb Margarida, només un, Joan Carles Amorós, en va rebre herència. L'obrador que aquest seu fill va mantenir en funcionament, primer amb el seu pare i després amb la tercera dona de Carles Amorós, Gràcia Nunyes, castellana d'Alcalà d'Henares, va ser una experiència més aviat fugaç, perquè Joan Carles va morir al 1550; morts els Amorós, Nunyes va fer funcionar l'oficina d'estamper uns quants anys més, segons es pot entendre dels colofons. Al llarg del gairebé mig segle de vida professional, les obres estampades per Carles Amorós que han arribat a hores d'ara en són, si fa no fa, més de cent quaranta, de les quals 37 són impressions que tracten de la legislació de Catalunya (9 de constitucions, 6 pragmàtiques, 3 concòrdies, 3 *Consolat de Mar* i 2 *Usatges*, 1 de privilegis, 2 sentències reials, 9 ordinacions i 2 de recaptació d'impostos) gairebé totes en català, 32, 4 en llatí i una en espanyol; 58 són derivades de l'activitat de l'església catòlica (butlles papals, indulgències, constitucions sinodals, ordinacions i privilegis, missals i oficis, teologia, vides de Jesucrist i d'altres sants, psalteris, dret canònic i el que més, d'educació cristiana i vida cristiana), la major part en llatí, 31, un segon bloc en català, 20, i unes quantes, 7, en espanyol; 20 són de caire científic o tècnic (en llatí 5 gramàtiques llatines, 1 tractat de

farmacopea, 1 de política, 3 de filosofia, i en català, 1 tractat de cirurgia, 2 de gastronomia, 1 de predicció del futur, 1 de política i 3 d'història, als quals se n'afegeix 1, també d'història, en espanyol). Una mica més del 10%, 18 llibres, són de caire literari, gairebé tots de poesia, que n'hi ha 14, 2 novel·les de cavalleries i 2 peces teatrals; la literatura s'imprimeix en llatí (8), en espanyol (6) o en català (4): els poemaris d'Ausiàs March, de Bernat de Fenollar i de Jaume Gasull.

En aquest context editorial, iniciat –com ja ha estat dit adés– a la dècada dels '70 del segle XV (Nàpols 1470? / 1471, Barcelona 1473, València 1474, Tortosa 1477, Lleida 1479, Tarragona 1484, Valldemosa 1485, Girona 1495 i Perpinyà 1500) cal afegir-hi l'obra de Ferrer, les *Sentències catòliques*, editada per Carles Amorós al 1545. Cap dels llibres impresos des del 1474 fins al 1553, a les viles dels Països Catalans, té relació ni amb Dant, ni amb la *Commedia*, ni amb res que s'assembli. A cap tradició literària catalana, ni prèvia a la publicació primera ni posteriorment fins al segle XX, es poden encabir les *Sentències catòliques*; i, doncs, se'ls pot valorar, amb plena seguretat, una qualitat, la de text singular, adjectiu entès en el sentit que se li dona al lèxic comú, «allò que es distingeix de la resta per alguna cosa inusitada». Cert és, doncs, que els seus trets fan, de les *Sentències catòliques*, un llibre fora de l'ús comú a la literatura catalana del Renaixement: gènere, temes, estructura, continguts, llengua.

10 Anàlisi de les *Sentències catòliques*

Hi va haver al segle XV algunes obres derivades o relacionades amb la *Commedia* (BOHIGAS 1982: pàgines 247 a 268; BADIA 2000: pàgines 51 a 63):

- traducció en versos d'Andreu Febrer al 1429,
- dos fulls d'un manuscrit italià amb glosses catalanes, estudiat per Riquer,
- el *Tractat de les penes particulars de l'Infern* de Joan Pasqual al 1436,
- una traducció catalana anònima del comentari del Purgatori fet per Cristoforo Landino, datable a finals de segle,
- un manuscrit dantesc copiat per Bernat Nicolau Blanquer al 1460, de 74 folis, amb text i glosses d'ortografia molt catalanitzada.

Això dóna idea de l'interès que va existir per l'obra de Dant, sense que donar una possible llista més exhaustiva i absoluta sigui l'objectiu d'aquesta tesi. Intentar magnificar la importància de les *Sentències catòliques* a l'àmbit de la literatura religiosa del Renaixement català és un intenció mancada de lògica; l'obra de Ferrer és un text senzill, limitat d'aspiracions, talment com s'explica tot seguit i absent de context literari semblant.

Les *Sentències catòliques* van ser escrites, per aportar alguna precisió, entre 1476, segons indicació textual (FERRER 1545: [69]), i 1529, data de la seva defunció (Annex 1. Testament de Ferrer). Una altra possibilitat és entre 1489 i 1529, si s'accepta que va viatjar amb Joan de Gagliano a la vila de Gènova (pàgina 73 d'aquesta tesi). Això sí, a l'hora d'escriure, havia de tenir algun exemplar de la *Commedia* a la vista, a fi i efecte de traslladar fidelment els fragments; revisats que han estat més de trenta manuscrits conservats actualment a les biblioteques italianes ([Dante online](#)), cap d'ells coincideix exactament amb els fragments seleccionats per Ferrer.

Pel que fa a la literatura religiosa del pas de segle a la primera meitat del XVI, la producció impresa a Barcelona d'aquestes obres de Rosembach i d'Amorós, dos dels principals stampers, és ben significativa: de les 90 obres de caire religiós que van imprimir, gairebé totes són d'ofici, és a dir, originades per les necessitats professionals del clergat de l'època: butlles papals, indulgències, constitucions sinodals, ordinacions i privilegis, missals i oficis, psalteris, dret (vegeu les pàgines 145 i 146 d'aquesta tesi). El fet que l'obra romangués durant anys i anys, després de mort, al domicili de l'autor mostra i demostra que, potser, no anava destinada a ser impresa i, doncs, que va ser escrita com a exercici personal de reflexió. Com se sap:

«La literatura catalana des de principis del segle XVI fins al Romanticisme és una literatura petita, sense ni un sol nom de relleu que pugui interessar més enllà del nostre domini

lingüístic. Fóra exagerat, però considerar en aquests segles el català com una llengua morta per a les lletres.»

(BOHIGAS 1982: pàgines 3 i 4)

Les *Sentències catòliques* són un llibre de tres parts ben diferents: la primera, «Conclusions», la segona, «Meditació», i la tercera, «Letras».

«Conclusions»

És un exemple del gènere didàctic, segons explícita voluntat de l'autor, dirigit als qui vulguin entendre les regles del món del més enllà:

«E la causa e fi del poch *que* en aquest breu sumari diré és que sia hun recort exhortatiu per aquells qui desijosos de hoyr y entendra los profundos misteris de la divina justícia administrada en lo Infern y en Purgatori y en Paradís»

(FERRER 1545: pàgina [16])

Es tracta d'un assaig, és a dir, un text en prosa en el qual en Ferrer exposa els seus pensaments, les seves reflexions. És la subjectivitat, com correspon al subgènere, el fonament del text, tant pel que fa a l'extensió, a l'ordre, a l'estratègia de redacció i als temes i subtemes, com pel que fa a la llibertat personal en la selecció de tots aquests aspectes. El tema de les «Conclusions» ve donat a l'inici del text:

«das cosas necessàries a l'home per aconseguir lo seu fi y beatitut eterna principalment són tres.»

(FERRER 1545: pàgina [21])

No vol pas fer un estudi aprofundit, només comentar i aclarir els aspectes més senzills de la *Comèdia* d'en Dant:

«la intencion mia és tractar de las més baxas cosas»

(FERRER 1545: pàgina [20])

Sí que pretén modificar el comportament i créixer el coneixement dels seus lectors, mitjançant l'argumentació de les idees exposades i de la descripció dels objectes del món, a partir de les seves experiències lectores i vitals. Per això recorre a l'autoritat dels autors que coneix i als fets que ha viscut en primera persona. És, doncs, un assaig de caire filosòfic, que explica com és el món, i moralitzant, que explica què fer-hi.

És un autor sense por, que contesta, que bandeja, des del seu moment històric, la tradició medieval contra la poesia i la filosofia grega, romana o dantesca, contraindicació palesa, feia cosa de cent anys, als sermons i les

prèdiques de Francesc Eiximenis, de sant Vicent Ferrer i de molts altres, tradició a la qual Ferrer no se sotmet:

«Per què donchs se convertien llavors los infels e tants que no's pogueren comptar? Per tres coses que havia la preycació de sent Andreu, hoc e los altres Apòstols, e ara nosaltres lo contrari. *Primo*, ell [es refereix a sant Andreu] era celestial, que en tots los seus sermons no al·legava sinó la Bíblia que és exida de paraís e ha aquesta virtut de convertir quan són ben dits: veus que·ls provoqe. [...] Secret hi ha. *Palea, id est* sciència Aristòtile, Plató, Dantes, que no valen res, e les mies escalfen quan són dignament dites e posades, e nosaltres ara tot lo contrari: bon Virgili que jau enmig de infern, Ovidi, Dantes, poetes. Les doctrines dels poetes donen plaer a les orelles per les cadències que fan als sermons; rimats preÿquen ara, mas no toquen al cor. Per què? Car may isqueren de la dolçor de Paradís, la qual los philòsofs no pogueren entrar, sinó solament que són dejús lo cel. E veus per què no convertexen ara.»

(FERRER 1988: volum VI, pàgina 185, línies 20 a 38)

Ferrer de Blanes, seguint la moderna visió del *Quattrocento* fa, com diu sant Vicent, «lo contrari», utilitza Dant, essencialment, el marquès de Santillana i d'altres coneixements adquirits, alguns dels quals, segurament, mitjançant una àvida lectura renaixentista dels comentaris de la *Commedia*, per validar les seves tesis. Cap notícia contenen les *Sentències catòliques* quant a la utilització negativa de Dant, cap rèmor medieval, i sí de valoració positiva, considerant-lo un teòleg, una autoritat en la matèria que es tracta, a l'*accessus ad auctorem*, i seguint la doctrina que va establir a la *Comèdia*.

«E en la dita ciutat nasqué Dant, resplendor de la itàlica província, y cresqué en tanta doctrina y sciència que lo seu enteniment fou reputat quasi hun temple de divina sapiència y la vida sua ornada de tantas virtuts»

(FERRER 1545: pàgines [15] i [16])

«E primerament, sego»s doctrina sàtira dantista, serà dat orde y principi »

(FERRER 1545: pàgina [21])

Establerta l'autoritat de Dant, com a font, objecte i autoritat del text, hi ha tot un reguitzell d'altres autoritats que aporten afirmacions i conclusions, com a experts teòlegs que són, com a professionals sobre les qüestions de la divinitat, com a familiars o personatges propers a la dita divinitat, que confirmen la validesa de les propostes dantistes.

Sobre la creació de l'univers, sant Agustí, al llibre *De genesi ad litteram*, ajudant la cita de les tercines de la *Comèdia*, diu que déu ho va crear tot simultàniament i a l'instant:

«*Deus incommutabili eternitate vivens creavit omnia simul et in instanti*»

(FERRER 1545: pàgina [22])

Sobre la vida de contemplació, lluny dels negocis temporals, com a via d'assoliment de la unió amb la divinitat, la mare de déu, a la *Bíblia*, explica que els pobres, al més enllà, seran plens de béns i els rics hi tornaran sense res:

«*esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes*»

(FERRER 1545: pàgina [34])

Sobre l'amor que s'ha de tenir a déu, per sobre de totes les coses, l'autoritat que confirma els versos d'en Dant és la *Bíblia*, on s'estableix que se l'ha d'estimar amb totes les forces:

«*dilige dominum deum tuum extoto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota fortitudine tua*»

(FERRER 1545: pàgina [34])

Sobre una via d'assolir la beatitud, és a dir, la possessió definitiva de déu i, doncs, la felicitat absoluta, l'autoritat citada és la de sant Tomàs d'Aquino, qui diu que el coneixement de déu és el contingut d'aquesta beatitud, al seu tractat titulat *Summa theologica*:

«l'actor, seguint la opinió de sanct Tomàs, diu que la beatitud nostra y de l'àngel consiste en conèixer nostre senyor déu»

(FERRER 1545: pàgina [35])

Tesi confirmada per l'autoritat màxima en qüestions divines, Jesucrist, afirmant que la vida eterna és conèixer déu, segons consta a la *Bíblia*:

«*hec est vita eterna ut cognoscant unum deum verum et*»

(FERRER 1545: pàgina [35])

En el mateix sentit, sant Pau Apòstol diu que els aspectes invisibles de déu, que la intel·ligència humana poc que veu, es fan visibles a través de les seves obres, segons demostra a la *Bíblia*:

«*invisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur*»

(FERRER 1545: pàgina [36])

També el profeta David, als psalms, continguts a la *Bíblia*, fa comprendre, com a veu de déu a la Terra, que a la beatitud s'arriba evocant el record dels temps antics, meditant sobre les proeses i obres divines:

«*memor fui dierum anticorum meditatus sum in omnibus operibus tuis et in factis manum tuarum meditabar*»

(FERRER 1545: pàgina [36])

Aquesta cadena d'autoritats sobre la indiscutible via del coneixement del món per tal d'arribar a la beatitud, ve tancada per les paraules de Jesucrist, qui garanteix l'èxit que comporta deixar de banda els negocis terrenals i seguir la via de contemplació, segons diu a la *Bíblia*:

«*Maria optimam partem elegis*»

(FERRER 1545: pàgina [37])

L'autoritat de sant Agustí, segons va escriure a la seva obra *La ciutat de déu*, és el reforç demostratiu d'una prèvia afirmació de Dant sobre les belleses del cel o paradís:

«contempla l'auctor las excelsas bellesas dels cels, per las quals las sanas y clares intel·ligèntias podeu argumentar qual és aquella divinal Ciutat de Paradís, de la qual lo gran doctor sanct Agostí, tractant de aquella y de las mirables y excel·lents cosas de aquell celestial regne, sol de aquesta matèria scrigué XXII libres»

(FERRER 1545: pàgina [37])

Ja endinsats en la descripció de les coses creades per déu, Ferrer recorre a Aristòtil, l'autoritat del qual extreu de l'obra *De meteora*, on mostra que quatre són els elements primers: terra, al centre de l'univers, aigua, aire, foc, segons l'ordre que déu va establir:

«*elementa in quatuor dividuntur est enim terra tan quam mundi centrum in medio omnium cita, circa quam aqua, circa aquam aer, circa aerem ignis illich purus et non turbidus orbem lune atingens sic enim ea disposuit deus gloriosus et sublimis*»

(FERRER 1545: pàgina [44])

Mentre parla del segon element, l'aire, i de com limita les inclinacions de la natura humana, cita les paraules incloses a la *Bíblia*, en primer lloc de

déu, penedint-se d'haver fet l'home i, en acabant, les del profeta David, aconsellant de témer déu:

«penituit me fecisse hominem» [déu]

«beatus vir qui timet dominum» [profeta David]

«iniciium sapientie timor domini» [profeta David]

(FERRER 1545: pàgines [46] i [47])

L'home és creat per dominar el món i la resta de criatures, talment com afirma déu a la *Bíblia*, l'autoritat màxima:

«faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ut preesset piscibus mari et volatilibus celi et bestiis que sunt in uniuersa terra dixit dominus omnipotens»

(FERRER 1545: pàgina [49])

L'argumentació sobre la posició de la Terra a l'univers observat, ve confirmada per les autoritats en la matèria, Ptolemeu i Sacrobosco, també dit Holywood, ambdós coneguts cosmògrafs:

«la Terra és inmobile, fixa y aplicada al dit punt del centre, per tal modo que, en qualsevol part de la circumferència de la mar y de la terra és lo alt y lo demunt, y lo baix és lo punt del dit centre, com clarament se mostra per lo gran Tholomeu en lo seu tractat *De situ orbis* y Iohannes de Sacrobusto en lo seu tractat *De la spera*»

(FERRER 1545: pàgina [51])

Sobre els objectes resultants de la creació, específicament de la virtut de les pedres precioses, l'autoritat citada és la d'Aristòtil, qui a la seva obra *De celo (cælo) et mundo* diu que res és superflu i tot té una raó de ser:

«quia deus et natura nichil agunt frustra»

(FERRER 1545: pàgines [57] i [58])

Sobre la duresa del diamant, contradiu l'autoritat de Plini el Vell, l'autor de *Naturalis historia*, amb el relat de la seva experiència personal i aportant la visió d'home renaixentista, que se sent capaç de millorar els coneixements erronis de la tradició medieval i clàssica:

«Encara que Plini, *De naturalis ystòrias*, diu que lo diamant no s pot rompre sinó ab sanch de cabró, cert a mi despla que hage a dir contra lo que ell ha escrit per ell ésser tan gran home de sciència, però yo só més obligat a la veritat que, tractant de aquesta matèria, callar-la »

(FERRER 1545: pàgina [67])

Sobre les virtuts del topazi, no s'està de recórrer al profeta David, que en un dels seus psalms de la *Bíblia*, en garanteix la propietat màgica contra el «desig de carnal concupiscència de inonest e il·lícit ajustament de dona»:

«*ydeo dilexi mandata tua super aurum et topacion*»

(FERRER 1545: pàgina [71])

I si algú vol saber-ne més de les virtuts de les pedres precioses, caldrà que llegeixi *De mirabilibus mundi et de secreto secretorum*, d'una altra autoritat en la matèria, Albert Gran (FERRER 1545: pàgina [71]).

La resta de les «Conclusions» contenen autoritats com:

–la de déu que, a la *Bíblia*, abomina i reprèn els homes vells dels vicis que arrosseguen a la darrera etapa de la vida;

–la del marquès de Santillana, presentant cinc estrofes dels *Proverbis*, sobre la vellesa, la indiscutible arribada de la mort, la mort com a porta d'entrada al cel, la conveniència de fer bondat de ben joves i la superioritat de la saviesa sobre qualsevol altre bé possible;

–la de Salomó, reproduint un parell de fragments de la *Bíblia*, sobre la saviesa i la vanitat;

–la de Jesucrist, citant el fragment de la *Bíblia* que ja havia utilitzat abans sobre la creació de l'home, «*faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*»;

–la de la mare de déu, repetint el fragment de la *Bíblia* sobre les riqueses dels pobres al més enllà i que els rics res no podran endur-se d'aquest món, «*esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes*»;

–la de sant Atanasi, de qui se cita un fragment del «*Símbol de la sancta fe*», referint com els qui facin bondat en aquesta vida aniran al cel i els qui no a l'infern;

–la de Justinià, l'emperador romà, i el seu codi legal, confirmen la possibilitat de ser perdonats abans del darrer mal pas de la mort, amb la màxima llatina que diu «*ubi te invenero, ibi te judicabo*», és a dir «on et trobi, allí et jutjaré», és a dir, «si et penedeixes just abans de la mort, et salvaràs».

Un segon recurs d'argumentació, són els exemples de personatges històrics, sobretot els sants de devoció.

«axí com sanct Lorens en las graellas y lo mansuet Steve als cruels colps de las pedradas, elevats en alta contemplació, la força y poder racional de l'ànima vencé la cruel pena sensible del turment del cors. Y, per semblant, lo gran propheta Daniel triumphà stant al mig de feroces

leons. Y qui poria pensar la inestimable alegria de aquells tres infants, *cantant* y *loant* Déu, al mig del foc ardent de las spantables flames de la gran fornal encesa de l'inch, pervers, infael, *tiran* y malvat rey? »

(FERRER 1545: pàgina [24])

«E per so, lo gloriós Pau Segon y sanct Antoni y lo devot sanct Onofre *Pamuci* gloriós y molts altras, en la vida dels sancts pares, en vida heremitòria nomenats, deixadas las riquesas, honors y possessions temporals per aconseguir lo supprem fruyt de aquesta santíssima *contemplatió*
[...]

Y aquesta semblant y sanctíssima vida de tal contemplatió elegí lo gloriós Sagimon, fill del duch de Brugunya y nebot del rey de França,»

(FERRER 1545: pàgines [32] i [33])

Un tercer recurs d'argumentació són les experiències personals, imprescindibles quan fa la descripció de les pedres precioses.

«A mi fou dit *que* l posen al cap del duch, *com* lo créan, en loch de corona.
[...]

En aquestas joyas y pedras finas del comú de Venècia me só volgut allargar per la honra de aquella ciutat, *ho* yo he rebuts molts benificis y *horras*,
[...]

Y açò puc dir ab veritat, perquè venint yo de Nàpols ab lo il·lustre don Joan de Gallano, ambaxador del rey nostre senyor, essent en Gènova ab la galeassa de França per fer-li molta honra
[...]

E los *acusadors*, mestras qui han l'art de antallar-los, los antallen y ls acunsen ab la fricació de hun diamant ab altra diamant y ab la pólvora d'ells mateixos los poleixen.
[...]

E *per* ço, lo bon lapidari joeller *compra* en Al-Cayre y en Domàs lo que après ven en Rodas, y algunas joyas *compra* en Rodas *que* après ven en Venècia, y altras *compra* en Venècia que après ven en Roma y en Gènova y en Spanya. Y en Spanya *compra* safirs y marachdas y *ven*-los en Itàlia, que *són* en major preu allà si *són* bons i pessas eletas.
[...]

Essent yo l'any MCCCCLXXVI en Nàpols, hun joeller genovès portà a *vendre* hun balaix al rey don Ferrando y lo

rey dava-li XXV mil ducats y lo joeller volie'n quaranta mil. Aprés oý dir, en Venèssia, que lo duch de Milà li'n donà trenta mil ducats.»

(FERRER 1545: pàgines [59] a [69])

Un quart recurs d'argumentació són els raonaments lògics, a la manera dels sil·logismes, quan vol introduir una correcció sobre la tradició vigent.

«E perquè lo meu enteniment, com a lapidari que só, no pot *compendra* que jamés natura en lo mineral dels *marachdas* age produyt tal cosa; sobra aquest tan rahonable pensament, fas aquest *prosupòsit* e dich que lo dit *Sanct* Grasal, essent del dit ciutadà no era *marachde*, sinó *jaspis* ho *calcidònia* o altra natura de pedra fina de poca valor, *perquè*, si fos *marachde com* ara és, no fóra *en poder* del dit ciutadà, *per rich* y *per potent que* ell fos, *perquè* és de *considerar que*, en lo seu *temps* o dels seus *antipassats*, fóra lo inestimable joyell pervengut a notícia de algun emperador o *gran rey que* per ningun preu no l'aguere'n deixat de *comprar*, ni axí, poch és de *pensar* que aquell mestre qui havia obrat y fet lo dit plat, si de mena de roca de *maracda* lo hagués fet, no l'haguera pogut tenir secret ni *tampoch* li convenia fer-ho, sinó per son útil *vendre'l* a algun gran rey o emperador, si's vol fos en lo temps de Alexandre, Dari, Xersses y altres reys, axí en Pèrcia, *com* en Egipte, Roma, Grècia y altres parts del món.»

(FERRER 1545: pàgines [63] i [64])

«Meditació»

Exemple de text descriptiu, on la subjectivitat es mostra, entre d'altres recursos, a través de l'ús dels superlatius i l'adjectivació hiperbòlica.

«*sanctíssima* veneració [...] *sanctíssima* i *crudelíssima* passió [...] ésser lo més principal lo *sanctíssim* loch de Calvari [...] *sanctíssima* vera creu [...] *sacratíssim* cors de Jesuchrist [...] *sanctíssim* sepulcre del nostre redemptor [...] creu *sanctíssima* [...] lo gran i ardu misteri de la tant desijada y lacrimada redemptió [...] excelsa original justícia»

(FERRER 1545: pàgina [98, paràgraf 2])

Es tracta, doncs, d'un assaig en què a través de la descripció més que subjectiva, en garanteix el valor de veritat mostrant l'experiència directa que va tenir en visitar Jerusalem i el mont Calvari: com al text de les «Conclusions», la subjectivitat és la clau que obre els continguts (superlatius, comparacions col·loquials, contrastes de llengües).

L'observació directa d'allò descrit i la subscripció exagerada dels ítems establerts per la jerarquia catòlica són les claus utilitzades.

«al mig del sagrat temple del sanctíssim sepulcre del nostre redemptor penge una corda ab una pedra rodona, com lo cap de un home; baix, sobre una pedra marbre hon són sculpides letres latinas, qui diuen axí *hic est locus ubi fuit inuentum caput ade id est medius mundi*.

Sobre la excelsa contemplació demunt ordenada, los sancts doctors christians, tractant de la mirable y sanctíssima passió del nostre redemptor, han dit y afirmat dient que major mèrit se acquista endevotament y ab vera caritat contemplar y meditar en la crudelíssima y acerbíssima mort y passió del nostre redemptor, que si cent anys, dejunant a pa y aygua, peregrinant anàssem per lo món.»

(FERRER 1545: pàgines [100] i [101])

És un escrit de contemplació, d'observació detinguda i atenta dels fets i els escenaris, de text lligat a la voluntat de l'autor d'unir-se a déu, d'aconseguir la fusió amb la divinitat; convençut que els mots fan la cosa, no cessa de repetir les mateixes idees i magnificar-les. Fabrica una experiència lectora, la llegeix una vegada i una altra, hi reflexiona i, a la manera de l'emperador Marc Aureli i les seves *Meditacions*, aconsegueix l'objectiu d'acostar-se a déu. És la idea que ha fet palesa en diverses ocasions al llarg del primer text de les «Conclusions» i en aquest mateix de la «Meditació»: una aplicació d'allò que ha après i en què creu.

«alsem los ulls del nostre enteniment en aquest tan sanct y gloriós studi de contemplació, qui és lo més alt y excel·lent acte y ofici de tots los altres»

(FERRER 1545: pàgina [101])

No té, altrament com havia mostrat a les «Conclusions», quan feia referència d'alguns autors científics, cap intenció de contradir, corregir o modificar els cànons de l'església romana i sí amplificar-los i aplaudir-los.

«és ma intenció y voluntat ésser *secundum ordinem romane ecclesie et non aliter*»

(FERRER 1545: pàgina [102])

«Letras»

És la tercera part del volum; una suma de cartes privades entre Ferrer i diversos personatges (els Reis Catòlics, el rei de Xipre, la reina de Nàpols, el cardenal Mendoza, el vescomte de Cabrera), unes patents i recomanacions de viatge, un dictamen científic sobre la delimitació d'una línia marítima enmig de l'oceà Atlàntic i una descripció del nocturlabi.

Se'n pot dir, doncs, que si atenem a l'extensió del contingut és, talment com anuncia la rúbrica que encapçala aquesta part, un epistolari.

Aquí, per raó del tema que tracta, Ferrer recorre a autoritats en cosmografia, de les quals modifica, com a posseïdor de coneixements científics que és, allò que li sembla incorrecte.

«Y las dichas LXXIII leguas comprenden, en latitud, III grados y un tercio fere. Preterea, es de notar que, según la regla susodicha, es menester dar, por cada un grado, DCC stadios, según Strabó, Al-Fragano, Theodoci Macrobi Ambrosi, Euristhenes, porque Tholomeo no da por grado sino D stadios.

[...]

Preterea, es la dicha circunferencia de la Tierra, CCLII mil stadios, según Strabó, Al-Fragano, Ambrosi Macrobi Theodosi y Euristhenes, los quales, todos, dan, por cada un grado, DCC stadios.

[...]

contando DCC stadios por cada un grado, según los susodichos doctores mandan, aunque Tholomeo pone no más de D stadios por grado, según susodicho es en el preallegado libro De situ orbis.

[...]

El compartimiento de los stadios aboque sea diverso número del que pone Tholomeo, según lo que ponen los susodichos doctores Strabó, Al-Fragano, Macrobi Theodosi y Euristhenes, in essencia, todo acude a un fin; porque el Tholomeo pone los stadios más grandes, de manera que los suyos CLXXX mil stadios son, de los dichos doctores, CCLII mil, por la línea equinoccial —como susodicho es.»

(FERRER 1545: pàgines [112] a [118])

Quan escriu la carta a Colom, les autoritats són substituïdes per una cadena d'exemples de personatges històrics, amb la cita intercalada d'una autoritat com Jesucrist, que aporten els seus fets i dits com a demostració, com a confirmació objectiva, d'allò enunciat per la subjectivitat de Ferrer.

«Saturno, rey de Crete, visto que Italia era en el su tiempo más noble de situ y provincia que de humanos costumbres, por redreçar los pueblos de aquella en virtud, dexó su fértil y potente reyno,

[...]

Y qué podemos dezir del magnánimo e invicto cavallero Ércules? El qual, dexando la deleytosa y política Grecia,

[...]

Del gran Alexandre, mi desir será callar,

[...]

Y, cierto, no es de olvidar el príncipe de cavallería, honor y gloria de los latinos, Julio César,
[...]

lo que dixo la bondat suprema [en Jesucrist] a sus amigos
diziendo qui vult venire post me tollat crucem suam et
sequatur me.
[...]

la divina e infallible providencia mandó el gran Thomás de occidente
en oriente, por manifestar, en India, nuestra sancta y cathólica ley. Y
a vos, señor, mandó, por esta oppósita parte, de oriente a poniente,»

(FERRER 1545: pàgines [118] a [120])

Un esquema d'argumentació

No n'hi ha un únic esquema que es repeteixi al llarg de les «Conclusions»; sí hi ha, però, una submissió als models que la tradició li havia fornir, una tradició que transmetia l'estudi reglat. A les pàgines [21], [22] i [23] de les *Sentències catòliques* s'hi pot observar aquest esquema:

1. Enunciació del tema general.

«la creació de l'univers»

2. Localització a la *Comèdia*.

«en lo seu libra del Paradís, en lo càntich XXIX»

3. Concreció del tema.

«creà tot ensemps»

4. Argument d'autoritat (en llatí).

«ut ait Augustinus, deus incommutabili eternitate vivens creavit
omnia simul et»

5. Glossa: sumarització, paràfrasi i causalitat (teologia del tema).

«sens temps ni discurs algú, axí com en los metres devall
scrits mirablement dirà, mostrant que per amor creà déu
l'ome y totes coses, y no gens per créxer ni aumentar glòria
a la sua perfectíssima deïtat y natura»

6. Reproducció del fragment de la *Comèdia* abans referit (en italià).

«Non per haver ad sé di bene acquisto»

7. Tesi teològica: causa + fet + conseqüència o resultat.

«Per los *quals* metras *conclou* l'auctor *que* nostre senyor Déu, sol *per* amor de l'home, ha creat lo món y no *per* créixer glòria a la sua *immutabile* eternal natura –*com* ja és stat dit.»

Una aproximació a l'argumentació, procedent de la retòrica, que sintetitza l'estratègia utilitzada és el de l'epímone, repetir una idea o tesi i repetir-la sense interval, sense donar temps a reflexionar-hi, tenir-la al davant segons avança la lectura: resumint-la, amplificant-la, poetitzant-la, justificant-la amb autoritats diverses, exemples, experiències pròpies, fets exemplars.

Continguts de les *Sentències catòliques*

[TÍTOL]

«Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes. MDXLV.»

[LLETRA DEDICATÒRIA]

Rafael Ferrer i Coll dirigeix el llibre a Hipòlita de Liori, comtessa de Palamós, perquè creu que serà de profit per a les ànimes saber el que havia escrit, de la seva mà, Ferrer, home de molts coneixements sobre la mar i la terra, com a navegant i viatger per tota la Mediterrània i terres de més enllà (Síria, Palestina, Egipte i més), i pels serveis que havia fet als Reis Catòlics, al de Nàpols i al de Xipre, segons les cartes que hi ha incloses en aquest llibre que, en primer lloc, conté els comentaris sobre la *Commedia* de Dant Alighieri. Conegudes com li són les qualitats intel·lectuals i catòliques d'Hipòlita de Liori, serà fàcil que compregui què va fer l'autor, quòndam servidor de son pare, Joan de Gagliano, el qual, també, era un gran dantista. Els comentaris fan tres parts: la primera, de com conèixer déu; la segona, de com conèixer, l'ésser humà, a si mateix, i la tercera, de pensar sovint que tothom ha de morir i, doncs, que ha de retre compte davant déu. Rafael Ferrer i Coll suplica que li sigui acceptat aquest llibre; malgrat tot, si creu que cal esmenar-lo, Hipòlita pot manar que ho facin altres més doctes que no pas ell, humil criat.

[PRIMERA PART]

«Conclusions y auctoritats sumptes de las comèdias del preclaríssim poeta divinal y gran theòlech Dant florentí, comentades per diversos excel·lents doctors» [d'ara endavant *Conclusions*]

[PROEMI]

Invocació a Jesucrist (crismó medieval IHS). Genealogia de Dant, de l'antiga Roma a la Florència del segle XIII, ciutat que substituï l'anterior Fièsola, destruïda pels capitans romans Florís i Renso en rebel·lar-se contra Roma. Evolució de la personalitat d'en Dant fins a ser considerat excepcionalment dotat pels seus conciutadans més doctes, sobretot per la seva obra *Commedia*.

Justificació, destinataris i utilitat de la *Commedia*; explica com saber més de la justícia divina administrada a l'Infern, al Purgatori i al Paradís, els qui ho desitgin, a fi que sàpiguen què fer en aquesta vida i com arriben en aquests tres indrets *post mortem* els éssers humans. Admissió de la incapacitat de l'autor de comprendre les complexitats intel·lectuals de l'orde universal establert per déu i atribució dels encerts del text a déu, en primer lloc, i a Dant, com a veu generada per la influència divina.

Mètode de textualització d'aquests coneixements: selecció i comentari d'idees amb inclusió de fragments adients de la *Commedia*, deixant de banda les qüestions més complexes, només a l'abast dels més intel·ligents i doctes, ja que ni els de ment més simple, ni l'autor que també n'és, poden arribar-ne a la comprensió; malgrat això s'hi tracten algunes d'aquestes complexitats, fent ús de les interpretacions i el magisteri dels grans doctors, ja que són imprescindibles. Aquesta divisió entre competents i incompetents segueix les indicacions fetes als versos de la *Commedia* i se n'incorpora un primer fragment, on Dant acomiada els simples lectors, que van pel món amb barca petita, metàfora d'intel·ligència, i diu que només els qui van amb gran vaixell, metàfora d'intel·ligència, podran seguir el seu trajecte pel món de més enllà de la Terra, on hi ha Infern, Purgatori i Paradís, sobretot aquest darrer, on podran veure l'essència i la causalitat de déu.

[I. DE CONÈIXER DÉU]

Tres coses són necessàries a l'home per tal d'aconseguir la virtut que el porti a Paradís: conèixer déu, conèixer-se a si mateix i pensar que la mort és la fi de tothom i que cal preparar-se per al judici de déu.

De com l'enteniment dels lectors pot arribar a conèixer déu, qui va crear totes les coses simultàniament i sense temps, a l'acte, que ja existien, abans de la creació, en les idees del seu enteniment divinal. La creació va ser feta per amor a l'ésser humà i no pas per assolir la glòria, que déu ja té per natura. De com déu va voler perdonar l'ésser humà del pecat original d'Adam, a través de la redempció. De com el fet de conèixer déu, és a dir, conèixer la veritat suprema, produeix la felicitat i fa vanes les penes de la vida terrenal; coneixement al qual s'arriba a través de la contemplació de les grans coses divines i deixant de banda els treballs i esforços per aconseguir els béns de la Terra. De per què és justa la mort de Jesucrist i com no és comprensible aquest fet per als qui no són creients. Del pecat original de supèrbia, vertader pecat d'Adam, qui va creure, com Llucifer, que podia ser igual que déu quant al coneixement del bé i del mal. De com és possible conèixer déu, mitjançant la contemplació i la meditació sobre el fet de la redempció, més que no pas per altres vies com la peregrinació o el dejuni; és la vida ermitana (en un erm) la millor via d'aconseguir-ho i, els qui ho han fet i ho fan, saben en aquest món de la glòria que hi ha al cel o ciutat de Paradís. La mare de déu així ens ho promet, tot i que mai no podrem, els cristians, donar satisfacció a déu per l'ofensa que li va fer Adam. És, diu Dant, segons apareix també a la *Bíblia*, l'amor a déu sobre totes les coses, la nostra obligació i via adequada d'arribar a la vida eterna sens témer el judici diví.

Diuen Aristòtil, sant Tomàs d'Aquino i Dant, i així ho comprèn Ferrer, que l'amor a déu és conseqüència directa del fet de conèixer-lo.

L'enteniment precedeix la voluntat d'amar, perquè allò que déu té d'invisible es fa visible a través de les seves obres, segons diuen el profeta David, sant Pau Apòstol i sant Lluc; cosa que si l'home no la fa és de molt mal senyal, de manca d'esperit cristià. Cal contemplar, doncs, aquestes obres divines.

Primerament, els cels, de què tracta sant Agustí als seus llibres, raó per la qual, en aquest llibre, allò que s'hi diu és curt; tot i que, diu Dant, cal tenir gran diligència i atenció en fer l'especulació sobre aquestes ciències.

De la vuitena esfera del firmament, on són els estels fixos en quantitat inimaginable, cadascun amb la seva funció específica que actua sobre els set cels que hi ha davall seu, on són realitat els quatre elements constitutius de tota la natura. Cosa que ningú no pot deixar de saber, per ignorant que sigui, si no és per decisió de no voler-ho saber i, doncs, de no voler conèixer déu, com a primera causa de la resta de l'univers, com a *magnus artifex*.

Avís de Dant sobre el fet que qui no vagi atent a les seves explicacions no podrà comprendre les meravelles de la creació divina ni de l'ordre que déu els ha donat perquè puguin existir. Dant parla del cel empíric i del novè cel que influeixen en la resta dels cels planetaris inferiors.

En segon lloc, cal tractar dels elements i dels seus efectes, que segons Aristòtil, el filòsof, són quatre: foc, aire, aigua i terra. Puntualització sobre els termes disposar (ordre) i crear (fer del no res), en el sentit que no té cap importància, tot i que la filosofia clàssica no consideri que són termes sinònims; Ferrer sí que els veu d'igual significat. Del foc, característiques i funcions, segons l'ordre establert de déu. De l'aire, primer aliment dels éssers i fre dels instints amb què són dotats per natura; instints naturals que déu va castigar amb el diluvi universal de l'època de Noè, per raó de ser més bestials que humans. De l'aigua i els seus beneficis, que és la segona part de vida de tots els éssers vivents. De la Terra i la seva meravellosa situació estable, per raó de la gravetat, força d'atracció cap al seu centre, on és l'Infern, i explicació dels efectes sobre la verticalitat de totes les coses onsevulla que hi siguin. Comparació i posició relativa entre els quatre elements, segons Ptolemeu, Sacrobosco i Dant. Sobre la causa de la corruptibilitat de les coses vivents i de la incorruptibilitat del cel, dels estels, dels àngels, d'Adam i Eva, i de l'ànima racional dels éssers humans. La incorruptibilitat és conseqüència del fet que totes aquestes entitats van ser creació directa de déu, sense cap mitjà previ. Hi ha tres tipus d'ànima: la vegetativa de les plantes, la sensitiva dels animals i la racional dels éssers humans; concepció que contradiu el pensament musulmà, el qual estableix com a veritat aquesta equivocació i no entén que l'ànima racional és donada al fetus al moment

de la fecundació, encara que ha existit de sempre i existirà per sempre, per raó de ser creada directament –com ja és estat dit– per déu, sense temps ni espai.

Vista la relació entre la causa primera de tot, que és déu, i els efectes i resultats primers, que són els cels i elements, causes no primeres d'altres efectes i resultats, ara, tot seguit, se'n parla de com donen forma a la matèria, de quins resultats finals hi ha de les seves influències.

Les pedres precioses són una manifestació gloriosa, un resultat més, entre d'altres, de l'ordre diví. Només una mostra, que no més, de la bellesa que déu ha creat, que té el seu reconeixement a la *Bíblia*, segons s'explica a l'*Èxode*, en tractar de l'arca sagrada de Moisès, i a l'*Apocalipsi*, en tractar de la ciutat de déu. Del carboncle: caracterització; del carboncle, robí i altres elements del tresor de la Seu de Sant Marc de Venècia, color, pes i preus. De la maragda: caracterització; el Sant Greal, *santo catino*, del comú de Gènova; narració de com va poder veure'l de ben a prop; descripció de les seves característiques formals i de la dificultat de conèixer-ne el tipus de pedra si no s'és lapidari i dels bons, com ho és qui escriu; judici subjectiu sobre la indubtable transsubstanciació del Sant Greal, de jaspi o altra pedra a maragda, per voluntat de déu, i justificació d'aquesta opinió. Del diamant: propietats, duresa i fortalesa; classes, cristal·lins i setrins; sobre l'art d'acunçador o tallador de diamants; contra Plini i la seva idea que la sang de cabró pot rompre el diamant; de com es pot rompre un diamant. Del balaix: color i distinció del robí per raó d'aquesta qualitat; de la pràctica com a via d'adquisició de l'art de lapidari i del benefici que se'n treu del comerç, de comprar-ne en un lloc i vendre-les en un altre, per raó de l'augment de preu de les pedres precioses; argument contra la incredulitat que sobre aquest comerç demostraven certs ignorants. Del topazi: déu ha donat en aquesta pedra la gran virtut que qui la porti no tindrà desig de concupiscència carnal; si hom vol saber-ne més, d'altres virtuts que també té, que llegeixi l'obra *De mirabilibus mundi et secreto secretorum* d'Albert Gran. Del safir: color celestial, el blau del Purgatori dantesco; n'hi ha de dues maneres, orientals i de França. De la turquesa: vista graciosa; n'hi ha de quatre menes, les de Pèrsia, les d'Aiamia, les d'Anatòlia i les andaluses, que són les de menys valor.

De pedres precioses, n'hi ha moltes més que aquestes set propdites; aquí acaba, però, aquesta explicació, que no cal fer-la més llarga i amb el que ha estat explicat ja n'hi ha d'haver prou per conèixer déu, vistes totes aquestes seves obres resultants, i, doncs, amar-lo com pertoca, que d'ell i només d'ell ve la felicitat tranquil·la i eterna, la beatitud. Si en aquest món, per via de contemplació algú hi arriba a conèixer més i més de déu,

ja se'n podrà fer càrrec—com ja és estat dit— de la glòria que trobarà al cel. Si algú vol aprofundir a conèixer déu, que miri els tractats dels doctors.

[II. DE CONÈIXER A SI MATEIX]

Cal que l'home conegui a si mateix. L'home ha de fer examen de consciència: saber les seves obres. L'home vell ha d'avaluar la seva joventut i tenir cura d'evitar els vicis de la vellesa, segons s'hi explica a la *Bíblia*. Tant té de negatiu el vell viciós, com de positiu el vell virtuós, malgrat que tingui una vellesa carregada de treballs, dificultats i dolors. Si el vell vol ser jove una altra vegada ni és bo ni savi. La vida duu sens dubte a la mort i, tot seguit, a la vida eterna. La mort, doncs, és porta del repòs etern i hem de viure-la amb satisfacció i bondat, tal com explica el marquès de Santillana als seus *Proverbis*, on també tracta de la instrucció dels joves a fi que sàpiguen viure com cal. I no són fora de lloc aquests poemes del dit marquès, perquè era un gran dantista i, tot recordant la petició que Salomó féu a déu, qui, quan de ben petit li va oferir qualsevol cosa que volgués, va demanar saviesa i bon govern de si mateix, i amb aquesta petició va encertar plenament sobre què cal per arribar a la felicitat eterna. D'aquí es veu condició necessària al bon governant conèixer els seus defectes, per esmenar-los i evitar-los, i les seves virtuts, per aplicar-les. Nogensmenys, el judici que l'home pot fer de si mateix no és pas el vertader i vàlid, el qual només correspon a déu en finir la vida terrenal.

Del mètode d'autoconeixement. Hi ha dos fets indiscutibles. El primer, la humilitat de l'origen de l'ésser humà, el fang de què déu féu Adam. El segon, la bondat de l'ésser humà qui, en ser fet, s'assembla a déu i que, doncs, té virtuts similars. L'home, doncs, ha de ser humil i no superb, sabent que tot allò creat per déu, el món material, és destinat a la seva satisfacció si en fa un bon ús. L'ésser humà ha de saber que mentre és viu, les seves grans obres, de virtuts plenes, tenen origen en la seva constitució més íntima per desig de déu. La naturalesa de l'ésser humà té, d'altra banda, dues parts: una de bona, l'ànima racional, i una de dolenta.

Els humils i catòlics discrets han d'exercitar les potències de l'ànima racional i així agraeixen la vida que déu els dona. Els superbs i enemics de déu, per contra, menyspreen déu, els seus manaments, la justícia i les lleis temporals, convertint-se en el flagell i càstig dels bons en aquest món, aprofitant qualsevol avinentesa per fer mal, fins i tot transformant els beneficis rebuts de déu en motors del dolor i la pena. Malgrat tot, déu continua fent ploure igual per tothom, al món on bons i dolents vivim; que ja, a l'altre món, donarà a cadascú segons les seves obres terrenals. Els bons homes fan de qualsevol situació, ocasió de bé i per això seran glorificats, tal com promet la mare de déu a la *Bíblia*, en dir que els pobres seran plens de béns i que els rics se'n tornaran sense res.

I prou se n'ha explicat, de conèixer l'home a si mateix, per tal que no se senti enganyat ni decebut en l'estimació del seu ésser.

[III. DE TENIR BONA MORT]

De pensar a morir i de preparació a la mort, són dues coses que l'home ha de fer, perquè ha de creure que qui fa bones obres i segueix els manaments de déu anirà a vida eterna i, també, que els qui fan males obres i no segueixen els dits manaments aniran a infern, talment com estableix Atanasi al seu credo o professió de fe. Aquestes creences són causa de dos efectes. El primer, estar sempre atent per si arriba la mort i no fer mals actes, no sigui cosa que ens trobi en un mal pas. El segon, diu Dant, que pensar en la mort és cosa necessària als bons i horrenda als dolents, qui tenen por del judici. Neci és qui vol viure al món per sempre i estalviar-se, així, el judici de déu.

De la preparació a la mort, val a dir, també, que és al moment darrer, abans de la mort imminent, el punt on es guanya o perd la salvació. Se sap que qui bé viu, bé mor i bona li és la mort. Se sap, exemples n'hi ha, que la mare de déu intercedeix per nosaltres davant déu, i Dant va veure l'essència de déu mercès a aquesta intercessió, tot i que ràpidament va tornar a la realitat que té la causa primera en «lo amor che muove el sole et l'altre stelle» (*Commedia*. Pa XXXIII,145).

Tres idees tanquen aquesta primera part: sol·licitar el perdó de déu si s'ha comès equivocació en els comentaris sobre la *Commedia*; sol·licitar la correcció d'allò exposat als qui més en sàpiguen, i la tercera, atorgar la *Commedia* a la influència de l'esperit sant sobre Dant.

[SEGONA PART]

«Meditació o contemplació sobre lo santíssim loch de Calvari, feta per mossèn Jaume Ferrer, la qual trobí en lo mig de les sues oras, en las quals estan il·luminats los misteris de la passió de nostre suprem déu creador y redemptor»

El Calvari és el lloc més principal de tot Jerusalem. Descripció detallada de l'indret (forat, graons, temple del sepulcre de Jesucrist), en llatí *locus redemptionis* i dels fets que allí van esdevenir; de les penes a què va ser sotmès Jesucrist (claus, pressió del cos sobre peus i mans, corona d'espines travessant-li el cervell, dolors) i dels sentiments que hi van tenir lloc (crueltat, misericòrdia, aflicció, solitud, tristesa, humilitat, pietat). Mots de Jesucrist abans de morir. Profecia de David. Pedra amb inscripció dient on és el centre del món.

Defensa de contemplació i meditació de la redempció, com a via de mèrit davant déu per als bons catòlics. Consell que cal mirar cap al cel i, contemplant, veure-hi la triple divinitat (pare, fill i esperit sant).

Convicció de Ferrer que, malgrat ser un gran pecador, la misericòrdia de déu li permetrà veure la glòria del cel.

Tot ha estat dit seguint l'ordre de l'església romana. Fórmula de comiat tradicional, donant gràcies a déu i beneint per sempre el seu nom.

[TERCERA PART]

«Letras reals, molt notables, fetas a mossèn Jaume Ferrer, respostes e regles per ell ordenades en cosmographia y en art de navegar, les quals, XVII anys ha, trobí ensemps ab lo predit sumari de què tinch los matexos originals»

[1] Lletra o carta de Ferrer als Reis Catòlics. Explica, de manera succinta, per escrit i amb un mapamundi que adjunta, la distribució geogràfica de les 370 llegües, comptadores de les illes de Cap Verd, que marquen les àrees de sobirania entre la corona de Castella i la de Portugal (1495, 27 de gener).

[2] Lletra dels Reis Catòlics a Ferrer. Ordenen que es traslladi a Madrid, a fi d'explicar-los la distribució geogràfica de les 370 llegües, comptadores des de les illes de Cap Verd, que marquen les sobiranies entre les corones de Castella i Portugal (1495, 28feb).

[3] Dictamen de Ferrer, molt precís, sobre com calcular la situació exacta de les 370 llegües, comptadores des de les illes de Cap Verd, que marquen les àrees de sobirania entre els regnes de Castella i Portugal (sense data).

[4] Lletra de Ferrer a Cristòfor Colom, per ordre de la reina Isabel la Catòlica. Explica la seva opinió sobre els viatges de Colom i diu que, d'una banda, és una missió de civilització i cristianització de les noves terres, tot i que tindrà aspectes negatius pels atacs de gent de la cort castellana contra la seva persona, i, d'altra, que les pedres precioses, l'or, les espècies i la drogueria, que són objectius de les expedicions colombines, seran on trobi terres càlides, de negres i lloros (1495, 5ago).

[5] Lletra de la reina Joana de Nàpols a l'almirall de Castella. Demana que col·labori al desig que té que Ferrer, vassall de l'almirall, es traslladi a viure a Nàpols, amb la seva dona, per tal que continuï al seu servei i de la seva filla (1488, 27 de juny).

[6] Patent de la reina Joana de Nàpols, a tots els seus súbdits i vassalls, perquè donin tracte de favor a Ferrer, servidor seu com a joier, allà on s'hi trobi (1488, 9maig).

[7] Lletra del rei de Xipre, Alfons, a Ferrer. Aprova el servei que ja li ha fet, duent algunes lletres al seu pare, el rei de Nàpols, i li ordena que li'n porti d'altres, de qui ha de portar-li la resposta; li diu que l'ha recomanat al patró d'una nau i que torni aviat (1478, 29set).

[8] Lletra del rei de Xipre, Alfons, a Pere Antich de Ragoça, patró de nau. Li recomana Ferrer, que és al seu servei per assumptes de govern, a qui ha d'atendre durant el viatge a Nàpols (1478, 28set).

[9] Lletra del rei de Xipre, Alfons, al patró de la caravel·la de Francesc Pastor. Li recomana Ferrer, que és al seu servei per assumptes de gran importància, per tal que l'ajudi en totes les seves necessitats durant el viatge a Nàpols (1479, 21ago).

[10] Lletra del cardenal Mendoza a Ferrer. Demana que baixi a veure'l a Barcelona amb el mapamundi i altres instruments de cosmografia, a fi de tractar d'alguns assumptes que pertoquen (1493, 26ago).

[11] Lletra del vescomte de Cabrera i de Bas a Ferrer. Demana sobre el seu estat de salut i si té cap necessitat. És lletra de cortesia i bona relació humana (1523, 4març).

[12] Regla de mossèn Jaume Ferrer per conèixer en la nit quantes hores són. Descripció de la imatge que acompanya el text i mètode de càlcul.

Llengües de les *Sentències catòliques*

«Conclusions». Es fa ús de sis llengües: català, italià, espanyol, llatí, arameu i francès. Cadascuna té la proporció que l'autor per raó de l'origen del text ha volgut donar-los. El text en general s'escriu en català, els fragments de la *Comèdia* en l'original italià, les cites de la *Bíblia* o dels pares de l'església en llatí, els *Proverbios* del marquès de Santillana en espanyol, algun fragment bíblic en arameu i la imatge que dóna entrada al text, abans del títol, té els noms dels sants en francès, a l'entorn de la imatge de la santíssima trinitat. Cada llengua té l'ús del text original d'on s'han obtingut els fragments, incloent-los en el text general en català. «Meditació». Hi ha tres llengües en ús: català, llatí i arameu. El català com a llengua vehicular del text, el llatí en les cites bíbliques i l'arameu en la crida que Jesucrist fa a déu abans de morir a la creu, tot reproduint la frase que en aquesta llengua s'inclou a la *Bíblia*. «Letras». Hi ha, segons qui escriu les cartes o els textos, llengua catalana, espanyol, italià i alguns mots esparsos en llatí, per raó de llenguatge d'especialitat (cosmografia).

11 Transcripció de les *Sentències catòliques*

L'original de les *Sentències catòliques* no presenta capítols ni parts ni paginació, en el sentit actual de les edicions; tot i que sí que hi ha una foliació dels quaderns o plecs, tal com ha estat especificat al punt 8 d'aquesta tesi, i també s'hi poden observar algunes marques tipogràfiques (fulls o pàgines en blanc, creus de Malta, caplletres, caplletres ornades, símbols de paràgraf, interlineats), que pretenen indicar alguna mena de separació o estructuració. En aquesta transcripció s'ha aplicat una distribució del text atenent la lògica del contingut amb criteris actuals, tant pel que fa al títol i als subtítols com als paràgrafs. S'ha respectat íntegrament l'ordre lineal del volum original. Alguns casos, de correcció o supressió, en els trasllats dels mots, ho són per indiscutible errada d'impressor, errades d'impremta, tal com s'indica a peu de pàgina: «*segom] sesegom*». S'ha fet la transcripció filològica, aplicant els criteris comunament admesos a l'àmbit acadèmic, coincidents amb els de la col·lecció «Els Nostres Clàssics» d'Editorial Barcino, és a dir:

1. No hi ha grafies ni mots afegits o eliminats.
2. S'han desenvolupat tots els mots abreujats. El símbol & (i comercial) s'ha transcrit *et / e* (textos italians en prosa).
3. S'han regularitzat les grafies *i/j*, *[/s*, *u/v*. Als texts en italià s'han regularitzat la *j* i la *y*, que actualment no són part d'aquest alfabet, en *i*.
4. La puntuació segueix la normativa actual.
5. Les majúscules i minúscules, segueixen la normativa actual.
6. La separació de mots segueix la normativa actual.
7. L'apòstrof segueix la normativa actual.
8. El guionet segueix la normativa actual.
9. El punt volat segueix la normativa actual pel que fa a *l'·l*. El punt volat també apareix marcant les elisions vocàliques que ara no tenen representació gràfica.
10. L'accentuació i la dièresi segueixen la normativa vigent. Els mots *à* (<ha) i *ó* (<sóc) duen accent diacrític.
11. Al text en espanyol es mantenen les aglutinacions de preposició i pronom.
12. El text en català s'escriu en lletra rodona. Els fragments en italià, espanyol, llatí i arameu s'escriuen en lletra cursiva.

A les notes a peu de pàgina s'hi fan aclariments culturals, històrics i lingüístics. S'indiquen els significats que no són a l'edició en línia del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans; aquests significats i informacions complementaris són a les edicions en línia de *Diccionari Aguiló*, *Diccionari català valencià balear*, *Diccionario de la lengua española*, *Dizionario italiano*, *Gran enciclopèdia catalana*, *MyMemory* (termes llatins), *Perseus Digital Library* (termes llatins) i *Vocabulari de la llengua catalana medieval* de Lluís Faraudo de Saint-Germain.

A les notes a peu de pàgina apareixen glosses sobre els textos dantescs. Per fer-les han estat utilitzades les edicions de la bibliografia d'aquest treball (Febrer, Gallina, Bulbena, Sagarra, Petrocchi, Martínez, Mira,) i, és clar, la de Ferrer. La localització i glossa dels *Proverbis* del marquès de Santillana ha estat possible utilitzant els texts en línia que els contenen (LÓPEZ 1442; LÓPEZ 1558; LÓPEZ 1799). A les notes a peu de pàgina apareixen fragments bíblics que vénen a les bíblies en línia de l'Abadia de Montserrat i de l'Associació Bíblica de Catalunya.

El volum editat al 1545 té sis parts –com ja ha estat escrit– segons la distribució que van fer l'editor, Rafael Ferrer i Coll, i l'impressor, Carles Amorós. Se segueix una paginació virtual de l'original, indicada entre gafets a la primera pàgina de cadascuna de les sis parts (ANNEX 2. Reproducció facsimilar de les *Sentències catòliques*):

- [1]
 - [LLOM],
 - [TAPA ANTERIOR / RECTO I VERSO],
 - [1 – 8 / PÀGINES DE GUARDA]
 - [9 / TÍTOL],
 - [10 / IMATGE],
- [2]
 - [11 – 14 / DEDICATÒRIA],
- [3]
 - [15 – 93 / PRIMERA PART, *Conclusions*],
 - [94 – 95 / PÀGINES EN BLANC],
- [4]
 - [96 – 102 / SEGONA PART, *Meditació*],
- [5]
 - [103 – 133 / TERCERA PART, *Letras*],
- [6]
 - [134 / COLOFÓ],
 - [135 – 136 / PÀGINES EN BLANC],
 - [137 – 144 / PÀGINES DE GUARDA]
 - [1 [TAPA POSTERIOR / RECTO I VERSO].

[LLOM]

JAUME FERRER

[TAPA ANTERIOR /
RECTO I VERSO]

[1 – 8 /
PÀGINES
DE GUARDA]

**SENTÈNCIAS CATHÒLICAS DEL DIVÍ POETA DANT FLORENTÍ,
COMPILADES PER LO PRUDENTÍSSIM MOSSÈN JAUME FERRER DE
BLANES**

MDXLV

[10 /
IMATGE]

Sentències cathòliques y conclusions principals del preclaríssim theòlech y diví poeta *Dant* florentí, de molta utilitat y salut *per a las ànimas: compilades y exposades per lo savi e cathòlic chrestia mossèn Jaume Ferrer de Blanes, dirigides per son criat Raphael Ferrer Coll a la molt il·lustre y devotíssima senyora dona Hippòlita de Liori y de Requesens, comtessa de Palamós.*¹

Molt il·lustre senyora, com sempre sia estat molt affectat en obeyr y servir a vostra senyoria, majorment en obra de la qual, migensant la divina gràcia, tinch per cert se podrà seguir no poch profit per a les ànimes, me ha paregut dirigir a vostra senyoria aquest breu tractat o sumari, lo qual, après la mort del dit mon predecessor, trobí escrit de sa mà entre sos llibres y en lo loch més retret de son estudi.

Perquè, com era home de molt clar y gentil enteniment y subtilíssim ingeni, tenint encara grandíssima pràctica axí en coses de la mar com de la terra, per haver navegat, especialment en les parts de levant trenta-tres anys, e molt sercat e visitat la sanctíssima casa e terra sancta de Jerusalem, e ja més part de Egipte, Al-Cayre,² Domàs,³ Al-Xiu,⁴ Venècia e moltes altres parts e províncies del món, e axí en servey dels Reys Cathòlics de Hespanya, *don Ferrando* y *dona Ysabel*, y del rey *don Alfonso* de Nàpols y de son fill *don Alfonso*, rey de Cypre, com en las letras dels

¹*dona Hippòlita de Liori i Requesens, comtessa de Palamós* Hipòlita Roís de Liori i Requesens (València, *circa* 1479 – Madrid, 1546), va ser la segona esposa del governador general de Catalunya, Lluís de Requesens i Joan de Soler (1435-1509). Així, al 1501, als vint-i-dos anys, quan el marit en tenia seixanta-sis, entrà a formar part d'una de les famílies catalanes més prestigioses del Cinccents. Aviat, però, ell va morir, al 1509, i ella va esdevenir una vídua rica i poderosa: una dona de negocis. Va tenir una filla, Estefania, que es va casar amb el preceptor del futur rei d'Espanya, Felip II. El títol de comtessa de Palamós, tot i que no li pertanyia de dret, el va fer servir la resta de la seva vida i així, les seves cartes, a què tenim accés, les clou, seguint un costum de l'època, amb la fórmula «La trista comtessa de Palamós». (REQUESENS / LIORI: 2003, 8)

²*Al-Cayre* Nom històric català del Caire (endònim àrab *Al-Qāhira*: «la victoriosa»), capital d'Egipte. Sota el poder dels mamelucs (1249-1517) esdevingué el veritable centre polític, econòmic i cultural de l'Islam.

³*Domàs* Nom històric català de Damasc (endònim àrab *Dimasq*), capital de Síria. La ruta comercial de Damasc restà oberta als catalans arran de la pau (1370), que liquidà la croada de Pere I de Xipre contra Egipte. El 1379 ja hi havia un cònsol de catalans. Vers el 1432, sota el poder dels mamelucs d'Egipte, un conflicte amb el soldà motivà l'expulsió dels catalans de Damasc i Síria.

⁴*Al-Xiu* Nom històric català de Quios (endònim grec *Xios*), illa grega al davant de l'Àsia Menor. Se suposa i no se sap del cert, com en altres indrets grecs, que és el lloc de naixença d'Homer. Durant l'expedició catalana a Grècia fou emprada com a base naval per Ferran d'Aunés, que hi hivernà en 1303-04. Els catalans depredaren l'illa i maltractaren els seus habitants. Més tard Quios fou seu d'un consolat de catalans fins a la conquesta turca, el 1566.

mateixos reys encara se mostra, e altrament, perquè ere molt gran cosmògraph y mirablement pràtiche en la mar y experimentat de moltes y grans coses, segons en la mateixa obra clarament se demostra, tenia la vida sua ornada de tantes virtuts que, de aquelles, per mon simple y baix entendre, tinch per millor lo callar per lo que, a procés quasi infinit del seu tant virtuós viure, se poria recitar.

E per haver ell mateix fetes les dites exposicions sobre las més cathòlicas sentèncias dels tres llibres⁵ del gran theòlech e precelentíssim poeta Dant, hon mirablement se tracta dels profundos e grans misteris de la divina justícia administrada en lo Infern, en Purgatori y en Paradís, amave y estimave molt, com yo mateix ame y vull en major grau, aquest tractat.

Y, encara que breu, porta matèria de spiritual delit y de molt alta intel·ligència, per la qual vostra senyoria, segons té aquella ab molt gran compliment y per ésser tant cathòlica, ab son alt y preclaríssim ingeni més fàcilment compendrà l'orde que lo auctor servà en sa obra, la qual, essent de tant il·lustre judici y mà entesa y favorida, rebrà tant gran lum y perfectió que als bons y cathòlics chrestians serà molt més accepta.

Continuant, vostra senyoria, las molt grans favors y mercès que, per son real ànimo, sempre acostume de fer a sos servidors, entre los quals ho ere, y no en grau inferior, lo mateix auctor, del molt il·lustre senyor

⁵ *tres llibres* Rafael Ferrer Coll, editor primer de l'obra de Ferrer, fa referència als tres llibres; és a dir, *Infern, Purgatori i Paradís*, que constitueixen els cent cants de la *Commedia* de Dant Alighieri (Florència, 1265 – Ravenna, 1321). La *Commedia* (títol italià original de l'obra, que Ferrer fa servir) és feta a glòria i lloança de Beatriu, l'estimada de Dant; no gensmenys, l'obra té un clara intenció sacra, d'establir el camí de la salvació dels cristians i, com a tal camí, es recorre en un viatge pels dits tres indrets de la geografia cristiana; ahora que se cita, es comenta i es dialoga amb tot l'univers intel·lectual conegut a l'època de composició del poema: política, religió, filosofia, ciència... res no resta oblidat. El primer llibre de la *Commedia*, *Infern*, té un cant inaugural, de contextualització general i, tot seguit, s'inicia el trajecte per l'infern, espai que té forma de con invertit i que abasta des de la ciutat de Jerusalem fins al centre de la Terra, amb trenta-tres cants, on es veuen les penes a què són sotmesos els pecadors (luxuriosos, traïdors, hipòcrites) i on, al fons de tot, hi ha Satanàs. El segon llibre, *Purgatori*, amb trenta-tres cants, no és un avenc com l'infern, que implica una caiguda fins al centre de la Terra, és una muntanya que els pecadors, els qui no han estat condemnats inexorablement com els d'infern, van escalant fins que, feta la penitència escaient i remuts dels pecats comesos, arriben al cim. El tercer llibre, *Paradís*, de trenta-tres cants, se situa al cim de la muntanya del purgatori, on Beatriu li farà de guia pels deu cels que conformen el paradís (Lluna, Mercuri, Venus, Sol, Júpiter, Mart, Saturn, el de les estrelles fixes, el cel cristal·lí i el desè cel, l'Empiri); cadascun d'aquests cels, talment com havia esdevingut a l'infern i al purgatori és habitat per un grup característic de bons cristians. A l'Empiri hi ha la trinitat, la mare de déu, els sants, els bons cristians i Beatriu, qui acollirà Dant en aquest súmmum de perfecció.

don Joan de Gallano,⁶ pare de *vostra* il·lustre senyoria, ambaxador *que* fou del cathòlic rey, *com* en la mateixa obra fa de sa senyoria expressa *mensió*.

E perquè yo no degenera del dit mon predecessor vers lo servey de vostra senyoria, humilment li presente lo sobredit breu tractat o sumari repartit en tres parts.⁷ La primera tracta *com* sobra totas coses *deven* conèixer, amar y tembre a nostre senyor déu; la segona, *conèixer* a si mateix; la tercera, *pensar* sovint *que* *havem* de morir. Suplicant *quant* més affectadament puch y dech a *vostra* senyoria lo mane benignament acceptar y, *com* a molt cathòlica *que* és y filla de tant il·lustre pare, qui, entre moltes altres facultats en què entenia era grandíssim dantista, y encara proceyr de auctor qui de sa senyoria era affectatíssim servidor, merexent correctió, vostra il·lustre senyoria lo mane esmenar, segons lo mateix auctor e yo sempre sotmetem aquell als doctes y cathòlics de sancta mare sglésia.

⁶*Joan de Gallano* Joan Roís de Liori i de Mur (? – 1495), vescomte de Gagliano, descendent d'una família que, procedent d'Aragó, s'establí a València arran de la conquesta del segle XIII. El nom utilitzat per Rafael Ferrer Coll, com sovint s'hi feia, no correspon als noms de família i sí al d'algun dels títols nobiliaris que es posseïa.

⁷ *tres parts* Rafael Ferrer Coll fa esment de les tres parts que formen el text titulat *Conclusions y auctoritats sumptes de las comèdias del preclaríssim poeta, divinal y gran theòlech Dant florentí comentades per diversos excel·lents doctors*. En aquesta menció no es fa referència a la resta de textos del volum que s'adreça a la comtessa de Palamós, Hipòlita Roís de Liori i de Requesens. Se segueix, en l'ús del nombre tres, la tradició que el lliga amb la tradició cristiana, aplicada per Dant Alighieri i tants d'altres; talment com el trenta-tres va lligat a l'edat de Jesucrist i que, encara avui, és vigent amb aquesta justificació o d'altres de caire més laic: *omne trium perfectum; binum vero imperfectum*.

**Conclusions y auctoritats sumptes⁸ de las comèdias del
preclaríssim poeta divinal y gran theòlech Dant florentí,
comentades per diversos excel·lents doctors.**

⁸ *sumptes* Preses (<*súmō, is, ere, sumpsé, sumpum*: prendre).

Jesuchrist,⁹ en nom del qual totas coses començadas aconseguixen bon fi.

Fou Dant, en la ciutat de Florensa, home de molt antich y generós linatge, decendent dels antichs romans, huna de las dotze casas que, per regir la dita ciutat, foren tramesas per lo senat, après que la rebel·lió de Fièsola¹⁰ fou feta, que primer era Florensa axí anomenada.

Y après conquistada per lo senat, per los seus dos capitans, Florís y Renso, per càstich de la rebel·lió perderen lo propri *situ*¹¹ y enderrocaren la ciutat y mudaren-la en loch més baix, en lo pla, y posaren-li nom Florensa, a memòria y honor de Florís i Renso, qui la havien conquistada ab molt grans perills y traballs.

E en la dita ciutat nasqué Dant, resplendor de la itàlica província, y cresqué en tanta doctrina y sciència que lo seu enteniment fou reputat quasi hun temple de divina sapiència y la vida sua ornada¹² de tantas virtuts, quant per ley y per rahó humana a l'home porta obligatió, segons clarament se mostre per les obres sues, altament testificades per molts doctors dels principals de Itàlia, los quals, ab longa y laboriosa diligència, han comentats los seus mirables¹³ tres llibres de las suas comèdias; obrint y declarant los arcanes y ocults senys de aquells; cosa, en sert, més divina que humana.

E la causa e fi del poch *que* en aquest breu sumari diré és que sia hun recort exhortatiu per aquells qui desijosos de hoyr y entendra los profundos misteris de la divina justícia administrada en lo Infern y en Purgatori y en Paradís, punint y castigant en la presó eterna, sens fi, los depravats peccadors, los quals, en aquest món nunca foren vius, menyspresant la sancta ley y manaments de nostre senyor déu, y, en lur peccat, morint fora de l'orde de nostra sancta mare sglésia, són trabucats al suplici del foch infernal. Y asò és lo contengut del primer libra de *Infern in confûso*.¹⁴

⁹ El text comença amb un crismó (del llatí *Christi monogramma*) o cristograma, IHS. S'ha transcrit *Jesuchrist*, l'opció pròpia d'una invocació inicial a l'Edat Moderna.

¹⁰ *Fièsola* Fièsole, municipi de la província de Florència, a 6 km de la capital.

¹¹ *situ* En llatí: situació, lloc.

¹² Entenguí's: 'y la vida sua [fou] ornada'.

¹³ *mirables* Admirables.

¹⁴ *in confûso* En italià: que es troba en estat de desordre, de confusió.

En lo segon¹⁵ libra, del *Purgatori*, són contengudas las penas de aquellas ànimas santas qui, perquè són conformas ab la divina voluntat, són contentas de comportar cascuna la sua pena fins que la divina justícia sia satisfeta a cert temps termenat e finit.

E lo ters libra, del *Paradís*, conté la ineffabla e incompresensible¹⁶ glòria dels elets,¹⁷ axí de natura angèlica com de natura humana; matèria de tanta sublimitat y jocunditat *que* seria quasi impossible als lectors, legint, de no sentir y gustar alguna part de aquella glòria, si ja, donchs, no era algun¹⁸ lector reprovat del nombre dels prescits.¹⁹

E perquè yo no confie del meu indocte enteniment, *que* no pogués haver deviat²⁰ en alguna part del ver seny de tan alta matèria, per ço, als hòmens de sciència suplique *que* ls plàsia corregir lo *que* yo poria haver errat. E si alguna cosa trobaran, fora dels tèrmenes del test ni dels comens de aquell, yo la tinch per revocada y per nul·la. E qualsevulla cosa que trobaran ací ben dita, en ninguna part sia atribuït a mi, sinó principalment a nostre senyor déu y al nostre preceptor Dant, qui de l'alta influència divina ha rebut tan gran influx, que lo seu angèlich y subtil enteniment ha spirat, vivint en aquesta mortal vida, de tal do de divinal sciència que en los dits tres llibres resplendeix la glòria de la sua excelsa magestat,²¹ qui ab pur acte governa tot lo món: cels, terra, mar y los inferns.

E dels dits tres llibres, ço és *Infern*, libre primer, *Purgatori*, libre segon, *Paradís*, libre terç, seran trets alguns documents senyaladament molt necessaris a nostra salvatió; entenen, emperò, callar y dexar a part les més altes y profundes conclusions e auctoritats que lo nostre doctor²² divinalment y cathòlica tracta, specialment en lo terç libre del *Paradís*, hon tracta de divina escència, en trinitat de persones y unitat de essència; de la creatió de l'univers, y de natura angèlica, y del peccat de Lucifer, y del cayment seu y dels qui seguiren y aderiren a la sua prava²³ y detestable presumptió superba; e del peccat del primer home y de la sanctíssima redemptió dels salvats y dels prescits damnats; y de la tremenda justícia de nostre senyor déu administrada en los inferns segons la gravitat y mesura dels peccats, y de la eternal glòria y electió dels salvats.

¹⁵ *segon*] *sesegon*.

¹⁶ *incompresensible* Incomprensible, que no pot ser comprès (< incomprehensibile).

¹⁷ *elets* Predestinats a la glòria del cel.

¹⁸ *algun*] *algnn*.

¹⁹ *prescits* Sabuts per endavant, rèprobes, condemnats.

²⁰ *deviat* Desviat, abandonat la dreta via.

²¹ *sua excelsa magestat* La magestat de déu.

²² *lo nostre doctor* Dant Alighieri.

²³ *prava* Italianisme: malvada, perversa, perniciosa.

Las quals²⁴ tan grans cosas són de tan sublima speculatió que, per bé entendre aquellas, ha menester hòmens de gran enteniment y doctrina, e perquè la insuficiència del meu baix entendre no baste a tant, ni a una mínima part, per ço solament pendré, de aquesta sancta doctrina, las més baixes y més intel·ligibles auctoritats, perquè més fàcilment se puga alcansar algun salutífer fruyt, deixant les altas cosas a la perícia y magisteri dels susdits doctors, per los quals restarà la meditació speculativa de aquellas.

E per a mi y per los simples, ab nostra xica barca prou bastarà que, en lo poc fons de l'aygua, no perdent la vista de la terra, naveguem. E los grans doctors, ab lur gran nau, poran segurament discórrer lo gran mar de la profunda doctrina que trobaran en los dits tres llibres.

E açò serà servir l'orde que l'auctor ha dat y manat als²⁵ seus lectors en lo seu càntich segon del *Paradís*, dient en los metres següents:

*O voi che siete in piccioletta barca,
disiderosi d'ascoltar, seguite
drieto al mio legno che cantando varca,
tornati a riveder li vostri liti:
non vi metete in pelagho ché forse,
perdendo me, rimarreste ismarriti.
L'acqua ch'io prendo già mai non si corse;
Minerva spira, et conducemi Apollo,
et nove Muse mi dimostrar l'Orse.
Voialtri pochi che drisaste il collo
per tempo il pan de gli angeli, del quale
vivesi qui ma non si vien satollo,
meter potete ben per l'alto sale
vostro navigio, servando mio solco
dinansi a l'acqua che ritorna equale.*²⁶

En los quals metras apar com l'auctor, entrant a tractar las altas y mirables cosas del dit ters libre del *Paradís*, primerament, dóna comiat als simples²⁷ lectors y de poca doctrina, que en lo mar de las scièncias naveguen en xica barca, y exhorta y convida los hòmens de sciència theològica que, pus tenen nau de doctrina, segurament poran alçar las

²⁴ *quals*] *quas*.

²⁵ *als*] *al*.

²⁶ *Commedia*. Pa II,1-15 Vosaltres, gent senzilla, desitjosos d'escoltar, aneu ben dret darrere meu, remireu els vostres dubtes i, si en teniu, no em seguuiu, perquè, si em perdeu, restareu perduts. Explicaré allò que mai ningú no ha explicat. Seguiu-me, doncs, si teniu capacitat, ara que podeu, que aviat ja no em tindreu a l'abast.

²⁷ *simples*] *siples*.

vel·las y, navegant, entrar en lo profundo mar seguint la sua doctrina que jamás²⁸ per altra²⁹ nunca³⁰ de tal modo fou tractada. E, ancara que la intencion mia és tractar de las més baxas cosas dels dits tres libres, per força se hauran aportar algunas grans auctoritats, per venir a la conclusió demostrativa de la matèria qui's té a tractar, però las majors y més altas restaran –com ja és dit– a la interpretació y magisteri dels prenomenats doctors.

²⁸ *jamés* Mai abans.

²⁹ *per altra* Per algú, altre, que no fos Dant.

³⁰ *nunca* Llatinisme (<*nunquam*): mai.

Entre totas las cosas necessàries a l'home per aconseguir lo seu fi y beatitut eterna principalment són tres. La primera y, sens comparatió, major és conèixer y amar a nostre senyor déu, temer y obeint la sua infinida magestat sobra totas cosas, ab pura i simple fe, cathòlicament, segons mana la *sancta* església romana. La segona és conèixer si mateix y entrar en lo exhamen de la sua consciència. La terça és sovint pensar que té morir y com té a venir davant lo tribunal, juý de nostre senyor déu, cosa qui tremenda y de gran spant deu ésser als peccadors, y encara als justs.

E primerament, segons doctrina sàtira dantista, serà dat orde y principi en qual manera las alas del nostre enteniment poran volar a l'alta contemplació de la notícia y vera coneixensa y amor del nostre creador, lo qual per amor ha creat l'ome y per amor l'à remut;³¹ y per amor de l'home ha creat lo món y totes cosas, axí com és sentència y conclusió de l'auctor, tractant de la creació de l'univers y de natura angèlica en lo seu libra del *Paradís*, en lo càntich XXIX, qu'estant nostre senyor déu en si mateix, en la sua jocunda, gloriosa e incomprehensible eternitat fora de temps, com a la sua ineffable presciència y *summa* bonesa plagué, creà totes cosas ensemps, *ut ait Augustinus, deus incommutabili eternitate vivens creavit omnia simul et*³²*in instant*,³³ sens temps ni discurs algú, axí com en los metres devall scrits mirablement dirà, mostrant *que* per amor creà déu l'ome y totes coses, y no gens per créxer ni augmentar glòria a la sua perfectíssima deïtat y natura, en la qual no's pot ajustar³⁴ ni disminuir glòria ninguna, perquè a la sua eternal natura no's pot aplicar accidència ni contingència, perquè en si mateix és lo perfectíssim y complit bé infinit, *qui est se ipsum*,³⁵ sens mutació ni varietat ninguna.

Y lo món, abans *que* fos creat, ab sos provehits compliments, eternalment és en las ydeas del seu enteniment divinal, per modo exemplar, e com lo creà, surtí en acte. E són, aquests, los metres qui's segueixen:

*Non per haver ad sé di bene acquisto,
ch'esser no può, ma perché suo splendore
potesse, risplendendo, dir «Subsisto»,
in sua eternità di tempo fore,
for d'ogn altro comprender, come i piacque,
s'aperse in*³⁶ *nuovi amori il primo amore.*

Preterea³⁷

*Forma e matera, congiunte e purecte,
usciro ad esser che non avea fallo,
come d'arco tricolore tre saette.*

³¹ *remut* Redimit.

³² *et] &e.*

³³ *ut ait Augustinus, Deus incommutabili eternitate vivens creavit omnia simul et in instant* En llatí: com diu Agustí, déu, eternitat incommutable eternament vivent, va crear tot simultàniament i a l'instant. AURELIUS AUGUSTINUS, SANT AGUSTÍ, *De genesi ad litteram*, llibre VIII, capítol XX. (AGUSTÍ 1836: 434) / (SAKAMOTO 2010: 198).

³⁴ *ajustar* Afegir.

³⁵ *qui est se ipsum* En llatí: qui és en si mateix.

³⁶ *in] i.*

³⁷ *Preterea* En llatí (<*praeterea*): a més.

*Et come in ambra, vetro o in cristallo
raggio risplende sì, che dal venire
a l'esser suo non è intervallo,
così'l triforme efecto dal suo sire
e l'esser suo raggìo insieme tucto
sansa distinction nel exbordire.³⁸*

Per los *quals* metras conclou l'auctor *que* nostre senyor déu, sol *per* amor de l'home, ha creat lo món y no *per* créixer glòria a la sua *immutabile* eternal natura –*com* ja és stat dit.

Y après *que* lo primer home caygut de la sua original justícia en *què* lo senyor lo avia creat, lo volgué rembra, la *qual* redemptió fou lo major acte que jamés déu hage obrat y, *per* consegüent, lo *per* *què* li som més obligats, de la *qual* *sanctíssima* redemptió molt difusament tracta l'auctor ab maravellosa y claríssima expositió en lo setè cantich del *Paradís que* comensa *Osanna, sanctus deus sabaòth, superillustrans claritate tua felices ignes horum malath!*³⁹ En lo *qual* càntich, Dant, metaforizant, finge *que*, en lo cel de Mercuri, la sacra theologia, en persona de una bellíssima dona, li declara hun dubte *que* tenia en lo seu enteniment sobra lo modo *que* nostre senyor déu ha servat en la redemptió humana. E diu axí en los metres següents.

*Poco soferse me cotal Beatrice
et cominciò, raggiandomi d'un riso
tal, che nel fuoco faria l'huom felice.⁴⁰*

Mostra, l'auctor, en lo *precedent* metra *que* las conclusions theològicas, als bons y cathòlics doctors, és tant jocunda y spiritual delit que estant en hun foch faria l'om sens pena, y tanta amor y caritat poria concórrer en lo *contemplant* especulatiu sirca las cosas divinas que ja seria, en part,

³⁸ *Commedia*. Pa XXIX,13-18/21-29 Per què déu va crear el món? La resposta és que ho va fer sense causa, perquè només déu és en si i per si, de qui, per generació espontània, van emanar forma (els àngels), matèria (terra, aigua, aire i foc) i la conjunció de forma i matèria (el cel), amb una simultaneïtat perfecta, perquè en déu no existeix el temps i, doncs, la creació va ser, que no pas fer-se, sense distinció de principi.

³⁹ *Commedia*. Pa VII,1-3 Himne d'alegria que hom canta pel coneixement sobre déu: «Osanna, sant déu dels exèrcits que, des de dalt, inundeu amb la vostra esplendor les joioses flames d'aquests regnes». Text creat per Dant, a partir de textos on apareixen *osanna* (Ps 118,25), *sabaòth* (Is 1,9) i *mala<cho>th* (SANT JERONI, *Bíblia. Incipit Prologus Sancti Hieronymi in Libro Regum*).

⁴⁰ *Commedia*. Pa VII,16-18 Només amb un somriure de Beatriu i Dant és felix, talment com els teòlegs ho són en saber-ho tot.

benaventurat; axí com sanct Lorens⁴¹ en las graellas y lo mansuet Steve⁴² als cruels colps de las pedradas, elevats en alta contemplació, la força y poder racional de l'ànima vencé la cruel pena sensible del turment del cors. Y, per semblant, lo gran propheta Daniel⁴³ triumphà stant al mig de feroces leons. Y qui poria pensar la inestimable alegria de aquells tres infants,⁴⁴ cantant y loant déu, al mig del foc ardent de las spantables flames de la gran fornal encesa de l'inich, pervers, infael, tiran y malvat rey?

Per hon clarament se prove quant són benaventurats aquells qui, menyspreant la gravitat y pes del cors, elevats en alta contemplació de las grans cosas divinas, vivint en aquest món, ja traspàssan los deu cels; però aquests són poch, en respecte dels molts qui treballen per haver sciència lucrativa y aquí termena lur fi. E proseguint la sua matèria, en lo meteix càntich, diu la sacra theologia.

*Secondo mio inefabile aviso,
come giusta vendetta giustamente
fuse punita t'a in penser miso;
ma io te solverò tosto la mente;
Per non sofrire a la virtù che vole
et tu ascolta, ché le mie parole
de gran sentencie te faran presente.
freno a suo prode, quel'huom che non nacque,
dannando sé, dannò tucta sua prole;
onde l'umana specia inferma giacque
giù per secoli molti in grande errore,
fin ch'el Verbo di Dio discender piacque
u' la natura, che dal suo factore
se era alungata, unìò ad sé in persona*

⁴¹ *sanct Lorens* Sant Llorenç (Osca, 225 – Roma, 258) va ser condemnat a morir rostit en una graella, per l'emperador romà Valerià, al qual, del foc estant, impertèrrit i amb sentit de l'humor, va dir «–Vet, mesquí, que eu són torrat d'aquesta part. Gira'm de l'altra e menya'm–» (VORÀGINE 1977: volum 3, pàgina 178. Traducció catalana de *Legenda aurea*, text hagiogràfic del segle XIII).

⁴² *lo mansuet Steve* Sant Esteve, diaca (encarregat d'almoines), nomenat per exercir aquest càrrec per l'assemblea de cristians a Jerusalem. Condemnat a ser apedregat, mentre l'hi feien, diu, com qui no fa cas de res, «Senyor, no els tingueu en compte aquest pecat!» i, llavors, s'adorm i mor (*Biblia*. Ac 6,1-8,3).

⁴³ *propheta Daniel* Sant Daniel, a Babilònia (605 aC – 562 aC), sota el regnat de Darius el Mede (rei, sembla, inexistent), va ser deixat en una cisterna plena de lleons amb una hiperpedra a sobre perquè no se'n pogués sortir. L'endemà, el rei, amoïnà, hi va anar a veure què i en preguntar, Daniel, impertèrrit, li respongué «Rei, que visquis per sempre!» (*Biblia*. Dn 6,21-22).

⁴⁴ *tres infants* Sidrac, Misac i Abde Nagó, personatges de l'Antic Testament. «Aleshores tots tres, a una sola veu, cantaren un himne, glorificant i beneint déu dins el forn.» (*Biblia*. Dn 3,51).

*con l'acto sol del suo eterno amore.
 Or drisa'l viso a quel che si ragiona:
 questa natura al suo factor unita,
 qual fu creata, fu sincera et buona;
 ma per sé stessa fu ella sbandita
 di paradiso, però che si torse
 di via de verità et de sua vita.
 La pena dunque che la croce porse
 si a la natura assumta se misura,
 nulla già mai si iustamente morse;
 et così nulla fu di tanta ingiuria,
 guardando a la persona che sofferse,
 en che era contracta tal natura.
 Però d'un acto usir cose diverse:
 che a Dio et a' Iudei piacque una morte;
 per lei tremò la terra e'l ciel s'aperse.
 Non ti de ormai parer più forte,
 quando se dice che iusta vendetta
 poscia vengiata fu di giusta corte.⁴⁵*

La theologia, en los metras precedents, ha mostrat com, per lo peccat del nostre primer pare, tota la nostra humana spècia fou perduda en damnació irreparable segons nostre natural poder. E, per semblant, ha mostrat com lo verb, segona persona de la immensa trinitat, per amor de l'home s'és encarnat per obra de l'spirit sanct. Per semblant, ha mostrat com la sacratíssima humanitat de Jesuchrist fou sens màcula, qual fou Adam en lo seu breu stament de innocència, com déu lo creà perfectíssim sens ningun mancamet. Aprés, solta lo pensament que Dant tenia. Ço és, si la mort del nostre redemptor és stada justa, com, donchs, seran estats los jueus justament punits per haver-lo mort? Y per ço, responent, diu que si nosaltres atribuïm la dita mort a la natura que lo verb divinal pres,⁴⁶ so és, la humanitat nunca la mort mordé en natura humana a ningú tan justament, per quant en nom y per part de natura humana peccadora fou feta la redemptió. Però, si atribuïm y resguardam la pena y blasma de la dita mort a la persona de Jesús, qui és lo verb, nunca fou, ni serà, tan cruel ni tan injusta mort y los jueus no podien cometre major ni tan detestable peccat, proceint de llur perversa, ynica⁴⁷ y prava intensió.

⁴⁵ *Commedia*. Pa VII,19-51 El pecat d'Adam demana una venjança de déu. Jesucrist és unió d'essència divina i natura humana. La venjança, doncs, és la mort de Jesucrist, mitjançant la qual la humanitat és perdonada i se li obren, de bell nou, les portes del cel, sempre que faci bondat, és clar. Per raó d'això, la mort de Jesucrist, que és humà, és justa i alegre déu i els jueus; però, com que també és déu, la mort és injusta i els jueus han de ser castigats. Aquesta és la justícia de déu.

⁴⁶ *pres* Prengué.

⁴⁷ *ynica* Iniqua.

Aprés, en lo mateix càntich, continuant la theologia, la benignitat y misericòrdia divina, solta un'altra qüestió en los següents metras e diu:

*Io veggi' o la tua mente si restricta
de pensier en pensier dentro d'un nodo,
del⁴⁸ qual con gran disio solver s'aspecta.
Tu disi: «Ben dicerno ciò ch'io odo;
ma perché Dio volessi, m'è oculto,
ad nostra redention per questo modo».
Questo decreto, frate, sta sepulto
a li ochi di siascuno al cui ingegno
ne la fiamma d'amor non è adulto.
Veramente, però ch'a questo segno
molto si mira et poco si discerne,
dirò perché tal modo fu più degno.
La divina bontà, che da sé⁴⁹ sperne
ogni livore, ardendo in sé, sfavilla
sì che dispiega le beletse eterne.
Ciò che da lei sansa metzo distilla
non a poi fine, perché non si move
la sua imprenta quand'ella sigilla.
Preterea
Vostra natura, quando peccò tota
nel seme suo, da questi dignitadi,
come di paradiso, fu rimota;
né ricovrar potiesi, se tu badi
ben soctilmente, per alcuna via,
sansa passar per hun di questi gradi:
O che i Dio solo per sua cortesia
dimesso avessi, o che l'huom per sé isso
avessi satisfacto a sua follia.
Fica mo l'ochio per entro l'abisso
de l'eterno consiglio, quanto poi
al mio parlar distrectamante fisso.
Non potea l'huomo ne li termini soi
mai satisfare, per non poter ir giusto
con umilitàà obediendo poi,
quanto desobediendo intesse ir suso;
et questa è la cagion per che l'huom fue
da poter satisfar da sè dischiuso.
Dunque a Dio convenia con le vie sue*

⁴⁸ del] dal.

⁴⁹ se] sé.

*riparar li huomo a sua intera vita,
 dico con l'una, o ver con ambedue.
 Ma perché l'opera è tanto più gradita
 da l'operante, quanto più apresenta
 de la bontà del core ond'e' è uscita,
 la divina bontà que'l mondo imprenta,
 di proceder per tucte le sue vie,
 ad rilevar la suso, fu contenta.
 Né tra l'ultima nocte e'l primo die
 si alto et si magnifico processo,
 o per l'uno o per l'altro, fu o fie:
 ché più largo fu i Dio a dar sé stesso
 per far l'huom suficiente a rilevarsi,
 che s'eli avesi sol di sé dimesso;
 et tucti gi altri modi erono scarsi
 a la iusticia, si'l Fillol di Dio
 non fussi humiliato ad incarnarsi.⁵⁰*

La sancta theologia, en los sobrescrits metras, declara y solta lo segon dubte que l'auctor tenia, cuio⁵¹ seu enteniment sobra lo modo de la redemptió humana, considerant la gran admiratió de tan gran acte, que lo nostre omnipotent creador sia abaixat en pendra carn humana y en aquella passar tan aserbíssima mort, com⁵² per la sua suprema potència pogués, per infinidas altrás vias, fer la redemptió o perdonar sens ningun medi, absolutament, lo crim de la inobediència del primer home. E sobre aquest pensament de l'auctor respon la theologia dient que aquest secret stà sepult y amagat als enteniments de aquells qui las flamas de amor de la

⁵⁰ *Commedia*. Pa VII,52-120 Per què déu va establir la redempció del pecat original mitjançant la crucifixió de Jesucrist, havent-ne tantes altres maneres? La resposta és que allò que ve de déu mai no acaba i, doncs, el càstig d'Adam i de tota la humanitat posterior no té perdó; només hi ha dues vies de retorn a la situació prèvia, que permeti d'obrir, de bell nou, les portes del cel als qui facin bondat. La primera, que déu doni el seu perdó per pura cortesia, sense pena ni càstig. La segona, que l'home, per si mateix, pagui el seu pecat, la bogeria d'Adam de voler ser com déu, d'assolir la categoria divina. La primera via no és justa, car no pot haver-hi pecat sense càstig; la segona és impossible, perquè res hi ha a fer que permeti, a l'home, ésser inferior a la divinitat, pagar tan gran i superbiós pecat amb els recursos humans, que mai no arribaran a la mateixa proporció de la desobediència d'Adam. Déu decideix, doncs, fer realitat les dues vies alhora: perdonar (misericòrdia) i fer pagar (justícia). Déu es fa home en Jesucrist i, en fer-se'n, mostra el seu perdó, ja que això, fer-se home (misericòrdia), permet que la humiliació i la passió de Jesucrist (justícia), entès com el pagament d'un déu, sigui acceptable per tal d'obtenir la redempció del gran pecat original. Val a dir, també, que, tot plegat, no pot ser comprès per qui no sent la «theològica sciència», per qui no creu veritablement en la grandesa i bondat immensurable de déu. Els qui creuen, per contra, tenen obertes les portes del cel i podran reunir-se amb déu, gaudir de la beatitud i viure eternament.

⁵¹ *cuio* Llatínisme (<*cuus*, genitiu de *qui, quae, quod*): del qual.

⁵² *com* Entengui's 'quan'.

theològica sciència no senten. E conclou dient que tots los altres modos éran scasos a la divina justícia si lo fill de déu no's fos humiliat a pendra carn humana, dient que l'ome en los térmens seus, finits e limitats, no podia satisfacer per humilitat lo que, per supèrbia y prosumció, se volgué exalsar com consentí a la temptació del primer traïdor⁵³ com li dix que seria axí com déu y sabria bé y mal si menjava del fruyt a ell vedat per nostre senyor déu, qui sol per si mateix havia preservat aquell sol arbre per hun domini y senyal universal entre totes⁵⁴ las cosas creadas, de las quals lliberament féu Adam rey y senyor; pus, emperò, sots pena de mort eterna, no li tocàs lo seu tant amat fruyt, lo qual, en feu de directa senyoria, sol per si havia reservat –com dalt és dit– en loch y senyal de cens universal. Y aquest detestable transgrés del primer divinal manament puja a térmens infinits per rahó de l'objecta y per ço se exclou lo poder humà en poder satisfacer.

E diu l'auctor⁵⁵ en persona de Adam, en lo càntich XXVI del *Paradis*, en lo metre següent:

*O, fillol mio, non il gustar del legno
fu per sé la cagion di tanto exiglio,
ma solamente il traspasar del sengno.*⁵⁶

Mostra com no solament fou lo crim per lo menjar del fruyt, més encara fou lo pitjor lo infinit excés per voler pujar a térmens infinits, crehent ygualar-se ab déu en lo saber bé y mal. Donant crehença al tentador menyspresà lo manament de nostre senyor déu; cosa de molt amarch y dolorós recort, principi y causa de tot nostre mal, misèrias y traballs innumerables.

E per ço, tant quant la culpa fou més gran, tant més se mostrà la bondat, clemència y liberalitat del senyor qui, sol per lo seu sobirà amor, ha reparat y remut lo nostre perdut bé.

E per ço, diu l'auctor que major clemència y amor ha mostrada lo nostre redemptor haver ell portadas, ab penas de mort orrenda, las nostras culpas, y que si ab altre medi o absolutament hagués remès lo crim del transgrés de la original justícia de natura humana, per hon és de notar y ab sobirana vigilàntia atendre los faels christians que major bé y més complit mèrit se aquista en, devotament y ab fervent cor y piedós amor,

⁵³ *del primer traïdor* Del diable.

⁵⁴ *totes* | *lotes*.

⁵⁵ *auctor* | *anctor*.

⁵⁶ *Commedia*. Pa XXVI,115-117 El pecat d'Adam no és pas la curiositat que l'impel·lia i li féu menjar de la poma; no, el pecat és la supèrbia, l'excessiva estima de si mateix amb menyspreu de déu, la creença que és com déu i que, doncs, pot desobeir-lo.

contemplar y meditar los admirables actes de la redemptió nostra que si cent anys dejunant a pa y aygua anàssem *per* lo món.

E per so, lo gloriós Pau Segon⁵⁷ y sanct Antoni⁵⁸ y lo devot sanct Onofre Pannuci⁵⁹ gloriós y molts altrás, en la vida dels sancts pares, en vida heremitòria nomenats, deixadas lus riquesas, honors y possessions temporals per aconseguir lo supprem fruyt de aquesta santíssima contemplació, quasi fugits de llurs parents y de tot consorsi humà, elegiren vida solitària en los agrests boscatges y altas montanyas y en las aspras covas; menjant erbas y bevent aygua pura, se contentaven de tal vida, nuus y despullats de roba, y molt més despullats de negocis y turbacions temporals.

L'ànima de aquells, elevada sobra los cels, ja abstractivament en aquest món, gustaven part de la glòria que, ara, eternalment poseexen en lo aconseguir fi de llur dolsa contemplació, qui no penseu que de grans retaules ni ystòrias, en lurs deserts, fos acompanyada, sinó en una xica y molt estreta cel·la, sircuïda de grans rocas, era lur repòs; y devant la cel·la, al peu de una gran creu de fust sens or, agenollats la major part del dia y de la nit, ab làgrimas de amor dresadas al nostre redemptor, thesorizavan aquellas en los infal·liblas thesors de Paradís.

Y aquesta semblant y sanctíssima vida de tal contemplació elegí lo gloriós Sagimon,⁶⁰ fill del duch de Brugunya⁶¹ y nebot del rey de França, lo qual,

⁵⁷ *Pau Segon* Pau de Tebes (? ~228 – Tebes, ~341), monjo d'Egipte, també conegut com Pau l'Ermità. Primer ermità cristià al desert, dels vint-i-dos anys als cent tretze. Els primers quaranta-tres, amb dàtils i aigua; després, un corb li duia dia rere dia un bocí de pa. Hi ha referència als textos medievals catalans on diu «...Mas, con l'enfant agués desahordonatz movimens de cars, per lo tocamet de la putana, e no agués armes negunes ab què se'n defezés, ab les dens se tolc la sua lenga pròpia, e en la cara de la putana la escopí. Per la qual cosa el morí, per què ac lauzor de victòria. Per les quals penes Sent Pol fo tant espaordit que en l'ermitatge se'n tornà.» (VORÀGINE 1977: volum 1, pàgina 145).

⁵⁸ *sanct Antoni* Sant Antoni del Porquet (Memfis, 250 – Kolzim, 356). Es va retirar al desert de Nítria, Egipte, vers el 270. Hi ha referència als textos medievals catalans on diu «E quant assò ac dit Sent Antoni, lo tauler esvaney, axí com fum. Enaprès él atrobà una massa d'or mot gran, mas mantenent, devant él, fo esvaneyda. Enaprès el se'n fugí en un mont, en lo qual estec XX anys, e aquí el resplandí per ses nombre de miracles.» (VORÀGINE 1977: volum 1,160).

⁵⁹ *sanct Onofre Pannuci* Sant Onofre o sant Nofre va ser un anacoreta egipci del segle V. Un altre personatge, sant Pafnuci, desitjós de conèixer com vivien els ermitans del desert, el va visitar i en va escriure la vida, la de sant Onofre, de què se'n van fer diverses còpies manuscrites als segles XV i XVI, on diu «...car io men vaig al hermitatge per fer penitencia e puxa saluar la mia anima qui es molt peccadora.» (HERNÁNDEZ 1993-1995: 234). Així, el nom d'*Onofre Pannuci* és una combinació de sant i biògraf.

⁶⁰ *lo gloriós Sagimon* Sant Segimon, (?s.V – ~Orleans,524). Rei de la Borgonya que, segons s'explicava a la Catalunya medieval, va viure com a ermità en una cova del Montseny (516-520).

fugint de las reals grans honors y delicat viure, vist y conegut, lo jovenet, lo gran perill de tal estament, deixadas las suas ricas vestiduras, ab pobre àbit de hun simple pelegrí, pres son camí y, *per divina providèntia*, pervingué en Cathalunya, en lo *vezcomtat de Cabrera* y en la més alta montanya anomenada Monseny, en la més aspra y solitària part de aquella, en una streta cova féu una xica cel·la, enla qual, contemplant los grans actes de la sanctíssima redemptió nostra, après molts anys de la sua gloriosa y molt aspra vida, finí los seus benaventurats dies. Y ara, en la gran ciutat de déu, ell y los altras demunt dits sancts pares posseheixen los grans palaus, en loch de las stretas cel·las que abitaren en aquest món. Y axí ho promet la senyora nostra en lo seu càntich, dient *esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes*;⁶² paraules, en sert, de molt gran consolatió *per* als bons pobres y de molt gran spant als rics, y de tremenda consideratió, encara que absolutament no sia entès per a tots; però no sé qui serà aquell qui's reputarà ésser just y bon rich, perquè, en sert, tal stament és molt perillós.

E tornant al propòsit, encara que nosaltres no pugam satisfer de equiperant satisfacció al creador, al tan gran bé com és lo ésser de la creatió y, molt major, de la clementíssima redemptió y altras innumerables beneficis, pur⁶³ al manco y de necessitat som obligats amar-lo sobra totes cosas, axí com per la sua ley divina ha manat, dient *dilige dominum deum tuum extoto corde tuo et ex tota anima tua et*.⁶⁴

E per ço diu l'auctor en lo càntich XXVI del *Paradís*, en lo metra que's segueix.

*Et io udi: «Per intellecto humano
et per auctorita a lui concorde
d'e tuoi amori a Dio guarda il sovrano.»*⁶⁵

⁶¹ *Brugunya* Borgonya (de nom històric Burgúndia), territori al voltant de Lió, dominat pels burgundis, procedents de Polònia, durant la segona meitat del segle V, dels quals en va prendre nom el regne que van constituir, tot substituïnt l'administració de l'Imperi Romà.

⁶² *esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes* En llatí: *omple de béns els pobres, i els rics se'n tornen sense res*. *Biblia (Vulgata)* Lc 1,53. Vers del *Magnificat*, himne atribuït a la verge Maria. Aquest fragment torna a sortir citat a les *Sentències catòliques* (pàgina 222 d'aquesta tesi).

⁶³ *pur* Arcaisme: també, així mateix.

⁶⁴ *dilige dominum deum tuum extoto corde tuo et ex tota anima tua et [ex tota fortitudine tua]* En llatí: estima el senyor, el teu déu, amb tot el cor, amb tota l'ànima i [amb totes les forces]. *Biblia (Vulgata)* Dt 6,5.

⁶⁵ *Commedia*. Pa XXVI,46-48 Intel·ligència pròpia i autoritats en la matèria estableixen que l'amor més gran ha de ser destinat a déu.

E com a nostre senyor déu no·l pugam amar sinó que primer lo conegam, per ço l'auctor, seguint la opinió de sanct Tomàs,⁶⁶ diu que la beatitut nostra y de l'àngel consiste en conèixer nostre senyor déu. E per ço diu en lo càntich XXVIII del *Paradís*, en lo següent metra:

*Quinci si può veder como si fonda
l'esser beato ne l'acto che vede,
non in quell que ama que poscia seconda;*⁶⁷

Mostra l'auctor en aquest metra que l'enteniment preceheix la voluntat.

E per ço dix lo nostre redemptor *hec est vita eterna ut cognoscant unum deum verum et*,⁶⁸ el qual acte de conèixer és de l'enteniment y no de la voluntat. E perquè conèixer y entendre nostre senyor déu és la major y més alta sciència dels àngels y de l'home, y en aquest món no·l pugam conèixer perfetament sinó per *inigmate* y *abstractive*,⁶⁹ per ço lo gloriós sanct Pau Apòstol, per dar doctrina y llum als elevats enteniments *contemplatius*, diu axí: *invisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur et cetera*.⁷⁰

Per la qual necessària doctrina és menester en aquesta mortal vida, per aconseguir la glòria e vida eterna, treballar en conèixer lo nostre creador com a primera causa de totas las creadas causas y regla nostra y de totas cosas visibles e invisibles, contemplant la grandesa, bonesa y suprema potència de la sua immensa deïtat, la qual clarament coneixerem per les sues admirables obres, que són tals y tantes y tan grans que traspassen la facultat del nostre enteniment, axí com ab gran delit y alegria cantava lo gran propheta Davit⁷¹ en lo salm CLII, dient: *memor fui dierum antidorum*

⁶⁶ *sanct Tomàs* Sant Tomàs d'Aquino (Aquino,1225 — Fossanova,1274), monjo de l'orde dels Predicadors (Dominicans), filòsof i teòleg. Autor, entre d'altres, de *Summa theologica*, on exposa tota una teoria del coneixement: coneixem el món i en diem déu (*et hoc dicimus deum*).

⁶⁷ *Commedia*. Pa XXVIII,109-111 Com diu Aristòtil, el coneixement és anterior a l'afecte i el desig i Dant diu que la beatitud o possessió definitiva de déu i, tot seguit, de la felicitat perfecta, tranquil·la, es té amb la visió de déu. I aquí arribats, a la visió de l'obra de déu, esdevé l'acte d'amor i afecte sense límits.

⁶⁸ *hec est vita eterna ut cognoscant unum deum verum et* En llatí: aixó és la vida eterna, que us coneguim a vós, únic déu veritable, i [...]. *Bíblia (Vulgata)* Jo 17,3; encara que, literalment, diu *haec est [autem] vita aeterna, ut cognoscant [te] solum verum Deum et*.

⁶⁹ *inigmate* y *abstractive* En llatí modificat:el misteri i l'abstracció.

⁷⁰ *invisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur et cetera* En llatí: allò que ell té d'invisible es fa visible a la intel·ligència a través de les seves obres etcètera. *Bíblia (Vulgata)* Rm 1,20; encara que, literalment, diu *invisibilia [enim ipsius a creatura mundi] per ea qu[a]e facta sunt intellecta conspiciuntur et cetera*. Sant Pau Apòstol (segle I).

⁷¹ *Davit* David (Betlem, ~1040 aC – Jerusalem, ~970 aC), rei de Judà (~1010 aC) i d'Israel (~1002 aC). La tradició bíblica li reconeix l'autoria de setanta-tres psalms, sent la veu de déu a la Terra, és a dir, un dels profetes, ja que, literalment, segons la *Bíblia* 2S 23,2: «L'esperit de Jahvè parla per mi, tinc la seva paraula a la boca.»

*meditatus sum in omnibus operibus tuis et in factis manum tuarum meditabar et cetera.*⁷²

E per ço, si Davit sanctíssim y lo apòstol *sanct* Pau, secretari de nostre senyor déu, *quia vidit arcana dei in tercio celo assumpto et raptó*,⁷³ se adelitaven, en aquest tan alt misteri, de las mirables obras del creador per aconseguir la notícia y conexensa de la sua sublima magestat; per semblant, és gran rahó y cosa molt necessària que nosaltres peccadors, qui en lo fanch dels negocis temporals estam submersos, alsem los ulls del nostre enteniment en aquest tan sanct y gloriós estudi de contemplatió, qui és lo més alt y excel·lent acte y ofici de tots los altres *ut ait redemptor noster dicens «Maria optimam partem elegit»* et cetera.⁷⁴ Y sert seria molt mal senyal de aquells qui la dolsor de tal delit spiritual no gusten per lur culpa e negligència. E primerament havem de contemplar los cels ornats de tantes bellesas, de las quals parla lo nostre doctor en lo càntich XIII del *Purgatori*, exclamant y reprent la bestial ygnorància e negligència de natura humana, dient:

*Chiamavi'l cielo i'ntorno vi si*⁷⁵ *gira,*
mostrandovi le sue beletse eterne,
et l'ochio vostro pur a terra mira;
*onde vi bacte qui tucto discerne.*⁷⁶

En aquest precedent metra contempla l'auctor las excelsas bellesas dels cels, per las quals las sanas y clares intel·ligèncias poden argumentar qual és aquella divinal ciutat de paradís, de la qual lo gran doctor *sanct* Agostí,⁷⁷ tractant de aquella y de las mirables y excel·lents cosas de aquell celestial regne, sol de aquesta matèria scrigué XXII llibres de *La ciutat de déu*,⁷⁸ axí intitulats.

⁷² *memor fui dierum anticorum meditatus sum in omnibus operibus tuis et in factis manum tuarum meditabar* En llatí: tot evocant el record dels temps antics, meditant les vostres proeses, considerant les obres de les vostres mans. *Biblia (Vulgata)* Ps 142,5; encara que literament, diu *memor fui dierum antiquorum meditatus sum in omnibus operibus tuis in factis manuum tuarum meditabar*.

⁷³ *quia vidit arcana dei in tercio celo assumpto et raptó* En llatí: com que va veure els misteris de déu al tercer cel en un tres i no res.

⁷⁴ *ut ait redemptor noster dicens «Maria optimam partem elegit»* et cetera En llatí: com el nostre redemptor dient «Maria ha escollit la bona porció» etcètera. A la *Biblia (Vulgata)* Lc 10,42 hi apareixen les paraules de Jesucrist, encara que, literalment, diu *Maria optimam partem elegit*.

⁷⁵ *si] ssi.*

⁷⁶ *Commedia*. Pg XIV,148-151 L'ésser humà no mira les bellees del cel, només les que té al davant, a la Terra, i déu, qui tot ho veu, doncs, el castiga.

⁷⁷ *sanct* Agostí Sant Agustí (Tagaste, 354 – Hipona, 430). Bisbe d'Hipona (a l'actual Algèria). És reconegut com el més important pare de l'Església cristiana.

⁷⁸ *La ciutat de déu* Text de sant Agustí (*De civitate dei*), escrit entre 412 i 426, amb vint-i-dos llibres. Estableix la seva teologia històrica: L'Imperi Romà havia desaparegut per ráo de corrupció i no pas per l'abandó dels déus pagans, com a voluntat del déu cristià.

E per ço, lo meu dir en aquest loch serà molt curt, a respecte del que a tal contemplació, a procés infinit se poria estendre, però del molt dient, algun poch no serà sens algun fruyt migensant la gràtia y bondat divina, qui per sa acostumada clemència suplirà en la falta del que més dir se poria de la sua glòria y laor.

Segons altament y profunda tracta lo nostre auctor en los seus mirables tres libres de las suas comèdies, dels quals salutífera y òptima doctrina poran pendra los sapients y catòlics lectors, los quals, per fer-los molt atents, los convida en lo càntich novè de l'*Infern*, hon tracta de la pestíffera y bestial intemperàntia del mal home intemperat.

*O voi c'avete li'ntellecti sani,
mirate la doctrina che s'asconde
socto el velame de li versi strani.*⁷⁹

Mostra l'auctor en lo present metra la gran diligència y atenció que deu haver lo lector en la speculació de las scièncias. E per ço, seguint l'orde de la contemplació de las cosas creadas, considerem la sfera⁸⁰ octava del firmament, qui és lo vuytè cel, on estan totes las stelas fixas de diversas magnituds y escèncias. Y són tantas, que lo nombre de ellas excedeix lo nostre enteniment y quiscuna té, en l'orde de natura, son offici y virtut, agent y obrant, migensant lo concurs divers dels set cels planetars, en aquella, inferiors y los quatre alements en la matèria prejassent, de la qual se produeixen totes las cosas vivents en aquest món inferior, en los alementats corsos, axí en la natura de las plantas de diverces spècias com en los animals irracionals, axí volàtils com terrestres, y la part nostra censitiva corpurleña, per semblant.

E totes las cosas demunt ditas, proceint de la constil·lació celèstia e influix demunt dit, mogut per intel·ligència de hun àngel en quiscun cel, donen mirable compliment al gran y mirable art de nostre senyor déu, qui totes cosas ha creadas y ordenadas a proveït fi.

E per ço los antichs filòsophs, fora de ley divina, sol en lur pur enteniment natural constituïts, discorrent y racionant sobre lo gran mar de las cosas sobreditas, de natura conegueren primera causa, la qual nomenaven *magnus artifex*,⁸¹ principi universal de totes cosas, y en aquest gran libre general de las cosas creadas, poden i deuen legir, axí los ygnorans com los doctors, perquè no serà pastor ni home de baxa

⁷⁹ *Commedia*. In IX,61-63 Els intel·ligents han de saber comprendre què s'hi diu als versos que els ignorants veuen estranys.

⁸⁰ *spera* Esfera.

⁸¹ *magnus artifex* En llatí: gran faedor, gran artista.

condició qui, al die del tremende juý universal, se puga escusar devant nostre senyor déu de no haver-lo pogut conèixer y, per consegüent, amar sobre totes cosas.

Y en asò basta rahó molt evident y clara, perquè lo pastor a la montanya, mirant de nits los cels stelats y axí maravellosament ornats de tantas bellas y diversos moviments, y, contínuament, mira lo mirable generar del seu bestiar y lo anyell coneix la veu de la ovella, mare sua, en la hora mateixa *que* és nat y, entre mil ovellas, de dia ni de nit, no pendrà la mamella de altra ovella sinó de la pròpria mare; e per semblant, mira tot l'any lo pastor y lo pagès lo marvellós pul·lular y créixer y nàixer dels blats y plantas sobre la terra, y quiscun arbre dar son fruyt de tantas naturas y diversas sabors. Cosa en sert que lo doctor, reclús en lo seu estudi, no'n veu, sinó per doctrina e sciència abstractivament, y lo pastor y pagès contínuament *intuitive*⁸² y sens enpaix.⁸³

E per ço, donchs, qual serà l'ome qui's puga escusar de no haver pogut conèixer y amar a nostre senyor déu sobre totes coses, com a primera causa, creador, sustentor y proveydor universal de tot lo món, ab lo seu poder infinit?

Y de las cosas desús ditas resulta una màxima conclusió: que las creaturas (sol, luna, steles y totes altres cosas visibles e invisibles) no són causa de si mateixas; ans, de necessitat, han haver hagut creador, lo qual és nostre déu y supprem senyor, digníssim de ésser amat, temut, loat y honrat sobra totes cosas ab sobirana vigilansa y voluntat firma.

E per ço lo nostre auctor ab la sua gran nau de sciència, navegant en l'alta mar de las cosas creadas, a gran lahor y glòria del creador, alsant las velas del seu enteniment, escriu en lo càntich segon del *Paradís* los metras següents, los quals són de tanta speculatió que és menester al lector estar atent y que tinga doctrina; en altra manera, seria com aquell qui va pescar y no té l'art.

*Dentro dal ciel della divina pace
se gira un corpo nella cui virtute
l'esser di tucto suo contento giace.
Lo ciel seguente, c'a tante vedute,
quel'esser parte per divese esence,
di lui distracte et di lui contenute.
Li altri giron per varie differense*

⁸² *intuitive* En llatí: intuitivament.

⁸³ *enpaix*: Obstacle, impediment.

*le distinction che dentro da sè⁸⁴ anno
dispongono a lor fin et lor semense.
Questi organi dal mondo così vanno,
como tu vedi giù di grado in grado,
che di sù prendono et di soto⁸⁵ fanno.*

Preterea

*Lo moto et la virtù d'e santi giri,
come dal fabro l'arte del martello,
da' beati motori covien che spiri;*

[...]⁸⁶

*Et come l'alma dentro a vostra polve
per differente membra e conformate
a diverse potense se risolve,
così l'intelligencia sua bontate
mutiplicate per le stelle spiega
girando sé sovra sua unitate.⁸⁷*

En los precedents metras, l'auctor mostra lo excel·lent orde y magisteri ab lo qual nostre senyor déu ha creats los cels y tot lo món, lo qual orde és forma substancial de l'univers sens lo qual sustentat no's poria, axí com lo cors nostre no pot estar ni viura sens l'ànima racional, la qual és la forma substancial de l'home.

E declarant lo dit orde, posa primer lo cel Empíreo,⁸⁸ qui és lo dezè cel, e immoble y lloc del nostre Paradís. Lo segon cel és lo novè y és lo primer mobile, *quia motu raptó*,⁸⁹ en XXIII horas fa son cors de orient a occident y, ab la sua potentíssima revolució y velocitat, se'n porte ab si la octava spera, *sive*⁹⁰ firmament y lo zodíach y tots los inferiors cels planetars, los quals per diverces escèncias reben lo influix de la dita spera octava y del zodíach, las quals constil·lacions y segones causas superiors géneran y produèixen y corrompen en aquest món totas las innumerables

⁸⁴ *sè*] *ssé*.

⁸⁵ *soto*] *ssoto*

⁸⁶ Hi manca una tercina (en italià, *terzina*), sense que hi hagi cap connexió lògica; potser sigui una errada de l'impressor (deca·sil·labs 130-132).

⁸⁷ *Commedia*. Pa II,112-123/127-129/133-138 El cel Empiri ens mostra, en la seva immobilitat, la grandesa, la bondat i la bellesa que és el mateix déu. D'aquí, de dalt de tot cap avall, s'escampa la intel·ligència divina en les diverses essències: estels i la resta de creacions divines.

⁸⁸ *Empíreo* Empiri, el cel primer i immòbil, on resideix déu, dintre del qual hi ha els cercles mòbils on són situats la resta de cels.

⁸⁹ *quia motu raptó* En llatí: per moviment. Dura vint-i-quatre hores al voltant de la Terra.

⁹⁰ *sive* En llatí: o.

diversitats dels corsos alementats de las spècies diverses creadas per nostre senyor déu, *magnus artifex* omnipotent.

E perquè dels corsos dels cels demunt és estat dit alguna cosa, ara resta a dir dels alements y de lurs effectes y com quiscú té son determenat loch en lo seu simple ésser, los quals migensant lo potent influix dels corsos superiors, en lo subjecte de la matèria prejaent, sempre obren y administren *usque ad ultimum*⁹¹ de llur potència, virtut generativa y corruptiva, en las spècias corruptibles, dels quals alements diu lo filòsof, en las sues *Metauras*,⁹² *elementa in quatuor dividuntur est enim terra tan quam mundi centrum in medio omnium cita, circa quam aqua, circa aquam aer, circa aerem ignis illich purus et non turbidus orbem lune atingens sic enim ea disposuit deus gloriosus et sublimis.*⁹³

En les quals últimes paraulas, lo filòsof quasi confessa creador, com diu *sich enim ea disposuit deus gloriosus et sublimis, perquè de disponere*⁹⁴ a *creare*,⁹⁵ en aquest loch y propòsit, no'm par sia diferència, jatsia⁹⁶ sien dos cosas distinctas, encara que açò no atorga philosophia pura.

E primerament, considerem la spera del foch, contígua al cel de la Luna, continent en si los altres elements, quant és necessari, en tots los elementats, la sua calor per dar vida a totes cosas vivents corpòreas, en tal manera que, no obstant que en lo seu propri loch, ell sia simple; però, en tots los alementats, la sua virtut, per commixtió, vivifica mijensant los raigs del gran planeta Sol, qui, passant per la dita spera, ab doblada virtut, contínuament, sobra la fas de la Terra y en la spera de l'aygua y de l'ayre totes cosas enpremta, generant e corrumpent.

E per ço diu l'auctor en lo càntich X del *Paradís*, en lo metra següent, del Sol.

Lo ministro maggior de la natura,

⁹¹ *usque ad ultimum* En llatí: fins a la fi.

⁹² *lo filòsof*, en las sues *Metauras* Aristòtil, en la seva *De meteora* (en català, *Dels meteors* o *Meteorològica*). Aristòtil (Estagira, Tràcia, 384 aC — Calcídia, Eubea, 322 aC), filòsof grec; una de les seves obres, *De meteora*, rebia el nom de *Metaura* al temps de Dant.

⁹³ *elementa in quatuor dividuntur est enim terra tan quam mundi centrum in medio omnium cita, circa quam aqua, circa aquam aer, circa aerem ignis illich purus et non turbidus orbem lune atingens sic enim ea disposuit deus gloriosus et sublimis* En llatí: perquè la terra, que és posada al centre del món enmig de totes les coses, dividida en quatre elements, a sobre de l'aigua, sobre l'aigua l'aire, sobre l'aire el foc, que és pur i no tèrbol, que arriba a l'esfera de la lluna i així, en efecte, ho va disposar déu gloriós i sublim. Aquest fragment, però, ha estat utilitzat per Albert Gran, Johanes de Sacrobosco (John of Holywood) i molts d'altres filòsofs i científics especulatiu al llarg de la història.

⁹⁴ *disponere* En llatí: disposar.

⁹⁵ *creare* En llatí: crear.

⁹⁶ *jatsia* Encara que, no obstant, tot i que.

*che del valor del ciel lo mondo inprenta
et col suo lume el tempo ne misura.*⁹⁷

Del segon alement, qui és l'ayre, podem tots testificar quant és gran y necessària la sua virtut en totes coses vivents de vida *sensible*, que sens spirar y respirar no poríem viura hun poch spay de temps, *per* on se mostra que més nos alimentam de l'ayre que dels altras aliments corporals; perquè bé poríem viure hun die y dos y tres sens menjar ni vestir. Y, sens lo respirar de l'ayre, *pausi morula*⁹⁸ y quasi hun moment; lo que par que, per divina providència, és estat així molt bé ordenat y proveyt, *per* acursar lo fre de nostra prosumtosa⁹⁹ vida. Que, sert, si las misèries de nostra *censualitat*, com és fam, set, fret y calor y altras moltas penalitats, no refrenaven las cupidicias y concupicèncias y voluptats nostras, crech *que* tots los animals irracionals viurien en lo bosch, regits per lur propri instinct, y natura humana, ab tot son racional donatiu, del qual déu, per sa bondat y clemència, l'à ornada, periria. Y tants mals hòmens se levarien contra los pochos bons, *que* no restaria hun sol bon home a devorar y après seguir-s'i à¹⁰⁰ de dos cosas: la huna que, restant los hòmens mals sens los bons, o ells se materien com a cans rabiosos o nostre senyor déu, per la sua providència, los rauria de la fas de la terra destroynt lo món, com ja féu lo senyor, ab mà fort y potent, en lo diluvi general, perquè cresqué tant la maldat y abominacions en natura humana que entre tots no trobà lo senyor sinó vuyt persones justas y aquellas, dolsament e piedosa, salvà en l'arca.

Y en tanta manera sobrepujà la horrenda offensa general comesa per natura humana contra lo senyor que, per mostrar als mortals la gravitat detestable de tants incomportables peccats, dix *penituit me fecisse hominem* et cetera.¹⁰¹ Y tot lo restant de natura humana negà y féu morir a mala mort.

E per ço no's maravell nigú si en lo meu enteniment ha ocorregut fer mensió del gran misteri que la divina justícia executà, extirpant y castigant la pravitat de natura humana, qui del tot era apartada y fora de la sua sanctíssima obediència y ley de natura, y tant separada del dictament racional que la vida y actas dels hòmens, en aquell temps del diluvi, eren més bestials que humans.

⁹⁷ *Commedia*. Pa x,28-30 El Sol dóna la seva virtut, energia i vida a la resta d'elements, i amb la seva llum mesura el temps.

⁹⁸ *pausi morula* En llatí (<*pauci morula*): poc retard.

⁹⁹ *prosumtosa* Presumptuosa.

¹⁰⁰ *seguir-s'i à* S'hi ha de seguir.

¹⁰¹ *penituit me fecisse hominem* et cetera En llatí:em vaig penedir d'haver fet l'home etcètera. *Biblia (Vulgata)* Gn 6,6. El text, literalment, diu *paenituit eum quod hominem fecisset in terra*. La idea és clara, penediment d'haver creat l'home.

E per ço és molt digna cosa y a nosaltras peccadors vivents en aquest món molt necessària y salutífera, que aquest gloriós acte de la justícia de nostre senyor déu no·l posem en oblit, ans lo devem tenir sempre en contínua memòria, perquè de tal recort se genera y proceheix lo temor de la gran justícia divina, qui molt y molt és necessari a la salut nostra, segons testifica lo gran profeta Davit, dient *beatus vir qui timet dominum et cetera*¹⁰² y en altra loch *iniciium sapiencie timor domini*.¹⁰³

Del ters element y spera de l'aygua y del seu mirable ésser y poder, poden fer ple testimoni los navegants, qui en lo gran mar *Oceano* han vist lo meravellós moviment del seu excés y recés, crexent y minvant segons li dispen l'orde del cors de la Luna, qui té special *domini* sobra las ayguas.

E contínuament, tenim sperència dels *grans* beneficis que, generalment, rebem de nostre senyor déu Jesuchrist per mijà de aquesta spera, que nosaltras y tots los animals volàtils y terrestras y tots los peixos de l'aygua nos alimentam de aquella. E sens ella no poria ninguna cosa vivent viura en aquest món. Y no solament¹⁰⁴ los animals sensibles, més encara tots los arbres y altras plantas de potència vegetativa vivints; *pari modo*,¹⁰⁵ contínuament de la dita spera prenen vida migensant lo mirable art y poder de nostre senyor déu *que*, ab las vapors assumptas de la mar prenent aygua abundantment, rega la terra, qui en lo seu pur e simple element és seca y per participasió de l'aygua és freda.

O, cosa de gloriosa maravella y de alta contemplatió! Que lo *gran* mestre omnipotent en hun petit spay de temps, ab lo seu gloriós art y poder infinit, rega tot lo món per conservar-lo umit radical, qui és la *segona* part de vida en totas cosas vivents; sert, bé podem dir que nostre senyor déu és lo gran ortolà, y general agricultor y proveïdor omnipotent del cely de la terra, qui, ab la sua dolsa y eternal vida, dóna vida als àngels y als sancts en Paradís, y en aquest món, a l'home y, per amor de l'home, a totas cosas vivents sobra la Terra. Així com apar *in primo Genesis: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ut preesset piscibus mari et volatilibus celi et bestiis que sunt in universa terra dixit dominus omnipotens*.¹⁰⁶

¹⁰² *beatus vir qui timet dominum et cetera* En llatí: feliç l'home que tem el senyor etcètera. *Bíblia (Vulgata)* Ps 111,1 (fragment del versicle).

¹⁰³ *iniciium sapiencie timor domini* En llatí: l'inici del coneixement és el temor al senyor. *Bíblia (Vulgata)* Ps 110,10.

¹⁰⁴ *solament* salament.

¹⁰⁵ *pari modo* En llatí: d'igual manera.

¹⁰⁶ *in primo Genesis: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ut preesset piscibus mari et volatilibus celi et bestiis que sunt in universa terra, dixit dominus omnipotens* En llatí: al primer Gènesi: fem l'home a la nostra imatge, semblant a nosaltres, i que sotmeti els peixos, els ocells, els animals domèstics i els salvatges i totes les cuques que s'arrosseguen per terra, va dir el senyor omnipotent. *Bíblia (Vulgata)* Gn 1,26.

Ara resta a dir del quart element de la sfera de la terra y del seu àmbitu y de la sua gravitat, la qual, ab lo innumerable pes de la sfera de l'aygua, se sosté mirablament en si mateixa solament en hun punt indivisible, en lo just mig de la sua circumferència, lo qual punt és anomenat centre del món.

Cosa, en sert, de grandíssima admiratió y de gran glòria y lahor de nostre senyor déu, que tant gran pes y gravitat se sostenga en aquell punt immoble, equidistant y gualment en totes parts de les circumferències de tots los cels y elements orbiculàs.

E per ço, l'auctor, contemplant lo gran art y sapientíssim poder del nostre universal creador omnipotent ab lo seu acutíssim enteniment, tractant dels sercles infernals y de las penas orrendas dels damnats, en aquells constituïdas per nostre senyor déu, trobant-se en lo més baix loch y sercle, en lo dit centre del món, diu axí en lo càntich XXXVIII de l'*Infern*, qui comensa *vexilla regis prodeunt inferni* et cetera.¹⁰⁷

*Di là fosti cotanto quanto eccessi;
quando'io mi volsi, tu passasti il punto
al qual si tragon d'ogni parte i pesi.
Et se' or socto lo emisperio giunto
ch'è opposito a quel che la gran secca
coverchia, e sotto 'l cui colmo consumpto
fu l'huom che nacque et visse sanssa pecca.*¹⁰⁸

et cetera.

En los precedents metras, Dant, metaforisant, mostra que partint ell y Vergili de la circumferència de aquest nostre emisperi, proceint y caminant fins al centre de la terra, devallà ab los peus primers. Y après

Literalment, aquest fragment diu *faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram et praesit piscibus maris et volatilibus caeli et bestiis universaeque terrae omnique reptili quod movetur in terra.*

¹⁰⁷ *Commedia* Literalment, aquest fragment diu *faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram et praesit piscibus maris et volatilibus caeli et bestiis universaeque terrae omnique reptili quod movetur in terra.* In XXXIV,1 En llatí: les banderes del rei de l'infern avancen; co és, aquí el senyor és en Lucifer, el dimoni; en aquest cant, Dant veu on viu el dimoni (*Lucifer*, segons el nom llatí), un espai fred i boirós, al centre de la Terra. Aquest vers és una adaptació que fa Dant del primer vers d'un himne religiós, afegint-hi el mot *inferni*, escrit per sant Venantius Honorius Clementianus Fortunatus (Treviso, ~530 – Poitiers, ~609), bisbe i poeta en llatí qui va escriure *Carmina*, conjunt d'onze llibres, on hi ha biografies de sants, himnes, consolacions... L'himne *Vexilla regis prodeunt*, va entrar a la litúrgia cristiana.

¹⁰⁸ *Commedia*. In XXXIV,109-115 La sortida de l'infern, infern on totes les coses existents tendeixen d'anar-hi, és a Jerusalem, el centre de l'altre hemisferi, on va morir Jesucrist.

del centre, proceint y caminant a la circumferència de l'altre emisperi, muntà ab lo cap primer.

E per ço, ell se voltà en lo punt del centre, que allà hon tenia los peus posà lo cap per muntar en la opòsita part de la circumferència de aquest nostre emisperi, mostrand com aquell punt és inmoible y que totes cosas qui tenen pes y gravitat, naturalment, van y apeteixen aquell punt del centre, en qualsevol part que sien de la circumferència. Perquè axí mirablament nostre senyor déu ha creats los dits quatre elements, que los dos, ço és, lo foch y l'ayre són leugers, y naturalment atenen y apeteixen lur circumferència, y van alt; e los otras dos, ço és, aygua y terra y tots los corsos elementats són greus y pesats, y naturalment atenen y apeteixen lo dit punt del centre. De manera que la Terra és inmoible, fixa y aplicada al dit punt del centre, per tal modo que, en qualsevol part de la circumferència de la mar y de la terra és lo alt y lo demunt, y lo baix és lo punt del dit centre, com clarament se mostra per lo gran Tholomeu¹⁰⁹ en lo seu tractat *De situ orbis*¹¹⁰ y Iohannes de Sacrobusto¹¹¹ en lo seu tractat *De la sphaera*,¹¹² hon tots apròvan, claríssimament, los antípodes en la oppòsita part dels emisperis, en tal manera que los peus de aquells qui abiten en lo oppòsit emisperi de aquest nostre estan ab los peus contra los peus nostres; y las naus qui allà navégan, ténan las carenas contra las carenas de las naus qui navégan en la mar de aquest nostre emisperi, per hon és cosa molt certíssima y als hòmens de enteniment molt manifesta que sempre, nit y dia, lo sol, luna y stelas sempre són yguament distants y luny de la circumferència de la terra y de la mar, tant quant en lo migdie lo Sol és distant y luny a nosaltres; però ací no fas mensió de aquella differència que en lo que dich seria de la dita distàntia havent, respecte en lo excèntrich dels pols del zodíach, perquè en aquest cas seria poca cosa y fora del fi de la present matèria.

¹⁰⁹ *Tholomeu* Claudi Ptolemeu (Ptolemais Hermiu, ~90 — Canop, ~168), astrònom, matemàtic i geògraf grec. Autor de diverses obres, com són *Composició matemàtica* o *Gran sintaxi* (sobre astronomia; en àrab, *Almagest*), *Tetràbiblos* o *Apotelesmaticà* (sobre astrologia), *Els harmònics* (sobre acústica i música) i *Geografia*, aquesta obra traduïda al llatí, segurament, va rebre el títol *De situ orbis*. Les seves teories pretenen explicar allò aparent, allò que s'observa, sense arribar a la veritable realitat, a la veritable explicació. La síntesi astronòmica de Ptolemeu considera la Terra, el centre immòbil i esfèric de l'Univers. Al seu voltant giren, en moviment sempre circular i en aquest ordre, la Lluna, Mercuri, Venus, Sol, Mart, Júpiter i Saturn, segons el sistema ptolemaic; envoltant-los hi ha l'esfera immòbil dels estels fixos.

¹¹⁰ *De situ orbis* Segurament és el títol en llatí que s'hi va donar a l'obra *Geografia* de Ptolemeu. Aquest títol ho és de múltiples obres sobre geografia (Estrabó, Caii Iulii Solini) La de més difusió és la de Pomponius Mela, geògraf llatí, *De chorographia*.

¹¹¹ *Iohannes de Sacrobusto* Johannes de Sacrobosco, John of Holywood (Holywood, actual Halifax, York, s. XII — París, ~1244 o 1256). Autor d'obres d'aritmètica, didàctica i astronomia.

¹¹² *De la sphaera* L'obra més important de Johanes de Sacrobosco (*De sphaera*), en ús a les universitats europees fins al segle XVI.

E perquè dels quatre elements demunt dits, l'auctor ha tractat profundament de llur natura y escència y varietat de efectes per venir a la notícia y vera coneixensa del poder infinit de nostre senyor déu, posaré ací los metras que ell scriu en lo càntich VII del *Paradís*, dient, *per modo de dialogo*,¹¹³ lo qui·s segueix:

*Tu dici: "Io veggio l'acqua, i veggio il foco,
l'aer et la terra et tucte lor misture
venir a corrupcion et durar poco;
e queste cose pur son creature;
per che, se ciò ch'è decto e stato vero,
esser dovrien de corrupcion sicure".
Li angeli, frate, e'l paese sincero
nel qual tu sei, dir si posson creati,
si come sono, in loro esser intero;
ma li elementi che tu ai nomati
et quelle cose che di lor si fanno
da creata virtù sonno informati.
Creata fu la materia che gli anno;
creata fu la virtù informante
in queste stelle che'ntorno lor vanno.
L'ànima de li bruti et de le piante
di complexion potenziata tira
lo raggio i'l moto de le luce sancte;
ma vostra vita sansa metzo spira
la somma benenansa e lla innamorata
di sé che poi sempre la disira."¹¹⁴*

En los precedents metras, l'auctor, continuant, mostra lo mirable art y orde que nostre senyor déu ha creat en los cels y en los quatre elements en què apar y resplesceix lo seu infinit poder, excloent tot altra creat poder sinó lo seu infinit omnipotent.

E declara hun dubte mogut en los dits metras; so és, pus lo món y totes cosas foren creadas *simul et in instant*,¹¹⁵ sens discurs de temps, que és la causa que los corsos elementats, com són los bruts y las plantas y altras

¹¹³ *per modo de dialogo* En llatí: a manera de diàleg.

¹¹⁴ *Commedia*. Pa VII,124-144 Déu va crear, del no res, cel, àngels, Adam i Eva; són, doncs, dotats de llibertat i immortalitat. El pecat d'Adam i Eva exclou els éssers humans d'aquestes qualitats. Els elements (terra, aigua, aire i foc) i les seves mixtures (plantes i bèsties) són creats a partir de l'ordre potencial que natura, cel, àngels i éssers humans generen *per se*, i són, doncs, corruptibles. Jesucrist torna l'ésser humà a com era originalment.

¹¹⁵ *simul et in instant*] *simul e in instant* En llatí: alhora i a l'instant.

cosas *que* déu ha creadas, se corrompen, no seguint l'orde dels cels y àngels, ni de l'ànima nostra racional, qui és immortal.

E sol¹¹⁶ la qüestió dient que nostre senyor déu *in instant*¹¹⁷ creà la matèria prima y la forma pura de què los cels foren creats, sens ningun medi de las segonas causas, en lo mateix instant de la creació *perpetuus*;¹¹⁸ però los elements y cossos composts foren creats per nostre senyor déu de creada virtut, la qual déu mes en los elements quant creà la lur matèria de no res.

E per ço, la lur forma és de déu, per medi de la dita virtut, creada, procehint de l'èsser de la potència de la matèria. E per ço de qualque cosa se pot dir feta e perquè –com dit és– fou creada la matèria per nostre senyor déu sens medi, per ço ella és *perpetua libera*¹¹⁹ y no súbdita, sinó a déu *tantum*.¹²⁰ *Preterea* diu que creada fou la virtut informant, la qual porta y produeix a ésser las cosas elementadas, y aquesta virtut és en las stelas, qui contínuament giran en torn los inferiors elements, ministrant en ells lo mirable e potent influix de las virtuts dels cels.

L'ànima *censitiva* en los bruts y la vegetativa en las plantas no és perpètua perquè proceheix de complecció potenciada de composició material, feta del simple formal dels elements, purificat de la influència dels cels e per ço és temporal y súbdita a la dita influència; emperò, l'ànima racional, nostre senyor déu la creà sens medi *in instant*,¹²¹ conjungint e infundent aquella en lo enbrion u el feto, essent ja organitzat en lo ventre de la mare, en lo degut y determenat temps, segons lo ésser masculí o femení. E perquè en lo dit istant de la sua creació no y concorren las causas segonas del susdit influix celestial, per ço l'ànima racional nostra és *libera*¹²² absolutament de tot lo susdit influix y de totes cosas e per ço següent¹²³ perpètua sens fi.

E qui aquesta matèria més complidament volrà entendre, mire en lo càntich XXV del *Purgatori*, hon veurà una maravellosa difinició de natura humana, allà hon diu lo qui's segueix:

*Ma come d'animal divenga fante,
non vedi tu: questo tal punto,
che più savio di te fé già errante,*

¹¹⁶ *sol* Resol, desfà, una qüestió, un dubte, una dificultat.

¹¹⁷ *instant*] *istant*.

¹¹⁸ *perpetuus* En llatí: que no cessa mai, continu, ininterromput.

¹¹⁹ *perpetua libera* En llatí: sempre lliure.

¹²⁰ *tantum* En llatí: només.

¹²¹ *in instant*] *in instant*.

¹²² *libera* En llatí: lliure.

¹²³ *següent* Entengui's 'sent'.

*si che per sua doctrina fé disgiunto
da l'anima il possibile intellecto,
perché di lui non vide organo assumto.
Apri la verità che vien nel pecto;
et sappi che, si tosto come al feto
l'articular del cerebro è perfecto,
Lo motor primo sopra lei se volge lieto
sopra tant'arte de natura, et spira
spirito novo de virtù repleto,
che ciò che truova activo quivi, tira
in sua substancia, et faci un'alma sola,
che vive et sente et sé in sé regira.¹²⁴*

En lo quart del *Purgatori* és moguda una gran qüestió en filosofia y l'auctor, en los precedents metres del XXV del mateix libra, solta y termena aquella theològicament y cathòlica contra la opinió de alguna secta de philòsophs, qui digueran que l'ànima racional, en l'ome, sobrevenia de *per accidens*¹²⁵ y que la potència vegetativa, en l'ome, era la formal substància, la qual no's podia corrompra ni variar sens corrupció del subjecte, qui és lo cors, y que lo vegetatiu, en lo enbrion u el feto, era la primera forma substancial y *que* après, sobrevenint lo racional, era de *per accidens* –com dalt és dit– així com en la pedra, que podén sobrevenir y variar diverces formas accidentals, com és la quadratura, triangle, rodonditat, colors y altras formas accidentals qui's poden variar y mudar sens corrupció del seu subjecte, però la primera forma substancial en la pedra, que és la *petraytas*,¹²⁶ nunca se pot corrompre sens corrupció del seu subjecte.

Y axí com aquesta conclusió és vera y màxima en los cursos elementats, generalment en tots, axí creyen, per semblant, ésser en l'oma, dient y afermant que l'oma qui jamés usava de rahó, *com* són los ignocents y altras intemperats, aquests tals digueren que no tenien ànima racional, sinó la vegetativa y censitiva.

E per ço, lo nostre doctor, com a catòlich cristià y gran philòsoph y excel·lent theòlech reprova la errònea opinió sobradita; mostrant que, com¹²⁷ nostre senyor déu crea e infunde l'ànima racional en lo enbrion o

¹²⁴ *Commedia*. Pg XXV,61-75 Averrois, filòsof àrab, no va saber localitzar a quin òrgan hi era l'intel·lecte possible, aquell que permet la consciència i el reconeixement d'idees abstractes i universals; això, però, no és així. Al moment de la fecundació, déu l'hi incorpora i l'ésser humà, fetus o embrió al dit moment de la fecundació, ja té ànima racional, que és el conjunt, doncs, de l'intel·lecte possible, el sensitiu i el vegetatiu.

¹²⁵ *per accidens* / *per accidens* En llatí: per accident, per casualitat. Que no sorgeix de la naturalesa essencial ni, tampoc, és el resultat de cap acció de la voluntat d'algú.

¹²⁶ *petraytas* Entengui's 'petraïtat', qualitat essencial de la pedra.

¹²⁷ *com* Entengui's 'quan'.

feto, lo vegetatiu y censitiu tira ab si, y és una sola ànima racional, qui viu y sent y pot usar de rahó. Y ella és la formal substància, que no's pot jamés corrompra, ans té vida per si i ésser perfet sens fi —com dalt és declarat.

Ara resta a dir alguna cosa de las pedras preciosas, *continuant* las grans obras de nostre senyor déu, en las quals resplendeix lo seu incomprendible poder y par que la sua magestat se adelita creant la bellesa de aquellas, per hon és de notar que la creació de aquellas no és sens gran causa, *quia deus et natura nichil agunt frustra*,¹²⁸ de hon poden los discrets argumentar que la tanta diversitat de excel·lents y delitables colors de maravellosa diafanitat no és sens argument de llur gran virtut, la qual, mirant los antichs hòmens de gran sciència, la tan singular obra del creador conegueren y la virtut de quiscuna posaren en scrits.

E per semblant y no sens molt asenyalada causa, manà y ordenà nostre senyor déu a Moisès, duch¹²⁹ del seu poble, que la sancta arca fos ornada de tantas pedras preciosas¹³⁰ a llaor y glòria sua, y per magnificar y honrar lo seu sanct temple o tabernacle.

E per ço no'm par sia rahó, deixar de fer expressa menció de las ditas excel·lents y nobles pedras preciosas, entre las altras cosas per nostre senyor déu creadas, sol per lo que toca a la glòria y lahor del seu infinit poder y presciència.

E per ço, lo gloriós sanct Johan¹³¹ en lo penúltim del seu *Apocalipsi* mirablament descriu la visió de la ciutat de déu, qui li fou mostrada devallant del cel, ab lo mur de or, ornada de innumerables pedras preciosas, lo nom de las quals en lur spècia y natura scriu que són dotze.¹³²

¹²⁸ *quia deus et natura nichil agunt frustra* En llatí: perquè déu i natura res no fan sense efecte ni resultat. (ARISTÒTIL 1495: *De celo et mundo* I,4).

¹²⁹ *duch* Conductor, guaiador de multituds.

¹³⁰ *pedras preciosas* Sobre les pedres precioses, déu diu a Moisès que han d'ornar la bossa del judici i no pas l'arca. És una bossa pectoral que duu el gran sacerdot amb estris per consultar déu. *Biblia* Ex 28,17-21: «La guarniràs de pedres, en quatre rengles. Al primer rengle: una sarda, un topazi i una maragda; al segon rengle: un robí, un safir i un jaspi; al tercer rengle: un jacint, una àgata i una ametista; al quart rengle: un crisòlit, un ònix i un beril·le. Les col·locaran filigranades d'or. Les pedres seran segons els noms dels fills d'Israel, dotze, d'acord amb els seus noms».

¹³¹ *sanct Johan* Sant Joan Evangelista (? , segle I – Efes, segle II?), deixeble o apòstol de Jesucrist a qui la tradició assigna el quart evangeli i l'*Apocalipsi*, textos de la *Biblia*.

¹³² *Apocalipsi* Text profètic de sant Joan. *Biblia* Ap 21,19-20: «Les pedres de fonament que sostenien la muralla de la ciutat eren agençades amb tota mena de pedres precioses: la primera pedra era jaspi, la segona, safir, la tercera, calcedònia; la quarta, maragda; la cinquena, sardònix; la sisena, sarda; la setena, crisòlit; la vuitena, beril·le; la novena, topazi; la desena, crisopres; l'onzena, jacint; la dotzena, ametista».

E, primerament, és de *considerar* la mirable belesa del carboncle, lo qual és robí, axí anomenat per lo seu ardent color casi fogajant a *carbone ignei*.¹³³ E quant lo robí se troba *en* lo superlatiu grau de perfectió en color y secsitat¹³⁴ de glassas¹³⁵ y sintillas,¹³⁶ y en *cantitat* de grandesa rahonable, és digna d'ésser nomenat carboncle, axí *com* aquell del comú de Venècia, lo qual yo he vist ab las altrás riquíssimas e instimables joyas de la senyoria, a l'altar major de la seu de Sant March. Y és casi de grandesa y *cantitat* de una rahonable castanya, no és taula sinó còdol y està en un joyell, en una barreta de vellut carmesí.

A mi fou dit *que* l posen al cap del duch, *com* lo créan, en loch de corona. Y al costat del dit carboncle, en un altra joyell, és hun robí taula de algun tant major *cantitat*, en figura *longa*, és de rahonable color, a mon juý, casi à XXI quirat, e lo carboncle à XXIII quirs, en lo superlatiu grau de color y perfectió. A mi fou dit *en* Venècia *que* lo dit robí taula costà a la senyoria, LM ducats; lo carboncle no's pot estimar lo seu preu.

Altras grans joyas mostren *con*¹³⁷ paren lo altar de Sanct March, en dotze coronas d'or y dotze pectorals de or, a forma de pits de home, y tots guarnits de finíssimes pedras de gran preu y una turquesa finíssima *tan gran que*, *con* plagàvan lo altar y las joyas, *com*¹³⁸ la missa fou dita en presència dels quatre procuradors de la senyoria, hu dels ministres se posà al cap la dita turquesa, casi és *com* una mige servellera, y entre las tantas joyas ha hun finíssim granat de forma de una caldereta casi de mig palm d'alt y serca hun palm de ample, ab algunas glassas de la mena natural, y encara que los granats no sien de gran preu, però la maravillosa grandesa, per no trobar-se tal en lo món, lo fa de molt gran valor.

En aquestas joyas y pedras finas del comú de Venècia me só volgut allargar per la honra de aquella ciutat, *hon* yo he rebuts molts beneficis y honras, però principalment a llaor de nostre senyor Déu, qui las ha creadas, y per manifestar la veritat del que en ellas he vist.

Del maracde,¹³⁹ la sua excel·lent verdor diàfana y graciosa és cosa insaciable la sua vista. Lo Sanct Grasal¹⁴⁰ del comú de Gènova és vertader

¹³³ *carbone ignei* En llatí italianitzat: carbó de foc.

¹³⁴ *secsitat* Sequedat, absència o manca de defectes, sense línies com si fossin d'aigua.

¹³⁵ *glassas* Glaça (>glaces), taca en una pedra preciosa.

¹³⁶ *sintillas* Sentilla (>sentilles), guspira.

¹³⁷ *con* Entengui's 'quan'.

¹³⁸ *com* Entengui's 'quan'.

¹³⁹ *maracde* Maragda.

y finíssim maracde. Y açò puc dir ab veritat, perquè venint yo de Nàpols ab lo il·lustre don Joan de Gallano, ambaxador del rey nostre senyor, essent en Gènova ab la galeassa¹⁴¹ de França per fer-li molta honra, lo governador y regidors de la ciutat li mostraren lo dit Sanct Grasal, que ells anoménan lo *Santo Catino*.¹⁴² E lo dit ambaxador se consertà ab mi que, après que l'haurien mostrat a sa senyoria y a tots los qui érem ab ell baix en la sachristia, pujaríam los dos alt hon estave lo Sanct Grasal, per hon sa senyoria, ab summas pregàrias y dolsas paraulas, pogué tant que acabà ab molt gran dificultat y quasi vensuts de molestas y longas pregàries, que'l deixaren pujar alt, en una tribuna on està lo Sanct Grasal. Y, ab la freqüència de la molta gent qui era baix en la sacristia, entrant lo ambaxador al peu de una scaleta, qui és closa y molt estreta, tenint-me sa Senyoria per la mà i jo molt junt ab ell, entrí dins, que l'ome qui obrí la porta no n'hagué sentiment fins que yo fui dins. Y axí junt, après de l'ambaxador, arribem a la tribuna hon estave alt, crech éran sis canonges qui havien mostrat als qui érem baix a la sacristia lo Sanct Grasal, e lo ambaxador se agenollà devant una caxa uberta hon estava lo Sanct Grasal sobra hun coxí de vellut blau. Y jo sobra lo muscle de sa senyoria, mentra feya oració tant longa com pogué, miré¹⁴³ a tot mon pler lo sant e millor joyell del món, lo qual és tan gran que, si fos cosa que molta gent qui són estats en Gènova no l'agués vist, yo dubtaria en dir lo que diré, dubtant que la veritat no fos reputada mentida.

Ell és fet a sis angles, casi de aquesta forma. E mirau quant pot ésser gran, que quiscun angle, a mon juý, ha sirca de tres quarts de palm, que per tots los dits sis angles seria lo àmbitu y vogi del sanct plat, sirca quatre palms e mig de cana de Barçalona, qui són tres palms e mig de cana de Montpayller.¹⁴⁴

E, per ésser cosa tant gran, si no fos una glassa natural de la sua mena mineral qui stà al costat del fons del Sanct Grasal, algú qui no hagués sciència del dificultós art *de lapidibus*¹⁴⁵ auria justa causa de dubtar que no fos contrafet. Però, sert, los qui han vera sciència de tal art no poran dir sinó que és natural y finíssim marachde *quia nemo negare potest quod natura*

¹⁴⁰ *Sanct Grasal* Sant Greal, plat fondo usat per Jesucrist a la santa cena (llegenda medieval).

¹⁴¹ *galeassa* Galiassa, gran vaixell, similar de la galera, però de proporcions superiors.

¹⁴² *Santo Catino* En italià: plat considerat el Sant Greal, conservat a Gènova, on el van dur els croats al segle XII, al Museo del Tesoro de la Cattedrale di San Lorenzo.

¹⁴³ *miré* Entenguí's 'mirí'.

¹⁴⁴ *cana de Barçalona* [...] *cana de Montpayller* Antiga mesura de longitud dividida en vuit pams (Països Catalans). La cana de Barcelona fa 1.555 m. La de Montpeller fa 1.982/1.988 m.

¹⁴⁵ *de lapidibus* En llatí (<*lapis, lapidis*): de les pedres.

*dat.*¹⁴⁶ E sol per excloura dels enteniments dels qui no tenen lo dit art qualsevulla pensament de dubte, per ço, nostre senyor déu per tuïció de la veritat, creant lo dit sanct vas, li concreà¹⁴⁷ la susdita natural glassa, la qual –*com* dit és– exclou tot dubte en los enteniments dels qui tenen la vera sciència del dit art. E la sua perfectíssima color i sechsitat diàfana és tant maravellosa que, si de aquell eren fetas pessas com la unglà tantas com se'n porien fer, valrien més de hun compte de ducats. Quant més, donchs, és la sua instimable valor y preu per ésser tot una tal pesa que tots los qui entenen aquest art diran que val més que cent carboncles?

E perquè aquest sanct plat serví al Sanct Dijous de la Sena, en aquell últim i darrer menjar y sena, que lo nostre redemptor féu ab los seus sancts deixebles y apòstols, en casa de aquell *sanct* y gloriós ciudadà de Jerusalem, deixeblefidelíssim seu, del qual sanct deixeble era lo dit plat, en lo qual fou posat en taula, davant lo Senyor, lo rostit anyell pasqual.

E perquè lo meu enteniment, com a lapidari que só, no pot *compendra* que jamés natura en lo mineral dels marchdas age produyt tal cosa; sobra aquest tan rahonable pensament, fas aquest prosupòsit e dich que lo dit *Sanct* Grasal, essent del dit ciudadà no era marchde, sinó jaspis¹⁴⁸ ho calcidònia¹⁴⁹ o altra natura de pedra fina de poca valor, *perquè*, si fos marchde *com* ara és, no fóra *en* poder del dit ciudadà, *per* rich y *per* potent *que* ell fos, *perquè* és de *considerar que*, en lo seu temps o dels seus antipassats, fóra lo inestimable joyell pervengut a notícia de algun emperador o gran rey *que* per ningun preu no l'aguere*n* deixat de *comprar*, ni axí, poch és de *pensar que* aquell mestre qui havia obrat y fet lo dit plat, si de mena de roca de marchda lo hagués fet, no l'haguera pogut tenir secret ni *tampoch* li convenia fer-ho, sinó per son útil *vendre'l* a algun gran rey o emperador, si's vol fos en lo temps de Alexandre,¹⁵⁰ Dari,¹⁵¹ Xersses¹⁵² y altres reys, axí en Pèrcia,¹⁵³ *com* en Egipte, Roma, Grècia y altres parts del món.

Per on és de creure que lo dit vas, si marchda fos, en poder del dit ciudadà no fóra sinó en poder de algun gran rey. E *per* ço, sobre las cosas sobraditas me par ser hun tal juý: ço és, que nostre senyor déu Jesuchrist, per memòria de aquell derrer menjar gloriós, ple de tanta congoixa,

¹⁴⁶ *quia nemo negare potest quod natura dat* En llatí: perquè ningú no pot negar el que natura dóna.

¹⁴⁷ *concreà* Crear ensems (dues o més coses).

¹⁴⁸ *jaspis* Jaspí.

¹⁴⁹ *calcidònia* Calcedònia.

¹⁵⁰ *Alexandre* Alexandre el Gran (? , 356 aC — ?, 323 aC).

¹⁵¹ *Dari* Darios III (? — ?, 331 aC), rei de Pèrcia (336 – 331 aC).

¹⁵² *Xersses* Xerxes I (? – ?, 465 aC), rei de Pèrcia (486-465 aC).

¹⁵³ *Pèrcia* Pèrcia, actual Iran.

agonia y treball de la crudelíssima y aserba mort que l'andemà devia passar y sofrir per nostra redemptió, volgué lo senyor omnipotent transsubstanciar aquell sant plat, hon havia menjat lo anyell pasqual, de jaspis o altra natura de pedra fina que primer era, en verdadera spècia de pedra de finíssim maracda y, ultra las rahons demunt ditas, consona molt a una piedosa contemplació que, de aquell piedós menjar ple de tantas làgrimas y sospirs de aquell primer covent¹⁵⁴ gloriós dels sants apòstols, als quals en aquella taula lo senyor los manifestà la sua santíssima passió, restàs algun gran senyal per memòria perpètua als faels christians.

Y aquesta contemplació pot proceyr de aquell dolcíssim parlar, ple de tanta suavitat, que lo nostre redemptor féu en la sancta taula als afflictos y trists dexebles, dient *desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis non bibam ammodo de hoc gemmine vitis donech bibam illud novum*¹⁵⁵ *in regno patris mei et cetera.*¹⁵⁶

E si algú, ignorant la noble natura del marchda, li par que de aquest Sant Grasal yo haja feta demesiada y prolixa mensió, no u diran així los qui tenen vera sciència del noble art *de lapidibus*, ans, d'estupenda admiratió, diran que la grandesa del dit plat, per ésser finíssim marchda, excedeix y traspassa tots los térmens del que per natural discurs natura hage jamés mostrat en lo món en la producció de la matèria prejàssent en los minerals de la spècia dels marchdas. Perquè certa cosa és que no's trobe en lo món que sia hun marchda ab tota perfecció de color y seccitat y netedat, que sia tan gran com una grossa castanya; quant més, donchs, és de grandíssima admiratió lo dit Sant Grasal, *sive* plat o *catino*, per ésser – com dit és– tan gran cosa y finíssim en lo quart y superlatiu grau de perfecció en totes cosas, axí en viva y seca color, com en netedat de glassas y sintillas, sinó aquella glassa que té al costat, en lo fons, quasi tirant a plasme,¹⁵⁷ de marchda, entre vert y blanch y groch, mesclada y de grandesa de huna bona fava, no tan ampla però al doble més longa, la qual –com dalt és dit– per divina providència¹⁵⁸ és estada creada en lo dit

¹⁵⁴ *covent* Assemblea, reunió de gent.

¹⁵⁵ *novum*] *uonum*.

¹⁵⁶ *desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis non bibam ammodo de hoc gemmine vitis donech bibam illud novum in regno patris mei et cetera* En llatí: desitjava ardentment de menjar aquest sopar de Pasqua amb vosaltres abans de patir. Us dic que des d'ara ja no beuré més d'aquest fruit de la vinya fins al dia que begui vi nou amb vosaltres al regne del meu pare. Aquest text és la unió de dos versicles bíblics, l'un de l'evangeli de Lluc (fins al punt) i l'altre de l'evangeli de Mateu (fins a la fi). *Bíblia (Vulgata)* Lc 22,15 i Mt 26,29. Els textos, literalment, són com segueix:

–Lc 22,15: [*et ait illis*] *desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar;*

–Mt 26,29: [*Dico autem vobis:*] *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.*

¹⁵⁷ *plasme* Prasma, varietat de calcedònia de color verd.

¹⁵⁸ *providèntia*] *pronidèntia*.

plat per mostrar lo seu poder, per las rahons demunt assignadas y per provar la verdadera spícia de maracda en lo dit plat.

Diamant és una pedra qui en dos cosas excedeix y avansa totas las altras pedras preciosas; ço és, en durísia y fortitut y en la sua preclara diafanitat, la qual als miradors porta delitosa admiratió la sua gran claredat y bellesa, specialment los qui són sus lo cristal·lí oriental, perquè hy à hun·altra mena en Pèrsia, qui són sus lo setrí,¹⁵⁹ són bons però no tant com los cristal·lins. Y la bondat y preus d'ells se estima segons las ayguas, perquè, si són ben sechs, són de major perfectió y bellesa y que sien nets de sintillas y de glassas y de pèls. La durícia y fortitut d'ells és en lo superlatiu grau de totes las cosas corpòreas que nostre senyor déu ha creadas en los alementats; en tal manera que no és cosa sobra la terra qui·l puga rompre sinó ell mateix.

E los acunsadors,¹⁶⁰ mestras qui han l'art de antallar·los, los antallen y·ls acunsen ab la fricació¹⁶¹ de hun diamant ab altra diamant y ab la pólvora d'ells mateixos los poleixen. La qual pólvora se fa en aquesta manera: que lo mestre acunsador met, en hun morter de acer fort temprat, diamants bruts, qui no són bons per acunsar, y la fricació de huns ab los altras, migensant lo colp del boix se polvoritzen y·s rompen en si mateixos, lo que ninguna cosa altra no poria fer, car no·ls romp lo morter ni lo boix, sinó ells mateixos ab la fortitut, huns¹⁶² ab altras, com dit és.

Encara que Plini,¹⁶³ *De naturals ystòrias*,¹⁶⁴ diu que lo diamant no·s pot rompre sinó ab sanch de cabró, cert a mi desplaue que hage a dir contra lo que ell ha escrit per ell ésser tan gran home de sciència, però yo só més obligat a la veritat que, tractant de aquesta matèria, callar·la y, si algú lo volrà scusar, deman açò als mestres de aquest art y sabran que la sanch de tots los cabrons del món no bastarien en mil anys a fer lo diamant més moll¹⁶⁵ del que natura l'ha fet fort, ni en altra manera de la demunt dita lo diamant vertader no·s pot entallar ni polir.

E si algú volrà dir que hage vist que hun argenter, encastant hun diamant, en lo reblar del gran fons l'age romput, yo dich que·s pot fer y molt sovint se fa; però tal rompra no·l fa lo martellet, sinó lo diamant mateix,

¹⁵⁹ setrí Cetrí, color verdós fosc.

¹⁶⁰ acunsadors Acunçador, tallador de diamants (italianisme).

¹⁶¹ fricació Fricció.

¹⁶² huns] huns.

¹⁶³ Plini Gaius Plinius Secundus, Plini el Vell (Como, ~24 – Stabia, 79), ciutadà romà de la classe dels equites o cavallers militars, càrrec de confiança imperial a la Tarraconense (any 73).

¹⁶⁴ *De naturals ystòrias* Única obra conservada de Plini (*Naturalis historia*), publicada l'any 77, que constitueix un corpus de dades científiques, encabides en trenta-set volums.

¹⁶⁵ moll Tou.

ab lo regurt y retun¹⁶⁶ del colp. Y així mateix se seguirà si hun diamant cau sobra una pedra, que's romprà, si cau de una finestra al carrer o de loch axí alt; però no'l romprà la pedra, qui és molla a respecte del diamant, sinó lo colp –com dalt és dit– qui retun y regurt la densitat del cos del diamant, de manera que, essent la més fort cosa corpòrea en durícia que nostre senyor Déu hage creada, níguna cosa ab fricació *sems* colp no'l pot rompre sinó ell mateix ab si mateix. Y açò sie avís als qui tindran diamants y sàpien que, quant més fort és la pedra, tant més és perillosa de rompre en la forma demunt dita.

Del balaix és cosa maravellosa la sua claredat y color, tirant a color de robí molt ardent, però no tant scura vermellor. Y són diferents en açò, que lo bon robí tira al color ardent sus lo carmesí y lo balaix tira la sua vermellor en algunas ayguas, quasi entre lo carmesí y la color de la rosa però molt poch. Y aquesta diferència, ni de las altras colors de las pedras, no's pot bé dar entendre en scrits ni rahonant, perquè sol està en l'art y sciència de la prespectiva, la qual los lapidaris per longa y freqüent pràctica tenen en lo enteniment y memòria, perquè las colors no són corpòreas y per consegüent no's poden pesar ni axí poch nombrar ni comtar ni mesurar.

E per ço, en aquest tant dificultós art, lo qui més ne sap és lo qui més l'à praticat; emperò, és menester que la pràctica hage adquisida sciència en diverces parts, perquè ni los preus ni las opinions no són tals en una província com en altra.

E per ço, lo bon lapidari joeller compra en Al-Cayre y en Domàs lo que après ven en Rodas, y algunas joyas compra en Rodas que après ven en Venècia, y altras compra en Venèsia que après ven en Roma y en Gènova y en Spanya. Y en Spanya compra safirs y marachdas y ven-los en Itàlia, que són en major preu allà si són bons i pessas eletas.

Essent yo l'any MCCCCLXXVI en Nàpols, hun joeller genovès portà a vendre hun balaix al rey don Ferrando y lo rey dava-li XXV mil ducats y lo joeller volie'n quaranta mil. Após oý dir, en Venèsia, que lo duch de Milà li'n donà trenta mil ducats. Ara quiscú pot pensar la bellesa de tal pedra y los discrets y hòmens d'enteniment coneixeran que, per ésser lo dit rey hu dels més savis i prudents reys y príncepts del món y poch acostumat de despendre los seus thesors en va, no aguera offert tan gran preu a la dita pedra si, per alguna rahonable causa, no li fos vist ésser

¹⁶⁶ *regurt y retun / retun y regurt* Truc i retruc, cop i recop, top i retop. De *regurt* (contracop, repercussió) i de *retun* (repercussió, contracop), seguint la lliçó de Lluís Faraudo de Saint-Germain. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Vocabulari de la llengua catalana medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain* <http://www.iec.cat/faraudo/>

rahó y faedor, si bé, per los ignorants, rústichs y grossers y de ànimo civil poria ser estimat lo contrari. Però si la rudesia y baixesa del llur entendra no u pot percebre, miren¹⁶⁷ la insigna ciutat de Venècia, regida y governada per tants notables enteniments de tanta saviesa y prudència que sempre treballen en créixer y augmentar lo stat de llur comunitat, de la qual ells mateixos són reys absoluts, y veuran¹⁶⁸ lo instimable preu y valor de tantas pedras preciosas del stat y senyoria del comú de Sanct March,¹⁶⁹ las quals ab grandíssim preu de llur thesor han compradas y contínuament compren, per ennoblir y enriquir y tenir en reputació lur stat –així com he dit atràs¹⁷⁰ tractant del carboncle de Sant March– y ultra lo dit carboncle tenen dos mirables balaxos: lo major, casi com hun mig ou de gallina; l'altre, menor, casi com un ou de polla. I tots són còdols y foradats y nuus, sens encastar, sinó qu'estan quiscú en una espira de hor, qui passa per lo forat, quiscú sobra hun candelobra de or. Tots són molt nets. Lo degut lur preu, per posar-lo en nombra seria menester lo vot y parer y juý de hun gran aplech de joyallers molt aprovats y per ço yo calle lo juý y parer meu.

De la pedra topaci no'm par rahó que reste a dir alguna cosa de la sua excel·lència, pus lo profeta Davit n'ha parlat en lo salm CXXXII en lo vers penúltim dient *ydeo dilexi mandata tua super aurum et topazion*,¹⁷¹ en què mostra lo profeta lo recort que ell tenia de la gran virtut que nostre senyor Déu ha donada en aquesta pedra que, los qui la porten, ab las suas degudas circumstàncias no hauran desig de carnal concupiscència de inonest e il·lícit ajustament de dona. E per ço, sol de aquesta pedra he volgut dir y manifestar la sua gran virtut y no de las altrás. E si algú las volrà saber, lige lo Albert Gran,¹⁷² qui altament ha tractat de las pedras preciosas y de lur virtut en lo seu tractat *De mirabilibus mundi et de secreto secretorum*.¹⁷³

Del safir diré alguna cosa de la sua bellesa y color celestial, del qual ha parlat Dant, en lo primer càntich del *Purgatori*, en lo metre qui's segueix.

¹⁶⁷ miren El subjecte d'aquest verb és *los ignorants, rústichs y grossers y de ànimo civil*.

¹⁶⁸ veuran El subjecte d'aquest verb és *los ignorants, rústichs y grossers y de ànimo civil*.

¹⁶⁹ comú de Sant March A Itàlia, el comú és una institució medieval de regiment de les viles independents i, doncs, Sant March n'era un més.

¹⁷⁰ atràs Arcaisme: enrere.

¹⁷¹ *ydeo dilexi mandata tua super aurum et topazion* En llatí: *aprecio els teus manaments més que l'or i el topazi*. *Bíblia (Vulgata)*. Ps 118,127. Literalment diu *ideo dilexi mandata tua super aurum et topazion*. La numeració dels psalms bíblics ha anat canviant i la de Ferrer no coincideix amb la d'ara.

¹⁷² *Albert Gran* Albertus Magnus (Lauingen, ~1200 – Colònia, 1280), dominicà i bisbe de Ratisbona, va deixar el càrrec per l'estudi i la redacció d'obres filosòfiques i científiques.

¹⁷³ *De mirabilibus mundi et de secreto secretorum* Llibre atribuït a Albertus Magnus.

*Dolce color d'oriental saffiro,
che s'accolleva nel sereno aspecto
nel aer, puro insino al primo giro,*¹⁷⁴

Dels safirs n'hi ha dos maneres: los millors són los orientals, tirant a flor de borage,¹⁷⁵ y que sien molt sechs, y de viva color, y nets de glassas y sintillas; los altrás se tròban al Puy de França, ha n'hi alguns de bons, y tots tiren a color escura y no són tan plasents a la vista com són los orientals, los quals, com són en perfectió, és jocundíssima y mirable la sua gran bellesa y diafanitat, la qual porte als miradors insaciable delit y alegria.

Turquesa és pedra que comunament y general és molt amada per tot lo món, y per totes maneres de gents, per la sua gran graciosa vista. Ha n'hi de quatre menas. La primera és en Pèrsia, en lo confí de la Índia *extra*¹⁷⁶ Ganges, en una província qui ha nom Bussàquia. I aquestas són las millors y de més alt color y de més preu sens comparació y tenen unas vetas xicas negres per los costats, y en assò se coneix la mena de aquellas, y de aquestas se'n tròban molt pocas. La segona mena és en Aiamia, qui és província entra Asíria y Armènia, y de aquestas venen moltes Al-Cayre, y en Domàs ha n'hi algunes de rasonables, però no basten a la perfectió maravillosa de la mena de Bussàquia, ni tenen la veta ni pichs negres com fan las de Pèrsia. La terça mena és en l'Anatàlia, en Turquia, en hun loch de montanya, qui à nom Calíndria, y aquestas ja no valen tant. La quarta mena és en Spanya, a l'Andalòsia; són de molt poca valor y de molt baixa color.

Las pedras preciosas són moltes y de diverces spècias, y, per no ésser larch, no he parlat ací sinó de set y més principals,¹⁷⁷—com atràs se mostra— las quals poden fer testimoni, ensemps, ab totes las altrás cosas atràs ditas en aquest breu tractat de la mirable e incomprensible potència, providència, magnificència y presciència de nostre senyor déu, qui, junt ab tant maravellós orde y bellesa dels cels y de la terra, ha creadas totes cosasen tal manera que, si nosaltras en aquesta mortal vida volem elevar lo enteniment nostre a las grans y altas cosas superiors, y los ulls corporals en aquestas cosas que miram y tocam y usam, cert no crech que sia axí gros enteniment humà que no vinga a la notícia y vera conexença de aquell omnipotent déu, qui tals y tan mirables cosas ha

¹⁷⁴ *Commedia*. Pg I,13-15 El Purgatori, blau com el safir, s'expandeix fins a la primera esfera.

¹⁷⁵ *borage* Borrajta, planta de flor blava.

¹⁷⁶ *extra* En llatí: fora, exterior a. Fa referència al Caixmir o, potser, a l'actual Paquistán.

¹⁷⁷ *de set i més principals* Carboncle (robí), maragda, diamant, balaix, topazi, safir i turquesa. Totes són esmentades a la *Biblia*, tret del balaix (Ex 28,17-21; Ez 28,13; Ap 25,19-20).

fetas y pogudas fer, y coneixerà que a la sua sola deïtat deu ésser dada glòria, honor y subirana lahor. Y que de ell sol devem sperar la sua beatitut y repòs sens fi, lo qual, per la sua summa bondat y amor comunicà als seus elets en la sua eternal ciutat de paradís sens fi. E los qui en aquesta alta contemplació estendran las alas de l'enteniment ja estant en aquesta mortal vida gustaran alguna part de glòria de aquella que, eternalment, posseÿren en lo seu sanct regne. Y aquesta conclusió és dantista, segons ell mateix tracta en lo profundo càntich x del *Paradís*, en los metras següents, tractant de la sanctíssima e indivídua trinitat.

*Guardando nel suo Figlio con l'Amore
che l'uno et l'altro eternalment spira,
lo primo e inefabile Valore
quanto per mente et per occhio si gira
con tanto ordine fé, ch'esser non pote
sansa gustar di lui ciò che remira.
Drissa dunque, lectore, a l'alte rote
meco la vista, dritto a quella parte
dove l'un moto et l'altro se perquote;
et li comincia a vagheggiar¹⁷⁸ ne l'arte
di quel maestro che tanto ad sé l'ama,
che mai da llei l'occhio non parte.
Vedi come da indi si dirama
l'oblico cerchio che pianeti porta,
per so disfar al mondo che li chiama.
Et se la strada lor non fosse torta,
molta virtù nel ciel sarebbe in vano,
et quasi ogni potenza qua giù morta;¹⁷⁹*

Aquells qui la profunditat y sentència dels precedents metres més extensament volran oyr y entendre ligen los comentos dels doctors qui·ls han exposats y veuran la mirable doctrina de l'auctor, mostrant com la sanctíssima trinitat, una substància y una sola essència en trinitat de personas, creà l'univers y los cels, ab diversos moviments y spectas¹⁸⁰ y figuras, per los quals, quiscuna cosa cau y pervé al seu proveÿt fi de hon resplesceix inefable glòria y laor de la sua excelsa y suprema magestat, qui, ab tant marvellós orde mediant, governa y sosté tot lo món.

¹⁷⁸ *vagheggiar*] *vagheggiar*.

¹⁷⁹ *Commedia*. Pa X,1-18 Les pedres precioses són mostra de l'ordre i la bellesa que estableix déu, les quals, poca cosa són, si s'admira, amb l'intel·lecte, el moviment dels astres, i amb els ulls, les meravelles terrenals. Els qui ho fan mentre són vius a la Terra, ja poden fer-se idea de l'estat de beatitud que hi ha al paradís, on l'amor i la contemplació són infinits i eterns. L'univers és un conjunt ordenat per déu i sempre sota la seva mirada, amb múltiples manifestacions, com ho són, entre d'altres, les dels moviments d'estels i planetes.

¹⁸⁰ *spectas* Aspectes.

Pus fins¹⁸¹ ací avem dit de la primera part de aquest tractat,¹⁸² circa la notícia y coneixensa de nostre¹⁸³ senyor déu, sens la qual ningú no'l poria amar ni tembre; ara reste a dir de la segona part per mostrar quant és necessari a l'home conèixer si mateix –com ja en lo proemi és dit– per entrar en lo exhamen de la sua consciència, rememorant y recogitant quals són stadas las suas obras en lo temps passat y quals són en lo present, y com són conformas o difformas als manaments y preceptes de nostre senyor déu, discorrent tot lo temps de la sua vida. Y com deu l'ome considerar la sua brevitat y fragilitat, y que lo nostre bé ni regne no és de aquest món de treball, y ple de misèria y calamitat, y deu pensar que lo bé y repòs nostre és en paradís, y per aquell atènyer y aconseguir devem treballar ab gran cura y summa diligència, amant, tement y servint a nostre senyor déu sobre totes cosas.

E, si l'ome és vell, deu considerar quals són estats los passos de la sua joventut. Y de la vellesa sua aver gran cura y sol·licitut, y no fiar de si mateix, perquè los vicis en los vells són molt perillosos y, en la fama y honra de aquells, molt detestables y molt desplaents a nostre senyor déu, perquè inorme cosa y molt contrària a l'orde de natura és que l'ome vell sia viciós. E per ço, en la sancta escriptura, en moltes parts, abomina y reprèn asprament los mals vells dient *inveterati dierum malorum et cetera*;¹⁸⁴ *preterea, maledictus puer centum annorum*, et cetera.¹⁸⁵

E cert tant quant és lege¹⁸⁶ cosa y aborrible lo desvergonyat vell viciós, no tement déu ni la honor y vergonya de aquest món, tant és de digníssima lahor y reverència lo virtuós y prudent vell, y molt digne de regir y governar los jóvens. E al bon vell no li deu desplaure la sua vellesa, encara que sia plena de treball y dolor, perquè per lo més bé de l'home, nostre senyor déu així l'à ordenada. Ni seria l'home bo ni savi vell si desijave tornar jove, perquè seria com aquell ambaxador tramès per son rey e senyor a hun altra rey: com fos per lo camí que, per pusil·lanimitat ho altre vil respecte, se'n tornàs sens complir lo seu viatge, del qual havent-lo complit degudament y bé, seria retribuït y satisfet de son senyor y posat en alt grau de honor.

¹⁸¹ *fins*] *fís*.

¹⁸² *tractat*] *tracat*.

¹⁸³ *nostre*] *Nroste*.

¹⁸⁴ *inveterati dierum malorum et cetera* En llatí: envelleix en dies dolents. *Bíblia (Vulgata)*, Dn 13,52. El text, literalment, diu *Inveterate dierum malorum*.

¹⁸⁵ *maledictus puer centum annorum, et cetera* En llatí: maleït el 'jove' de cent anys, etcètera. *Bíblia (Vulgata)*, Is 65,20. El text, literalment, diu [*quoniam*] *puer centum annorum [moriatur et peccator centum annorum] maledictus [erit]*.

¹⁸⁶ *lege* Lletja.

E aquest *eximpli*¹⁸⁷ deu bastar a quiscú perquè tots som certs que lo viatge nostre primer corre y va a la mort corporal, y, après de aquella, a la vida eterna. Y per ço, pus tots havem a morir de mort corporal, és gran rahó que no·ns desplaça lo morir, pus que la mort és porta, principi y camí per hon avem entrar al repòs de nostra beatitut, la qual per eternal possessió és atorgada als elets predestinats per nostre senyor déu, en la fruïció de la sua excelsa y clara visió.

E per ço, aquell savi y prudent cavaller, digne de reverent memòria, Énigo Lopes de Mandoça, marquès de Santillana,¹⁸⁸ en los seus *Proverbis*, persuadint y fortificant los bons vells en lur virtut, tractant de la vellesa virtuosa diu axí:

*Non te desplega la edad
postremera
como sea la carrera
de bondad
o modesta vegead
la qual refria
los vicios de mancebía
y mocedad.*¹⁸⁹

*Si dixeres por ventura
que la umana
muerte le es sercana
es gran locura
que piensa la creatura
ser nacida
para siempre en esta vida
de amargura.*¹⁹⁰

*Pues di por qué temeremos
esta muerte
como sea buena suerte
si crehemos
que passándola seremos
en reposo
en el templo glorioso*

¹⁸⁷ *eximpli* Exemple.

¹⁸⁸ Énigo Lopes de Mandoça, marquès de Santillana Ínigo López de Mendoza (Carrión de los Condes, 1398 – Guadalajara, 1458), poeta espanyol, imitador de Dant, autor dels *Proverbios*.

¹⁸⁹ *Proverbios* XV («De senectud o vejez»),95 La vellesa no ens ha de desplaure, és la darrera edat de la vida (carrera) i, deixant de banda els vicis de joventut, entrarem al cel.

¹⁹⁰ *Proverbios* XVI («De la muerte»),98 Només bogeria fa creure que s'és immortal.

*que atendemos.*¹⁹¹

Per semblant, lo dit marquès, per instrucció dels jóvens, en los dits seus proverbis diu axí:

*El comienzo de salud
es el saber
distinguir y conocer
qual es virtud
quien comienza en juventud
a bien obrar
senal es de no errar
en senectud.*¹⁹²

*Salomón sabiduría
procuró
con la qual administró
la señoría
del mundo la monarchía
universal
sin contienda ni yqual
compañía.*¹⁹³

No's maravellen los lectors perquè en aquesta matèria se fa menció dels proverbis del virtuós y bon cavaller Énigo Lopes de Mandoça, marquès de Sanctyllana, ni pensen que sia fora de la matèria dantista; perquè, no obstant que abunda en plenitud de moltes scièncias, ell fou molt gran dantista, segons en moltes parts dels seus proverbis mostren gran similitut en algunas auctoritats de les comèdies del dit doctor. E per ço, al propòsit de la concorrent matèria, són así intraduïts aquests cinch proverbis.

En los precedents proverbis mostra lo marquès que lo bon home deu comensar fer bonas obras en joventut, y porta per singular *eximpli* lo rey Salomó, lo qual, essent ell de mot poca edat, li dix nostre senyor déu que li demanàs tot lo que volgués, que tot lo y donaria. Y lo infant respòs *Senyor, yo só infant petit, ignorant. Dóna'm sciència, ab la qual puga regir y gobernar*

¹⁹¹ *Proverbios XVI («De la muerte»),100* La mort és porta de l'alegria, car de la vida amarga arribem a la beatitud del cel; només, és clar, si se surt sense pecat de la vida terrenal.

¹⁹² *Proverbios II («De prudencia e sabiduría»),16* Començar, de ben jove, fent les coses bé, és senyal de continuar fent-ho així quan s'és més gran. Això és possible si se sap, de ben jove, què és correcte i què no; perquè la virtut s'adquireix per costum, com se sap i deia Aristòtil. Un floc de neu no fa hivern: un bon acte aïllat no és la totalitat d'una vida.

¹⁹³ *Proverbios II («De prudencia e sabiduría»),17* Millor que les armes, millor que les riqueses, millor que la força, és el coneixement, la saviesa; tal com en Salomó va demanar a déu, en haver de governar el seu poble. I així, déu li'n donà, convertint-lo en l'home més savi.

lo teu poble.¹⁹⁴ E plagué tant a nostre senyor déu, aquesta tan justa e humil demanda, *per* ésser fill de rey, que li donà de la major sciència que jamés pur home hage haguda après de Adam.

E per ço, los jóvens, en quiscun stament, deuen ésser bé adoctrinats, y apartats de vicis, y ésser honests, y cortesos, y tements y amant a nostre senyor Déu sobre totes cosas; *perquè*, *con*¹⁹⁵ seran de edat *perfeta*, no hagen tant treball de corregir y esmenar a si mateixos, qui és cosa *tant* dificultosa que major dificultat és a hun rey saber ben regir y governar si mateix y la rebel·lió de la sua *censualitat* contra lo dictamen de la rahó que no regir tot son regne. Y la rahó és molt evident, *perquè* hun rey no sap ben regir a si mateix nunca regirà bé son regna y serà dit mal rey. E bé regir a si mateix no pot si, donchs, no coneix a si mateix y sos defectes y mancaments.

E per ço, és prou provat que a l'home cové y li és molt necessari que ell se conega, *perquè*, coneixent sos defectes, se porà corregir y esmenar; lo que fer no poria sens la cognició precedent, la qual cognició y vera coneixença, e de si mateix, no és exercitada sinó *per* los bons qui àman y temen a nostre senyor déu sobra totes cosas, *perquè* als mals obstinats y perversos no·ls plau *entrar* en lo exhamen de lur prava consiència, ans se adeliten en multiplicar lus¹⁹⁶ malas obras.

E per ço, és cosa que quiscú, mirant bé a si mateix y la vida sua, pot fer rahonable juý de la sua salvatió o damnatió; enperò, *secundum quid* et *non simpliciter*,¹⁹⁷ *perquè*, difinitivament, tal juý a la divina presciència és reservat –*com* ja és estat dit– sobra altra matèria.

E per bé conèixer l'ome si mateix, ha menester mirar principalment dos notables¹⁹⁸ cosas, dignes de gran recort. La primera és tenir sempre davant lo seu enteniment *que* lo seu cors és proceït de fanch y de la més vil y baixa matèria dels elements. Y així plagué a nostre senyor déu plasmar lo cors de Adam de llim de terra *perquè* se humiliàs y no ensuperbís ell ni los seus descendents. Y que per humilitat, qui és la més alta y suprema virtut, en *quant* ha *contradit* directament a la supèrbia del

¹⁹⁴ *Senyor, jo só infant petit, ignorant. Dona'm sciència, ab la qual puga regir y governar lo teu poble. Bíblia 1R 3,7-9: «...i jo sóc un jovenet i no sé com m'haig de comportar. El vostre servent es troba enmig del vostre poble que heu escollit, poble nombrós, que, de tan nombrós no es pot comptar. Doneu, doncs, al vostre servidor un cor atent per a judicar el vostre poble, per tal de destriar el bé del mal...»*

¹⁹⁵ *con* Entengui's 'quan'.

¹⁹⁶ *lus* Llurs.

¹⁹⁷ *secundum quid* et *non simpliciter* En llatí: relativament però no absolutament; el judici que es fa de la pròpia vida no és absolut ni determinant. L'únic judici vertader és el que fa déu.

¹⁹⁸ *notables*] *notables*.

nostre primer pare, *siam* exsalsats en Paradís. La segona cosa que l'ome deu considerar és que¹⁹⁹ nostre senyor déu l'à creat home racional a ymatge y similitut²⁰⁰ sua. Y axí ho dix, lo senyor, *faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* et cetera.²⁰¹

E per amor de l'home creà nostre senyor déu totes coses per son servey, y de totes lo féu rey y senyor, dient *preesset piscibus maris et volatilibus celi et bestiis que sunt in universa terra, et cetera*.²⁰² E per ço, deu mirar lo prudent y savi home lo seu corter²⁰³ de part sinistra, fràgil y baixa natura de terra, en la part corpulenta de la carn vermenosa²⁰⁴ y pudent, farcida de tanta calamitat y misèria, e súbdita a tantas infirmitats y malalties que, per ésser tantas y de tantas diversitats, tota la sciència dels naturals metges no basta a la vera curació ni a la plena cognició de aquelles. Per hon l'ome de bon enteniment, conexent a si mateix, deu calar las velas de la inflada supèrbia y presumptió, stimant, las coses de aquest món, vanes, axí com dix Salomó *vanitatis, vanitatum et omnia vanitas, et cetera*.²⁰⁵

E après que lo sapient y discret home haurà mirat y bé considerat lo sinistre seu corter ésser axí flach –*com* dalt és dit– és gran rahó y molt necessari *que* ell alse los ulls del seu enteniment y que mire lo seu dextre corter, *considerant* quant gran cosa és l'ome en la part racional. E *com* nostre senyor, en lo suprem grau de amor, après de amar a si mateix, ha més amat l'ome que totes las altrás creaturas intel·lectuals, y en los cels poceheix l'ome lo superlatiu grau de glòria.

E per ço, és gran y potentíssima rahó y de gran obligació, que de l'home procehesquen, en aquest món vivint, grans y excel·lents actes y obras de virtuts, per ço que,²⁰⁶ caminant en esta mortal vida per tal camí, pervinga al seu últim fi per lo qual déu l'à creat.

E –per lo que dalt és dit– apar que nostre senyor déu en la creatió de l'home l'à vestit de huna roba de dos draps. La mitat, a la part dreta, és

¹⁹⁹ *que] qne.*

²⁰⁰ *similitut] similitut.*

²⁰¹ *faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* et cetera En llatí: fem l'home a imatge nostra, semblant a nosaltres etcètera. *Bíblia (Vulgata)* Gn 1,26.

²⁰² *preesset piscibus maris et volatilibus celi et bestiis que sunt in universa terra, et cetera* En llatí: i que sotmeti els peixos, els ocells, els animals domèstics i els salvatges que són a l'univers i a la Terra, etcètera. *Bíblia (Vulgata)* Gn 1,26. El text, literalment, diu *et praesit piscibus maris et volatilibus caeli et bestiis universaeque terrae.*

²⁰³ *corter* Varietat dialectal: quarter, meitat, part simètrica de l'altra.

²⁰⁴ *vermenosa* Que cria o té verms.

²⁰⁵ *vanitatis, vanitatum et omnia vanitas, et cetera* En llatí: vanitat, vanitats i tot vanitat, etcètera. *Bíblia (Vulgata)* Eccl 1,2. El text, literalment, diu *vanitas vanitatum omnia vanitas.*

²⁰⁶ *que] qne.*

de brocat de fil de or, molt rich; l'altra mitat és de sardil,²⁰⁷ textit de llana de Sardenya de gros y molt vil pèl, per hon l'ome, axí vestit de dos colors tant diferents, sempre deu mirar lo fi per lo qual la divina providèntia l'à axí hornat y provey't de semblant vestidura.

E mirant si mateix, en la part dreta del brocat, *que* significa la part racional *nostra*, coneixerà *que* devalla de linatge alt y generós, *perquè* lo senyor dix *en* la creatió *nostra*, –*com* atràs és ja dit– *fassam* home a semblansa y similitut *nostra*. Cosa per sert de molta alta consideratió y contemplatió, qui als humils y cathòlics discrets és ocasió de exercitar las potèncias de l'ànima en loar, magnificar y, ab totas las suas forçes, regraciar a nostre senyor déu de tan excelsa gràcia.

Però los *superbos* inimichs de nostre senyor déu y de virtuts, mirant en si mateixos ésser axí hornats y vestits de tant rica y noble vestidura, no mirant la part sinistra de la roba del grosser sardil, se àlsan contra déu y gents en tanta supèrbia que, seguint la pravitat de Lucifer, qui, per semblant desorde fou lansat del cel, menyspresant déu y los seus sancts manaments y la justícia y leys temporals y no coneixent a si mateixos, són flagell y aflicció dels bons en aquest món; per hon és de notar que, als *superbos* y *prescits*, totes cosas lurs són ocasió de mal, *hoc*²⁰⁸ ancara los dons de natura, com és disposició, sanitat, eloquència, riquesas, honors temporals y, generalment, tots los beneficis rebuts de nostre senyor déu, qui, per la sua liberalitat, magnificència y *summa* bondat, fa exir lo Sol *per* los bons y *per* los mals, y *per* tots fa ploura y, generalment, a tots proveheix y sosté en aquest món, però en l'altra donarà a quiscú segons las suas obras.

E, per semblant, als *umils* y *predestinats* totes cosas los són ocasió de bé, axí pobretat *com* malalties, afliccions de malas senyorias y de mals hòmens, indisposicions corporals, y altrás moltas misèrias y calamitats, que los *umils*, tements y subiranament amants a nostre senyor déu, ab paciència comporten en aquesta mortal vida; però, en l'altra vida eterna, aconseguiran la glòria *supprema* de nostre senyor déu, axí com en lo càntich gloriós los promet la senyora nostra mare de déu, dient *esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes et cetera*.²⁰⁹ Paraules, en sert, de *grandíssima* dolsor, suavitat y consolatió per los humils pobras, y de orrenda y tremenda consideratió y espant per los *superbos*, farts y farcits de riquesas temporals, de las quals abusen y perverteixen lo recte fi per lo qual nostre senyor Déu las ha creadas.

²⁰⁷ *sardil* Sargil.

²⁰⁸ *hoc* Fins i tot.

²⁰⁹ *esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes et cetera* En llatí: omple de béns els pobres i els rics se'n tornen sense res. *Biblia (Vulgata)*. Lc 1,53. Vers del *Magnificat*, himne atribuït a la verge Maria. Ferrer ja ha fet aquesta cita anteriorment (pàgina 193).

E açò basta, per conclusió de la cognitió y notícia que l'ome deu haver de si mateix, perquè no sia enganat ni desabut en la estimació de l'ésser seu.

La terça cosa que molt és necessària a la salut y salvatió de l'home per aconseguir la vida eterna és sovint pensar que té a morir y venir davant lo tribunal juý de nostre senyor déu, y pensar y creura fermament que los qui hauran fetas bonas obras y servats los manaments y leys de nostre senyor déu seran col·locats en la vida eterna, e los qui mal hauran viscut y fet lo contrari seran trabucats en lo suplici del foch infernal, axí com és escrit en lo *Símbol de la sancta fe cathòlica per Athanasius*, dient *et qui bona egerunt ibunt vitam eternam; qui vero mala in ignem eternum hec est fides catholica et cetera.*²¹⁰

E per ço, quiscú deu estar atent y pensar lo die de Cap d'Any ja si'l veurà complit, e lo primer die del mes pensar si'l veurà acabat, y lo dilluns deu pensar si serà viu lo dissabta, e encara és menester estrènyer més lo pensament que, com lo Sol yx, deu pensar si'l veurà post y tal va a dormir, sa y alegra al vespra, que al matí lo troben mort al lit. E per ço nostre senyor déu, per despartar los negligents qui *nunca*²¹¹ pensen que han de morir pròvidament y benigna, los exhorta dient *vigilate quia nescitis diem neque horam*,²¹² y en altra part diu, lo senyor, *estote parati et cetera*,²¹³ en sert, paraules són de gran recort. E si los prescits e ignorants diran que tenint tant sovint la mort a la memòria seria abreviar y dar treball a la vida corporal. O, miserables, los qui tant damnat juý fan!

Y qual és l'om, de qual stament o condició sia, que trobant-se en mar en gran tempesta y fort ona²¹⁴ que no pens contínuament al perill de la mort sua, per just o peccador que sia? Quant més, donchs, deu pensar en lo tremende y dubtós perill del pas de la mort, y, contínuament, preparar de surgir la nau de la sua consciència en tranquil·la y segur port, y calar a baix las velas de las turbacions y negocis temporals de aquest món, y aparellar àncoras de virtuts y xàrsia²¹⁵ de bonas obras ab gran diligència per aconseguir repòs en lo port de salut en Paradís, en glòria eterna?

²¹⁰ *et qui bona egerunt ibunt vitam eternam; qui vero mala in ignem eternum hec est fides catholica et cetera* En llatí: els qui van fer bones obres aniran a la vida eterna; els qui en van fer de dolentes, veritablement, aniran al foc etern; aquesta és la fe catòlica etcètera. És el final del *Quicumque vult*, text que constitueix una definició o professió de fe, introduït a la litúrgia cristiana durant l'alta Edat Mitjana. Se'l coneix com el *Credo o Símbol de la santa fe catòlica* de sant Atanasi.

²¹¹ *nunca*] *nnca*.

²¹² *vigilate quia nescitis diem neque horam* En llatí: vetlleu, doncs, perquè no sabeu el dia ni l'hora. *Bíblia (Vulgata)*. Mt 25,13. El text, literalment, diu *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*. Igualment, amb algunes petites variacions, a Mc 13,33 i Lc 21,36.

²¹³ *estote parati et cetera* En llatí: estigueu a punt etcètera. *Bíblia (Vulgata)*. Mt 24,44 i Lc 12,40.

²¹⁴ *ona*] *oua*.

²¹⁵ *xàrsia* Xarxa.

E per ço, l'auctor, mogut de caritat y amor del *proïsma*, per il·luminar las tenebras y escuredats dels enteniments dels ignorants, mirablement, ordena los metras –devall scrits– en lo càntich XXVII de l'*Infern*, mostrant als lectors quant és necessària y saludable al cristià la consideració de la mort, la qual, cert, no és aspra als bons predestinats, però és mala y orrenda als prescits perversos. E per ço, és peci²¹⁶ senyal de l'home que mal vivint y mal obrant en aquest món, tostemps volria viure. Y són aquests los metras següents.

*Quando mi vidi giunto in quella parte
di mia etate ove ciaschú dovrebbe
calar le vele et raccoglier le sarte,
ciò che pria mi piaceva, alor m'incerebbe,
et pentutto et confesso mi rendeì;
o miser lasso! che giovato serebbe.*²¹⁷

En los precedents metras apar –com dalt és dit– quant és necessari a nosaltras, en aquesta mortal vida, tenir davant los ulls del nostre enteniment lo infal·lible pas de la mort, perquè tot lo bé nostre se pert o's guanya en aquell punt, per quant lo senyor diu *ubi te invenero ibi te judicabo*.²¹⁸

Del qual parlar de nostre senyor déu, devem pendre tal doctrina que sempre, ab gran diligència, devem estar aparellats a ben morir y qui bé viu, bé mor, e qui²¹⁹ bé mor, bona li és la mort, sens la qual no podem aconseguir lo nostre fi, perquè és porta y camí de nostra eternal vida. E per ço, ab gran estudi devem treballar en preparar-nos a ben morir. E morint bé serem en paradís confirmats en vida durable sens fi ab lo nostre creador, la glòria y clara visió del qual seria imposible aconseguir sens medi e intercessió de la suprema reyna del cel y de la terra, mare sua, axí com testifica lo nostre auctor en l'última càntica del *Paradís*, elegantment y gloriosa, metaforisant, fingint ésser en lo cel Impírio, loch de nostra beatitut y paradís, hon li fou necessari la intercessió de nostra prefata²²⁰ senyora mare de déu, per aconseguir la visió y fruïtió de la divina y excelsa majestat com a thesorera de totes las gràtias que nostre senyor déu dóna en lo cel y en la Terra.

²¹⁶ *peci* Neci, que no sap el que podria o hauria de saber.

²¹⁷ *Commedia*. In XXVII,79-84 El penediment dels pecats, abans de la mort, pot dur el perdó de déu.

²¹⁸ *ubi te invenero ibi te judicabo* En llatí: on et trobi, allí et jutjaré. Màxima llatina encara vigent d'ençà del codi de Justinià (segle VI). Segons el cristianisme, déu jutja al moment previ a la mort i un penediment a darrera hora pot dur a la salvació.

²¹⁹ *qui*] *qui*.

²²⁰ *prefata* Cultisme(<*praefatum*): predit, dit abans.

E per ço, humilment y devota, ab cant de gran dolsor, l'auctor ordena la següent oració, dressada a la Verge plena de gràtia y de glòria sens fi, advocada nostra, dient:

*Vergine Madre, figlia del tuo figlio,
humile et alta più che creatura,
termine fixo d'eterno consiglio,
tu sei colei che l'humana natura
nobilitasti sì, che'l suo fattore
non disdegnò di farsi sua factura.
Nel ventre tuo si raccesse lo amore,
per lo cui caldo ne l'eterna pace
così è germinato questo fiore.
Qui sei ad noi meridiana face
di caritate, et giuso, intra'mortali,
sei di speranza fontana vivace.
Donna, sei tanto grande et tanto vali,
che qual vol gracia et ad te non ricorre,
sua disianza vuol volar sanz'ali.
La tua benignità non pur soccorre
a chi domanda, ma molte fiata
liberamente al dimandar precorre.
In te misericordia, in te pietate,
in te magnificencia, in te s'aduna
quantunque creatura à di bontate.
Hor questi, che d'ill'infima lacuna
de l'universo infim qui ha vedute
le vite spiritali ad una ad una,
supplica te, per gracia, di virtute
tanto, che possa co gl'occhi levarsi
più alto verso l'ultima salute.²²¹
Preterea
Li ochi da Dio dilecti et venerati,
fissi ne l'orator, ne dimostraro
quanto i devoti prieghi li son grati;²²²*

En los precedents metres Dant ha mostrat que, per mijà d'aquesta sancta oració, ab la qual la intemerada mare de déu intercedí per ell la divina majestat que, per amor sua, li fou mostrada alguna part de la sua

²²¹ *Commedia*. Pa XXXIII,1-27 Déu va decidir, per raó de la noblesa de la mare de déu, convertir-se en seu fill. Al paradís, és la faç de la caritat, i a la Terra, l'esperança de l'ésser humà. Bondat, magnificència, misericòrdia, benignitat i generositat, fins i tot amb qui res no demana, són virtuts de la mare de déu, a qui Dant demana que l'ajudi de veure déu.

²²² *Commedia*. Pa XXXIII,40-42 La mare de déu es complau ajudant els qui li pregunen.

inconprensible escència, tanta quant lo seu creat enteniment fou fet capax poder entendre en aquella visió, de la qual mirablement descriu, en los següents metres, lo modo y forma, dient en lo predit càntich:

*Nella profunda et chiara subsistensa
de l'alto lume parvemi tre giri
di tre colori et d'una contenensa;
et l'un da l'altro como iri da iri
parea reflexo, e'l terso pareva fuoco
che quindi et quinci equalmente spiri.
O quanto è corto el dire et come fioco
el mio concepto! et questo, a quel che io vidi,
è tanto, che non basta a dicer 'poco'.
O luce eterna che sola²²³ in te sidi,
sola t'intendi, et da te intellecta
et intendente te ad me arridi!
Quella sirculacion che si concepta
pareva in te come in lume reflexo,
da gl'ochi mei alquanto sircumspecta,
dentro da sé, dal suo calor stesso,
mi parve pincta da la nostra efige:
per che'l mio viso in lei tucto avea messo.
Qual i'l geomètra che tutto s'affige
per misurar lo cerchio et non ritrova,
pensando, quel principio ond'egli indige,
tal era io a quella vista nova:
veder volea come si convenne
l'imgo al cerchio et come vi s'indova;
ma non eran da ciò le proprie penne:
se non che la mia mente fu percossa
da hun fulgore in che sua voglia venne.
Àl'alta fantasia chi mancò possa;
ma già volgea al mio disio e'l velle,
sì come rota che equalmente²²⁴ è mossa,
lo amor che muove el sole et l'altre stelle.²²⁵*

²²³ sola| sosa.

²²⁴ equalmente| equalmente.

²²⁵ *Commedia*. Pa XXXIII,115-145 Déu és tres cercles iguals, fets de tres colors. Dintre d'un hi ha la imatge de l'ésser humà i això el fa objecte de curiositat i, alhora, inconprensible a la ment, que no té capacitat d'arribar-hi. Una llum sortida de déu, un fulgor, permet de comprendre-ho; de seguida, però, allò que hom entén es desfà com si res; només un instant de saber-ho tot i el món, de bell nou, gira com sempre, mogut per amor de déu. I fi.

En los propscrits metres, lo nostre venerable y reverent doctor Dant posa fi y conclusió a la sua mirable obra del *Paradís*, mostrant –com ja és dit– com, per intercessió de nostra senyora mare de déu, li fou *largida*²²⁶ gràcia divina²²⁷ *in extasim per modo raptó*,²²⁸ en tal manera que lo seu enteniment fou elevat sobra natural discurs, en veura y contemplar la divina escència abstractivament, per acte intel·lectual. Los quals metras y altras de las suas comèdias són de tan alta y difficultosa exposició que –com ja atràs per mi és estat dit– se deixa al sapient y cathòlic magisteri dels sagrats doctors theòlechs; que, per a mi y per los simples y de baixa intel·ligència, voler prosumir alsar los ulls a tant fluida²²⁹ y resplendent lum, seria major inconvenient que al vispertillo²³⁰ voler mirar los raigs del Sol al mig del die.

E per ço, fas fi en aquest breu tractat, suplicant a nostre senyor déu que si en alguna cosa yo hauria desviat y passats los térmens de la recta y vera intel·ligència dels atràs preal·legats metres de las profundas comèdies de l'*Infern*, *Purgatori* y *Paradís*, que li plàcia, per la sua clemència y bondat, me vulla perdonar.

E –com ja atràs he dit en altre loch– yo remet tot lo *que* he dit al juý y correctió dels qui millor de mi enténan la sancta y sàtira doctrina del prenomenat doctor, lo qual, mogut per obra de l'sperit sanct, és estat quasi hun agricultor qui, ab laboriosa diligència mirablement y ab art de subtilíssim *enginy*, ha treballat, arrancat y destruyt las malas erbas del camp de las conciènsies humanas, a fi que aquellas no empatxadas ni subfogadas²³¹ de vicis y peccats púgan produyr lo fruyt de sanctas operations, per las quals, seguint la sua salutífera doctrina, aconseguesquen lo últim fi de gloriós y eternal repòs, lo qual la divina liberalitat y bondat inmensa, per sola sua amor, ha promès als qui sobiranament amaran, honraran y tembran la sua incomprensible e omnipotent majestat.

*Deo gracias.*²³²

*Finis.*²³³

²²⁶ *largida* En italià antic (<*largita*): donada amb llarguesa, generositat, liberalitat.

²²⁷ *divina*] *didivina*.

²²⁸ *in extasim per modo raptó* En llatí: en èxtasi sobtadament.

²²⁹ *fluida*] *fuluïda*.

²³⁰ *vispertillo* Vespertilió, rat penat.

²³¹ *subfogadas* Sufocades, ofegades.

²³² *Deo gracias* En llatí: gràcies a déu / a déu gràcies. Frase per expressar la satisfacció d'haver acabat allò que es volia fer; en aquest cas, el text de les *Sentències catòliques*, si més no la primera part dita *Conclusions*. La frase llatina literal és *Deo gratias*.

²³³ *Finis* En llatí: fi.

*Vidit inquisitor.*²³⁴

*Frater Ioannes Iubinus,*²³⁵ *episcopus constantinensiset doctor theologus.*²³⁶
*Subscripsit.*²³⁷

²³⁴ *Vidit inquisitor* En llatí: Vist per l'inquisidor.

²³⁵ *Ioannes Iubinus* Joan Jubí (Mallorca, ~1500 – Barcelona, 1571), monjo franciscà nomenat bisbe absent de Constantina (1542), a Numídia (ara dita Algèria), i, per ço, bisbe adjutor del de Barcelona, Joan Cardona.

²³⁶ *theologus*] *theologns*.

²³⁷ *Frater Ioannes Iubinus, episcopus constantinensis et doctor theologus. Subscripsit.* En llatí: Fra Joan Jubí, bisbe de Constantina i doctor teòleg. Signat.

[94 – 95 /
PÀGINES
EN BLANC]

Meditació o contemplació sobre lo santíssim loch de Calvari,²³⁸ feta per mossèn Jaume Ferrer, la qual trobí en lo mig de les sues oras, en las quals estan il·luminats los misteris de la passió de nostre suprem déu creador y redemptor.

²³⁸ *Calvari* Lloc comú d'ajusticiament, situat en un pujol al nord-est de Jerusalem, 'mont Calvari', on, segons els evangelis, fou crucificat Jesucrist.

En nom de nostre senyor déu Jesuchrist y de la humil verge sancta
Maria. Stació del sanct loch de Calvari.

De tots los sagrats lochs de sanctíssima veneració qui són en la terra sancta de Jhesusalem, hon se principia y acaba la sanctíssima y crudelíssima passió del nostre redemptor Jesuchrist, he trobat yo, peccador, aquells indignament visitant, ésser lo més principal lo sanctíssim loch de Calvari, en lo qual és lo propri forat hon fou dressada la sanctíssima vera creu ensemps ab lo sacratíssim cors de Jesuchrist, en una roca qui té de alt XIX scalons y baix, al peu de vogi, circa XXX passos, scituada al mig del sagrat temple del sanctíssim sepulcre del nostre redemptor, en lo qual loch y creu sanctíssima se obrà lo gran i ardu misteri de la tant desijada y lacrimada redemptió del peccat del nostre primer pare, per lo qual nostra natura humana²³⁹ fou privada de la sua excelsa original justícia y cayguda en dampnatió eterna.

Aquest és lo propri loch nomenat *locus redemptionis*²⁴⁰ nostre. Aquest és lo més sanctíssim loch del món, en lo qual fou celebrat lo major acte e misteri que jamés nostre senyor déu Jesuchrist hage obrat en cel ni en terra, y per lo qual, a la summa bondat som més obligats. Aquest és lo sanctíssim loch hon se pagà lo inestimable e innumerable preu de tota la preciosa sanch de Jesuchrist. Aquest és lo més piadós loch y més travessant lo cor dels contemplants, en lo qual estant lo nostre redemptor alt en la creu, cruelment clavat en suprema agonia de mort, plorà agrament y amara,²⁴¹ mirant lo redemptor la gran part de natura humana qui's perdia, obstinats en lur malícia, no volent-se aprofitar de la summa y profundíssima misericòrdia del redemptor, qui per lo seu clementíssim amor y summa bondat ha volgut rembre²⁴² lo nostre perdut bé per lo peccat del nostre primer pare.

E axí stant lo nostre redemptor cruelment clavat en creu ab lo gran pes del seu preciós cors, qui solament se sostenia als grans claus, dels seus preciosíssims peus y mans, y lo seu sanctíssim cap de cruels y feroços spines coronat, travessant lo sanctíssim cervell del seu divinal cap, per les quals més principals dolors de inconparable, e inaudita ni jamés pensada tan orrenda y fera passió de turment en cors humà; per ço gonyà lo redemptor lo premi de nostra sanctíssima redemptió. E ja apropincant²⁴³ lo trànsit de la mort, ab veu afflictíssima, cridà altíssim crit, dirigit al pare

²³⁹ *humana*] *huma*.

²⁴⁰ *locus redemptionis* En llatí: lloc de la redempció.

²⁴¹ *amara* Italianisme: amarga.

²⁴² *rembre* Redimir.

²⁴³ *apropincant* Apropinquant, aproximant.

eternal dient: *Eli, Eli, lama t̄zabatani? Quod interpretatur: Deus meus, Deus meus, ut quid de reliquisti me?*²⁴⁴

E axí stant lo redemptor alt en la creu cruelment clavat, *in extremo et ultimo articulo mortis iterum clamavit*,²⁴⁵ humilíssimament, comanant la sua preexcelsa ànima al pare eternal dient *Pater in manus tuas comendo spiritum meum*²⁴⁶ et *inclinato capite tradidit spiritum*²⁴⁷ et *in hoc redemptus est mundus propter summam bonitatem et misericordiam dei in dicto sancto loco Calvarie qui est medius mundi ut ait magnus rex et profeta Davit profetando dicens «operata est salus in medio terre»*.²⁴⁸

E per ço, al mig del sagrat temple del sanctíssim sepulcre del nostre redemptor penge una corda ab una pedra rodona, com lo cap de un home; baix, sobre una pedra marbre hon són sculpides letres latinas, qui diuen axí *hic est locus ubi fuit inventum caput ade id est medius mundi*.²⁴⁹

Sobre la excelsa contemplació demunt ordenada, los sancts doctors christians, tractant de la mirable y sanctíssima passió del nostre redemptor, han dit y afirmat dient que major mèrit se acquista endevotament y ab vera caritat contemplar y meditar en la crudelíssima y acerbíssima mort y passió del nostre redemptor, que si cent anys, dejunant a pa y aygua, peregrinant anàssem per lo món.

E per ço, nosaltres christians, qui de tan alt y excel·lent benefici som renats y remuts per la preabundant misericòrdia, amor y pietat del nostre redemptor, ab summa amor y caritat, continuant per infinit terme, façam humilíssimas gràcias de l'infinit benefici que de la sua deïtat y humanitat havem rebut. E pus ara y eternalment, lo nostre redemptor és en lo seu infinit regne de subirana glòria, déu home, home déu omnipotent, alsem

²⁴⁴ *Eli, Eli, lama t̄zabatani? Quod interpretatur: Deus meus, Deus meus, ut quid de reliquisti me?* En arameu: *Eli, Eli, lama t̄zabatani?* En llatí: Que vol dir: Déu meu, déu meu, per què m'heu abandonat? *Biblia (Vulgata)*. Mt 27,46.

²⁴⁵ *in extremo et ultimo articulo mortis iterum clamavit* En llatí: al darrer moment abans de la mort, va cridar de nou.

²⁴⁶ *pater in manus tuas comendo spiritum meum* En llatí: Pare, a les teves mans encomano el meu esperit. *Biblia (Vulgata)*. Lc 23,46.

²⁴⁷ et *inclinato capite tradidit spiritum* En llatí: i, inclinat el cap, va lliurar l'esperit. *Biblia (Vulgata)*. Jo 19,30.

²⁴⁸ et *in hoc redemptus est mundus propter summam bonitatem et misericordiam dei in dicto sancto loco Calvarie qui est medius mundi ut ait magnus rex et profeta Davit profetando dicens «operata est salus in medio terre»* En llatí: i en això, el món és redimit per la més alta bondat i misericòrdia de déu, al dit sant lloc del Calvari, que és enmig del món, com diu el gran rei i profeta en David profetitzant dient «el bé ha estat fet al centre de la Terra». La profecia final és d'un psalm bíblic. *Biblia (Vulgata)*. Ps 73,12. El text, literalment, diu *operatus est salutes in medio terrae*.

²⁴⁹ *hic est locus ubi fuit inventum caput ade id est medius mundi* En llatí: aquí és el lloc, on va ser trobat el cap d'Adam, és a dir el centre del món.

los ulls al cel y, contemplant, veurem lo nostre redemptor, asentat a la dreta part del Pare eternal, *id est*²⁵⁰ a la honrada part de la sanctíssima trinitat.

Y veurem la preexcelsa ànima sua y cors glorificat, ab senyal de suprema y potentíssima victòria, coronat per excels y decent premi de la sua santíssima passió, *ut supra*²⁵¹ coronat rey dels reys et *dominus dominantium*,²⁵² regnant eternalment, y igual ab lo pare y ab lo sperit sanct, en trinitat de persones e unitat de essència y jocundíssima glòria sens fi, la qual, encara *que* yo só gran peccador, yo firmament confie ab summa fe y sperança possehir y fruir, migensant, emperò, la abundant misericòrdia e summa bonitat de l'altisma, al qual, com a creatura sua y cathòlic christià, humilíssimament me coman, em do, ara, per tot temps.

Y tot lo que en la sobredita contemplació yo he dit y scrit, entench y és ma intenció y voluntat ésser *secundum ordinem romane ecclesie et non aliter*.²⁵³

Deo gracias.

*Sit nomen domini benedictum semper.*²⁵⁴

Frater Ioannes Iubinus, episcopus constantinensiset doctor theologus. Subscripsit.

²⁵⁰ *id est* En llatí: ço és.

²⁵¹ *ut supra* En llatí: com abans havia estat.

²⁵² *dominus dominantium* En llatí: senyor dels senyors.

²⁵³ *secundum ordinem romane ecclesie et non aliter.* En llatí: segons l'ordenació de l'església romana i no pas d'altra manera.

²⁵⁴ *Sit nomen domini benedictum semper* En llatí: Beneit sia, per sempre, el nom del senyor.

Letras reals molt notables, fetas a mossèn Jaume Ferrer, respostes e regles per ell ordenades en cosmographia²⁵⁵ y en art de navegar, les quals, XVII anys ha, trobí ensemps ab lo *predit* sumari de *què* tinch los matexos originals.

²⁵⁵ *cosmographia* Terme emprat antigament per 'geografia', entesa com a descripció i estudi de la superfície de la Terra i de diversos fenòmens relacionats amb la presència i l'activitat humanes.

[104 /
IMATGE]

Letra feta als molt cathòlics reys de Spanya, don Ferrando y dona Ysabel, per mossèn Jaume Ferrer, acerca lo compartiment que sas reals altezas feren ab lo rey de Portugal en lo mar Oceano.²⁵⁶

A los muy altos y muy poderosos reyes de Spanya etcétera, por la gracia de Dios, nuestros muy virtuosos señores.

Muy altos y muy poderosos reyes,

don Joan de Lanussa, lugartiniente de sus altezas, por dos vezes me ha mostrado unos capítulos, en que sus reales altezas mandan saber la determinati6n acerca el compartimiento que sus altezas han fecho con el illustríssimo rey de Portugal en el mar Oceano, partiendo del cabo Verde, por línea occidental, fasta el término de CCCLXX leguas.

Y por esto, muy altos y sereníssimos reyes, yo he mirado quanto mi baxo entender ha podido, aboque tarde y no tan presto como quiziera, por alguna mía indisposici6n. Y así, embió con un hombre mío a sus altezas una forma mundi, en figura extensa, en que podrán ver los²⁵⁷ dos emisferios, conviene saber, el nuestro Ártico y el oppósito Antártico. Y, ansímismo, verán el círculo equinoccial²⁵⁸ y los dos trópicos de la declinaci6n del Sol y las siete climas. Y cada uno destos círculos, puesto en su proprio lugar según en el tratado De la spera y en el De situ orbis, los doctores mandan y comparten por grados.

Y, porque más claramente sea vista²⁵⁹ la distància de las dichas CCCLXX leguas quanto se extiende por línea occidental, partiendo del dicho cabo Verde, por esto, he yo intercecado de polo a polo, la dicha distancia con líneas coloradas que en el equinoccio²⁶⁰ distan 23 grados y, con ángulos agudos, las dichas líneas corresponden a los polos del mundo en esta figura.

²⁵⁶ *mar Oceano* Océa Atlàntic. Joan de Lanussa (Juan de Lanuza y Garabito, lloctinent de Catalunya entre 1493 i 1495) havia mostrat, a Ferrer, dues vegades, les ordres dels Reis Catòlics, manant que se'ls expliqués on arribaven les 370 llegües de distància, més enllà de les illes de Cap Verd, que havien de sotmetre's a la sobirania de Portugal. Havent estudiat la qüestió, Ferrer tramet als reis un mapamundi, on hi ha marcades de diferents colors les àrees que corresponen a cadascuna de les dues monarquies, aplicant-hi els coneixements geogràfics de Ptolemeu i Johannes de Sacrobosco. Per acabar, Ferrer ofereix de franc, als dits reis, els seus serveis, béns i habilitats. Barcelona, 27 de gener de 1495.

²⁵⁷ *los*] *lo*.

²⁵⁸ *círculo equinoccial* Equador.

²⁵⁹ *vista*] *visto*.

²⁶⁰ *equinoccio* Equador.

Y todo el que será travessado de líneas amarillas será el que pertenece al ilustríssimo rey de Portugal, la buelta del polo Antártico. Y esta distancia de mar terminan las dichas CCCLXX leguas, que son 23 grados –como susodicho es– partiendo del cabo Verde, por línea occidental.

Y si por esta determinación mandaran sus altezas yo vaya aquí; por cierto de muy grande y muy obediente amor, yo andaré a todas mis costas, sin ningún interés.

Y en buena verdad, todo lo que en este mundo tengo, es mi desseo sea para poder servir a sus reales altezas, las quales la²⁶² inmensa trinidad siempre tenga en su custodia y protección, con muy luenga y muy próspera vida.

De Barcelona, a XXVII de enero, MCCCCLXXXV.

De sus altas y muy sereníssimas senyorías, muy humil y muy obediente siervo y vassallo,

Jayme Ferrer de Blanes.

²⁶¹ Aquest dibuix surt al text original de l'edició de 1545. No és, doncs, la representació del mapamundi que s'esmenta a la carta; és una còpia del que hi havia a la carta manuscrita o una aportació de l'impressor, que de res aclareix la qüestió tractada. De fet, posteriorment hi ha reproducció que no respecta l'original i en presenta aquesta:

(FERNÁNDEZ DE NAVARRETE 1825: Tom II «*Documentos de Colón y de las primeras poblaciones*», 98) La qualificació professional de Fernández de Navarrete és indubtable, si més no, a l'època en què va escriure l'obra esmentada, ja que va ser, segons s'explica a la portada del dit tom II, secretari de *su majestad*, ministre jubilat del *Consejo Supremo de la Guerra*, director interí del *Depósito Hidrográfico*, individu de número de les reials acadèmies *Española* i *de la Historia*, conciliari i secretari de la de *San Fernando*. La representació no té, doncs, gaire de ciència.

²⁶² *la] sa.*

Letra dels molt cathòlics reys de Spànya, don Ferrando y dona Ysabel, feta a mossèn Jaume Ferrer, resposta a la propscrita.²⁶³

Por el rey y por la reyna

a Jayme Ferrer, su vassallo.

El rey y la reina.

Jayme Ferrer,

vimos vuestra letra y la escriptura que con ella nos enbiastes, la qual nos parece que está muy buena. En servicio vos tenemos avérnosla enbiado, pero, porque para entender en ello soys acá menester, por servicio nuestro, que pongáys en obra vuestra venida, de manera que seáys acá para en fin de mayo, primero, en lo qual nos faréys servicio.

De Madrid, a XXVIII días de febrero de 'XCV años.

Yo, el rey. Yo, la reyna.

Por mandado del rey y de la reyna.

*Joan de la Parra.*²⁶⁴

²⁶³ Un mes després de la carta de 27 de gener de 1495, els Reis Catòlics manen que Ferrer es traslladi a Madrid, a la fi del maig següent, per tal que els aclareixi més sobre les 370 llegües de l'acord amb Portugal. Madrid, 28 de febrer de 1495.

²⁶⁴ La carta és redactada per Juan de la Parra (1460 – 1521), secretari dels Reis Catòlics des del 1490.

Lo vot y parer de mossèn Jaume Ferrer acerca la capitulació feta entre los molt cathòlics reys y lo rey de Portugal, en què se demostra quant ere lo auctor gran cosmògraph y mirablament pràtiche en la mar.²⁶⁵

La forma con la qual se puede fallar el término y fin de las CCCLXX leguas, partiendo de las islas del Cabo Verde, por línea occidental, es la siguiente.

Primeramente, es de notar que el dicho cabo Verde y sus islas distan del equinoccio XV grados y, ansímismo, es de notar que las dichas CCCLXX leguas, partiendo de las dichas islas, comprenden, por occidente, XVIII grados y cada un grado, en este paralelo, comprende XX leguas y V partes de VIII. Y por esto es menester fazer una línea recta in²⁶⁶ latitud de polo a polo, solamente en este nuestro emispetio, intervecando el dicho paralelo puntualiter²⁶⁷ en el fin de los dichos XVIII grados.

²⁶⁵ No és pas una carta, perquè no té ni capçalera, ni destinatari, ni salutació, ni cloenda, ni data de redacció. Primerament, estableix com fer la línia de separació en un mapa, sense adreçar-se a ningú en concret; indicant que els territoris dels Reis Catòlics han d'arribar fins a Aràbia. En segon lloc, accepta la impossibilitat de conèixer on serà el terme de les 370 llegües si s'ha de fer a partir de l'observació del *polus mundi*; afirma, però, que ell sí que sap com fer-ho, observant l'estrella del Nord, mentre es navega per la 'quarta de ponent' fins que el *polus mundi* s'elevi 18° i un terç. En aquest punt i moment, explica que la nau ha arribat a la línia, de pol a pol, que passa pel límit de les 370 llegües, un meridià; d'aquí, la nau ha de baixar cap al sud, fins que l'Àrtic s'elevi 15° i, llavors, la nau serà al punt just que dista 370 llegües de les illes de Cap Verd, sense cap desviació, ni cap al nord ni cap al sud, sinó perpendicularment al meridià que, de pol a pol, passa per les dites illes. Com que aquesta explicació cal fer-la visible, adjunta al text un mapamundi; afegeix que la seva explicació només l'entendrà algú que sigui cosmògraf, aritmètic i mariner, tot alhora. Repeteix i amplifica tot el que ha escrit amb detall, a partir dels coneixements que té de les autoritats en matèria geogràfica, com Estrabó, Al-Fragano, Macrobi, Eurístenes (volent dir Eratóstenes) i Ptolemeu; tot especificant les distàncies concretes amb les diverses unitats de mesura geogràfica, com són els estadis i les llegües, i les variacions que hi ha entre els diversos autors. Per si fa el cas, completa el document amb una possibilitat de càlcul, que qualifica de poc científica, però que, si hom vol, pot aprofitar. Consisteix a fer que prenguin mida de la distància de 370 llegües, un capità i deu mariners triats pel rei de Portugal, d'una banda, i, d'altra, un capità i deu mariners triats pels Reis Catòlics. Segons la seva intuïció, els mariners aniran anotant quant duen navegat cada sis hores; quan algun dels mariners cregui que ja s'han fet les 370 llegües, que ho digui al seu capità i, llavors, que els altres mariners diguin si coincideixen o no amb el primer. Si hi ha coincidència, aquest serà el terme de les 370 llegües; si no n'hi ha, l'opinió majoritària decidirà on és el dit terme. Fet això, que naveguin cap al sud i tot el que hi hagi a mà esquerra, cap a la banda d'Àfrica, serà del rei de Portugal i tot el que hi hagi a mà dreta serà dels Reis Catòlics. Tot seguit fa un càlcul de les distàncies, comparant els mètodes i les dades de mesura dels doctors en cosmografia adés esmentats. Escriu, a més, que difereix del càlcul fet per Colom, tot i haver-lo abans reconegut com al que més en sap, de navegar i de situació a la mar, ja que ha vist la seva carta i no està d'acord amb la informació d'en Colom. Sense data. La carta de què se'n parla és la de navegació que hi tenia al davant quan redactava el dictamen (*sic* «Aquí parece la navegación del almirante de la tierra firma»).

²⁶⁶ *in* En llatí: en.

²⁶⁷ *puntualiter* En llatí: puntualment.

Y todo el que se fallará dentro esta línea, a mano izquierda de²⁶⁸ la buelta de la Guinea, será del rey de Portugal; y la otra parte, por occidente fasta tornar por oriente la buelta del cinu Arábico,²⁶⁹ será de los reyes nuestros señores, si sus navíos, primero, allá navegaran.

Y esto es lo que yo entiendo de la capitulación fecha por sus altezas con el rey de Portugal.

Y cierta cosa es y máxima conclusión de cosmographía que, navegando por un mismo paralelo, no se puede saber el dicho término por la elevación del polus mundi²⁷⁰ y es esta la razón que, navegando por el dicho paralelo, siempre se elevará el dicho polo en una misma elevación por toda la circunferencia del dicho paralelo y esto es verdad.

Pero yo digo que possible es y cosa muy cierta que el dicho término y fin de las dichas CCCLXX leguas se puede fallar por la estrella del Norte, por la regla y plática siguiente.

La nave que partirá de las islas del Cabo Verde, por buscar el dicho término, es menester que dexé el paralelo o línea occidental a mano izquierda, y que tome su camino por la quarta de poniente, la buelta del maestral, y que navegue tanto por la dicha quarta fasta que el polus mundi se le eleve XVIII grados y un tercio, y, entonces, la dicha nave será justo en la línea susodicha, que passa, de polo a polo, por el fin de las CCCLXX leguas. Y de aquí, es menester que la dicha nave mude y tome su camino por la dicha línea, la buelta del polo Antártico, fasta que el Ártico se le eleve XV grados. Y entonces será justo, de fin en fin, en la línea o paralelo que passa por las islas del dicho cabo Verde y en el fin y verdadero término de las dichas CCCLXX leguas, el qual término muy claro se muestra por la elevación de la strella del Norte, por la regla susodicha.

Y porque la carta de navegar no sirve del todo, ni abasta en la demostración mathematica de la regla susodicha, es menester una forma mundi en figura spherica y en dos emisferios, compartida por sus líneas y grados, y el situ²⁷¹ de la tierra, islas y mar; cada cosa puesta en su lugar. La qual figura mundi, yo dexo junto con estos capítulos de mi intención y parescer porque más claramente sea vista la verdad.

Y digo que, por entender la regla y plática susodicha, és menester que sea cosmógrafo, arismético y marinero, o saber su arte. Y quien estas tres sciencias

²⁶⁸ *dè] da.*

²⁶⁹ *cinu Arábico* Nom espanyolitzat del llatí *sinus Arabicus*, en català golf Aràbic, amb què és coneguda per Heròdot, Estrabó i Ptolemeu, la mar Roja, entre Egipte i Aràbia. L'actual oceà Índic rebia la denominació de *Mare Erythrias* (mar Roja). Pot haver-hi, a hores d'ara, confusió en la denominació; no pas, però, en la idea. Vol dir que fins Aràbia arribant d'orient (d'Europa a la Xina i d'aquí tot dret cap a occident). Continua doncs, com tothom al segle XV, desconeixent de l'existència del continent americà.

²⁷⁰ *polus mundi* En llatí: pol del món.

²⁷¹ *situ* En llatí: situació.

juntas no havrá, es imposible la pueda entender; ni tampoco por otra forma ni regla, si pericia de las dichas tres sciencias no terná.

Y por mayor declarati3n de la regla susodicha es de saber que la quarta del viento que, por su camino, tomará la nave, partiendo de las islas del Cabo Verde, al fin de las CCCLXX leguas, será distante del paralelo o línea occidental LXXVIII leguas, a raz3n de veynte por ciento. Y porque la dicha quarta²⁷² declina versus²⁷³ septentrion, navegando por ella, manifesto parece la diferente elevati3n del polus mundi. Y las dichas LXXVIII leguas comprenden, en latitud, III grados y un tercio fere.²⁷⁴ Preterea, es de notar que, segun la regla susodicha, es menester dar, por cada un grado, DCC stadios, segun Strab3, ²⁷⁵ Al-Fragano, ²⁷⁶ Theodoci Macrobi Ambrosi, ²⁷⁷ Euristhenes, ²⁷⁸ porque Tholomeo²⁷⁹ no da por grado sino D stadios.

Y más digo,²⁸⁰ que hay otro modo de fallar el dicho término, segun plática y sciencia de marineros, y es la siguiente.

Primeramente, que los reyes nuestros senyores y el rey de Portugal tomen XX marineros, X por cada parte, los mejores que se fallarán y de buena consciencia, y que, con una nave, parten de las islas del Cabo Verde, por línea occidental. Y cada uno de los dichos marineros, con mucha diligencia, apunte en su carta, de seys en seys horas, el camino que la nave fará, segun su juicio y que, con sacramento, ninguno dellos no diga su parecer al otro fasta que el primero marinero que se fallará, segun su juicio, en el dicho término, lo diga a dos capitanes, hombres de pro, puestos en la dicha nave de voluntad y concordia de los reyes susodichos. Y entonses, los dichos capitanes tomen los votos y pareceres de los otros marineros. Y, si los más concordaran con el primero que se fallará en el término, que tomen su voto por conclusi3n y por ley del dicho término. Y si no concordaran con el primero, que tomen la opini3n y voto del que

²⁷² quarta] quarta.

²⁷³ versus En llatí: vers, cap a.

²⁷⁴ fere En llatí: aproximadament, gairebé, si fa no fa.

²⁷⁵ Strab3 Estrab3 (Amasya, ~63 aC — ?, 19), ge3graf i historiador grec. Escriví, entre d'altres, *Geografia*, basada en els estudis d'Hiparc, Efor, Polibi, Posidoni i Erat3stenes.

²⁷⁶ Al-Fragano Abū-l-'Abbās al-Fargānī (Fargana, Transoxiana, segle IX — Fargana, Transoxiana, ?), astr3nom àrab. La seva obra *Llibre dels estels i dels moviments del cel*, traduïda al llatí de l'hebreu, assolí una gran difusi3.

²⁷⁷ Theodoci Macrobi Ambrosi Ambrosius Theodosius Macrobius (? , s. IV — ?, s. V). Escripctor i gramàtic llatí, autor, d'entre altres obres, dels *Comentari3 in Somnium Scipionis*, text que conté una explicaci3 matemàtica i astron3mica de l'univers (la terra és plana, divisi3 en climes).

²⁷⁸ Euristhenes Rei de la Grècia antiga, un dels fundadors mítics d'Esparta. (?) Potser és una confusi3 de l'impressor i hom volia dir Erat3stenes (Cirene, ~275 — Alexandria, ~194aC), astr3nom, ge3graf i matemàtic grec. Calculà la circumferència terrestre amb un error de 90 km.

²⁷⁹ Tholomeo Claudi Ptolemeu. Al text surt, també, com a Tholomeu i Tholomeus.

²⁸⁰ digo] pigo.

dirán los más. Y después²⁸¹ de ser concordés, que muden camino por línea recta, la buelta de polo Antártico, y todo el que fallarán, a mano izquierda, la buelta de la Guinea, será del rey de Portugal –en la forma que susodicho es.

Esta segunda forma es incierta y puede errar, porque no tiene fundamento sino de nudo y solo juyzio y parecer de marineros. Y la primera regla es muy cierta por la elevación de la strella del Norte, según arriba se muestra.

Y si en esta mi determinación y parecer será visto algún yerro, siempre me refiro²⁸² a la corrección de los que más de mi saben y comprenden, especialmente del almirante de las Indias, el qual, tempore existente,²⁸³ en esta materia más que otro sabe; porque es gran theórico y mirablemente plático como sus memorables obras manifiestan. Y creo que la divina providencia le tenía preelecto por su grande misterio y servicio en este negocio, el qual pienso es dispusición y preparación del que para delante la misma divina providencia mostrará a su gran gloria, salut y bien del mundo.

Aquí parece la navegación del almirante de la tierra firma.

Tholomeus (octavo libro, De situ orbis) dicit.²⁸⁴

Capítulo V

Que la recta circumferencia de la Tierra por el equinoccio es CLXXX mil stadios, a razón de D stadios por grado, según su cuenta. Y contando VIII stadios por milla, son XXII mil y D millas, que son V mil DCXXV leguas, a razón de IV millas por legua. A cuenta de Castilla, viene por grado XV leguas y CCXXV partes de CCCLX.

Y, en el mismo libro, capítulo V, dize que el cercle²⁸⁵ de los trópicos es CLXIII mil DCLXXII stadios, que son XX mil DLXXXIII millas y, leguas, V mil CXXXVI, viene por grado, XIII leguas y CVI partes de CCCLX.

Preterea, es la dicha circumferencia de la Tierra, CCLII mil stadios, según Strabó, Al-Fragano, Ambrosi Macrobi Theodosi y Eurísthenes, los quales, todos, dan, por cada un grado, DCC stadios. Los quales CCLII mil stadios, a razón de VIII stadios por milla, son XXXI mil y D millas, y, a III millas por legua, son VII mil DCCCLXXV leguas.

²⁸¹ *depués* Después. Forma habitual, en espanyol, als textos medievals i posteriors. Juan Manuel, en el *Libro de los enxiemplos del conde Lucanor et de Patronio*, la fa servir de manera general (JUAN MANUEL 1969).

²⁸² *refiro* Arcaisme: refiero. Deixar al judici o dictamen d'algú la resolució de quelcom.

²⁸³ *tempore existente* En llatí: ara per ara.

²⁸⁴ *dicit* En llatí: diu.

²⁸⁵ *cercle* En català.

Ítem, por el cercle de los trópicos, es la circunferencia VII mil CCIII leguas y LXXII mil partes de CLXXX mil y fállase con la regla de tres, diziendo: Si XXII mil y D millas, por el equinoccio, según Tholomeo, me dan VII mil DCCCLXXV leguas, por el dicho equinoccio, qué me darán XX mil DLXXXVIII millas, que son por el cercle de los trópicos? Y en esta forma fallarás las susodichas VII mil CCIII leguas y media, fere, según los dichos doctores.

El dicho cercle de los trópicos es menor del cercle equinoccial DCLXX leguas y media, fere, que son, a IIII millas por legua, IIMDCLXXXII millas, según el susodicho cuento, sumado y provado de fin en fin; empero, contando DCC stadios por cada un grado, según los susodichos doctores mandan, aunque Tholomeo pone no más de D stadios por grado, según susodicho es en el preallegado libro De situ orbis.

Ítem es de notar que, en el cercle equinoccial, cada un grado es XXI legua y V partes de VIII, y, cada un grado de los trópicos es XX leguas y IIII partes de CCCLX, según los susodichos doctores.

Partiendo del cabo Verde, por línea occidental, el término de CCCLXX leguas comprende XVIII grados, por quanto la dicha línea o paralelo dista del equinoccio, XV grados, dónde los grados comprenden, cada uno dellos, XX leguas y V partes de VIII, según los dichos doctores.

Del cabo Verde a la isla de la gran Canaria, son CCXXXII leguas, de IIII millas por legua, y stá, de la dicha Canaria, por medio día, quasi al tercio de la quarta enverso²⁸⁶ lebeix²⁸⁷ sive²⁸⁸ sudueste, y dista, del equinoccio, XV grados. Y la isla del medio, de las que stán delante del cabo Verde, stá, por la quarta de poniente verso²⁸⁹ maestral, CXVII leguas, que son grados V y II tercios. Y, de aquesta isla del medio, se toma el término de las CCCLXX leguas por poniente, el qual término es a XVIII grados de la dicha isla del medio verso occidente. Y en este paralelo, cada un grado es XX leguas y V partes de VIII; contando DCC stadios por grado, según los susodichos doctores, porque el Tholomeo comparte por otra cuenta.

Y según Tholomeo, cada un grado, en el equinoccio, comprende XV leguas y II tercios. Y en los trópicos, XIII leguas y I tercio. Y en el paralelo de cabo Verde, XIII leguas y II tercios. Y por esto las CCCLXX leguas, en este paralelo, se estienden, por poniente, XXV grados y un tercio fere.

Y el almirante dize en su carta que el cabo Verde dista del equinoccio VIII grados y un quarto, según Tholomeo veo es su cuenta, dando XV leguas y II tercios por grado; pero yo fallo, según los otros doctores, qué distan las dichas islas del equinoccio. El compartimiento de los stadios abonque sea diverso número del que pone Tholomeo,

²⁸⁶ *enverso* En italià antic: envers.

²⁸⁷ *lebeix* En català: llebeig.

²⁸⁸ *sive* En llatí: o.

²⁸⁹ *verso* En italià: vers.

según lo que ponen los susodichos doctores Strabó, Al-Fragano, Macrobi Theodosi y Eurísthenes, in essencia, todo acude a un fin; porque el Tholomeo pone los stadios más grandes, de manera que los suyos CLXXX mil stadios son, de los dichos doctores, CCLII mil, por la línea equinoccial –como susodicho es.

Letra de mossèn Jaume Ferrer feta a l'almirant de las Índias, Christòfol Colom. És letra de molta doctrina y de mirable intel·ligència e pràtica.²⁹⁰

*Al muy magnífico y spetable senyor, el senyor almirante de las Indias, en la gran isla de Cibau.*²⁹¹

Muy manífico senyor,

Saturno, rey de Crete, visto que Italia era en el su tiempo más noble de situ y província que de humanos costumbres, por redreçar los pueblos de aquella en virtud, dexó su fértil y potente reyno, y con muchos trabajos de su persona, la rústica, inútil y ociosa vida de los italianos transferió a industriosa plática de bivar.

Y qué podemos dezir del magnánimo e invicto cavallero Ércules? El qual, dexando la deleytosa y política Grecia, con grande exército, las partes occidentales con innumerables peligros navegó y de la pravidad²⁹² tiránica de Gerión Antheo y otros malos senyores, delibró, y en testigo de su gran virtud se muestran muchas y prósperas ciudades en nuestra Spanya por él edificadas.

Del gran Alexandre, mi desir será callar, según el que sus corónicas recuentan. Este monarche, las partes orientales, con incomprensibles penas, hambre, set y calores

²⁹⁰ Primerament, s'explica, perquè n'és convençut, de la missió civilitzadora, de difusor de costums i cultura, i apostòlica, d'ambaixador de déu, que ha de tenir Colom a Amèrica, talment com altres grans homes, de la mitologia grecollatina, de la Grècia i la Roma històriques, i de la religió cristiana (Saturn, Hèrcules, Alexandre el Magne, Juli Cèsar, sant Tomàs Apòstol, sant Pere), van dur la civilització, el progrés i la religió, de les seves terres natalen en altres indrets. Tasca, opina, que haurien de fer els cardenals de Roma, però que no fan perquè prefereixen la dolça vida sense problemes que duen a Roma. Colom, però, ho ha de fer i quan estigui en contemplació de déu ha de dir, ben alt, el lema dels templers, aleshores desapareguts oficialment per prohibició dels papes, però antigament destinats a la recuperació de la terra santa de Jerusalem, *Non nobis, domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam*. Les riqueses seran, també, a major glòria de déu i, doncs, obtenir-les no serà cap fet negatiu, des del punt de vista religiós. I tot això ho escriu perquè la reina Isabel la Catòlica ha demanat que comunicui a Colom la seva visió sobre el descobriment d'Amèrica. Arribats en aquest punt, exposa la seva experiència com a joier i coneixedor de les cultures orientals, d'on diu que vénen pedres fines, or, espècies i d'altres productes exòtics, i li garanteix que quan desembarqui a terres càlides on visquin negres i lloros, allí seran les riqueses que tant calen i que, en ser ben usades, tant serviran a la causa divina i a l'alegria dels Reis Catòlics. Burgos, 5 d'agost de 1495.

²⁹¹ *Cibau* El Cibao, territori al nord de l'illa de la Hispaniola, al Carib, una mica abans d'arribar a Cuba havent navegat des d'Europa. Actualment és una regió de la República Dominicana i limita a l'occident amb l'estat francòfon d'Haití. L'illa de la Hispaniola va ser descoberta amb les Bahames i Cuba durant el primer viatge de Colom, al 1492. En aquesta illa va deixar una guarnició d'homes que en tornar-hi al segon viatge, 1493, havien estat morts pels habitants del país.

²⁹² *pravidad* Catalanisme: pravitat.

sojuzgó; más por dar doctrina de humano vivir a sus súbditos, que por avara ambición de señoríos.

Y, cierto, no es de olvidar el príncipe de cavallería, honor y gloria de los latinos, Julio César, el qual, stendiendo sus imperiales banderas por el universo mundo, la loable y moral dotrina de romanos fizo conocer.

Y después destes recordables cavalleros, porque la mayor parte del mundo era sin fe, sin la qual el nuestro bien obrar no abasta, plugo, al nuestro redemtor, mandar por diversas partes del mundo, sus obedientes apóstoles, predicando la verdad de nuestra sancta ley y aquella tanto resonó que, pugnando por fundar la fe de los evangelios, fizieron scudo y lança, y quien bien contempla sus vidas, fambre, set, frío y calor, cierto, bien conocerá que, en ellos, se complió lo que dixo la bondat suprema a sus amigos diziendo qui vult venire post me tollat crucem suam et sequatur me.²⁹³

Y por tanto, señor, si en la vuestra más divina que humana peregrinación gustáys qué sabor tiene de sal el pan que en el servicio del nuestro creador se come en esta mortal vida, luego, tomat exemplo de las exemplares vidas susodichas que, por cierto, en este baixo mundo, fama temporal ni gloria eterna no se alcança, asentando en ploma²⁹⁴ ni durmiendo ocioso.

Yo, señor, contemplo este gran misterio: la divina e infallible providencia mandó el gran Thomás²⁹⁵ de occidente en oriente, por manifestar, en India, nuestra sancta y cathólica ley. Y a vos, señor, mandó, por esta oppósita parte, de oriente a poniente, tanto que, por divina voluntad, soys legado en oriente y en las stremas partes de India superior, para que hoyan, los siguientes, lo que sus antipassados negligeron de la predicación de Thomás, adonde se complió in omnem terram exiuit sonus eorum.²⁹⁶ Y muy presto seréys por la divina gracia en el cinus Magnus,²⁹⁷ acerca del qual, el glorioso Thomás dexó su sancto cuerpo, y cumplirse ha, lo que dixo, la summa verdad, que todo el mundo estaría debaxo de un pastor y una ley. El que, por cierto, sería impossible si, en exas partes, los pueblos nudos de ropa y más nudos de doctrina no fueren informados de nuestra sancta fe.

²⁹³ *qui vult venire post me tollat crucem suam et sequatur me* En llatí: qui vulgui venir darrere meu, que aixequi la seva creu i em segueixi. *Bíblia (Vulgata)*. Mt 16, 24. El text, literalment, diu *quis vult post me venire, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me*.

²⁹⁴ *asentando en ploma* En espanyol: treure punta a la ploma. El mot *ploma* és escrit en català. L'expressió fa referència al fet de passar el temps en una feina sense transcendència.

²⁹⁵ *Thomás* Sant Tomàs Apòstol (segle I), un dels primers dotze apòstols de Jesucrist, se'l suposava l'evangelitzador de Síria i de l'Índia (*Acta Thomae*, document declarat herètic).

²⁹⁶ *in omnem terram exiuit sonus eorum* En llatí: a tota la terra escolten el seu missatge. *Bíblia (Vulgata)*. Ps 18,5.

²⁹⁷ *cinus Magnus* En llatí (<*sinus Magnus*), oceà Pacífic; traducció llatina del grec *Megas kolpos*, que feia servir Ptolemeu i que vol dir el *Gran golf*.

Y cierto en esto que diré no pienso errar que el oficio que vos, señor,²⁹⁸ tenéys vos pone en cuenta de apóstolo y ambaxador de dios, mandado por su divinal juyzio, a faser conoscer su sancto nombre en partes de incógnita verdad, ni sería apartado de razón ni del precepto divino que un apóstolo o cardenal de Roma, en exas partes, tomasse parte de vuestros gloriosos trabajos; pero la gravedad y peso de sus grandes mantos y la dolçura de su delicado bivar les quita gana de seguir tal camino.

Y cosa es muy cierta que, por esta misma causa y oficio, vino, en Roma, el príncipe de la milicia apostólica,²⁹⁹ con el vazo de elección, magres³⁰⁰ y descalsos, con sus túnicas rasgadas, comiendo muchas vezes solo pan de mal sabor.

Y si deste oficio vuestro glorioso, el ánima vuestra algunas vezes se alsa en contemplación, aséntase a los pies del gran profeta y con alta vos, cantando al son de su arpa, diga non nobis, domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.³⁰¹ Señor, muy cierto es que las cosas temporales in suo genere³⁰² no son malas ni repugnan a las spirituales quando, empero, dellas, usamos bien y a tal fin las creó dios.

Esto, señor, digo, porque las grandes cosas que soy cierto aquí se fallarán, tengo esperança que serán a gran servicio de dios y bien de toda cristiandat,³⁰³ specialmente desta nuestra Spanya, y porque, señor, la reyna, nuestra senyora, me mandó que yo scriviesse a vuestra senyoria de mi intensión.

Por esto escrivo mi parecer en esta y digo que, la buelta del equinoccio son las cosas grandes y de precio, como son piedras finas y oro y especias y drogaría. Y esto es lo que puedo yo dezir acerca desto, por la mucha plática que tengo en levante, en el Al-Cayre y Domàs, y porque soy lapidario y siempre me plugo investigar en aquellas partes, de los que de allá vienen, de qué clima e província traen las dichas cosas. Y lo más que pude³⁰⁴ sentir de muchos indos y árabes y ethiopes es que la mayor parte de las cosas buenas vienen de región muy caliente, donde los moradores de allá son negros

²⁹⁸ *señor]* *sñor*.

²⁹⁹ *príncipe de la milicia apostólica* Sant Pere (Galilea, ? — Roma, ~65), deixeble de Jesucrist. El primer papa de Roma, on va morir durant les persecucions de Neró.

³⁰⁰ *magres* En català.

³⁰¹ *non nobis, domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* En llatí: no a nosaltres, senyor, no a nosaltres, sinó, al vostre nom, dóna la glòria. *Biblia (Vulgata)* Ps 113,9. Lema de l'orde del Temple, ben arrelada als Països Catalans. Ramon Berenguer III (1096 a 1131) va ser membre de l'orde; sota el regnat de Ramon Berenguer IV (de 1131 a 1162), els templers van conquerir Tortosa i Miravet. Al XIII, van ser els encarregats de la custòdia de Jaume I (Montpeller, 1208 —València, 1276), fins que va accedir al tron. La *Crònica* de Pere III el Cerimoniós, segle XIV, s'inicia, a la primera línia, amb aquest lema. L'orde del Temple, creada al 1118, desaparèix per prohibició papal al 1312.

³⁰² *in suo genere* En llatí: al seu àmbit.

³⁰³ *cristiandat* Abreviatura, *xpandat*. L'impressor fa servir el cristograma o monograma de Crist, ✠, format per la superposició de les inicials de *ΧΡΙΣΤΟΣ*, mot grec que vol dir 'Pungit'.

³⁰⁴ *pude]* *puede*.

o loros³⁰⁵ y por ende, según mi juyzio, fasta que vuestra señoría falle la gente tal, no fallará abundancia de las dichas cosas; bien que, de todo esto, vos, señor, sabéys más durmiendo que yo veylando.

Y en todo, mediante el divino auxilio, dará vuestra senyoria tan buen recaudo que dello será dios servido y los reyes, nuestros señores, contentos.

De Burgos, a V de agosto, de XCV años.

De vuestra señoría, muy afetado servidor, Jayme Ferrer de Blanes.

³⁰⁵ *región muy caliente, donde los moradores de allá son negros o loros* África.

Letra de la reyna de Nàpols, infanta de Aragó, feta a l'il·lustríssimo almirant de Castella, don Faderich Enriques de Cabrera, en favor de mossèn Jaume Ferrer.³⁰⁶

Al illustre, nuestro muy caro y muy amado primo, el almirante de Castilla etcétera.

Regina Sicilie *et cetera*.

Infanta Aragonum.³⁰⁷

Illustre almirante, nuestro muy caro y muy amado primo.

Jayme Ferrer, levador de la presente, vassallo vuestro de Blanes es, de presente, en nuestro servicio, del qual havemos mucho menester, tanto por lo que a nos cumple quanto abún por la ilustríssima infanta, nuestra caríssima fija, según que podréys comprender por una patente³⁰⁸ que le havemos fecho despatxar.

Y por esto, porque más cumplidamente y mejor y con más reposo pueda entender en las cosas de nuestro servicio, le havemos mandado que deva en todo transferir su casa aquí, a esta ciudad, y traer su muger, havemos deslberado fazerhos la presente, con la qual vos rogamos y encargamos, con quanto amor y voluntad podemos que, por nuestra contemplación, queráys favorester y endreçarlo, de tal manera que, muy presto, con toda su casa y con la dicha su muger pueda bolver a nuestro servicio, que sin duda lo recibiremos en quenta de muy senyalada y singular complacencia.

Data in Castello Novo, Neapoli, a XXVII de iunno,³⁰⁹
MCCCCLXXXVIII.

Ruégoos, por mio amor, primo, agáys lo que es scritto.

³⁰⁶ La reina de Nàpols té al seu servei Ferrer i li ha manat que es traslladin, ell i la seva dona, a viure a Nàpols; com que ell, per raó del seu domicili a Blanes, és vassall del vescomte de Cabrera, Frederique Enríquez, la dita reina dona una patent, que li faciliti viatjar, i aquesta carta a Ferrer, qui les presentarà en mà, a fi que el dit vescomte se n'assabenti i faci tot allò que calgui perquè es compleixi el que la reina ha demanat. Castell Nou, Nàpols, 27 de juny de 1488.

³⁰⁷ *Regina Sicilie et cetera/Infanta Aragonum* En llatí: reina de Sicília etcètera/Infanta d'Aragó.

³⁰⁸ *patente* Manament de l'autoritat, segellat amb el segell principal i posat de manifest perquè consti als súbdits o possibles lectors.

³⁰⁹ *Data in Castello Novo, Neapoli, a XXVII de iunno, MCCCCLXXXVIII.* En italià: donada a Castell Nou, Nàpols, a 27 de juny, 1488. Castello Novo, ara dit, en italià, Castel Nuovo, és un castell on era l'antiga residència del rei de Nàpols, fins que va perdre la condició de regne.

Patent de la reyna de Nàpols per a mossèn Jaume Ferrer, en sa recomendació, en la qual clarament se demostre quant ere gran lapidari.³¹⁰

Regina Sicilie *et cetera*.

Infanta Aragonum *et cetera*.

Ad tuti comiti e baruni, principi, duci, viciprincipi, viceduca, vicecomiti, capitanei e guardiani, de passiponte e staffa, e qualuncha altri officiali e personi a le quali o a la qual le presente serano presentate, notificamo como lo nobile homo Iacobo Ferrer, hostensor de la presente, ioiellaro de nostra maestà, deve andare per nostra comissione e ordinatione in algune parte e provincie, tanto intraregnum quanto extra, per acatare alcune ioie, per uso e servizio nostro e de la illustrissima infanta, nostra carissima figliola.

Et per quanto grandamente desideramo que lo dito Iacobo Ferrer, ioiellaro nostro, faccia lo suo camino cum tuta quella celerità che se porà e che li sia fato tuto bon tratamiento e favore; pero, a tuti li vassalli e subdi de la magestà del serenissimo signor re nostro, consorti e nostri, dicimo e comandamo, e a li altri pregamo e exortamo quanto più possimo, che a lo dito Iacobo deiate alogiar e ben tractar, fando e laxando quello andar, star, passar e retornar salvamente, libera e segura cum tuti soi compangni, e cavalli e cum tuti le ioie³¹¹ e altre robe que portara; non permetendo, per cosa alcuna, sia detenuto o molestato; anse lo fariti favorire i ben tratare, sense farli pagar drito alcuno e, si serà neccessario, essendo da lui requesti li prestariti ogne favor e adiuto oportuno e neccessario, non fando lo contrario per quanto li vassalli e subdi, la gracia nostra, havite cara e li altri anni desiderati servire e complaciri.

Data in Castello Novo, Neapolis, die nono maii, anno MCCCCLXXXVIII.

La Reyna.

*Donna regina mandavit michi.*³¹²

Francisco Staniol.

³¹⁰ La reina de Nàpols escriu aquesta patent, a favor de Ferrer, joier seu, per tal que li facin bon tracte, no li cobrin cap dret de pas i l'ajudin si cal, tant a ell en persona com als seus acompanyants, cavalls, joies i objectes; tot plegat, perquè ha d'adquirir algunes joies i, doncs, ha de viatjar pel regne de Nàpols i d'altres territoris. Castell Nou, Nàpols, 9 de maig de 1488.

³¹¹ *ioie* | *loje*.

³¹² *michi* En llatí (<*mibi*): a mi, em.

Letra del rey de Cipre, *don* Alfonso, feta a mossèn Jaume Ferrer, en aprobatió de sa eroyca pràtica y del gran navegar que havie fet.³¹³

Carissimo e benamato Iaume Ferrer, dilecto nostro.

Rex Cipri *et cetera*.³¹⁴

Carissimo e benamato nostro,

havimo havute certe litere vostre e havimo inteso, quanto ne scriviti, atendate andare presto a salvamento e portate quelle litere a la magestad de lo signore re, nostro padre, e, havuta la resposta, tornariti lo più presto poriti perchè ne fariti singular piacer e servicio segnelado.

Noi scrivimo, al patron de lo Bassi, en vostra comendacione, che vi haverà ben per comandato.

No altro.

Gesù Cristo *vi conserva.*

Data en Lo Cairo, a XXIX de setembre, MCCCCLXXVIII.

Rex Alfonsus.³¹⁵

³¹³ El rei de Xipre entén, de la carta que ha rebut de Ferrer, que està a punt de dur-ne una altra al seu pare, el rei de Nàpols, i que, en tenir la resposta, tornarà al més aviat possible, cosa que li farà gran satisfacció. El rei de Xipre li comunica, doncs, que escriu al patró del vaixell del viatge, per tal que el tingui per ben recomanat. El Caire, 29 de setembre de 1478. Aquesta carta té data d'onze dies després de la següent que llegim, datada al 18 de setembre de 1478.

³¹⁴ *Rex Cipri et cetera* En llatí: rei de Xipre etcètera.

³¹⁵ *Rex Alfonsus* En llatí: rei Alfons.

Letra del rey de Cipro, don Alfonso, en recomandació de mossèn Jaume Ferrer, feta a Pere Antich de Ragoça, patró de nau.³¹⁶

Carissimo e benamato Petro Antich de Ragoça, patron de la nau.

Rex Cipri et cetera.

Carissime e benamato nostro, perché noi mandamo lo benamato e carissimo nostro servitore Iaume Ferrer, portador de la presente, a Napoli, a la maestà del signore re, nostro padre, per cose che tochano molto a lo stato nostro, vi pregamo assai strettamente che lo voglate³¹⁷ levare con la vostra nave e farli bona compagnia.

Tuto quello fariti inverso lo dito Iaume, lo reputaremo a la persona nostra.

Altro non ce occorre per lo presente.

Data en Lo Cairo, a XXVIII de setembre, MCCCCLXXVIII.

Rex Alfonsus.

³¹⁶ El rei de Xipre escriu aquesta carta perquè Ferrer, qui la duu en mà, la presenti a Pere Antich de Ragoça, i que, aquest, el porti a Nàpols amb la seva nau. El Caire, 28 de setembre de 1478.

³¹⁷ *voglate]* *vglate*.

Letra del mateix rey de Cipre, en recomendatió de mossèn Jaume Ferrer, feta al patró de la caravera de Francesch Pastor.³¹⁸

Carissimo e benamato nostro, lo patron de la calavella de Francesch Pastor.

Alexandria.

Rex Cipri et cetera.

Carissime e benamato nostro, essendo'n ce o corte alcune nostre facende, n'è de bisogno mandare lo benamato nostro Iaume Ferrer, portador de la presente, per andare en Napoli.

Vi pregamo carissimamente, perché sonno cose de grande importancia, lo debiate haver per recomendato e passarlo francho de noliti e a tuti altri soi bisogni li debiate soccorrere, tanto de favorirlo como ad aiutarlo.

E tute cose fariti per isso, lo reputaremo faczari a noi.

Al presente non ce occorre altro.

Data en Lo Cairo, a XXI de agosto, MCCCCLXXVIII.

Rex Alfonsus.

³¹⁸ El rei de Xipre escriu aquesta carta perquè Ferrer, qui la duu en mà, la presenti a Francesch Pastor, i que, aquest, el porti a Nàpols, on ha de fer els encàrrecs del rei, amb la seva nau, lliure de noli, ajudant-lo com calgui. El Caire, 21 d'agost de 1479.

Letra del gran cardenal de Spaña, archabisbe de Toledo, don Pedro de Mendoça, feta a mossèn Jaume Ferrer, per alguns afers y en especial per los de cosmographya.³¹⁹

A nuestro special amigo Jayme Ferrer.

El cardenal de Spaña, arçobispo de Toledo etcétera.

Jayme Ferrer,³²⁰ special amigo, nós querriamos fablar con vos algunas cosas que cumplen; por ende, rogamos vos que, vista esta letra nuestra, partáyis y vengáyis aquí, a Barcelona. Y traed, con vos, el mapamundi y otros instrumentos, si tenés, tocantes a cosmografya.

En Barcelona, oy, lunes, XXVI de agosto de 'XCIII.

El cardenal.

³¹⁹ Pedro de Mendoça, cardenal d'Espanya, arquebisbe de Toledo, demana, a Ferrer que vingui a Barcelona, per tal de tractar d'algunes qüestions cosmogràfiques i que porti amb ell el mapamundi i d'altres instruments. Barcelona, 26 d'agost de 1493. El mapamundi de què parla, segons s'entén de la lectura del text, ja és conegut per ambdós.

³²⁰*Ferrer*] *Ferrer*.

Letra de l'il·lustríssimo almirant de Castella etcètera, don Faderich Enriques de Cabrera,³²¹ feta a mossèn Jaume Ferrer, qui fou clavari de sa senyoria XXI anys.³²²

A mi criado y special amigo, Jayme Ferrer, clavario³²³ general de mis bizcondados de Cabrera y de Bas.³²⁴

Criado y especial amigo, muchos días ha que no he sabido de vos, de que no estoy con poco cuidado. Hazedme tanto plazer y servicio que me escriváys, y de vuestra salud me hagáys saber y si os cumple alguna cosa, porque lo haré de muy buena gana.

Yo he estado malo de unas tercianas dobles,³²⁵ pero ya estoy bueno, lohores a dios, aunque con alguna flaqueza. La condesa está buena y se os encomienda.

Y nuestro señor os tenga en su guarda.

De Valladolid, a IIII de março, MDXXIII.

Ell almirant.

³²¹ *Faderich Enriques de Cabrera* Fadrique Enríquez y de Velasco (? , ? – ?, 1538), comte de Mòdica i d'Osona, vescomte de Cabrera i de Bas pel seu matrimoni amb Anna I de Cabrera. Al 1520 va ser nomenat governador de Castella i dos anys després destituït.

³²² El vescomte de Cabrera i de Bas escriu a Ferrer, perquè li contesti i expliqui com es troba de salut, si res necessita en què pugui ajudar-lo i alhora li fa saber que ell, el vescomte, ha estat malalt de terçana doble, que ja s'ha recuperat i que la seva dona es troba bé de salut. Valladolid, 4 de març de 1523.

³²³ *clavario* Antigament, encarregat de finances del vescomtat.

³²⁴ *bizcondados de Cabrera y de Bas* Els vescomtats de Cabrera i de Bas s'estenien per les actuals comarques de la Selva, el Maresme, el Vallès Oriental i Osona, sense coincidir-hi plenament.

³²⁵ *tercianas dobles* Forma de febre intermitent, caracteritzada per accessos que vénen tots els dies, però no pas a les mateixes hores. Es corresponen, en intensitat i hora, els dies 1r, 3r i 5è; d'altra banda, es corresponen, els accessos de febre dels dies 2n, 4t i 6è.

[132 /
IMATGE]

Regla de mossèn Jaume Ferrer per conèixer en la nit quantes hores són.

La present taula és per conèixer, en la nit *clara*, quantes horas són de nit, per la regla següent.

En lo primer cercle són denominats los XII mesos de l'any.

En lo segon, los dies del mes de cinch en cinch, comensant del punt de la primera letra del mes.

En lo terç cercle són les horas de dotze en dotze.

Les líneas són los VIII vents.

E com volran saber quantes horas són, miraⁿ la boca del corn de las VII stelas, qui circueixeⁿ la tramuntana, en qual vent guarda. E, si és per axeloch,³²⁶ paraⁿ sment en quin mes és, y en quants dies del mes y sàpien que lo punt de la letra del mes en què saràs, serà levant y après, ab la línea del fil qui parteix del centre, tíran-la fora la circumferència, passant justament al terme de dit vent, per lo qual la boca del dit corn resguarda y, per la mateixa línea, en lo sercle de las horas, miran quantas horas tocarà la dita línea. Y tantas horas de nit seran.

³²⁶ *axeloch* Xaloc.

A glòria i lahor de nostre senyor déu, Jesuchrist y de la sacratíssima verge santíssima Maria, mare sua, senyora y advocada de nosaltres peccadors.

És dat fi al present libre nomenat *Sumari. Meditació o contemplació sobre lo sanctíssim loch de Calvari. Letras y regles*, en lo qual són contengudes molt grans sentèncias en sacra theologia y en philosophia natural, e una molt gentil descripció de pedras fines, y gran pràctica en cosmographia y molta experiència en l'art de navegar; fetes y ordenades per lo molt savi e catòlich cristià mossèn Jaume Ferrer, mercader, natural de la parròchia de Vidreres del bisbat de Gerona e domiciliat en la vila de Blanes.

Compilat per son criat Raphel Ferrer Coll.

Estampat en la insigne ciutat de Barcelona per Carles Amorós, proensal, a XIX dies del mes de desembre, any de MDXXXXV.³²⁷

Frater Ioannes Iubinus, episcopus constantinensis et doctor theologus. Subscripsit.

³²⁷ Colofó o anotació final del llibre. Hom fa esment, de mà de l'impressor, Carles Amorós, de les parts del llibre, del tema de què tracta cadascuna, de l'autor de l'obra i una seva petita notícia biogràfica, del lloc d'impressió, del nom de l'impressor i de la data en què s'acaba d'imprimir.

[135 – 136 /
PÀGINES
EN BLANC]

[137 – 144 /
PÀGINES
DE GUARDA]

[TAPA POSTERIOR /
RECTO I VERSO]

12 Recepció de les *Sentències catòliques*

Qui se n'ha ocupat de Ferrer i del volum editat al 1545 amb texts seus? Quina recepció han tingut les *Sentències catòliques*? A quins àmbits han estat notícia o motiu d'anàlisi i comentari?

De traduccions de les *Sentències catòliques* o de seqüeles, de continuacions, no n'hi ha hagut; sí, però, hi ha hagut comentaris i recuperacions o reutilitzacions dels continguts. En aquest apartat de la tesi hi ha un recull de 144 texts (o 145, si tenim en compte la traducció que se'n féu de l'obra de Llampilles al 1789, de què també se n'ha reproduït el fragment escrit per la traductora Josefa Amar i Borbón), en els quals s'hi tracta i dóna informació de Ferrer o se'l cita per diverses causes.

Són llibres d'un nombre de matèries limitat, si atenem la classificació que han anat fent els bibliotecaris pertot arreu, segons apareix al peu de cadascun dels texts reproduïts literalment. En síntesi, els llibres on surt Ferrer tracten d'història, de literatura, de personatges històrics amb els qui va mantenir relació, de ciències i tècniques, de filologia o de política internacional del Renaixement.

La distribució, vist el gènere literari o la tipologia textual amb què ha estat tractada cada matèria, també té una extensió limitada. Hi ha exemples de gènere històric, didàctic i periodístic; n'hi ha d'altres que, sense pertànyer a cap dels gèneres considerats literaris, fan servir la figura de Ferrer, són texts descriptius i recopilatoris (monografies de caire tècnic o científic, historiografies literàries i epistolares, bibliografies). S'ha inclòs al recull dels 144, a més, un text literari del gènere narratiu i un anunci de premsa del segle XIX.

El gènere majoritari és aquell que se'n diu històric: cròniques, biografies, viatges, descobriments. N'hi ha 42 texts del dit gènere on surt Ferrer: 23 relacionats amb la descoberta d'Amèrica (disset biografies colombines, dos narrants els viatges de Colom i quatre més que tracten de la presència dels catalans a Amèrica, des del 1492); 10 contenen una biografia, més extensa o més breu, sobre Ferrer, reaprofitant, sobretot, les informacions contingudes a les *Sentències catòliques*; 4 són les dites, pels entesos i doctors en la matèria, cròniques, llibres d'història, de Catalunya, on Ferrer ocupa el seu lloc pertinent com a protagonista col·lateral de la descoberta americana; la resta, 5, són llibres que tracten de ciutats i personatges històrics (Burgos, els comtes d'Urgell, els Reis Catòlics junts o per separat, cartògrafs, prefaci del *Libre dels feits d'armes de Catalunya*).

Un altre gènere destacat per la quantitat d'aportacions que s'ha trobat és el didàctic, exclusivament present en aquesta recepció de l'obra de Ferrer

per allò conceput com a subgènere de l'assaig. N'hi ha 34 proses del dit subgènere on surt Ferrer i on, clarament, se l'utilitza, subjectivament, com a element de crida a interessar-se pel tema: 15 tracten sobre literatura (Dant Alighieri, les *Sentències catòliques*, el marquès de Santillana, la producció editorial renaixentista); 8 són obres que aborden de manera lliure la història de la llengua catalana o tracten de l'humanisme i el Renaixement (Batllori, Rubió, Gavagnin); 6 disserten sobre nàutica, geografia i astronomia; 4, sobre aspectes històrics (descoberta d'Amèrica, els segles XV i XVI), i un, de Carles Pi i Sunyer, tracta de *L'aptitud econòmica de Catalunya*.

Un tercer gènere literari, que compta amb 26 texts relacionats amb Ferrer, ha estat el periodístic, sigui a través de semblances de la seva vida i obra (13 articles), de texts al voltant de la descoberta americana (4), de les *Sentències catòliques* (3), del *Libre dels feits d'armes* (1), del testament hològraf que va escriure al 1526 (2), del nocturlabi (1), de crítica i disconformitat de l'oblit en què se'l té (1) o, senzillament, de notícia, periodisme de circumstàncies del moment, «*Blanes: Homenaje a la armada española*», publicat a *La Vanguardia Española* l'any 1969. S'afegeix en aquest recompte de 26 texts una primera aparició del nom de Ferrer per raó de l'anunci en premsa de la realització del monument a Colom, publicat a *La Vanguardia* de 1881; era una primera seva referència en un mitjà modern: «*el sábio astrónomo y experto navegante Ferrer de Blanes acerca de la científica division y ordenada propiedad de las tierras descubiertas*».

Les monografies, texts que tracten d'un aspecte de la realitat sense cap aspiració literària i sí descriptiva, en són 27. D'àmbit científic, 19: de cartografia 8, de nàutica 3, de geografia i astronomia 4, i d'altres 4 sobre cultura i ciència medieval. Treballs sobre literatura n'hi ha 5 (tres sobre les *Sentències catòliques*, epistolari femení, llibres del marquès de Santillana). De qüestions d'història n'hi ha un parell: l'un sobre l'exèrcit espanyol i l'altre sobre els vescomtats de Cabrera i de Bas.

També hi ha 12 referències a Ferrer, ultra les ja esmentades en l'apartat 9 de la tesi, «Concepció i edició primera de les *Sentències catòliques*», identificades com a repertoris bibliogràfics (HARRISSE BAV 261, PICATOSTE 264-265-266-267, MEDINA 122, AGUILÓ 2077, GENOVÈS pàgina 108 (1545), PALAU 90424, NAVARRO 261-262, WILKINSON 8865-8866):

–3 des del punt de vista de la història de la literatura catalana (Rubió i Balaguer, Riquer i Morera)

–i 9 en reculls de bibliografia que, si han estat repetits (Harrisse, Aguiló), és per raó que inclouen notícia biogràfica sobre Ferrer, a més de la bibliogràfica.

Es tanca aquest breu repàs sobre els texts on s'hi tracta de Ferrer, amb 2 epistolaris, on hi ha cartes per raó de la descoberta d'Amèrica, i un text narratiu, l'únic d'aquest gènere, publicat al 1962 a la *Revista del Centre de Lectura de Reus* i signat per Joan Amades i Gelats.

L'interès per Ferrer és vigent, per una raó o per altra, d'ençà que van ser publicades les *Sentències catòliques* al 1545.

Al segle XVII apareixen les primeres referències escrites sobre Ferrer. Les dona Roig i Jalpí. En primer lloc, per raó d'adjudicar-li l'ordre donada al seu criat Rafael Ferrer i Coll de copiar el *Libre dels feits d'armes de Catalunya*, manuscrit conservat a la Biblioteca de Catalunya; en acabant (1678), tracta de Ferrer, com a personatge digne de ser esmentat, dins l'obra *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Ambdues obres són pròpies del gènere històric i Ferrer és tractat amb el respecte que permet a qui llegeix situar-lo en una posició mítica de la Catalunya que es descriu.

Al segle XVIII, entre 1779 i 1789, hi ha tres treballs de caire enciclopèdic, com pertocava al segle, i la traducció d'un d'aquests treballs. En primer lloc, Tomás Antonio Sánchez escriu una *Coleccion de poesias castellanas anteriores al siglo XV* (1779) i recorre a l'opinió de Ferrer, considerant-lo una autoritat en la matèria, sobre el marquès de Santillana per tal de donar-li valor afegit com a poeta i dantista. A Itàlia, aquest mateix any de 1779, Francesc Xavier de Llampilles (de cognoms reals Cerdà i Cerdà), escriu el seu *Saggio storico-apologetico della letteratura spagnuola*, i inclou Ferrer com a autoritat en matèria de geografia i astronomia; deu anys més tard (1789), la traducció de l'obra, inclou a l'índex d'autors una breu nota biogràfica sobre Ferrer, escrita per la traductora Josefa Amar, la qual reproduïx la informació establerta per Llampilles, qui el qualificava de doctíssim en geografia i astronomia. Nicolàs Antonio, l'autor de *Bibliotheca Hispana vetus* (1788), en nota a peu de pàgina, l'identifica com a català durant el regnat dels Reis Catòlics, autor de les *Sentències catòliques*.

Segle XIX (1820 – 1836). Durant el discurs llegit per Diego Clemencín a la Real Academia de la Historia, el 31 de juliol de 1807, que va ser editat al 1820, de títol *Elógi de la reina catòlica doña Isabel*, l'acadèmic tracta de la biblioteca personal de la dita reina i fa referència a un mapamundi de què atribueix la realització a Ferrer, només com a possibilitat ja que no en té la certesa; sí que el cita com a autor de les *Sentències catòliques*. Al 1825, Martín Fernández de Navarrete reproduïx part de la correspondència entre Ferrer i el cardenal Mendoza, els Reis Catòlics i Cristòfor Colom, continguda a les *Sentències catòliques*, a la seva obra *Colección de los viages y descubrimientos que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo XV*; també

inclou «Lo vot y parer» sobre la delimitació del meridià de Tordesillas. Washington Irving, al 1828, *A history of the life and voyages of Christopher Columbus*, i al 1829, *The life and voyages of Christopher Columbus*, escriu aquests dos textos de caire històric sobre la biografia de Cristòfor Colom; en ambdós fa referència a Ferrer com a conseller i inspirador de Colom, com a defensor de la teoria sobre la ubicació de les riqueses d'or i d'altres béns a la línia de l'equador i, també, com a defensor del paper de Colom com a apòstol de la divinitat cristiana, tot plegat aprofitant la reproducció de les cartes feta anteriorment per Fernández de Navarrete, segons fa constar. El mateix 1829, hom reedita en espanyol l'obra de Jeroni Pujades *Crónica universal del principado de Cataluña: escrita a principios del siglo XVII por Gerónimo Pujades. Tomo V*, on al pròleg s'informa de l'edició d'un mapamundi feta a França «*formado muchos siglos hace por un sabio catalan ; que casi no dudamos ser obra del célebre geógrafo y marino Mosen Jaime Ferrer*». Fèlix Torres i Amat, al 1836, fa públic el seu text *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*; aquí, d'una banda, dóna notícia de la participació de Ferrer en la còpia del *Libre dels faveits d'armes de Cataluña*, talment com havia dit Roig i Jalpí al segle XVII, i, d'altra banda, fa una àmplia ressenya biogràfica encapçalada per la seva vàlua com a cosmògraf, participant en la delimitació del meridià de Tordesillas i, com a autor, en la redacció de les *Sentències catòliques*, aspecte que clou desfent la confusió de Ferrer amb d'altres Ferrer, el mallorquí del segle XIV i el valencià del XV, aprofitant, com havia fet Irving, els treballs de Fernández de Navarrete.

Segle XIX (1848 – 1851). Reaprofitant la informació d'un seu treball, anterior en més de vint anys, Fernández de Navarrete publica (1846) *Disertación sobre la historia de la náutica, y de las ciencias matemáticas ...*; Ferrer és citat com a protagonista en la determinació del meridià de Tordesillas i s'introdueix una petita discussió crítica sobre els mètodes que va proposar. D'Alexandre de Humboldt es publica a París (1848) *Cosmos. Essai d'une description phisique du monde*, on fa referència a Ferrer com a cosmògraf que delimita la línia de separació de l'oceà. Tres anys després (1851), Fernández de Navarrete publica *Biblioteca marítima española*, incloent-hi una petita biografia, la seva opinió sobre la confusió de Ferrer amb Jaume Ferrer, el descobridor mallorquí, i informació sobre el contingut de les *Sentències catòliques*. Aquest mateix any de 1851 és publicat el treball de Villanueva, *Viage literario á las iglesias de España. Tomo XVII. Viage á Lérida y Barcelona*, on s'hi fa una descripció de continguts de les *Sentències catòliques*.

Segle XIX (1853 – 1878). Des del punt de vista històric, la reedició al 1853, de l'autor Monfar, dóna, en la seva *Historia de los condes de Urgel. Tomo I*, informació sobre la recuperació del *Santo Catino* feta pels castellans durant la conquesta d'Almeria als musulmans, en col·laboració

amb els genovesos, els quals van obtenir el dit *Santo Catino*, que és descrit a les *Sentències catòliques*, explica Monfar, per Ferrer, com a lapidari que és, visitant Gènova. Des d'una perspectiva catòlica, Valblettes, comte Roselly de Lorgues, fa una semblança publicada al 1856 de Ferrer, conseller cosmogràfic, lapidari i estimulador religiós, dintre de la biografia colombina *Christophe Colomb; histoire de sa vie et de ses voyages*. Al 1865, Barros Arana (1865), historiador i rector de la Universitat de Santiago de Xile, tracta de Ferrer, a *Compendio de historia de América. Parte II: Descubrimiento i conquista*, com a conseller cosmogràfic de Colom que l'orienta a trobar or i pedres precioses a la línia de l'equador. Seguint amb Ferrer com a cosmògraf, Harisse en parla a *Bibliotheca Americana Vetustissima* (1866). També en tracten, però com a autor dantista, Salvà a *Catálogo de la Biblioteca de Salvà* (1872) i Milà a «Notes sobre la influencia de la literatura italiana en la catalana», article publicat a *Lo Gay Saber* (1878).

Segle XIX (1881 – 1898). Quatre texts fan referència a Ferrer com a cosmògraf i cartògraf, mentre a Barcelona se l'inclou en el monument a Colom que preparava la vila de Barcelona, celebrant el centenari de la descoberta americana, que són: Fiter, «Geografos catalans (continuació)», *Lo Gay Saber* (1881); la *Comisión Central Ejecutiva del Monumento a Cristóbal Colón*, mitjançant «Circular» publicada a *La Vanguardia* 344 (6 de setembre de 1881); de Milà i Fontanals s'edita *Obras completas. Tomo tercero. Estudios sobre historia, lengua y literatura de Cataluña*, on, tractant del dantisme del segle XV, s'hi fa referència a Ferrer com a “*recuerdo más importante y grave*”; Asensio, en escriure *Cristóbal Colón: su vida, sus viajes, sus descubrimientos* (1891), recupera la influència catòlica que Ferrer va voler exercir sobre Colom a la carta que li va escriure al 1495, i de Madrid estant, Cesáreo Fernández, tracta de Ferrer com a cartògraf, tot evitant de confondre'l amb el seu homònim mallorquí del segle XIV, al text «Los cartógrafos mallorquines. Angelino Dulcet. Jafuda Cresques», publicat al *Boletín de la Real Academia de la Historia* (1891). Amb l'efemèrides colombina i americana, al 1892, diversos autors en tracten. En primer lloc, Milà i Fontanals, a *Obras completas. Tomo cuarto. Opúsculos literarios* (1892), l'adscriu per sempre més com a autor dantista, que comenta l'obra de Dant. D'altra banda, el llibre *El memorial de artillería en el cuarto centenario del descubrimiento del nuevo mundo* (1892), redactat per l'*Ejército Español*, el cita com a cèlebre joier i resident a Burgos. Cortils i Vieta, va llegir a Canet de Mar una memòria, «En Jaume Ferrer de Blanes», que, després, va ser publicada a *La Renaixensa* (1892); se'l lloa com a cosmògraf eminent, artista distingit, naturalista amb coneixements sobre pedres precioses i literat no vulgar. A Itàlia, a Milà, es publica *Vita di Cristoforo Colombo* (1892), a cura de Tarducci, qui defineix Ferrer com a «*uomo riputato unico nella intelligenza e pratica delle pietre preziose, e nella conoscenza dei luoghi e delle terre da cui si traevano*», i hi reproduïx fragments

de la carta que va escriure a Colom. A Itàlia, a Torí, es publica *Cristoforo Colombo* (1893), biografia escrita per Lemoyne, on dóna notícia de la influència sobre Colom que va tenir Ferrer com a «nobile uomo, ricchissimo, famoso per le sue molteplici cognizioni e che tutti i cosmografi riconoscevano per maestro». Uns anys després, Víctor Balaguer, diputat, exministre republicà i erudit arrelat a Vilanova i la Geltrú, va publicar *En Burgos: recuerdos de esta ciudad insigne* (1895), on tracta Ferrer d'excel·lent cosmògraf, astrònom i navegant, resident a Burgos i que ocupava el seu temps a comentar la *Commedia* de Dant. Abans de no acabar el segle, un extens article de dotze pàgines, escrit per Ramon N. Comas i Pitxot al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1898), ret homenatge a Ferrer, en penjar un seu imaginari retrat a la seu del dit Centre Excursionista; en aquesta lloança se l'adjectiva de mariner, cosmògraf, geògraf, escriptor i, també, excursionista.

Segle XX (1902 – 1920). Comença el segle XX i Márquez, autor uruguaià, tractant la qüestió de la llegua durant el Renaixement, escriu «Las leguas españolas de los siglos XV y XVI», article publicat a *Vida moderna. Tomo VI* (1902), on recupera les aportacions que, sobre això, féu Ferrer al seu «vot i parer», és a dir, que una llegua feia quatre milles. Al 1904, en plena etapa de recuperació de valors patris, es reedita el *Libre dels feyts darmes de Catalunya*, que Roig i Jalpí, falsament, atribuï a mossèn Bernat Boades, hi fa el pròleg Àngel Aguiló, qui, desconexedor de la veritat, repeteix la falsa anècdota de la còpia que Ferrer va fer al seu criat Rafael Ferrer i Coll, L'any següent (1905), Mario Lodovico Schiff, escriu *La bibliothèque du marquis de Santillane*, on fa llista de les lloances que d'altres autors fan del marquès, entre els citats hi ha Ferrer, de qui reproduueix el comentari que, a les *Sentències catòliques*, fa del dit marquès. A l'àmbit dels estudis literaris, Massó publica *Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional* (1906), repeteix la informació sobre la còpia que Ferrer féu fer del *Libre dels feyts darmes de Catalunya*. Abans d'acabar la següent dècada, Carreras escriu un article, «Cartografia catalana», publicat al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1919), explicant-se sobre les virtuts científiques de Ferrer, i un autor cubà, Carlos Martí, sota l'impuls d'un pròleg de Francesc Cambó, líder indiscutible de la Lliga Regionalista, escriu *Los catalanes en América: Cuba* (1920), fent menció d'un Ferrer cosmògraf, escriptor, astrònom i navegant, tot afegint-hi la carta que Ferrer va escriure a Colom.

Segle XX (1922 – 1934). S'inicia aquest període prebèl·lic amb l'efemèrides del sisè centenari de la mort de Dant Alighieri (1921), que se celebrà a Catalunya amb tota la pompa que van saber donar-li. Des d'Itàlia, Farinelli va publicar *Dante in Spagna, Francia, Inghilterra, Germania* (1922) on introdueix informació sobre l'opinió que té Ferrer sobre el marquès de Santillana, talment com havia fet Schiff (1905), i també sobre

les *Sentències catòliques*. Rubió i Balaguer, per raó del dit sisè centenari, escriu una nota a l'edició facsimilar (1922) de cent exemplars numerats, no destinats a la venda al públic, de les *Sentències catòliques*; tot reproduint l'exemplar en propietat de la Biblioteca de Catalunya. L'any següent (1923), s'edita l'obra de Marià Aguiló, redactada al segle XIX, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, on fa una àmplia i acurada descripció tècnica del volum conservat a la dita Biblioteca de Catalunya, l'únic conservat encara complet. Després apareix publicats, en un sol any, tres articles on se cita Ferrer: un de Ferran Soldevila, historiador i escriptor, «Els catalans i el descobriment d'Àfrica a l'Edat mitjana», *Revista de Catalunya* 10 (1925), hi surt Ferrer com a cosmògraf de fama reconeguda; un altre de Serra i Ràfols, «Ferran el Catòlic i els cosmògrafs catalans», *Revista de Catalunya* 16 (1925), on Ferrer també és considerat com a cosmògraf qualificat a través d'una assenyada relació de les comunicacions escrites entre els múltiples protagonistes que, sobre la delimitació de la ratlla de Tordesillas, coneixia en Serra i Ràfols; hi ha un tercer article en espanyol, sense nom d'autor que el signés, de títol «Jaime Ferrer de Blanes», donant especial rellevància al mapamundi que va trametre als Reis Catòlics, a la portada de la *Revista Ilustrada Jorba* 190 (1925), publicada a Manresa, amb un tiratge de 15.000 exemplars, que distribuïen de franc, per l'empresa familiar *Industrias y Almacenes Jorba*, sota la direcció d'Oleguer Miró. Al 1927, Ruiz i Calonja escriu dos volums intitolats *L'aptitud econòmica de Catalunya*, on fa una breu referència a la «discutida intervenció» de Ferrer en la descoberta americana. L'any 1931, va ser publicat l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMXXI – XXVI* (1931), que incloïa l'article de Ramon d'Alòs-Moner, «VIè centenari de la mort de Dant Alighieri. 1321-1921», on fa una minuciosa, emocionada i acurada exposició dels actes, publicacions i solemnitats que van envoltar la celebració d'aquest centenari a la Catalunya del primer terç de segle, fent especial ampliació de l'edició facsimilar de les *Sentències catòliques* i de la seva inclusió en la tradició literària catalana. Un més que breu comentari sobre la responsabilitat de Ferrer en la còpia del *Libre dels feyts darmes de Catalunya* és introduït per Vera (1934) al seu treball *La cultura espanyola medieval. Datos bio-bibliográficos para su historia*. Rovira i Virgili, historiador, d'una banda, escriu *Història nacional de Catalunya* (1934), on se cita Ferrer dins el capítol «Els catalans i les ciències nàutiques» i Soldevila, d'altra, també historiador ja citat anteriorment, escriu *Història de Catalunya* (1934), explicant que per delimitar la ratlla de separació oceànica del tractat de Tordesillas hom recorre als coneixements de Ferrer.

Segle XX (1940 – 1975). És aquesta etapa la de lloança de Ferrer com a fidel vassall dels Reis Catòlics, sobretot en les biografies de Cristòfor Colom i les historiacions de la descoberta d'Amèrica; també hi ha uns

quants articles periodístics on se l'esmenta per raó dels seus coneixements nàutics i cosmogràfics:

–1940, Poch escriu *Cristóbal Colón*, en Ferrer, diu que, és assessor dels Reis Catòlics;

–1941, Sargent escriu *Christopher Columbus*, Ferrer és considerat conseller de Colom;

–1941, Coma escriu *Santa Maria de Blanes*, Ferrer és l'autor de les *Sentències catòliques*.

–1942, Madariaga escriu *Vida del muy magnífico señor don Cristóbal Colón*, Ferrer és autor de l'opinió científica de l'època.

–1945, Ballesteros Beretta escriu *Cristóbal Colón y el descubrimiento de América*, Ferrer és un fidel català al servei dels reis de Nàpols, del cardenal Mendoza, dels Reis Catòlics i dels vescomtes de Cabrera, a més, és clar, de cosmògraf entès i respectat.

–1945, Rey escriu *La ciencia y la técnica en el descubrimiento de América*, Ferrer és considerat un prohoms en la resolució del problema de les longituds geogràfiques, contra l'opinió d'altres historiadors i científics anteriors a la redacció d'aquest treball de Rey.

–1947, García Franco, coronel astrònom de la marina espanyola, escriu *Historia del arte y ciencia de navegar: Desenvolvimiento histórico de "los cuatro términos" de la navegación, Volum 1*, a despeses de l'Institut Històric de la Marina, per raó de l'aportació que Ferrer va fer sobre la mesura del grau terrestre, a partir dels coneixements clàssics i medievals.

–1949, Millàs i Vallicrosa escriu «El cosmògrafo Jaime Ferrer de Blanes», capítol del llibre *Estudios sobre historia de la ciencia española*; Ferrer, ja ho diu el subtítol, és considerat un personatge ancorat, des de tots els punts de vista, a l'edat Mitjana, com a cosmògraf, lapidari, autor literari i ideologia medieval.

–1951, Framis, nom amb què signa un articulista de *La Vanguardia Española*, escriu l'article «Mosen Jaime Ferrer»; Ferrer és tractat com a home d'acció sense fama, que intervé decisivament en el transcurs de la història universal sense ser objecte d'estudi.

–1951, Ballesteros Gaibrois, fill de Ballesteros Beretta, escriu *Cristóbal Colón* i, com féu son pare, també fa referència de Ferrer, lapidari i assessor geogràfic de la reina.

–1952, Coma escriu *Jaime Ferrer de Blanes y el descubrimiento de América*; Ferrer pren rellevància, més que res, per la seva participació en la descoberta americana, i s'aporten detalls de la seva biografia, com per exemple la seva activitat com a prestador.

–1954, Ruiz i Calonja escriu *Història de la literatura catalana*, on fa referència a Ferrer com a autor de les *Sentències catòliques*, encabint-lo als paràgrafs que fan esment de Dant Alighieri i la seva presència a la literatura catalana medieval.

–1956, Millàs i Vallicrosa escriu l'article , «La cultura cosmogràfica en la Corona de Aragón durante el reinado de los Reyes Católicos», que es

publica a *Cuadernos de historia Jerónimo Zurita* 4 /5; Ferrer és destacat clarament com un dels cosmògrafs més influents.

–1960, Millàs i Vallicrosa continua difonent la figura de Ferrer, en aquesta ocasió amb l'actualització d'un seu llibre anteriorment publicat, *Nuevos estudios sobre historia de la ciencia española*; Ferrer és especialment estudiat per raó de la determinació de la longitud geogràfica. Rey i García publiquen *La cartografía mallorquina* i inclouen informació de Ferrer, sense confondre'l amb ningú, com a cosmògraf molt apreciat pels Reis Catòlics, un parell de fragments de cartes de les *Sentències catòliques* i la bibliografia d'on han obtingut aquestes informacions.

–1962, Joan Amades publica a la *Revista del Centre de Lectura de Reus* 120 una llegenda en espanyol, «Legendario colombiano (Final)», on un dels personatges és Ferrer, a qui, a peu de pàgina, se li atribueix l'atribut de cosmògraf i autor de diverses obres en la matèria.

–1965, Tarín, articulista de *La Vanguardia Española* 30.809, escriu l'article «Jaime Ferrer de Blanes, primer catalán comentarista de Dante»; Ferrer apareix retratat amb una humilitat desorbitada però digne de reconeixement públic per la seva audàcia intel·lectual.

–1968, Soldevila, d'una banda, i Valls recuperen la figura d'en Ferrer, com a cosmògraf, en l'edició de la *Història de Catalunya. Segon volum*.

–1969, Dolç, d'una banda, i Reglà escriuen sobre Ferrer, cosmògraf d'obra insigne, al volum 1 d' *Història de Catalunya*.

–1969, Vila, periodista de notícies de *La Vanguardia Española*, al número 32.142, escriu «Blandes: Homenaje a la armada española» i tracta de Ferrer per raó que el batlle de Blanes en va parlar com a eminent cartògraf i conseller dels Reis Catòlics.

–1973, Ventalló escriu «Ahondando en la historia del descubrimiento de América» a *La Vanguardia Española* 33.306; Ferrer apareix com a amic de Colom, cosmògraf de gran fama i assistent científic dels Reis Catòlics.

–1974, l'edició de la *Divina Comèdia, Volum I*, a cura d'Anna Gallina, li permet fer referència a la «Introducció» a Ferrer com a comentarista excepcional de Dant. Laguarda publica *El enigma de las latitudes de Colón* i, cosa lògica, recupera allò que, al segle XV, Ferrer havia escrit per tal de trobar solució a la delimitació de la ratlla de Tordesillas.

Segles XX i XXI (1976 – 2013). Acabada l'etapa anterior, Ferrer continua sent objecte d'estudi i de referència pels mateixos motius que ho havia estat fins aquest moment. Val a dir que les publicacions són moltes més que a les etapes anteriors i amb una distribució cronològica més equilibrada, sense que tinguin influència les celebracions o efemèrides socioculturals:

–1976 i 1978, Torrent i Orri veu publicat un seu treball, en dues parts, realitzat feia uns anys, «Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món» a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 23 / 24; no només tracta de Ferrer sinó també de l'entorn familiar, social i polític

que el va acompanyar durant la seva vida, alhora que incorpora nombroses fonts notarials i documentals fruit d'una recerca acurada als arxius més diversos de Catalunya, Aragó i Castella, i a les obres de múltiples erudits.

–1979, Vernet tracta, al capítol «El mundo cultural de la Corona de Aragón con Jaime I», dintre *Estudios sobre historia de la ciencia medieval*, de la proposta de Ferrer sobre la resolució de la ratlla de Tordesillas, aportant nova informació sobre com ho féu.

–1980, Cahner aporta «Llengua i societat en el pas del segle XV al XVI. Contribució a l'estudi de la penetració del castellà als Països Catalans» dins les *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*; en aquest petit assaig, Cahner parla de Ferrer com a emigrant a la cort napolitana, per raó de la Guerra Civil (1462-1472) i usuari efectiu de l'espanyol per raó de l'ambient de la dita cort creat per la reina Juana de Aragón, germana de Fernando el Catòlic.—1982, dues publicacions tracten de Ferrer. L'una, tractant-ne com a literat, l'escriu Prats, *Història de la llengua catalana: El segle XV*, i l'altra, com a cosmògraf, l'escriu Lucena, *El descubrimiento y la fundación de los reinos ultramarinos: hasta fines del siglo XVI*.

–1983, dues publicacions tracten de Ferrer. D'una banda, Torrent i Orri, escriu un article, «en el cinquè centenari del descobriment d'amèrica l'aportació catalana en el descobriment», a la *Revista de Girona* 102, on surt Ferrer com a cosmògraf, al costat de Bernat de Boil, evangelitzador, i de Miquel Ballester, mariner; d'altra, Pérez de Tudela, historiador espanyol, escriu *Mirabilis in Altis*, tractant Ferrer de cosmògraf de màxima confiança dels Reis Catòlics

–1984, tres textos són editats aquest any: el volum 1 de la *Història de la literatura catalana*, de Rubió i Balaguer, qui parla del temperament místic de Ferrer que traspua a les *Sentències catòliques*; el volum 3 de la *Història de la literatura catalana* de Riquer i Morera, qui parla dels ensenyaments morals que se'n poden treure de la *Commedia* talment com ho fa Ferrer; en espanyol, d'altra banda, s'editen les *Cartas de particulares a Colón y Relaciones coetáneas*, compilació feta per Varela, autora que, prèviament a la transcripció de la carta de Ferrer a Colom, escrita al 1495, fa una nota biogràfica l'identifica com a lapidari de la cort del rei de Nàpols i famós cosmògraf consultat pel cardenal Mendoza i els Reis Catòlics.

–1985, es publica la *Història de la literatura catalana. Volum 2* de Rubió i Balaguer, qui qualifica l'obra de Ferrer, les *Sentències catòliques*, de ser «l'única obra d'intenció religiosa i de mèrit literari impresa a Catalunya al segle XVI».

–1987, Batllori publica recull de texts, *Humanismo y Renacimiento: estudios hispano-europeos*, entre els quals dedica un a Ferrer, a qui considera com a navegant, cosmògraf, lapidari i autor literari.

–1988, a la República Dominicana, el llicenciat Álvarez Perelló escriu la biografia *Cristòbal Colón* i explica que segueix el consell del cosmògraf de la cort castellana, Ferrer.

–1989, Taviani publica l'article «Jaime Ferrer e il terzo viaggio di scoperta di Cristoforo Colombo», dins les actes del III Col·loqui Hispanoamericà, en què corregeix l'opinió de Caddeo, qui havia definit Ferrer com l'únic cosmògraf que hi havia a l'època dels Reis Catòlics, i reconeix «*Una cosa é certa: era un cosmografo conosciuto e apprezzato a Corte*». Gil Fernández escriu *Mitos y utopías del descubrimiento: I. Colón y su tiempo*, un dels tres volums de l'obra completa; en aquest primer volum trasllada la interpretació que Ferrer va fer del paper de Colom pel que feia a l'evangelització de terres no cristianes, i d'altres informacions sobre Ferrer cosmògraf.

–1990, es publica, de Rubió i Balaguer, el volum *Humanisme i Renaixement*, on es retrata Ferrer com un renaixentista afectat del desig d'universalització del cristianisme, impuls decisiu, segons creia i afirmava en la lletra que va escriure a en Colom, de la descoberta d'Amèrica; en aquest mateix sentit i aquest mateix any es publica el llibre de Suárez Fernández, *Los Reyes Católicos: la expansión de la fe*, on se cita Ferrer com a cosmògraf reial.

–1991, a Mèxic es tradueix i reedita l'obra de Morison, contraalmirall nord-americà, *El Almirante de la Mar Océano: Vida de Cristóbal Colón*, que al 1942 havia descrit Ferrer com a «tallista de pedres precioses i cosmògraf barroer», que havia assessorat els Reis Catòlics mercès a la seva reputació científica. Aquest any a la *Revista de Girona* 144, hom publica l'article de na Vinyoles, «La falsa aventura d'un rector de poble», on es refereix la informació que Roig i Jalpí havia incorporat al segle XVII al *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, sobre la còpia que Ferrer havia ordenat de fer a Rafael Ferrer i Coll.

–1992, Sala i Català escriu *España en los siglos XV y XVI. Volumen 14* i tracta sobre els dos mètodes que Ferrer havia traslladat als Reis Catòlics a fi de determinar la longitud del meridià de Tordesillas. Des del govern de la Generalitat s'editen dos volums de Bernades, amb el títol *Els catalans a les Índies (1493-1830) (Buròcrates – Clergues – Professions liberals)*; un dels personatges destacats és Ferrer, a qui demanen parer els Reis Catòlics quan han de delimitar amb Portugal la ratlla de Tordesillas.

–1994, des de sis perspectives diferents s'editen sis texts on s'hi tracta de Ferrer. Estudiant la relació entre la descoberta americana i com va influir en la llengua catalana, Compagna escriu l'article «I riflessi della scoperta dell'America nel catalano (più una lettera a Colombo)», publicat dintre del volum *L'età delle scoperte geografiche nei suoi riflessi linguistici in Italia*, on fa ressenya de les *Sentències catòliques* i els seus plurilingües continguts. Fent un estudi sobre literatura, Recio escriu «La interrelación intelectual peninsular en el siglo XV: Santillana y Ferrer de Blanes», publicat a *Annuario Medieval* 6, i exposa l'originalitat de l'exègesi de Ferrer sobre les obres de Dant i de Santillana. Des d'una perspectiva científica, Cerezo

escriu *La cartografía náutica española en los siglos XIV, XV y XVI*, i García Tapia, *Patentes de invención españolas en el siglo de oro*; en tots dos casos, Ferrer rep l'homenatge com a científic avançat de la seva època. A Portugal, dins la publicació *Nação e Defesa* 70, un general espanyol, Alonso Baquer, publica «El entorno militar del tratado de Tordesillas», on treu Ferrer com a conseller del rumb de Colom al seu tercer viatge. A Blanes, Crous i Collell escriu un seu llibre, des d'una actitud voluntariosa, *Cronología histórica s. III aC – s. XX i l'Hospital Sant Jaume 1423 – 1993*, on s'inclou una transcripció del testament de Ferrer, a més de diverses informacions i lloances del personatge, a partir dels treballs anteriors.

–1995, Guerra escriu l'article «Génesis oceánica de la modernidad. Fundamentos científicos de la época», dins la publicació periòdica *Mar Oceana* 2, tot introduint Ferrer com al científic que va intentar determinar la línia divisòria derivada del tractat de Tordesillas.

–1996, a l'Equador s'hi publica la traducció de la biografia *Cristóbal Colón*, escrita originalment en rus per Svet, qui defineix Ferrer com a destacat cosmògraf català.

–1997, dues publicacions tracten de Ferrer. A Xile, Salinas escriu l'article «Estado, Diplomacia y Cosmografía en el Renacimiento. El Tratado de Tordesillas y el problema de las longitudes geográficas», a la *Revista de Geografía Norte Grande* 24, referint que Ferrer bandejava les medicions de Ptolemeu i aplicava les d'Estrabó i d'altres doctors en cosmografia. A Espanya, Varela escriu el llibre *El Tratado de Tordesillas en la política atlántica castellana*, on reproduïx la lletra feta als Reis Catòlics per Ferrer sobre la delimitació de l'oceà Atlàntic amb els portuguesos.

–1998, Recio escriu un intens article, «Humanismo y exégesis medieval: el caso de Ferrer de Blanes», tractant de les *Sentències catòliques* i caracteritzant el mètode d'exègesi seguit per l'autor, que s'allunya de la tradició dantista prèvia.

–1999, un parell d'aportacions des dels punts de vista literari i científic ens presenten Ferrer. A la Universitat de Girona, un estudiant d'aquest any acadèmic, Badia, escriu un treball de curs, *Sentències Cathòlicas del diví poeta Dant*, amb unes notes biogràfiques i una primera transcripció moderna de l'original de 1545. A la Universitat de València, Navarro publica *Bibliographia physico-matematica hispanica (1475-1900)*, on s'hi dóna compte de les dues edicions conegudes de les *Sentències catòliques*, seguint les lliçons d'autors anteriors.

–2000, tres textos s'incorporen a la recepció de l'obra de Ferrer. Badia, que l'any anterior ha escrit un treball de curs sobre Ferrer, escriu l'article «Les *Sentències Cathòliques* del diví poeta Dant i la difusió de la *Divina Comèdia* a la Corona d'Aragó en els segles XV i XVI», publicat a la revista comarcal *Quaderns de la Selva* 12, sobre el dantisme a Catalunya i la influència que tingué. A la Universitat de Valladolid, León escriu *El segundo viaje colombino* i se centra en la intervenció de Ferrer en la delimitació de la ratlla de Tordesillas. Finalment, Vinyoles escriu el

capítol «Cartas de mujeres en el paso de la edad Media al Renacimiento», on tracta d'Hipòlita Roís de Liori i Requesens, a qui havien estat dedicades les *Sentències catòliques* i per això es refereix a Ferrer com a autor de l'obra.

–2001, dues breus referències trobem sobre Ferrer. Pons i Guri, jurista i historiador català, escriu l'article «Les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas, l'any 1527», publicat a la *Revista de dret històric català*, on transcriu la presa de possessió del vescomte de Cabrera i de Bas a les viles sota la seva jurisdicció; en les relacions de ciutadans que assisteixen al dit acte a cada vila, hi ha els noms de Ferrer, qualificat per Pons d'«home de negocis, gemmòleg, col·leccionista i pretès cartògraf» i de Rafael Ferrer i Coll, seu criat. A la Universitat de Wisconsin – Madison, Sandman escriu, per motiu dels seus estudis universitaris, *Cosmographers Vs. Pilots: Navigation, Cosmography, and the State in Early Modern Spain* i a diverses pàgines introdueix la feina de Ferrer com a cosmògraf del servei reial.

–2002, dues publicacions locals de la Selva fan aparèixer dos articles de divulgació sobre Ferrer. A Vidreres, Badia escriu «Jaume Ferrer de Blanes un vidrerenc al servei dels Reis Catòlics», publicat a *El Rec Clar* 16, on trasllada al veïnat una amena notícia biogràfica i literària. A Blanes, Reixach escriu «Jaume Ferrer de Blanes», publicat a la revista *Blanda* 5, refent la informació obtinguda d'altres investigadors i destacant el paper preponderant de Ferrer en la descoberta d'Amèrica per raó de l'amical relació amb Colom.

–2003, Recio escriu per a la *Revista de Lengua y Literatura Catalana, Gallega y Vasca* 9, l'article «Comentarios y lenguas vernáculas: la traducción como vehículo cultural y propagandístico», on classifica les dues opcions de la traducció medieval i renaixentista i qualifica les *Sentències catòliques* d'exemple curiós de paràfrasi dantesca.

–2004, Comes escriu el capítol «La cartografia a Mallorca i Barcelona», dins *La ciència en la història dels països catalans* i cita Ferrer com a autor d'un o més mapamundis; des d'una altra perspectiva, Valls escriu un breu article a la revista blanenca *Actual* 115, de títol «Jaume Ferrer de Blanes», una glòria local de qui dona notícia biogràfica.

–2005, Gavagnin (Nàpols, 1963), doctora en Filologia Romànica per la Universitat de Barcelona, especialitzada en estudis de recepció i traducció, escriu *Classicisme i Renaixement: una idea d'Itàlia durant el Noucentisme*, on cita Ferrer com a membre destacat del dantisme català inicial, l'obra del qual va ser objecte de recuperació durant les celebracions del sisè centenari de la mort de Dant, allà pel 1921.

–2006, Cifuentes, professor de la Universitat de Barcelona, fa *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, i incorpora Ferrer com a lapidari, cartògraf i cosmògraf, de qui destaca l'absència de comentaris no tècnics sobre les pedres precioses, fet que l'allunya d'altres llibres de lapidaris de l'època carregats d'influències màgiques de les dites pedres.

–2009, Domènech i Moner, historiador de Lloret, publica un seu article «El testament del cosmògraf Jaume Ferrer» a la revista *Els apunts de l'Arxiu Històric de Girona* 10, introduint algunes correccions sobre les transcripcions fetes anteriorment i complementant els buits del testament hològraf. Aquest mateix any, Nicastro, historiador italià, publica l'article «*La Sicilia nelle cronache medievali catalano-aragonesi*» a la revista *Mediterranea. Ricerche storiche* 16; tracta de Ferrer per raó de la seva suposada intervenció en la còpia del *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*.

–2010, Fernández Pérez acaba la seva tesi doctoral a Santiago de Compostel·la, de títol *Aproximación histórica al desarrollo de la astronomía en España* i introdueix un breu comentari sobre Ferrer, per raó de la seva participació en la determinació de la ratlla de Tordesillas.

–2011, tres texts contenen informació sobre Ferrer. Un article sobre el dantisme a Catalunya, «*Villena e Febrer sulle soglie dell'Inferno*» publicat a la revista *Tintas. Quaderni di letterature iberiche e iberoamericane*, on na Benvenuti escriu que Ferrer pertanyia al grup d'autors procedents d'Itàlia que havien acceptat el mestratge de Dant. «La producció impresa en català dels ss. XV i XVI: observacions sobre la història de la impremta a través de l'estudi dels catàlegs» és l'article que García Sempere publica a la revista *Caplletra* 51, citant Ferrer com a autor de temàtica religiosa, resseguint la informació acumulada per Wilkinson al seu catàleg bibliogràfic *Iberian Books. Books Published in Spanish or Portuguese or on the Iberian Peninsula before 1601*. La tercera publicació d'aquest any és *Libros del saber de astronomía del Rey Alfonso X de Castilla*, edició val·lisoletana a cura de Rico y Sinobas, que dibuixa Ferrer com a cosmògraf català, reconegut com a expertíssim en l'art d'usar i construir instruments astronòmics.

–2012, el professor Bilbeny publica en línia un seu article del 1994, «Cristòfor Colom i la llegua nàutica catalana» a la web *Institut Nova Història*; Ferrer és citat a fi d'establir el valor de la llegua nàutica que utilitzava Colom segons apareix a les *Sentències catòliques*, on Ferrer diu que una llegua equival a quatre milles. A Vidreres, la revista municipal *El Rec Clar* 58, publica l'article de Gascons «La nocturnal de Jaume Ferrer» on s'hi fa un més que correcte anàlisi del mètode de Ferrer per saber «observant els estels, quina hora és durant la nit».

–2013, mentre s'elabora aquesta tesi s'escriu l'article «Mossèn Jaume Ferrer de Blanes. Un testament hològraf del segle XVI», a la revista *Quaderns de la Selva: Revista del Centre d'Estudis Selvatans* 25; s'hi fa la transcripció completa del testament de Ferrer, a partir de l'original de 1526 conservat a l'Arxiu Històric de Girona i de la còpia de 1549 que hi ha a l'Arxiu Fidel Fita d'Arenys de Mar.

D'altres textos, on apareix Ferrer per les mateixes raons que en el corpus principal, és a dir, per raó d'estudis i assajos sobre cosmografia, història o literatura, són els següents, sense que això tanqui ni exclougi d'altres possibilitats que, de segur, existeixen.

Hi ha l'article «De Jaime Ferrer de Blanes. Fragments de les *Sentencias Catholicas*», de Vidal i Valenciano (*El Correo Catalán* 17nov1921; *apud* ALÒS-MONER 1931: pàgina 371; *apud* GAVAGNIN 2005: pàgina 304).

Rinaldo Caddeo cita Ferrer en reproduir un text de Ferran Colom, germà del descobridor, a *La Historie della vita e dei fatti di Cristoforo Colombo* (CADDEO 1930: pàgines 81 i 82; *apud* TAVIANI 1989: pàgina 71).

Hi ha, de J. B. Muñoz, la *Correspondencia curiosa sobre Boil y Jaime Ferrer*, de la «Colección Muñoz; A. 33.6» manuscrit localitzat a la Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Madrid (*apud* TAVIANI 1989: pàgina 71).

Hi ha l'estudi tècnic de Cerezo, «El Meridiano y el Antimeridiano de Tordesillas en la Geografía, la Náutica y la Cartografía», sobre els criteris i vicissituds que es van seguir, des de les darreries del segle XV, per tal de delimitar el meridià acceptat a Tordesillas. Dins d'aquells criteris se situa l'important paper de Jaume Ferrer de Blanes amb els seus estudis sobre càlculs de graus i de la llegua nàutica (CEREZO 1994: pàgines 509 a 542).

Les revistes editades a Blanes, sovint han publicat articles sobre Ferrer.

«LLUCER, «Qui més en sàpiga que més hi digui. En Jaume Ferrer de Blanes», *Recull* 226 (23abr1927), pàgina 4.

COMA I SOLEY, Vicenç, «En Jaume Ferrer de Blanes (punts per una biografia)», *Recull* 255 (14gen1928), pàgines 1 i 2.

COMA I SOLEY, Vicenç, «En Jaume Ferrer de Blanes (punts per una biografia)», *Recull* 256 (21gen1928), pàgina 2.

COMA I SOLEY, Vicenç, «En Jaume Ferrer de Blanes (punts per una biografia)», *Recull* 257 (28gen1928), pàgines 1 i 2.

SERRA I RÀFOLS, Elies, «El cosmógrafo Jaume Ferrer de Blanes», *Blanes* 1 (1966).

MESTRES I ROVIRA, Josep, «El nou món i la vila de Blanes», *Recull* 1312 (25des1977).

DOMÈNECH I MONER, Joan, «Consideracions a l'entorn de Jaume Ferrer», *Revista del Club de Vela Blanes* (Nadal 1992), pàgines 45 i 46. »

(*apud* REIXACH 2002: pàgines 106 i 107)

Hi ha l'article «Des de la Selva» (REIXACH 2010), lamentant l'oblit d'un altre articulista, Jordi Vilamitjana, el qual anteriorment en tractar de personatges il·lustres gironins, sembla que no féu esment de Ferrer.

La Universitat de Girona edita en línia, d'una banda, *Les Sentències catòliques del diví poeta Dant (1545) d'en Jaume Ferrer de Blanes: edició crítica del text* (Treball de recerca) i el llibre digital *Sentències catòliques del diví poeta Dant (1545) de Jaume Ferrer de Blanes*; a la *Revista de Girona* és publicat l'article «Jaume Ferrer de Blanes, escriptor, viatger i mercader» (LLORENÇ 2012a, 2012b, 2013a).

Les cites literals que hi ha tot seguit fan un recorregut per totes aquestes opcions d'anàlisi sobre en Ferrer i les *Sentències catòliques* –com ja ha estat exposat– del segle XVI fins a hores d'ara. Els texts reproduïts han estat classificats, segons els criteris de bibliotecaris i erudits, sota l'epígraf MATÈRIA, i, d'altra banda, sota el de GÈNERE.

[16??]

ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar, *Llibre dels feits d'armes de Catalunya*. Localització:
Barcelona, Biblioteca de Catalunya, manuscrit 491, sense foliar.

«Tret del seu propi original per mi Rafel Ferrer Coll per
manament de mossen Jaume Ferrer de Blanes Clavari dels
Vescomptats de Cabrera i Bas, á fi que com sia obra molt
util, i profitosa lon vol faer stampar.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Manuscrits catalans-Barcelona-S. XVII; Cròniques catalanes; Catalunya-Història-Fonts]

GÈNERE Històric: crònica

[1678]

ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar, *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona y cosas memorables suyas eclesiasticas y seculares, assi de nuestros tiempos, como de los passados: vida, martyrio... de San Narciso...; y Defensa de la entrada de Carlos el Grande en Cataluña en vna apologetica...*, Barcelona: Por Jacinto Andreu 1678.

[pàgines 502 i 503]

« Iayme Ferrer, gran joyellero de los Reyes de Sicilia , aunque no nacio en Blanes, sino en el lugar de Vidreras de este Obispado , trahia su origen de esta Villa ; y estimava el tanto esto, y preciavase tanto de ello , que en todas las cartas que escrivia se firmava , Iayme Ferrer de Blanes , como consta de la de 27 . de Enero del año 1495. escrita a los Reyes Católicos Don Fernando , y Doña Isabel , acerca de la division del mar Oceano entre sus Magestades, y el Rey de Portugal desde Cabo verde por la linea Occidental en espacio de trescientas y setenta leguas ; en la de 10 . de Agosto del mismo año al Almirante de las Indias Christoval Colon , y de otras muchas. Hizo como tan excelente Cosmografo que era, sin duda el mas insigne que vai en España, aquella division por orden de los Reyes Catolicos ; y aunque dize el Licenciado Bartholome Leonardo de Argensola, que las diferencias que acerca de esto avia entre los Reyes , se concordaron por medio de Ruy de Souza, de D. Iuan su hijo, y de Arias de Almada, sin acordarse, ni hazer memoria de nuestro Blandense, tengase por cierto , que aunque aquellos Portugueses dieron su voto, se estuvo al de Iayme Ferrer. Hallaralo el curioso impresso entre otras obras suyas, que son un commento sobre las sentencias, y conclusiones del divino Poeta Dante Florentino ; un tratado de las piedras finas ; el Monte Calvario, y otras , que juntamente con las cartas referidas, y las respuestas, y otras de los Reyes de Cypre, y del Almirante de Castilla Don Fadrique Enriquez de Cabrera de 4. de Março 1523 . y del Cardenal de España Arçobispo de Toledo Don Pedro de Mendoza de 26. de Agosto del mismo año escritas a el, por diligencia de Rafael Ferrer Coll su criado , que dedico el libro a la Illustrissima señora D. Hipolita de Liori , y de Requesens Condessa de Palamos, por Carlos Amoros Provençal , impresso en Barcelona a 20. del mes de Dezjembre del año 1545 . El que gustare de ver estas insignissimas obras, que ya no se hallan, venga a mi, que yo se las enseñare impressas, aunque faltan muchas hojas. Este Rafael Ferrer Coll copio por orden de su señor Iayme Ferrer de Blanes, el libro del Dotor Bernardo Boades para darle a la impression ; pero como aquel insigne Varon transporto su domicilio en Sicilia por importunaciones y ruegos de aquel Rey , se quedo manuscrito, que no ha sido poca ventura venir a mis manos , hallandolo en vn rincon de vna Notaria, donde se estava ya perdiendo.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Girona -- Història --S. XVII]

GÈNERE Històric: biografia

[1779]

SÁNCHEZ, Tomás Antonio, *Colección de poesías castellanas anteriores al siglo XV (Tomo I)*, Madrid: Antonio de Sancha 1779.

[pàgines xxvii i xxviii]

« XL. Juan de Lucena hablando del Marqués en nombre de el Obispo. “Jamás (dice) las desnuda (las armas) salvo quando viste la toga : en armas estrenuo : disertísimo en letras : si en lo uno trabaja , descansa en lo al : ni las armas sus estudios : ni los estudios empachan sus armas”. Del mismo concepto usó Estevan de Garivay (1) diciendo : “falleció en estos dias el valeroso caballero , en quien las letras no embotaron la lanza , Don Íñigo Lopez de Mendoza Marqués de Santillana y Conde del Real de Manzanares”. Mossen Jaime Ferrer de Blanes , Catalan , en un libro que escribió en Lemosino en tiempo de los Reyes Catholicos , intitulado Sentencias Catolicas del Divi Poeta Dant , y se imprimió el año de 1545. en 8. hace honorífica mención del Marqués y le llama : “sabio y prudente Cavallero digno de reverente memoria. Y añade : “y no obstante que abunda en plenitud de muchas ciencias , fue muy gran Dantista segun se muestra en muchas partes de sus Proverbios gran semejanza en algunas autoridades de las comedias de dicho autor. Don Nicolás Antonio (1) le llama “Mecenas de los literatos , excelente cultivador de las letras , y poeta del primer orden” : llamale tambien “la mayor honra y delicias de la nobleza española”. Finalmente la fama de nuestro Marqués fue tan grande y tan justamente merecida que apenas se han atrevido nuestros escritores á nombrarle , sin llamarle “prudente , magnanimo , esforzado , sabio y virtuoso”.

[Universitat Pompeu Fabra

MATÈRIA Santillana, Íñigo López de Mendoza, Marqués de, (1398-1458) – Biografía
Libro de Alexandre – Crítica i interpretació
Poesía castellana -- Antologies]

GÈNERE Poètic, històric i didàctic

[1779]

CERDÀ I DE CERDÀ, Francesc Xavier de (Francesc Xavier de Llampilles / Saverio Lampillas) *Saggio storico-apologetico della letteratura spagnuola. Contro le pregiudicate opinioni di alcuni moderni Scrittori Italiani. Parte II. della letteratura moderna. Tomo I*, Gènova: Felice Repetto 1779.

[pàgina 190]

« E lasciando quelli , che da noi verranno accennati , dove parleremo della scienza nautica; era celebre in Ispagna Messer Iacomo Ferrer Catalano uomo dottissimo nella geografia , e Astronomia; come ne fa pruova le sue lettere che si stamparono in Barcellona nel 1545. In esse vi è stampato il suo parere intorno alla navigazione delle Indie scritto per comando dei catolici Re D. Ferdinando , e Isabella , nel quale si manifesta profondamente instruito nella cosmografia e astronomia. Trovasi fra le altre lettere una scrittagli dal Cardinale D. Pietro di Mendoza de 23. d' Agosto del 1493. nella quale d' ordine della Regina li comanda di venir a Barcellona dove si trovava la corte , e dove era giunto Colombo di ritorno dal suo primo viaggio alle Indie. In questa lettera gli dice il Cardinale , che porti seco il mapamondo da lui fatto , e gli altri stromenti di matematica. Basta leggere le sue istruzioni intorno i viaggi all' America per crederlo capace di dar ragione dello arcano spiegato felicemente dal Contarini. Ch' egli poi visse ancora nel 1522. ne fa pruova una lettera sottoscritta nel giorno 4. di Marzo del 1523. »

[Universitat de Navarra

MATÈRIA Literatura espanyola – Història i crítica – Obres anteriors a 1800]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1788]

ANTONIO, Nicolás, *Bibliotheca Hispana vetus sive Hispani scriptores qui ab Octaviani Augusti aevo ad annum Christi MD floruerunt*, Madrid: Joaquín Ibarra 1788.

[pàgina 337, nota a peu de pàgina]

«ITEM Iacobus (*Mossen Jáume*) Ferrér de Blanes *Catalanus sub Regibus Catholicis Ferdinando & Elisabetha scripsisse dicitur Lemosino sermone : Sentencias Catoliques del Diví Poeta Dánt anno MDXLV.*»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Literatura espanyola – Fins al 1500 – Bibliografia – Obres anteriors al 1800
Musulmans – Espanya – Biobibliografia – Obres anteriors al 1800
Falsificacions i superxeries literàries – Obres anteriors al 1800
Espanya – Biobibliografia – Obres anteriors al 1800]

GÈNERE Text no literari: biobibliografia

[1789]

CERDÀ I DE CERDÀ, Francesc Xavier de (Francesc Xavier de Llampilles / Saverio Lampillas); TIRABOSCHI, Girolamo; AMAR Y BORBÓN, Josefa (traductora), *Ensayo historico-apologetico de la literatura española contra las opiniones preocupadas de algunos escritores modernos italianos. Disertaciones del abate don Xavier Lampillas. Literatura moderna. Tomo septimo*, Madrid: Imprenta de don Pedro Marín 1789.

[pàgina 136]

« Ferrer (Micer Jacobo) doctissimo en la geografia y astronomía. Los Reyes Católicos le pidieron dictamen sobre la navegación á las Indias. Trató personalmente con Colon, y tenia formado un mapa universal, 3. pag. 147. y 148. »

[Universitat de Navarra

MATÈRIA Literatura espanyola – Història i crítica – Obres anteriors a 1800]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1820]

CLEMENCÍN Y VIÑAS, Diego, *Elógió de la réina católica doña Isabel*, Madrid: Imprenta de Sancha 1820.

[pàgina 430]

«ILUSTRACION XVII.

Biblioteca de la Réina Doña Isabel.

[...]

[pàgina 431]

En el archivo general de Simancas se conservan dos inventários de libros propios de la Réina Doña Isabel.

[...]

[pàgina 434]

I.

INVENTÁRIO DE LOS LIBROS DE LA RÉINA DOÑA ISABEL que estaban en el alcazar de Segóbia á cargo de Rodrigo de Tordesillas, vecino y regidor de dicha ciudad, en el año de 1503.

[...]

[pàgina 470]

II.

CARGOS DE LIBROS PROPIOS DE LA RÉINA DOÑA ISABEL que se hicieron á su camarero Sancho de Paredes.

[...]

[pàgina 476 / nota a peu de pàgina]

25. *Un mapa mundi en pergamino pintado.*

[...]

[pàgina 476, nota a peu de pàgina]

25. *No es inverosimil que este mapa fuese la forma mundi en figura extenso en que podrán ver los dos emisférios, conviene saber el nuestro ártico y el opposito antártico, que Mosen Jáime Ferrer de Blanes, cosmógrafo catalan, envió á los Reyes católicos á principios del año de 1495, con ocasion de las negociaciones que pendian con Portugal acerca de la division del Océano entre aquel réino y el de Castilla, señalada 370 leguas al poniente de Caboverde por una bula del papa Alejandro VI. La carta con que remitió Ferrer este mapa y la respuesta de los Reyes con otras noticias pertenecientes á este asunto, se encuentran en el libro intitulado Senténcias católicas del divi poeta Dant compilades per Mosen Jáime Ferrer de Blanes, é impreso en 1545.»*

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Isabel I, reina de Castella, 1451-1504]

GÈNERE Històric: biografia

[1825]

FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín, *Colección de los viages y descubrimientos que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo XV: con varios documentos inéditos concernientes á la historia de la marina castellana y de los establecimientos españoles en Indias*, Madrid: Imprenta Real 1825.

[pàgina 97]

«Núm. LXVIII.

Cartas del gran Cardenal de España y de los Reyes Católicos á Mosen Jaime Ferrer ; las contestaciones de este y su dictamen sobre la partición del mar Océano con el Rey de Portugal ; y otra carta de Ferrer á D. Cristóbal Colón. (*Hállanse impresas en Barcelona el año mil quinientos cuarenta y cinco en el raro libro que compiló el mismo Ferrer y tituló Sentencias cathólicas del Divi poeta Dant.*)

Letra del gran Cardenal Despanya, Archavisve de Toledo D. Pedro de Mendoza, feta á Mossen Jaume Ferrer per alguns afers y en especial per los de cosmografía.

[...]

[pàgina 98]

Letra feta als molt Catholichs Reis de Espanya D. Ferrando y Dona Isabel per Mossen Jaume Ferrer acerca lo compartiment que sas reals Altezas feren ab lo Rey de Portugal en lo mar Océano.

[...]

Letra dels molt catholichs Reis de Espanya D. Ferrando ly Doña Isabel , feta á Mossen Jaume Ferrer , resposta á la prop escrita.

[...]

[pàgina 99]

Lo vot y parer de Mossen Jaume Ferrer acerca la capitulació feta entre los molt catholichs Reis , y lo Rey de Portugal , en que se demostra cuant ere lo auctor gran cosmograph y mirablement pratich en la mar.

[...]

[pàgina 103]

Letra de Mossen Jaume Ferrer feta al Almirante de las Indias Christofol Colon : es letra de molta doctrina y de mirable inteligencia é practica.

[...]»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Colom, Cristòfor – Viatges
Magalhães, Fernão de, m. 1521 – Viatges
Elcano, Juan Sebastián – Viatges
Amèrica – Descobrimient i exploracions - Espanyols]

GÈNERE Històric: viatges

[1828]

IRVING, Washington, *A history of the life and voyages of Christopher Columbus*, Nova York: G. & G. & H. Carvill 1828. Volum 2, pàgines 163, 164, 172 i 360.

[pàgines 163 i 164]

« *The complexion and other physical characteristics of these savages caused much surprise and speculation in the mind of Columbus. Supposing himself in the seventh degree of latitude, though actually in the tenth, he had expected to find the inhabitants similar to the natives of Africa under the same parallel, who were black, ill shaped, and with crisped hair, or rather wool ; whereas these Indians were well formed, had long hair, and were even fairer than those more distant from the equator. The climate also, instead of being hotter as he approached the equinoctial, appeared more temperate. He was now in the canicular days, yet the nights and mornings were so cool that it was necessary to use covering as in winter. This is the case in many parts of the torrid zone, especially in calm weather, when there is no wind. Nature, by heavy dews, in the long nights of those latitudes, cools and refreshes the earth after the great heats of the day. Columbus was at first greatly perplexed by these contradictions to the course of nature, as observed in the old world ; they were in opposition also to the expectations he had founded on the theory of Ferrer the lapidary ; but they gradually contributed to the formation of a theory which was springing up in his active imagination, and which will presently be shown.* »

[pàgina 172]

« CHAPTER III.

CONTINUATION OF THE VOYAGE THROUGH THE GULF OF PARIA—RETURN TO HISPANIOLA.

1498. *THE quantity of fine pearls found among the natives of Paria, was sufficient to arouse the sanguine anticipations of Columbus. It appeared to corroborate the theory of Ferrer, the learned dealer in gems, that as he approached the equator he would find the most rare and precious productions of nature. His active imagination, with its accustomed quickness, seized upon every surrounding circumstance that appeared to favour his wishes, and putting them together drew from the most flattering deductions. He had read in Pliny that pearls are generated from drops of dew which fall into the mouths of oysters : if so, what place could be more propitious to their growth and multiplication than the coast of Paria? The dew in these parts was heavy and abundant, and the oysters were so plentiful that they clustered about the roots and pendant branches of the mangrove trees, which grew in the margin of the tranquil sea. When a branch which had drooped for a time in the water was drawn forth, it would be found covered with oysters.* »

[pàgina 360]

« *Columbus was not singular in this belief : it was entertained by many of his zealous and learned admirers. The erudite lapidary, Jayme Ferrer, in the letter written to Columbus in 1495, at the*

*command of the sovereigns, observes : “ I see in this a great mystery. The divine and infallible providence sent the great St. Thomas from the west into the east, to manifest in India our holy and catholic faith ; and you, Senior, he sent in an opposite direction, from the east unto the west, until you have arrived in the orient, into the extreme part of upper India, that the people may bear that which their ancestors neglected of the preaching of St. Thomas. Thus shall be accomplished what is written, in omnem terram exivit sonus eorum.” *** And again : “The office which you hold, Senior, places you in the light of an apostle and ambassador of God, sent by his divine judgement to make known his holy name in unknown lands.” Letra de Mossen Jayme Ferrer, &c. Navarrete, Collection, T. 2, Doc. 68.»*

[Universitat de Valladolid
MATÈRIA Colom, Cristòfor – Biografia]
GÈNERE Històric: biografia / viatges

[1829]

PUJADES, Jeroni, *Crónica universal del principado de Cataluña: escrita a principios del siglo XVII por Gerónimo Pujades. Tomo V*, Barcelona: Josep Torner 1829.

[página V]

« ¡Cuántas obras atestadas de puerilidades han sido objeto de la interesante lectura de los sabios, quienes separando el grano de la paja han abastecido la historia de noticias ántes ignoradas! ¡Cuántos anales pueblan las bibliotecas de los eruditos, cuyo estilo forzado y tendencia á la vulgaridad han sido compensados por la relacion de unos hechos que sin ellos se ocultarían aun, desconocidos del público, entre cuatro paredes de un archivo!... Con el título de Collection des Chroniques nationales françaises se estan publicando en Paris varios códices antiguos semejantes al de Pujades. Y en el tomo 5.º leemos con placer la de nuestro catalan (y no francés) “el muy magnífico señor Ramon Montaner, comenzada el día 15 de mayo del año de 1325 de la Encarnacion de Jesucristo; la cual se inserta traducida literalmente del catalan al francés, segun salió de las manos de su autor, por mas que se observe en ella un estilo muy distante de las bellezas que recomiendan las reglas del arte. Los mismos franceses han impreso poco ha el Mapamundi, formado muchos siglos hace por un sabio catalan ; que casi no dudamos ser obra del célebre geógrafo y marino Mosen Jaime Ferrer, natural de Vidreres y domiciliado en Blanes, elogiado de Roig y Jalpí, distinguido y consultado por Cristobal Colon, amado de los Reyes Católicos, del Rey de Portugal, de D. Alfonso rey de Nápoles, de su hijo el Rey de Chipre y otros, por sus trabajos sobre la división de las Américas, y tenido por el primer astrónomo, geógrafo y lapidario de su tiempo ; siendo asi que dicho mapa está delineado muy toscamente y sin aquella belleza que tanto prefiere á todo lo demas la delicada ó quizá afeminada filosofía de nuestro siglo. Y si los estrangeros no reparan en publicar nuestras obras sin aliño , por el interes que les resulta ¿las ocultaremos nosotros á la ilustracion pública porque contienen algunos defectos? »

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Catalunya – Història – Obres anteriors al 1800]

GÈNERE Històric: crònica

[1829]

IRVING, Washington, *The life and voyages of Christopher Columbus*, Nova York: G. & G. & H. Carvill 1829.

[pàgines 189 i 190]

«CHAPTER XXVII.

Discovery of Trinidad and the coast of Paria. Arrival at San Domingo. (1498.)

ON the 30th of May , 1498, Columbus set sail from the port of San Lucar de Barrameda, with a squadron of six vessels, on his third voyage of discovery. From various considerations, he was induced to take a different route from that pursued in his former expeditions. In his preceding voyage, when he coasted the southern side of Cuba, under the belief that it was the continent of Asia, he had observed that it swept off the south. He had gathered information from the natives of the Carribbe Islands, also, which induced him to believe that a great tract of the mainland lay to the south of the countries he had already discovered. It was his opinion, in which he had been strengthened by a letter, written to him at the command of the queen, by one Jayme Ferrer, an eminent and learned lapidary, deeply instructed in geography, and who had made many voyages to the east, that the rarest productions of nature, such as gold, precious stones, drugs, and spices, were to found in the regions about the equator, where the inhabitants were black, or darkly coloured, like the Africans under the line. He proposed, therefore, to take his departure from the Cape de Verde Islands, sailing to the southwest until he should come under the equinoctial line, then to steer directly westward, with the favour of the trade winds.»

[Universitat de Valladolid

MATÈRIA Colom, Cristòfor – Biografia]

GÈNERE Històric: biografia

[1836]

TORRES I AMAT, Fèlix *et alii*, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona: Imprenta de J. Verdaguer 1836.

[página 111]

« BOADES (Bernardo) , rector de Blanes, natural de Salitja. Fué muy favorecido del obispo de Gerona D. Dalmao de Mur , despues arzobispo de Tarragona, segun lo refiere él mismo (cap. 4º). Dejó escrito en lengua catalana un libro con el título : Llibre dels fayets de armes é eclesiastichs de Cataluña. Compuso esta obra en los ratos de ocio , y la acabó en 11 de noviembre de 1420. Roig tenia esta obra MS. y la cita á menudo. Aunque se desea en ella el uso de la crítica , pues abraza muchas fábulas y otros cuentos propios de la misma credulidad de aquel siglo ; con todo es recomendada por muchos la sinceridad del autor , la agudeza de ingenio , y el amor de la verdad. Queda inédita dicha obra ; pues cuando D. Rafael Ferrer Coll por mandato de Jaime Ferrer de Blanes iba á imprimirla , tuvo que partir inopinadamente á Sicilia y abandonar la obra comenzada. Hállase el original en la biblioteca de PP. mínimos de Gerona, como opina D. Pablo Dalmases (in Dissert pro patria Pauli Orosii). El P. Gaspar Roig i Jalpi sacó una copia que se veía en la bibliot. del conde de Cavallá. Otra copia sacó de propio puño el referido Sr. Dalmases para enriquecer con ella su excelente museo. Comprende dicha obra la historia desde la entrada de los cartagineses y otras naciones en España , hasta la muerte de Fernando rey de Aragon ó del reinado de su hijo Alfonso. Débese la conservacion de esta obra al cuidado y diligencia del P. Gaspar Roig, como lo dice él mismo en el Resúmen Histor. de Gerona p. 503. — “Rafael Ferrer Coll copió por orden de su señor Jaime Ferrer de Blanes el libro del Dr. Bernardo Boades , para darle á la impresion ; pero como aquel insigne varon transportó su domicilio en Sicilia por importunaciones y ruegos de aquel Rey , se quedó MS : que no ha sido poca ventura venir á mis manos , hallándola en un rincon de una notaría , donde se estaba ya perdiendo.

Murió á 9 de marzo de 1444 , y fué enterrado en la iglesia parroquial sobre cuya sepultura se lee el siguiente epitafio.

“Aci jau lo V. Mossen Bernat Boades quon-
dam rector
de Blanes, batxiller en drets, qui passá
de aquesta vida á IX de mars
del any MCCCCXLIV.
Lo qual mossen Bernat Boades ha instituit
un benifet en lo altar de monseñer S Miquel
en la dita iglesia de Blanes.
Cujus anima requiescat in pace.
Amen.” »

[páginas 241 a 244]

« FERRER (Jaime) , natural de Vidreres diócesis de Gerona, pero domiciliado en Blanes. Vivió á fines del siglo XV : en cuyo tiempo

las ciencias , y las demas facultades , que por razon del dominio de los Sarracenos no se cultivaban , adquirieron nuevas luces con el cuidado , babilidad y talento de Antonio de Nebrija , de Luis Vives , de Fernando ... y de los demas varones ilustres , que nuestra España engendró en aquella época. A estos puede añadirse con muchísima razon nuestro Jaime Ferrer , que fué muy hábil en astronomia , y demas partes de las matemáticas. Navegó 33 años por levante : fué muy apreciado de los reyes católicos , de D. Alfonso rey de Nápoles , y de su hijo rey de Chipre. Despues del regreso de Cristobal Colon de su afortunadísima expedicion de las Indias , fué mandado venir á Barcelona y comparecer en presencia del rey católico D. Fernando para dar su dictámen y decir su parecer sobre lo tocante á la feliz navegacion en aquel nuevo reino , segun consta de la carta que le escribió el cardenal D. Pedro Mendoza. Véase como habla de nuestro autor el maestro Roig. “Hizo, como era tan excelente cosmógrafo (que era sin duda el mas insigne que habia en España) aquella division por orden de los reyes católicos del mar Océano entre Sus Magestades y el rey de Portugal , desde Cabo Verde por la línea Occidental en el espacio de 370 leguas : y aunque dice el licenciado Bartolomé Bernardo de Argensola (en la historia de las Molucas lib. 1 p. 4 y 5) que las diferencias que acerca de esto habia entre los reyes , se acordaron por medio de Ruy de Sousa , y D. Juan su hijo , y de Arias de Almada sin acordarse ni hacer memoria de nuestro Blandense (traia el origen de Blanes) , téngase por cierto que aunque aquellos portugueses dieron su voto , se estuvo al de Jaime Ferrer. Hallarílo el curioso impreso entre otras obras suyas que son : un Comento sobre las sentencias y conclusiones del divino Dante , poeta Florentino. Ademas : un tratado de las piedras finas. – El monte calvario – y otras juntamente con las cartas referidas y las respuestas, y otras de los reyes de Chipre y del almirante de Castilla D. Fadrique Enriquez de Cabrera de 4 de marzo de 1523 , y del cardenal de España arzobispo de Toledo D. Pedro de Mendoza de 26 de agosto del mismo año , escritas á él ; por diligencia de Rafael Ferrer Coll su criado , que dedicó el libro á la ilustrísima Sra. Dª Hipólita de Liori y de Requesens condesa de Palamós por Carlos Amorós provenzal impreso en Barcelona á 20 del mes de diciembre del año 1545”. Hasta aqui Roig. Y dice despues. “El que gustare de ver estas insignisimas obras , que ya no se hallan , venga a mi , que yo se las enseñaré impresas. (Resumen histor. de Gerona p. 502.) Pero lo que quizá hace mas honor á este insigne cosmógrafo es el mapa ó forma mundi en figura extensa , en que podrán ver los dos emisferios , conviene saber el nuestro ártico . y el oppósito antártico. Envió este mapa á los reyes católicos á principios del año 1495 , con ocasion de las negociaciones que pendian con Portugal acerca de la division del Océano entre aquel reino y el de Castilla , señalada 370 leguas al poniente de Cabo Verde por una bula del papa Alexandro VI. La carta con que remitió Ferrer este mapa y la respuesta de los reyes con otras noticias pertenecientes á este asunto , se encuentran en el libro intitulado : Sentencias católicas del divi poeta Dant compiladas per lo prudentissim mossen Jayme Ferrer de Blanes , é impreso en 1545”. Véanse las memorias de la real academia de la historia , t. 6 ilustracion 17 al elogio de la reina católica; por el erudito Sr. Clemencín p. 477.

Ultimamente ha publicado tambien el Sr. Navarrete en la Coleccion de los viajes de Colon t. 3 pag. 97 documento número 68 las siguientes cartas “–Letra del gran cardenal Despania archavisve de Toledo D. Pedro de Mendoza , feta á mossen Jaume Ferrer per alguns afers y en especial per los de cosmographia. = A nuestro especial amigo Jayme Ferrer el cardenal Despaña arzobispo de Toledo etc. – Jayme Ferrer especial amigo : nos querriamos fablar con Vos algunas cosas que cumplen : por ende rogmos vos que vista esta letra nuestra partais y vengais aqui á Barcelona , y traed con Vos el mapa mundi , y otros instrumentos si teneis tocantes á cosmografía. En Barcelona hoy lunes 26 de Agosto de noventa é tres.= El cardenal. – Letra feta als molt catholicchs reys de Espanya D. Ferrando y Dª Isabel per mossen Jaume Ferrer acerca lo compartiment que sas reals altezas feren ab lo rey de Portugal en lo mar Occéano. – A los muy altos , y muy poderosos reyes de España etc. por la gracia de Dios nuestros muy virtuosos señores. – Muy altos y muy poderosos reyes D. Juan de Lanuza lugarteniente de sus altezas.

Sentencias católicas del divi poeta Dant, Florenti , compiladas per lo prudentissim mossen Jaume Ferrer de Blanes 1545 *1 t. en 8º*. Meditació ó contemplació sobre lo santissim loch del calvari , feta per mossen Jaume Ferrer. *Hay un ejemplar en la bib. catalana, regalado por D. Jaime Ripoll Vilamajor.*

Al dar á la imprenta este artículo recibimos de nuestro apreciable é intimo amigo el Excmo.Sr.D.Martin Fernandez de Navarrete , dignísimo decano del supremo consejo real de España é Indias en la seccion de Marina unos apuntes que tenia hechos sobre dos célebres catalanes , llamados Jaime Ferrer. El crédito literario que tan justamente goza en España y en todas las naciones cultas el autor de la Vida de Cervantes y de otras obras , me mueven á trascribir aqui literalmente , sin omitir una palabra dichos apuntes , que dicen asi :

“Dos son los hijos del principado de Cataluña , que con el nombre de Jaime Ferrer han ilustrado las glorias de su patria y se han confundido por algunos escritores con otros del mismo nombre y apellido naturales del reino de Valencia. En la 3^a. carta del Atlas catalan del XV siglo publicado por M. J. A. Buchon (el Atlas mas antiguo que hasta ahora se conoce , y que hará parte del tomo XII de las noticias y manuscritos de la biblioteca del rey que publica la academia de Inscripciones y bellas letras) se halla la primera noticia de un viage emprendido en 1346 por Jaime Ferrer para ir á explorar las costas de Guinea. Al lado del bajel donde se halla embarcado este viajero descubridor , está escrito lo siguiente :

*“Partich luxer de Jac Ferer per
mar al riu de lor al gorn de
sen Lorens qui es á X de agost ,
y fó en lan m ccc xlvj.”*

Por esta inscripción se conoce que Jaime Ferrer se hallaba en el río del Oro en la costa de Africa el día 10 de agosto de 1346 , esto es , 29 años antes que sabiese del puerto de Dieppe una expedición francesa con el mismo objeto , pues que no se ejecutó hasta 1375 , y con mucha mayor anterioridad á los portugueses que no reconocieron esta costa hasta ya muy entrado el siglo siguiente ; pues segun Luis del Marmol (Descrip. de Africa , lib. I cap. 36 , tom I fol.47 v.) y D. José Martínez de la Puente (Comp. de las historias de la India orient. lib. 2 cap. 2) en el año 1445 Antonio González con un navio del infante (D. Enrique) descubrió el río que llaman del Oro y Lanzarote con sus caravelas llegó á Cabo Verde.

Basta examinar la cronología para conocer que este Jaime Ferrer , marino descubridor , es distinto del otro Jaime Ferrer , gran joyelero de los reyes de Sicilia, de quien habla Roig en su Historia de Gerona fol. 502 v. diciendo que nació en el lugar de Vidreras de aquel obispado ; pero que era originario de Blanes, de lo que se preciaba tanto que solía firmarse Jaime Ferrer de Blanes, como lo hizo en la carta que escribió al Almirante de las Indias D. Cristobal Colon fecha en Burgos á 5 de agosto de 1495 (tom. 2 de la colec. de viajes , pag. 105). Fué gran cosmógrafo , como lo prueba la confianza que mereció á los señores Reyes Católicos para consultarle sobre la gran cuestión que por consecuencia del descubrimiento del nuevo mundo se suscitó entre las coronas de España y Portugal relativamente á la particion del Océano. El gran cardenal de España , arzobispo de Toledo, D. Pedro González de Mendoza hallándose en Barcelona el lunes 26 de agosto de 1493 escribia con esta fecha á Jaime Ferrer que deseando hablar con él de algunas cosas importantes le rogaba fuese á aquella ciudad llevando consigo el mapamundi y otros instrumentos que tuviese tocantes á cosmografía. Nada sabemos de este viaje ni de sus resultas; pero debe inferirse que el objeto fué tratar sobre los recientes descubrimientos hechos por Colon, y de los concertos con Portugal para que no se entrometiese en los que se empezaban á hacer por la via de Occidente, ya que se les dejaban libres los que iban haciendo sus naturales por la parte oriental, con el comun objeto de facilitar por ambos caminos el comercio de las especerías que se traian de la India oriental. Así lo persuade la carta que con fecha en Barcelona á 27 de enero de 1495 escribió Ferrer á los Reyes Católicos acerca de la citada particion del mar Océano , sobre lo que le consultaban por medio de D. Juan de Lanuza , lugarteniente de S.S. AA. en aquel principado; y para ello les remitía un mapamundi que habia formado ofreciéndose á ir sin interes á practicar y reconocer la division que proponia. Los Reyes le contestaron desde Madrid á 28 de febrero de 1495 que habian visto su carta y escritura que les parecia muy buena y le tenian en servicio habérsela enviado ; pero que siendo necesaria su persona para entender en ello dispusiese su viage á dicha Corte de modo que estuviere en ella para fin de mayo próximo. Sin duda entonces extendió el voto y parecer que dió acerca de la capitulacion hecha entre los Reyes Católicos y el de Portugal ; en cuyo escrito (segun el editor de estos opúsculos de Ferrer impresos el año de 1545 en 8º.) demuestra cuan gran cosmógrafo y admirable práctico en la mar era el autor. Este informe ó dictámen pertenece indudablemente al año 1495 ; y aunque el almirante Colon se hallaba entonces en Cuba y

santo Domingo le escribió Ferrer desde Burgos á 5 de agosto del mismo año la carta que hemos citado suponiéndole en la gran isla de Cibau , felicitándole por sus descubrimientos y por los bienes que de ellos resultarían. Sus demás obras que son un comentario sobre las sentencias y conclusiones del divino poeta Dante Florentino ; un tratado de las piedras finas ; el monte calvario , juntamente con las cartas referidas y las respuestas y otras de los reyes de Chipre , del almirante de Castilla D. Fadrique Enriquez de Cabrera las reunió la diligencia de Rafael Ferrer Coll su criado (tal vez ahijado) que dedicó el libro de las sentencias á la Illma. Sra. Dª Hipólita de Liori y de Requesens condesa de Palamós por Carlos Amors provenzal impreso en Barcelona á 20 del mes de diciembre del año 1545. El mismo Rafael Ferrer y Coll copió por orden de su señor Jaime Ferrer de Blanes, el libro del doctor Bernardo Boades para imprimirlo : pero como aquel insigne varón trasladó su domicilio á Sicilia por importunaciones y ruegos de aquel Rey , se quedó manuscrito , y se conservaba poco ha en el rincón de una notaría , donde se estaba perdiendo.

Algunos han confundido al Jaime Ferrer que navegaba por la costa de Africa é inmediaciones del río del Oro en 1346 con el cosmógrafo y lapidario á quien consultaban los Reyes Católicos por los años de 1495 y posteriormente ; pero basta comparar la época en que vivían para conocer que el navegante no podía 156 años después de su descubrimiento hallarse en estado de informar á los Reyes sobre el asunto más delicado que entonces se presentaba , cual era la partición del Océano entre dos naciones rivales por su empeño en adelantar los descubrimientos marítimos y extender su comercio.

Menos fundamento ha tenido recientemente el Sr. Fuster (Adic. á la Bib. val. de Jimeno , tom. I pag. 76) para hacer valenciano á este Jaime Ferrer lapidario y cosmógrafo contra la opinión de D. Tomas Antonio Sanchez y de D. Francisco Perez Bayer que le hacen catalán , como lo era realmente , fundándose el Sr. Fuster en un pasaje que cita de Escolano que nada prueba , pues hablando en su Historia de Valencia (lib. 8°.cap.9°.tom2^o.col. 751y siguientes) de los hombres notables del apellido Ferrer cita con el nombre de Jaime uno que en el año de 1359 tenía gran influjo en el gobierno de la ciudad de Valencia ; y en 1362 fué nombrado para las Cortes que iban á celebrarse en aquel reino. Otro que en 1445 era camarero del rey D. Alonso V de Aragon , de quien recibió algunas mercedes ; y en 1448 fué uno de los dos embajadores nombrados para tratar de ciertos negocios con el rey de Castilla; y fué padre de un D. Luis que hizo grandes servicios ; y abuelo de otro Jaime Francisco Ferrer , trinchante y maestre Sala del príncipe D. Juan , hijo de los reyes católicos , en el año 1490 , y corregidor de Toledo desde 1507 hasta 1514 ; cuyos personajes se ve por su carrera y clase de servicios que no podían equivocarse ni con el Jaime Ferrer navegante antes de mediado el siglo XIV ni con el lapidario y cosmógrafo de fines del XV ; y que si cualquiera de éstos dos hubiera sido valenciano no hubiera dejado de reclamar tan apreciable derecho á favor de Valencia su docto paisano y erudito bibliógrafo el Sr. Bayer al ilustrar la biblioteca antigua de D. Nicolas Antonio.

Otro maestro Jaime , véase Jaume (Mn.) natural de Mallorca , muy docto en las matemáticas y en la náutica ó arte de navegar , llevó el infante D. Enrique de Portugal á Sagres para dirigir la académia que allí estableció hácia el año 1418 y enseñar aquellas ciencias á los oficiales portugueses , segun Barros Da Asia decada 1.ª cap. último y otros AA ; pero aunque este se llamase Ferrer por apellido (como me parece haberle visto citado en algun escritor) no puede ni debe confundirse con los dos anteriores. »

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Escriptors catalans – Biobibliografia]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1846]

FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín, *Disertación sobre la historia de la náutica, y de las ciencias matemáticas que han contribuido á sus progresos entre los españoles*, Madrid: Real Academia de la Historia 1846.

[pàgines 120 a 123]

« 5º Por este tiempo vivia el cosmógrafo catalan Jaime Ferrer, á quien el gran cardenal de España, arzobispo de Toledo D. Pedro Gonzalez de Mendoza, gran privado de los Reyes Católicos, despues de haber oido á Cristobal Colon los admirables descubrimientos que hizo en su primer viage, le escribió desde Barcelona á 26 de agosto de 1493, como á su especial amigo, diciéndole que queriendo hablar con él algunas cosas importantes, le rogaba fuese á Barcelona, y llevase el Mapamundi y otros instrumentos tocantes á cosmografía. Los mares y tierras que iban descubriéndose traian en agitacion á la corte, especialmente por las pretensiones del Rey de Portugal; pero concluido el tratado de 7 de junio de 1494 sobre la particion del Océano entre las dos potencias por medio de un meridiano ó línea de demarcacion, que se colocó á 370 leguas al oeste de las islas de Cabo Verde, quisieron los Reyes Católicos informarse de Ferrer sobre el mejor modo de ejecutar esta particion, y les contestó desde Barcelona en 27 de enero de 1495, enviándoles un Mapamundi donde estaba marcado con líneas coloradas y amarillas, lo que segun aquel convenio debia pertenecer á cada una de las dos naciones, ofreciéndose á ir á sus expensas á servir á SS. AA. para llevar á efecto lo pactado. Los Reyes le contestaron desde Madrid á 28 de febrero, manifestándose muy satisfechos de su exposicion, y mandándole ir á la corte inmediatamente. Acompañaba Ferrer su dictámen para poder fijar el meridiano, que debia ser el límite de los dominios de ambos Reyes; y este asunto, tan complicado entonces por la falta de métodos de observar la longitud, le obligaba á proponer otros arbitrios ingeniosos, y que acreditan los conocimientos cosmográficos y marineros de aquella edad. Proponia que partiendo una nave desde las islas de Cabo Verde con rumbo al O¼ N.O. caminase en esta direccion hasta que la elevacion del polo boreal fuese de 18.º20', donde estaria á 74 leguas ó 3.º20' al norte del paralelo de aquellas islas: desde allí navegando al sur hasta que el polo norte se elevase 15,º se hallaria justamente en el paralelo que se buscaba y término de las 370 leguas. Previene la insuficiencia de la carta de navegar para esta demostracion, la necesidad de formar para ella un Mapamundi tal como el que presentaba; y la instruccion que se requeria de la aritmética, cosmografía y matemáticas, para entenderla y apreciarla. Otro método práctico menos seguro propone, con desconfianza, reducido á que partiendo de las islas de Cabo Verde con direccion al oeste una nave con veinte marineros escogidos, diez por cada parte; y llevando cada uno privada y reservadamente su derrota de estima, el primero que llegase al punto de las 370 leguas lo dijese á uno de los dos capitanes, que debian ser hombres de conocimientos y de confianza, para que oyendo á los demas y estando conformes, tomasen desde allí la derrota al sur, y cuanto ballasen á mano izquierda hácia la Guinea seria del Rey de Portugal. Ferrer sometia esta propuesta al juicio de los hombres doctos, especialmente del almirante D. Cristobal Colon, que en el tiempo actual (añade) en esta materia mas que otro sabe, porque es gran

teórico y mirablemente plático, como sus memorables obras manifiestan ; y creo que la divina Providencia le tenia por electo , por su grande misterio y servicio en este negocio , el cual pienso es disposicion y preparacion del que para adelante la misma divina Providencia mostrará á su gran gloria , salud y bien del mundo. *Así hablaba Ferrer con discreta prevision , al mismo tiempo que examinaba la navegacion y descubrimientos del almirante, con presencia de lo que dice Tolomeo (1) y otros cosmógrafos antiguos : ya sobre la extension de la circunferencia de la tierra por la equinoccial, ya sobre la que tiene por los trópicos, ya sobre la proporcion de unos y otros círculos, y valor ó medida de sus respectivos grados, ya en fin aplicando estas doctrinas al paralelo ó línea occidental, que se formaría partiendo de las islas de Cabo Verde ó de las Canarias , atendiendo en esto á las observaciones hechas por el almirante (2). De este modo iban sus descubrimientos excitando la aplicacion y el ingenio de los sabios , para conciliar las teóricas y sistemas de los antiguos geógrafos, con lo que la experiencia y arrojo de nuestros navegantes iba adelantando por tierras y mares enteramente desconocidos. La práctica, la observacion y la experiencia fueron desde entonces las maestras de las teóricas y de las reglas, que se consagraron en los tratados sucesivos de náutica y de hidrografía.*

(1) Li. 8.º de Situ orbis. cap. 5.

(2) Estas noticias constan de las mismas cartas y dictámenes de Ferrer que se incluyeron en un libro intitulado Sentencias católicas del divi poeta Dant compiladas por Mosen Jayme Ferrer de Blanes é impreso en 1545=Veáanse reimpresas estas cartas de Ferrer en el num.º 68 de los documentos diplomáticos tom. 2.º; pág. 97 de nuestra colec. de viajes españoles.

[Biblioteca de Catalunya
MATÈRIA Navegació – Història]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1848]

HUMBOLDT, Alexandre de, *Cosmos. Essai d'une description physique du monde*,
Paris: Gide et J.Baudry, Éditeurs 1848.

[pàgines 560 i 561]

«Dans le *Journal de bord de Christoph Colomb*, il est souvent question de dissentiments avec Alonso Pinzon sur la distance parcourue depuis le départ de Palos. Les sabliers dont on faisait usage s'écoulaient en une demi-heure, de sorte que l'espace d'un jour et d'une nuit était divisé en 48 ampolletas. On lit dans le *Journal de Colomb*, si rempli d'observations importantes, à la date du 22 janvier 1493 : "Andaba 8 millas por hora hasta pasadas 5 ampolletas y 3 antes que comenzase la guardia, que eran 8 ampolletas." *Voy. Navarrete*, t. I, p. 143. Le loch (corredera) n'est jamais nommé. Doit-on admettre que Colomb l'a cependant connu, qu'il s'en est servi, et a négligé de le nommer, comme une chose trop vulgaire, de même que Marco Polo n'a pas fait mention du thé ni de la muraille de la Chine? Une telle supposition me paraît très-invraisemblable, ne fût-ce que pour cette raison, que dans les projets présentés, en 1495, par le pilote don Jayme Ferrer, pour arriver à déterminer la ligne de démarcation papale, il s'agit de mesurer la distance parcourue, à partir d'un point donné, et qu'il est fait uniquement appel au jugement (juicio) de vingt marins consommés (que apuntan en su carta de 6 en 6 horas el camino que la nao farà segun su juicio). Si le loch eût été en usage, Ferrer n'eût pas manqué de dire combien de fois il fallait le jeter. Je trouve mentionnée la première application du loch, dans un passage du journal de voyage tenu par Pigafetta pendant la circumnavigation de Magellan, qui est resté longtemps enseveli, avec d'autres manuscrits, dans la bibliothèque Ambrosienne de Milan. On y lit, à la date de janvier 1521, quand Magellan était déjà entré dans la mer du Sud: "Secondo la misura che facevamo del viaggio colla catena a poppa, noi percorrevamo da 60 in 70 leghe al giorno." *Voy. Amoretti, Primo Viaggio intorno al Globo terracqueo, ossia Navigazione fatta dal cavaliere Antonio Pigafetta sulla squadra del Cap. Magaglianes, 1800*, p. 46.»

[Universitat Ramon Llull

MATÈRIA Cosmografia
 Ciència – Història
 Geografia física
 Astronomia]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1851]

FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín, *Biblioteca marítima española*, Madrid: Imprenta de la Viuda de Calero 1851.

[pàgines 8 a 13]

«JAIME Ferrer :

*“A mediados del siglo XIV fué á explorar las costas de Guinéa, segun se lee en un Atlas catalan del siglo XV , recientemente encontrado en París entre los mss. de la biblioteca del Rey , en el cual se expresa en lengua catalana , que partió para ir por mar al rio del Oro el día 10 de agosto de 1346. Un viajero francés me regaló un atlas semejante , cosa de cuatro ó seis años hace , que se acababa de imprimir en seis grandes mapas. Empieza así : Mapa mundi vol dir aytan co-ymage del mon é de les regions q. son sus la terra.”=Torres Amat , *Escritores catalanes* , pàgina 241.*

En nota dirigida al mismo Sr. Torres Amat quien nos honró insertándola en artículo inmediato , páginas 243 á 245 , hicimos á S. Ilma. las siguientes observaciones : 1 .^a A este Jaime Ferrer le han confundido algunos escritores , ya con otros que eran valencianos , ya con el cosmógrafo catalan de igual nombre y apellido (de quien en seguida hablaremos). 2.ª Para conocer la equivocacion con respecto á estos dos catalanes , basta ver la notable diferencia de siglo y medio entre los años 1346 , que el uno andaba por la costa del Oro , y 1495 en que los Reyes Católicos consultaban al otro sobre demarcaciones del Océano. 3.ª En la 3.ª carta del Atlas catalan del siglo XV , publicado por M. J. A. Buchon (el atlas mas antiguo que hasta ahora se conoce y que la academia de Inscripciones y Bellas letras incluiría en el tomo XII de las noticias y mss. de la biblioteca del Rey) se halla la primera noticia del viaje de Jaime Ferrer á las costas de Guinea el año de 1346. 4.ª Al lado de la figura del buque en que iba embarcado , está escrito :

Partich luxer dn Jac Ferer per
mar al rio de lor al gorn de
sen Lorens qui es á X de agost ,
y fó en lan mcccxlvj.

*lo cual prueba que fué al rio del Oro 29 años antes que saliese de Dieppe en 13757 una expedicion francesa con el mismo objeto , y con mucho mayor anticipacion á los portugueses , pues estos no vieron aquella costa hasta el año 1445 , en que Antonio Gonzalez con un navío del Infante D. Enrique reconoció dicho rio , y Lanzarote llegó con sus carabelas á Cabo Verde , segun se lee en Luis del Mármol , *Descripcion de África* , libro I , folio 47 vuelto , y en Martínez de la Puente , *Compendio de la historia de la India oriental* , libro II , capítulo 2.*

*MOSEN JAIME ó JAUME FERRER , cosmógrafo , natural de Vidrèras , diócesis de Gerona , domiciliado en Blanes segun dice el Sr. Torres-Amat , ó mas bien oriundo de la villa de este nombre , como expresa el cronista fray Juan Gaspar Roig en su *Historia de aquella ciudad* página 502.— Tiene Blanes por blason una cruz roja*

en campo de plata , y las iniciales F. E. R. T. que quieren decir segun el benedictino Guardiola (citado por Miñano , Diccionario geográfico, art. BLANES , tom. 2, pág. 127) , Fortitudo ejus Rhodum tenuit ; y Mosen Jaime apreciaba sin duda su oriundez de allí , pues solia firmarse Jaime Ferrer de Blánes ; como tambien lo dijimos al Ilmo. Amat en la nota á que nos hemos contraido en el artículo precedente . Se ejercitó en la navegacion mas de 30 años , y era muy apreciado de nuestros Reyes Católicos , y de los de Nápoles y Chipre . En 1493 fué llamado á Barcelona , donde se hallaba la corte , por carta del cardenal arzobispo de Toledo D. Pedro de Mendoza , para algunos negocios , principalmente de cosmografía , y pudo muy bien ser para trazar la division del Océano entre las coronas de Castilla y Portugal , que vino á coincidir no solo con la obtencion de las bulas pontificias , ya vistas en nuestra Coleccion de viajes , tomo II , números xvij , xviii , y el xi del Apéndice , páginas 23, 28 , y 404 , sino con los otros documentos que bajo el núm. Lxvii siguen á la indicada carta del cardenal Mendoza , páginas 97 á 103 ; á saber :

1.º Letra feta als molt catholichs Reis de Espanya Don Ferrando y Dona Isabel per mossen Jaume Ferrer acerca lo compartiment que sas reals Altezas feren ab lo Rey de Portugal en lo mar Océano . Escrita en Barcelona á 27 de enero de 1495 , y en castellano , dirigiendo á dichos Señores Reyes una forma mundi en figura extensa en que podrán ver los dos hemisferios ártico y antártico círculo equinocial , los dos trópicos y los siete climas , etc., para entender el valor de las 370 leguas prefijadas desde las islas de Cabo Verde hácia occidente , por el tratado de 7 de junio de 1494 , tambien publicado , con el núm. LXXV , en dicho tomo II de Viajes , páginas 130 á 143 , y sobre el cual hemos discurrido en el artículo de D. Hernando Colon.

Los Reyes , avisando el recibo de Mosen Jaime , con fecha en Madrid á 28 de febrero inmediato , le decian : “Vimos vuestra letra y la escriptura que en ella nos enviastes , etc.” Esta escriptura probablemente debió ser :

2.º Le vot y parer de Mossen Jaume Ferrer acerca la capitulació feta entre los molt catholichs Reis , y lo Rey de Portugal en que se demostra cuant ere lo auctor gran cosmograph y mirablement practich en la mar.

En seguida de estos documentos (páginas 103 á 105) hemos igualmente renovado la publicacion de la

Letra de Mossen Jaume Ferrer feta al almirante de las Indias Christofol Colon : es letra de molta doctrina y de mirable intelligencia é práctica ; y se la escribió con fecha en Burgos á 5 de agosto de 1495 por mandado de la Reina Doña Isabel , con mucha erudición histórica y aun católica , diciéndole al fin : “La vuelta del equinocio son las cosas grandes y de precio , como son piedras finas y oro y especias y drogaria ; y esto es lo que puedo yo decir acerca desto , por la mucha plática que tengo en Levante , en

Alcaire y Domas , y porque soy lapidario , y siempre me plugo investigar en aquellas partes , desos que de allá vienen , de qué clima ó provincia traen las dichas cosas....”

Todos estos documentos son copiados (como lo expresamos en la citada página 97 del 2º tomo de Viajes) del libro ya muy raro , impreso en Barcelona , en letra gótica ó de tortís , á 20 de diciembre de 1545 , que segun los epígrafes debió ser edicion póstuma , y contiene ademas , como obras del mismo Mosen Jaime , un Comento sobre las sentencias catholicas del Divi poeta Dant : un Tratado de las piedras finas, Meditació ó contemplació sobre lo santíssim loch del calvario ; y cartas de correspondencia entre él y varios Príncipes: todo en un pequeño volúmen en 8.º , del cual tenemos un ejemplar , y el Sr. Amat dice que había otro en la librería catalana regalado por D. Jaime Ripoll Vilamajor.—D. Nic. Antonio Bibl. hisp. nova , tom. 2.º , pág. 399 , pone en Anónimos: Tratado de las propiedades de las piedras, y despues una exposicion de los salmos, ms. en 4.º que estaba en la librería del conde de Villaumbrosa; “ y acaso seria el original del mismo Ferrer.

Como á este Jaime Ferrer de Blánes, cosmógrafo y joyelero de los Reyes de Sicilia , le han confundido algunos escritores , ya con el del artículo precedente , ya con otro valenciano , no será ocioso añadir aquí , á precaucion de otra pretension semejante , aunque ya lo dijimos al Sr. Amat y está inserto en el artículo arriba mencionado , que “otro maestro Jaime , natural de Mallorca , muy docto en las matemáticas y en la náutica ó arte de navegar , llevó el Infante D. Enrique de Portugal á Ságres para dirigir la academia que allí estableció hácia el año de 1418 , y enseñar aquellas ciencias á los oficiales portugueses , segun Barros , D’Asia , década 1.ª, capítulo último , y otros autores ; pero aunque este se llamase Ferrer por apellido (como me parece haberle visto citado en algun escritor), no puede ni debe confundirse con los dos anteriores.”

Ignoramos cuando ni donde murió nuestro Mosen Jaime : el P. Roig. dice solamente (pág. 503), “ que transportó su domicilio en Sicilia por importunaciones y ruegos de aquel Rey ;” pero sospechamos fuese , no una primera mudanza de domicilio , sino mas bien su regreso, y que como joyero ó lapidario que era de S. M. Siciliana, se ballaría establecido allí , cuando en 1493 , segun queda expresado , le envió á llamar el cardenal Mendoza.»

[Biblioteca de Montserrat / Universitat Ramon Llull
MATÈRIA *Hispania – Bibliographia Maritima*]

GÈNERE Text no literari: biobibliografia

[1851]

VILLANUEVA Y ARTENGO, Jaime, *Viage literario á las iglesias de España. Tomo XVII. Viage á Lérida y Barcelona*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia 1851.

[pàgines 276 i 277]

« *Un tomo en 4.º*: Sumari , meditacio ó contemplacio sobre lo sacratisim lloc de Calvari: letres y regles en lo qual son contengudes molt grans sentencias en sacra theologia yl en philosophia natural , é una molt gentil descripcio de pedras fines, y gran practica en cosmografia, é molta experiencia en lart de navegar , fetes y ordenades per lo molt sabi é catholich Cristia Mossen Jaume Ferrer, mercader, natural de la parroquia de Vidreres del bisbat de Gerona, é domiciliat en la vila de Blanes, compilat per son criat Raphel Ferrer Coll, estampat en la insigne ciutat de Barcelona per Carles Amoros, Proensal, á XIX del mes de deceimbre, any M.D.XXXXV .

Sentencias católicas del divi poeta Dante, Florenti. *Barcelona , 1545 , por Mossen Jaume Ferrer de Blanis, publicadas por Rafael Ferrer Coll.*

Tambien se hallan muchas cartas de los Reyes Católicos y una del Cardenal Don Pedro de Mendoza , Arzobispo de Toledo , á dicho Mosen Jayme Ferrer , que habia navegado treinta años en la parte de Levante. Así dice el Cardenal : "Jayme Ferrer, especial amigo : nos queremos hablar con vos algunas cosas que cumplen. Por ende rogamos vos que vista esta letra nuestra partays y vengáis aquí á Barcelona y traed con vos el Mapamundi y otros instrumentos , si teneis , tocantes á cosmografia. En Barcelona hoy lunes XXVI de agosto de XXIII.=El Cardenal." En 1495 á 28 de febrero le llaman los Reyes á Madrid para fin de Mayo.

Hállase asimismo: Parecer sobre la demarcacion y division con Portugal. »

[Museu Nacional d'Art de Catalunya

MATÈRIA Esglésies – Catalunya – Barcelona]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1853]

MONFAR I SORS, Dídac (traductor), *Historia de los condes de Urgel. Tomo I*,
Barcelona: Prósper de Bofarull i Mascaró 1853.

[pàgines 380 i 381]

« El primero que salió en campaña fué el rey de Castilla, el cual, de camino, tomó muchos pueblos de moros, y entre ellos la ciudad de Córdoba, que era el mas principal pueblo que tenían los moros en España; pero halló grande dificultad en conservarla, y sin detenerse en ella, por la falta que podía hacer á la empresa de Almería, la dejó á Aben Gami ó Aben Ami, moro, gobernador ó rey que era entonces de ella, el cual le prometió fidelidad, con juramento que hizo sobre el Alcoran. Entretanto el conde de Barcelona, con su armada naval, aguardaba otra de genoveses, que venia á sueldo del pontífice Eugenio III. Las dos armadas fueron á Almería, y juntas las fuerzas de mar con las del rey de Castilla, se puso asedio á la ciudad por mar y por tierra, y por esta parte ganaron algunas torres, y derribaron buena parte del lienzo del muro. Atemorizados los de dentro, ofrecieron algunos partidos, que no quisieron aceptar los cristianos; apretaron el cerco ya, y á 17 de octubre de 1147 la entraron por fuerza: fué el saco grande; porque era la mas rica ciudad de toda la marina.

La joya más notable que se tomó, fué un plato ó escudilla de esmeralda, de inestimable precio: de este se contentaron los genoveses por la parte les cabia en aquellas victorias. Consérvase en el día de hoy en Génova, por haber servido á Cristo nuestro señor en el jueves de la cena: es de inestimable valor, y afirman los lapidarios, que partiéndole en partes del tamaño que suelen ser comunmente las otras esmeraldas, no habria riqueza ni dinero con que poderlo pagar: trajéronle los godos a España, segun se piensa, y créese piadosamente, que cuando Cristo señor nuestro se sirvió de él, que no era de aquella materia, sino que, por milagro, se convirtió en esmeralda, mandándolo así el que crió el cielo y todas las cosas de él y de la tierra. Jayme Ferrer, catalan de nacion y lapidario famoso, en un tratado escribió sobre la comedia del poeta Dante, describe muy por menudo esta pieza, y considerando su quilate y valor, dice que si se dividiera en piedras menudas, valiera un grande tesoro: está becho con seis ángulos ó puntas, y tiene de ruedo cuatro palmos y medio catalanes. »

[Museu Nacional d'Art de Catalunya

MATÈRIA Urgell (Comtes d') – Història
 Urgell (Comtes d') – Biografia
 Corona Catalanoaragonesa – Història – Fonts]

GÈNERE Històric: crònica / biografia

[1856]

VALBLETTES, Antoine François Félix, COMTE ROSELLY DE LORGUES, *Christophe Colomb; histoire de sa vie et de ses voyages. D'après des documents authentiques tirés d'Espagne et d'Italie. Tome premier / Tome second*, Paris: Didier et c^{ie}, Libraires-éditeurs 1856.

[Tom 1, página 183]

« La Junte fut composée des professeurs d'astronomie et de cosmographie en possession des premières chaires de cette Université, et des principaux géographes ou géomètres qui avaient étudié autrefois les mathématiques sous maître Apoloniüs, et la physique sous maître Pascual de Aranda, les deux seuls professeurs éminents de l'ordre des sciences qu'eût encore fourni Salamanque. Ni le Père Juan Perez de Marchena, ni le jeune pilote Juan de la Cosa, ne firent partie de cette réunion. L'Espagnol assurément le plus compétent en matière de cosmographie, le docte lapidaire de Burgos, Jaime Ferrer, que le Grand Cardinal illustre de son amitié, n'avait pu malheureusement être convoqué. Il se trouvait probablement alors au Caire ou à Damas pour son commerce de pierres. »

[Tom 1, páginas 561 a 571]

« Au milieu de tant de préoccupations maternelles, Colomb ne pouvait, sous peine de mésestime importunée, presser la Reina d'ordonner immédiatement un troisième voyage de découvertes. Il lui fallait, comme à l'époque de sa première expédition, attendre silencieusement et contenir de nouveau sa légitime impatience. Pendant l'inaction forcée de son séjour à Burgos, l'Almirant ne put manquer de se trouver de cette ville, déjà devenu son correspondant sur l'invitation d'Isabelle, avant son retour de l'Espagnole ; mais qu'il ne connaissait encore que par sa renommée.

Ce personnage que la Reine invitait à la cour, que le Grand Cardinal d'Espagne honorait du titre d'ami, était un marchand joaillier ayant comptoir en plusieurs lieux et riche boutique à Burgos : il s'appelait Jaime Ferrer. Ses relations illustres en maints pays, ses faciles entrées partout, sa modestie mêlée d'assurance, sa façon de traiter les gens et les affaires prouvent qu'outre son mérite personnel il était de condition, et tirait quelque lustre de sa parenté avec son homonyme Jaime Ferrer, l'ancien cosmographe. Si ce marchand joaillier n'avait pas été le plus honnête et le plus fin des lapidaires, il aurait encore pu se recommander diversement à l'attention comme observateur, voyageur, polyglotte, mathématicien, astronome, cosmographe, métallurgiste, érudit, philosophe, poète et presque théologien. Nous pouvons même ajouter : libre penseur, dans toute l'acception catholique du mot.

Jaime Ferrer, à tort mis en oubli par les historiens de Colomb, offrait en dehors des grands seigneurs et des hautes notabilités politiques, l'une des individualités contemporaines les plus remarquables de l'Espagne. Souvent porté par ses affaires à Gènes, à Venise, dans les Échelles du Levant, en Égypte, en Palestine, en Syrie ; fréquentant les bazars du Caire, de Damas, d'Alep et de Bagdad ; trafiquant avec des marchands arabes venus en caravane de

la Perse ou du Korassan, et d'autres qui arrivaient de la mer des Indes en passant par la Mecque; il avait acquis sur le continent asiatique des notions plus nettes et plus étendues que celles dont étaient en possession le reste des géographes. Il savait, par exemple, qu'en ce moment aux Indes, où n'avait encore pénétré aucun missionnaire, il existait des chrétiens, descendants de ceux qu'y avait évangélisé l'Apôtre, un instant incrédule, saint Thomas, quatorze cent soixante-deux ans auparavant; et que son corps s'y trouvait glorieusement conservé. Tout en recherchant les gemmes, les émeraudes, les topazes et les saphirs de l'Orient, le noble lapidaire n'enfermait ses espérances ni dans ses précieux écrins, ni dans ses coffres de sequins et de ducats. Il ne se bornait point à la partie purement théorique des sciences. Ses affinités spirituelles autant que son goût de la langue italienne l'avaient rendu l'interprète de la pensée religieuse du Dante. Dans les œuvres du sombre exilé de Florence, il avait recueilli les enseignements catholiques voilés sous les figures ou les allégories du poète, et composé un ouvrage sous ce titre: Sentences catholiques du divin poète Dante.

Jaime Ferrer ayant pratiqué les Musulmans, les Juifs, les Schismatiques grecs, les Persans semi-idolâtres, les Tartares, les Éthiopiens, les Indous, avait compris l'incroyable supériorité du Catholicisme sur tous les enseignements de l'homme. Il avait étudié le Globe autant que le comportaient les communications et les enseignements de cette époque, et approfondi l'histoire de l'humanité. En vérité, le lapidaire de Burgos était par anticipation de l'école de Bossuet, de J.de Maistre, de Ventura de Raulica. Les pages qui nous restent de lui ne seraient désavouées d'aucun de ces noms illustres. Une élévation d'esprit proportionnée à une telle variété de savoir ne pouvait passer inaperçue. L'épiscopat d'Espagne estimait fort ce lapidaire que le Grand Chancelier de Castille honorait de son amitié, et en qui tous les cosmographes reconnaissaient un maître. Les connaissances techniques de Jaime Ferrer lui permettaient d'apprécier, mieux que tout autre la sublimité de Colomb, et de reconnaître sa destination providentielle. Sachant l'imperfection de la nautique, l'incertitude de la géographie, l'impuissance du compas pour une telle œuvre, il sentait combien les ressources de la science l'avaient peu servi dans son entreprise. Il appelait hautement la Découverte : une chose plutôt divine qu'humaine. "Mas divina que humana peregrinacion." Néanmoins la réserve de sa modestie l'aurait, peut-être, toujours empêché d'entrer en rapport personnel avec le vice-roi des Indes, si l'ingénieuse Isabelle ne lui en eût gracieusement donné l'ordre, sous l'apparence d'un désir. Ayant reconnu la parenté de ces deux intelligences, elle se plut à leur servir de lien.

On se rappelle qu'à l'époque des réclamations du Portugal contre la Ligne de Démarcation papale, le Grand Cardinal d'Espagne avait pressé son ami le lapidaire, Jaime Ferrer, d'arriver à Barcelone avec ses cartes et instruments de mathématiques. Plus d'un an après, malgré le traité de Tordésillas, la contestation n'étant pas terminée, le lapidaire écrivit, le 27 janvier 1495, à la Reine pour lui communiquer son avis relativement aux moyens géographiques d'aplanir le différend. La Reine répondit, de Madrid, à l'illustre

lapidaire, le remerciant de sa lettre qu'elle tenait pour un service rendu à l'État, et l'invitant à venir à la cour au mois de mai suivant.

Dans sa lettre à la Reine, le lapidaire de Burgos avait dit en parlant de Christophe Colomb : "Je crois que , dans ses hauts et mystérieux desseins, la divine Providence l'a choisi comme son Mandataire pour cette œuvre, qui me semble n'être qu'une introduction et une préparation aux choses que cette même divine Providence se réserve de nous découvrir pour sa gloire, le salut et le bonheur du monde."

Le lapidaire de Burgos reçut de la Reine l'accueil dont il était si digne. Le titre de Don paraît lui avoir été alors accordé par Isabelle. Il fut même honorifiquement attaché, en qualité d'écuyer tranchant, Trinchante, à la maison du Prince royal, l'infant don Juan. Lorsque don Jaime Ferrer eut eu l'honneur de développer de vive voix ses idées à la Reine, Isabelle lui donna le conseil de les soumettre au gran Amiral de l'Océan. Après être rentré dans son domicile de Burgos, où le marchand de pierres avait su ménager une studieuse retraite au penseur catholique, le 5 août 1495, don Jaime Ferrer prit la plume.

Pénétré de respect pour le caractère de Christophe Colomb, il ne lui adressa point sa communication dans les termes ordinaires d'une correspondance administrative, ainsi qu'il l'eût fait envers tout autre Vice-Roi des Indes. Il lui écrivit comme au Révélateur du Globe, avec un sentiment de respectueuse soumission et de liberté chrétienne.

Cette lettre, qu'il nous est dur de ne pouvoir reproduire dans son entier, avec sa grandeur native, ses subites aperceptions, son style d'une biblique simplicité, cette lettre prouve une fois de plus que, depuis les jours de Salomon, rien n'est nouveau sous le soleil pour la compréhension humaine; et qu'en effet "les hommes de génie sont toujours contemporains entre eux." On croirait que le lapidaire de Burgos a pris la plume en venant de lire le Discours sur l'histoire universelle, deux siècles avant Bossuet.

Après avoir résumé en quelques lignes la civilisation héroïque des époques de Saturne et d'Hercule, les effets des conquêtes d'Alexandre le Grand, de Jules César, qui, introduisant chez les peuples les principes du droit et de la morale à la suite des aigles romaines, sans le savoir, préparait ainsi les voies à la Bonne Nouvelle , Jaime Ferrer montre le Rédempteur envoyant ses apôtres aux quatre vents du ciel, leur distribuant la conquête spirituelle du monde. Il rappelle les souffrances, les tribulations, la faim, la soif, la chaleur, le froid, les persécutions qui sont destinés à ces hommes pour leur récompense, et il rappelle ces paroles de "la Bonté suprême à ses amis : Que celui qui veut venir à moi prenne sa croix et me suive."

Le confident posthume de Dante avoue au Révélateur du Globe qu'il contemple dans ce qui s'opère par lui, un gran dessein d'en Haut.

La divine et infaillible Providence, dit-il, envoya le grand Thomas d'Occident en Orient pour promulguer aux Indes notre sainte loi

catholique ; et vous, Seigneur, il vous a envoyé par le côté opposé, d'Orient en Occident, afin que, par le divine volonté, vous arriviez jusqu'à atteindre l'Orient, les parties extrêmes de l'Inde supérieure, pour que les peuples, qui n'ont pas entendu Thomas, connaissent la loi du salut, et que s'accomplisse ce mot du prophète : "Leur parole retentira sur toute la terre." In omnem terram exivit sonus eorum.

Je ne crois point errer en disant, Seigneur, que vous remplissez un office d'Apôtre , d'Ambassadeur de Dieu, envoyé par les décrets divins révéler son saint nom aux régions où la vérité reste inconnue. Il n'eût pas été inférieur aux convenances, à la dignité et à l'importance de votre mission qu'un Pape ou un Cardinal de Rome prit en ces contrées une part de vos glorieux travaux. Mais le poids des grandes affaires retient le Pape ; la sensualité de ses commodes habitudes, le Cardinal ; et les empêchent de suivre un pareil chemin. Pourtant il est très-sûr que, dans un but semblable au vôtre, Seigneur, le Prince de la milice apostolique vint à Rome, et que ses coopérateurs, ces vases d'élections s'en allèrent de par le monde s'éxténuant, harassés, leurs sandales usées, leurs tuniques trouées, leurs corps amaigris par les dangers, les privations, les fatigues des voyages durant lesquels souvent ils mangèrent un pain d'amertume."

Don Jaime Ferrer déclare au Révéléateur du Globe qu'il doit s'attendre aussi à des souffrances, à des épreuves, ces marques d'élection et de prédilection céleste.

Sa franchise catholique, sa droiture d'intention, enhardissent le lapidaire de Burgos jusqu'à donner un pieux conseil à l'Ambassadeur de Dieu, et à le mettre en garde contr l'humaine faiblesse. Il lui dit qu'après ces grandes choses, quand parfois il repassera en son esprit les résultats de son glorieux ministère , il ait à s'agenouiller comme le prophète incliné sur sa harpe, et à s'écrier du fond du cœur : "Non pas à nous, Seigneur, non pas à nous, mais à votre seul Nom, donnez la gloire." Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Cette courageuse recommandation d'humilité nous paraît toute une révélation de l'âme du lapidaire : on reconnaît bien à ce trait, le chrétien admirable s'adressant au chrétien qu'il admire.

Don Jaime Ferrer, continuant sa lettre, ajoute : "Seigneur, il est très-sûr que, par leur nature, les choses temporelles ne sont ni mauvaises ni opposées aux choses spirituelles, quand on sait en bien user et selon la fin pour lesquelles Dieu les créa." Partant de ce principe, il engage le Révéléateur du Globe à poursuivre ses découvertes, et l'assure tourneront au service de Dieu comme à l'avantage de toute la chrétienté.

C'est seulement après ces considérations morales que le lapidaire de Burgos arrivant à l'objet de sa missive, dit au Vice-Roi des Indes :

De ce fragment épistolaire qu'ils nous a fallu tronquer, résultent plusieurs remarques à constater ici:

1° Le caractère surhumain du rôle de Christophe Colomb est affirmé par le plus savant cosmographe de cette époque, l'esprit le plus

richement cultivé et l'un des plus sincèrement catholiques de l'Espagne.

2° Trois ans avant la Découverte du Nouveau Continent, et tandis que le premier essai de circumnavigation tenté par Colomb était encore ignoré en Castille, Jaime Ferrer le considérait déjà comme réalisé.

3° Le lapidaire de Burgos est le premier laïque qui ait déclaré, comme une conséquence naturelle de cette entreprise, la jonction de l'Orient avec l'Occident, et la diffusion de l'Évangile sur tout le Globe. Il est également le premier qui ait reconnu la mission confiée au Messager du Salut, d'accomplir les Prophéties concernant les nations lointaines.

N'oublions pas surtout que ce pénétrant esprit, alors que, depuis son triomphe à Barcelone, Colomb n'avait encore rencontré que des bonheurs et des hommages, lui promettait déjà, sous le voile de l'allusion, de cruelles épreuves; et lui annonçait qu'il aurait à traîner sa croix à la suite de notre Rédempteur dans l'épineux sentier des souffrances.

Pour la justice historique, aussi bien que pour l'exactitude de la biographie que nous osons esquisser, nous avons cru devoir exhumer d'un oubli séculaire, afin de le présenter à nos lecteurs, ce docte lapidaire qu'avaient méconnu et passé sous silence les écrivains d'une certaine école. Nous trouvons en lui un témoin à décharge pour Colomb contre les accusations rétrospectives de ses ennemis. D'ailleurs, personne parmi ses contemporains ne jugea mieux que lui le Révélateur du Globe et ses influences postérieures. On le peut dire sans hésiter: le Père Juan Perez de Marchena avant, la Reine Isabelle pendant, et Jaime Ferrer après la Découverte, furent les trois intelligences auxquelles il fut donné de comprendre le plus profondément le génie, la vertu et le mandat céleste de Christophe Colomb.

D'après ces circonstances, et les sentiments si hautement avoués de Jaime Ferrer pour Colomb, malgré le silence des historiens, on ne saurait douter que, durant son séjour obligé à Burgos, l'Amiral de l'Océan n'ait eu de consolants rapports avec ce lapidaire, qui se trouvait à son insu son ami, avant de se déclarer publiquement son admirateur.»

[Tom 2, pàgina 153]

« Assurément, si l'on se dégage de toute prévention, on ne trouvera ni exagérations, ni "extravagances" dans ce travail sur les prophéties. Pour notre compte, nous y avons admiré l'érudition, la grandeur, jointes à la netteté du raisonnement. Quant à son accomplissement des prophéties, Colomb constatait un fait déjà déclaré depuis six ans par le noble lapidaire de Burgos, don Jaime Ferrer, et depuis lors reconnu, par des philosophes chrétiens, des théologiens, des évêques, des princes de l'Église, d'un mérite éminent.»

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Colom, Cristòfor
Descobriments geogràfics]

GÈNERE Històric: biografia

[1865]

BARROS ARANA, Diego Jacinto Agustín, *Compendio de historia de América. Parte II: Descubrimiento i conquista*, Santiago de Xile: Imprenta del Ferrocarril 1865.

[pàgina 113]

«TERCER VIAJE DE COLON.—El 30 de mayo zarzó el almirante del puerto de San-Lucar de Barrameda, i despues de veinte días de navegacion llegó a la Gomera. Desde allí despachó tres de sus naves conduciendo víveres para la Española; i él siguió navegando hácia el sur con las restantes para acercarse a la línea equinoccial. Un hábil lapidario de Burgos, llamado Jaime Ferrer, que había viajado en el oriente, le había asegurado que los objetos valiosos de comercio tales como el oro, piedras preciosas i la especería, se encontraban bajo el ecuador o en sus inmediaciones; i Colon siguiendo sus consejos, llevaba el propósito de descubrir tierras por esa parte. En efecto, tocó en las islas del Cabo Verde, i de allí siguió su viaje hácia el sur oeste.»

[Universitat de Barcelona
MATÈRIA Història]

GÈNERE Històric: crònica

[1866]

HARRISSE, Henry, *Bibliotheca Americana Vetustissima. A description of works relating to America published between the years 1492 and 1551*, Nova York: Geo. P. Philes, Publisher 1866.

[pàgina 407]

« See in Navarrete's Coleccion, Ferrer's letter "Al muy magnifico y spetable Señor el Señor Almirante de las Indias, en la gran isla de Cibán [sic], " dated August 5th, 1495.

This James Ferrer de Blanes (who should not be mistaken for another James Ferrer, i. e., Jacques Ferer, the discoverer or supposed discoverer of Cape Bojador) seems to have been a native of Catalonia, a cosmographer by taste and a jeweler by occupation. The only traces we could find of this mysterious personage, who, together with Pigbius, gave us more trouble than all the authors cited in the Bibliotheca together, are in dialogue XLV of Oviedo's Quincuagenas, where he is made one of the interlocutors ; and the following extract, the discovery of which we cannot but compare to the finding of a needle in a hay-stack:

"Iacobus (Mosen Jaume) Ferrer de Blanes. Catalunus sub Regibus Catholicis Ferdinando & Elisabetha scripsisse dicitur Lemosino sermone : Sentencias Catoliques del Divi Poeta Dant anno MDXLV . (alicubi) editas : quode D. Thomas Ant. Sanchez Syll. Poem. Hisp. ann. MD. T. I. Proleg. pag. XXVII. seq."

(ANTONIO.) »

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Amèrica – Descobriment i exploracions – Bibliografia]

GÈNERE Text no literari: biobibliografia

[1872]

SALVÀ I MALLÉN, Pere, *Catálogo de la Biblioteca de Salvà*, València: Impremta de Josep Ferrer d'Orga 1872.

[pàgines 212 i 213]

« 559 DANTE. (*Dice la portada:*

Con preuilegio real : q[ue] no se imprima por ocho años . y esta tassado en ocho reales . a traduciõ . del dante de lengua toscana en verso castellano : por el Reueredo don p[er]o fernádez de villegas arçediano de burgos : y por el comentado allende d'los otros glosadores por mādado d'la muy excelente señora doña Juana de aragon duquesa de frias y Condessa de baro fija d'l muy poderoso Rey don fernado de castilla y de aragon . llamado el catholico Con otros dos tratados . uno q[ue] se dizẽ querella dela fe y otro auersion del mudo y cõuersiõ a dios .

(Los cuatro primeros renglones de este frõntis son de negro, y los restantes de bermellon: en la hoja siguiente signatura (ij principia la "Suma de lo contenido en los xxxxiij. capitulos desta cantica y obra asy enel testo del dante como enla glosa y materias enello tratadas. fecha por do p[er]o fernádez de villegas arçediano de burgos : traduzidor y glosador della q[ue] mucho a clara todo el libro". Cuya tabla ó índice ocupa las cinco siguientes; en la otra hoja, que es la octava de la obra, sign. a, comienza el "Probemio dirigido ala dicha señora doña juana." al cual sigue "la vida" del Dante, viene en seguida una "introducción", y al terminar esta, principia el "Canto primero de la primera cantica y comedia del diuino poeta florentino dante aliger". El poema concluye en el blanco de la hoja octava de la "O". En el recto de la primera de la "P" hai una especie de frõntis que dice:)

*Breue Tratado fecho por el
dicho don pero fernádez
de villegas arçediano
de Burgos intitula
do . Auersion del
mudo y cõuer
sion a dios.*

(Este tratado, que empieza á la vuelta, llena cuatro pàgs. y luego se encuentra la) "Querella de la fe comẽcada por diego de burgos y acabada y añediado entre sus versos lo que conuenia y prosigüedo la adelante por do pero fernádez de villegas arçediano de burgos" (Terminada esta composicion , que es en verso como la anterior, se halla la) "Satira dezena del juenal en q[ue] reprehede los vanos deseos y peticiones delos hombres ... Traduzida por do geronimo de villegas ... hermano del dicho do pero fernandez de villegas ... " (Acaba en la quarta hoja de la sign. "Q"; en la siguiente hai unos dísticos latinos , al pié de los cuales se lee el siguiente colofon:) "Imprimiose esta muy pronechosa y notable obra enla muy noble y mas leal cibdad de Burgos por Fadrique aleman de Basilea acabose Lunes a dos dias de Abril del año de nuestra redempció de mill y quinientos y quinze (1515) años. (Viene el escudo de este impresor

igual al que se halla en el Fasciculus mirrhe con la orla suprimida.) fol. let gót.

Hai algunos ejemplares donde se lee al fin la Suma ó índice, y en lugar de esta al principio tienen una hoja con un gran escudo y dos líneas bajo que dicen: “Tradució del dante, por don pero fernandez de villegas dirigido a la señora dona Juana de aragō”.

De esta traducción del “Infierno” de Dante dice Ticknor con sobrada razón ser “libro rarísimo y en extremo apreciable”.

Sánchez, en la “Vida del Marques de Santillana” que precede á la Colección de poesías anteriores al siglo XV, pág. XXVII, y Clemencin, en el Elogio de la reina D.ª Isabel, pág. 477, hablan de una obra lemosina cuyo título es: Sentencias católicas del Diví Poeta Dant compiladas per Mosen Jaime Ferrer de Blanes, impresas en 1545. 8.º»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Llibres rars i preciosos – Bibliografia – Catàlegs
Llibres – Col·leccions privades]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1878]

MILÀ I FONTANALS, Manuel, «Notes sobre la influència de la literatura italiana en la catalana», *Lo Gay Saber* 4 (1878), pàgines 50 a 52.

[pàgin 51]

« Altre recort mes important y serio trobem en la obra de un insigne cosmógrafo, corresponsal dels Reys Ferran é Isabel. *Sentencias católicas del diví poeta Dant compiladas per lo prudentíssim Jaume Ferrer de Blanes* (1545).

Com es de suposar, també Bocaci tingué los seus admiradors. Aixís, per exemple, lo notari Valmanya en una llarga poesia, composta l'any 1458, en honor de las Monjas de Valldonzella, va comparantlas successivament á heroínas de la antiguitat clàssica, servintse principalment, com diu ell mateix en las notas, del *libre de las clares dones de Bocasi*. Envers la mateixa época va ser traduïda al català la *Fiammetta*.

Una de las obras poéticas de major extensió y treball de aquella escola poética, com es la *Comedia de la gloria de amor* de Fra Rocaberti (1461 poch mes ó menys), pot considerarse com un tribut á la literatura italiana. Com ho indica lo mateix titol lo autor prengué per principal model á Dant, imitantne fins la metrificació en moltes bandes (tercets, pero lo segon vers lliure), mes no oblida á Bocaci, ni á Petrarca á qui presenta com guanyador, en doctrina amatoria, de tres poetas francesos:

“Mas á la fi io viu quel de Florença
França vençé per diverses parties”

En lo prólech de la *Comedia de amor*, en la citada novela de *Curial*, en varias narracions mitològiques del *Jardinet d'Orats*, la prosa catalana agafa un jayent que á primer cop d'ull pot semblar llatí, pero que ben mirat se veu ben be que es italiá. »

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Poesia catalana – S. XIX – Revistes
Literatura catalana – S. XIX – Revistes]

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)

MATÈRIA Literatura universal – Història i crítica]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1881]

FITER I INGLÈS, Josep, «Geografos catalans (continuació)», *Lo Gay Saber* any 4, 2a època, núm. 03 (1881), pàgines 25 a 27.

«GEOGRAFOS CATALANS

(Continuació)

En lo segle XII, Berenguer de Puigpardines, escrigué son *sumari de la població d' Espanya*, en quin si bé molt lleugerament dona indicacions de geografia física.

Lo jueu de Gerona Moseh-bar-Salomonis-Cherció, que vivia en la segona meytat del segle XIII, deixá escritas duas obras curiosas per lo que's relacionan á la geografia.— *De animalibus notabilibus, de serpentibus, de montibus, de caelis, de terra, de ventis, igne et agnis, de nive, grandine, de nubilibus, de ossibus et lapidibus, et rationalibus*; y— *De rebus astronomicis, compilatis ex libris Ptolomei, Alphragani et Avicena, de celi et mundo ex Averro.*

Del segle 14, en la biblioteca del rey D. Marti en lo convent de Mercenaris de Barcelona, 's conservava una carta de navegar escrita en paper de Xátiva que comensava: *del cap de Sant Vicens*, acabant *carta de vents*.

Jaume Ferrer que á mitxans de aquell segle vivia, aná á explorar las costas de Guinea, sortint per mar cap al riu d'or, lo dia 10 d'Agost de 1346. Així's fa constar en un atlas del sigle XV, titolat, *Mapa mundi vol dir aytan ço, ymage del mon é de la regions que son sus la terra*, trovat en París en la biblioteca Reyál y en lo qual en parla catalana's fan constar los datos antecedents. Alguns confonen aquest Jaume Ferrer ab altre del mateix nom que llavors existia en Mallorca, y fins ab lo poeta valenciá; mes la crítica prova la personalitat del catalá, que en sos viatges, arrivá á baixar fins á un paralel·lo ahont ningú llavors havia arribat encare, y feu observacions de tanta monta.

Segle XV. Per los anys de 1413, segons Torres Amat, vivia lo catalá Macià (Matias,) Viladestes, autor de una carta hidrográfica plana qu'existia en la Reyál cartoixa de Val de Crist y que 'l P. Villanueva, creu ésser la primera que de sa naturalesa 's conserva. Dibuíxada en un pergamí de cinch pams de llarch per quatre d'ample, comprenia tot lo descubert fins aquell temps; las costas d' Europa, las d' Africa fins á Guinea, y 'ls confins del Assia. Per occident, las Canarias y las islas del Cap vert, essent mes detalladas las costas d' Espanya. Al peu, en lletas dauradas de caràcter monacal, deya MECIÀ DE VILADESTES ME FECIT IN ANNO MCCCCXIII. Pintadas en la carta hi havian algunas constelacions celestes, y en cada regne son escut d'armas y en los d' Africa y Asia 'ls seus Reys ab una nota històrica de son poder, costums y demés circunstancias.

‘S tenen notícias de que lo barceloní Geroni Pau, conseller del rey D. Joan II que vivia en lo primer ters d’ aquest segle, fou distingit geógrafo.

Lo Bisbe de Gerona Joan Margarit, quals vastíssims coneixements son ben coneguts y celebrats com se dehuen, y que fa un any, ab justicia mereixeren los el-logis del savi P. Fita; en sa obra *Paralipómenon* s’ ocupa en son primer llibre, de la descripció de la Europa, de la divisió geográfica y noms antichs d’ Espanya, de las nacions que á ella vinguéren, comensant per sos pobladors, de sos reys, dels cambis de sos noms en rius, montanyas y ciutats; de las que en altres temps floriren y no existeixen ja; y si bed es cert que en algunas d’ aqueixas, descripcions y referencias deixa compendre lo atrás en que estava la ciencia geográfica, es molt cert també que aixó no minva gens la importancia de la obra, que ‘n aquest punt ‘s resentia d’ un mal qu’ era comú.

Fr. Bernat Boil, de la ordre de S. Benet, á qui lo zel religiós, mes que l’ amor á la ciencia portá á llunyas terras acompanyant á Colon en algun de sos viatjes, si no ‘l podém esmentar com á estudis especials dins de la ciencia geográfica no podém, senyors, oblidar lo molt que als descobriments d’ aquells sigles contribuí ab sa influencia, prop de la cort dels Reys Católichs.

Empró, lo geógrafo catalá mes important del sigle 15, fou á no duptarho, En Jaume Ferrer, natural de Vidreras y habitant en Blanes. Entés astrónom y consumat matemátich, la práctica de 33 anys de navegació li permeté observar prácticament quant á sos estudis interessava.

Entre las obras d’ aquest insigne cosmógrafo com l’ anomena lo mestre Roig, figura en primer térme un mapa ó *forma mundi*, com ell ‘l titolava, en estesa figura en que ‘s descrivian los dos emisferis, lo nostre ártich y l’ oposat antártich. Aquest mapa l’ enviá als reys católichs á comens del any 1495, quan estavan pendentas las negociacions de Portugal respecte la divisió del Occeá entre aquell regne y Castella, assumpto en que directament va intervenir lo ilustre catalá de que ‘ns ocupém, fixantlo en 170 lleguas al ponent del Cap vert, resolució adoptada per lo Papa Alexandre VI. Ferrer acompanyà son treball ab una carta, publicada mes tart y comentada en las *memorias* de la Academia de la Historia, tomo 6.

Era tanta la reputació de que justament gosava Jaume Ferrer, que ‘l cardenal Mendoza per ordre dels Reys católichs va consultarlo quant los viatjes de Cristófol Colomb, donáren rahó, de las novas terras descubertas, y ‘l senyor Navarrete en sa *Coleccion de los viajes de Colon* transcriu la carta que va endressarli per aquesta causa lo Primat de Toledo, y que nosaltres creyém del cas copiar:

“A nuestro especial amigo Jayme Ferrer el cardenal Despaña arzobispo de Toledo, etc. —Jayme Ferrer especial amigo; nos querriamos fablar con vos algunas cosas que cumplen; por ende rogamos vos que vista esta letra nuestra partais y vengais aquí á Barcelona y traed con vos el mapa mundi, y otros instrumentos si teneis tocantes á cosmografía. En Barcelona hoy lunes 26 de Agosto de noventa é tres.—El cardenal.”

Segons Roig en su *Historia de Gerona* á la qualitat de savi eminent, reunia Ferrer la de patrici entussiasta puig solia sempre firmarse de *Blanés*, de quin punt era originari.

En aquest estat de relatiu avens estava en Catalunya la geografia al acavar lo segle 15.

Segle 16. Fins á meitat d’ aquesta centuria cap noticia notable pot senyalarse en los anals científichs de Catalunya, que’s refereix á Geografia.

Ja en 1551 devém esmentar la obra del vallesá Francisco Tarafa, fill de Granollers y canonge de la seu de Barcelona intitolada, *Dels pobles rius y montanyas de Espanya*, y en 1552, lo mateix autor va escriure un *Diccionario geográfico de Espanya*, que segons indicació seva ‘s trojava manuscrit en la biblioteca de casa Dalmases, dedicant la obra, una de les mes antigues que ‘s coneixen d’ aquella forma, al Rey D. Felip II.

Lo Tarragoni Geroni Girau, contemporani del anterior, fou *cosmógrafo* de Carlos I, y deixá escritas duas obras, una de *cosmografía* y altre de *Geografía universal*, que va imprimirse á Venecia en 1552 y després en 1570, y á Milan en 1556 formant dos volums en 4.ta Un altre fill de Tarragona, Pere Grau, va imprimir en 1575 una *Cosmografía* acompanyantla d’ una taula de longituts y latituts dels principals pobles de Indias. Antillon cita aquella obra en lo discurs preliminar de sa *Geografía*, y Robertson, en las llistas d’ autors consultats pera redactar la historia de l’ America.

Lo notari rossilloné Francisco Compte, en lo darrer ters d’ aquest segle va escriure una obra intitolada: *Geografía dels comptats de Rosselló y Cerdaña* en que tracta científicament dels límits d’ Espanya y Fransa. Serra y Postius declará posehirne un exemplar , dihent que de tanta importancia se ‘l considerava, que fou traduhit al Frances, y no manca qui assegura, que la obra de Francisco Compte va servir no poch als cronistas que en los segles 17 y 18 escriguéren de nostra historia, entre quins s’ acusa á un que per aquesta causa ‘s resistí á publicarla com tenia ofert.

Segle 17. Lo catedràtich de la Universitat de Lleyda, Joseph Sesse, natural de Tortosa va publicar al comens d’

aquest segle, en 1611 un volúm nomenat *Cosmografía general del mundo y particular de la tierra santa*.

Fr. Jaume Rebullosa lectoral de Sagrada Escripura de Lleyda, mort en 1621, deixà traduhida la obra *Descripción del mundo* per Joan Botero, mes no vol dir aixó que fos ni regularment aficionat al estudi de la geografia, puig sols bona fé, potser sobrada en un autor de pretensions com tenia, 's nota en sas obras.

Fr. Francisco Forma, del ordre de menors, va escriure en catalá y llatí, essent traduhida al francés per Sebastian Cramoich y publicada en París en 1643, la obra *Nova descripción de Catalunya y dels seus sis comptats*.

Lluís Baldo, quina nacionalitat no está encara prou definida, per mes que sia general creensa qu' era catalá, va escriure una *Descripción de los condados de Rosellón y Cerdeña*, citada per Marcillo.

Lo catalá Juan Orpí, de Piera, capità general conquistador y poblador dels indis de Cumanaya, Pyritus y altres nacions de la 'Nova Espànya y especialment de las Islas de Barlovento, va contribuir ab sas empresas á aclarar lo coneixement geogràfich d' aquells paissos, fentne una sumaria descripció en la obra que ab lo títol de *Memorial*, va presentar á Felip IV.

Lo pilot Esteve Carbonell, en 30 de Septiembre de 1632, doná compte al marqués de Cerralbo, virrey de Méxich, del viatge que feu pera contribuir al descubriment del golf de las Californias, lo capitá Joan de Iturbe avans de 1627, y del que lo mateix Carbonell, ab idéntich propósit feu ab lo capitá Francisco de Ortega en 1632. Aquest ardit catalá demaná llicencia pera poblar la part de Sant Bernabé en lo cap de San Lluch de California.

Fr. Gaspar Sala y Berart fill de pares catalans encare que nascut á Saragossa; per ordre del bisbe d' Orange Jascinto Serroni, á qui 'l rey de Fransa havia enviat pera senyalar los límits entre aquell regne y Espanya; va escriure una obra que anomená *De la division geográfica de los dos reinos de Francia y España* y després sa *Armonia geográfica de Hispania* en quina va tractar de conciliar lo parer dels quatre prínceps de la geografia Mela, Estrabon, Ptolomeu, Plini y altres per lo que fa als noms de ciutats, montanyas y rius de la península, y fins detallant totas las regions; obra que segons declara va perdre en sos viatjes.

Al acabarse aquest segle y al comens del 18, tots sabeu l' estat llastimós en que's trobava nostra patria benvolguda per causa de las lluytas, que dins dels murs de Barcelona acabáren ab sa independència soterrant sota las ruinas, las libertats y las lleys venerables de la terra. Altrement, las

ciències estaven en aquella època en un període de decadència y 's resentían del mal gust que en las arts predominava. Y ab tot sens que un desenvollop proeminent 's noti en lo estudi de la geografia, trovém ja, que en 1700, un noble barceloní, que algú suposa que fou D. Pau Ignasi Dalmases y de Ros, amagantse baix lo pseudonim de Ramon de Sant Eularia, va publicar, traduhit al castellá, lo *Compendi geográfic* de Launai Gilesio, dedicantlo al virrey de Catalunya, D. Jordi Langrave.

Un altre noble, lo compte de Darnius y de las Illas, cavaller de Sant Joan, excelent cosmógrafo, en 1707, va publicar un *mapa dels comptats de Rosselló y Cerdanya*, que pera sa comprovació deguda va seguir tres vegadas. Va dedicar-lo á Lluís XIV, imprimintlo á Perpinyà. Aixís mateix treballá un mapa del Principat de Catalunya, que ab tot y haverlo presentat á Felip V, deixá inédit, apesar de que, segons lo parer dels autors que tinguéren ocasió d' apreciarlo era bastant exacte.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Poesia catalana – S. XIX – Revistes
Literatura catalana – S. XIX – Revistes]

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)

MATÈRIA Història de la Ciència – Geografia – Catalunya]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1881]

COMISION CENTRAL EJECUTIVA DEL MONUMENTO Á CRISTÓBAL COLON, «Circular», *La Vanguardia* 344 (6set1881), pàgines 4 a 6.

[pàgina 5]

« [...] *Cataluña, la que gracias á su espíritu laborioso y emprendedor logró ser un Estado importante y poderoso; la que dictando su primer Código marítimo, el más sabio, amplio y humanitario de los de la Edad media, daba su pauta á las leyes marítimas de Génova, Pisa y Venecia, la que vencía en Atenas, la que libertaba á Sicilia, la que batallaba en las Navas, la que conquistaba á Nápoles, la que acompañaba á Colon, no puede, no debe, no quiere ser por más tiempo contada entre el número de los desagradecidos.*

La magnitud y trascendencia universal del hecho realizado por Colon y la necesidad de perpetuar de una manera fehaciente la parte importantísima que tomó Cataluña en el descubrimiento de las Américas, ya aprestando el opulento y entusiasta Santángel sus capitales para la primera expedición; ya estableciendo derecho y aclarando dificultades el sábio astrónomo y experto navegante Ferrer de Blanes acerca de la científica division y ordenada propiedad de las tierras descubiertas, entre las Córtes de Portugal y España; ya formando parte de la segunda expedicion organizada por personajes tan caracterizados como el virtuoso Fr. Bernardo Buil y el nobilísimo caballero don Pedro de Margarit, quienes habian de ser los primeros en propagar por aquellas apartadas regiones la voz de la fé y el espíritu del valor militar; serian causas bastantes para que la capital del Principado de Cataluña, la segunda capital de España, erigiese imperecedero Monumento al personaje más legendario que registran los anales de la historia de todas las naciones y de todas las épocas.
[...] »

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Urbanisme – Monuments – Barcelona]

GÈNERE Text no literari: Informació pública, anunci de premsa

[1890]

MILÀ I FONTANALS, Manuel, *Obras completas. Tomo tercero. Estudios sobre historia, lengua y literatura de Cataluña*, Barcelona: Llibreria d'Àlvar Verdeguer 1890.

[pàgina 503]

« Tan común era la lectura del gran poeta florentino que el satírico valenciano Jaime Roig (1474) supone que en las tertulias ocupaban á moçalbetes y mari-sabidillas variadas pláticas

'E maravelles	Del gran Plató,
De cent novelles	Tulli, Cató,
E fasecís	Dant, poesís
Filosophíes	Y tragedíes”

En la novela de Curial y Guelfa (2ª mitad del XV?) al hablar de los actos de soberbia en que incurrió el héroe se dice: “Com anvides pusca esser, per cortes et humil que lo joue d’ armes sia, que usant la guerra i les batalles, lo leo qui a Dante se mostra en l’ infern en lo primer capitol de son llibre ab la testa alta aparega e ... no li tenga companyia.”

Otro recuerdo más importante y grave hallamos en la obra de un insigne cosmógrafo , corresponsal de los Reyes Fernando é Isabel : “Sentencias católicas del diví poeta Dant compiladas per lo prudentíssim Jayme Ferrer de Blanes, 1545” (4).

(4) Ferrer copia muchos tercetos en la misma lengua del poeta y los comenta en catalán. Consérvase un ejemplar de este precioso libro, que comprende otros opúsculos muy importantes del mismo autor, en nuestra Biblioteca Episcopal.— Véase lo que dice del autor y de sus obras, Torres Amat, pág. 241 ss.

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Literatura – Història – Filologia]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1891]

ASENSIO Y TOLEDO, José María, *Cristóbal Colón: su vida, sus viajes, sus descubrimientos*, Barcelona: Espasa y compañía 1891.

[pàgines 407 i 408]

« [...] Tanto es esto así, que al mismo pontífice Alejandro VI se lo comunicaba el Almirante como la cosa más sencilla en su carta de Febrero del año 1502, en la que después de lamentarse de que la urgencia de sus ocupaciones no le permitiera ir á exponer personalmente á Su Santidad su pensamiento, como desde el principio de su empresa se lo había propuesto, presentándole una escritura que para ello tenía hecha en la forma de los Comentarios de César, le habla de sus dos pensamientos unidos con la mayor naturalidad, diciendo: “Esta empresa se tomó con el fin de gastar lo que della se oviese en presidio de restituir la casa Santa á la Santa Iglesia.” En la exaltación de su fe religiosa, y en su entusiasmo científico á esto se creía llamado por la divina Providencia, y así le juzgaban también muchos de sus contemporáneos; que no es idea original del conde Roselly de Lorgues el apellidar á CRISTÓBAL COLÓN Embajador de Dios, como puede verse en la carta que le dirigió mosén Jaime Ferrer en 5 de Agosto de 1495, en la cual le decía: “por tanto, Senior, si en la vuestra mas divina que humana peregrinacion, gustais que sabor tiene de sal el pan que en servicio del nuestro Creador se come en esta mortal vida, luego tomad ejemplo de las ejemplares vidas susodichas, que por cierto en este bajo mundo, fama temporal ni gloria eterna non se alcanza, asentando en ploma nin durmiendo ocioso. Yo, Senior, contemplo este grande misterio: la divina é infalible Providencia mandó al gran Thomás de Occidente en Oriente por manifestar en India nuestra Sancta y Catholica Ley: y á vos, Senior, mandó por esta oppósita parte de Oriente á Poniente, tanto por divina voluntad sois legado en Oriente, y en las extremas partes de India superior, para que oyan los siguientes lo que sus antipasados neglijeron de la predicacion de Tomas: adonde se cumplió in omnem terram exiuit sonus eorum; y muy presto sereis por la divina gracia en el signus magnus, acerca del cual, el glorioso Tomás dejó su santo cuerpo, y cumplir se ha lo que dijo, la summa verdad que todo el mundo estaria debajo de un pastor y una ley: el que, por cierto seria imposible si en esas partes los pueblos, nudos de ropa y más nudos de doctrina, no fueran informados de nuestra Sancta fé: y Y cierto en esto que diré no pienso errar, que el oficio que vos, Senior, teneis vos pone en quenta de Apostolo y Embajador de Dios, mandado por su divinal juicio á favor cognoscer su sancto Nombre en partes de incognita verdad [...] »

[Ateneu Barcelonès

MATÈRIA Colom, Cristòfor – Biografia
Colom, Cristòfor – Viatges
Amèrica – Descobriment i exploracions]

GÈNERE Històric: biografia

[1891]

FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo, «Los cartógrafos mallorquines. Angelino Dulcet. Jafuda Cresques», *Boletín de la Real Academia de la Historia* 19 (1891), pàgines 366 a 377.

« [...] Porque es el caso que hay dos Jaime Ferrer auténticos, aparte de este otro no bien definido: el Jaime Ferrer mallorquín ó catalán que en 1346 descubrió el Río del Oro, y el Jaime Ferrer, de Blanes, consultado por los Reyes Católicos sobre la línea de partición con el rey de Portugal. Acerca del primero de estos dos dice Humboldt, refiriéndose á nuestro Cladera: “Es preciso no olvidar que los trabajos de los marinos catalanes fueron, respecto del África occidental, lo que los de los normando-escandinavos habían sido respecto al Norte del Nuevo Mundo... La isla de Mallorca había llegado á ser desde el siglo XIII el foco de los conocimientos científicos en el difícil arte de la navegación. Por el Fénix de las Maravillas del Orbe, de Raimundo Lulio, sabemos que los mallorquines y los catalanes se servían de cartas de marear mucho antes de 1286; que en Mallorca se construían instrumentos, toscos sin duda alguna, pero destinados á determinar el tiempo y la altura del polo á bordo de los buques... Un navegante catalán, Jaime Ferrer, había llegado en el mes de Agosto de 1346 á la embocadura del Río del Oro, 5° al S. del famoso Cabo de Non, que el Infante D. Enrique se lisonjaba haber hecho que doblasen por primera vez los navíos portugueses en 1419... Un mallorquín, el maestro Jacobo, fué escogido por el Infante para presidir la célebre Academia de náutica en Sagres... Largo tiempo antes de los nobles esfuerzos del Infante D. Enrique y de la fundación de la Academia de Sagres; dirigida por un piloto cosmógrafo catalán, Haese Iacome de Mallorca, habían sido doblados los cabos Non y Bojador. [...] »

[Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes

MATÈRIA Cartografia]

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)

MATÈRIA Història de la Ciència – Geografia – Cartografia – Catalunya]

GÈNERE Històric: biografia

[1892]

MILÀ I FONTANALS, Manuel, *Obras completas. Tomo cuarto. Opúsculos literarios*, Barcelona: Llibreria d'Àlvar Verdeguer 1892.

[pàgina 472]

« I. – DANTE. – Biografía.

Popularísimo es el nombre de Dante, no sólo en su país natal, sino también en todo el universo culto. Si bien no faltan entre nosotros entendidos admiradores de esta obra insigne, si de ella han recibido felices inspiraciones algunos de nuestros artistas, y según es fama, existe inédita una moderna traducción en verso de todo ó parte de la misma, el estudio literario de la Divina Comedia no ha dado, que sepamos, muestras públicas hasta el presente día. Decimoslo por nuestro siglo, pues en el inmediato á la composición del poema, era éste el libro magistral de los literatos españoles : el celebrado Imperial se afanaba por caminar á la huella del gran poeta florentino : Santillana y Juan de Mena reproducían, si no el encanto poético, el espíritu alegórico de sus visiones : Villegas lo vertía en el añejo metro dodecasílabo, y con mayor y tal vez excesiva fidelidad lo traducía al catalán el valenciano Febrer, al paso que el marino, cosmógrafo y escritor ascético Jaime Ferrer comentaba algunas de sus sentencias en el mismo idioma (1).

(1) Jaime Ferrer de Blanes (distinto de otro marino del mismo nombre, explorador, á mediados del siglo XIV, de las costas de Guinea, según el antiquísimo atlas catalán conservado en París), uno, si no el principal, de los que intervinieron en la división del Océano entre los Reyes Católicos y el de Portugal, compuso, además de otras obritas, la intitulada Sentencias católicas del diví poeta Dant, florentí, compiladas per lo prudentíssim mossen Jaume Ferrer de Blanes, publicada en 1545. De esta obrita , que aunque impresa es mucho menos conocida que la traducción inédita de Febrer, hemos visto un ejemplar en la Biblioteca episcopal de Barcelona. »

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Literatura – Història – Filologia]

[Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

MATÈRIA Literatura europea – Història i crítica]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1892]

CORTILS I VIETA, Josep, «En Jaume Ferrer de Blanes», *La Renaixensa* 43-45 (1892), 73-682.

« EN JAUME FERRER DE BLANES

MEMORIA ESCRITA PERA SER LLEGIDA EN LA SESSIÓ LITERARIA QUE AB MOTIU DEL CUART CENTENARI DEL DESCUBRIMENT DE LAS AMÉRICAS, TINGUÉ LLOC Á CANET DE MAR LO DIA IO DE SETEMBRE DE 1892, DURANT LAS FESTAS QUE LA COSTA DE LLEVANT DE CATALUNYA DEDICÁ EN DITA VILA Á LA MEMORIA DE CRISTOFOL COLON.

Avuy que ab inusitat entusiasme y may vist esplendor se celebra un succés que influí poderosament en la marxa de la humanitat, obrint novas y amplas vias á la civilisació y al progrés universal, me propono, ab més bona intenció que copia de datos, honrar la memoria d' un home tan humil com sabi, tan sabi com desconegut, sens dubte perque pesa sobre sa memoria la feixuga influencia que ja en son temps comensava á aclaparar l' esperit catalá, fent caure la indiferencia y 'l menyspreu sobre totas las sevas manifestacions y empetitintlo á nostra propia vista.

Sí; entre 'ls homes que deurian ocupar un lloch eminent en la epopeya del descubrimient d' America, n' hi ha un que, sens haver atravessat l' Océa pera satisfacer afanys de gloria ni esperansas de fortuna, hi contribuí d' una manera especial.

Aquest home, com he dit, es per desgracia poch conegut en la que fou sa patria y totalment oblidat dels que tragueren més profit del bon éxit de la empresa que ell alentá ab un entusiasme desinteressat y espontani, en una época en que fins las corporacions científicas més encopetadas, á falta de millors rahons, buscavan en los texts sagrats arguments especiosos pera fer entendre que era absurdo 'l projecte d' aquell extranger á qui estava reservada la brillant aureola de la immortalitat; d' aquell genovés convensut y perseverant que, faltat fins de lo més precís pera satisfacer sas necessitats materials, oferia un mon á Espanya, en cambi de la protecció que necessitava pera demostrar als seus émuls, ignorants ú obcecats, d' un modo evident é innegable que no era un foll, ni un somniador, ni un aventurer.

Aquell home era un fill de nostra terra, era un catalá, era En Jaume Ferrer de Blanes. Y no dich de Blanes intentant despullar á la vila de Vidreras de la gloria de ser patria d' aquell home eminent, no, senyors; dich de Blanes perque naturals y vehins d' aquesta vila eran sos progenitors; perque sas aficions als estudis cosmográfichs y als viatjes

marítims degueren desenrotllarse durant sa joventut, contemplant desde nostra platja 'l sublim espectacle del mar, solcat per las naus que venian de Llevant ó envers ell dirigian sas proas en busca de las ricas manufacturas de la Arabia, de la Persia, del Indostan, de la Xina, del Japó y d' altres païssos, llavors casi desconeguts, que atravessant l' istme, que l' esperit emprenedor del sigle XIX ha convertit en canal navegable, s' acumulavan en Alexandria, Lo Caire y otras ciutats del extrém Orient, puig es de conjecturar que 'l seu naixement en la esmentada població de la Selva fou accidental y que á Blanes tornaria després sa familia; y per fi, dich de Blanes perque la seva afició y preferencia per la vila que es tinguda per límit de la costa, y que segurament ho era del territori que comprenia la antiga Laletania, 's patentisa en lo fet d' haverse firmat en totas ocasions jaume Ferrer de Blanes, enlassant aixís lo nom de sa nissaga ab lo de la vila ahont passá 'ls jorns de la infantesa, jorns que pera 'ls homes de tots los temps y de tots los païssos han sigut y serán de grata recordansa.

Cosmógrafo eminent, artista distingit, naturalista peritíssim en l' especial coneixement de las pedras preciosas, y literat no vulgar, portat per las exigencias del seu art y per l' incentiu de sas aficions als llarchs y arriscats viatjes en sas repetidas excursions al Orient llunyá, ab lo tracte ab homes de diferentas rasses y ab sas propias observacions adquirí gran copia de coneixements, sentí bullir en son magí las mateixas opinions, abrigá las mateixas ideas que havian inspirat á Colon, no la creencia de que existís una part del mon totalment desconeguda, sino la convicció ferma de que era possible abordar á las costas del Orient navegant envers l' Occident. Es á dir, fou l' únich home que, persuadit de que 'l plan del immortal genovés tenia fonament científich y per lo tant era realisable, l' alentá pera que perseverés en una empresa tinguda generalment per temeraria y que ell, ab tanta fe com lo mateix Colom, conceptuava de segur éxit.

Para persuadirse d'aquesta veritat y de la alta consideració de que gosava com á cosmógrafo, no cal més que llegir la carta que, fetxada á Barcelona lo dia 26 d'Agost de 1493, li dirigi lo cardenal arquebisbe de Toledo, don Pere de Mendoza, donantli títol d' especial amich y pregantli que anés á Barcelona portant lo mapa mundi y tots los instruments de cosmografía que tingués; la per ell adressada als Reys Católichs, á 27 de Janer de 1493, sobre lo compartiment del mar Occeá ab lo rey de Portugal; la resposta d' aquells, dihentli que convenía molt que pera tractar d' aquell assumpto 's trasladés á Madrid, y encarregantli que 's trobés á aquella ciutat á últims del mes de Maig, y encarregantli que 's trobés á aquella ciutat á últims del mes de Maig; la que per especial encárrech de la reyna adressá al Almirall de las Indias Cristófol Colon. a 5 d'Agost del mateix any, y, per fi, 'l seu dictámen, vot ó

parer referent á la capitulació feta entre 'ls Reys Católíchs y 'l de Portugal sobre l'esmentat repartiment.

L'any passat escorcollant los pergamins d' una antiga familia de Blanes successora sens dubte d' un antich clavari (tresorer) dels vescomtes de Cabrera y Bas, vaig experimentar la satisfacció del que troba un tresor, escondit que endebades havia cercat fins llavors.

La troballa era l'adjunt Enfranquiment:

“Enfranquiment del senyorio directe de varias possessions en lo terme de Blanes y Palafolls, fet á favor de Jaume Ferrer, per don Frederich Enriquez, almirall de Castella, y donya Agna de Cabrera, en Medina de Rioseco (Valladolid) á 23 d'Agost de 1508. A casa d'En Gelabert (plasseta de Vellaconis ó del Guelo) se'n guarda un trasllat fet á 16 de Maig del any 1598 per lo notari públich de Blanes Joan Pla, y legalisat per Joan Vila y Ranieri Cortils, notaris d'Hostalrich.

Conocida cosa sea á quantos la presente verán como nos D. Federique Enriquez de Cabrera, Almirante de Castilla é D.ª Anna de Cabrera, conde y condesa de Mófica en el Reino de Sicilia, Viscondes de Cabrera y Bas, Senyores de la villa y Castillo é término de Blanes en el Principado de Catalunya. Considerando que vos Jayme Ferrer vezino de la dicha nuestra villa de Blanes, criado nuestro y Clavario de los dichos nuestros viscondados desde comienzos de nuestro estado [], nos haueis fechos muchos buenos servicios y hazeis y esperamos que fareis adelante, plaziendo á nuestro Sr. segun es de costumbre, en parte de remuneración de aquellos que de vos somos obligados; Viendo y atendiendo que vos teneis y possebeys en la dicha nuestra villa y término de Blanes las propiedades, casas, tierras é bienes siguientes, conviene á saber: dentro la dicha villa de Blanes la casa vuestra linderos azia oriente la casa de Joan de Olio é parte con la calle de dicho Olio, é á medio dia las botichas de Carabere, parte con la casa de los herederos den Blay Fabregues, que Dios haia, é á poniente con la casa del dicho fabregues y á cierzgo con la casa de dicho Joan de Olio, y en la dicha calle una boticha ó establo, linderos á Oriente con la calle de dicho fabregues é á medio dia con la casa den Joan Martorell é á poniente con la casa de Pedro Plá á cierzgo con la casa de Bernardo Bisba, y cerca del portal de la virgen maria un huerto que alinda á oriente con vos mismo, á medio dia con el muro de dicha villa é á poniente con el dicho portal é á cierzgo con el camino público que va á Lloret; é anzá mismo otro huerto que alinda azia do sale el sol con el huerto de Bernat Caselles, Baster, á poniente con el muro de dicha vila y á medio dia con un huerto de los pupillos de Salvador Olio, que Dios haia, é á cierzgo con el camino que va a Palafolls, y un huerto nombrado los tiradores que alinda al saliendo del sol con vos mismo, é á medio dia con el huerto den Costurer é á poniente con el camino que va á Lloret é á cierzgo con el huerto de Jayme Ferrer ge ... é un campo que hay un palomar que alinda azia oriente con el huerto den pere fuster, corredor, é á medio dia con el cimiterio é parte con el

muro de dicha villa, é á poniente con vos mesmo, é á cierzio con el huerto den Presbere; é una vinya ... que alinda á oriente con el camino que va del Castillo á Sta. Anna, é á medio dia con la pedrera é á poniente con la vinya den ... padró, é parte con el camino que va á la dicha villa, é á cierzio con el camino que va de la dicha villa al castillo y parte con el dicho castillo. E otra vinya que alinda al saliente del sol con la vinya den ... padró, é á medio dia con un pedazo de bosque en parte y con el barranco á començar por la vinya den Costurer, é á cierzio con el bosque de Mos, Manresa, que fué den ... En el término de Palafoxs un pedazo de tierra que alinda azia la salida del sol con el huerto den Carles padró é parte con el huerto de Pere Rubia é á medio dia con el huerto de la viuda Çapatera, é parte con el huerto den Bernat Malet; é parte con el campo den pere ferrer, marinero, á poniente con el dicho campo del dicho pere ferrer, é á cierzio con el huerto den Joan Salabert, é á poniente con los huertos de Mos, Juan Vallet y den Bernat Esmalrique y de Bernaldino Ferrer. Los Quales casas, huertos, campos, tierras, vinyas, arriba dichas, se tienen y estan so alodio y senyoria nuestra, y porqué es conforme á razon y sea nuestra voluntad que de tantos servicios que por el dicho Jayme Ferrer á nos fechos haian vos y vuestros herederos algun provecho é utilidad: Por lo tanto de grado y de nuestra cierta sciencia y mera liberalidad y con ánimo de pura donación, Damos y enfranquimos en puro franco alou á vos el dicho Jaime Ferrer, criado, y clavario nuestro aceptante y á los vuestros sucesores y á los que vos querrais perpetuamente las dichas propiedades, casas, tierras é possessions suso deslindadas, así que de aquí adelante no seais tenido ni obligado vos ni los vuestros sucesores ni los que vos querrais á dar ningun cienzo, ni diezmo, ni otro ningun derecho, antes del dia presente en adelante queremos y mandamos que sea cassada y anulada la dicha prestación del dicho cienzo, diezmo y otros derechos, y en cosa ninguna por la dicha, propiedades é possessions á nos ni á los nuestros herederos y sucesores vos ni vuestros herederos ni los que vos querrais, no seays ni sean tenidos ni obligados, que nos, como dicho es, en todas dichas casas y propiedades vos enfranquim y enalodiam, que vos é los vuestros herederos é los que vos querrais las puedan y podais vender y alienar, y qualquiera persona é personas comprar una é muchas vezes, perpetuamente, con la dicha franqueza, de puro franco alou sin ninguna presteacion de los dichos derechos á nos ni á los nuestros herederos, ni sucesores, ni seays obligados vos ni vuestros herederos ni los que vos querrais de aquí en adelante á pagar por las dichas casas é possessions loismes, foriscapis ni otros derechos á nos ni á los nuestros sucesores, y que en la dicha vuestra casa podais y puedan vos y los vuestros tener forno para poder cozer pan para pronicion é necesidad de vuestra casa y familia, é non para otros fuera de vuestra casa. E mandando por la presente á qualesquier nuestros procuradores, clavarios, col-lectores é á otros qualesquier oficiales que cargo tengan de recibir las dichas casas, á los que agora son é serán de aquí adelante, que de vos ni de vuestros herederos ni de quien vos querrais, ni de qualquier otros por las dichas propiedades é possessions é casas cantidad de pecunia ni de otra cosa ninguna tomen ni demanden, por causa de la presente de la anual prestación de aquellas, ni de los dichos loismes, foriscapis, ni de otros derechos ningunos, que nos de todo en todo de las dichas cosas vos haya

enfranquidas y enalvades, así como arriba es dicho, por remuneracion de vuestros servicios á nos fechos, y prometemos como quien somos que las dichas cosas é cada una dellas hauemos por agradables, validas é firmes perpetuamente, é contra aquellas nos ni nuestros successores non diremos ni contradiremos por ninguna causa ni razon que sea. En testimonio de las quales cosas mandamos y queremos por la presente que vos sea fecha carta pública, una ó muchas, por el notari abajo scrito, y para mayor seguridad vuestra la firmamos de nuestros nombres con nuestras propias manos, é la mandamos sellar con nuestro sigillo é refrendar de nuestro secretario, que fué fecha en la villa de medina de Riuseco á veinte y tres dias del mes de Agosto, anyo del Senyor de mil é quinientos y ocho anyos, de la cual fueron testigos que stavan presentes á lo que dicho es Joan de Heredia moyordomo é aliende de su Sria. é Sancho de Salmas maestre salas de su sria. é Guabry Cantor é Joan de Vilaruell, criados todos de dichos Sres. —El Almirante.—La Condesa de Módica. E yo Diego Barrabona vezino de la villa de medina de Riu-seco, not. público por las autoridades apostólicas y real, que á lo dicho es presente, fuy en uno con los dichos testigos é á ruego é atorgamiento de los sobre dichos sres. Almirante y Condesa, consortes, esta scriptura suso incorporada scriuí, signé, corroboré deste mio signo é nombre, en fe y testimonio de verdad rogado y requerido. Por mandato de sus Srias. Baltasar, su secretario, etc.”

Lo Jaume Ferrer á qui ‘s refereix lo transcrit document era lo cosmógrafo, lapidari i literato? Era son pare? Aquesta última suposició sembla la més verosímil, perque las aficions y l’ art á que ‘s dedicava nostre biografiat, y sos llunyans y repetits viatjes, no permeten suposar que fos ell qui desempenyava ‘l càrrech de clavari de dits vescomtats. Però —se ‘m preguntará— no podía portar lo tal clavari lo nom de Jaume Ferrer, sense de prop ni de lluny tenir cap relació ab lo seu homónim innominat de Blanes? Podría portarlo, en efecte, y en lo transcrit document se ‘n veu una prova, puig fa esment d’ un Jaume Ferrer, quina professió no he pogut averiguar, per ser illegible la paraula que segueix el seu nom y que sens dubte l’ expressava; pero, es de suposar que en una població reduhida, com era Blanes en aquell temps, hi hagués molts familias quin patrimoni las hi permetés donar á sos fills la instrucció que suposan los coneixements del biografiat, facilitarli recursos pera dedicarse al art de la joyería y pera fer llarchs y costosos viatjes?

No podria ser tot aixó, apart del talent y de las disposicions, efecte de la protecció d’ aquella poderosa familia, agrañida als molts y bons serveys que havia rebut dels seus clavaris? No consta que En Jaume Ferrer de Blanes sostenía correspondencia ab don Frederich Enriquez, Almirall de Castilla y vescomte de Cabrera y Bas? Jo no ho dubto, y en aquest sentit dono al transcrit enfranquiment una importancia que, tal vegada, á altres semblará exagerada.

Lo comte Roselly de Lorgues, que en sa historia de la vida y viatjes de Cristófol Colon parla de nostre cosmógrafo ab entussiasta encomi, suposa que era noble y parent del seu homónim lo cosmógrafo del sigle XIV. Jo insistiré en fer observar que 'l lapidari de Burgos consultat per los Reys, honrat ab lo títol d' especial amich pel arquebisbe de Toledo, y que sostenía relacions ab homes ilustres de tots los paissos, degué comptar ab la protecció eficaz y decidida d' algún personatge principal, desde que en la via de la ciencia y de las arts doná 'ls primers passos. Y qui més verossimilment pogué ésser aquest que l' almirall de Castella, senyor de Blanes?

D' injusticia califica l' historiador de que he fet esment, l' oblidat que ha sigut lo sabi fill d' aquesta provincia pels historiadors de Colon, al propi temps que consigna que fou una de las individualitats contemporáneas més notables d' Espanya.

Ab lo tracte d' árabes, persas, indus, tártres, egipcis y etiopes s' aferma la seva fe, persuadintse de la superioritat de las doctrinas del Redemptor comparantlas ab las creencias d' aquells pobles, y ab sa influencia en la organisació social dels mateixos.

Aixís es que en sos escrits se descubreix la puresa dels seus sentiments relligiosos y un fervor per la propagació de la fe católica comparable ab lo de Colon.

En fi, lo comte Roselly de Lorgues pera demostrar que En Jaume Ferrer de Blanes era lo cosmógrafo més sabi del seu temps, fundantse en la carta que escrigué á Colon lo dia 5 d' Agost de 1495, diu:

“Tres anys avans del descobriment del non continent, y quan encara s' ignorava en castella lo priemr ensaig de circumnavegació intentat per Colon, Jaume Ferrer lo considerava com á realiat.”

Y afegeix:

“Lo lapidari de Burgos fou lo primer seglar que declaró, com á consecuencia natural d' aquella empresa, la reunió del Orient ab l' Occident y la propagació del Evangeli en tot lo globo.

Es també lo primer que reconegué la missió confiada al missatger de la salvació, de realisar las profesías relativas á las terras llunyanas.”

Com á literat se sab que escrigué un Comentari á las sentencias y conclusions del eximi poeta florentí, Dante; un estudi ó tractat de las pedras preciosas, lo Mont Calvari y otras obras que ab las cartas de que he fet esment y

altras del Rey de Xipre y del Almirall de Castella, foren impresas á Barcelona á 20 de Desembre de 1545, per Carles Amorós, provensal, per diligencias fetas pel seu criat Rafel Ferrer Coll, dedicant lo llibre á la Ilma. senyora donya Hipólita de Liori y de Requesens comtesa de Palamós.

Conservantse inédit en son temps lo llibre del que fou Rector de Blanes, doctor Boades, que passá á millor vida lo dia 9 de Mars de 1444, maná al ja esmentat Rafel Ferrer Coll que 'n tragués una copia pera ferlo imprimir, pero lo cosmógraf eminent, l' ilustrat literat, l' excursionista incansable, ja sia, com se suposa, cedint als prechs del rey de Sicilia, de quí era joyer, ja per causas ignoradas, trasladá á aquella illa la seva residencia y la publicació de la obra del doctor Boades (*Feyts d' armes y ecclesiástichs de Catalunya*) no tingué efecte llavors, puig l' entussiasta blanch, Rvnt. P. Roig, Cronista dels Regnes d' Aragó, diu que tingué la sort de trobarlo manuscrit en un recó d' una notaria ahont s' estava perdent; y llavors, es á dir, á mitjans del sigle XVII, degué donarse per primera vegada á la impremta.

Fins aquí arriban las meas noticias sobre la vida y fets d' En Jaume Ferrer de Blanes. En va he escorcollat los arxius de Blanes, en va he accedit á Vidreras. En aquella rectoria 'l manual de baptismes més antich no passa del any 1643, y segons los meus informes, son nom es allí poch ménos que desconegut. No obstant las conceptúo suficients pera demostrar que mereix que li dediquém un recort en aquest dia.

Lo municipi de la espléndida capital de Catalunya al erigir un monument digne de la alta é inmarceble gloria de Colón, concedí en ell un lloch al sabi cosmógraf blanch, fent al mateix temps que un acte de justicia, una demostració de patriotisme que l' enalteix.

Imitemlo nosaltres en aquesta ocasió, y sense pretendre rebaixar en lo més mínim l' indiscutible mérit del ilustre genovés quin nom se pronuncia ab respecte y veneració en tots los païssos civilisats, y ab espléndidas festas acaba de commemorarse 'l quart centenari de sa arribada á la petita isla de las Lucayas per ell denominada de San Salvador y avuy conegudas per Cat-Islant, en totas las poblacions importants del continent per ell descubert y de la nació ab quina ajuda realisá son ardit projecte, avans enaltintlo ab férvit entussiasme, agrahts als elements de riquesa que proporcioná 'l seu descobriment á totas las poblacions del litoral catalá, tan prompte com deixá de pesar sobre nostre país la injusta é irritant lley que privaba als naturals de la corona d' Aragó de sostenir relacions comercials ab las Indias, quinas possessions se consideraven excludivament castellanias.

Imitemlo, sí. Rendim un tribut de respectuosa recordansa, dediquém un aplauso eixit del fons del cor á tots los catalans que en lo descubrimient commemorat ó en lo seu desenrotllament, tingueren participació. A En Jaume Ferrer de Blanes, per los motius de que ja he fet mérit; al Pare Boil, monjo del llegendari monastir de Montserrat, primer bisbe y patriarca de las terras per Colon descubertas y als dotze monjos que l'acompanyaren; á Pere Margarit, capitá dels primers catalans aventurers que desembarcaren en las platjas d' Occident, en lo segon viatge de Colon, y per fi, en aquest punt concret, al calumniat rey d' Aragó Ferran lo Católich, á qui s' acusa d' haverse oposat á que 's facilitessin á Colon los recursos necessaris pera realisar son projecte, intentant d' aquesta manera empetitir sa figura pera realisar la de sa esposa, la reyna de donya Isabel, ab quin fi s' inventá la novelesca relació d' haver venut ó empenyat las sevas joyas pera reunir los diners que s' invertiren en preparar lo primer viatge del ardit genovés. No obstant, la historia imparcial li fará sempre justícia, puig si be ell, obrant ab la prudencia del home d' Estat que no 's deixa enlluhernar per falagueras promesas ni obra á impuls d' entussiasmes impremeditats, prestava preferenta atenció á les cuestions políticas y á las necessitats de la guerra que sostenía ab los moros de Granada, en la que prengué part tan activa, no es cert que ell se negués á protegir la empresa que 'ns ocupa, com ho demostra fins á la evidencia l' fet innegable de que 'ls 17.000 ducats ab que 's realisá lo ja esmentat primer viatge de Colon, sortiren de Barcelona, facilitantlos l' escribá racional del Rey Católich, En Lluís Santánel, quin nom també mereix, per tal motiu, ocupar un lloch distingit en la historia del descubrimient de las Américas. »

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Cultura – Revistes]

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)

MATÈRIA Història de la literatura – Catalunya]

GÈNERE Històric: biografia

[1892]

EJÉRCITO ESPAÑOL, *El memorial de artillería en el cuarto centenario del descubrimiento del nuevo mundo*, Madrid: Imprenta del Cuerpo de Artillería 1892.

[páginas 91, 92 i 93]

« Había terminado el largo y doloroso camino recorrido por Colón entre vicisitudes, desprecios y decepciones, debidas á los ignorantes que le desconocieron y le negaron su concurso para aquella temeraria empresa, que sin su fé y su constancia no hubiera llegado á término, impidiendo, ó retrasándose por lo menos, el arribo de los europeos á las playas del Nuevo Mundo, y quizás no hubiera sido España la llamada á recoger sus gloriosos frutos. La Providencia quiso al fin premiar sus afanes, su fé heroica no menos que la de nuestra hidalga nación, que alentó al sublime navegante, desde su primer viaje de exploración coronado con el éxito más brillante.

No menos satisfactorio fué el resultado del segundo, y los Reyes Católicos, que por entonces se hallaban en Burgos, Don Fernando dirigiendo las obras en el castillo para convertirlo en depósito de artillería y municiones, y Doña Isabel haciendo los preparativos de la marcha a Flandes de la Infanta Doña Juana, escribieron una cariñosa carta a Cristóbal Colón, invitándole á que fuera á recibir sus plácemes, que tan merecidos tenía. Agradecidísimo éste á las regias liberalidades que le habían facilitado el logro de sus sueños, formados por los misticismos del creyente, las intuiciones del genio y los conocimientos del sabio, no tardó en presentarse en la ciudad, convertida momentáneamente en corte, acompañado de sus hijos D. Diego y D. Hernando, y vistiendo (según sus historiadores Oviedo y Valdés) el tosco sayal de los franciscanos á quienes profesaba un afecto rayano en veneración.

Extrordinario júbilo manifestaron los leales burgaleses á presencia del que acababa de engarzar un mundo en la diadema de Castilla, y corte y pueblo reunidos le colmaron de agasajos, que debieron endulzar las amarguras de los pasados días, llevando á su espíritu auras refrigeradoras, semejantes á las que, partiendo del continente americano cargadas de desconocidos perfumes, orearon su frente en el momento sublime de gritar ¡Tierra! ... Aquella tierra que había vislumbrado en sus iluminismos casi proféticos en sus horas largas y trabajosas meditaciones.

En el suntuoso palacio de los Condestables, residencia de los Reyes, se celebró la recepción del insigne navegante, que traía en homenaje respetuoso de agradecimiento y lealtad, multitud de objetos tan ricos como curiosos, procedentes de la privilegiada región recientemente explorada.

Pájaros rarísimos de espléndido plumaje; insectos de caprichosos matices; diversidad de animales de finísimas pieles; piedras preciosas; minerales; cerámica; joyas labradas con rara perfección; ídolos de madera; instrumentos músicos y gran cantidad de oro, llenaron la Real cámara causando la admiración de los Reyes, que alabaron tan

magníficos regalos, en especial la Corona del cacique Caonaboa, ejemplar notable de una civilización desconocida.

Gran parte de este oro lo empleó la magnánima Soberana, como primicias al Ser Supremo, en dorar el retablo de La Cartuja de Miraflores, hermosa perla ojival que estaba construyendo para panteón de su padre Don Juan, y el resto con que se había quedado Colón, lo vendió a los mercaderes burgaleses, valiéndose de Jaime Ferrer de Blanes, célebre joyero, conocido por el Lapidario de Burgos, que tenía su tienda próxima al castillo en las estrechas y mezquinas callejas que por la parte de San Esteban quedaban de la antigua judería. »

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Amèrica – Descobriment i exploracions – Centenaris, etc. – Revistes]

GÈNERE Històric: monografia

[1892]

TARDUCCI, Francesco, *Vita di Cristoforo Colombo*, Milà: Fratelli Treves 1892.

[página 9]

«Due mesi prima che Colombo partisse pel suo secondo viaggio, il Portogallo indirizzò alla Corte di Castiglia una protesta contro la Bolla del 3 e 4 maggio 1493, dalla quale diceva intaccati i diritti di cui esso era stato precedentemente investito. La Corte di Castiglia, temendo di vedere alterarsi le buone relazioni che aveva allora col Portogallo suo alleato, volle esaminare con tutta attenzione il suo reclamo, e in data 30 giugno 1494 Isabella chiamò a sè i migliori astronomi e geografi dell'Università di Salamanca e i più rinomati nomini di mare del suo regno, per sottoporre la questione al loro esame. Fra gli altri ebbe speciale invito d'intervenirvi con tutte le sue carte e istrumenti di matematica il gioielliere Giacomo Ferrer, uomo sopra ogni altro spagnuolo riputato doto in geografia, del quale più avanti avremo occasione d'intrattenerci un poco più in disteso.»

[páginas 96 a 99]

«CAPITOLO II.

Partenza per la terza spedizione. — Il gioiellero geografo Giacomo Ferrer. — Nuove inaudite sofferenze lungo il viaggio. — Scoperta della Trinità. — Prima vista della terra ferma. — Viaggio attraverso il golfo di Paria. — Ritorno alla Spagnola (1498).

Il mercoledì 30 maggio del 1498, Colombo salpò con le sei caravelle dal porto di San Lucar di Barrameda per la sua terza spedizione nel Nuovo Mondo. Questa volta non mirava più a cercar isole, e continuare e allargare le scoperte già cominciate intorno alla gran terra di Cuba, creduta principio delle Indie; ma slanciandosi nuovamente negli spazii ignoti dell'Oceano, voleva raggiungere per diretta via la terra ferma, che supponeva a mezzogiorno delle contrade già scoperte. In questo pensiero l'avevan condotto e le molte indicazioni dei selvaggi che accennavano sempre a un popolo e a un paese verso il sud, e il vedere che le coste di Cuba, man mano che si procedeva avanti, andavano sempre ripiegandosi verso mezzogiorno. Lasciando dunque la via tenuta nei due viaggi antecedenti si volse verso sud con intenzione di raggiungere le isole del Capo Verde, e di là avanzarsi fino alla linea equinoziale; e allora col favore dei venti alisei navigare diritto per ponente, fino a che trovasse terra o entrasse nella longitudine della Spagnola. Egli supponeva che quanto più si avvicinasse all'equatore e più direttamente stendesse le sue scoperte a climi sottoposti all'azione del sole, tanto troverebbe le produzioni della natura portate a un più alto grado di perfezione e di ricchezza, per sentire più vigorosa l'influenza dei raggi solari. Nella quale opinione era confermato da una lettera, che per desiderio della Regina gli aveva scritto Giacomo Ferrer, uomo riputato unico nella intelligenza e pratica delle pietre preziose, e nella conoscenza dei luoghi e delle terre da cui si traevano. Egli lavorava in pietre preziose, e come aveva una passione grandissima di vedere nuovi uomini e cose, si diede per ragione della sua arte a visitare tutti i maggiori e più famosi mercati che allora si conoscessero. Nelle quali pellegrinazioni

agli scali di Levante , nell'Egitto , nella Palestina , nella Siria , ai famosi Bazar del Cairo , di Damasco , d'Aleppo , e di Bagdad , egli ebbe continua occasione d'intrattarsi con mercanti d' ogni fatta, Mussulmani, Ebrei , Greci , Persiani , Tartari , Etiopi , Indiani : nella conversazione dei quali , guidata dal suo ingegno e dalla sua curiosità , perchè era uomo di mente elevata e nudrita di buoni studi, egli acquistò la conoscenza più estesa e più esatta che altri mai avesse sulle remote regioni bagnate dall'Oceano Indiano e sulle loro produzioni. Tornato in patria venne tosto in fama del più dotto e più profondo geografo che avesse la Spagna, e quando si trattò di accomodare col Portogallo la questione sulla linea di divisione segnata dal Pontefice Alessandro VI , a lui particolarmente furono fatte premure, perchè andasse a Corte con sue carte e strumenti di matematica. E non essendo allora le due parti venute ad un accordo, il 27 gennaio dell'anno seguente 1495 egli scrisse alla Regina dandole il suo avviso sui mezzi geografici da appianare le difficoltà. E la Regina gli rispose ringraziandolo e invitandolo a recarsi a Corte nel mese seguente. Il Ferrer, che per le sue cognizioni geografiche e per la pratica che aveva dei viaggi, meglio di qualunque altro era in caso di apprezzare la grandezza dell'opera compiuta da Cristoforo Colombo , chiamava la sua scoperta "Viaggio più divino che umano". E nella lettera or ricordata alla Regina scriveva di lui queste parole : "Io credo che ne' suoi alti e misteriosi disegni, la divina Provvidenza l' ha scelto come suo mandatario per questa opera , la quale mi sembra non essere altro che una introduzione e una preparazione alle cose, che questa medesima divina Provvidenza si riserva di scoprirvi per la sua gloria, e per la salute e il benessere del mondo".

La Regina , udite le opinioni e le proposte del Ferrer , gli disse di scriverne all' Ammiraglio dell'Oceano , ed egli in data 5 agosto 1495 scrisse a Cristoforo Colombo una lunghissima lettera. Era il tempo che gl' intrighi e le mene dei nemici di Colombo riuscivano a un primo trionfo contro di lui nella nomina di Giovanni Aguado a Commissario Regio nella Spagnola ; e fu appunto per le mani di colui che pervenne all'Ammiraglio la lettera del Ferrer. Ed è pur bello in mezzo alle voci d' ira e dispreggio che l'astio , l' invidia e l' ignoranza, collegate insieme, levavano contro lo scopritore del Nuovo Mondo, è bello vedere con quanto rispetto e quasi riverenza gli parla l' uomo che aveva vanto di essere il maggiore geografo che avesse allora la Spagna ! La lunghezza della lettera non mi permette di metterla qui per intero : ne riporterò per saggio questi due soli periodi : "La divina ed infallibile Provvidenza inviò il gran Tomaso (l'Apostolo) d'Occidente in Oriente per promulgare alle Indie la nostra santa legge cattolica ; e voi, o signore, vi ha inviato per la parte opposta, d'Oriente in Occidente , affinchè , per la divina volontà , voi arrivate fino a toccare l'Oriente, le parti estreme dell'India superiore , perchè i popoli che non hanno udito Tomaso conoscano la legge della salute e si compia la promessa del Profeta : La loro parola si stenderà sopra tutta la terra. In omnem terram exivit sonus eorum".

"Io non credo punto errare , o signore , dicendo che voi adempite l'ufficio d'Apostolo, d'ambasciatore di Dio, inviato per i decreti

divini a rivelare il suo santo nome alle regioni dove la verità resta sconosciuta”.

La storia nulla ci dice sulle ulteriori relazioni di Cristoforo Colombo con Giacomo Ferrer, ma non è cosa da mettersi in dubbio che nel tempo in cui l'Ammiraglio si trattenne a Burgos, patria del Ferrer, i due abbiano stretta personalmente l'amicizia incominciata per lettera , e che abbiano a lungo e profondamente discorso sui loro viaggi, e sulle scoperte del Nuovo Mondo.

Il Ferrer dunque dietro la lunga esperienza che ne aveva, assicurava Colombo che gli oggetti più rari e preziosi del commercio , come l'oro , le pietre, le droghe, e le spezierie, si trovavano specialmente nelle regioni situate vicino all'equatore, i cui abitanti erano di colorito nero o fortemente bruno, e finchè egli non arrivasse fra popoli di tale colore , assai difficilmente potrebbe trovare con qualche abbondanza le ricche produzioni che ricercava.»

[pagina 376]

«Che poi nella scoperta del Nuovo Mondo si dovesse riconoscere una missione provvidenziale affidata a Colombo , non era egli solo a immaginarselo nel fervore della sua fede : lo pensavano e lo credevano altri molti, non solo ecclesiastici, ma anche secolari, e fra questi, persone ragguardevolissime per nascita, dignità, ingegno. Il celebre Giacomo Ferrer, della cui dottrina ed ingegno abbiám parlato in altro luogo della nostra storia, sino dal 27 gennaio del 1495 aveva scritto di Colombo alla Regina queste parole : “Io credo che nei suoi alti e misteriosi disegni la divina Provvidenza»

[Biblioteca della Società Geografica Italiana (Roma)
MATÈRIA Colom, Cristòfor - Biografia]

GÈNERE Històric: biografia

<https://archive.org/stream/vitdicristoforc02tardrich#page/n9/mode/2up>

[1893]

LEMOYNE, Giovanni Battista, *Cristoforo Colombo*, Torí: Libreria Salesiana 1893.

[pàgines 254 a 256]

«Ma il Signore in mezzo a tante tribolazioni aveva preparato a Colombo un gran conforto , e questo, senza saperlo, glielo aveva recato lo stesso Aguado. Era una lettera del fervente cattolico gioielliere e geografo Giacomo Ferrer di Burgos , nobile uomo , ricchissimo , famoso per le sue molteplici cognizioni e che tutti i cosmografi riconoscevano per maestro. Per ragione del suo commercio aveva visitati tutti i porti del levante e tutte le regioni conosciute dell'Asia, e conversato con negozianti di ogni paese, eziandio indiani. Ora questi era stato chiamato a Corte dalla regina Isabella, perchè desse il suo avviso onde appianare le difficoltà sorte tra la Spagna ed il Portogallo , che non voleva accomodarsi alla linea di divisione segnata dal Pontefice Alessandro VI. Giacomo Ferrer era uomo, che meglio di qualunque altro poteva apprezzare la grandezza dell'opera compiuta da Cristoforo Colombo, la scoperta del quale egli chiamava : "Viaggio più divino che umano". Costui aveva scritto alla Regina il 27 gennaio 1495 : "Io credo che nei suoi alti e misteriosi disegni la divina Provvidenza l' ha scelto come suo mandatario per questa opera, la quale mi sembra non essere altro che una introduzione e una preparazione alle cose, che questa medesima divina Provvidenza si riserva di scoprirci per la sua gloria e per la salute e la felicità del mondo." La Regina adunque, dopo aver conferito con lui, lo consigliò ad esporre le sue opinioni e le sue proposte a Colombo, il che egli fece il 5 agosto 1495.

Di questa lunghissima lettera riportiamo alcuni brani : " La divina e infallibile Provvidenza mandò il gran Tomaso da occidente in oriente per predicare alle Indie la nostra santa legge ; e voi, signore, mandò dal lato opposto, dall'oriente in occidente, sicchè giungete alle parti estreme dell'India superiore , perchè i popoli che non hanno udito Tomaso, conoscano la Legge della salute e si adempia il detto del Profeta : – La loro parola risuonerà in tutta la terra : in omnem terram exivit sonus eorum. – Io non credo ingannarmi dicendo, o signore, che voi adempite un ufficio d' "Apostolo, d' Ambasciatore di Dio", mandato dai decreti divini a rivelare il suo santo Nome alle regioni, in cui la verità non è ancor conosciuta. Non sarebbe stata cosa inferiore alle convenienze , alla dignità ed all'importanza della vostra missione , che un Pontefice, un Cardinale di Roma avesse preso in quelle contrade parte alle vostre gloriose fatiche ... Nondimeno è sicurissimo che, per uno scopo simile al vostro, il Principe degli Apostoli venne a Roma e che i suoi cooperatori , anch' essi vasi di elezione, pellegrinarono pel mondo, logorandosi, rifiniti, coi loro calzari rotti, le loro tuniche in cenci, i loro corpi dimagriti dalle privazioni e dalle fatiche dei viaggi, ne quali si cibavano sovente d' un pane di amarezza."

In questa lettera gli dava tre sapientissimi avvisi : Seguitasse impavido le sue scoperte , andasse pure in traccia di tesori , perchè le cose temporali per loro natura non sono cattive nè opposte alle cose spirituali, quando si sa usarne bene e secondo il fine pel quale Dio le

creò ; si mettesse in guardi contro l'umana debolezza, e quando gli si presentasse alla mente il magnifico risultato della sua gloriosa impresa, inginocchiato dal profondo del cuore gridasse : Non a noi, o Signore, non a noi , ma al vostro solo nome date gloria ; ricordasse che la ricompensa, che Dio ha preparata in terra per coloro che come lui muovono alla conquista delle anime, sono i patimenti , le tribolazioni, le persecuzioni, avendo Gesù Cristo detto ai suoi amici : Chi vuol venire dietro di me, rinneghi se stesso, prenda la sua croce e mi segua.

Questi sentimenti, che rispondevano perfettamente a quelli del cuore di Colombo, non potevano essere ricordati in momento più opportuno. Ferrer non sapeva ancora che per Colombo fossero incominciati i patimenti : fino a quel punto in Ispagna non si era parlato che di trionfi ; era una profezia ricavata dal santo Vangelo, la quale dimostrava la divina missione dello scopritore del Nuovo Mondo.»

[Universitat de Nou Lleó (Mèxic)
MATÈRIA Colom, Cristòfor, 1451?-1506]
GÈNERE Històric: biografia

[1895]

BALAGUER I CIRERA, Víctor, *En Burgos: recuerdos de esta ciudad insigne*, Madrid: El Progreso Editorial 1895.

[pàgines 150 a 167]

« [...] Fué su madre una dama catalana que vivía en un pueblo inmediato á Lérida, y de la que, por su gallardía y belleza, se prendó D. Fernando, siendo príncipe de Aragón y mozo, cuando andaba por aquellas tierras al mando de las huestes, que á duras penas podía levantar su padre D. Juan, para oponer á las legiones catalanas que combatían valerosamente contra el rey en favor de las patrias libertades.

Es todo un drama el de esos amores de D. Fernando con la hermosa doncella de Tárrega, á quien, según tradición que pude recoger, llamaban en el país la muchacha de media noche (la minyona de mitja nit), porque esta era la hora de sus citas con el príncipe, y esta también la hora en que un día se fugó con él para acompañarle vestida de escudero, á guisa de varona, en sus arriesgadas aventuras militares y en sus empresas de guerra contra el legendario conde de Pallars, que mandaba las huestes catalanas. Es todo un drama, repito, un drama de altos vuelos y anchos horizontes el de esos amores del príncipe aragonés con la muchacha de media noche, drama que acaso escriba en su día algún poeta del porvenir, cuando tornen, que sí tornarán, los buenos tiempos de la literatura, y cuando se vayan, que sí se irán, esas taifas de impresionistas y delincuentistas que encuentran humanos todos los desvaríos que presenta en escena el pudridero del teatro libre, y que turban todas las conciencias con sus raptos ipsenistas y sus neuróticos éxtasis maeterlinckeros ó maeterlinckistas.

Fruto fué de estos amores y de esta aventurera dama la hermosa doncella catalana que, hija natural de Fernando el Católico, llegó a enlazar con D. Bernardino Fernández de Velasco, conde de Haro, primer duque de Frías y Condestable de Castilla, y que, al entrar á ser la dueña de esta Casa del Cordón y de aquella otra de la Vega, dos residencias regias, como mejores no las tuvieron jamás los reyes de Castilla, allí llevó con ella todos los amores, gentilezas, entusiasmos y virtudes de los antiguos trovadores lemosines, cuya ciencia le enseñó su amante madre allá en sus soledades de Tárrega y Cervera, educando así su corazón y adiestrando su inteligencia para todo lo bueno, todo lo noble, todo lo bello y todo lo santo.

No; las historias no hablan de ella, ni de ella tampoco las crónicas literarias. Su nombre, sólo de paso se menciona en alguna disquisición curiosa ó en algún escolio de erudito, como el libro del Rdo. Padre D. Pedro Fernández de Villegas, que le dedicó su Traducción del Dante de la lengua toscana en verso castellano, impresa en Burgos el año 1515. Acaso haya algunas noticias, que debiera haberlas, en los archivos de la casa de Frías, que es casa ilustre; algo encontré yo de ella, y algo más pienso hallar, si Dios me da salud y vida, ya muy difícil á mis años, en archivos públicos y particulares de la ciudad de Burgos.

Por notas que ya tengo, por algo que llegó a mis manos, y por intuiciones que nunca me engañaron, presiento que en esa dama insigne y poco conocida se hallará una admiradora entusiasta de Cristóbal Colón, el gran revelador, y protectora de sus hijos, así como también una amiga y discípula de Jaime Ferrer de Blanes ó el Blandense, lapidario de Burgos, cosmógrafo insigne, viajero arriscado y también comentador y traductor del Dante. Pero esto vendrá á su tiempo, si no me falta, y en otro trabajo.

Lo que sí puedo asegurar en éste, y paréceme que he de ser el primero en decirlo, es que doña Juana de Aragón, duquesa de Frías, fué protectora de poetas, de sabios, de filósofos y artistas, y con ellos departía y debatía sobre puntos de ciencias y de letras, en corte literaria y en certámenes y asambleas que se celebraban en su Casa del Cordón, á usanza de las que tuvo en Nápoles su tío el monarca aragonés D. Alfonso V el Sabio y el Magnánimo.

Fué ella la amiga tierna y compañera inseparable de su hermana la infeliz reina doña Juana llamada la Loca, y ella quien levantó y sostuvo el ánimo de ésta en sus desventuras conyugales por los duelos y devaneos y extravíos á que tan inclinado se mostraba el rey su esposo; élla la que un día se vió arrojada de su propia casa, en un rapto de ira, por Felipe el Hermoso, sin atender éste que ella era la dueña y él su huésped, sólo porque le echó en cara sus amores con indignas cortesanas y su conducta con la reina su mujer.

Ella la que voló á los brazos de doña Juana para darle ánimo y consuelo el día que ocurrió en la Casa del Cordón la gran catástrofe de la muerte de Felipe; élla la que no se apartó jamás de su hermana, la reina, en las soledades y tristezas de la casa de la Vega; élla, por fin, la que fué acompañándola en aquella romántica expedición nocturna, con el cadáver de Felipe, de que nos hablan las historias, y que Pradilla ha popularizado, inmortalizándose, con su famoso cuadro de Doña Juana la Loca, que se halla en el Museo.

Y dejando ya este punto por ahora, volvamos á la Casa del Cordón, de la que el lector puede ver que no hube de apartarme mucho, lo suficiente tan sólo para no caer en pecado de poco galán y descortés con la dueña ilustre de esta casa, en la que tan despachadamente me introduje con mis lectores para registrar y escudriñar todo.

Hablemos algo de los monarcas que se aposentaron en esta morada, pues que ello nos facilitará ocasión para recordar ciertos sucesos de nuestra historia que merecen citación especial y forman época, algunos de los cuales aparecen confusos y poco luminosos, por olvido ó descuido de quienes tuvieron á su cargo el relatarlos.

Desde que se fundó la Casa del Cordón, los Reyes de Castilla abandonaron su antigua residencia del castillo de Burgos, aceptando la hospitalidad con que en ella les brindaron sus fundadores los condes de Haro, y prosiguieron después ofreciéndoles sus legítimos herederos los duques de Frías. Llegó a ser, no ya costumbre, sino tradición, en los monarcas castellanos la de aposentarse en esta

histórica casa siempre que iban á Burgos. Y esto hicieron todos, excepción hecha de Felipe II el Tétrico, quien, una vez que hubo de pasar por Burgos, yendo, según creo, á celebrar Cortes á Tarazona, no se alojó, como era costumbre regia, en esta casa y palacios del Condestable, sino en el monasterio de San Agustín, como lugar para él más santo y más acomodado á sus ascéticas costumbres y prácticas religiosas.

Hecha esta excepción, los demás monarcas castellanos residieron siempre en la casa de que estamos hablando, aceptando el hospedaje de los Condestables. Allí estuvieron y se aposentaron, en primer lugar, los Reyes Católicos D. Fernando y doña Isabel, durante cuyo reinado se edificó este palacio, en su honor erigido; y allí recibieron embajadas solemnes, y en ella celebraron los desposorios de su hijo el príncipe D. Juan con la princesa Margarita de Austria, hija del emperador Maximiliano I.

De esta época de los Reyes Católicos conserva la Casa del Cordón memorias que no pueden ni deben olvidarse. No hablemos ya de los desposorios mencionados del príncipe D. Juan, en quien se fundaban entonces tantas y tan grandes esperanzas, que no debían tardar en verse malogradas por su prematura muerte, ocasionando ésta la pérdida de la descendencia varonil en el trono y siendo causa de que se mudaran los destinos de España, que otros hubieran sido sin duda. No hablemos tampoco de las embajadas del Papa, del rey de Francia, del rey moro de Tremecen y de otras que allí recibieron con solemne pompa los monarcas á quien deparó Dios la suerte de ser los primeros en titularse reyes de España. Hablemos sólo de dos grandiosos recuerdos que harán para siempre imperecedera y gloriosa la memoria de este palacio.

Sea el primero, como de más universal resonancia, el que se refiere al gran nauta que nos abrió las puertas de un nuevo mundo.

Al regresar Cristóbal Colón de su segundo viaje á las tierras que por él nos fueron reveladas, se hallaban los Reyes en Burgos, y allí fué á encontrarlos, como á la vuelta de su primer viaje había ido á encontrarlos á Barcelona, donde entonces estaban, teniendo esto de común, entre otras muchas cosas que les son comunes, las dos ciudades que fueron cabeza de Castilla y cabeza de Cataluña: el haber sido las dos que recibieron á Colón triunfante, viéndole honrado por el pueblo y por los Reyes, lo cual ya no había de suceder al regreso de sus últimos viajes, que del uno llegó con los grillos en los pies y del otro con los grillos en el alma.

Dicen las crónicas burgalesas, más explícitas en esto de lo que las catalanas lo fueron, que el almirante fué recibido por los Reyes en la Casa del Cordón, adonde llegó acompañado por entusiasta multitud y por ella aclamado. El estrépito de los vítores y aplausos entró antes que él en la sala donde les esperaban los Reyes, ante quienes apareció rodeado de indios y con abundantes muestras de maravillosos objetos y portentos que se crían en aquel suelo encantador, virgen entonces todavía, y donde hoy el hombre siembra simientes de odio, de egoísmo, de corrupción, de ingratitud y de

envidia, mientras que la tierra y el sol, generadora aquélla de la vida y éste de la luz, convierten en amor, en riqueza, en abundancia y gloria lo que el hombre le da en crímenes y malezas.

Las flores, los frutos, las plantas, los pájaros y las joyas fueron repartidos entre las damas y magnates de la corte; el oro fué destinado por la Reina doña Isabel, como para rendir á Dios las primicias del mundo hasta entonces desconocido, á dorar el altar mayor de aquella perla ojival que se llama la Cartuja de Miraflores, y que á la sazón estaban labrando Diego de la Cruz y Gil de Síloe; y el almirante fué colmado de honores y agasajos, renovándole sus cargos y oficios y dándole nuevas y mayores pruebas de estimación y afecto.

Residía entonces en Burgos, donde era querido de todos y respetado, un catalán á cuya memoria son debidos todos los respetos. Era Jaime Ferrer, del que antes se ha hablado, á quien llaman unos el Blandense, por ser natural de Blanes, y otros el lapidario de Burgos, por ser muy perito en estas artes. Era excelente cosmógrafo, muy hábil en astronomía, navegó durante muchos años por los mares de Levante, fué muy favorecido de Alfonso V de Aragón el conquistador de Nápoles y el Sabio, ocupó algún tiempo la plaza de joyelero de los Reyes Católicos, y hubo de dar lecciones de astronomía á doña Juana de Aragón, hija natural de D. Fernando, la que fué luego condestabla de Castilla, condesa de Haro y duquesa de Frias. Dicen los cronistas burgaleses que era comerciante-joyero, con tienda abierta en la ciudad, á la cual se ignora cómo fué á parar, y añaden que era libre pensador en toda la acepción de la palabra, habiendo con él contraído estrechas y muy íntimas amistades Cristóbal Colón á su llegada á Burgos.

Cristóbal Colón y Jaime Ferrer debieron conocerse ya en tiempos anteriores, y no hubo de ser en Burgos donde comenzaron sus relaciones, como se dice. Hay noticia de una carta que Ferrer escribió al almirante desde Burgos, en 5 de Agosto de 1495, y un año antes, por consiguiente, de que Colón llegara á la capital de Castilla, en cuya carta le felicitaba por sus viajes y descubrimientos. Jaime Ferrer fué enviado á buscar por el cardenal D. Pedro González de Mendoza, cuando llegó el almirante á Barcelona en 1493, de vuelta de su primer viaje, y en la capital de Cataluña debieron verse y entenderse aquellos dos varones ilustres, siendo ya sabido y demostrado que fué el Blandense lapidario de Burgos quien facilitó á los Reyes Católicos un Mapamundi pintado, que luego apareció en el inventario de papeles de doña Isabel la Católica, según Clemencín, y también quien dió por escrito y de palabra su parecer acerca del concierto que hicieron los Reyes de España y el de Portugal sobre división del Océano.

Según parece, y consta en las memorias de la Casa del Cordón, el almirante y Jaime Ferrer tuvieron varias conferencias en Burgos con los monarcas, y ante éstos informaron y debatieron con entera libertad acerca de los viajes y propósitos del primero, apareciendo siempre el Blandense como partidario decidido de Cristóbal Colón, de quien era admirador y entusiasta. No parece sino que la

Providencia reunió en Burgos y en aquella casa á estos dos hombres, nacidos para comprenderse y estimarse.

Y por cierto que sería empresa pertinente y de honra para algún disquisidor curioso la de averiguar el grado de relaciones y de intereses morales que pudo existir entre Cristóbal Colón y Jaime Ferrer, y lo sería también la de inquirir cómo y por qué fué á parar á la ciudad cabeza de Castilla, tan apartada de sus viajes y estudios, aquel hombre sencillo y nada palatino, que era, no obstante, el amigo de monarcas tan poderosos como Alfonso V de Aragón y su hijo bastardo el rey de Chipre y su sobrino Fernando el Católico; que era tan gran cosmógrafo y tan arriscado marino y viajante; que era consultado por los Reyes Católicos para sus tratados y conciertos con el monarca portugués; que poseía la amistad y confianza de varones tan insignes como el almirante Cristóbal Colón y el gran cardenal de España Pedro González de Mendoza, y que, sin embargo, se limitaba á tener una modesta tienda de comerciante joyero en Burgos, donde ocupaba sus ocios en comentar y traducir al catalán la obra famosa de quien él llama en la portada el Divino Dante. (Sentencias católicas del divi poeta Dant compiladas per lo prudentissim Mossen Jacme Ferrer, de Blanes. Obra póstuma, publicada por diligencia de los parientes de Ferrer el año 1545 en Barcelona, en la imprenta de Carlos Amorós, provençal, y dedicada á la condesa de Palamós. [...] »

[Centre Excursionista de Catalunya
MATÈRIA Burgos (Castella i Lleó)
 Història contemporània: Segle XIX
 Geografia: Viatges de descobriments]

GÈNERE Històric: viatges

[1898]

COMAS I PITXOT, Ramon Nonat, «Jaume Ferrer de Blanes», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* 47 (1898), pàgines 285-297.

«JAUME FERRER DE BLANES

Seguint la ja tradicional costum, nos havem reunit en aquest local desitjosos de commemorar aquella excursió que efectuàrem en tal dia com avuy de l'any 1876 anant fins a Montgat uns quants joves entusiastes de conèixer les riqueses de nostra terra, baix los diferents aspectes *científich, artístich y literari*, de la que'n resultà la creació de la primera societat d'excursions establerta a Catalunya y també a Espanya.

Que l'institució fou originada en molt bona estrella no ho diu sols lo ben considerat que és avuy dia per tothom y per tot arreu nostre CENTRE EXCURSIONISTA, hereu de l'esperit que donà vida a n'aquella, sinó'l goig ab que cada any nos creyem més obligats a fer remarcable ab una festa especial lo recort del naixement de l'*Associació Catalamista d'Excursions científiques*. Y tant és aixís que, al nostre modo de veure, aquesta és la penyora més evident de la bondat de l'idea que tingueren aquells excelents patricis, quan fa vint anys que sens interrupció se celebra'l dia 26 de Novembre.

En efecte, lo més persistent de la tal *Associació*, transformada però no morta, després de l'objectiu que la motivà y que subsisteix íntegrament, és aquell record pres per la Junta Directiva que la regia a 3 d'Octubre del 1878 y era presidida pel molt erudit Eduart Tàmaro, de celebrar una vetllada solemne en recort de la fundació d'aquella societat, que sols feya dos anys que subsistia. Y com en aquell mateix any havia mort lo sempre digne de perpetua recordança en Francisco Xavier Parcerisa, a qui podem ben bé conceptuar com lo patriarca dels moderns excursionistes d'aquesta terra, y a 26 del mateix mes d'Octubre se li va celebrar una vetllada necrològica, colcantse son retrat, destrament pintat, va venir l'idea de que podria formarse una galeria d'excursionistes capdals, a un dels quals cada any podria dedicarse la vetllada de l'aniversari de la repetida fetxa de la fundació de la susdita societat d'excursions. Y aquest és lo fonament del per què d'aquests quadros que'ns recorden lo físich d'aquells varons que per sos mèrits varen ferse dignes del recort de l'excursionisme català, per lo que esmersaren ses aptituts en relació a nostra aimada patria, com aquests noms inscrits en la làpida són igualment un fervorós tribut consagrat a la memoria d'aquells que, no havent sigut possible saber quines foren ses fesomies, no per això devien esser oblidats.

Entre aquests hi ha en Jaume Ferrer de Blanes, designat per la Junta Directiva pera esserli consagrat l'acte que estem celebrant. Cumplint l'encàrrech de la mateixa, vinch a donarvos una idea d'aital personalitat. Molt me temo que, atesos los pochos datos que la precisen y les meves poques explicaderes, no ressaltarà, com deuria, la figura del gran cosmògraf català; més encara que, privats de fervos càrrech de son físich, tampoch podreu férvosel de son caràcter moral.

Fou lo “savi e catholich crestià mossen Jaume Ferrer de Blanes”, segons nos diu son fidel criat en Rafel Ferrer Coll, al qui cedim la presentació, “home de molt clar y gentil enteniment y subtilíssim ingeni, tenint que era de grandíssima pràctica així en coses de la mar com de la terra, per haver navegat trenta tres anys. Ell ha visitat la santíssima Casa e Terra Santa de Jerusalem e lo demés de Egipte, Alcayre, Damas, Alxiu, Venecia e moltes altres parts e provincies del món ; e axí en servey dels Reys Catholics de Hespanya don Fernando y dona Isabel y del rey don Alfonso de Nàpols e de son fill don Alfonso, rey de Cypre, com en les lletres dels mateixos reys encare se mostra; e altrament perque era molt gran cosmògraf y mirablement pràctich en la mar y experimentat de moltes grans coses, segons en la metexa obra (la que més endevant se indicarà) se demostra tenia la vida sua ornada de tantes virtuts que de elles per mon simple y bon entendre tinch lo millor callar”.

Així s'expressava aquell lleal servidor en les lletres endreçades a la *molt illustre y devotíssima senyora dona Hipólita de Liori y de Requesens*, comtesa de Palamós, al dedicarli aquelles *Sententias cathòlicas y conclusions principals del preclaríssim Theolech y diví Poeta Dant*, florentí, escrites per son amo, y qual manuscrit trobà recòndit entre sos papers després de la seva mort. Veus-aquí'l personatge en conjunt. Al descendir a determinar detalls, cal confessar que'ls pochos que poden marcarse no precisen pas més la silueta que'ns constitueix sa figura, si millor precisada en algun punt, en altres igualment borrosa. Lo testimoni més antich que dona fe de l'existència d'en Ferrer de Blanes nos lo proporciona ell mateix en son tractat sobre les pedres fines, quan nos diu que, trobantse a Nàpols en 1476, un joyeller genovès portà a vendre un balaix al rey D. Ferran, prefixantli la vàlua de 40,000 ducats; y com lo monarca no n'hi dongués més que 25,000, lo va anar a oferir al duch de Milà, qui va quedàrsel per 30,000. Y aquesta notícia nos és tant més interessant en quant nos declara que anà nostre personatge a la capital del susdit regne italià entre'ls acompanyants de l'embaixador del rey catòlich d'Espanya, D. Joan de Gallano, pare de la més amunt aludida dama comtesa de Palamós. Y encara que sia de passada, no podem prescindir d'anotar la curiosa notícia que'ns dóna de que'l tal embaixador de la cort

castellana y sos seguidors varen fer lo viatge en galeres de França, de manera que aquells reys catòlics no tenien naus prou dignes pera viatjarhi sos representants quan ne llogaven a l'estranger y estaven tant enterats de l'estat dels regnes que regien que no sabien que de sobres en lo regne d'Aragó y comtat de Barcelona no n'hi mancaven. L'esser Ferrer un dels qui formava part d'aquella representació diplomàtica nos dona a comprendre que disfrutaria de no escassa consideració davant de Ferran V de Castella, com se'l signa en les taules cronològiques dels reys d'Espanya, y de sa muller Isabel I. Tant més en quant no seria pas un dels personatges menys importants de la comitiva, sobressurt de tal manera en la cort napolitana, que passa al servey dels reys d'ella y és distingit ab tal apreci, que en una carta del rey Alfons, fetxada a 21 d'Agost del 1479, és anomenat *ben amato nostro*, y en una lletra enviada per la reina, qui era infanta d'Aragó, a l'almirall de Castella Frederich Enriquez de Cabrera, s'hi llegeix: "Jaume Ferrer, levador de la present, vassallo vuestro de Blanes, es de presente en nuestro servicio, del qual habemos mucho menester, tanto por lo que a nos cumple, quanto a la Ilma. Infanta nuestra caríssima hija, segun podreis comprender por una patente que havemos hecho despachar, y por esto, porque mas cumplidamente y mejor y con mas reposo pueda entender en las cosas de nuestro servicio, le havemos mandado que deva en todo transferir su casa aquí a esta ciudad y traer su mujer ... " etc. Porta aquest document la data del 27 de Juny del 1488, donantnos a conèixer que nostre paísà, al cap de més de nou anys de prestar sos serveys a n'aquells monarques, fou compromès per ells mateixos a aixecar son domicili d'aquella vila de nostra costa levantina, a la qual estimava tant que, sens esserne natural, puix no n'era més que originari d'ella, la considerava com a patria nadiua y en dirse de Blanes se mostrava joyós. Durant aquest període havia lograt iguals consideracions a Xipre que a Nàpols: ho indica la tal lletra y ho confirmen bé aquelles dues cartes, fetxades pel rey d'aquell país a 28 y a 29 de Setembre del 1478. Lo susdit almirall de Castella al qui anava dirigida la lletra referida, no sols tindria com a vassall a Ferrer, com a posseidor, per herencia de sa familia, d'antich senyora de la vila de Blanes, dels comtats de Cabrera y Bas, sinó també com a súbdit en sa qualitat de general d'armada, y estimant degudament sos mèrits com a home y com a navegant, lo distingiria ab assenyaldes mostres d'apreci y de confiança, conforme nos ho testimonia l'haverlo tingut durant vintisis anys com a clavari general o administrador, conforme diriem ara, dels territoris d'aquells dos aludits comtats.

De que era gran navegant nos ho declaren les dues precitades cartes del rey de Xipre, dirigida la del 28 de Setembre al patró de nau Pere Antich de Ragosa, recomanantli que tinga totes les degudes atencions a n'en

Ferrer de Blanes, no tant sols per esser un enviat del rey de Nàpols, sinó per esser un navegant molt entès en tot lo referent a la navegació; y en la del dia següent lo mateix monarca se desfà en elogis en pro de sa heroica práctica de navegar. Si la constancia en anomenarse de Blanes dona indicis de que nostre biografiat estimava com cal a tota persona ben nascuda lo terror ont ha nascut, hi ha un altre punt que ho indica tal volta ab més eloqüència, y és aquell en que creu oportú en ses *Sentencies* pera recordar que en la montanya del Montseny compresa en lo vescomtat de Bas se guarda memoria de la penitencia que li féu aquell fill de Bruguny, Borgonya, príncep reial y nevot del rey de França lo gloriós Sant Segimon.

A l'arribar aquí, abans d'entrar en la part més important de nostre comès, no podem prescindir de presentar a Ferrer de Blanes com a escriptor. Ja havem indicat que aquell son fidel servidor, després de la mort de son amo, al qui substituï en la precitada administració d'aquelles possessions de Cabrera y Bas, havia trobat les *Sentencies cathòlicas* en lo lloch més amagat de son estudi, y ara afegirn entre altres llibres, y que estaven escrites de sa propria mà. Y com les tals són unes conclusions sobre la teologia del diví poeta florentí Dant, creyentes de molta utilitat y salut, determinà donarles a l'estampa, dedicades a la ja repetida noble senyora dona Hipolita de Liori y de Requesens. Lo P. Mestre Roig y Jalpí, en son *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*, ja parla d'aquesta obra, dihent que és molt difícil de trobar y que tot aquell qui vulga llegirla que vagi a n'ell, que li deixarà llegir. Adverteix també que ell no'l té pas complet.

Mercès a la deferencia de l'erudit bibliotecari D. Plàcit Aguiló, nosaltres poguerem veuren un exemplar quasi oblidat existent en la Biblioteca Universitaria. Y encara que ben bé a corre-cuita poguerem examinarlo y consultarlo, atès lo poch temps de que disposavem, podem donarlo a coneixer en les següents particularitats bibliogràfiques de que'ns varem fer càrrech.

Per lo que havem llegit en l'obra precitada d'aquell illustre frare de l'ordre de Mínims y en les *Memorias para formar un diccionario de escritores catalanes*, d'en Torras Amat, nos haviem fet càrrech de que eren tres les obres que havia escrites nostre escriptor y que s' havien publicat o no en volums separats. No és pas aixís en quant a n'aquest últim extrem. Tres són, efectivament, les obres, però totes estén compreses en un llibret en 8.va que escassament arribarà a unes 80 planes, les quals no comptarem perquè no estén numerades y per faltarhi algun full. Dins lo text de les *Sentencies* hi va comprès lo tractat de pedres fines, que és una breu ressenya de les particularitats que distingeixen a les de cada classe en la part material y algunes curioses notes referents a sa historia especial. Respecte les *Sentencies*

tantes voltes citades, sols farem avinent que són una exposició de les idees més catòliques contingudes en la *Divina Comedia* en sos tres llibres, referents als profunds y grans misteris de la justícia divina administrada en lo Infern, en lo Purgatori y en lo Paradís. Están dividides igualment en tres parts: en la primera se tracta de com sobre totes les coses devem conèixer, amar y temer a nostre Senyor Déu; la segona tracta de que convé que l'home's conega a sí mateix; y la tercera, de lo profitós que és lo pensar sovint en que havem de morir. Aquesta és la síntesi de la materia que tracta nostre biografiat. De com desenrotlla tant important tema religiós tinch de férvosen franchs: per una part m'ho impossibilita lo no havermen pogut fer càrrech, y per altra per no esser la teologia cosa de mon ofici.

En lo mateix volum, després de les *Sententias*, segueix una “Meditació o contemplació sobre lo Santíssim loch del Calvari”, en la qual están breument exposats los “misteris de la Passió de Nostre Suprem Déu, Creador y Redemptor”. Després de manifestar que'l Calvari és entre tots los llochs de “santíssima veneració que són en la terra Santa de Jerusalem”, on se començà y acabà la crudelíssima Passió del Salvador (és sens cap dupte lo més principal), va donant noticia dels diferents llochs sagrats que considera secundaris o menys importants que aquell. Y acaba lo llibret ab la copia d'alguns documents honorífichs a la personalitat de l'autor y dels quals ne fem mèrit en aquest treball, servintnos no poch. En l'exemplar que havem pogut examinar en la ja mentada Biblioteca, que és Universitaria, baix la base d'haver sigut Provincial abans y també ara, si és incomplet com havem dit ja, per faltarhi algun full, ho és també per faltarhi la portada; de manera que no podriem dir per ell en quina época y d'una manera justa fou estampat, podentho dir per haverho averiguat per altres vies. Fou estampat a Barcelona per Carles Amorós, provençal, a 20 de Desembre del 1545. Y aquesta edició fou la única impressió dels tals escrits d'en Ferrer de Blanes, los quals no degueren esser probablement los únichs que deixà al morir, quedant los demés oblidats y desconeguts per complet. Lo tal exemplar a que havem fet referència fins ara havia pertenescut a la Biblioteca dels frares del Convent de la Mercè d'aquesta ciutat, y també n'hi havia un altre, si no hi és, a la Biblioteca Episcopal, segons en Torres Amat. Bé mereix esser enclòs nostre paísà entre'ls escriptors catalans del segle XV, tant per l'estil com per l'erudició que mostra. En altre concepte deu esser tingut en bona estima, y és en lo dèureli lo que no s'haja perdut l'obra *Feyts d'armes de Catalunya*, que deixà inèdita y manuscrita lo més illustre dels rectors de la parroquia de Sant Joan de Blanes, mossèn Bernat Boades, al morir als 9 de Març del 1444. En Rafel Ferrer Coll, aquell son servent tant lleal, per ordre de son amo l'havia copiada del manuscrit mateix de l'historyaire; se diu que estava aquell a punt de donarlo a

l'impremta; però havent tingut de trasladarse a Sicília, nos realisà tant bon propòsit. Més tars lo P. Roig y Jalpi, altre cop anomenat, lo trobà a punt de perdres en un recó de llibreria d'un notari.

Si compaginem la data del 1478, com a esser la primera en que trobem per primera vegada una nova certa de l'existència de tant excelent varó, ab la del x545, en que, com havem dit, fou estampat aquell llibre, que no ho seria pas molt després de la mort de son autor, atès lo gran afecte que li duya aquell son servidor, qui'l feu estampar, tindrem prou motius pera compendre que Fou llarga en dies la vida d'en Ferrer de Blanes sobre la terra.

En quant a son caràcter d'excursionista, cap particularitat remarcable podem assenyalar. Ja queda consignat que visità la Terra Santa, l'Egipte, lo Caire, Damasch, Alger, Italia y moltes altres parts y províncies del món, y això sols fóra suficient pera esser considerat com a tal. Però s'ha d'atendre, ademés, que viatjà per mar durant trenta tres anys, resultant esser molt pràctich en la navegació, lo que donà lloch a creure que, havent recorregut les aigües dels mars més arriscats y perillosos com a bon mariner dotat de molt clar y gentil enteniment y sublilíssim ingeni, hagué d'acabar per esser un molt gran cosmògraf. Y per tal fou reconegut en aquella època en que'ls estudis geogràfchs atreyen l'atenció de les persones de major intel·ligència.

En efecte: la societat se trobava com si despertés d'un període d'endormiscament intel·lectual en lo qual tota la vida activa o bé la sintetisava la figura inquieta del fogós guerrer o bé la suaument contornejada del monjo entregat a la contemplació de lo excels y diví. Com tots los dos idealismes se trobaven fóra de la realitat, al desvetllarse l'humanitat buscava la rapó de les coses per lo real y positiu. Fill aquell home de mar d'aquella època en que no sols en les ciències y en les arts purament humanes, sinó fins en les sobrenaturals, se desitjava respirar en una amplitud més dilatada y en una atmósfera més vital, com s'anava comprenent més la grandesa de la divinitat pels avenços de la teologia, també s'adquiria lo convenciment de que a un Déu tant gran corresponia un món d'espays més amplíssims dels coneguts, y per això és que tota l'atenció y tot l'interès s'anava concentrant en averiguar lo que hi havia a l'altra part del mar, allà en aquells espays llunyans on dominaven les espesses boires de lo desconegut; fill Ferrer de Blanes d'aquella època que bé podríem anomenar dels grans navegants, estant adornat de tants grans excelents qualitats, no podia menys d'esser, per sa pràctica y per son saber, un dels varons més notables de son temps. Fill d'una terra quines embarcacions no poden, segons manament reyal, sortir dels ports sens anar provehides d'aquelles cartes de navegar que ha sigut lo primer poble del món que les ha sabut compondre, no pot

negar la niçaga a que perteneix y ha d'esser home de pit en arrostrar los perills fins en los viaranys de mars desconeguts, y home de ciencia com correspon als nostres mariners, que si fòra l'aigua no tenen cap altra aula ont apendre de geografia, són prou aptes pera anar a dirigir los estudis que d'aital ciencia s'emprenen en les primeres academies que s'estableixen; y si això no és prou, vos diré que tampoch pot desacreditar lo cognom que porta, puix Jaume Ferrer se diu aquell navegant qui en 1346 emprèn lo primer viatge d'exploració que s'ha fet per les costes de Guinea; igual nom és lo que porta aquell nàutich qui és cridat per l'infant D. Enrich de Portugal a Segres pera dirigir l'academia que en 1418 ha establert; y aixís mateix s'anomenen altres qui en diferents activitats fan també ressaltar sos mèrits. Y de que compleix dignament ab honor nostre Ferrer de Blanes en relació a sa patria, a sa classe y a son nom, n'és testimoni eloqüentíssim l'importancia que li dóna un aconeximent excepcional que's realisa en aquells dies.

Un fill de Gènova, nascut y criat entregent de mar, ab especial vocació a la carrera de navegar y educat, segons algú, en aquella academia portuguesa que mentàrem suara, concebeix lo projecte d'anar a visitar aquell món que no són poch los qui, desde Aristotil y altres savis grechs fins als últims doctors que ha tingut l'Iglesia, presumeixen que existeix a l'altra bandada deis mars no del tot encara recorreguts, y que en definitiva ningú pot en realitat de veritat afirmar que existeixi. Inútilment s'ha buscat lo camí per anarho a comprovar; però no hi vol dir res: ell té sobrada fe en sos pressentiments y no ha de cedir finsveure ses aspiracions satisfetes. Sofrint totes les contrarietats que sempre troba eci son camí'l geni, vingué'l pobre genovès a la terra menys entesa en l'art de la navegació y ben segur més pobre de marineria. Després de molt penar, fou escoltat y afavorit per algunes ànimes tant caritatives com ilustrades que sapigueren despendres de les preocupacions que dominaven fins la generalitat de les inteligencies més -escoltades, les quals reputaven com follies les explicacions de l'obscur estranger. Mercès a n'aquelles pogué esser acullit en la cort castellana y al cap y a la fi atès y secundat.

Al cap de dos mesos y nou dies d'haver emprès lo viatge desde'l port de Palos envers aquelles terres desconegudes, seguint lo camí que, segons un escriptor contemporani nostre, eral menys indicat, Cristòfol Colom y sos acompanyants posaven lo peu en terra d'aquelles regions que sols se creya existien en l'imaginació dels qui les havien somniades. Era'l dia 12 d'Octubre del 1492 aquell en que's realisà'l descobriment d'aquella realitat. En lo mes d'Abril de l'any següent aquell afortunat navegant se trobava de tornada a Barcelona pera donar compte als Reys Catòlics de son comès. Com a testimoni de la

veritat de lo que havia conseguit oferir a n'aquells sos protectors alguns dels indígenes d'aquell país, fruyts deis que s'hi produhien y aus de plomatge de vistosos colors que s'hi criaven. Se comunicà la nova del descobriment al Sant Pare, y aquest, a 4 de les Nones del mes de Maig del mateix any 1493, donava l'investidura de possehidors d'aquelles terres als reys baix quins auspicis havien sigut manifestades. Però era'l cas que Portugal per sa part també havia fet alguns descobriments a l'altra part de l'Oceà, y per lo tant era qüestió de que's precisessin béls límits de les Indies Orientals que corresponien a n'aquell reyalme y de les Occidentals que corresponien a l'espanyol, pera evitar ulteriors disensions entre una nacionalitat y altra. Ab los reys Ferran y Isabel hi havia'l cardenal d'Espanya, arquebisbe de Toledo, qui s'havia mostrat propici als intents de Colom y a son retorn havia sigut també un dels primers en obsequiarlo. Tenia tanta preponderancia aquest prelat en la cort, que'l poble, segons se diu, li deya'l tercer rey, y ell prengué ab interés lo posar en clar la qüestió dels precitats límits de les possessions corresponents als dos reyalmes.

Probablement tindria noticia'l cardenal d'Espanya dels grans talents que tenia nostre Ferrer de Blanes en cosmografia desde aquells dies en que degué brillar en la cort de Castella, quan fou escullit pera formar d'aquella embaixada enviada a la de Nàpols, de la qual n'havem fet referencia al principi, inclinantnos a creure més això que no'l que dongués crèdit al concepte que aquí pogués haver merescut aquell fill de Vidreres, que tal era la patria del nostre excursionista, tota vegada que evidentment existia un tal egoisme en la cort castellana en donar participació als beneficis que podien obtenirse del tal descobriment, que's fa evident en lo mutisme que's nota en los dietaris tant del Consell de la ciutat com en los de la Diputació catalana, y té una confirmació irrefutable en l'haver sigut exclosa la nostra terra d'usufructuar lo comerç que s'establí pera explotar a n'aquelles regions del Nou Món.

Siga lo que's vulga, lo cert és que Ferrer de Blanes, qui's trobava en aquella época en aquella sa vila tant estimada l'antiga Blanda del temps dels romans, fou enviat a buscar pel arquebisbe, dihentli en la carta: "Jayme Ferrer especial amigo nuestro : nos queríamos hablar con vos algunas cosas que cumplen: por ende rogamos vos que vista esta letra nuestra partais y vengais aquí á Barcelona, y traed con vos el Mapa Mundi y otros instrumentos tocantes á Cosmografia. Barcelona 26 de Agosto del noventa y tres. El Cardenal". No cal duptar que Ferrer vindria aquí y en aquella cort donaria son dictamen sobre'l particular ab aquella claretat de criteri que a son gran talent competia.

Però la qüestió era difícil y la tasca de l'entès geògraf català no havia de concretarse a n'aquesta sola consulta: havia

d'esser llarga. Aixís és que a 27 de Janer del 1495, trobantse a Barcelona, veyem que escriu una carta als reys dihentloshi que ha vist per dugues vegades uns capitols que li ha ensenyat son llochtinent Joan de Lanuza, demanantli parer en son nom respecte lo comportament que seguien ab lo rey de Portugal; exposa en ella lo que pensa, illustrantlo ab alguna demostració gràfica y acaba dihent que'ls envia un home ab *una forma de mundi en figura extensa en que podrán ver los dos hemisferios*, a fi de que vegin més clara la cosa, y s'ofereix anarhi si és que ho creuen convenient. Y, efectivament, l'envien a buscar desde Madrid a 28 de Febrer, manantli que sobre tot estiga allí a últims de Maig. Aixís degué ferho, y en lo mes d'Agost lo trobem a Burgos, enviant una carta a Colom, ben curiosíssima per cert, puix en un estil aparatós mostra sa erudició vastíssima, usant la llengua castellana, pera manifestar que l'home havia de fer violencia a si mateix per escriurehi. Per més que'l llicenciat Bernat d'Argensola diu que les diferencies hagudes entre'ls reys d'Espanya y Portugal les solucionaren Ruy de Sonsa, son fill y Aries d'Almeda, s'ha d'entendre que no varen fer altra cosa que dictaminar conforme a lo que havia dictaminat en Ferrer de Blanes, resultant així per ell la gloria de que la partició o divisió d'aquells territoris, essent conceptuada de justa, fos acceptada per aquells monarques y sancionada pel Sant Pare. Després del 9 de Maig del 1498, en que la reina de Nàpols firma un document en lo qual Ferrer de Blanes és anomenat *gran lapidari* se pert son rastre pera no saberse ja més d'ell.

Jo prou hauria volgut fervos una explicació de quina manera va assenyalar los límits de les terres descobertes per un y altre reyalme en virtut de sos respectius descobriments; però en quant al de Colon, què n'havem de fer, si no'n conserva ja res Espanya, d'aquella tant fruitosa hisenda? Fins les mortals despulles d'aquell descobridor que diu han de venir a la Península, no sabem ab exactitut si són autèntiques o no. Ah! Aquella Espanya que comença a unificarse pel caràcter absorbent d'aquella reina que per saber com arribà al trono de Sant Ferran no hi ha com preguntarho a Enrich l'*Impotent* y a la *Beltraneja*, y a la condescendencia, mellor dit, a la falta de caràcter personal d'aquell de qui si's vol saber com muntà al trono del molt alt rey en Jaume, ningú pot dirho mellor que'l príncep de Viana, ha arribat á son últim decandiment. No volgueren aquells reys donar participació als beneficis de la descoberta feta per Colom als fills d'aquella part d'ont havien sortit los diners pera armar aquells barcos que anaren a realisarla. Ab l'or que'ls vassalls afavortis a cada viatge obtenien s'extengué la ganduleria per aquelles terres que habitaven, y cada dia hi hagué més territoris erms, més industries mortes y menys tràfech mercantil, y aquell sol que arribà a no pondres en los dominis de la monarquia espanyola, s'anà eclipsant a mesura que per

aquests motius s'anava decandint aquella tan enlluernadora prosperitat que sens dupte s'hauria sostingut a seguirse la política d'aquella corona catalano-aragonesa, que sols és estat conceptuada *coronilla* per aquells qui tal volta més devien aténdrela y estimarla, y que consistia en procurar los majors avenços en totes les manifestacions morals y materials de l'activitat humana, quanta major era sa preponderancia entre les demás nacions. »

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Catalunya – Biografia
Història de la literatura – Catalunya]

GÈNERE Històric: biografia

[1902]

MÁRQUEZ, Alberto A., «Las leguas españolas de los siglos XV y XVI»,
Vida moderna. Tomo VI (1902), páginas 173 a 196.

[páginas 191 a 192]

«Para demostrar que en aquellos siglos se usaba la legua de cuatro millas, nos basta con presentar las siguientes pruebas : 1.º Los derroteros de Colón. Transcribiendo algunos, tenemos :

“Domingo 9 de Setiembre.

... En la noche anduvo 120 millas, á 10 millas por hora, que son 30 leguas.”

“Jueves 11 de Octubre.

... Después del sol puesto navegó á su primer camino al Oeste : andaría 12 millas cada hora, y hasta 2 horas después de media noche andarían 90 millas, que son 22 leguas y media ...”

“Martes 13 de Noviembre.

... descubrió á su parecer 80 millas que son 20 leguas ...”

“Lunes 26 de Noviembre.

... andaría en todo aquel día 32 millas que son 8 leguas ...”

2.º Las opiniones de Alfragano, Strabo, etc. sustentadas por el más eminente cosmógrafo de fines del siglo XV, Jaime Ferrer, que dan á la legua, cuatro millas;

3.º La transcripción de la carta de Vespucio á Lorenzo el Magnífico, que dice “24 mil millas, equivalen á 6000 leguas” y,

4.º El parecer de la mayoría de los hombres de ciencia que componían la Junta de Badajoz, y que ya hemos citado, confirman de que la legua se componía de 4 millas.

Esa legua, posteriormente, se compuso de 3 millas, para convertirla en legua marina y para ella basta con aumentarla en la razón de 3 á 4. »

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Geografia]

GÈNERE Text no literari: tractat científic

[1904]

ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar; AGUILÓ I MIRÓ, Àngel (prologuista); *Libre dels feyts darmes de Catalunya*, Barcelona: Llibreria d'Alvar Verdaguer 1873.

[pàgines V a VII]

« PROLECH

Al erudit historiador Fr. J. Gaspar Roig i Jalpí se deu la notícia impresa més antiga del *Llibre dels feyts darmes de Catalunya*. Acabat per son autor M. Bernat Boades a 9 de Novembre del any 1420, ne feu treure copia ab lo intent de donarlo a la estampa en la darrera meytat del sigle XV, el notabilíssim cosmograf y comentador del Dant, en Jaume Ferrer de Blanes, qui encarregá a son criat Rafel Ferrer Coll la tasca de copiarlo. Enviat a Sicilia per la Reyna de Nápolis e Infanta d'Aragó en Juny de 1488, restá oblidat lo manuscrit que un sigle més tart trobá lo dit M. Roig y Jalpí, com ho diu en son *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona ...* (Barcelona, 1678) afegint: “*que no ha sido poca ventura venir á mis manos, hallándolo en un rincón de una notaría donde se estava ya perdiendo*” (pág. 503).

Basta fullejar aquest interessant llibre, abundantíssim de notícies curioses sobre la província de Girona, per compendre la importancia que son autor doná a tal troballa; cita tot sovint els *Feyts darmes* de M. Boades, copiant alguns fragments de la versió castellana que feu lo mateix Roig y Jalpí, y que posá en sa copia al costat del text catalá en lo manuscrit que's conserva de sa propia lletra y que pertany a la biblioteca de casa Dalmases.

No devem encarir la importancia d'aquest nou text de la Biblioteca Catalana, fins ara ben poch conegut dels historyayres: l'entusiasme que despertá a dos sabis com en Jacme Ferrer de Blanes a quí los Reys Catòlics consultaven y obehien en materies tan difícils com lo repartiment de la jurisdicció del Occeá ab lo Rey de Portugal, poch temps després de les descubertes de Colón y dels mariners portuguesos, y com lo erudit Roig y Jalpí, prou conegut pera fer aquí son elogi, qui solía anomenar los *Feyts darmes* de M. Bernat Boades ab lo calificatiu de *aureo libro*, tots dos preclaríssims fills de Blanes y ab lo bon desitj abdós de donarlo a la estampa, son probes mes que suficients del veritable valor d'aquesta obra, que a ben segur gosaría del nom de qu'es merexedora a no haver sigut tan poch sortosa la primera tentativa d'imprimirla.

Sens volguer aprofundir la importancia histórica del llibre d'en Boades, de sa lectura se'n desprén que constituheix lo primer grahó que va de les cròniques a les histories escrites baix la impressió dels estudis del Renaxement. Si conserva quelcom de la ingenuitat dels nostres cronistes, es més aviat en lo referent a la manifestació de sos sentiments religiosos, en l'odi als “cants serrahins”, axís els

anomenava, y l'amor a la terra catalana, mes sense oblidar may son caràcter d'historiador crítich a sa manera, fent constar les fonts d'ahont traou els fets històrichs, son afany per descubrir textos perduts, & &.

No tením cap noticia del manuscrit original, ni tan sols de la copia qu'en feu en Rafel Ferrer Coll per ordre d'en Jaume Ferrer. El mal estat en que va trobarla M. Roig y Jalpí, ajuda a [...] »

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Literatura – Història i crítica]

GÈNERE Històric: crònica / Didàctic: assaig

[1905]

SCHIFF, Mario Lodovico, *La bibliothèque du marquis de Santillane*, Paris: Émile Bouillon 1905.

[página LXXXII]

« Comme il trouvait obscurs certains de ses proverbes enfermés chacun dans une strophe de huit vers, le Marquis s'avisa de les gloser et ce dut lui être une grande satisfaction. On sent, positivement, à chaque ligne de ces commentaires, le plaisir qu'il prit à sortir de sa mémoire les mille et une notes qu'il n'était pas un savant. Envisagé ainsi, son pédantisme d'amateur a quelque chose de touchant et se fait pardonner (1).

1. M. Sanj-Lopez s'est occupé des Precursori spagnuoli di Dante (Giornale Dantesco, IV, p. 360). Il fait dans ce travail de curieuses remarques sur des similitudes d'inspiration chez Berceo et chez Dante, qui une fois de plus nous prouvent avec quelle prudence il faut s'avancer sur le terrain des influences. Une autre brochure du même auteur s'intitule : Dantes Einfluss uf spanische Dichter des XV Jahrhunderts (Naples, 1901). Peut-être M. Sanj-Lopez modifiera-t-il quelques peu ses opinions en voyant se multiplier les témoignages directs de l'influence considérable du Florentin sur le marquis de Santillane et sur son entourage.

M. Sanvisenti, dans son livre I primi influssi di Dante del Petrarca e del Boccaccio sulla letteratura spagnuola, con appendici di documenti inediti (Milan, 1902), consacre un chapitre (c. IV, p. 127-186, et n. p. 187-196) à l'analyse consciencieuse des œuvres du Marquis, faite en vue d'y surprendre les imitations et les influences dantesques. Le livre de M. Sanvisenti, utile comme introduction à l'étude de la dantologie en Espagne, groupe des renseignements bibliographiques dispersés jusqu'ici et qu'il est commode de pouvoir consulter facilement. La question des origines, c'est-à-dire l'étude des versions manuscrites de la Divine Comédie, des commentaires et de traités tels que les Sententias catholicas de Jaume Ferrer de Blanes (CF. Notice XLVII, p. 309), est un champ spécial où beaucoup de choses restent encore à découvrir. »

[pages 308 i 309]

« Traducteurs et traductions de la Divine Comédie en Espagne

Introduite par Micer Francisco Imperial, patronée par le marquis de Santillane, la Divine Comédie fit en Espagne une fortune rapide et brillante. Peu d'œuvres ont influencé aussi profondément et d'une manière aussi durable la littérature espagnole. C'est un art nouveau qui naît. L'allégorie italienne va triompher à la cour de Jean II, et Dante sera, pour tous les lettrés de cette époque, à la fois un chantre insurpassable et un modèle d'érudition. On le cite à tort et à travers, il est de toutes les visions, et on l'imité un peu partout. Inigo Lopez de Mendoza fut un des premiers et un des plus zélés à s'imprégner de l'esprit dantesque ; non seulement il emprunte au Florentin beaucoup de ses images, mais encore il calque ses formes et propage ainsi le sonnet et l'hendécasyllabe.

Diego de Burgos, dans son poème sur la mort du Marquis intitulé : El Triunfo del Marqués, fait dire à Dante :

“Leyó el Marqués con gran atención
Aquellas tres partes en que yo hablé
Quál es el estado y la condicion
Qu'el anima humana espera por fé :
Allí do los malos penando hallé
En gran punicion sin fin de tormentos
Y los penitentes en fuego contentos,

La gloria esperando que al fin no callé.

*Por esta affection assi sin medida
Que ovo á mis obras, moví por hablarte,
Por su gran valor, por tu triste vida,
Piedad me venció venir consolarte :
Por premission vengo de la misma parte
Do el ánima santa está del Marqués ;
Si tu las pisadas ternás de mis pies,
Podrás de su gloria mirar assaz parte.”*

Et plus loin, quand tous les héros de l'antiquité, tous les philosophes, tous les poètes et tous les orateurs font l'éloge d'Íñigo Lopez de Mendoza, chacun dans une strophe de huit vers, Dante prend encore une fois la parole et s'exprime ainsi :

*“A mi no conviene hablar del Marqués,
Ni menos sus hechos muy altos contar,
Que tanto le devo, segun lo sabés,
Que no se podría por lengua pagar :
Sólo este mote no quiero callar
Por no parescer desagradecido,
Que si tengo fama, si soy conocido,
Es por qu'él quiso mis obras mirar (1).”*

Plus tard, c'est Mossen Jaume Ferrer de Blanes qui, dans ses Sententias catholicas y conclusions principals del preclarissim Theolech y diui Poeta Dant Florenti, de molta utilitat y salut per a las animas, compilades y exposades per lo saui e catholic chrestia mossen Iaume Ferrer de Blanes, dit du Marquis : “Nos marauellen los lectors per que en aquesta materia se fa mencion dels prouerbis del virtuos y bon caualler Enigolopes de Mandoça, Marques de Sanct Yllana (sic), ni pensen que sia fora de la materia Dantista, per que no obstant que abunda en plenitut de moltes sciencias ell fou molt gran Dantista, segons (en) moltes parts dels seus prouerbis mostren gran similitut en algunas auctoritats de les comedies del dit doctor .”

Lue, admirée, imitée, la Divine Comédie ne devait pas tarder à être traduite, et, en effet, dès le commencement du quinzième siècle, l'Espagne en eut deux versions complètes; l'une en castillan, l'autre en catalan.»

1. L. c., p. 245.

2. Le livre de Mossen Iaume Ferrer de Blanes est fort rare, il porte la mention suivante : “Estampat en la insigne ciutat de Barcelona, per Carles Amors Proensal, a XIX dies del mes de Desembre, any de MDXXXXV”. Nous n'en connaissons qu'un seul exemplaire, auquel manquent, malheureusement, plusieurs feuillets. »

[Biblioteca de Catalunya
MATÈRIA Santillana, Íñigo López de Mendoza, marqués de, 1398-1458 – Biblioteca
Bibliotecas privadas – França]
GÈNERE Didàctic: assaig

[1906]

MASSÓ I TORRENTS, Jaume, *Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional (Extrait de la Revue Hispanique, tome XV)*, Nova York – París: s.e. 1906.

[pàgines 103 i 104]

« L'autor que primer va cridar l'atenció sobre mossen Bernat Boades fou el seu paísà Fra Roig i Jalpí,¹ però abans l'altre illustre fill de Blanes en Jaume Ferrer, cosmògraf dels reis Catòlics, ne féu fer una copia que duu la següent inscripció : “ Tret del seu propi original per mi Rafel Ferrer Coll per manament de Mossen Jaume Ferrer de Blanes, Clavari dels vescomtats de Cabrera e Bas, a fi com sia obra molt util e profitosa lon vol faer stampar”.²

A. Així com no tenim el manuscrit original, tampoc sabem ont anà a parar la copia feta per en Jaume Ferrer, que n Roig i Jalpí va trobar en molt mal estat a casa d'un notari de Blanes ; però s conserva en la biblioteca Dalmases, de Barcelona, la copia que n féu en Roig y Jalpí, acompanyant-la d'una traducció castellana. El manuscrit porta l numero 82 del cataleg, es en foli, escrit en paper ; té 146 folis a dues columnes, la primera contenint la traducció i la segona l text original. El Sr. Angel Aguiló creu que la copia la féu en Roig després de 1666. Havia format part de la llibreria del convent de Sant Francesc de Barcelona. »

1. *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona* (Barcelona, 1678), p. 503.

2. Prolec de l'edició feta per en Marian Aguiló, p. VIII.

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Catalunya – Història – 476-1492, Edat Mitjana – Historiografia]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1919]

CARRERAS I CANDI, Francesc, «Cartografia catalana», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* 290-294 (1919), pàgines 51 a 74.

[pàgines 65 a 70]

« IV

JAUME FERRER DE BLANES

Un nom il·lustre dintre la cartografia catalana lliga los avenços geogràfics en les costes d'Àfrica, ab la gent de la nostra terra: Maese Jácome, o siga Jaume Ribes o siga lo juheu Jafuda Cresques, que tots tres noms son una metexa persona. De consemblant manera un altre il·lustre català dedicat a la ciència geogràfica, contribueix ab sos conexements a solucionar algunes de les greus controvèrsies que ocasionáren les descubertes de Colom de nous continents: En Jaume Ferrer, qui's titula *de Blanes* per estar domiciliat en aquesta població, puix era fill de Vidreres.

De Cristofol Colom sembla que may se digui la darrera paraula sobre sa naxensa y los primers anys de sa vida. Tot y esperant que algú vinga a dirnos qualsevol dia, que fou català, va crexent lo nombre dels qui rebutjan son origen genovés. Celso García de la Riega pretent que fou nat a Galicia, acoplant coincidències; Vicents Paredes, indica la probabilitat d'esser juheu y fill d'Extremadura; los matexos italians reclaman com a sa patria la ciutat forta de Calvi en la illa de Córcega; etc.

Si de tant encontrades aseveracions no'n pot sortir cap finalitat va obrintse pas la opinió de que començà sa carrera, navegant ab un parent seu gran pirata, qui, en juliol de 1468 vigilava per Flandes, a una famosa expedició comercial, veneciana. Es la primera vegada que figura en la historia lo nom Colom, no del Descubridor, sino del seu parent, terror de les mars d'Europa. En 1470 esperava en les costes de Flandes, a altre expedició de Venecia. Tres anys despres lo propi pirata Colom inquietà a Catalunya. En lo llibre de lletres closes dels Consols de la Mar de Barcelona, se llegeix: *Avis de un cossari appellat Colom qui menane VII naus armades*. Y l'avís datat al 29 de setembre de 1473, lo doná un correu propi tramés per En Lluís Martí, mercader de Valencia, a En Galcerán Besalú, mercader de Barcelona y comunicat per los dits Consols a tota la costa catalana, "un Cossari appellat Colom, ab VII Naus armades, es arribat a lacant: son les Naus, dues Naus de M botes cascuna, Tres de DCC botes cascuna, e Dos balaners qui voguen com a galeres; qui han donat cassa a les galeres del Comte de Prades e les han cuydat metre a fons. Créuse lo dit cossari farà la volta de assí, e axí discorrerá tota la costa e totes les mars". Essent aquesta donchs, la primera vegada, que, lo nom d'un individu de

la família del Gran Descubridor, surt en la història de Catalunya, no havem volgut despreciar exa oportunitat de consignar-ho.

Y obert lo paréntesis, l'engrandirem encara, per mostrar ab un interessant exemple, la importància de les cartes de navegar com a document històric de la mes alta valor, a les quals se deu portí lo nom d'Amèrica, lo continent que descubrí Colom. Alguns historiadors y entre ells Juli Marcou, no opinan vinga del navegant italià Vespuccio, sino d'una paraula indígena ab que's coneix, desde temps anteriors al Descubriment, una petita part dels Andes.

América, Amèrica o Americ, es lo nom d'unes altres terres de Nicaragua o cadena de montanyes situades enre Juigalpa y Libertad provincia de Chontales, extenentse d'un costat per lo pays del indis Carca formant lo Blewfields; lo riu Grande Matagalpa, lo Rama y l'Indio que van en direcció al Atlàntich, axís com los rius Comoapa, Mayales, Acoyapa, Ajocuapa, Oyale y Terpenaguatapa, que desayguen al llach de Nicaragua, nexen en les montanyes d'Amèrica, partió de les aygues que van al Atlàntich y de les que van al llach de Nicaragua, y dividint lo pays, en dos parts que presenten aspectes y climes diferents. Encara que, en 1522, fou conquerida Nicaragua per Gil González d'Avila, aquesta regió ha permanescut poch coneguda, per la agresivitat dels indis Carcas y Ramas, que no permeten la entrada a ningú, ni als indis que cercan lo cautxo.

Aquestes montanyes son auríferes y al seu peu existexen les mines de Libertad y de Santo Domingo. Davant la continuada labor dels descobridors espanyols, de cercar aquest preciós mineral, los indis Cariái o Carcai (puix aquesta paraula pot haverse llegit erradament en la *littera rarissima* en que Colom descrigué son quart viatge del 1502 a 1503 prenent una c per una i) y los Caramburu respondrían que l'or ab que s'adornavan provenia "de la América", significant axís la part mes alta y interior del territori Central del Nou Continent. Creu factible, que, al retornar d'aquesta expedició, se pronunciés sovint, per los companys de Colom, lo nom de la comarca d'América lloch hont l'or se trovava mes abundant. Y al divulgarse y conexer-lo, en 1507, lo cosmógraf de Saint Dié, Hylacómilus o Waltzemüller, lo posá en la seua obreta geogràfica, contribuint a la intromisió del nou vocable. Hylacómilus no coneixia altres relacions impreses que les d'Albericus Vespucius, una en llatí del 1505 y altra alamanya del 1506, crehent veure, tal vegada, en lo nom d'Albericus l'origen de la paraula América o Amèrich per ell corromput y alterat y acomodá la denominació d'aquella terra a la del únich deis navegants que conexia y anàloga ab la paraula América o Amèrich. Suposa que li sigué necessari modificar lo nom de Vespucius y d'Albéricus, Albérico, Amèrico y Mòrico, diferents

maneres de pronunciar son nom genuí, ne formá el d'Américus y América. La nova edició feta a Strasburg de la obreta geogràfica, repetí la denominació y en 1522 una carta náutica de Basilea porta ja la America provincia.

Donchs bé: lo jesuíta austriach P. Fischer, descubrí en 1900, al palau de Wolfegg, en la Alta Suabia, l'exemplar únich d'un mapa mundi de Marti Waldseemüller (axís ho escriu ell) del 1507, ahont consta lo nom d'América del qual y del seu text acompanyatori de *Cosmographiae Introductio*, lo nom passá als mapes y texts que immediatament los seguïren. Un llibreter de Londres demaná al P. Fischer si podria adquirir per mil lliures lo mapa. Y al rebre per resposta, que, ni tampoch seria suficient una oferta deu vegades major, se seguí al instant la nova, de que, los americans estavan disposats a pagar 50,000 dollars, per lo que conceptuavan la fé de bapisme d'America. Pró al saberse que en dit mapa s'hi representava també per primera vegada l'interessantíssim trassat del mon de Ptolomeus en relació ab los descobriments de Marco Polo, Colom, Américo Vespuccio, Cabral, Bartolomé Díaz, Vasco de Gama y altres, la oferta pujá fins a dos cents mil dollars, sense que res tentés la codicia del seu propietari, lo princep Waldburg Wolfegg, persona amantíssima de les arts. Això s'escribia en 1913. Què haurà sigut del famós mapamundi en 1919?

Contemporani del Gran Almirall y dels seus descobriments y intimament relacionat ab les qüestions que aquests portaren a Espanya ab Portugal, se trova la gran figura de la cosmografia catalana, En Jaume Ferrer de Blanes, qui durant llarchs anys fou canceller dels Reys Catòlics, havent actuat de procurador o clavari del Vescomte de Cabrera y de Bas, Federich Enrich de Cabrera, Almirall de Castilla y Senyor del lloch de Blanes, residència del Cosmógraf catalá.

Al retornar Colóm del seu primer viatge, al istiu del 1493, foren necessaris los conexements geogràfics del ilustrat Ferrer, enviantlo a cercar l'arquebisbe de Toledo Pere de Mendoza, resident llavors a Barcelona ab los Reys Catòlics y demanantli portás lo mapa mundi que ell havia fet (26 Agost 1493).

Per la biografia d'En Jaume Ferrer de Blanes, serveix una obreta petita y rarísima sense peu d'estampa, empremtada en la primer terç del segle XVI: "*Sententias Catholicas y conclusiones principals del preclarissim Tjheólech y dial Poeta Dant Florentí... compilades y exposades per lo savi e Cathòlic chrestia mossen Jaume Ferrer de Blanes, dirigides per son criat Raphael Ferrer Coll, a la molt Ilustre y devotíssima senyora donya Hippolita de Liori y de Requesens Comtessa de Palamós.*" Al final hi han unes «*Letras reals molt notables fetas a nlossen Jaume Ferrer; Respostes e Regles per ell ordenades en Cosmographia y en*

art de Navegar; les quals XVII. Anya ha trobí ensemps ab lo predit Sumari de que tinchi los matexos originals”, son 28 planes de text, faltant la darrera en l'exemplar de la Biblioteca Universitaria de Barcelona CLXVII-7, 36. Es útil conèixer la enumeració de tant interessants lletres, algunes d'alta importància històrica.

I.—“Letra feta als molt Catholichs Reys de Spanya Don Fernando y dona Isabel: per mossen Jaume Ferrer: acerca lo compartiment que sas Reals Altezas feren ab lo Rey de Portugal en lo mar Oceano”, (Barcelona 27 Janer 1495).

II.—“Letra deis molt Catholichs Reys de Spanya Don Fernando y dona Isabel feta a mossen Jaume Ferrer, resposta a la prop escrita” (Madrid 28 Febrer 1495).

III.—“Lo vot y parer de mossén Jaume Ferrer acerca la capitulació feta entre los molt Catholichs Reys: y lo Rey de Portugal: en que se demostra quant ere lo Actor gran Cosmograph y mirablament practich en la mar” (Aquet informe abarca 10 planes de la obreta).

IV.—“Letra de mossen Jaume Ferrer feta al Almirant de las Indias Christofol Colom: es letra de molta doctrina y de mirable intelligencia e practica” (Burgos 5 Agost 1495). Porta per direcció “*Al muy magnífico y spetabile senyor Almirante de las Indias. En la gran isla de Cibau*” que axís nomena Ferrer a la Espanyola, avuy Santo Domingo. Li deya a Colom “*y porque senyor la Reyna nuestra senyora me mandó que yo scriviessse a vuestra senyoria de mi intension por esto escriuo mi parecer en esta y digo, que, la buelta del Equinoccio son las cosas grandes y de precio, como son piedras finas y oro y especias y drogaria. y esto es lo que puedo yo dezir acerca desto, por la mucha plática que tengo en Leuante en el Alcayre y Domás y porque soy lapidario y siempre me plugo inuestigar en aquellas partes de los que de allá vienen de que Clima e Provincia traen las dichas cosas: y lo más que pude sentir de muchos Indos y Arabes y Ethiopes, es, que la mayor parte de las cosas buenas, vienen de región muy caliente, donde los moradores de alla son negros o loros: y por ende según mi juyzio, fasta que vuestra señoría falle la gente tal, no fallara abundancia de las dichas cosas: bien que de todo esto vos senyor sabéis mas durmiendo que yo veylando*”.

V.—“Letra de la Reyna de Napols infanta de Aragó, feta al Illustrissimo Almirant de Castella don Faderich Enrique de Cabrera en fauor de mossen Jaume Ferrer” (Napols 27 Juny 1488) va encaminada a fer trasladar una temporada a En Ferrer al seu costat sortint de Blanes per una temporada ab sa familia.

VI.—“Patent de la Reyna de Napols per a mossen Jaume Ferrer en sa recomenació en la qual clarament se domostre quant ere gran lapidari”. (Napols 9 Maig 1488).

VII.—“Letra del Rey de Cipro don Alfonso feta a mossen Jaume Ferrer. En aprobació de saeroyca práctica y del gran nauegar que haue fet.” (Cayro 29 Setembre 1478).

VIII.—“Letra del Rey de Cipro don Alfonso en recomendació de mossen Jaume Ferrer i feta a Pere antich de Ragoça, Patró de Nau.” (Cayro 28 Setembre 1478).

IX.—“Letra del mateix Rey de Cipro en recomendació de mossen Jaume Ferrer feta al Patró de la Carauera de Francesch Pastor.” (Cayro 21 Agost 1479).

X.—“Letra del gran Cardenal Despaña Archabisbe de Toledo don Pedro de Mendoça feta a mossen Jaume Ferrer per alguns afers y en especial per los de Cosmographya.” (Barcelona 26 Agost 1493).

XI.—“Letra del Illustríssimo Almirant de Castella, etc., don Faderich Enriques de Cabrera feta a mossen Jaume Ferrer qui fou Cluari de sa Senyoria XXI anys.”

(Faltan dos, les quals se trobaven en les dos planes finals y no sabem lo que hi havia escrit en elles).

Explica En Rafel Ferrer y Coll en lo proemi d'aquesta petita publicació, com, «apres la mort del dit mon predecessor trobí escrit de sa má entre dos llibres y en lo lloch mes retret de son estudi, porque com era home de molt ciar y gentil enteniment y subtilíssim ingeni en coses de la mar, com de la terra: per hauer nauegat especialment en les parts de Levant trenta tres anys: E molt sercat e visitat la sanctíssima casa e terra sancta de Jerusalem e la mes part de Egipte, Alcayre, Domás, Alxíu, Venecia, e moltes altres parts e prouincies del mont axí én seruey dels Reys Catholichs de Hespanya Don Fernando y dona Isabel y del Rey Alfonso de Nápolis y de son fill don Alfonso Rey de Cypre, com en las letras deis mateixos Reys encara demostra e altrament del mar Occeá, entre los Reys Catholichs y lo Rey de Portugal, senyalant la linia a 160 llengues al ponent del Cap Verde, en 1495, quina resolució adoptá lo papa Alexandre VI.

Fa gran honor al cosmógraf un mapa o forma mundi, en figura extensa, representant als dos hemisferis, l'ártich y l'antartich, al començament de] any 1495, ab motiu de les anteriors negociacions.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)

MATÈRIA Història de la Ciència – Geografia – Cartografia – Catalunya]

GÈNERE Didàctic: tractat científic

[1920]

MARTÍ, Carlos, *Los catalanes en América: Cuba*, Barcelona: Editorial Minerva 1920.

[pàgines 25 i 26]

« CAPÍTULO II

Participación de Cataluña en el Descubrimiento de América, en el orden científico y en el económico. – Aragón, Valencia y Cataluña a la altura de su poderío y suprema grandeza. – Mossén Jaime Ferrer, de Blanes. – Un Atlas Catalán en el siglo XIV. – El aragonés Luis de Sant Angel. – Una hermosa y compendiosa frase del historiador P. Mariana. – El aragonés Juan Cabrero. – El Magnífic Consell de Valencia. – Dice el historiador Zurita que sería cansado de enumerar los donativos de Aragón, Cataluña y Valencia desde 1279 hasta 1493. – Un hermoso elogio del gran Carlos V. – “Conozco que soy el Rey que más os he debido”, declara. – Un juicio del insigne Menéndez y Pelayo. – Y no obstante, Aragón, Cataluña, Valencia, Vasconia, Asturias y Galicia fueron excluidas.

El insigne navegante D. Cristóbal Colón se hizo a la mar en el Puerto de Palos el día 3 de Agosto de 1492. Antes fué llamado y consultado por los Reyes Católicos, el nombrado Jaime Ferrer de Blanes, escritor, astrónomo y navegante, quien residía en Blanes y había navegado por los mares de Levante.

El adelanto de los instrumentos náuticos magnéticos y astronómicos, necesarios para la navegación de altura, estaban alcanzando en Cataluña una maravillosa época. Hay que tener en cuenta que en el siglo XIII –en el que se publicaron las notables Leyes Marítimas del Consulado del Mar en Cataluña–, Ramón Llull dió a conocer la existencia de instrumentos de medidas, cartas de navegación, agujas y un libro titulado Arte de Navegar ; que en el siglo XIV se publicó en París el Atlas Catalán (1375), uno de los primeros que se dibujaron y que se atribuye a Macià de Vilardetes, y que en el siglo XV, el Siglo de la Navegación de altura, se fundó la Academia de Sagrés, Portugal, bajo la dirección de Jaime Ferrer, el sabio, y se destacaron las figuras científicas náuticas de Gabriel de Vallseca, autor de cartas geográficas –una de las cuales adquirió Vespuccio–, y de Jaime Ferrer, de Blanes.

El 12 de Octubre de 1492 fué descubierta la tierra americana y tomaron posesión de la Isla que los naturales nombraban Guanabani, y que Cristóbal Colón bautizó con el nombre de San Salvador, y el 20 de Octubre era descubierta la Isla de Cuba, la que había de llegar a ser florón de las Antillas y argullo [sic] de América.

Este primer viaje de descubrimiento lo llamó el cosmógrafo catalán Mossén Jaime Ferrer, natural de Blanes, “más divina que humana peregrinación”. (Navarrete, colección, tomo II, págs. 101 a 104), y en su carta de 5 de Agosto de 1495 escribió este mismo “La Divina e infalible Providencia, cuando al gran Tomás de Oriente a Occidente por manifestar en India nuestra santa y católica Ley ; y a vos, señor, cuando por opposita parte de Oriente a Poniente”.
[...] »

[pàgines 33 a 46]

« CAPÍTULO III

Los primeros catalanes que fueron a América. – Jaime Ferrer de Blanes, llamado por el Rey. – El segundo viaje de Colón. – Del almirante Cristóbal Colón a Pedro de Margarit. – Margarit, gobernador de Cibao. – En Barcelona le es expedido al Descubridor el título de Capitán General de las Indias. – La Carta de navegar del mallorquín Gabriel de Valseca y Americo Vespucio. – Se encuentra en la Biblioteca del Institut d'Estudis Catalans. – Instrucciones del Almirante Colón a Margarit, tomadas del Archivo de Indias. – Carta de los Reyes Católicos al monje Fr. Bernardo Buyl, primer religioso que celebró en América. – Carta de Jaime Ferrer a Cristóbal Colón. – La primera misa en la desembocadura del río Jatibónico. Palabras del cacique Orfanay a Cristóbal Colón. – Regreso de Margarit y del P.Boil.

En Agosto de 1493, o sea cinco meses después es llamado Jaime Ferrer de Blanes por el Rey y por el Cardenal de España, Arzobispo de Toledo don Pedro de Mendoza, y le dice que pase a Barcelona; “traed con vos el mapa Mundi y otros instrumentos si tenéis tocante a cosmografía”.

El 25 de Septiembre, Cristóbal Colón emprendió su segundo viaje desde la bahía de Cádiz, con gran número de buques, comestibles, semillas, animales para crianza, herramientas, etc. ; para asegurar definitivamente en América la dominación. Dos elevadas personalidades catalanas forman parte de la expedición : el caballero Mosén Pedro de Margarit, que ostenta el mando de una de las carabelas y es Jefe Militar de la 2.ª Expedición del inmortal descubridor D. Cristóbal Colón , y fray Bernat Buil, de la orden de San Benito, monje de Montserrat, hijo de Tarragona, quien representa a la Santa Iglesia en la expedición y fué más tarde primer vicario eclesiástico del Nuevo Mundo.

[...]

Finalmente reproducimos la carta que mosén Jaime Ferrer dirigió al inmortal navegante y descubridor de América, don Cristóbal Colón:

Dice así : :

“Letra de Mossén Jaume Ferrer feta al Almirante de las Indias Christófol Colón : es letra de molt doctrina y de mirable inteligencia é práctica.

Burgos. – Agosto 5 de 1495.

Al muy magnífico y respetable señor, el señor Almirante de las Indias, en la Gran Isla de Cibau.

[...]

De V. Señoría muy afetado servidor. – Jaime Ferrer de Blanes.” – (Está firmado.) »

[Universitat Autònoma de Barcelona
MATÈRIA Catalans – Cuba – Història]
GÈNERE Històric: crònica

[1922]

FARINELLI, Arturo, *Dante in Spagna, Francia, Inghilterra, Germania (Dante e Goethe)*, Torí: Fratelli Bocca 1922. Pàgines 83, 98 i 115.

[Pàgina 83]

« Prima che il '400 si chiudesse, il "prudentissimo" cosmografo Mossen Jaume Ferrer di Blanes, quel medesimo che chiamò il Santillana "gran dantista", mette insieme, tagliuzzando la "Commedia", una collana di sentenze: "Sentencias católicas y conclusions principals del divi poeta Dant", che i tardi nipoti stamparono, nel 1545, a Barcellona, accoppiandole a certe meditazioni e contemplanzioni ... »

[Pàgina 98]

« "Fué muy gran Dantista", dice di lui il catalano Jaime Ferrer de Blanes, pur lui intento a rintracciare in Dante el fiore delle sentenze. »

[Pàgina 115]

« A giudizio del Blanes, il Santillana avrebbe messo ne' Proverbi, "de gloriosa dotrina é fructuosa enseñanza", il lusso della scienza e dell'esperienza ... »

[Universitat de Barcelona]

MATÈRIA Dante Alighieri, 1265-1321
Influències literàries
Literatura espanyola
Literatura francesa
Literatura anglesa
Literatura alemanya]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1922]

FERRER DE BLANES, Jaume; RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (editor literari), *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí, compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*, Barcelona: Casa de Caritat 1922, pàgines 128 a 131. (Edició facsímil de l'original de 1545).

« El facsímil que publiquém és tret de l'exemplar que d'aquesta obra ha adquirit darrerament la Biblioteca de Catalunya. És l'únic exemplar complet que en coneixem, ja que és mancat dels dos últims folis el conservat a la nostra Biblioteca Universitària (CLXVII-7-36), el qual procedia de la llibreria del Convent de la Mercè de Barcelona. En Roig i Jalpí en posseí també un exemplar, faltat de “*muchas hojas*”, segons afirmació seva (*Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*; Barcelona, 1678, p. 502). Finalment, En Milà i Fontanals (*Obras completas*, III, 503, nota) en va veure un a la nostra Biblioteca Episcopal, el qual ja hi era en temps d'En Villanueva i d'En Torres Amat, i que aquest afirma haver-hi estat regalat per D. Jaume Ripoll i Vilamajor (*Memorias para ... un Diccionario ... de los escritores catalanes*, Barcelona, 1836, p. 243).

Aquest exemplar ja no va apaèixer quan varen obrir-se, vers l'any 1901, les caixes que contenien els llibres de l'antiga Biblioteca Episcopal per a instal·lar-los en l'actual Seminari. Mn. Jaume Barrera dona també com a desaparegut aquest llibre en la seva història de la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona (*Discursos llegits en la “R. Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemne recepció pública de D. Jaume Barrera*, Barcelona, 1922, p. 93).

La primera menció un poc extensa d'aquest llibre i de son autor la fa el ja esmentat Roig i Jalpí (*loc. cit.*), sense afegir cap notícia a les que es dedueixen de l'obra avui reproduïda. La nota que en dona Nicolau Antonio (*Bib. Vetus*, II, 337, nota) és brevíssima. En 1825 Martín Fernández de Navarrete (*Colección de los viajes y descubrimientos que hicieron por mar los Españoles*; Madrid, II, 97) publicà algunes de les cartes posades a continuació de les *Sentencias Catholiques* que fan referència als descobriments d'Amèrica, si són les següents:

“26 agost 1493. Letra del gran cardenal d'Espanya.

27 gener 1495. Letra feta als molts Catholics Reis de Espanya.

18 febrer 1495. Letra dels molt catholichs Reis de Espanya. Lo vot i parer de Mossen Jaume Ferrer acerca la capitulació feta entre los molt catholichs Reis y lo Rey de Portugal.

5 agost 1495. Letra de Mossen Jaume Ferrer feta al Almirante de las Indias Chistophol Colon.”

En Fernández de Navarrete s'havia preocupat de conèixer la curiosa personalitat d'En Jaume Ferrer, i li consagra

unes notes que per primera vegada publicà Torres Amat (*loc. cit.*) i són el resum més complet fins avui de la, per altra banda, ben poc coneguda vida del cosmògraf català. L'any 1898, amb motiu d'haver-se'n col·locat un retrat a la sala de sessions del Centre Excursionista de Catalunya, En Ramon N. Comas li dedicà un article biogràfic (*Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, VIII, sense aportar cap nova informació).

Harrisse, en la seva *Bibliotheca Americana Vetustissima* (New York, 1861; n.º 261) cita el llibre d'En Ferrer de Blanes, però sense descriure'l bibliogràficament per no conèixer-lo *de visu*, sinó sols a través dels extrets que en publicà Navarrete. La identificació de l'autor va ésser-li molt difícil, per no conèixer l'obra d'En Torres Amat. El comentari que li dedica diu el següent: “*The only traces we could find of this mysterious personage, who, together with Pighius, gave us more trouble than all the authors cited in the Bibliotheca together, are in dialogue XLV of Oviedo's Quinquagenas, where he is made one of the interlocutors.*” Cita, també, la nota de Nicolau Antonio.

La identificació que apunta Harrisse es basa en l'*Elogio de la Reina Isabel*, de Clemencín (Madrid, 1821), en el qual (p. 227), tot publicant les rúbriques dels *Diàlegs de la II Quinquagena* del cronista de les Índies Fernández de Oviedo, es dona com a títol del 45 “*Mossen Jaime Ferrer, trinchante del Príncipe D. Juan*”. Però la identificació del Jaume Ferrer, lapidari i navegant, amb la del *trinchante* del fill dels Reis Catòlics, no és versemblant i ja l'havia combatuda Navarrete amb motiu d'haver estat proposada per Fuster (*Biblioteca Valenciana*, I, 76), seguint l'autoritat d'Escolano (*Décadas*, II, col. 754).

Milà i Fontanals (*loc. cit.*) fou qui primer cridà l'atenció sobre l'aspecte dantesc de l'obra d'En Ferrer de Blanes, que és el principal motiu que avui ens ha mogut a treure-la de l'oblit. La seva al·lusió, però, és molt ràpida i sense entrar en l'estudi de la valor del llibre. Mario Schiff, qui es proposava publicar-lo, hi fa (*La Bibliothèque du Marquis de Santillane*, París, 1905; p. 309) una curta referència transcrivint un dels passatges en què menciona els *Proverbis* del Marquès de Santillana. Farinelli en torna a parlar (*Dante in Spagna ...*, Torino, 1922; pp. 83, 98, 115), remarcant les mateixes cites.

La raritat de l'obra dificultava el seu coneixement, i creiem que anc que sols fos per aquest motiu ens en serà agraïda la reproducció.

En Rafael Ferrer Coll, al qual devem l'edició de les obres d'En Jaume Ferrer de Blanes, és el mateix que per ordre seva tregué una còpia del *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, d'En Bernat Boades, avui conservada gràcies a la transcripció que en féu En Roig i Jalpí. Per l'interès que té

tota notícia referent al nostre curios dantista i cosmògraf, copiem la inscripció que duia al final (Massó, *Historiografia de Catalunya*, 1906, p. 104) : “Treta del seu propi original per mi Rafel Ferrer Coll, per manament de Mossen Jaume Ferrer de Blanes, Clavari dels vescomtats de Cabrera e Bas, a fi com sia obra molt util e profitosa lon vol faer stampar.”
– R. »

[Universitat de Barcelona
MATÈRIA Dante Alighieri, 1265-1321]
[Universitat de Girona (Tesi doctoral)
MATÈRIA Literatura – Història i crítica]
GÈNERE Didàctic: assaig

[1923]

AGUILÓ I FUSTER, Marià, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid: Sucesores de Rivadeneyra 1923.

[pàgines 667 i 668]

« 2.777. Sentencias Catholicas del divi. poeta Dant florenti compilades per lo prudentissim mossen Jaume Ferrer de Blanes.—M . D. XLV .

Entre el título y la data se ve grabado un fénix. En el verso de la portada hay una lámina simbólica que representa la Santísima Trinidad entre los signos de los cuatro Evangelistas. En la hoja siguiente, A ij, empieza:

Sententias Catholicas y // cōclusiōs principals del preclarissim Theo//lech y diui. Poeta Dāt Florēti de molta vtili//tat y salut p alas aias: cōpilades y exposades p//lo saui e Catholic chrestia mossē Jaume Ferrer// de Blanes: dirigides p son criat Raphael Fer//rer Coll ala molt Illustre y deuotissima seny//ora dona Hippolita de Liori y de Requesens// Comtessa de Palamos.

En la signatura A.ii. comienza el primer tratado de este libro con el encabezamiento que sigue:

Conclvsions y avctoritats sumptes: de las comedias del preclarissim Poeta diuinal y gran Theolech Dant Florenti comētades per diuersos excellents doctores.

En la signatura D., y por una transición no del todo violenta, sigue un tratadito de las piedras preciosas, que empieza:

ARA resta adir algũa cosa de las pedras preciosas cōtinuant las grās obras de nostre senyor deu en las quals resplendeix lo seu incomprendible poder: y par que la sua magestat se adelita creant la bellesa de aquellas: per hon es de notar que la creacio d'aquellas no es sens gran causa ...

E Primeramēt es de cōsiderar la mirable bellesa del Carbōcle ... (*Habla en este párrafo de las joyas que se conservan en San Marcos de Venecia, y añade*): En aquestas joyas y pedras finas del comu de Venecia me so volgut allargar per la honra de aquella ciutat hō yo he rebuts molts beneficis y hōras ...

El segundo tractado es Del Maracde, y habla largamente de lo sanct Grasal del comu d'Genova, del cual pone un pequeño y tosco grabado en madera, advirtiendo al fin: "E Si algu ignorant la noble natura del Marachda li par que d'aquest sant Grasal yo haja feta demesiada y prolixa mensio: nou diran axi los qui tenen vera sciencia del noble art de lapidibus: ans destupenda admiratio diran que la grandesas del dit Plat per esser finissim maracda excedeix y traspasa tots los termens ..."

Sigue hablando del Diamant, del Balaix, del Topaci, de los safirs, de la Turquesa, etc.. y después de este tratado vuelve á sus comentarios del poeta, y en uno de ellos menciona “al virtuos y bo Caualler Enigo lopes de Mādoça Marq[ue]s de sanct Illana que fon molt grā Dātista”, é intercala varios de sus proverbios. Acaban las sentencias Catholicas en el recto de la signatura E iij, diciendo de Dante: “Doctor mogut per obra del sperit sanct ... agricultor qui ab laboriosa diligentia mirablemēt y ab art de subtilissim ēgin ha treballat arrancar y destruir las malas herbas del camp de las conciencias humanes, &c. Finis–Vidit Inqvisitor Fr. Io. Iubinus Ep[iscop]us Constantinen[sis]”, etc.

Sigue:

Meditacio o contemplacio sobre lo santissim loch de Caluari: feta per mossen Jaume Ferrer: la qual trobi en lo mit de les sues horas en las quals estā Illuminats los misteris de la passio de nostre suprem deu creador y redemptor.

Este título en el verso de la signatura F iv.; en el recto de la siguiente un grabado orlado que representa el Calvario. Terminado este tratadito empiezan:

Letras Reals molt notables fetas a mossen Jaume Ferrer: Respostes: e Regles per ell ordenades en Cosmographia y en art de Nauegar: les quals .XVII. Anys ha trobi ensemps ab lo p[re]dit Sumari de q[ue] tinch los matexos originals.

En el verso un grabado que representa la esfera terrestre y la mano de la ciencia que la mide con un compás. En la hoja que empieza:

Letra feta als Molt Catholichs Rey de Spanya Don Ferrando y dona Isabel: per mossen Jaume Ferrer: acerca lo compartiment que sas Reals Altezas feren ab lo Rey de Portugal: en lo mar Oceano.

Entre las muchas cartas é informes que siguen hay una

Letra de mossen Jaume ferrer feta al Almirāt de las Indias Chrisofol Colō, etc.

El último tratado de este libro es la

Regla de mossen Jaume Ferrer per conixer en la nit quantes horas son.

Con un grabado de toda la página.

Acaba:

A GLoria y lahor de nostre senyor Deu Iesuchrist y de la sacratissima verge santissima Maria mare sua senyora y aduocada d'nosaltres peccadors. Es dat fi al p[re]sēt libre nomēat Sūari: Meditacio o cōtēplacio sobre lo sāctissim loch d'Caluari : Letras : y Regles : ē lo qual sō cōtēgudes molt grās sentēcias en sacra Theologia : y en Philosophia natural e vna molt gentil descripcio de pedras fines y gran practica en Cosmographia y molta experiencia en lart de Nauegar : fetes y ordenades per lo molt saui e catholich Christia mossen Iaume Ferrer mercader natural d'la Parrochia de vidreres del Bisbat de Gerōa e domiciliat en la vila de Blanes: Cōpilat per sō criat Raphel Ferrer coll : Estampat en la insigne Ciutat de Barcelona per Carles amoros Proensal aXIX. dies del Mes de Desembre Any de M.D.XXXXV.

En 8.º, 64 hojas sin numerar. Signaturas A a H, de ocho folios cada una, menos la F, que tiene 12, y la última, que sólo tiene cuatro: la hoja postrera en blanco.»

[Biblioteca de Catalunya
MATÈRIA Llibres antics – Catalunya – Bibliografia
 Impresos catalans
 Catalunya – Impresos]

GÈNERE Text no literari: Bibliografia

[1925]

SOLDEVILA I ZUBIZURU, Ferran, «Els catalans i el descobriment d'Àfrica a l'Edat mitjana), *Revista de Catalunya* 10 (1925), pàgines 342 a 350.

[pàgines 349 i 350]

« Un altre fet que cal no oblidar és la intervenció del famós cosmògraf català Jaume Ferrer de Blanes en els preliminars del descobriment d'Amèrica. Els Reis Catòlics el cridaren per tal que els aconsellés, i va escriure una carta a Colomb en la qual li indicava el rumb que havia de seguir per trobar el camí de l'Índia o regne de Catay. »

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Viatges de descoberta– Àfrica - Amèrica]

GÈNERE Històric: monografia

[1925]

SERRA I RÀFOLS, Elies, «Ferran el Catòlic i els cosmògrafs catalans», *Revista de Catalunya* 16 (1925), pàgines 391 a 396.

«CAP al final de l'interessant article publicat al número 10 de la REVISTA DE CATALUNYA per Ferran Soldevila sobre "Els catalans i el descobriment de l'Àfrica a l'Edat mitjana", s'all·ludia a la intervenció del famós cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes en els primers passos del descobriment d'Amèrica. Això ens dóna una gran oportunitat per fer conèixer algunes dades inèdites sobre la intervenció dels cosmògrafs en aquells afers.

Contràriament al que hom podia entendre de les paraules de Soldevila, no és pas provat que el nostre Jaume Ferrer intervingués en les Juntes consultives que examinaren els plans del futur descobridor. Tot just ho fan sospitar les bones relacions que Ferrer demostra tenir a la Cort alguns anys després. El que sabem de la participació seva en aquests negocis ens ha arribat per les lletres rebudes o enviades pel propi Ferrer, publicades a Barcelona juntament amb altres escrits del mateix, per Rafel Ferrer i Coll, tal volta criat de Jaume, l'any 1545. Aquest llibre extravagant i rar es titula *Sentencias Catholicas del Divi poeta Dant*, i la part referent al descobriment d'Amèrica, fou publicada altra vegada per Fernández Navarrete (*Colección de Viajes*, II, n. 68).

La primera d'aquestes lletres és la que dirigí a Ferrer, des de Barcelona, el cardenal d'Espanya, als 26 d'agost del 1493, trobant-se la Cort a la ciutat i també possiblement el mateix Colomb. El cardenal li diu: "*Jayme Ferrer especial amigo: Nos querriamos hablar con Vos algunas cosas que cumplen, por ende rogamos vos que vista esta letra nuestra partais y vengaís aquí a Barcelona, y traed con Vos el Mapamundi y otros instrumentos si teneis tocantes a cosmografía*".

Les altres lletres són ja del 1495 i és refereixen, menys la darrera, a la difícil qüestió de la línia de demarcació entre les mars i terres del rei de Portugal i les del rei de Castella. Les Butlles d'Alexandre VI, de 2 i 4 de maig del 1494, atorgades per obra del rei de Castella, fixaven la línia de separació entre les dues zones d'influència, com ara diríem, a 100 llegües al O. de les illes dos Açores. Segurament per disconformitat del rei de Portugal, les negociacions continuaren i en fou resultat el tractat dit de Tordesillas, entre els Reis Catòlics i João II, de 7 de juny del mateix any. Hom hi convenia que la ratlla passaria a 370 llegües al O. de les illes del Cap Vert (no dos Açores) i que seria determinada en el lloc mateix, dins dels mesos següents, per naus dels reis contractants. Cosa certament gens fàcil amb els instruments de què aleshores hom disposava.

Una mostra dels treballs que es feren per part de Ferran el Catòlic perquè aquell límit fos “*el mas cierto y verdadero que señalar se pudiere*”, la tenim en una curiosa lletra datada a Segòvia als 15 d'agost del mateix any 1494 i dirigida al lloctinent general al Principat (que ho era un Joan de Lanuza). Aquesta lletra diu així:

“El rey. – Spectable Lugarteniente general: En la capitulacion de la concordia nuevamente fecha entre nos e la Serenissima Reyna, nuestra muy cara e muy amada muxer, con el Illustrissimo rey de Portugal, entre las otras cosas fue assentado y concordado acerca a lo que toca al navegar azia las islas nuevamente balladas en el mar oceano, que seaya de hacer y senyalar por el dicho mar oceano cierta raya o linea de polo a polo por rumbos e vientos e grados de sol e norte para divisar e repartir ciertas limites e tenuta de mar e termino en la forma e manera en la dita capitulacion contenida e segun por el memorial o relacion de la dicha capitulacion, que sera con la presente alaqual nos referimos, mas claramente entendereis. E porque para hazer la dicha raya o linea de limite nos conviniese haver infformacion de personas expertas como aquella se pueda hazer cierta y verdadera, porque creemos que enesse principado se hallaran marineros cosmografos y strologos que enello se entenderan, vos encargamos e mandamos que comuniquéis la presente y eldicho memorial intercluso a las dichas personas de la dicha sciencia mas expertas que en esse dicho principado se hallaran y sobrel fazer la dicha raya linea o limite cierta y verdadera les demandeys su parecer y aquel les fagays scrivir y continuar en scrito, lo qual nos enviareys para nuestra infformacion affin que segun aquella las personas que alli enviaremos sean instruydas esepan dar forma y manera como eldicho limite se senyale el mas cierto y verdadero que senyalar se pudiere para siempre jamas, en manera que nos no podamos en algun tiempo recibir fraude o deservicio. Entendet en esto con mucha diligencia y atencion segun la importancia del negocio lo quiere. Ca ya podeys considerar quanto cumple anuestro servicio. Dada en la ciudad de Segovia a XV de agosto anyo mil cccel:xxxiiij. – yo el rey. – L. Gonsales Secretario”.

Aquesta lletra no aparegué en original, sinó en una còpia i aquesta no en un registre sinó solta i entre les fulles d'un llibre de l'època, a l'Arxiu Municipal de Barcelona. El memorial o relació de la capitulació que es diu que va junt amb la lletra, no es trobà pas. Però era segurament una còpia del tractat o conveni de Tordesillas o de la part d'ell que al cas interessava, publicat pel citat Fernández Navarrete (II, n. 75). Calia suposar que el Lloctinent general, considerant-se insuficientement coneixedor de les persones demanades pel Rei, havia tramès l'encàrrec als Consellers amb una còpia de la lletra i del memorial; i com que aquests documents no corresponien a cap de les seccions ordinàries portades per l'escrivanies municipals de l'època, després d'utilitzats restaren oblidats i la còpia de la lletra guardada dins d'un llibre qualsevol, on ha seguit fins pocs anys.

La posterior investigació a Parxiu confirmà aquestes suposicions. Encara que no es tractà d'això en Consell, cosa natural, puix l'afer no degué sortir del domini dels Consellers, en les Letres closes en sortiren dues dirigides al Lloctinent general, en les quals es parla amb atenció d'aquest tema i fins concretament es cita la còpia de la lletra del Rei. La primera és de 2 de setembre del mateix any, ço que demostra diligència en l'afer, ja que la lletra de Segòvia no devia arribar fins a darrers d'agost. Fa com segueix:

“Al mots Spectable lo Senyor mossen Johan delanuça, loctinent general de la Magestat del Senyor Rey. – Molt spectable Senyor: dos letres havem rebut de la S. V. la una responsiva a una nostra ab la que trametiem a la Magestat de nostre Rey y Senyor sobre la armada de la galea per sa altesa manada esser feta per aquesta Ciutat. E laltre per a la infformacio demanada del contengut en un memorial interclus en aquella ensemps ab una copia de una letra de la prefeta Magestat pregant y encarregant nos que ab persones mes sufficients e dispotes nos informem sobre lo senyalar les mars oceanes, e apres en scrits ho enviem a la Senyoria vostra. Nosaltres per lo servey dela persona del Senyor Rey e vostra ab suma vigilancia entendrem en haver aquella millor informacio que haver se posa per lo dit negoci ab les persones que mes hi sabien. E fet que sera en scrits ho trametrem a la senyoria vostra De Barchinona a dos de setembre any Mil cccclxxxiiij. – De vostra senyoria affectats servidors. – Los Consellers de la Ciutat de Barcelona.”

Vint dies després, el 22 de setembre, tornen a escriure al lloctinent i després de parlar d'altres negocis, li diuen: “fins aci havem ab gran diligencia entes en haver informacio del senyalar les mars oceanes, e scrit e trames copia del memorial a mossen Jordi Sanç, canonge de barcelona quins diu te intelligencia en lo dit negoci, ha respost que per servey de la Magestat del Senyor Rey e vostra senyoria, nos trametra lo que lin ocorreria, es stat en la Illa de Sardenya a mestra Gererx e trames copia del dit memorial, pregantlo ab molta afeccio, per que hi sap molt, que per los serveys dessus dits nos trametra en scrits lo parer seu. Aximateix havem appellats devant nosaltres mestre Maior e altres homens de Sciencia, mestre casaldovol y altres metges manifestantlos lo dit fet e pregant los pera la necessitat que importa, vullan mirar y entendre sobre lo dit memorial, del qual a cada hu es stada donada copia, e posar en scrits lo que hi sabiran pera ques puga trametre a la senyoria vostra. han nos ofert fer ho molt voluntariament e som certs que silo dit mestre casaldovol no fos indispost tinguerem ja resposta, tornat que sia en sa convalescencia lo sollicitarem de resposta, la qual de continent trametrem a la Senyoria vostra, havem avis que lo bisbe de Xafallo sap molt en aquestes coses.

Diem ho per donar notícia a la senyoria vostra per que sili apar hi provehesca”.

D'aquesta lletra s'en treu, entre altres coses, que encara no tenien els Consellers cap informació de les demandes i que per consegüent l'afer no podia donar-se per llest. Malgrat això, desgraciadament, no ha sortit res més a les Lletres closes ni enloc més de l'Arxiu Municipal, tal vegada perquè es tractà el restant del negoci de paraula. I tampoc a l'Arxiu Reial hi hem trobat res referent al *senyalar* de les mars oceanes, ni tan sols la còpia de la lletra del lloctinent als consellers acompanyant la del Rei, que calia suposar hi seria.

Cal fer ben pocs comentaris a les lletres copiades. De la del Rei Catòlic, només faré notar que no parla de l'Índia, sinó de les “*Islas nuevamente balladas en el mar oceano*” i que suposa el Principat país de *marineros, cosmografos y strologos*. Els consellers, però, s'adressen a un canonge, a diversos homes de *Sciencia* i a diversos metges; i també a un mestre Gererx, de Sardenya, d'ofici indeterminat. Finalment recomanen un bisbe, d'alguna diòcesi italiana que no hem sabut identificar. Només el sard i els homes de ciència poden ésser navegants i encara sembla poc fàcil pels darrers.

El cert és, però, que no ens ha arribat cap dels escrits demanats. En tot cas anirien a parar als arxius de Castella i no és pas segur que es guardessin.

En canvi, per camí ben diferent ens ha pervingut “El Vot y parer de Mossen Jaume Ferrer, acerca la capitulació feta entre los molts Catholics Reis y lo Rey de Portugal”, que no és altra cosa sinó el resultat d'una altra consulta feta en compliment de la mateixa ordre del Rei.

En efecte, la segona de les lletres citades, al començ d'aquest treball, publicades primerament en les *Sentencias catholicas*, és una de Jaume Ferrer, datada a Barcelona als 21 de gener del 1495 i dirigida als Reis Catòlics. Diu que l'acompanya d'un mapa en el qual s'explica el seu parer respecte de la línia divisòria acordada amb el Rei de Portugal i que l'escriu a prec de Joan de Lanuza, qui li *ha mostrado por dos veces unos capitulos*. Finalment s'excusa d'haver tardat tant *por alguna mia indisposicion*. Em sembla evident que la gestió del lloctinent Lanuza prop de Jaume Ferrer, degué ésser conseqüència de la mateixa lletra reial de 15 d'agost de l'any anterior. Havia passat bastant de temps, però per això Ferrer s'excusa, a part que el parer que deuria anar amb la lletra és força extens i estudiat. Però en tot això no hi degueren intervenir per res els consellers, puix que Ferrer no els anomena (i en canvi parla de Joan de Lanuza), ni el nom d'ell figura entre els relacionats en la lletra de 22 de setembre del 1494. Encara,

però, podria ésser algun d'aquells *homens de Sciencia*, dels quals es parla vagament. Més aviat sembla probable que el lloctinent general, paral·lelament a les gestions que feien els consellers per indicació seva, en fes d'altres pel seu compte, de les quals en resultà la informació de Jaume Ferrer, que sembla que fou presa en gran consideració a la Cort.

Ferran i Isabel contesten des de Madrid als 28 de febrer següent; agraeixent l'*escriptura* que anava amb la lletra i criden el cosmògraf a la Cort per llur reial servei. Les *Sentencias catholicas* i F. Navarrete publiquen després “El Vot i parer ... “ abans citat, sense data ni lloc, de manera que no sabem si el redactà des de Barcelona o essent ja a la Cort.

En el seu vot, Ferrer proposa dos procediments per determinar el lloc exacte per on passa la línia de demarcació: l'un científic, l'altre empíric. Consisteix el primer a fer que la nau en sortir de Cap Vert (de la “*isla de enmedio*”), en lloc de navegar envers occident, ho faci segons una línia un poc desviada al N. de manera que formi amb el paral·lel un determinat angle (de 22° i ½) ; això amb objecte d'apreciar la longitud per l'altura del pol, és a dir, de l'estel polar. Quan aquesta altura fos de 18° i 1/3 estaria la nau en la pròpia línia de demarcació demanada. Una dificultat l'ofereix la disparitat dels autors antics, segons explica Ferrer, en el nombre d'estadis del grau de meridià o equador, que és de 500 segons Ptolomeu i de 700 segons “Strabo, Afragano, Ambrosi, Teodosi et Euristhenes”. Ferrer adopta aquesta darrera mesura, atribuint la diferència solament a que els estadis de Ptolomeu eren més grans. Pel demés, aquest procediment matemàtic, que necessitava una gran precisió en la seva realització, demostra justament que llavors no devia ésser possible el mètode de la diferència d'hora, usat després correntment.

El segon procediment aconsellat per Ferrer és ben senzill: s'han de triar un cert nombre de bons mariners per cada banda, i ells, segons el llur costum d'apreciar les distàncies recorregudes, determinaran, marxant envers occident, quan s'hauran navegat les 370 llegües.

No sabem si els consells de Ferrer es posaren en pràctica, però ell acudí a la Cort, a prec dels Reis, com hem vist, i hi continuava mesos després com ens ho indica la darrera lletra publicada en el llibre tants cops citat, datada a Burgos als 5 d'agost del mateix any 1445, adreçada a indicació d'Isabel la Catòlica a l'Almirall de les Índies Cristòfol Colomb: “es lletra de molta doctrina y de mirable inteligencia e practica” diuen les *Sentencias Cathòlicas* i segurament la més famosa del seu autor, però no la més interessant. Poca cosa més sabem de Jaume Ferrer, nascut

a Vidreres i habitant de Blanes, del qual diu el citat Rafael Ferrer que “era gran cosmograph y mirablement praticich en la mar” i que navegà 33 anys per llevant.

De les altres persones enteses en cosmografia, els noms de les quals ens donen els consellers de Barcelona, tal volta se'n podrien trobar fàcilment algunes notícies més, que ajudessin a identificar-les. Nosaltres no hem pogut emprendre encara aquesta investigació. »

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)
MATÈRIA Història – Geografia – Catalunya]
GÈNERE Històric: monografia

[1925]

«Jaime Ferrer de Blanes», *Revista Ilustrada Jorba* 190 (1925), pàgina 1.

«Jaime Ferrer de Blanes

Dice Torres Amat, en su Diccionario de Escritores Catalanes, que entre los varones más ilustres que España engendró en el siglo XV; puede ponerse, con mucha razón, al lado de Antonio de Nebrija y de Luis Vives a nuestro Jaime Ferrer de Blanes.

Si bien es verdad que este Jaime Ferrer nació en Vidreras, era originario de Blanes; de lo que se preciaba tanto que es conocido y firmaba Jaime Ferrer de Blanes, como es de ver en la carta que escribió a Cristóbal Colón, fechada en Burgos a 5 de agosto de 1495.

Una de las obras que honran más al insigne cosmógrafo Ferrer es el “Mapa o forma mundi, en figura extensa, en que podrán ver los dos hemisferios, conviene saber el nuestro ártico y el oppósito antártico”, mapa que envió a los Reyes Católicos.

Jaime Ferrer de Blanes compuso también estas obras: Tratado de las piedras finas; Sentencias católicas del divi poeta Dant compiladas, y Meditació o contemplació sobre lo santíssim lloch del Calvari.

Era tan grande la confianza que mereció de los reyes Fernando e Isabel, que le consultaron antes de que se decidiesen los proyectos de Colón referentes al descubrimiento de un Nuevo Mundo; habiendo dado su parecer, conforme en todo con lo que opinaba aquel gran genovés.

Una vez descubierta la América se suscitó una grave cuestión entre la corona de España y la de Portugal, relativamente a la partición del Océano.

El cardenal Pedro González de Mendoza, hallándose en Barcelona el lunes 26 de agosto de 1493, escribía con esta fecha a Jaime Ferrer que, deseando hablar con él de algunas cosas importantes, le rogaba fuese a aquella ciudad, llevando consigo el mapamundi y otros instrumentos que tuviese tocante a Cosmografía. Nada se sabe de este viaje ni de sus results; pero se infiere que el objeto fué tratar de los recientes descubrimientos hechos por Cristóbal Colón y de los conciertos con Portugal, para que no se entrometiese en los que se empezaban a hacer por la vía de Occidente, ya que se le dejaban absolutamente libres los que iban haciendo sus naturales por la parte oriental, para facilitar por ambos caminos el comercio de las especerías que se traían de América. »

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)-

MATÈRIA Història – Catalunya – Personatges il·lustres]

GÈNERE Periodístic: reportatge

[1927]

PI I SUNYER, Carles, *L'aptitud econòmica de Catalunya*, Barcelona: Barcino
1927.

[pàgina 215]

«No manquen en els fets del descobriment, la cooperació i
els noms catalans. Ultra l'aportació econòmica ja
esmentada, i d'un altre aspecte, al que ara assenyaalem, hi
ha la discutida intervenció de Jaume Ferrer, de Blanes, ...»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Característiques nacionals catalanes
Catalunya – Condicions econòmiques]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1931]

ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d', «VIè centenari de la mort de Dant Alighieri. 1321-1921», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMXXI – XXVI* (1931), pàgines 370 a 373.

«VIè Centenari de la mort de Dant Alighieri. 1321 - 1921

Catalunya prengué part en la universal celebració del VIè Centenari dantesc amb inusitada solemnitat, tants foren els actes que s'hi organitzaren i tantes les publicacions que commemoraren aquell esdeveniment. Del nostre temps, no recordem cap altre centenari que hagi tingut a casa nostra una celebració més intensa.

No és l'ANUARI lloc apropiat a recollir l'ampla ressenya d'una nombrosa sèrie de festes apoteòsiques com la inauguració de l'estàtua del Poeta a Montjuich –causa de vives polèmiques en la premsa local; – ni encara de les conferències, vetllades, jocs florals i altres certàmens amb què hom homenatjà el record del Dant, d'una manera més o menys digna, amb més o menys respecte, segons els casos, per l'espiritualitat catalana que havia d'ésser l'ànima de la celebració. Quelcom, però, hem de registrar ací.

Entre les moltes conferències que es donaren, la major part de pura divulgació, algunes d'interés positiu, cal que esmentem el curset donat a la classe de Literatura Catalana dels Estudis Universitaris Catalans, a càrrec del nostre col·lega Prof. A. Rubió i Lluch. Les seves lliçons, que duraren de novembre de 1920 a maig de 1921, foren dedicades en màxima part a lectures comentades del Diví Poema : és el primer assaig hagut en la nostra terra d'una vera *Lectura Dantis*, la qual fou seguida pels alumnes amb la més gran atenció (hom pot trobar-ne una ressenya ràpida en la revista *Estudis Universitaris Catalans*, 1926, XI, 222-5). Contemporàniament el mateix Doctor Rubió donà 13 conferències sobre l'*Infern* i el *Purgatori* dantescos, a l'Institut de Cultura de la Dona.

En altre ordre de treballs recordarem, encara que sigui fer una excepció momentània en l'ANUARI, que des de la celebració del VIè Centenari Catalunya compta amb dues versions més de la *Divina Comèdia*, ambdues de mèrit; l'una és la de Narcís Verdaguer i Callís, en dos esplèndids volums (Barcelona, 1921), comprensius de l'*Infern* i del *Purgatori*, traduïts en versos lliures. Manca el Paradís, l'autor havent mort quan acabava d'enllestir la 2.èantica. L'altra és la del Marquès de Balanzó. Elaborada pacientment durant el Centenari, no ha aparegut sinó més tard (Barcelona, 1923-24). És una doble versió, en tercines com l'original i en prosa. Aquestes traduccions es vénen a afegir a l'antiga d'Andreu Febrer (1429), tan ben reputada universalment, i a les modernes d'Antoni d'Espona (encara inèdita) i d'Antoni Bulbena (aquesta és sols un

extret). Deixem d'esmentar altres versions parcials del Dant aparegudes durant l'anv 1921, entre les quals n'hi ha de ben reeixides.

Totes les principals revistes de Catalunya dedicaren a la vida i obres del gran poeta florentí llurs pàgines millors: Així *La Revista* (que inaugurava l'any posant-se sota el patronatge de l'Alighieri), *Quaderns d'Estudi, Catalana*, de Barcelona: *Penedès*, de Vilafranca, i tantes altres dedicaren números sencers, o gairebé, a la commemoració del centenari. La mateixa premsa diària de Barcelona i de fora li dedicava extraordinaris: *La Veu de Catalunya*, per exemple, publicava el dia precís del Centenari — 14 de setembre 1921 — un número notable; *El Correo Catalán* més enllà — 18 de novembre — consagrava a la memòria del Dant un altre també digne d'esment, etc. En un mot, la bibliografia de tota aqueixa producció periòdica apareguda en terres catalanes, a l'entorn del VIe Centenari, és nombrosíssima. Hi abunda, és clar, l'article periodístic de circumstàncies, el treball improvisat; també hi trobariem veritables monstruositats i escrits sectaris relatius al Dant, cosa ben freqüent quan es tracta de les grans figures del pensament humà, les quals han ocupat innombrables denigradors i seguidors tan nocius com aquells; no manquen, però, treballs ben apreciables que vénen a reanudar la tradició de Milà i Fontanals, primer dantista de la renaixença catalana. La nostra missió en aquest punt és la de passar revista únicament a allò que estigui relacionat directament amb la història literària de Catalunya. I són els següents treballs (I):

Catalana, Barcelona (15 abril 1921) : J. SOLER I PALET, "L'Obra del Dante a Catalunya". Treball un xic desordenat, però en el qual l'autor, diligent investigador, aporta algunes notes inèdites tretes de manuals de l'Arxiu Notarial de Barcelona, com són la d'un llibre de la "Comedia Dant scrit en lengua cathalana, en pregamins de letra mig formada" (1461); un «libre apellat Dant en toscà scrit en pergamins tot glosat ab istoris al peruci» (1477). En 1499 Pere Durrea, clergue de Barcelona, confessa a Estefania Carròs i de Mur haver rebut del notari Esteve Malet, entre altres llibres, el *De origine, vita et moribus Dante*, o sigui la vida escrita per Boccaccio. Una altra nota ben interessant és la que es troba en un manual de 1458 d'un requeriment fet per Joan de Pisa, argenter, a Joan Alaves (?) i Joan Comes, formenters de Barcelona, els quals li havien promès "que si ell lexava un partit que havia de anar en lo loch de Mora per legir lo Dant al fill del molt egregi comte de Prades e altres bons ensenvaments. . . li donarien obrar or en lo qual guanyaria molt ... e axi mateix que mostrant vos *lo Dant* e altres coses li farien companyia de fills ..." Aquestes promeses no havent estat complertes, Joan de Pisa requereix que li sigui donat l'or i restituïts "los llibres ab los quals vos puga legir si ho volreu, servant

los pactes e promeses”. Res no sabem d'aquest dantista Joan de Pisa, certament foraster, sinó que fou ciutadà de Barcelona i “argenter del senyor rei”, segons altres documents exhومات així mateix per l'autor.— (15 setembre 1921): JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS, “Nota sobre la Concedia del Dant a Catalunya”. S'hi parla de l'antiga versió catalana feta per Andreu Febrer, tot remarcant-ne el gran mèrit.

El Correo Catalán, Barcelona (diari, 17 nov. 1921): “De Jaime Ferrer de Blanes. Fragments de les *Sentencias Catholicas*.” — R. MIQUEL I PLANAS, “Nota sobre un manuscrit dantesch”, o sigui uns comentaris en català sobre el Purgatori, segle xv. — FEDERICO RAHOLA, “Un verso famoso. La avara pobreza de Catalunya.” Trad. d'un treball ja conegut publicat en català l'any 1913 a la *Il·lustració Catalana*.

Estudios Franciscanos, Sarrià-Barcelona (oct.-des. 1921): RAMON D'ALÒS, “Nota sobre un manuscrit dantesc.” Fèiem notar que el ms. descrit per R. Miquel i Planas en *El Correo Catalán* (vegeu més amunt) no és sinó una versió catalana del comentari de Cristoforo Landino.

Quaderns d'Estudi, Barcelona (des. 1921): RAMON D'ALÒS, “Fra Joan Pasqual comentarista del Dant”. La seva obra *Tractat de les penes particulars de l'Infern* (devers 1436), de la qual hi donàvem unes mostres, segueix de prop, i àdhuc copia, l'Infern dantesc i el comentari de Pere Alighieri.

La Revista, Barcelona (1 gener 1921) : RAMON D'ALÒS, “De la primitiva traducció catalana de la *Divina Commedia*”, o sigui la d'Andreu Febrer. Publicació del cant V del Purgatori amb l'ortografia uniformada i puntuat. — L. NICOLAU D'OLWER, L’“Avara Povertà”. Contrastant l'opinió de Frederic Rahola, qui en el famós vers del Paradís VIII, 77, havia volgut trobar-hi una al·lusió a Frederic III de Sicília, desertor de la causa gibel·lina, En Nicolau d'Olwer creu que el sentit és que al rei Robert de Nàpols, molt avariós, li caldrien oficials que no en fossin: ja n'hi havia prou amb la seva avarícia (ben contrària a la lliberalitat del seu pare Carles II), ans bé li calia fugir també la dels catalans (dels quals n'hi havia al seu servei) si havia d'evitar que Nàpols seguís l'exemple del Palerm de les Vespres Sicilianes. “*L'avara povertà di Catalogna*, però, està dit d'una manera que tot i al·ludir personatges concrets, sembla que visi sencer el nostre poble”. Ve a ésser la opinió seguida més correntment, però ens sembla que la veritable explicació de la intenció del Dant, tan propens a estigmes semblants o pitjors, no la podem encara donar.

La Veu de Catalunya, Barcelona (14 set. 1921). F. SOLDEVILA, “Pere II en el Purgatori Dantesc. Comentari al Purgatori VII, 112-7”. “La història no ha compartit el

parer del Florentí respecte els fills de Pere II, i Jaume II i Frederic són, l'un per a Catalunya, l'altre per a Sicília, dos sobirans excelsos de bona memòria per a llurs pobles. En canvi, la història, la llegenda i la literatura s'apleguen per sostenir i enlairar el vers immortal que enclou l'elogi suprem de Pere el Gran.”

La nostra Biblioteca de Catalunya s'associà a l'homenatge universal a l'altíssim poeta florentí amb la següent publicació, feta a despeses de la insigne «Fundació Concepció Rabell i Civils, Vídua Romaguera:

JAUME FERRER DE BLANES, *Sentencias catholicas del Diví, Poeta Dant florentí*. Barcelona, Amorós, 1545. — Edició facsímil de Barcelona, 1922.

Aquesta edició facsímil ha posat en circulació una obra interessant en primer lloc, si no per la seva presentació tipogràfica, per la raresa bibliogràfica: l'únic exemplar complet conegut avui és el que es guarda en la mateixa Biblioteca i n'existeix un altre d'incomplet en la Universitària de Barcelona. En segon lloc, aquest llibret es pot dir que és l'única font d'informació que tenim, pel moment, sobre el seu autor Jaume Ferrer “mercader natural de la parrochia de Vidreres del bisbat de Gerona e domiciliat en la vila de Blanes”, viatger il·lustre, entès cosmògraf, devot dantista, etc. Diu d'ell Rafael Ferrer Coll, a qui devem l'edició cinc-centista, en el proemi que l'encapçala: “Era home de molt clar y gentil enteniment y subtilíssim ingeni: tenint encara grandíssima practica axí en coses de la mar com de la terra: per haver navegat especialment en les parts de Levant trenta tres anys: E molt sercat e visitat la sanctíssima casa e terra santa de Ierusalem: e la mes part de Egipte: Alcayre: Domas: Alxiu: Venecia: e moltes altres parts e provincies del mon: e axí en servey dels Reys Catholichs de Hespànya don Ferrando y dona Ysabel: y del Rey don Alfonso de Napols: y de son fill don Alfonso Rey de Cypre: com en las letras dels mateixos Reys encara se mostra e altrament: porque ere molt gran Cosmograf y mirablement pratich en la mar: y experimentat de moltes y grans coses segons en la mateixa obra clarament se demostra: tenia la vida sua ornada de tantes virtuts que de aquelles per mon simple y baix entendre tinc per millor lo callar: per lo que a proces quasi infinit del seu tant virtuos viure se poria recitar . E per haver ell mateix fetes les dites exposicions sobre las mes catholicas sentencias dels tres libres del gran theolech e precelentíssim Poeta Dant...” Les cartes que fan referència al descobriment d'Amèrica han interessat als americanistes; ací hem de remarcar no més l'aspecte del Ferrer de Blancs dantòleg o “dantista”, apel·lació que ell usa en més d'un indret, per exemple quan es refereix al Marquès de Santillana “que fou molt gran dantista”. Notem també que és un dels primers a usar l'epítet de “diví” aplicat al Dant –

almenys aquest és el títol de l'obra tal com ens és arribada – i de poeta “divinal”.

La part dantesca, que és la que ací ens interessa, és la primera i més extensa del volum . En ella tracta de tres coses necessàries a l'home per aconseguir la seva fi, que són — diu — conèixer i amar Déu, conèixer sí mateix i pensar que hem de morir. Respecte la primera, per amor de l'home Déu ha creat el món i totes les coses i l'ha redimit de la culpa. Això i la declaració de l'“orde y magisteri ab lo qual nostre Senyor Deu ha creats lo cel y tot lo mon”, dels quatre elements i de llurs efectes, de les pedres precioses (d'aquest punt tracta amb certa detenció, la qual cosa li ha valgut la fama d'entès lapidari), etc., constitueix l'objecte principal de les *Sentències*, amb freqüents referències a passatges de la *Divina Comèdia*. En total copia diverses tercines d'ací i d'allà (a la ratlla de 300 versos) més freqüentment del Paradís i sense ordre respecte l'original.

El cas de Ferrer de Blanes com dantista encaixa perfectament dintre de la tradició catalana. Com altres escriptors nostres, cercava en la D. C. no tan les valors poètiques com la regla de vida, la doctrina moral. El gran florentí és per ell, sobretot, el “nostre preceptor Dant”, “nostre doctor”, “catolich cristià y gran philosoph y excellent theolech”. L'obra en sí té poca originalitat. Es probable que tingués al davant el Poema acompanyat d'algun dels vells comentaris que no foren desconeguts a casa nostra. A ells fa referència quan diu que els qui «mes extensament volran oyr y entendre» alguns dels passatges més profons adduïts i llur sentència, “ligen los coment dels doctors qu'ls han exposats”. No fora cosa difícil de comprovar.

Res no podem dir del temps de composició del tractat de les *Sentències*, sinó que és posterior a la data de 1476 que s'hi troba citada en referir una estada de l'autor a Nàpols i anterior a 1545, quan Rafael Ferrer Coll donava a l'estampa l'original que havia trobat a la mort de Ferrer de Blanes «escrit de sa ma entre sos libres y en lo loch mes retret de son estudi».

Durant aquest temps s'ha publicat la següent obra que citem també per la part que es refereix a la història del dantisme a Catalunya:

ARTURO FARINELLI, *Dante in Stagna, Francia, Inghilterra, Germania (Dante e Goethe)*. Torino, Fratelli Bocca, 1922, IX+507 pp.

Recull, posat al dia, d' una sèrie de treballs dispersos publicats en diferents llocs i dates. Un interès especial per a nosaltres té la part que el preclar autor destina a «*Dante*

in Ispagna nell'Età Media i que reproduceix, amb esmenes i afegidures, els seus coneguts *Appunti* sobre el tema, publicats per primera vegada en 1905. En reprendre aquest treball importantíssim, té per a nosaltres, paraules gentils: “*ho voluto pur comprendere in due capitoli, lo studio di Dante nella Catalogna, che, per amore dei Catalani, a me sempre avvinti al cuore, avrei forse dovuto disgiungere*”. Cert és que les línies generals de la fortuna del Dant en terres catalanes resten immutables, tals com foren traçades per l'eminent autor, en els *Appunti*, la qual cosa ens estalvia de parlar-ne amb detalls; així i tot, el Prof. Farinelli amb la seva activitat verament meravellosa ha tingut en compte els resultats de les darreres aportacions de l'erudició catalana i d'altres llocs, fins el moment de la publicació del seu llibre. No farà estrany, doncs, de trobar-hi a mancar algunes curioses notes, mss. de la *Divina Comèdia* a Catalunya, fra Pasqual comentarista del Dant, etc., que han estat donades a conèixer en treballs publicats ací en ocasió del VIe Centenari dantesco. Hom hi hauria pogut, en canvi, afegir encara algunes imitacions i reminiscències dantesques, com per exemple en Felip de Malla (figura encara poc estudiada), com també notícies de mss. i de comentaris dantescos que apareixen en alguns dels nostres inventaris ja publicats, certament no totes a l'abast de l'autor. Es de doldre que l'eminent hispanista en parlar de la *Comèdia de la glòria d'amor* de fra Rocabertí, no l'hagi pogut citar segons la darrera edició, la de H. C. Heaton (New York, 1916), i que en parlar de Bernat Metge continui dient-li descendent dels Medici d'Itàlia, prenent peu de la llatinització del seu cognom.

Estem convençuts que en la història de la fortuna del Dant a Catalunya ens podem trobar encara amb sorpreses, a mesura que els textos medievals catalans es vagin publicant. Entretant, el que en sabem ho devem en bona part al Sr. Farinelli: el seu treball en aquest sentit no ha estat encara superat. »

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)
MATÈRIA Literatura – Dante Alighieri]
GÈNERE Periodístic: reportatge

[1933]

VERA FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, Francisco, *La cultura española medieval. Datos bio-bibliográficos para su historia* (2 volums), Madrid: Victoriano Suárez 1933-1934.

[volum1,
página 196]

« La obra citada está inédita, pues cuando la iba a imprimir Rafael Ferrer Coll, por mandato de Jaime Ferrer de Blanes, partió inopinadamente para Sicilia, y ya no se ha vuelto a pensar en ello. »

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Cultura
 Civilització medieval
 Espanyols]

GÈNERE Text no literari: bibliografia

[1934]

ROVIRA I VIRGILI, Antoni, «Els catalans i les ciències nàutiques», *Història nacional de Catalunya*, Barcelona: Edicions Pàtria 1934. Volum 7, capítol 4, part 4, pàgines 147 a 150.

« Els catalans i les ciències nàutiques

Hem parlat ja en capítols anteriors dels progressos de la geografia, la cartografia i la nàutica a Catalunya en els segles XIII i XIV. Aquestes ciències tingueren a la nostra terra, en els temps medievals, una esplèndida florida.

En les obres de Ramon Llull, els passatges de vàlua geogràfica i nàutica són nombrosos. Un passatge del *Blanquerna*, per exemple, dóna per primera vegada notícies de l'interior del Sudan. Al costat de teories equivocades i fantàstiques, apareixen en els escrits del gran polígraf mallorquí nombroses dades que revelen una notabilíssima i sorprenent coneixença de les ciències físiques i naturals.

Del centenar de mapes nàutics anteriors a l'any 1500, la quarta part són catalans. L'atlas de Carles V, obra del jueu mallorquí Abraham Cresques, representa segons Nordenskjöld, el nivell màxim dels coneixements geogràfics a l'Edat mitjana; Hamy el considera com el prototipus de mapa de l'Europa septentrional tal com es van mantenir pels geògrafs durant dos segles, i Pullé afirma que, pel que toca a l'Índia i l'Extrem Orient, és el més perfecte abans de l'arribada dels portuguesos.

Ja sabem que el fill d'Abraham Cresques, Jafuda Cresques o Crésques el jove, cristianitzat amb el nom de Jaume Ribes, fou aquell "mestre Jaume" cridat a Portugal per Enric el Navegant, i que ensenyà els oficials de la marina portuguesa.

El mapa del català de Mallorca Macià de Viladesters (any 1413) senyala per primera vegada el riu de la Gàmbia. La carta geogràfica d'un altre mallorquí, Guillem de Vallseca (any 1430) (que avui és a la Biblioteca de Catalunya) fou utilitzada per Amerigo Vespuccio en els seus viatges, i porta al dors la següent indicació: "Questa ampia pelle di Geografia fu pagata da Amerigo Vespucci CXXX ducati de oro di marco". Macià de Viladesters i Guillem de Vallseca eren, com Jaume Ribes, jueus conversos.

Segons una versió acollida per alguns autors, el cosmògraf català Jaume Ferrer (natural de Vidreres, i originari i habitant de Blanes) fou partidari de Cristòfor Colom en les controvèrsies que el projecte d'aquest suscità, i àdhuc féu indicacions sobre el millor rumb per als seus viatges. Rafael Ferrer i Coll, que en el segle XVI edità uns treballs de Jaume Ferrer, diu que aquest "era gran cosmògraph y mirabilment pràctich en la mar", i que navegà trenta-tres

anys per Llevant. En veritat no consta la seva intervenció en les juntes consultives que examinaren els plans de Colom: però és versemblant que hi intervingués, o que li fos demanat el seu parer. L'any 1493, en efecte, trobem Jaume Ferrer en relació amb personatges de la cort de Ferran II a propòsit de qüestions geogràfiques i nàutiques. El cardenal espanyol Pedro González de Mendoza, trobant-se a Barcelona amb els Reis Catòlics, escriví a Ferrer, el dia 26 d'agost de 1493: "*Jayme Ferrer, especial amigo: Nós querriamos hablar con Vós algunas cosas que cumplen: por ende rogamos que vista esta letra nuestra partais y vengaís aquí a Barcelona, y traed con Vós el Mapa mundi y otros instrumentos si teneis tocantes a cosmografía*". Diu Elies Serra i Ràfols que possiblement Colom era també aleshores a Barcelona. Consta que l'any 1494 fou demanat parer a Ferrer sobre la línia de demarcació de les zones d'influència respectives de Castella i Portugal. Les butlles del papa Alexandre VI, dels dies 2 i 4 de maig de 1494, atorgades a petició de Ferran, fixaven la línia de separació a 100 llegües a l'oest de les illes dos Açores; el rei de Portugal devia mostrar-se disconforme amb una tal demarcació, i les negociacions prosseguiren fins arribar al tractat de Tordesilles entre els Reis Catòlics i Joan II de Portugal (7 de juny de 1494), en el qual tractat fou convingut que la línia passaria a 370 llegües a l'oest de les illes del Cap Verd i que seria determinada sobre el lloc mateix, dins els deu mesos següents, per naus dels monarques contractants. Aquesta operació era molt difícil d'executar amb els mitjans d'aleshores, i hom requerí el concurs de Ferrer i d'altres catalans. Al 15 d'agost de 1494, Ferran s'adreçà al lloctinent de Catalunya, Joan de Lanuça, dient-li que sobre l'al·ludida divisòria convenia fer informació de persones expertes, i creient ell que "*en ese Principado se ballarán marineros, cosmógrafos y strólogos que en ello se entenderán*", li mana que ho consulti a les persones del Principat "*de la dicha sciencia más experta*", les quals hauran de donar llur parer per escrit, a fi que poguessin servir-se'n les persones que havien d'ésser trameses per resoldre l'afer. Lanuça, ultra les gestions directes que pogués realitzar, va adreçar-se als consellers de Barcelona, als quals trameté còpia de la lletra reial i del memorial que hi anava adjunt, i els demanà que li indiquessin persones enteses. Els conselleres indicaren mossèn Jordi Sanç, canonge de Barcelona, mestre Gererx de Sardenya, mestre Maior "e altres homes de sciencia", mestre Casaldòvol i altres metges, a tots els quals comunicaren el memorial; també indiquen el bisbe de Xafalló (Cefalú, a Sicília).

Jaume Ferrer donà el seu vot i parer; escriví als reis el dia 21 de gener de 1495 i els trameté adjunt un mapa on explica quina ha d'ésser al seu entenent la línia divisòria. Fa constar que Joan de Lanuça havia sol·licitat la seva opinió, i que ell trigà a donar-la per haver estat malalt. Els reis, en la lletra de contesta del dia 28 de febrer de 1495, li

donen les gràcies i el criden a la cort per a llur servei. No se sap si el "vot i parer" que es publica a les *Sentències* fou redactat per Ferrer a Barcelona o bé trobant-se ja a la cort reial, on va romandre alguns mesos.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Història – Catalunya]

GÈNERE Històric: monografia

[1934]

SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Història de Catalunya* (3 volums),
Barcelona: Editorial Alpha 1934-1935.

[volum 1,
pàgina 867]

« Així, Catalunya, sense monarques propis que, fidels a les tendències dels prínceps de la dinastia catalana, haguessin pogut interessar-se en les grans descobertes i procurar-hi un lloc per a llur pàtria; amb la seva puixança marítima minvada, amb la seva postergació per part del seu sobirà, encara oferia a les grans empreses que eixamplaven el món, el fruit d'un esforç secular, que arrencava de Ramon Llull. I encara la ciència catalana era tan preada que, quan es tracta d'establir la línia de demarcació entre les terres portugueses i espanyoles d'Amèrica, Ferran el Catòlic s'adreça a un cosmògraf català, Jaume Ferrer de Blanes, i la línia és establerta seguint les seves sàvies indicacions.»

[Biblioteca de Montserrat / Universitat Ramon Llull

MATÈRIA Catalonia – Història]

GÈNERE Històric: crònica

[1940]

POCH I NOGUER, Josep, *Cristóbal Colón*, Madrid: Editorial Juventud 1940.

[pàgina 79]

« ... escribió también por aquellas fechas una carta a su hermano Giacomo Trotti, agente del duque de Ferrara en la corte milanesa, participándole que un individuo llamado Collomba había hallado oro y grandes riquezas en la otra parte del mar. Trotti transmitió la noticia a su señor y añadió por su cuenta que el tal Collomba – traducción italiana de Paloma– era español.

Mosén Jaime Ferrer de Blanes, natural de Vidreres, eminente cosmógrafo y lapidario asesor de los Reyes Católicos en el litigio que los mismos tuvieron con la corona portuguesa a propósito de los descubrimientos en el Mar Océano, escribió una carta a Colón felicitándole por su primer viaje, ... »

[pàgina 97]

« ... Está seguro de que cuanto más avance en dirección a la línea ecuatorial, más cerca estará del país del oro. Jaime Ferrer de Blanes, en una conocida carta, haciéndose eco de la opinión del vulgo y ... »

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Cristòfor Colom]

GÈNERE Històric: biografia

[1941]

SARGENT, Daniel, *Christopher Columbus*, Milwaukee: The Bruce Publishing Company 1941.

[pàgina 141]

« ... very differing portraits of Columbus. One represented him as a man superior to other men, to whom some as that one was due which we in later times have given to men we call "geniuses" concerning whom a Catalan cosmographer, Mossem Jamme Ferrer, was then saying:

"I believe that Divine Providence has chosen him to be of great mystery and service in his affair, the which I consider to be the dispersion and preparation of what in days to come Divine Providence will show to be for his great glory, and salvation, and for the good of the world."

The other represented him as a scheming foreigner, amorous of gold, but hating Castilians, and cruel and tyrannous in any powers that were given him. This second portrait had been painted with considerable vehemence of color by such men as Bernal Diaz de Pisa, and Don Pedro Margarite, and Father Buil. It showed Columbus just as unbelievably base as the other showed him unbelievably sublime. »

[pàgina 151]

« *Columbus' three ships were taking a more southward course with a definite reason. He had always entertained the prevalent idea that gold abounded where the sun was hottest, near the equator. Cosmographer Ferrer had strengthened him in this opinion. »*

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història - Cristòfor Colom – Segles XV i XVI - Amèrica]

GÈNERE Històric: biografia

[1941]

COMA I SOLEY, Vicenç, *Santa Maria de Blanes: [Palacio de los Vizcondes de Cabrera, Jaime Ferrer de Blanes]*, Barcelona: Balmes 1941.

[pàgines 188]

« ¿Cuándo fueron escritas las Sentencias?

Indudablemente en los últimos años de su vida. Más que un comentario sobre las bellezas literarias es un libro de profunda meditación religiosa, por lo que extraña que, haciendo hincapié en que las piedras preciosas son una manifestación excelsa del poder del Creador, intercale un verdadero tratado de las principales como comentario a unas Sentencias Católicas. »

[Universitat de Barcelona

MATERIA Ferrer de Blanes, Jaume, 1445-1523
Santa Maria de Blanes (Església)
Palau dels Vescomtes de Cabrera (Blanes)
Escriptors
Història]

GÈNERE Històric: monografia

[1942]

MADARIAGA Y ROJO, Salvador de, *Vida del muy magnífico señor don Cristóbal Colón*, Buenos Aires: Editorial Sudamericana 1942.

[página 452]

« Puso la proa al sur con intención de pasar el Ecuador porque, decía, pasada la línea se hallarían más oro y más cosas preciosas. Esta era desde luego la opinión “científica” del día; Mosén Jaume Ferrer, autoridad en cosmografía que los Reyes consultaban con frecuencia en materia naval o científica, le había escrito en 1495 que “la mayor parte de las cosas buenas vienen de región muy caliente, donde los moradores de allí son negros o loros, y por ende, según mi juicio, fasta que vuestra senioria falle la gente tal no fallará abundancia de las dichas cosas [...] »

[Universitat de Barcelona

MATERIA Cristòfor Colom]

GÈNERE Històric: biografia

[1945]

BALLESTEROS BERETTA, Antonio, *Cristóbal Colón y el descubrimiento de América*, Barcelona: Salvat editores 1945.

[página 283]

«CAPÍTULO III
TIERRA FIRME

Jaime Ferrer de Blanes. – Hemos de volver la vista atrás porque así conviene a la comprensión del nuevo viaje colombino.

El Jaime Ferrer de quien tratamos nació en Vidreras, población de la provincia de Gerona, a poca distancia de Blanes. La fecha de su nacimiento pudiera fijarse alrededor del año 1445. Parece que se trasladó muy joven a Nápoles, donde un Juan Ferrer desempeñaba el cargo de tesorero real y un Hipólito Ferrer se había establecido como joyero de los monarcas.»

[página 284]

«Puede afirmarse con grandes probabilidades que Ferrer no fue un autodidacto, porque su título de lapidario exigía para conseguirlo ciertos estudios. Además, sus conocimientos cosmográficos abonan la aseveración y la hipótesis de que hubiera seguido sus estudios en Nápoles, cursando las pertinentes disciplinas matemáticas y astronómicas en la Universidad Panormitana.»

[página 285]

«Al volver a la Península tal vez se estableciera Ferrer en Blanes y se dedicara al comercio, adquiriendo una importante fortuna. Esto acaecería entre los años 1480 y 1488, época en que nada sabemos respecto del cosmógrafo que nos ocupa. En mayo de 1488 visita a la reina Juana. Entra al servicio de la soberana, y como ésta dice en su cédula : “tanto por lo que a Nos cumple cuanto aun por la ilustrísima Infanta»

[página 287]

«el cardenal ha visto el mapamundi de Ferrer. Además, no es aventurado colegir que Mendoza, que en aquel año agasajó y distinguió especialmente a Colón, no fuera el intermediario de la amistad de Ferrer y el descubridor.

Después del tratado de Tordesillas, los Reyes envían al lugarteniente general de Cataluña, don Juan de Lanuza, una carta desde Segovia»

[página 295]

«El cosmógrafo se retira a Blanes, donde permanecerá casi ignorado por espacio de treinta años. Escribirá entonces las Sentencias católicas de Dante, el Tratado de las Piedras Preciosas, la Contemplación del Monte Calvario y el modo de conocer las horas durante la noche. Sus grandes protectores son en esta época los vizcondes de Cabrera y es clavario de los vizcondados de Cabrera y Bas desde el año 1498.»

[Universitat de Barcelona

MATERIA Cristófor Colom
Descobriments geogràfics]

GÈNERE Històric: biografia

[1945]

REY PASTOR, Julio, *La ciencia y la técnica en el descubrimiento de América*, Buenos Aires – Madrid: Espasa Calpe 1945.

[páginas 90 a 94]

« *El problema de las longitudes geográficas*

El problema de la determinación de longitudes geográficas fue uno de los que más preocuparon a los navegantes ibéricos. La cuestión alcanzó máximo interés cuando el tratado de Tordesillas en 1494 fijó como divisoria de las conquistas españolas y portuguesas el meridiano situado a 370 leguas al O. de las islas de Cabo Verde; y encargado al cosmógrafo catalán Jaime Ferrer de trazar esta línea ideal, hubo de ingeniarse para resolverlo, dando para ello dos métodos prácticos.

El primer método consistía en “que partiendo una nave desde las islas de Cabo Verde con rumbo al O $\frac{1}{4}$ NO caminase en esta dirección hasta que la elevación del polo boreal fuese de 18° 20' donde estaría a 74 leguas o 3° 20' al Norte del paralelo de aquellas islas; desde allí navegando al Sur hasta que el polo del Norte se elevase 15° se hallaría justamente en el paralelo que se buscaba y termino de las 370 leguas. Previene la insuficiencia de la carta de navegar para esta demostración, la necesidad de formar para ella un Mapamundi tal como el que presentaba; y la instrucción que se requería de la aritmética, cosmografía y matemáticas, para entenderla y apreciarla”.

El segundo método que propone como menos seguro consistía en “que partiendo de las islas Cabo Verde en dirección al Oeste una nave con veinte marineros escogidos, diez por cada parte, y llevando cada uno privada y reservadamente su derrota de estima, el primero que llegase al punto de las 370 leguas lo dijese a uno de los dos capitanes, que debían ser hombres de conocimientos y de confianza, para que oyendo a los demás y estando conformes tomasen desde allí la derrota al Sur, y cuanto hallasen a mano izquierda hacia la Guinea sería del Rey de Portugal”.

[...]

Para poder valorar en justicia la obra de los nautas ibéricos, daremos algunos datos sugestivos de tiempos más modernos: el barco que conducía al embajador de Luis XIV se extravió cerca de las Azores por no poder determinar la longitud; y a fines del siglo XVII, en pleno 1860, los mapas de Francia ofrecían una curiosa variedad de meridianos de París, que unos hacían pasar por Valence, situada a 2° 23' al O.; otros por Montpellier, que está a 1° 33' al E., y otros por Mirepoix, que sólo difiere en 28' al O. de París. Finalmente recordemos que la Academia de Ciencias de París tuvo que rectificar el mapa de Francia, cuya costa Oeste hubo que retirar cerca de 2° de longitud hacia el E., mermando el dominio del Rey Sol en una zona cuya anchura excedía en muchos puntos de 150 km.

Ante estos datos, posteriores en casi dos siglos a la bula de 1494, nos parecen menos empíricos y más meritorios los dos métodos que Ferrer proponía para trazar la línea de demarcación.»

[pàgines 161 i 162]

« Historiadores ha habido, como el conde de Roselby, que en su afán de ensalzar a Colón, afirma que para examinar sus propuestas, a falta de astrónomos y de hombres de mar, hubo que formar una junta de teólogos, en la que sólo figuraba un “cosmógrafo inédito, el noble joyero de Burgos, Don Jaime Ferrer”.

No falta, por el contrario, algún erudito no español –tal como Enrique de Gandía– que afirma todo lo contrario: “sólo en España se sabía que la tierra tiene diez mil kilómetros más de lo que creía Tolomeo y repetía Colón. Por ello las vacilaciones de los sabios españoles y la seguridad de Colón”.

Hubo, en efecto, un Mosén Jaime Ferrer, cosmógrafo, mineralogista y joyero que “se ejercitó en la navegación más de treinta y años”, el cual intervino en la división del océano entre las coronas de Castilla y Portugal; pero la aseveración de Roselby parece basada en una confusión, pues no hay noticia de que este hombre de actividad múltiple interviniere en las famosas deliberaciones salmantinas; y en todo caso no habría que lamentarlo, pues es el mismo de cuya inteligente intervención en el problema de las longitudes nos hemos ocupado en capítulo anterior. Antes de emitir despectivo juicio el señor Conde, debía haberse puesto a resolver el triángulo esférico, nada fácil, en que el múltiple Ferrer se basó para su método. »

[Universitat de les Illes Balears
MATÈRIA Ciència – Història]
GÈNERE Didàctic: assaig

[1947]

GARCÍA FRANCO, Salvador, *Historia del arte y ciencia de navegar: Desarrollo histórico de "los cuatro términos" de la navegación, Volum 1*, Madrid: Instituto Histórico de Marina 1947.

[página 131]

«Trataremos, finalmente, de la apreciación del grado terrestre hecha por Jaime Ferrer cuando se discutió el lugar del mundo por donde debía pasar la célebre 'raya'»

[página 132]

«Ferrer hace uso de esta evaluación del estadio romano cuando, como ya vimos, Eratóstenes empleó el estadio náutico. Lo explican algunos autores afirmando que tanto portugueses como españoles actuaban en el célebre pleito del meridiano de demarcación falseando la verdad, guiados por impulsos patrióticos, muy disculpables, o coaccionados por los respectivos monarcas »

[página 278]

«Dícese que la reunión no llegó a efectuarse por ocurrir el fallecimiento de don Juan II en octubre de 1495. Pero seguía estudiando el tema en una carta de este año escrita por el cosmógrafo Jaime Ferrer a los Reyes Católicos »

[Universitat de Barcelona

MATERIA Navegació
 Ciència naval
 Història]

GÈNERE Històric: monografia

[1949]

MILLÀS I VALLICROSA, Josep Maria, «El cosmógrafo Jaime Ferrer de Blanes», *Estudios sobre historia de la ciencia española*, Barcelona: CSIC 1949. Páginas 455 a 478.

[páginas 455 a 478]

«CAPÍTULO XVIII

El cosmógrafo Jaime Ferrer de Blanes

Escasas noticias biográficas de Jaime Ferrer. — Su estancia en Italia. — Sus viajes al Oriente Próximo. — Carácter del comentario del autor a la Divina Comedia, de Dante. — Sentimiento religioso del autor. — El conocimiento de la naturaleza, fuente de amor hacia el Creador. — Sus ideas cosmológicas. — Su Exposición del Lapidario. — Otras obras de Jaime Ferrer. — Su fama de cosmógrafo. — Relaciones con los Reyes Católicos y con Colón. — Su Dictamen acerca de la demarcación establecida entre España y Portugal en el Tratado de Tordesillas. — Procedimiento para medición de longitudes. — Carácter de la obra científica de Jaime Ferrer.

En la personalidad científica del cosmógrafo y lapidario Jaime Ferrer de Blanes, tenemos una figura muy representativa de la ciencia natural española, en plena época del Renacimiento y de principios de la Edad Moderna. En él veremos los lazos que esta ciencia guardaba con la más auténtica tradición medieval, en un sentido de progresiva superación, y al mismo tiempo comprobaremos cómo esta formación científica no estaba reñida, en ningún modo, con una arraigadísima piedad, con una visión afectiva del mundo y del hombre según unas pautas medievales, dantescas bien consagradas. En ningún modo encaja Jaime Ferrer, “el español más competente de su época en materia de cosmografía”, en el arquetipo del hombre renacentista, bosquejado por Burkhardt y su escuela —hoy día ya en vías de rectificación—, como tampoco encaja Colón, buen amigo de Jaime Ferrer, y tantos descubridores españoles o portugueses.

De la vida de Jaime Ferrer no sabemos mucho, y aun se ha fantaseado sobradamente sobre ella. Su criado, Rafael Ferrer Coll, que cuidó de la edición de las obras de Jaime Ferrer, nos da algunos datos acerca de su vida. Luego, en el siglo XVII, Monjar, Llampillas, Roig i Jalpí se ocuparon de nuestro autor; en el siglo pasado, Aulestia en sus Noticias históricas dels catalans que intervingueren en lo descobriment d'América; Torres Amat, en sus Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes ; M. F. Fernández de Navarrete, en su Colección de los viajes y descubrimientos que hicieron por mar los Españoles y en su Historia de la náutica y de las matemáticas en España ; últimamente se ocuparon de nuestro autor, aunque algo incidentalmente Ch. de law Roncière y E. Serra Ráfols, pero la información de todos estos autores rebasaba poco la dada por el citado Rafael Ferrer en el prólogo a la edición citada. Solamente el erudito historiador blanense, V. Coma Soley, le ha dedicado últimamente un estudio biográfico con aportaciones documentales verdaderamente interesantes, estudio

que ya ha sido utilizado por el meritísimo americanista profesor A. Ballesteros Beretta, en su Cristóbal Colón y el descubrimiento de América. Con esta base bibliográfica vamos a perfilar la biografía de Jaime Ferrer.

En el prólogo-dedicatoria a la Condesa de Palamós, Hipólita de Liori y de Requesenssss, que su criado Rafael Ferrer Coll puso a las Sententias catholicas, se nos dan algunos datos biográficos sobre Jaime Ferrer : “Perque com era home de molt clar y gentil enteniment y subtilissim ingeni ; tenint encara grandissima practica axi en coses de la mar com de la terra, per hauer nauogat especialment en les parts de Leuant trenta tres anys, e molt sercat e visitat la sanctissima casa e terra sancta de Ierusalem e la mes part de Egipte, Alcayre, Domas, Alxiu, Venecia, e moltes altres parts e provincies del mon, e axi en seruey dels Reys Catholics de Hespanya don Fernando y dona Ysabel, y del Rey don Alfonso de Napolis, y de son fill don Alfonso, Rey de Cypre, com en les letras dels mateixos Reys encara se mostra e altrament, perque ere molt gran Cosmograph y mirablament pratich en la mar, y experimentat de moltes y grans coses segons en la mateixa obra clarament se demostra, tenia la vida sua ornada de tantes virtuts que de aquelles per mon simple y baix entendre tinch per millor lo callar, per lo que a proces quasi infinit del seu tant virtuos viure se poria recitar”.

Al parecer, nació Jaime Ferrer hacia el año 1445, en la población de Vidreras, enclavada en la comarca de La Selva, de la provincia de Gerona, a unos 15 kilómetros de Blanes, población que formaba parte de los dominios de los Vizcondes de Cabrera. Roig y Jalpí nos dice (loc. cit.) que el padre de Jaime Ferrer era de Blanes, y seguramente a esto se debe el gentilicio que se da nuestro autor, amén del hecho de que también residiría buena parte de su vida en la bella ciudad de la costa catalana. Según Coma Soley, Jaime Ferrer debió trasladarse muy joven a Nápoles, y por sus dos oficios –que luego destacaremos en nuestro autor– de lapidario y oficial de la Tesorería real, cabe suponerle vínculos familiares con un Juan Ferrer, tesorero del monarca napolitano Fernando I en 1458, y con Hipólito Ferrer, joyero catalán residente en dicha corte napolitana. En unas notas de los libros de Tesorería de Nápoles, comunicadas al señor Coma Soley (ibíd.), se menciona a un Jaime Ferrer, en los años 1440-44, quien desempeña el cargo de camarero del Rey y otros de condición castrense. ¿Sería éste un ascendiente de nuestro autor, padre o abuelo, cuya esposa, Blanca, fallecida, en 1469, a los ochenta años, fué desde Barcelona a Nápoles, donde murió a los cinco años de su llegada?

El citado Coma Soley, autor de la mejor biografía de Jaime Ferrer, se inclina a creer que nuestro autor abandonó pronto España, porque difícil era, por no decir imposible, hacer los estudios de autores clásicos y de cosmografía y matemáticas en que se distinguió tanto, en el antiguo reino de la Corona de Aragón. En cambio, Nápoles, heredera de la magnificencia de Alfonso V, era sede de ilustres humanistas y aun de filósofos, físicos y astrólogos. En esto, nos permitimos discrepar del señor Coma Soley y dudar de la fuerza

de su argumentación. España, y en particular la Corona de Aragón, era sede de una gran tradición cartográfica y astronómica, amén de que en pleno Renacimiento tampoco se descuidaban los autores clásicos, aunque, como subrayaremos, Jaime Ferrer, más que por los autores clásicos paganos, sentía una rendida devoción por Dante, el altísimo poeta teólogo cristiano.

En todo caso, es cierto que en el año 1466 estaba Jaime Ferrer en Nápoles, al filo de los veinte años, pues así nos lo acredita una partida del Libro de Tesorería de este año, por gastos a su favor, que ninguna relación tienen con el oficio de lapidario. En el año 1467 otra cédula de Tesorería nos lo presenta con el cargo de mayordomo de la condesa Caracciolo, la amante de Fernando I. En el año 1468 aparece de nuevo formando parte del personal de la regia Tesorería de Nápoles, y en 16 de noviembre del año 1469 se le acreditan 12 ducados por su oficio de tesorero de las naves armadas que el rey de Nápoles manda en socorro de Juan II en su lucha contra Barcelona, levantada en armas contra él. En 14 y 24 de mayo del año 1474 se le pagan unas cantidades por los gastos de la boda de Margarita di Marzano, sobrina del Rey napolitano.

Al parecer, desde el año 1476, empieza una vida de Jaime Ferrer mucho más movida y viajera, y que, en busca de piedras preciosas con destino a la Corte napolitana, emprende una serie de viajes por el Próximo Oriente: Egipto, Palestina —ante cuyos Santos Lugares se exaltó el alma piadosísima de Jaime Ferrer— Beirut, Damasco, Rodas, Chipre, Venecia, alternando con visitas a puertos españoles del litoral mediterráneo. Según vimos por el prólogo de Rafael Ferrer, estos viajes marítimos hacia el Levante se prolongaron durante unos treinta y tres años de la vida de nuestro autor, y durante ellos adquirió su gran pericia, tanto en el arte de lapidario como en la Cosmografía y navegación. Por una carta que le envía, desde El Cairo, en 29 de septiembre de 1478, Alfonso, Duque de Calabria, rey titular de Chipre, sabemos que Jaime Ferrer viajaba por aquellos años, con cierta autonomía, a cuenta del rey Fernando de Nápoles, y como Ferrer se disponía a ir a Nápoles a entregar unos despachos al rey, Alfonso aprueba tal viaje, dedicándole afectuosas palabras, y le insta para que vuelva pronto a El Cairo. En 28 de septiembre de 1478 el Duque de Calabria recomienda al patrón de nave Pedro Antic, de Ragusa, para que lleve en su nave y trate bien a nuestro autor, pues todo lo que hiciera en favor suyo lo reputará como hecho a su propia persona. En 21 de agosto, ya de vuelta Jaime Ferrer de su viaje, vuelve a recomendarlo Alfonso, rey de Chipre, a Francisco Pastro [sic], patrón de una carabela. Desde esta fecha hasta 1488 hay una gran laguna en la vida de nuestro autor, y al parecer, abandonaría la corte de Nápoles, donde Fernando I había contraído, en el año 1477, segundas nupcias con Juana de Aragón, hermana del Rey Católico, al servicio de la cual parece que estuvo nuestro autor un primer período de tiempo.

Al parecer, desde que dejó la corte de Nápoles hacia el 1480, se reintegró a su tierra natal, a la población de Blanes, donde probablemente se dedicó al comercio de piedras preciosas, en el que, como buen lapidario, haría pingües beneficios, vendiendo —como dice en su Tratado de las piedras preciosas— en España piedras

preciosas traídas de Levante, o bien vendiendo a buen precio en Italia piedras selectas de España. En el año 1488 visita de nuevo Nápoles, y la reina Doña Juana le convence para que entre de nuevo a su servicio, “tanto por lo que a nos cumple cuanto aun por la ilustrísima infanta nuestra carísima hija según podreis comprender por una patente que havemos hecho despachar”. Y la reina Juana de Nápoles lo quiere tan ligado a su servicio, que “le havemos mandado que deva en todo transferir su casa aqui a esta ciudad y traer su muger”. Según cree, con fundamento, Coma Soley, Jaime Ferrer, no sólo actúa al lado de la reina como lapidario o joyeller, sino como hábil consejero, lleno de fidelidad y experiencia, que sabía corresponder a la confianza en él depositada, como ya se comprobó años antes con las misivas que le confió Alfonso de Calabria para el rey de Nápoles.

En 1488, Jaime Ferrer sale de Nápoles acompañando a Juan de Galiano, embajador cerca de la corte de los Reyes Católicos ; la reina Juana entregó a Ferrer una carta que debía entregar personalmente al almirante de Castilla Fadrique Enríquez de Cabrera ; Ferrer nos explica, en su Tratado de las piedras preciosas, como los dos viajeros visitaron en Génova el célebre catino. En mayo del año siguiente, Juan de Galiano es recibido diversas veces por los Reyes Católicos, entrevistas de las que Zurita nos ha dado un largo trasunto. No eran bien cordiales las relaciones entre las dos cortes. El embajador napolitano regresó a su país, a principios del año 1490, pero, al parecer, no le acompañó Jaime Ferrer, quien quedó en España. En la corte habría entregado la carta al Almirante de Castilla Fadrique Enríquez de Cabrera, y habría entrado en relacion con diferentes palatinos, entre ellos seguramente el Cardenal Pedro de Mendoza, quien, pocos años más tarde, le escribe una interesante carta y le llama “especial amigo”. Seguramente cansado ya Jaime Ferrer de su vida anterior, tan movida y agitada, prefirió retirarse a su [sic] tierra natal, máxime habiendo sido distinguido más tarde con el cargo de Clavario de los vizcondados de Cabrera y Bas, de los que eran titulares el citado Almirante don Fadrique Enríquez de Cabrera y su esposa doña Ana de Cabrera. A su servicio estuvo unos veinticinco años, por lo menos, y de ellos recibió diferentes mercedes.

Durante este lapso de tiempo de vida más descansada en su tierra natal, en buena relación con el Almirante de Castilla y gente de la Corte, Jaime Ferrer se dedicó a dar solaz a su espíritu, cultivando las ciencias que más le atraían : la Cosmografía, el arte de conocer las piedras, al mismo tiempo que se embebía más y más del espíritu religioso y teológico del gran poeta Dante, cuya Divina Comedia llegó a comentar. Sobre su actividad en la ciencia de la Cosmografía, tenemos constancia de la gran fama de que gozaba, por lo cual fué consultado por la corte, según veremos, sobre cuestiones cosmográficas muy espinosas, y, además, era hábil dibujante de mapamundís. Como quiera que todo este aspecto científico de Jaime Ferrer tenemos testimonio fehaciente en diversos documentos que figuran en la citada obra Sentencias catholicas del divi poeta Dant Florentí, vamos a ver el contenido facticio de éstas ; compiladas por su criado

Rafael Ferrer Coll y estampadas en Barcelona, en la imprenta de Carlos Amorós, a 19 de diciembre de 1545.

La obra empieza con unas “Conclusions y auctoritats sumptes de las comedias del preclarissim Poeta divinal y gran Theolech Dant Florentí comentades per diuersos excellents doctors”. El entusiasmo y devoción de Jaime Ferrer pro Dante es absoluto, pero es su doctrina teológica y contemplativa lo que merece la devoción de Ferrer : “ ... en la dita ciutat (Florençia) nasqué Dant, resplendor de la Italica prouincia y cresqué en tanta doctrina y sciencia que lo seu enteniment fou reputat quasi hun templa de diuina sapiencia, y la vida sua ornada de tantes virtuts ... segons clarament se mostre per les obres sues altament testificades per molts doctors dels principals de Italia, los quals ab longa y laboriosa diligentia han comentats los seus mirables tres libres de las suas comedias, obrint y declarant los arcans y ocults senys de aquells cosa en sert mes diuina que humana”. La idea central del expositor es meditar “en los profundos misteris de la diuinal iusticia [sic] administrada en lo infern y en purgatori y en paradís ... ”.

El autor se muestra muy humilde expositor, y suplica que si se encuentra en su comentario algo equivocado o indebido, que se tenga por revocado y no dicho. Es más, no quiere engolfarse en las altas verdades y misterios contemplados por Dante en el libro III del “Paraíso” “porque la insuficientia del meu baix entendre no baste atant, ni a una minima part ... , deixant les altas cosas a la pericia y magisteri dels sus dits doctors per les quals restara la meditacio speculativa de aquellas.” Y acaba su humilde alegato, expresándose en lenguaje de marino : “E per a mi i per los simples ab nostra xica barca prou bastara que en lo poc fons del aygua no perdent la vista de la terra naveguem”.

Para llegar el hombre a la beatitud celeste necesita tres cosas : 1.ª. conocer y amar a Dios, respetándole y obedeciéndole con pura y simple fe, católicamente, según manda la Santa Iglesia ; 2.ª. conocerse a sí mismo y examinar la propia conciencia ; 3.ª. pensar en la muerte y en los novísimos.

La contemplación de las cosas creadas nos hablará del amor del Creador : “com a la sua ineffable presencia y summa bonesa plagué crear totes coses en semps, ut ait Augustinus: Deus incommutabili eternitate viuens creauit omnia simul”.

Nuestro autor va eligiendo y comentando diversos pasajes del poema de Dante relativos a la creación, pecado del primer hombre, redención admirable, la cual exige de nuestra parte una condigna correspondencia, como de ello nos han dado ejemplo los santos. Como quiera que el entendimiento “preceheix la voluntat”, requiérese el más conforme conocimiento de Dios ; de aquí que nuestro deber en esta vida es trabajar para obtener un digno conocimiento de Dios como primera causa de todo lo creado, “contemplant la grandesa,

bonesa y suprema potencia de la sua inmensa deitat, la qual clarament coneixerem per les sues admirables obres ... ”.

El espíritu del Salmista que se refleja en el célebre salmo CII, llamado el “Salmo de la Creación”, “lo gran propheta Dauit en lo salm CII”, informa a nuestro autor y da alas a su afán de saber para adentrarse en los admirables modos del Creador. Por este motivo es altamente conveniente que nosotros, los pecadores que estamos sumergidos en el barro de los negocios temporales, alcemos los ojos de nuestro entendimiento hacia “aquest tan sanct y glorios studi de contemplacio”. Con Dante, nuestro autor contempla los cielos “ornats de tantes belleses” ; consideraremos la esfera octava del firmamento, en el cual están todas las estrellas fijas, dotadas de diversas magnitudes y esencias, y son tantas en número, que exceden a nuestro entendimiento ; el autor admite la influencia astrológica a través de los siete cielos planetarios y de los cuatro elementos, proyectándose en el mundo inferior, en la naturaleza de las plantas y de los animales irracionales, así como en parte corpórea y sensitiva del hombre.

La maravillosa máquina de la creación está patente a nuestros ojos, de modo que nadie, ni el más humilde pastor o labriego, podrá excusarse, en el día del juicio, de haber ignorado los inefables prodigios de la creación, prodigios que reclaman por nuestra parte el amor hacia Dios.

Por encima de la octava esfera está la novena o primer móvil, el cual a motu raptu hace su curso de oriente a occidente en veinticuatro horas, y con su potente revolución y velocidad arrastra la octava esfera, o sea, el firmamento, el zodiaco y todos los círculos planetarios inferiores, todos los cuales reciben la influencia que emana de dicha octava esfera y del zodiaco. El autor se hace eco de esa doctrina corriente en la Filosofía y Cosmología de la época.

*Seguidamente considera las cuatro esferas de los cuatro elementos, empezando por la esfera del fuego, contigua a la de la luna, siguiendo por las esferas del agua, aire y tierra, y considera las influencias y beneficios que llegan al hombre y a las criaturas a través de cada una de dichas esferas. Transcribe y comenta algunos versos de Dante en el canto VII del Paraíso ; nuestro autor considera a la tierra, inmóvil, y fija en el centro del universo, “com clarament se mostra per lo gran Tholomeu en lo seu tractat *De situ orbis* y Johannis de Sacrobusco en lo seu tractat *De la spera*, hon tots aprouan clarissimament los antipodes en la opposita parta [sic] dels emisperis en tal manera que los peus d’aquells qui abiten en lo opposit emisperi de aquest nostre estan ab los peus contra los peus nostres y les naus qui alla nauegan tenan las carenas contra las carenas de las naus qui nauegan en la mar dequest nostre emisperi : per hon es cosa molt certissima y als homens de enteniment molt manifesta que sempre nit y dia lo sol luna y stelas sempre son igualment distants y lony de la circumferencia de la terra y*

de la mar tant quant en lo mig die lo sol es distant y luny a nosaltres”.

De la mano del divino poeta Dante, nuestro Jaime Ferrer considera el modo de la creación divina, y dice que Dios creó la materia prima y la forma pura de los cielos sin ningún intermedio de segundas causas, mientras que los cuerpos compuestos proceden de los cuatro elementos con la virtud o cualidad que Dios puso en ellos ; considera la distinta naturaleza del alma sensitiva en los animales irracionales, la vegetativa en las plantas y el alma racional en el hombre, y combate la opinión de aquellos filósofos que dijeron que el alma racional advenía al hombre per accidens.

Es curioso que a tenor seguido, el autor, siguiendo su vía de contemplación de las grandes obras de Nuestro Señor, en las cuales resplandece su inmenso poder, empieza un a modo de Tratado de lapidario : “ara resta a dir alguna cosa de las pedras preciosas continuant les grans obras de nostre senyor Deu ... ”. Se ve al joyeller, expertísimo, enamorado de las piedras preciosas, las cuales también son un elocuente testimoni de la grandeza y poder de Dios. Por esto Dios ordenó a Moisés que adornara el Arca con piedras preciosas, “a llaor y gloria sua”, y por esto San Juan, en el Apocalipsis, describe la Ciudad de Dios con muro de oro adornado de innumerables piedras preciosas. De modo que este pequeño texto de lapidario no es una obra independiente de Jaime Ferrer, sino una parte, a modo de digresión favorita, de la obra anterior. Empieza con el carbunco oi rubí, “axi anomenat per lo seu ardent color casi fogajant a carbone igne” ; cuando el rubí reúne en grado superlativo las cualidades de color y “seccitat de glassas y sintillas” y es de gran tamaño, se llama carbunco, como el que posee Venecia, en el altar mayor de la Iglesia de San Marcos ; el autor se alarga hablando de las joyas de la Señoría, “on yo he rebuts molts beneficis y honras”. Luego habla de la esmeralda, “maracde”, y dice que “el Sant Grasal del comu de Genoua es vertader y finissim Maracde”. Nos habla de la visita que hizo, acompañando desde Nápoles al embajador del rey de Nápoles, Juan de Galiano, con lo cual pudo contemplar a su placer el admirable plato “santo Catino”, que, según la tradición, sirvió en la Última Cena. Dadas las dimensiones del plato, que mediría cerca de cuatro palmos y medio de la cana de Barcelona, cree Jaime Ferrer que en un principio no sería esmeralda, sino jaspe o calcedonia, y que luego fué cambiado milagrosamente en esmeralda, en atención a su empleo en Última Cena.

El diamante es la tercera piedra preciosa que registra ; distingue los que se encuentran bajo el Cristalino oriental, superiores a otra variedad que se halla en Persia ; encarece la dureza y fortaleza del diamante, al cual no hace mella otra cosa sino él mismo. La experiencia de lapidario de nuestro autor se manifiesta en su explicación del modo de tallar el diamante, y se ve obligado a rectificar a Plinio, el cual, en su Historia Naturalis, dice que el diamante no se puede romper sino con la sangre de un macho cabrío, pues el respeto a la verdad obliga al autor a rectificar al gran hombre de ciencia que, según él, fué Plinio, y debe decir que “la sanch de

tots els cabrons del mon no bastarien en mil anys a fer lo Diamant mes moll del que la natura la fet ... ” *El autor distingue muy bien la dureza del diamante respecto de su fragilidad, pues se rompe al caer o al golpearlo por lo “regurt y return del colp”.*

A continuación habla del balaj y lo diferencia del rubí ; encarece la necesidad de una sólida experiencia para discernir las piedras preciosas, y por esto el buen lapidario joyeller compran en El Cairo y Damasco lo que después vende en Rodas, y lo que compra en Rodas, después lo vende en Venecia, y lo que compra aquí, lo vende después en Roma, Génova y España, mientras que en España compra zafiros y esmeraldas y los vende en Italia, donde se pagan más, si son piezas selectas y buenas. De paso nos habla de ofertas y transacciones en piedras preciosas que él presenció en Nápoles, en el año 1476, lo que nos prueba su gran experiencia y sus relaciones con la corte de Nápoles.

Del topacio solamente quiere decir la referencia del Salmo 132 en su penúltimo verso : “dilexi mandata tua super aurum et topaciom”, en lo cual se manifiesta que el autor bíblico tiene a esta piedra en gran estima ; según el autor, Dios ha puesto en ella una virtud, gracias a la cual los que lleven tal piedra preciosa no tendrán deseos inhonestos y de concupiscencia carnal. Por tal causa el autor sólo ha querido hablar de la virtud o propiedad de esta piedra y no de las otras ; y remite al que quiera saber tales propiedades a la obra de Alberto del Magno, De mirabilibus mundi et de secreto secretorum.

Del zafiro cita las dos clases : los orientales y los que se encuentran en el Pny de Francia, inferiores a los primeros ; de las turquesas cita cuatro clases : las que proceden de Persia, en el confín de la India extra Ganges, en una provincia llamada Bussaquia, las cuales son las mejores y más apreciadas ; las que proceden de la provincia de Aiama, entre Asiria y Armenia ; la tercera clase procede de la Natalia, en Turquía, de un lugar montañoso llamado Calindria, y ya son menos estimadas que las anteriores ; por fin, las de España, de Andalucía, son de poca estima.

La enumeración de las cualidades de las anteriores siete piedras preciosas ya parece bastante al autor para que quede manifiesta la grandeza y poder de Dios que las ha creado ; ello corrobora lo que dijimos antes, que no estábamos en presencia de ningún tratado sustantivo de Lapidario, sino de una digresión del joyeller que era Jaime Ferrer. Además, también conviene notar como nuestro autor no parece creer en las propiedades mágicas o simpáticas que, según los tratadistas de obras De lapidibus, contenían las referidas piedras preciosas ; solamente ha citado la propiedad de la honestidad que confería el topacio, del cual registra un elogio del Salmista. Lo que interesa al autor es procurar el don de contemplación a base de las obras creadas, anticipándose ya en vida mortal a la visión beatífica.

Establecida por el autor, siempre con el apoyo y cita del divino Dante, la altura de la contemplación de las perfecciones en Dios,

encarece en una segunda parte la necesidad de conocerse el hombre a sí mismo, de hacer examen de conciencia y de constatar cuáles han sido sus obras en el pasado y cuáles en el presente ; un pronunciado carácter moral preside estas consideraciones, y aun se remite a los Proverbios del “savi y prudent Caualler digne de reurent memoria” Iñigo López de Mendoza, marqués de Santillana, de quien enaltece el culto rendido en sus obras a Dante. A fin de lograr este adecuado conocimiento de sí mismo, el hombre debe tener presente el origen bajo y material de su cuerpo, “de la mes vil y baixa materia dels elements”, y que, por otra parte, Dios creó al hombre como ser racional a imagen y semejanza suya. Por esto el hombre no ha de poner su apego en las cosas del cuerpo, sujetas a tal cúmulo de calamidades, miserias y enfermedades, que “la scientia dels naturals metges no basta a la uera curacio ni a la plena cognició”. El autor parece desmoralizado por el ejemplo de corrupción y disolución de costumbres que debió contemplar durante su estancia en la corte de Nápoles y en otros sitios, pues se debate contra el mal ejemplo de los que invierten aquella jerarquía de valores, y saca a relucir las graves palabras del Magnificat, en las cuales la Virgen dice “Esurientes impleuit bonis et diuites dimisit inanes”, palabras que son de “orrenda y tremenda consideratio y espant per los superbos, farts y farcits de riquezas temporals de las quals abusen y peruerteixen lo recte fi”.

Por fin, la tercera cosa que el hombre debe hacer para conseguir la vida eterna es pensar a menudo en la muerte y en los novísimos ; apóyase también en Dante, en el cántico XXVII del “Infierno”, y en el providente oficio de Madre que nos hace la Virgen María, a la cual invoca Dante en las inspiradas palabras :

Vergine madre figlia del tuo figlio ...

Jaime Ferrer se hace eco de las palabras del Dante, quién asegura que, gracias a la intercesión de la Virgen pudo barruntar y comprender algo de la incomprensible esencia divina, palabras con que el divino poeta cierra la visión del “Paraíso”. Con ello también el humilde comentarista que es Jaime Ferrer cierra su exposición, la cual mira sobre todo a sacar del divino poema el fruto moral y religioso en orden al último fin del hombre.

La segunda de las obras u opúsculos que figura en la obra recogida y publicada por Rafael Ferrer y Coll es : Meditacio o contemplacio sobre lo santissim loch de Caluari, feta per Mossen Jaume Ferrer, la qual trobi en lo mig de les sues oras, en las quals estan illuminats los misteris de la passio de nostre suprem Deu creador y redemptor. En este opúsculo se patentiza la ardiente piedad de Jaime Ferrer y los sentimientos de su corazón cristiano nacidos en ocasión de su visita al lugar más santo de Tierra Santa, al locus redemptionis nostre ; el autor, con una ternísima moción de afectos, va siguiendo los últimos momentos de la vida del Redentor, inmolado en aquel lugar del Calvario. Es curioso que atestigua una práctica que sin duda debió llamar su atención de cosmógrafo. Como quiera que David había profetizado “Operata est salus in medio terre”, se había creído

por muchos, durante la Edad Media —y al parecer, también Jaime Ferrer lo creía—, que Jerusalén estaba en el medio de la tierra, y por ello dice Ferrer que en medio del templo del Santo Sepulcro colgaba una cuerda con una piedra y que debajo había una inscripción latina : “Hic est locus ubi fuit inuentum caput ade id est medius mundi.” ¡Con los nuevos descubrimientos oceánicos, poco había de durar tal creencia!

En la última parte de la anterior edición de los opúsculos de Jaime Ferrer, el editor reunió unas Letras reales molt notables fetes a mossen Jaume Ferrer, Respostes e Regles per ell ordenades en Cosmographia y en art de Nauegar, documentos que nos serán muy interesantes, porque nos presentan a nuestro autor en su aspecto de cosmógrafo y nos lo sitúan en determinado momento histórico. Es sensible que el editor no reunió dichos documentos por el orden cronológico obligado.

Algunos historiadores como Aulestia han afirmado que Jaime Ferrer influyó con sus consejos, a fin de que los Reyes Católicos concedieran su protección para el magno viaje del descubrimiento de América ; pero no hay prueba alguna de ello. Seguramente su intervención en el asunto remonta de algún tiempo más tarde. Residiendo nuestro autor en Blanes, es muy probable que en abril de 1493, cuando la llegada de Colón a Barcelona, donde se encontraba la Corte, acudiera también allí Jaime Ferrer ; sus buenas relaciones con personajes de la Corte y su ciencia de cosmógrafo le invitarían a ello. En 26 de agosto de 1493, el Cardenal Mendoza, que estaba con la Corte, en Barcelona, escribe a Jaime Ferrer —seguramente en Blanes— la siguiente carta : “Jayme Ferrer, special amigo : nos querriamos fablar con vos algunas cosas que cumplen ; por ende rogamos vos que vista esta letra nuestra partays y vengays aquí a Barcelona, y traed con vos el mapa mundi y otros instrumentos, si tenes, tocantes a cosmografía”.

Esta carta nos evidencia una especial relación de amistad entre el poderoso Cardenal y nuestro cosmógrafo, relación quizá ya nacida a raíz del viaje de Jaime Ferrer acompañando al embajador Juan de Galiano. El Cardenal ya apreciaba la ciencia cosmográfica de Jaime Ferrer, y sabía del mapa mundi y otro instrumentl cosmográfico que tendría. ¿Para qué quería tal mapa mundi el Cardenal Mendoza? Seguramente el ambiente, caldeado de descubrimientos, que supuso la vuelta de Colón, induciría al purpurado a preocuparse de tales problemas ; probablemente Colón y Ferrer se conocieron en Barcelona en tal ocasión, a la vera del insigne consejero de los Reyes Católicos, como era el Cardenal de Toledo. La amistad que más adelante comprobaremos entre Colón y Ferrer probablemente procedería ya de este tiempo.

Pero el descubrimiento de Colón trajo desde un principio fricciones y dificultades con Porgugal ; este país no se avenía a que España le ganara la mano en cuestión de descubrimientos oceánicos, y aunque el Pontífice Alejandro VI procuró armonizar los derechos de los dos países peninsulares promulgando su célebre bula en la que establecía una línea imaginaria que iba de polo a polo a cien leguas de las islas

de Cabo Verde, otorgando a España todo lo que se descubriera al este, Portugal no se resignó, y aun pretendía que dicha línea divisoria no pasara del paralelo de las islas Canarias, con lo cual España quedaría muy menoscabada en su ámbito de descubrimientos. Por fin, en 7 de junio de 1494, el Tratado de Tordesillas llevaba aquella línea divisoria a 370 leguas al oeste de las islas de Cabo Verde.

Pero con esta división el problema no quedaba resuelto, pues no estando aun entonces resuelto el difícil problema de la medición de las longitudes terrestres, ¿cómo se medirían aquellas 370 leguas al oeste de Cabo Verde? Los Reyes Católicos estaban preocupados por ello, y a tal efecto escriben, desde Segovia, en 15 de agosto de 1494, una carta al Lugarteniente general de Cataluña, Juan de Lanuza, en la cual le dicen cómo necesitan personas expertas para hacer tal demarcación, de un modo cierto y verdadero, y sabedores de que en el Principado hay marinos, cosmógrafos y astrónomos, le ordenan se ponga en relación con tales expertos, a los fines dichos y les haga llegar el texto del Memorial o Tratado de Tordesillas. El Lugarteniente Lanuza traslada el ruego a los Consellers de Barcelona, y éstos, en 2 de septiembre, le contestan que cumplimentarán sus deseos, y en 22 del mismo mes le comunican que han entregado copia del Tratado a Mossén Jordi Sanç, Canónigo de Barcelona, y que han convocado a diversos hombres de ciencia, entre ellos un cosmógrafo sardo, Mestre Gererx y diversos médicos. No aparece el nombre de Ferrer. Pero, al parecer, la justa fama de Jaime Ferrer no era ignorada del Lugarteniente, y él mismo se dirigió a nuestro autor instándole su intervención en el asunto, para complacer el deseo de los Reyes Católicos.

Así, en 27 de enero de 1495, Jaime Ferrer escribe a los Reyes Católicos diciéndoles que don Juan de Lanuza, por dos veces, le había mostrado los capítulos acerca de la demarcación que los Reyes Católicos han hecho con el Rey de Portugal, trazando una línea divisoria a 370 leguas al oeste de Cabo Verde ; Jaime Ferrer se excusa de cierta tardanza en contestar, a causa de una indisposición, y les comunica que les envía “una Forma mundi en que podrán ver los dos Emisferios”, el Ártico y el Antártico, el círculo Ecuador, los dos Trópicos de la declinación del sol y los siete climas ; todo está diseñado “según en el tratado de la Spera y en el De situ orbis los Doctores mandan y comparten por grados”. A fin de que en dicho mapamundi quedaran bien patentes las 370 leguas de demarcación al oeste de Cabo Verde, dice Jaime Ferrer “he yo intersecado de Polo a Polo la dicha distancia con líneas coloradas que en el Equinoccio distan XXIII grados, y con ángulos agudos las dichas líneas corresponden a los Polos del Mundo en esta figura y todo el que sera trauesado de líneas amarillas sera el que pertenesce al illustrissimo Rey de Portugal la buelta del Polo Antártico ...”.

Nuestro cosmógrafo envió, pues, a los Reyes Católicos un mapa en el cual se daba la solución gráfica o geométrica de la tan espínosa cuestión de la línea divisoria. Pero hemos de confesar que con sólo el texto de esta carta no queda bien clara la base de la solución del problema. En primer lugar, el cosmógrafo Jaime Ferrer nos dice que las 370 leguas equivalen a 23° de longitud en el ecuador, pero el

hecho es que las 370 leguas se contaban en el paralelo de las islas de Cabo Verde. En segundo lugar, faltándonos el mapa mundi enviado y siendo tan parco el texto de referencia, hay que completar la doctrina con otros documentos posteriores.

Al final de la carta anterior dirigida a los Reyes Católicos se revela la superior índole moral de Jaime Ferrer, pues se ofrece a ir a la Corte “a todas mis costas sin ningún interés y en buena verdad todo lo que en este mundo tengo es mi desseo sea para poder servir a sus Reales Altezas las quales la inmensa Trinidad siempre tenga en su custodia y protección con muy luenga y prosper vida”.

En 28 de febrero de 1495 le responden desde Madrid los Reyes Católicos agradeciéndole su carta y “la escriptura que en ella nos enviastes, la qual nos parece que esta muy buena”, y le ordenan que, “para entender en ello”, esté en Madrid a fin del próximo mes de mayo. Jaime Ferrer cumplimentó la voluntad de los Reyes y se dirigió a Madrid, y acompañó a la Corte en su viaje a Burgos, donde se encontraba en los meses de junio a agosto. Durante este tiempo debería Jaime Ferrer escribir su dictamen acerca de la determinación de la línea divisoria establecida entre los dos reinos de España y Portugal, “en que se demuestra quant ere lo Auctor gran Cosmography y mirablamet practich en la mar”. He aquí como se expresa el autor : Empieza por notar que las islas de Cabo Verde distan del ecuador 15°, y que las 370 leguas contadas al oeste de dichas islas equivalen a 18°, pues cada grado, contado en tal paralelo, equivale a 20 leguas y 5/8 de legua ; por esto es preciso que la línea que va de polo a polo se interseque con el referido paralelo a los 18°, de modo que todo lo que se encontrare dentro de esta línea a mano izquierda “de la vuelta de la Guinea será del rey de Portugal, mientras que la otra parte, “fasta tomar por Oriente la buelta del Cinu Arabico”, será de los Reyes Católicos.

El cosmógrafo de Blanes reconoce que navegando por un mismo paralelo no sufre alteración la elevación del polo, y, por tanto, no hay modo de tener un punto de referencia para el cálculo de la longitud de referencia. Pero la experiencia de nuestro Jaime Ferrer quiere triunfar de este escollo principal en la medición de las longitudes, y da la regla siguiente para medir las 370 leguas por la variación en la altura de “la estrella del Norte”. Propone que la nave que parte de las islas de Cabo Verde deje “el paralelo o línea occidental a mano izquierda y que tome su camino por la quarte [sic] de Poniente la buelta del Maestral”, o sea, que en vez de llevar una dirección oeste, lleve una dirección O.1/4NO., y que la nave ande en esta dirección hasta que el polo del mundo se eleve a 18° y 1/3, y al llegar a esta posición del polo, la nave se encontrará exactamente en la línea divisoria de polo a polo y que pasa por el fin de las 370 leguas ; si entonces la nave toma dirección sud [sic], cuando el polo norte se eleve a 15°, se encontrará en la intersección entre la línea divisoria y las 370 leguas al oeste de Cabo Verde. Añade Jaime Ferrer que para la recta inteligencia de lo expuesto no basta una simple Carta de navegar, y para ello acompaña una “Forma mundi en figura spherica y en dos Emisperios compartida por sus líneas y grados ...”

Para entender tal regla –dice– es menester ser cosmógrafo, aritmético y marinero.

Desde luego, creemos que este método geométrico de medir las 370 leguas al oeste de las islas de Cabo Verde por la variación de la altura del polo norte tomando una dirección que no sea oeste, se basa en la proporción que, según el autor, hay entre la diferencia de leguas que corresponden a 1° de longitud oeste, según se cuente este 1° en el ecuador o bien en paralelos más al norte, en los que, claro está, corresponderán menos cantidad de leguas. Ya vimos como en la latitud de las islas de Cabo Verde, que es de 15°, tendremos que en un paralelo de una latitud superior, por ejemplo de 18° y 1/3, en relación a aquel desplazamiento oeste de 370 leguas corresponderían aún menos grados. Probablemente el autor logró esta correspondencia por tanteo y no por cálculo matemático, valiéndose –como él mismo dice– de una esfera con los círculos de declinación o meridianos y los paralelos, dibujados. De este modo advirtió que el extremo de este arco en el paralelo de las islas de Cabo Verde un rumbo de ángulo 0.1/4NO. Y de este modo quedaba resuelto el problema de cálculo de longitudes que se proponía. Siguiendo luego por la línea meridiana alcanzada, con rumbo sud [sic], al llegar a una altura del polo de 15° –la latitud de Cabo Verde–, nos encontraríamos en el fin de las 370 leguas al oeste de dichas islas, que era lo deseado. O sea, que en el procedimiento preconizado por Jaime Ferrer, hemos de ver un avance de solución del difícil problema de cálculo de longitudes, que aun seguiría acuciando a los cosmógrafos y astrónomos durante dos siglos.

El autor se hace eco de la dificultad concerniente en la falta de unanimidad de los autores antiguos, griegos o árabes, acerca de la equivalencia entre grados y estadios. Sigue la correspondencia entre 1° y 700 estadios adoptada por notables autores antiguos y medievales en contra de los 500 estadios adoptada por Tolomeo.

Aun da otro medio para la solución del problema apetecido, y es un medio del todo empírico y aproximado, y es que por ambas partes, España y Portugal, se elijan diez marineros expertos, y ellos, cada uno en particular y con sigilo, según su práctica empírica, vayan midiendo cada seis horas, el camino hecho por la nave en el rumbo oeste de las islas de Cabo Verde, y que la unanimidad o la mayoría de votos les diga cuando han llegado en su camino a las 370 leguas. Ya reconoce el autor que este medio es incierto “y puede errar porque no tiene fundamento sino de nudo”.

El autor somete su solución del problema a la corrección de los técnicos, especialmente del Almirante de las Indias –Cristóbal Colón–, del cual hace el más cálido elogio, no sólo como “mirablemente práctico” en la cuestión, sino que es “gran teórico”, como sus memorables obras manifiestan, y “creo que la diuina prouidencia le tenía preelecto por su grande misterio y seruicio en este negocio el qual pienso es dispusicion y preparacion del que para delante la misma diuina prouidencia mostrara su gran gloria, salut y bien del mundo”.

A continuación, en el texto editado aparece un pasaje relativo a “la navegación del Almirante de la tierra firme. Tholomeus octavo libro in Situ de orbis dicit, Capítulo V” ; el pasaje se refiere a las medidas de la circunferencia, por el ecuador de la tierra y los trópicos, y su correspondencia en grados, estadios y millas ; se registran las diferencias que separan a Tolomeo y a Estrabón, Alfragano, Ambrosio, Macrobio, Teodosio, Euristenes (?). Se vuelve a repetir que las 370 leguas contadas al oeste de tales islas, de una latitud de 15°, cada grado comprende 20 leguas y 5/8, según los autores dichos, que difieren de Tolomeo. A lo largo de este pequeño texto, Jaime Ferrer alude a una carta del Almirante –Cristóbal Colón– sobre la distancia de Cabo Verde respecto del ecuador ; al parecer, esta carta se ha perdido, y ella tendría relación con las cláusulas del Tratado de Tordesillas, que tanto preocupaban a los Reyes Católicos.

A requerimiento de la Reina Doña Isabel, escribió Ferrer, desde Burgos, en 5 de agosto del propio año 1495, a Colón ; compréndese la importancia que a ojos de la Reina tenía la ciencia cosmográfica de Jaime Ferrer y la conveniencia de estar en íntima relación con Colón. La carta está redactada con el estilo clasicizante propio del Renacimiento, lleno de alusiones a la mitología antigua. Así empieza : “Al muy magnífico y spetable senyor, el senyor Almirante de las Indias. En la gran isla de Cibau. Muy manífico senyor : Saturno, rey de Crete, visto que Italia era en el su tiempo mas noble de situ y Prouincia que de humanos costumbres por redreçar los pueblos de aquella en virtud. dexo su fertil y potente Reyno ... ”. Así va recorriendo las hazañas de Hércules, las de Alejandro, Julio César ; habla de los Apóstoles, enviados por el Redentor a predicar su Evangelio por toda la tierra, y cómo Santo Tomás se dirigió hacia el Oriente, la India ; asimismo Colón –a quien cree llegado también a los confines de la India– está investido por divina voluntad del carácter de “legado en Oriente y en las stremas partes de India superior para que hoyan los siguientes lo que sus antipassados negligieron de la predicacion de Thomas” ; cree que muy pronto Colón llegará al lugar de la India –el Cinus magnus–, donde yace el cuerpo de Santo Tomás, y le ratifica que su misión es como la de un Apóstol o embajador de Dios, para hacer conocer su santo nombre a tierras de paganos. En este punto Jaime Ferrer se permite un dejo de ironía, al contraponer la vida de tantos magnates o Cardenales de Roma a los que “la grauedad y peso de sus grandes mantos y la dolçura de su delicado binir les quita ganas de seguir tal camino”, aunque el Príncipe de los Apóstoles les dió el ejemplo más santo. Y tampoco se olvida de advertir al gran descubridor, que delante de toda la gloria de sus hechos ha de decir con el Salmista : “Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam”.

Al final de la carta dirigida a Colón le habla de su experiencia acerca de los países orientales y de sus productos, pues a tales países creía que iba a llegar Colón. Dícele que en la región ecuatorial se dan las piedras preciosas, las especias, el oro, la droguería ; tal es lo que él pudo constatar en el trato de las gentes de esas regiones que frecuentó durante sus viajes a El Cairo, Damasco y Levante ; según su información, “la mayor parte de las cosas buenas vienen de regiones muy calientes, cuyos moradores son negros o loros”. Así es

que cree que Colón, mientras no llegue a tales regiones, no hallará abundancia de dichas cosas preciosas, “bien que todo esto, vos senyor sabeyis mas durmiendo que yo veylando”, y de ello espera pueda dar Colón buen recaudo a los Reyes Católicos.

Esta bella epístola nos manifiesta a Jaime Ferrer bajo un ángulo algo diferente, con su estilo típicamente renacentista; sin embargo, en el fondo se entrevé al piadoso, espiritualista autor, comentarista del Dante. No sabemos si Colón contestó a esta misiva, pero ella nos prueba las amísimas relaciones que entre ambos autores reinaron. El profesor Ballesteros Beretta cree que quizá nuestra misiva influyó para que Colón en su tercer viaje tomara un rumbo acentuadamente meridional, acercándose más a la línea ecuatorial, tal como le invitaba en su carta nuestro Jaime Ferrer. Como quiera que en el año siguiente, 1496, Colón, de vuelta de su segundo viaje, fué a Burgos, es posible que allí estuviera aún Jaime Ferrer. No sabemos más de estas posibles relaciones. Al parecer, Jaime Ferrer volvió luego a Blanes, pues ya vimos que en el año 1498 fué nombrado clavario de los Vizcondes de Bas y Cabrera. Y en su tierra natal, al servicio de sus señores, quienes diferentes veces le hacen objeto de sus favores y amistad, siguió Ferrer durante los últimos años de su vida. En 4 de marzo de 1523, don Fadrique Enríquez se interesa afectuosamente por el estado de su salud, quizá precaria, dada la edad avanzada de Jaime Ferrer. Nada más de cierto sabemos ya de su vida, pero su fama, según nos testimonia su criado Rafael Ferrer Coll, le acompañó a través de los tiempos y halló eco en los autores posteriores.

Como resumen de nuestro estudio del cosmógrafo y lapidario Jaime Ferrer, séanos permitido abincar en nuestra visión de que Ferrer, como científico, está fuertemente anclado en la Edad Media : el arte de lapidario que ejercía, sus viajes y relaciones con el mundo del Cercano y Medio Oriente, las fuentes de su ciencia cosmográfica, todo le afilia con la tradición científica medieval. Además, su alma altamente contemplativa y piadosa, enamorada del Dante teólogo, corrobora lo dicho anteriormente. Contra el anhelo de gloria personal de que hace alarde el Renacimiento, nuestro autor todo lo refiere, con el salmista, a la gloria de Dios. Las grandes proezas de los descubridores son, en primer lugar, para la propagación del Reino de Dios, y en Colón ve, antes que todo, un apóstol o embajador de Dios. En esto su alma era gemela de la del gran descubridor de América, también fuertemente tocada de piedad y misticismo ; compréndese que la gran Reina Católica procurara ponerlos en buena relación, y que ellos se entendieran y simpatizaran en alto grado.»

[Universitat de Barcelona
MATERIA Història de la ciència]
GÈNERE Històric: biografia

[1951]

FRAMIS (pseudònim), «Mosen Jaime Ferrer», *La Vanguardia Española* 26.377 (29març1951), pàgina 5.

«ME han llamado siempre el interés las famas “menores”. Hay en ellas una secreta, sosegada melancolía. ¿Pudieron ser más y no fueron? ... Pero, en fin de cuentas, ¿para qué ser más? En la tremenda indiferencia por el parecer en la vida, que acaba siempre por acometer al hombre superior, ¿qué importa la fama o el silencio? Las Piérides son olvidadizas; sestean demasiado en su jardín, y, en definitiva, dan lo que quiere el capricho de sus ojos irónicos. Todo es igual. Pero no es igual para el rebuscador. Me ha complacido muchas veces reconstituir las vidas de viejos personajes hispánicos, los muy representativos, no por muy famosos, precisamente, sino por asumir en un día en que la corriente histórica iba allá, todo el sentido de su curso. Un maestro Pérez de Oliva; ¿no es representativo, más que otros nombres más sonados, de todo el humanismo letrado español de los primeros años del XVI? El hispalense Fernández de Ribera, que hizo las más viejas novelas de crítica social y una gran galería de tipos, cuando esto era una intocada originalidad, ¿no importará más que los vates, sus coetáneos, que repetían los eternos endecasílabos italianos y los grandes asuntos de églogas de pastores y pastoras?

Hoy, no sé por qué —existe una especie de azar intelectual: va sembrando los temas; es una fecundidad que se produce sin orden aparente, como la Naturaleza—, hoy he abierto un libro, y en este libro y en la página de la casualidad, he encontrado un nombre, no abultado de resonancias, aunque tampoco desconocido, ni mucho menos, para gente leída: Jaime Ferrer, el de Blanes. No es un escritor, de que solemos tratar los escritores por adherencia del oficio, unos preocupados con los otros; tampoco es un personaje público o político, ni rey, ni duque, ni conquistador de tierras, ni debelador de armadas turquesas, en su siglo de los muchos turcos en el Mediterráneo. Era un fuerte hombre de acción, catalán, de Vidreres, por la comarca de Gerona, luego avecindado en Blanes, esa villa marinera, que tiene un río breve y una costa teñida de azul. Todo e azul en el Mediterráneo, que verifica aquel dicho bugesco: lo hermoso es lo azul. Hombre de acción, pero de acción sin fama. A veces, la fama de una acción — ¿a veces y no siempre? — consiste en su poder de enmendar y curar. Este Jaime Ferrer, nombrado librescamente el Blandense, por ser, si no nacido en Blanes, su solemne vecino — y el nombre viejo de Blanes es el de Blandes — hizo largas navegaciones por el Mediterráneo. Llegaría a Chipre i a Chíos, donde entonces se iba a cargar barricas de vino y a comprar más cercanamente las especias que traían hasta la orilla griega las lejanas caravanas; habría hecho loxodromias y rumbos de línea quebrada al faro de Alejandría y a los bordes de Mesina, en que se erige sobre horizontes de un nácar acelestado — siempre el Mediterráneo azul — la fumarola rosada del volcán. Habría hecho el zig-zag de la cautela para no acercarse demasiado a Argel y sus piratas de cimitarra curva, que hacían el agio de atrapar cristianos, y luego cobrarles el rescate. Era en ese tiempo del que se ha dicho que hasta los peces del Mediterráneo llevaban pintadas en el lomo las cuatro barras de gules del reino de Aragón.

Pero, con ser esto tanto, ¿no hizo más este hombre? No se hubiera transferido a fama pública, siquiera corta, de no haber ejercitado más que “su acción” en el mundo. Parece que para catalogar una fama, es preciso que la acción del famoso gravite sobre la vida y sucesos de los demás. No hay más fama que aquella de que dañaste, me favoreciste o me divertiste. La fama del escritor, por citar una, es la fama del espejo: si tú, lector, no te ves en mí, yo no te intereso. Jaime Ferrer, que por ahí tiene estatua, siquiera estatua adyacente, con su largo balandrán casi doctoral, y su gorro cilíndrico, de doctor también, intercedió en la Historia grande del mundo –que es la hinchada Novela de todos, mientras la novela es la pequeña Historia de cada uno– en la hora decisiva en que pudo o no pudo ser española la primera navegación colombina a Indias. Los Reyes Católicos dudaban acaso de Colón en Santa Fe. ¿Pues no dudaban todos, y los que creían, como Mendoza, Deza y Gutiérrez de Cárdenas, más creían por fé que por razón? El rey don Fernando, que era hombre razonable, quizás a veces demasiado sujeto a razón, escribió a este Ferrer, hundido en su villa, para que diera su dictamen. Jaime Ferrer de Blanes no estuvo nunca en Santa Fe, ni parece que pisara las cámaras reales. Estaba junto a su ventana, abierta al azul mediterráneo –perdón por el constante “motivo-guía” azul, que hay en este artículo –“su azul”, que era una insinuación lustral al optimismo; tenía a un lado su globo terráqueo, que ya los había, aunque de falsa geografía, traídos de Estrasburgo o de Basilea; su gorro tubular abandonado del otro lado; su pluma bien afilada de gallo entre los dedos ... Escribió a los Reyes su docta aprobación: considerado el planeta esférico, el viaje de Colón no sería aventura, mas ventura sería. Era el solo dictamen suficiente que Colón tenía; lo demás era que siempre hubo quienes se aficionan a las quimeras y les gusta verlas volar ...

En esta ocasión, su dictamen llegó a tiempo: adviértase cómo ha influido él en la Historia del mundo. Una segunda vez, su dictamen fué tardío. Ocurrió cuando el tratado de Tordesillas, de 1494, Ferrer escribió su Letra feta als molt catholics Reis de Espanya per mossen Jaume Ferrer ... El meridiano que en Tordesillas lograron corregir los portugueses Rui Sousa y Arias de Almada, en servicio de su rey, adelantaba demasiado a occidente las consentidas navegaciones lusas. ¿Cree el lector que esto es poca cosa? Precisamente por esto es todo el inmenso Brasil de lengua portuguesa, que no de lengua española. Y he aquí cómo un hombre casi oscuro, por escribir pronto o por escribir tarde, puede decidir de esto que se llama altivamente la Historia universal de las naciones.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)
 MATÈRIA Jaume Ferrer de Blanes]
 GÈNERE Periodístic: article d'opinió

[1951]

BALLESTEROS GAIBROIS, Manuel, *Cristóbal Colón*, Madrid: Editora Nacional 1951.

[pàgina 166]

«las restantes seis carabelas que los Reyes le habían concedido. Pero no todas ellas habían de ir por el mismo camino. Las indicaciones de Jaime Ferrer, lapidario de la Reina, sobre los lugares donde mejor se podían producir los metales preciosos le impulsaron a enviar»

[Museu Marítim de Barcelona

MATÈRIA Cristòfor Colom]

GÈNERE Històric: biografia

[1952]

COMA I SOLEY, Vicenç, *Jaime Ferrer de Blanes y el descubrimiento de América; Fray Roig Jalpí, víctima de los errores de unos eruditos y de la indolencia de otros; El cronista Bernat Boades y la filología: fragmentos*, Barcelona: [s.n.] 1952.

[pàgina 60]

«Antes de publicar mi obrita Santa Maria de Blanes reinaba alrededor de la figura de Jaime Ferrer un silencio documental que me había hecho casi dudar de la existencia de tal personaje. Las Sentencias Catholiques, después de todo, no probaban nada, pues hubieran podido constituir un amaño de Rafael Ferrer Coll, sugerido por un afán desmedido de adular a la Condesa de Palamós. El primer documento original y naturalmente de la época, que llegó a mis manos fué un inventario de los bienes de Juan de Cabrera (seguramente un Bastardo), quien residía en San Lorenzo de Masanet. En este inventario constaba que unas joyas de la esposa de Cabrera antedicho, estaban en manos de Jaime Ferrer, clavario de los vizcondes de Bas y de Cabrera por determinado préstamo.»

[Museu Marítim de Barcelona

MATÈRIA Jaume Ferrer
 Bernat Boades
 Cristòfor Colom
 Joan Gaspar Roig Jalpí
 Amèrica
 Descobrimient i exploracions]

GÈNERE Històric: biografia

[1954]

RUIZ I CALONJA, Joan, *Història de la literatura catalana*, Barcelona: Teide
1954.

[pàgina 195]

«Esmentem finalment el cosmògraf mestre JAUME
FERRER DE BLANES, autor, a la fi del segle XV, de les
Sentències catòliques del deví [sic] *poeta Dant*, que transcriu
versos originals amb comentaris catalans, seguits de
meditacions sobre el Calvari.»

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Literatura catalana
 Història]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1955]

SOLDEVILA I ZUBIBURU, Carles, *Figures de Catalunya*, Barcelona: Aedos 1955.

[pàgina 110]

«JAUME FERRER DE BLANES

El gran cosmògraf que contribueix a la fixació de la línia divisòria entre les conquestes espanyoles i les portugueses

Va néixer a Vidreres, prop de Blanes, cap al 1445. Res no sabem en concret de la seva família. Descendia del navegant català del mateix nom que en 1346 arribà a Río de Oro, a la costa occidental d'Àfrica?. Així ho suposa Antoni de Bofarull; però res, al nostre saber, abona aquesta suposició. Segons sembla, de molt jove passà a Nàpols i potser estudià en aquella Universitat i a la de Palerm. L'any 1466 el trobem formant part de la casa del rei Ferrante I de Nàpols, el fill natural d'Alfons el Magnànim. L'any següent apareix com a majordom de la comtessa Caracciolo, amant del Rei. Tres anys més tard torna a Catalunya amb el càrrec de tresorer dels navilis que Ferrante envia en auxili del seu oncle Joan II en la seva lluita contra els catalans revoltats. Retorna a la Cort napolitana on resta fins el 1474. Tot seguit comença la seva intensa vida viatgera, en la qual, si el seu objecte immediat comercial és l'adquisició de pedres precioses, no negligeix pas l'objecte cultural, ans al contrari. El Càire, Damasc, els Llocs Sants, Rodes, Alexandria, Jaffa, Beirut, Venècia, Roma, les costes andaluses, són recorreguts pel singular lapidari i cosmògraf.

Quan va tornar a Catalunya? Hom ha conjeatrat que vers el 1480 i que, fins al 1488, dedicat al comerç, degué créixer la seva fortuna. Aquest any el tornem a trobar al servei de la Cort napolitana, ara al de la segona muller de Ferrante, la reina Joana, filla de Joan II d'Aragó, de la qual era joieller i home de confiança. En tal qualitat realitza diverses missions, alguna d'elles a Castella, on entra en relació amb l'almirall Fadric Enríquez de Cabrera i amb Pere de Mendoza, cardenal d'Espanya. No sembla que arribés a tractar els Reis Catòlics. Sigui com sigui, degué deixar entre els dits magnats la impressió d'un notable home de ciència. Bona prova n'és la lletra que en 1493, després de l'arribada de Colom a Barcelona a la tornada del seu primer viatge, li escriu Mendoza: "*Jayme Ferrer, especial amigo: Nos querriamos fablar con Vos algunas cosas que cumplen: por ende rogamos vos que, vista esta letra nuestra, partáis y vengáis aquí a Barcelona, y traed con Vos el mapamundi y otros instrumentos, si teneis, tocantes a cosmografia*".

Amb l'antecedent d'aquesta carta, donada a conèixer per Elias Serra i Ràfols, no fa estrany que quan, després del Tractat de Tordesillas, calgui fixar la línia de demarcació

entre els dominis portuguesos i els espanyols a les Índies, Jaume Ferrer sigui cridat a la Cort castellana i consultat. “*E porque, para hacer la dicha raya e línea de límite –escrivien els Reis Catòlics al virrei de Catalunya Joan de Lanuza– nos conviniere haber información de personas expertas como aquella se puede hacer cierta y verdadera, y porque creemos que en ese Principado se hallarán marineros, cosmógrafos y astrólogos que en ello se entenderán ...*” El virrei es va adreçar a Ferrer de Blanes. Aquest va escriure una llarga lletra donant la seva opinió als reis, que no trigaren a contestar: “*28 febrero 1495. Jaime Ferrer: Vimos vuestra letra y la escritura que en ella nos enviastes, la cual nos parece que está muy buena*”. I li ordenen que vagi a la Cort, on dóna el dictamen i per indicació de la reina escriu a Colom una lletra plena de digna modèstia davant la magnitud de la figura del descobridor, en la qual trobem frases com aquesta: “*Bien que de todo esto, vos, senior, sabéis más durmiendo que yo veilandó*”.

Seguint els consells de Ferrer s'establí la línia de demarcació, de Nord a Sud, de 370 llegües a l'oest de Cabo Verde. Antoni Ballesteros, referint-se a la carta de Colom, escriu: “Potser ha estat la inspiradora de la nova trajectòria seguida per Colom en el seu tercer viatge”.

Després de la seva estada a la Cort, Jaume Ferrer es retira a Blanes. Allí, protegit pels vescomtes de Cabrera i de Bas, dels quals fou clavari, entretingué els seus lleures escrivint les *Sentències del poeta Dant*, un tractat de les pedres precioses i la «Contemplació del mon Calvari», impreses després de la seva mort pel seu secretari Rafael Ferrer i Coll. Degué morir a una edat avançada, puix que sabem que encara vivia el 1523, llavors que l'Almirall de Castella, Fadric Enríquez de Cabrera»

[Universitat de Barcelona
MATERIA Catalans]

GÈNERE Històric: biografia

[1956]

MILLÀS I VALLICROSA, Josep Maria, «La cultura cosmográfica en la Corona de Aragón durante el reinado de los Reyes Católicos», *Cuadernos de historia Jerónimo Zurita* 4 / 5 (1956), pàgines 82 a 90.

[pàgines 84 – 87]

«el propio lugarteniente Juan de Lanuza debió dirigirse a un celebrado cosmógrafo y viajero, a Jaime Ferrer de Blanes. Como quiera que dedicamos un largo estudio a la figura de este autor, nos permitimos abreviar aquí y destacar cómo Jaime Ferrer, quien estuvo largo tiempo en la Corte de Nápoles al servicio de Fernando I y de su esposa, Doña Juana, y además viajó largamente por los países del Próximo y Medio Oriente, era hombre de preclaras cualidades intelectuales y morales, muy enamorado de la gran poesía del Dante, muy entendido en lapidarios, así como en cuestiones de cosmografía y viajes. Desde el año 1488 residió, según parece, en España, en propincuas relaciones con la familia de los Enríquez de Cabrera y aun con el Cardenal Mendoza. En 26 de agosto de 1493, el Cardenal Mendoza, quien estaba con la Corte en Barcelona, escribe a Jaime Ferrer –seguramente se encontraba en Blanes– la siguiente misiva : “Jayme Ferrer, especial amigo : Nos querriamos fablar con vos algunas cosas que cumplen ; por ende rogamos vos que vista esta letra nuestra partays y vangays aquí a Barcelona y traed vos el mapa mundi y otros instrumentos, si tenes, tocantes a cosmografya”.

Pero seguramente que el propio lugarteniente Juan de Lanuza se había dirigido directamente a Jaime Ferrer para solicitar su concurso en la solución de la consulta hecha por el Rey Católico. Así en 27 de enero de 1495, Jaime Ferrer escribe a los Reyes Católicos diciéndoles que Don Juan de Lanuza, por dos meses, le había mostrado los capítulos acerca de la demarcación que los Reyes Católicos han hecho con el rey de Portugal, trazando una línea divisoria de 370 leguas al O. de Cabo Verde : Jaime Ferrer se excusa de cierta tardanza en contestar, a causa de una indisposición, y les comunica que les envía una Forma mundi, en figura extensa, en que podrán ver “los dos Emisferios, el Artico y el Antártico, el círculo Ecuador, los dos Trópicos de la declinación del sol y los siete climas : todo está diseñado según en el Tratado le Spera y en el De situ Orbis los doctores mandan y comparten por grados”. A fin de que en dicho Mapa mundi quedaran bien patentes las 370 leguas de demarcación al Oeste de Cabo Verde, dice Jaime Ferrer “he yo intersecado de polo a polo la dicha distancia con líneas coloradas que en el equinoccio distan XXIII grados, y con ángulos agudos las dichas líneas corresponden a los polos del mundo en esta figura y todo lo que será atravesado de líneas amarillas será el que pertenece al ilustrísimo Rey de Portugal la buelta del polo Antártico ... ”

Nuestro cosmógrafo, envió, pues, a los Reyes Católicos un mapa en el cual se daba la solución gráfica o geométrica de la tan espínosa cuestión de la línea divisoria. Pero hemos de confesar que con sólo el texto de esta carta no queda bien clara la base de la solución del

problema. En primer lugar, Jaime Ferrer nos dice que las 370 leguas se contaban en el paralelo de Cabo Verde. En segundo lugar, faltándonos el Mapa mundi enviado y siendo tan parco el texto de referencia, hay que completar la doctrina con otros documentos posteriores.

Al final de la carta anterior dirigida a los Reyes Católicos se revela la superior índole moral de Jaime Ferrer, pues se ofrece a ir a la Corte “a todas mis costas sin ningún interés y en buena verdad todo lo que en este mundo tengo es mi deseo sea para poder servir a sus Reales Altezas ...”

En 28 de febrero de 1495 le responden desde Madrid los Reyes Católicos agradeciéndole su carta y “la escritura que en ella nos enviastes, la cual nos parece que está muy buena”, le ordenan que “para entender en ello” esté en Madrid a fines del próximo mes de mayo ... Jaime Ferrer cumplimentó la voluntad de los reyes, se dirigió a Madrid, y acompañó a la Corte en su viaje a Burgos, donde se encontraba en los meses de junio a agosto. Durante este tiempo debería Jaime Ferrer escribir su dictamen acerca de la determinación de la aludida línea divisoria. El autor empieza por notar que las islas de Cabo Verde distan del Ecuador 15° y que las 370 leguas, contadas al Oeste de dichas islas, equivalen a 18°, pues cada grado contado en tal paralelo equivale a 20 leguas y 5/8 de legua ; por esto es preciso que la línea que va de polo a polo se interseque con el referido paralelo a los 18°, para que se ajuste a las condiciones de línea divisoria ajustada.

El cosmógrafo Jaime Ferrer reconoce que, navegando por un mismo paralelo, no sufre alteración la altura del polo y, por tanto, no hay modo de tener un punto de referencia para el cálculo de la longitud de referencia. Pero nuestro cosmógrafo se inventa un medio para lograr de un modo indirecto la medición de la longitud, gracias a la variación de la altura del polo, o sea “de la estrella del Norte”. Propone que la nave que sale de Cabo Verde deje el paralelo a mano izquierda y tome su camino “por la quarta de Poniente, la buelta del Mestral”, o sea que, en vez de llevar rumbo Oeste lleve una dirección Oeste ¼ Noroeste, y cuando, siguiendo tal rumbo, la altura del polo se eleva a 18° y 1/3, la nave se encontrará precisamente en la línea divisoria de polo a polo y que pasa por el fin de las 370 leguas ; si entonces la nave toma la dirección Sur, cuando la altura del polo sólo sea de 15°, entonces se encontrará en la intersección de dicha línea divisoria y del paralelo de las islas de Cabo Verde, a 370 leguas al Oeste de éstas. Añade Jaime Ferrer que para la recta inteligencia de lo expuesto no basta una simple carta de navegar y para ello acompaña una “Forma mundi en figura spérica y en dos Emisferios compartida por sus líneas y grados”, pues para entender tal regla es preciso ser cosmógrafo, aritmético y marinero.

Desde luego que este método se basa en la proporción que, según el autor, hay entre la diferencia de leguas correspondientes a 1° de longitud, según se cuente este grado en el Ecuador, o bien en paralelos más al Norte, en los que, claro está, corresponderá a menos

cantidad de leguas. Ya vimos cómo en el paralelo de Cabo Verde, que es de 15° de latitud, corresponden a cada grado de longitud 20 leguas y 5/8, o sea, que las 370 leguas equivalen a 18°, mientras que en el Ecuador la distancia aumentaba, o sea que correspondían más leguas. De modo que el autor busca esta proporcionalidad entre las leguas correspondientes a un grado de longitud según el paralelo en el que se cuentan, y probablemente obtendría tal correspondencia, más que por cálculo matemático, por tanteo en una esfera con los círculos de declinación y los paralelos. De este modo advertiría que el extremo de este arco, correspondiente a las 370 leguas contadas en el paralelo de 15° de latitud, formaba con el punto de las islas de Cabo Verde un rumbo de ángulo Oeste 1/4 Nortoeste. Y en consecuencia quedaba resuelto el problema del cálculo de longitudes que se proponía. Siguiendo por la línea meridional alcanzada, con rumbo Sur, al llegar a una altura del polo de 15° —la latitud de Cabo Verde—, nos encontraríamos con el final de las 370 leguas al Oeste de dichas islas, que era lo deseado. En este procedimiento, algo aproximado, preconizado por Jaime Ferrer, hemos de ver un avance de solución del difícil problema del cálculo de longitudes, que aun seguiría acuciando a los cosmógrafos y astrónomos durante algunos siglos. El autor se hace eco de la dificultad, efecto de la falta de unanimidad de los autores griegos o bien árabes, acerca de la equivalencia entre grados y estadios. Jaime Ferrer sigue la equivalencia entre 1° y 700 estadios adoptada por notables autores antiguos y medievales, en contra de los 500 estadios adoptada por Tolomeo.

Aun señala Jaime Ferrer otro procedimiento, completamente empírico, para la medición de las 370 leguas, y es dejarlo a la experiencia práctica de la gente del mar: de diez marineros elegidos por España y Portugal, los cuales, en particular y con sigilo, irían midiendo en nudos, cada seis horas, el camino hecho, y la unanimidad o la mayoría de sus pareceres indicaría cuándo se habrían navegado las 370 leguas. El autor reconoce que este método es muy incierto.

Colón y Jaime Ferrer estuvieron en muy amistosas relaciones; se escribieron mutuamente; parece que se debe a la influencia o sugestión de nuestro Ferrer que Colón emprendiera su tercer viaje con rumbo más meridional, acercándose a la línea ecuatorial. Desde luego que eran dos almas muy gemelas, llenas de cierto misticismo medieval, pero cuya ciencia náutica fué merítísima para la época de los descubrimientos.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATERIA Història de la ciència – Geografia – Cartografia – segle XV – Catalunya]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1960]

MILLÀS I VALLICROSA, Josep Maria, *Nuevos estudios sobre historia de la ciencia española*, Barcelona: Institut Lluís Vives de Filosofia 1960. Pàgines 310, 311 i 339.

[pàgina 310]

«Desde luego que este método se basa en la proporción que, según el autor, hay entre la diferencia de leguas correspondientes a 1° de longitud, según se cuente este grado en el Ecuador, o bien en paralelos más al Norte, en los que, claro está, corresponderá a menos cantidad de leguas. Ya vimos cómo en el paralelo de Cabo Verde, que es de 15° de latitud, corresponden a cada grado de longitud 20 leguas y 5/8, o sea, que las 370 leguas equivalen a 18°; mientras que en el Ecuador la distancia aumentaba, o sea que correspondían más leguas. De modo que el autor busca esta proporcionalidad entre las leguas correspondientes a un grado de longitud según el paralelo en el que se cuenten, y probablemente obtendría tal correspondencia, más que por cálculo matemático, por tanteo en una esfera con los círculos de declinación y los paralelos. De este modo advertiría que el extremo de este arco, correspondiente a las 370 leguas contadas en el paralelo de 15° de latitud, formaba con el punto de origen del paralelo de las islas de Cabo Verde un rumbo de ángulo O. 1/4 NO. Y en consecuencia quedaba resuelto el problema del cálculo de longitudes que se proponía. Siguiendo por la línea meridional alcanzada, con rumbo Sur, al llegar a una altura del polo de 15° — la latitud de Cabo Verde—, nos encontraríamos con el final de las 370 leguas al Oeste de dichas islas que era lo deseado. En este procedimiento, algo aproximado, preconizado por Jaime Ferrer, hemos de ver un avance de solución del difícil problema de cálculo de longitudes, que aun seguiría acuciando a los cosmógrafos y astrónomos durante algunos siglos. El autor se hace eco de la dificultad»

[pàgina 311]

«Colón y Jaime Ferrer estuvieron en muy amistosas relaciones; se escribieron mutuamente; parece que se debe a la influencia o sugestión de nuestro Ferrer que Colón emprendiera su tercer viaje con rumbo más meridional, acercándose a la línea ecuatorial.»

[pàgina 339]

«pasaba por el meridiano a 370 leguas al Oeste de las islas de Cabo Verde. Pero, ¿cómo medir esa distancia en longitud de 370 leguas? En nuestros Estudios sobre Historia de la Ciencia Española hemos estudiado la primera tentativa de medición matemática de la longitud terrestre, hecha en tiempo de los Reyes Católicos por el gran cosmógrafo catalán Jaime Ferrer; era un método aproximativo, fundamentado en una base podríamos llamar empírica»

[Universitat de Girona

MATÈRIA Ciència – Filosofia – Història
Cosmologia
Ciència – Espanya – S. V-XV]

GÈNERE Històric: monografia

[1960]

REY PASTOR, Julio; GARCÍA CAMARERO, Ernesto, *La cartografía mallorquina*, Madrid: Departamento de Historia y Filosofía de la Ciencia “Instituto Luis Vives” / Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1960.

[pàgines 84 i 85]

«FERRER DE BLANES, Jaime (1493-1495)

Cosmógrafo muy apreciado por los Reyes Católicos. Por su correspondencia con ellos se conoce el dictamen por él emitido sobre la “Línea de demarcación”.

Dedicado asimismo a los estudios de mineralogía, llegó a ser lapidario del Rey de Sicilia.

1493.– (Perdido.)

– mM. requerido por el Cardenal D. Pedro de Mendoza, a Jaime Ferrer, en estos términos:

/ ... y vengais aquí a Barcelona, y traed con vos el mapa mundi y otros instrumentos si tenéis tocantes a cosmografía. En Barcelona hoy lunes veinte y seis de agosto de noventa y tres./

BIBLIOGRAFIA:

SENTENCIAS ..., 1545, fol. 45.

FERNÁNDEZ NAVARRETE: *Colección de Viajes ...*, II, 1825, Doc. número LXVIII.

FERNÁNDEZ NAVARRETE: *Disertación ...*, 1846, parte tercera, 5.º

HARRISSE: *Bibliotheca ...*, Additions, 1872, n.º 154.

PICATOSTE: *Apuntes ...*, 1891, página 101.

HARRISSE: p. 402 y 717.

1495.– (Perdido.)

–mM. En 1495 Jaime Ferrer de Blanes escribía a los Reyes Católicos una carta, acompañada de “una forma mundi en figura extensa, en que podrán ver los dos hemisferios ártico y antártico, círculo equinoccial, los dos trópicos y los siete climas, etc., para entender el valor de las 370 leguas prefijadas desde las islas de Cabo Verde hacia occidente, por el tratado de 7 de junio de 1494” (NAVARRERE, *Bib. Marítima Española*, II, p. 11).

BIBLIOGRAFIA:

SENTENCIAS ..., 1545.

FERNÁNDEZ NAVARRETE: *Colección de Viajes ...*, II, 1825, Doc. número LXVIII.

FERNÁNDEZ NAVARRETE: *Disertación ...*, 1846, parte tercera, 5.º

FERNÁNDEZ NAVARRETE: *Bibliotheca Marítima ...*, 1851, II, p. 10-13.º

HARRISSE: *Bibliotheca Americana ...*, Additions, 1866, n.º 261.

HARRISSE: *Bibliotheca ...*, Additions, 1872, n.º 152.

MAISONNEUVE: *Catalogue ...*, 1881, n.º 2765.

PICATOSTE: *Apuntes ...*, 1891, página 101.

HARRISSE: p. 405, 473, 717.»

[Instituto Cervantes (Espanya)

MATÈRIA Cartografia – Història – Mallorca]

GÈNERE Text no literari: bibliografia

[1962]

AMADES I GELATS, Joan, «Legendario colombiano (Final)», *Revista del Centre de Lectura de Reus* 120 (1962), pàgines 73 a 75.

«El huevo de Colón

Añade la leyenda que el rey preguntó a Colón como había podido concebir la posibilidad de una nueva tierra, y el navegante le contestó que porque creía que la tierra era esférica. Las explicaciones de Colón no satisficieron al monarca ya que él quiso demostrárselo con la ayuda de una grande pelota, que hizo rodar varias veces ante el rey sacando numerosas deducciones y pruebas de su singular experimento. El poeta Verdaguer en su Oda a Barcelona alude a esta leyenda cuando dice refiriéndose a Barcelona:

“Allí Don Joan d’Àustria ses ancores aferra,
donant-li de Lepanto llorers, i allí Colón
després d’aquell viatge que duplià la terra,
davant dels reis Catòlics, féu rodolar un món.”

A pesar de sus demostraciones por medio de la bola, las palabras del navegante no llegaron a convencer al soberano, quien mandó a buscar al viejo Ferrer de Blanes, muy ducho en geografía y en asuntos de mar para ver si llegaban a ponerse de acuerdo. Efectivamente, Ferrer comprendió y compartió al momento las palabras de Colón y estuvieron plenamente de acuerdo.⁴⁴ El rey llegó a dudar de si los dos lobos de mar soñaban despiertos y quiso someter las razones de Colón al criterio de una magna asamblea de sabios y llamó a juicio a las gentes más talentadas y de más grave criterio.

[...]

⁴⁴Jaume Ferrer de Blanes fué uno de los cosmógrafos principales de su tiempo, autor de varias obras de cosmografía. Contemporáneo de Colón al cual el monarca le encomendó diferentes misiones relacionadas con el descubrimiento de América llegando a ser buen amigo del almirante con el que sostenía correspondencia. Quizás pertenecía a la familia de los Ferrer de Mallorca de la que otro Jaume Ferrer al servicio del rey de Portugal a comienzos del siglo XV y mucho antes del descubrimiento de Colón, fundó y dirigió la primera “Escuela de navegar”. Unos años más tarde otro Jaume Ferrer patrón mallorquín arriesgaba su barca hacia las costas atlánticas africanas hasta entonces desconocidas en busca de las tierras de oro, con lo que descubrió la Costa de oro, el golfo de Guinea y las islas Canarias. En término de Vídreses, cercano a Blanes, subsiste aún la casa solariega de este eminente cosmógrafo llamada Mas d’En Ferrer.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Cristòfor Colom]

GÈNERE Narratiu: llegenda

[1965]

TARÍN I IGLÉSIAS, Josep, «Jaime Ferrer de Blanes, primer catalán comentarista de Dante», *La Vanguardia Española* 30.809 (25juny1965), pàgina 51.

«Jaime Ferrer de Blanes, primer catalán comentarista de Dante

El insigne cosmógrafo dedicó un bello ensayo al poeta florentino

No es nuestra intención hacer una crítica del libro rarísimo, tanto por su número como por su contenido, titulado Sentencias catholiques del diví poeta Dant, pero sí contribuir a sacar del olvido a una de nuestras personalidades más interesantes de principios del Renacimiento. Se nos podría objetar que tal olvido resulta muy relativo, pues que su efigie ocupa el mismo plano que la de Isabel la Católica en el monumento a Cristóbal Colón y que existe una calle con su nombre en la antigua barriada de Gracia, pero todo ello nos parece muy poco comparado con sus méritos literarios, cosmográficos y de experto lapidario. Su humildad, que podemos calificar de desorbitada, envuelve su figura de un halo de misterio.

De su vida muy poca cosa sabíamos y todas las noticias se desprendían del libro rarísimo antes aludido, cribadas por el que fue insigne director de la Real Academia de la Historia, don Martín Fernández Navarrete. Modernamente se han publicado dos excelentes estudios biográficos debidos a la pluma de mi amigo Vicente Coma Soley titulado, el primero, "Jaime Ferrer de Blanes", incluido en el volumen Santa María de Blanes, y el segundo "Jaime Ferrer de Blanes y el descubrimiento de América".

Son dos ensayos efectuados con un tesón admirable y una paciencia de beneditino, investigando especialmente en el Archivo Histórico de Nápoles, ya que tanto en el de Blanes, como en los de Sevilla, Simancas y en el de la Corona de Aragón, los resultados fueron completamente negativos, con todo y reconocer Coma Soley haber encontrado en sus elementos dirigentes, no solamente toda suerte de facilidades, sino también colaboraciones completamente desinteresadas, entre las cuales quiere destacar la de su gran amigo el historiador aragonés don Pedro Longás, que entre otros títulos fue archivero de los duques de Medinaceli. Si en dichos ensayos no aparece el nombre de este eficaz colaborador, se debe a la petición del interesado, por razones de índole privada, que con su fallecimiento han desaparecido por completo.

Unas breves páginas literarias

El espacio que dedica Jaime Ferrer de Blanes al poeta florentino es muy breve y estamos más que convencidos que sus comentarios fueron escritos con vistas al exterior, aunque muy bien hubiera podido ocurrir que dimanaran de un ruego de la reina Juana de Nápoles, hermana de nuestro monarca Fernando el Católico, la cual tenía en gran aprecio al ilustre navegante y lapidario. Su publicación se debe a Rafael Ferrer Coll, clavario que fuen en Blanes de los vizcondes de

Cabrera en el año 1545 y que no ocupó el cargo de amanuense del cosmógrafo, aunque lo afirma el historiador fray Roig Jalpi y lo repitan algunos investigadores modernos. Sobre este particular abundan los confusionismos, en los cuales nosotros evitaremos incurrir.

Aunque no esté probado documentalmente, parece que Jaime Ferrer nació en Vidreras, de padres vinculados a la administración de los vizcondes de Cabrera. Desde muy joven trasladóse a Nápoles, donde uno de sus deudos ocupaba un puesto destacado en el palacio real y otro era joyero. Dos facetas importantes tiene Jaime Ferrer durante su permanencia en la Corte de Nápoles, en el reinado de Fernando I, hijo de Alfonso el Magnánimo: la de funcionario administrador y la de "joyellero", aunque bajo estos dos aspectos es posible que se esconden muchas misiones diplomáticas, pues viaja constantemente a la búsqueda de piedras preciosas por los mares de Levante, visitando Jerusalén, El Cairo, Chipre, las principales ciudades italianas y también las costas andaluzas.

En 1480 se trasladó a Blanes, donde ocupó el cargo de clavario de los vizcondes de Cabrera, y en 1493, a ruego imperativo del cardenal Mendoza, interviene como asesor en la partición del Océano, demostrando una gran admiración por la gesta de Colón. Muchos indicios sugieren que tuvo contacto con el descubridor del Nuevo Mundo antes de su primer viaje, ya que en la segunda fase de su vida, o sea a su vuelta de Italia, demuestra ser el mejor cosmógrafo de su tiempo.

Hoy Jaime Ferrer de Blanes, por ser el primer catalán comentarista de Dante —no traductor—, vuelve a ser noticia. Ya hemos dicho que su estudio es muy breve, pero el espíritu crítico que flota en él, amén de unos datos biográficos, lo convierten en un artículo periodístico, que bien podría publicarse en cualquier revista actual sin el menor matiz anacrónico.

Jaime Ferrer de Blanes, orgullo de la cosmografía patria, fue tan sabio, como humilde, hasta el punto de que las Sentencias catholiques del divi poeta Dant constituyen las únicas páginas literarias de su pluma, que han llegado a nuestras manos. Murió en Blanes, probablemente en 1523, según se desprende de una carta de don Federico Enríquez de Cabrera, vizconde de este título y conde Módice. Por cierto que todavía el condado de Módice lo ostentan los duques de Alba, que con todo y ser de origen siciliano fue otorgado a Bernardino de Cabrera por nuestro rey Martín el Humano.»

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Literatura catalana – Jaume Ferrer de Blanes - Dante Alighieri]

GÈNERE Periodístic: Article d'opinió

[1968]

VALLS I TABERNER, Ferran; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Història de Catalunya. Segon volum*, Barcelona: Editorial Selecta 1968.

[pàgina 89]

«També, quan va tractar-se d'establir la línia de demarcació entre les terres portugueses i espanyoles d'Amèrica, Ferran el Catòlic va adreçar-se al cosmògraf català Jaume Ferrer de Blanes, i la línia fou establerta seguint les seves sàvies indicacions.»

[pàgina 235]

«establerta per les butlles papals, Ferran el Catòlic recorre a la ciència del cosmògraf català Jaume Ferrer de Blanes i la línia és establerta seguint les seves sàvies indicacions (tractat de Tordesillas, 1494). És més: molts autors atribueixen a inspiració de Ferrer de Blanes el rumb austral sota l'equinocci seguit per Colom en el seu tercer viatge.»

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Catalunya – Història]

GÈNERE Històric: crònica

[1969]

DOLÇ, Miquel; REGLÀ, Joan, *Història de Catalunya*, Barcelona: Aedos 1969.
Volum 1, pàgines 485 i 487.

[pàgina 485]

«cosmògraf mestre Jaume Ferrer de Blanes, que ens deixà unes *Sentències catòliques del diví poeta Dant*, a més d'una *Meditació o Contemplació sobre lo santíssim lloc de Calvari*.»

[pàgina 487]

«Dins altres dominis de la ciència, són dignes d'esment les obres matemàtiques de Francesc Sant Climent i de Joan Ventallol; en els astronòmics, el *Llunari* de Bernat de Granollacs; en els geogràfics, l'obra insigne de Jaume Ferrer de Blanes»

[Universitat Rovira i Virgili

MATÈRIA Catalunya - Història]

GÈNERE Històric: crònica

[1969]

VILA, J., «Blanes: Homenaje a la armada española», *La Vanguardia Española* 32.142 (7oct1969), pàgina 34.

«Blanes: Homenaje a la armada española

*Con motivo de la entrega de la bandera de combate al dragaminas
"Tajo"*

[...]

Previa la bendición de la bandera que iba a ofrecerse, efectuada por el párroco de Blanes Rdo. Miguel Ayats, pronunció unas palabras el alcalde de la villa, señor Valls, quien dijo que "la fecha era para Blanes realmente histórica y que el acto constituía una auténtico tributo y homenaje a la Armada". Se refirió después a los hechos y circunstancias históricas que demuestran la solera marinera de la villa, de la cual significó "han salido hombres cuya influencia marítima dentro de la historia española ha sido trascendental, entre ellos Jaime Ferrer de Blanes, eminente cartógrafo, consejero en materia marítima de los Reyes Católicos y uno de los principales personajes que más influyeron en el feliz éxito de Cristóbal Colón en el descubrimiento de América". Hizo alusión a la importancia de Blanes en la construcción naviera»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATERIA Espanya – Exèrcit]

GÈNERE Periodístic: notícia

[1973]

VENTALLÓ, J., «Ahondando en la historia del descubrimiento de América», *La Vanguardia Española* 33.306 (7jul1973), pàgina 41.

«Abondando en la historia del descubrimiento de América

La labor de investigación de Josep Porter

La importancia marinera de Cataluña, Mallorca y Valencia en la época

Nuevos nombres de catalanes que participaron en los viajes de Colom

[...]

A los nombres citados que acompañaron a Colom en su segundo viaje y posiblemente en el tercero o que le ayudaron desde tierra, podemos hoy añadir los siguientes:

Jaume Ferrer de Blanes, amigo de Colom, cosmógrafo de gran fama, hombre de gran cultura, hijo de Vidreres, que había realizado muchos viajes a los países del Mediterráneo oriental en busca de piedras preciosas (experto lapidario que era). Los reyes le habían consultado en distintas ocasiones acerca de los proyectos de Colom, muy especialmente dada su competencia, cuando surgió el conflicto sobre los límites con Portugal.

Joan de Serrallonga, de Igualada. En el Libro I de Testamentos del Hospital de la Santa Cruz, de Barcelona»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATERIA Història – Descoberta d'Amèrica]

GÈNERE Periodístic: Reportatge de circumstàncies

[1974]

ALIGHIERI, Dante; FEBRER, Andreu (traductor); GALLINA, Anna Maria (editora literària, autora de la «Introducció»); *Divina Comèdia, Volum I*, Barcelona: Barcino 1974 – 1988.

[pàgines 15 a 17]

«DIFUSIÓ DE LA *DIVINA COMMEDIA* A CATALUNYA

La *Divina Commedia* fou coneguda a Catalunya i a València a començaments del segle XV, i llavors eren sobretot notaris i cancellers els primers lectors entusiastes d'aquesta obra, que més tard va passar a formar part de les biblioteques dels nobles rics que es delectaven en la lectura dels manuscrits portats d'Itàlia o bé copiats a les terres catalanes, com ho proven el "Purgatori" amb comentaris italians i notes en català, copiat per Bernat Nicolau Blanquer el 1460, i un fragment de l'"Infern", també del segle XV, amb glosses catalanes.

Dels grans trescentistes italians, Dant, Petrarca i Boccaccio, el primer fou el menys traduït al català, ja que només ho fou la *Divina Commedia*, i l'única traducció antiga que coneixem és la de Febrer, acabada el 1429, i solament posterior d'un any a la traducció en prosa castellana d'Enric de Villena i de dotze anys a la llatina de fra Giovanni de Serravalle; són les tres traduccions més antigues del poema dantesc.

Els comentaris i les glosses del poema en llengua catalana també són molt limitats; l'un, original, el *Tractat de les penes particulars d'infern*, de Joan Pasqual (1436), derivat en part del comentari de Pietro Alighieri; l'altre, traduït de l'italià, el *Comento al Purgatorio*, de Cristoforo Landino (darrer del segle XV).

Donen fe de la difusió de la *Divina Commedia* a Catalunya les citacions que en fan diversos autors, sobretot del segle XV. Ferran Valentí, al pròleg de *Paradoxa*, es refereix al poeta italià amb les paraules "aquella gran trompa de vulgar poesia"; Ausiàs March, en una poesia exclama: "O bon amor, a qui mort no triumffa, / segons lo Dant ystòria recompta ... ". Trobem rastres del poema menys explícits, però indubtables, en d'altres obres d'aquest segle: en la *Sort feta en labor de les monges de Valldonzella*, d'Antoni de Vallmanya (1458); en la *Moral consideració contra les persuasions, vicis e forces de amor* de Carroç Pardo de la Casta; en *Lo Somni* de Bernat Metge; en l'anònim *Venturós pelegrí*.

La influència de la *Divina Commedia* és més important en el *Curial e Güelfa*, on trobem, a més de citacions de versos, tot l'elogi de Pere el Gran de Catalunya Aragó, tret evidentment de l'elogi que en fa Dant al cant VII del "Purgatori". *La Glòria de Amor* d'Hug Bernat de Rocafort

és una veritable imitació de l'”Infern”, àdhuc en el metre, que el poeta català simplifica. A finals de segle Jaume Ferrer de Blanes compongüé una recopilació de passatges de la *Divina Commedia* amb el títol de *Sentències catòliques del diví poeta Dant*, en la qual transcriu versos originals del poema, amb comentari català.

Acabada l'Edat Mitjana desapareix a Catalunya l'interès pel poema dantesc, massa relacionat en la seva part superficial, que era l'única que llavors comprenien i aprofitaven amb temps ja llunyans. D'altra banda, la decadència de la llengua catalana reduïa força les manifestacions literàries. Cal arribar a temps més propers per a trobar testimonis d'un renovat interès per la *Divina Commedia* i àdhuc alguna influència en obres literàries, com és ara en la *Selva animada*, de Gabriel Alomar.

Són traduccions modernes del poema les d'Antoni Bulbena Tosell, en prosa –més que un resum és una veritable traducció–; d'Antoni d'Espona, en tercets; de Narcís Verdaguer i Callís, en hendecasil·labs, de la qual només foren publicats l'”Infern” i el “Purgatori; de Llorenç de Balanzó, marquès de Balanzó, en tercets, molt fidel –porta al davant la traducció en prosa–; i, finalment, la de Josep Maria de Sagarra, també en tercets. Aquesta darrera és la millor des del punt de vista artístic, per bé que molt lliure.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATERIA Identitat – Religió– Filosofia – Política – Literatura]

GÈNERE Poètic: cant / Didàctic: assaig

[1974]

LAGUARDA TRÍAS, Rolando A., *El enigma de las latitudes de Colón*, Valladolid: Casa Museo de Colón, Seminario de Historia de América de la Universidad de Valladolid 1974.

[pàgines 47 a 50]

«LA LATITUD COLOMBINA EN CABO VERDE
SEGÚN EL ASTRÓNOMO JAIME FERRER DE
BLANES

EN dictamen que el astrónomo Jaime Ferrer de Blanes escribió a los Reyes Católicos el año de 1495 repite varias veces que la latitud de las islas de Cabo Verde es de 15°, lo cual es exacto, puesto que la de Santiago es de 14° 53' 40", según la Connaissance des Temps para 1907.

En dicho escrito, Ferrer asegura que "el Almirante dice en su carta que el Cabo Verde dista del equinoccio nueve grados y un cuarto; según Ptolomeo, veo, es su cuenta, dando quince leguas y dos tercios por grado; pero yo hallo, según los otros doctores, que distan las dichas islas del equinoccio ...".

Examinaremos sucesivamente las tres proposiciones que contiene el pasaje transcrito. Según la primera de ellas, Colón asignaba la latitud de 9° 15' a las islas del Cabo Verde. El hecho de que la latitud colombina sea menor que la real indica que Colón adoptó como punto inicial del arco meridiano, al utilizar el procedimiento de estima, la ciudad de Lisboa.

El cálculo del módulo arroja como resultado 16,13, valor muy aproximado al módulo tolemaico (15,66); esto parece dar la razón a Ferrer en su segunda afirmación.

Si se repara en el cálculo del módulo correspondiente a la latitud de Puerto Mares (Puerto Gibara) el resultado fue de 16,15, que sólo difiere de éste del Cabo Verde en dos centésimas, tal coincidencia obliga a sospechar que el Almirante, pese a las preferencias manifestadas en las apostillas por el módulo de Alfragano, utilizaba en realidad el de Ptolomeo.

Otras consideraciones nos llevan a la misma conclusión. El arco real de meridiano entre Lisboa (39°) y Cabo Verde (15°) es de 24°, que corresponden a 480 leguas. Pues bien, el cociente de dividir 480 por 15,66 es 30° 40' que, restado de la latitud de 40° (que el almanaque latinoarábigo de Tortosa y, verosíblemente, Ferrer atribuían a Lisboa), da como resultado 9° 20' valor casi coincidente con la latitud atribuida a Colón.

La tercera proposición se refiere a la latitud que Ferrer halló para las islas del Cabo Verde; lamentablemente, el texto impreso del dictamen (único que conocemos) no indica cuál era ese valor. Sin embargo, el escrito de Ferrer contiene los datos necesarios para determinarlo.

En efecto, Ferrer, en el penúltimo párrafo de su dictamen, consigna que, según Ptolomeo, un grado en el Ecuador comprende $15 \frac{2}{3}$ leguas, un grado en los trópicos comprende $14 \frac{1}{3}$ leguas; y un grado en el paralelo del Cabo Verde comprende $14 \frac{2}{3}$ leguas. De acuerdo a lo expresado, el paralelo del Cabo Verde se encuentra situado entre el Ecuador y el Trópico y más cerca de éste que del primero. El cálculo muestra que está a $19^{\circ} 15'$.

Se comprende ahora que los editores del dictamen suprimiesen este número por creer que se trataba de una errata.

Corresponde que examinemos cuál es el significado de uno y otro valor. En suma, ¿por qué Colón atribuía a las islas de Cabo Verde la latitud de $9^{\circ} 15'$ y Ferrer, en cambio, le adjudicaba la de $19^{\circ} 15'$?

Ya hemos visto que la latitud de $9^{\circ} 15'$ corresponde a la aplicación del procedimiento de estima, cuando se toma como punto inicial del arco de meridiano la latitud de la ciudad de Lisboa.

En cuanto a la latitud de $19^{\circ} 15'$, resulta del mismo procedimiento de estima cuando el Ecuador sirve de punto de partida en el cómputo de las distancias meridianas. En efecto, para un arco de 15° la distancia meridiana expresada en leguas es 300 y este número, dividido por el módulo tolemaico de 15,66, da como resultado $19^{\circ} 9'$, que (con prescindencia de $6'$), es la latitud de Cabo Verde hallado por Jaime Ferrer.

Frente a estas latitudes discrepantes parece justificado el epíteto de “cosmógrafo chapucero” que le otorgó a Jaime Ferrer el historiador Samuel Eliot Morison. Pero no incurramos en la misma ligereza, ya que Ferrer no es el responsable de los defectos de un método usado entonces por todos. Acaso podría reprochársele su falta de sentido crítico, pero tampoco merece tal censura porque gracias a él nos hemos enterado del principal inconveniente del método de ballar latitudes por el método de estima: la existencia de dos latitudes para cada lugar, según el punto inicial que se adopte.

Ignoramos si Ferrer, al escoger el Ecuador como base de partida (ya utilizado por Colón en 1492 al determinar la latitud de Puerto Mares o Puerto Gibara), se limitó a imitar el procedimiento ideado por el Almirante o si llegó a él espontáneamente.

Este hallazgo de la doble latitud de un mismo lugar, originada en el empleo de un módulo inexacto del grado de meridiano terrestre, hubo de plantear a los técnicos de la época, grave problema.

Sólo sabemos de él y de la solución que se le dio por la presencia en las listas de latitudes del Esmeraldo de Duarte Pacheco Pereira de lugares cuya latitud difiere de la real en cantidades que oscilan entre 1° y 2° , diferencia demasiado grande para ser atribuida al uso de métodos astronómicos, pues el error que afectaba entonces a las determinaciones astronómicas de esta coordenada no excedía de $30'$, según ya se dijo.

Estos errores mayores de 30' y menores de 2° hallan fácil explicación en caso de haber adoptado como solución la media aritmética de las dos latitudes del lugar.

En el caso de las islas del Cabo Verde la media de 19° 15' y 9° 15' es 14° 15' que difiere de la verdadera en 45'.

En el caso de las islas Los, la latitud que figura en las apostillas colombinas –5°– fue hallada, según se ha mostrado, tomando como punto de partida la latitud de Lisboa.

Si, en cambio, se hubiera tomado el Ecuador como base y evaluado exactamente el arco de meridiano correspondiente en 190 leguas, obtendríamos (con el módulo de 17,5 leguas al grado), la latitud de 10° 51'. La media de las dos latitudes (10° 51' y 5°) es 7° 55', que difiere de la real en 1° 35'.

En todos los casos hemos supuesto que las distancias meridianas utilizadas en el procedimiento de hallar latitudes por estima son exactas. Al lector enterado de la imprecisión de la estima le parecerá, si no paradójica, por lo menos, exagerada en exceso tal suposición. Es, en efecto, conocidísima la discrepancia de los pilotos en la estima de la distancia recorrida por la nave. Sin salirnos de Colón, basta mencionar que el 19 de setiembre de 1492, cuando navegaban hacia el Oeste, los tres pilotos confrontaron su posición; Peralonso Niño, de la “Santa María”, creía estar a 400 leguas al Oeste de las Canarias; Cristóbal García Sarmiento, de la “Pinta”, calculaba la distancia recorrida en 420 leguas; y Sancho Ruiz, de la “Niña”, en 440.

Pero si estamos seguros de que en cada singladura las estimas de los pilotos siempre discrepaban, también abrigamos la convicción de que las distancias entre lugares, establecidas a base de la media de las estimas de numerosos viajes, llegaron a adquirir una asombrosa exactitud. Las distancias que registran los derroteros del Manuscrito de Valentín Fernandes, del Livro de Marinharia, de Juan de Lisboa y otros manuales náuticos, proporcionan ejemplos bien persuasivos de lo afirmado.

En suma, si bien la estima individual era incierta, la estima media había alcanzado la misma exactitud que hoy podría obtenerse con un ordenador I.B.M.»

[Universitat de Valladolid
MATERIA Navegació – Espanya – Història – Segle XV]
GÈNERE Didàctic: tractat científic

[1976]

TORRENT I ORRI, Rafael, «Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 23 (1976), pàgines 53 a 138.

[pàgina 53]

«Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món

Paraules preliminars

La personalitat de Jaume Ferrer de Blanes, per a ésser ben compresa, se l'ha de situar en el marc de la seva època, geografia i medi social. Si això convé en tot estudi biogràfic, en l'actual és imprescindible, car les activitats que ens interessin del protagonista són de caràcter públic, ja siguin al servei de la cort de Nàpols, dels vescomtes de Cabrera i comtes de Mòdica, de l'Almirall Major de Castella, del cardenal Mendoza o dels Reis Catòlics.»

[pàgina 138]

«Jaume Ferrer acaba el seu dicamen amb aquest paràgraf: *“Y el Almirante dice en su carta que el cabo Verde dista del equinoccio nueve grados y un cuarto; según Tolomeo veo es su cuenta dando quinze leguas y dos tercios por grado; pero yo fallo según los otros doctores que distan las dichas islas del equinoccio. El compartimiento de los estadios, aboque con diverso número del que pone Tolomeo, según lo que ponen los suso dichos doctores Strabo, Alragano, Macrobi, Teodosi et Euristhenes, en essencia todo acude a un fin, porque el Tolomeo pone los stadios más grandes, de maner que los suyos ciento y ochenta mil stadios son de los dichos doctores doscientos cinquenta y dos mil por la línea equinoccial como suso dicho es”*.

Aquest darrer paràgraf palesa que Ferrer de Blanes coneixia una carta de navegar, feta per Colom, la qual s'ha perdut, nou fet que abona la creença d'una amistat entre ells.»

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Cosmografia
 Descobriments geogràfics]

GÈNERE Històric: biografia

[1978]

TORRENT I ORRI, Rafael, «Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 24 (1978), pàgines 57 a 129.

[pàgina 57]

«Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món

XI

La lletra de Ferrer a Colon. Llurs afinitats

Requerit per la reina Isabel, Jaume Ferrer va escriure, des de Burgos, el 5 d'agost de 1495, a Cristòfor Colon.

Això prova l'alt concepte que la sobirana tenia del saber cosmogràfic de Ferrer, doncs va considerar que podia esser útil a la magna empresa de les noves terres descobertes i per descobrir, com així fou per les interessants notícies, regles nàutiques i consells continguts en la seva lletra.»

[pàgina 129]

Al dors de la segona fulla, gran foli, hi ha una inscripció que, traduïda del llatí, diu: “El dia 7 del mes de maig de 1529 en què va morir l'honorable Jaume Ferrer i rebé eclesiàstica sepultura, a instància i requeriment de l'honorable Joana, la seva muller, i de Rafael Antoni Coll Ferrer, hereu universal del dit testador, aquest testament fou publicat davant Guillem Coll Manresa, notari públic de la vila de Blanes, tal com havia estat redactat pel discret Antoni Pujadas, notari que fou de dita vila; en presència dels manumissors en una habitació de la casa de dit testador, estant present jo dit notari i com a testimonis el venerable Antoni Caselles, pvre. Pere Bisbe i Pere Solà, cardadors de llana, de dita vila de Blanes”.»

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Cosmografia
Descobriments geogràfics]

GÈNERE Històric: biografia

[1979]

VERNET, Joan, «El mundo cultural de la Corona de Aragón con Jaime I (X Congreso de Historia de la Corona de Aragón), *Estudios sobre historia de la ciencia medieval*, Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona 1979. Pàgines 86 i 87.

[pàgines 86 i 87]

«Idénticamente la fijación de la línea de demarcación entre las posesiones de España y Portugal propuesta por Jaime Ferrer de Blanes reposa también en este género de problemas. De acuerdo con el tratado de Tordesillas establece que las 370 leguas deben ser contadas hacia el Oeste a la latitud de 15° que es la de las Islas de Cabo Verde y se extiende en una disquisición cosmográfica sobre la longitud en leguas de 1.º de paralelo en el ecuador y en la dicha latitud que peca de oscura. La discusión es superflua para el fondo del problema que resuelve con la toleta de Marteiolo en su primer caso: si una nave se aparta del rumbo que quiere seguir (en su caso Oeste sobre el paralelo de 15°) según un viento determinado (11° 15', 22° 30', etc) ¿cuál será la deriva? Como sabe que la distancia a recorrer es de 370 leguas escoge un viento determinado a voluntad, en su caso el de 11° 15' (O 1/4 NO) y procede a determinar la deriva de la nave, según ese viento a 370 leguas. O sea que debiera hacer

$$D = 370 \operatorname{tg} 11^{\circ} 15' = 73,5974 \text{ leguas}$$

Que Jaime Ferrer de Blanes aproxima por exceso a 74 leguas. Pero ni tan siquiera se esfuerza en ello puesto que el problema lo ha resuelto como vamos a mostrar enseguida mediante la toleta de Marteiolo. Esta tabla, tal y como la ha reproducido Nordenskjöld en Periplus, consiste en los valores de los distintos elementos que se deben tener en cuenta para la navegación en una cuenca hidrográfica reducida y en la que se considere a la tierra como plana, en cuyo caso el error cometido respecto de la esfera es pequeño. Téngase en cuenta que en la solución de los problemas del triángulo rectángulo plano sólo intervendrán como datos un ángulo (rumbo) y según los casos un cateto o la hipotenusa a los cuales la toleta da los valores 100 ó 10 según el caso que considere. Si recalculamos la tabla tenemos (en redondas, valores calculados; en cursivas, valores dados en la toleta)

Tanto Ferrer como Llull han tenido la tabla delante de los ojos. Ferrer dice : “ ... la cuarta del viento que por su camino tomará la nave, partiendo de las Islas de Cabo Verde al fin de las trescientas

setenta leguas, será distante del paralelo o línea occidental setenta y cuatro leguas a razón de veinte por ciento ...” O sea, que con la primera columna y fila del marteiolo establece

$$\frac{370}{x} = \frac{100}{20} \quad x = 74 \text{ leguas}$$

Prescindimos aquí de la reducción a grados de dichas 74 leguas. El texto de Llull (e consiren lo centre del cercle en lo qual los vents fan angles, e après consiren fer lo vent de levant anant la nau luny cent milles del centre, quantes milles ha tro el vent d'eixaloc, etc.) no necesita, después de lo dicho, mayor comentario.»

[Universitat de Girona
MATÈRIA Ciència medieval]
GÈNERE Històric: monografia

[1980]

CAHNER I GARCIA, Max, «Llengua i societat en el pas del segle XV al XVI. Contribució a l'estudi de la penetració del castellà als Països Catalans», *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1980, pàgines 183 a 256.

[pàgines 223 a 229]

«L'ATRACCIÓ EXERCIDA PER LA ITÀLIA RENAIXENTISTA
DAMUNT LA BURGESIA, UN ELEMENT DE RESISTÈNCIA A
LA CASTELLANITZACIÓ

En el si de la burgesia, tanmateix es mantingué ben fort el prestigi de la cultura literària italiana i de l'humanisme llatí. Era un corrent antic, iniciat en l'època de Bernat Metge i consolidat durant l'aventura napolitana d'Alfons el Magnànim. Les tradicionals relacions econòmiques entre els ports de les dues ribes de la Mediterrània occidental, mai no extingides del tot malgrat la crisi, i l'origen italià de moltes famílies mercaderes establertes en terres catalanes, en especial a la ciutat de València, reforçaren aquests lligams culturals.

Ja ha estat esmentada la presència a València de poetes i de professors de poesia italians durant el segle XV. D'un d'aquests poetes, Bartomeu Gentil, establert com a mercader a València ja el 1474, inclogué Hernando del Castillo divuit sonets italians a la segona edició del *Cancionero general* (1514). Encara el 1499 el consell municipal valencià contractava els serveis d'un italià "per mestre principal de llegir la poesia e art oratòria". Del coneixement que hom tenia de l'italià en aquests ambients en són mostres el tractat titulat *Prattica della cetreria* que vers el 1475 escriví l'ardiaca de València Macià Mercader per al rei Ferran I de Nàpols i el fet que Narcís Vinyoles i Romeu Llull versifiquessin en aquesta llengua tant com en castellà.

No ens consta que Vinyoles residís mai a Itàlia, però sabem que Romeu Llull es traslladà a Nàpols el 1466, i hi restà fins al 1479. Un altre gran literari barceloní de la fi del segle XV, Francesc Alegre, sembla que era el 1460 tresorer reial a Palerm, on apareix encara el 1479 com a cònsol de catalans; el 1472 havia acabat la traducció dels *Commentaria tria de primo bello Punico* de Leonardo Bruni d'Arezzo, però no de l'original llatí, sinó d'una versió italiana que Alegre atribuï al mateix autor. I no és que desconegués el llatí, perquè el 1494 publicà la traducció directa de les *Metamorfosis* d'Ovidi, en el pròleg de la qual considera Leonardo Bruni com a "gran lum de nostra edat". Jaume Ferrer de Blanes, un altre català establert a Nàpols el mateix 1466, és autor de les *Sentències catbòliques del diví poeta Dant florentí*, obra de caràcter místic escrita

després d'una lectura de la *Divina Comèdia*. I no oblidem que un altre barceloní, que s'hi traslladà un o dos anys després, Benet Garret, esdevingué, amb el nom de Cariteo, un dels poetes en vulgar més il·lustres de la Itàlia de la fi del quatre-cents, sense que mai deixés de considerar-se, però, un escriptor català; fins i tot aspirava a ésser considerat el Sannazaro de Catalunya.

Però cal recordar que hi havia també alguns cavallers entre els escriptors catalans, atrets més per la cultura humanística d'origen italià que per la cortesana procedent de Castella: aquest és el cas de Martí de Viciana, governador de la Plana i conseller de Ferran II, avi del famós cronista, que traduí les *Econòmiques* d'Aristòtil a través de la versió llatina del mateix Leonardo Bruni, i Lluís de Fenollet, batlle de Xàtiva i gendre del primer comte d'Oliva, que traduí la *Història d'Alexandre* a través de la versió italiana de Pier Candido Decembrio, traducció impresa a Barcelona el 1481. En fi, no sabem qui en fou l'autor ni a quin estament pertanyia, però convé recordar aquí la versió catalana plena d'italianismes de les narracions de Leon Battista Alberti *Deifira* i *Ecatomphila*. I els humanistes d'expressió llatina, formats des dels temps d'Alfons el Magnànim, en la convivència amb els humanistes italians, continuaren considerant com a essencial en llur formació el coneixement directe d'Itàlia; així ho veien, entre nosaltres, el cardenal Margarit i Jeroni Pau.

La renovació dels estudis gramaticals, que tant interessava alguns funcionaris de la cancelleria i a molts dirigents de les administracions municipals, preocupats per l'extensió i la millora de l'ensenyament, arribà igualment d'Itàlia, molt abans que els canvis d'orientació cultural imposessin Nebrija. Les edicions de la gramàtica de Perotti fetes a Barcelona (1475) i a Tortosa (1477), les *Notes gramaticals* de Bernat Vilanova, influïdes per Lorenzo Valla i pel mateix Perotti, impreses a València (1500), i l'edició d'obres gramaticals d'Antonio Mancinelli a Perpinyà (1501) en són una prova. I cal tenir en compte que el català és la llengua de les anotacions gramaticals, quan n'hi ha en llengua vulgar (Bernat Vilanova), o de les correspondències dels diccionaris (el *Comprehensorium*, de 1475, el *Liber elegantiarum* de Joan Esteve, de 1473, l'adaptació del frasari llatí-italià de Fliscus, de 1502), cosa que no canvià pas amb la introducció de les obres de Nebrija, les edicions barcelonines i valencianes de la gramàtica llatina que duen exemples traduïts i les dues adaptacions del seu diccionari editades a Barcelona el 1507 i el 1522). Finalment, la mateixa llengua catalana fou objecte d'estudi, com ho veiem per les famoses *Regles d'esquivar vocables* de Bernat Fenollar i Jeroni Pau.

ASPECTES LINGÜÍSTICS DE LA PRESENCIA CATALANA A
NÀPOLS DURANT EL REGNAT DELS DESCENDENTS
D'ALFONS EL MAGNÀNIM

La cort de Ferran II i Isabel de Castella no fou l'única que contribuï a la castellanització de l'aristocràcia catalana. El castellà havia esdevingut llengua cortesana a d'altres monarquies del sud d'Europa. Ja és sabut com era de castellanitzada la Navarra del rei Joan, el nostre Joan II, i del príncep de Viana. La literatura cortesana de Portugal durant el segle XV fou bilingüe, malgrat la constant hostilitat política amb Castella. Aquest fet és recollit pel monumental *Cancionero real* de Garcia de Resende, editat a Lisboa el 1516; i es mantingué com a realitat durant tot el segle XVI i part del XVII. Alguns autors escriviren exclusivament en castellà, com és el cas del conestable Pere de Portugal, elegit rei pels catalans en plena guerra civil, notable poeta i prosista.

En fi, la cort napolitana de Ferran I, més conegut per Ferrante, que regnà des de la mort del seu pare, Alfons el Magnànim, fins al 1494, i la dels seus successors, el primogènit Alfons II (1494), el fill d'aquest, Ferran II o Ferrandino (1494-1496), i l'altre fill de Ferrante, Frederic I (1496-1501), fou potser el més notable d'aquests nuclis castellanitzants fora de Castella, almenys des del casament, el 1477, de Ferrante amb la germana de Ferran el Catòlic, Joana d'Aragó.

Perquè després de la mort del rei Alfons el 1458, no solament s'aturà la immigració des de la Península Ibèrica, sinó que fins i tot s'inicià un corrent de retorn, especialment dels catalans, no gens benvistos, per cert, pels napolitans. Amb tot, encara que foren nomenats italians per als càrrecs més importants, la influència catalana i castellana no desaparegué del tot: el català mantingué per molts anys el seu paper de llengua administrativa del regne i el castellà fou la llengua familiar del rei (Ferrante no arribà mai a parlar correctament l'italià), i s'imposà finalment a la cort, arraconant definitivament el català molt abans que la seva substitució tingués lloc a la cancelleria.

Durant la guerra civil del Principat es produí un nou corrent d'emigració cap a Nàpols, especialment de mercaders i de menestrals, fins al punt que la colònia catalana tornà a ésser pròspera, tot i que no deixà d'ésser malvista. Testimonis coneguts d'aquesta emigració són els ja esmentats Romeu Llull, Jaume Ferrer de Blanes i Benet Garret.

Durant el primer període del regnat de Ferrante la pressió del castellà com a llengua de cultura havia disminuït a la cort, entre altres coses perquè el rei no era gaire afeccionat

a la poesia. Els interessos culturals de Ferrante es trobaven en el camp de les obres didàctiques: tractats de política, d'art militar, de caça, de manescalia, etc.; i, al costat d'obres llatines, italianes i castellanques, s'interessà també per algunes de catalanes, bé traduïdes a l'italià, com el *Llibre de manescalia* de Manuel Dies de Calataiud (1488), les *Ordinacions de la casa del rei* de Pere el Cerimoniós (1485) o la versió catalana del *Secreto secretorum* (1475), bé en versió italiana del mateix autor, com la *Prattica della vetreria* de l'ardiaca de València Macià Mercader (1475), o, encara, directament en català, segons sembla, com el *Llibre del coch* de mestre Robert, tan divulgat el segle XVI per la impremta, en català i en castellà. Entre les famílies de la noblesa napolitana, formada per un entrelaçament de famílies autòctones amb d'altres d'origen català, aragonès i castellà, la poesia castellana no deixà mai d'interessar, però als cançoners del temps de Ferrante era la poesia italiana que dominava. I quan el seu fill Frederic reintroduí a la cort la poesia aquesta ja fou en llengua italiana.

Tanmateix, una revifalla de la castellanització de la cort s'havia iniciat ja el 1477, amb l'arribada de la segona muller de Ferrante, Joana d'Aragó, filla de Joan II de Catalunya-Aragó. Aquesta reina, malgrat haver nascut a Barcelona i haver estat educada per una catalana, Isabel de Mur, fou un agent de castellanització com la seva mare Joana Enríquez i el seu germà Ferran el Catòlic. A més, és mantingué com a centre d'atracció de l'alta societat napolitana molts anys després de la mort del seu marit, el rei Ferrante, compensant, en certa manera, el major grau d'italianització dels seus successors. La seva influència començà per exercir-se entre les persones de procedència hispànica que l'envoltaren, sense oblidar els catalans; en el viatge de vinguda des de Barcelona es féu acompanyar ja de moltes donzelles catalanes, que en part es casaren a Nàpols. Jaume Ferrer de Blanes entrà al seu servei com a conseller i com a joier (així consta ja el 1487), i, tot i que l'obra literària d'aquest escriptor és tota en català, arribà a dominar el castellà, com ho demostren les cartes que hi escriví als Reis Catòlics i a Colom sobre qüestions de cosmografia. I és significatiu que Ferran II de Catalunya-Aragó escrivís en castellà tant a Ferrer com a Garret, cosa no gens freqüent tractant-se de personatges catalans d'origen burgès i no pas aristocràtic. Haurem d'atribuir, d'altra, a la influència de la reina Joana les *Laors del Illmo. Sr. duche de Calabria* escrites per Romeu Llull en castellà, segurament abans de tornar d'Itàlia el 1479?

Però, potser, el resultat més important de la influència castellanitzant de l'ambient napolità que envoltava la reina Joana d'Aragó a la fi del quatre-cents sigui la notable obra castellana de Joan Escrivà, el qual devia estar ja familiaritzat de temps amb la poesia castellana —ja introduïda en el clan aristocràtic valencià de què formava

part-, però segurament no esdevingué ell mateix un poeta en castellà sinó en ocasió de la seva estada a Nàpols com a ambaixador de Ferran II entre 1494 i 1497. Les dues cobles seves *Porque yendo las damas de la señora reyna de Nápoles a monte, no hizieron caça* i *Porque tornando las damas a caça, no fue su amigo* que figuren a la segona edició del *Cancionero general*, del 1514, es refereixen a l'esmentada reina Joana, ja vídua, o la seva filla d'igual nom, casada amb el rei Ferrandino, nebot seu, i han d'haver estat escrites en aquells anys.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història de la llengua – Catalunya – Itàlia – segle XV]

GÈNERE Didàctic: assaig

http://books.google.es/books?id=F_eNzLRTshIC&pg=PA41&ots=0oU8J1V9gP&dq=BADIA%20L'humanisme%20catal%20A0%3A%20formaci%20B3%20i%20crisi%20d'un%20concepte%20historigr%20A0fic&hl=es&pg=PA223#v=onepage&q=ferrer&f=false

[1982]

PRATS, Modest; NADAL, José María, *Història de la llengua catalana: El segle XV*, Barcelona: Edicions 62 1982.

[pàgina 109]

«D'entre els que arribaren a la cort de Ferrante en aquells anys de la guerra civil catalana, hem de destacar Benet Garret, de qui tractarem en un altre apartat, el cèlebre Chariteo de l'Acadèmia Pontaniana, o Romeu Llull o Jaume Ferrer de Blanes.»

[pàgina 132]

«moralitzadors es reflecteix clarament a les *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí*, escrites per aquell Jaume Ferrer de Blanes que hem trobat a Nàpols, i que retrobarem més endavant cartejant-se amb els Reis Catòlics i amb Colom. Foren publicades a Barcelona, l'any 1545, per un altre Jaume Ferrer, de la casa dels comtes de Palamós.»

[pàgina 235]

«Castella, almenys des del casament, el 1477, de Ferrante amb la germana de Ferran el Catòlic, Joana d'Aragó». A aquesta influència, a més, es deu poder atribuir l'ús del castellà per part de Jaume Ferrer de Blanes i, sobretot, de Joan Escrivà.»

[Ateneu Barcelonès

MATÈRIA Català – Història
 Català antic]

GÈNERE Històric: monografia

[1982]

LUCENA SALMORAL, Manuel (col·laborador), *El descubrimiento y la fundación de los reinos ultramarinos: hasta fines del siglo XVI*, Madrid: Ediciones Rialp 1982.

[página 101]

«acabaron negando a Portugal lo que no figurase expresamente en el tratado, o sea, Guinea y su ruta. Pero les preocupó, por el informe solicitado al joyero y cosmógrafo catalán Jaime Ferrer, la creencia de que las anheladas riquezas de la India se hallasen más al sur, en las regiones ecuatoriales, y el riesgo de que se anticipara Juan II, y de ahí surgiría la última bula y la facultad de navegar no sólo al oeste, sino al mediodía.»

[página 109]

«El corrimiento de la línea pudo comprometer para Portugal las codiciadas islas de las Especias, pues se vio luego que quedaban muy cercanas al antimeridiano, lo que originaría acres disputas. Pero los Reyes Católicos aseguraban todo lo descubierto al otro lado de la línea. Se acordó nombrar comisiones para señalar la línea en el Atlántico, pero Portugal nunca tuvo interés en ello y no se llevó a cabo la operación. Jaime Ferrer ofreció un método náuticamente viable, pero se tardaría siglos en poder determinar exactamente la longitud geográfica¹⁴. La línea, según cálculos modernos, y contando desde San Antón, la más occidental de las islas de Cabo Verde, coincidía con el meridiano 46° 37' O. de Greenwich (Levillier, leguas de 17'5 por grado) o 47° 27' (Laguarda Trias, con las mismas, o 46° 51', si son de 18). Para Morison, 46° 30' O. Venía a pasar al este del Amazonas, entre la boca de Marajó y el río Mirim o Marañón. Aunque este tratado careció de vigencia para los otros Estados, España y Portugal se atuvieron a él para intentar excluir toda penetración extranjera en sus respectivos ámbitos y mientras pudieron, aunque, a no muy largo plazo, resultó imposible mantener tan desorbitada exclusividad.

¹⁴ En 1495, en respuesta a una consulta de los reyes, afirmó Colón que tenían la negociación de la Arabia Feliz hasta La Meca. El mismo año, Ferrer les aseguraba que tenían derecho a todo lo que se hallare por Occidente "hasta tornar por Oriente la vuelta del Sinn Arábico". En 1500 recordaba Colón que en La Mejorada les había confirmado su derecho sobre Colocuti (Calicut), en la India.»

[página 109]

«Partió la flota de Sánlúcar de Barrameda el día 30 de mayo de 1498, y para evitar a unos barcos franceses, se dirigió a Madera y luego a Canarias, de donde envió tres carabelas a La Española y él, con dos y una nao, navegó al sur en busca de tierra firme en las regiones ecuatoriales, supuestamente más ricas, como le habían asegurado Ferrer y Juan II, éste durante las negociaciones de 1493. No subsiste el diario que utilizaron Fernando y Las Casas, pero sí una extensa carta de Colón a los reyes narrando este viaje. También intentaba localizar la distancia de la Línea.»

[Universitat de la Laguna (Espanya)]

MATÈRIA

Espanya – Història – Segle XVI

Amèrica Llatina – Història – 1492-1600, Descoberta i conquesta]

GÈNERE

Històric: monografia

[1983]

TORRENT I ORRI, Rafael, «en el cinquè centenari del descobriment d'amèrica l'aportació catalana en el descobriment», *Revista de Girona* 102 (1983), pàgines 5 a 7.

[pàgines 5 i 6]

«Sense voler discutir on nasqué el ciutada genovés Cristòforo Colombo, hom creu que no és correcta la traducció Colón i, en canvi, ho és la de Colom, com ho fa Gonzalo Fernández de Oviedo, el primer cronista d'Indies Occidentals. Potser persones de llengua castellana ens poden dir que la seva fonètica indueix a traduir Colón i no Colom, malgrat alió abans dit. Resoectem la seva preferència, pero confiem que també será respectada la fonètica catalana. Cal esperar que hi hagi concòrdia.

En la magna empresa de descobrir un Nou Món, hi participaren catalans, entre d'altres, tres: Jaume Ferrer de Blaïes, cosmògraf; Fra Bernat de Boil, evangelitzador; i Miquel Ballester, expert mariner.

I. JAUME FERRER DE BLANES

En realitat, nasqué a Vidreres, població a poca distancia de Blanes, el 1445. De ben jove, es traslladà a Nàpols, on un Joan Ferrer era tresorer reial, probable parent del nostre cosmògraf, qui cursà matemàtiques i astronomia a la Universitat napolitana. Quan torna a la Península Ibèrica, es dedica al comerç i gaudeix d'una important fortuna. Es posa en contacte amb l'Almirall de Castella, Fadrique Enríquez de Cabrera, i després coneix el Gran Cardenal Mendoza.

Jaume Ferrer era a Barcelona, l'abril de 1493, en arribar Colom, el descobridor. L'esmentat cardenal, escriu al nostre cosmògraf una lletra en què diu: "*Jayme Ferrer, especial amigo: Nos querríamos fablar con Vos algunas cosas que cumplen; por ende rogamos vos que, vista esta letra nuestra, partáis y vengais aqui a Barcelona y traed con Vos el Mapamundi y otros instrumentos, si teneis, tocantes a cosmografia*". L'epístola revela que han parlat diverses vegades sobre assumptes cosmogèfics per a descobrir les Índies Occidentals i que el Cardenal ha vist el Mapamundi de Ferrer, coneixedor de les rutes de les mars mitjantant els astres, amb l'esmerç de l'astrolabi.

Colom, després del descobriment, viatjà en triomfal ruta terrestre, de Sevilla a Barcelona. Arribà a la ciutat comtal a finals d'abril de 1493. G. Fernández de Oviedo, membre del seguici es criu: "*vi allí venir al Almirante don Chriştóbal Colom con los primeros indios que destas partes allí fueron en el primer viaje e descubrimiento*". L'audiència barcelonina la presidiren els reis Ferran i Isabel, en el Palau Reial Major,

en el saló dit el Tinell, actualment restaurat, amb façana a la plaça del Rei.

El monarca escriu (2 novembre 1494) una lletra a Jaume Ferrer i després li mostra els capítols del tractat de Tordesillas. El cosmògraf els estudia i escriu als Reis una epístola (Barcelona, 27 gener 1495), en la qual, entre d'altres coses, els diu: “y así envío con un hombre mio a sus Altezas una forma mundi en figura extensa en que podrán ver los dos hemisferios, según el tratado de la esfera”. Els Reis no tarden a respondre i li diuen: “sois acá menester, por servicio nuestro que fagais en otra vuestra venida, de manera que seáis acá para en fin de mayo primero”. Ferrer hi fa cap i els proposa dos mètodes: un, científic; i un altre, pràctic; ambdós per a determinar aqueixa línia ideal que calia passar a 370 lligues de les illes de Cap Verd. El mètode pràctic consistia a escollir cert nombre de mariners experts d'un i d'altre costat, els quals d'acord amb els seus costums, calcularien les distàncies recorregudes navegant vers Occident, fins a complir les 370 lligües.

Coneixedor Ferrer d'una carta de navegar feta per Colom, Ferrer, per indicació de la Reina, escriu (Burgos, 5 agost 1495) a Colom, llavors en seguici a la Cort. Els historiadors Ballesteros Beretta i Soldevila la valoraren merescudament l'esmentada carta de Ferrer, fins a dir que tal vegada inspirà la nova ruta seguida per Colom, en el seu tercer viatge, que tingué un resultat transcendent: descobrir el Nou Continent pròpiament dit, la península de Pària, a Veneçuela, terra que Colom reputava meravellosa.

La ciutat de Barcelona va saber alçar un monument molt important dedicat a Colom i, en el seu basament, entre d'altres figures, hi ha la del cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes.

II. FRA BERNAT DE BOÏL»

[Universitat de Girona

MATÈRIA Descobrimentsgeogràfics
 Cosmografia
 Cristianització]

GÈNERE Periodístic: reportatge interpretatiu

[1983]

PÉREZ DE TUDELA Y BUESO, Juan, *Mirabilis in Altis*, Madrid: CSIC 1983.

[página 74]

«Para ser equitativos, debemos sin embargo comenzar aceptando que no faltan razones para que, desde un juicio experto, el talante del Descubridor pueda ser diagnosticado [sic] como de mera hipocresía : el propio de un mercachifle que sabe empinarse en coturnos sacrales llegado el momento oportuno.

Desde la perspectiva final de los hechos mejor conocidos del almirante se diría, en efecto, que su talante ha evolucionado en una progresiva exaltación pública de su papel de Cristóferens portador de Cristo o “Apóstolo” providencial, como le llamara Jaime Ferrer. El amante de doña Beatriz Enríquez de Arana y el redactor de las leoninas capitulaciones de Santa Fe nos parece más mundanal que el descubridor de las Indias puesto a bautizar con nombres sacros – estandarte en mano– los hitos de su camino. »

[páginas 303 a 305]

«Naturalmente Colón era consciente a plenitud de esta su abrupta disparidad con la tradición científica, desde que se la hacía sentir el mismísimo Pedro de Ailly, su maestro y guía principal en la esfera del saber teórico. En él ha encontrado repetidamente enunciada esa medición propuesta por Alfragano de los $56 \frac{2}{3}$ de millas para el grado del círculo máximo en la tierra; para subrayarla por su parte de modo indefectible, obsesivo, como cifra mágica en la justificación de su plan, junto con el otro dato esencial –la corta anchura del océano septentrional–, que igualmente se reitera en el cardenal francés y constituye asimismo –nadie lo ignora– la premisa que nuestro proyectista trilla incansable en su pluma y en su imaginación. Ahora bien ; cuando por una vez el polígrafo cardenal se decide a pasar de las expresiones vagas a las concreciones numéricas, Colón, sin vacilar, olímpicamente, abandona a su mentor para dictar su propia sentencia.

Ocurre esto en el Epilogus Mappe Mundi, donde escribe Ailly:

“ ... Alfragannus non mesurat terram per stadia et ponit uni gradui correspondere .LVI. miliaria cum duabus terciis ; et sic totus circuitus terre continet decem milia et duecentas leucas ...”

La respuesta marginal de Colón es contundente:

“Unus gradus respondet miliaris .56 $\frac{2}{3}$. et circuitus terre est leuche .5100. hec est veritas.”

Como se ve, la discrepancia entre el maestro y el discípulo no es de las salvables. Colón parte sencillamente en dos, de un solo tajo y sin explicaciones, la cinta métrica del Aliaco : las 10.200 leguas del circuito máximo terrestre se convierten así en 5.100. ¡El mundo de Colón es linealmente la mitad que el de su maestro! Si es que a la vista de hecho semejante cabe seguir hablando de que el Descubridor

haya tenido verdaderamente maestros en este pilar teórico de su ideación que es la geodesia.

Tampoco lo ha sido el sabio florentino Paolo del Pozzo Toscanelli, a quien, en último término, ha tenido que aplicar el Descubridor un trato parecido al de Ailly. Se ha servido del optimismo con que el gran polígrafo creía factible el cruceo oceánico entre Europa y Asia ; pero ha desechado de él una correspondencia entre grado, milla y legua que se ajustara a la realidad, por cuanto ese ajuste le convenía tan poco viniendo de Italia como de Francia.

Tamaño diferencia como la que enfrentaba al genovés con el mundo “científico” no podía pasar inadvertida para ningún experto en la materia, en cuanto ella estuviera sobre un tapete de discusión. Tal ocurrió seguramente cuando Colón entró a dialogar con los miembros de la Junta designada por los Reyes Católicos para que dictaminaran sobre el Viaje Descubridor. Y eso mismo ocurrió desde luego últimamente, cuando el cosmógrafo de máxima confianza para los Monarcas, Jaime Ferrer de Blanes, hubo de suscribir un parecer acerca del horizonte del “descubrir” oceánico, con motivo de la negociación diplomática luso-castellana que condujo el tratado de Tordesillas. El gerundense se abatió entonces humildemente a reconocer la impar superioridad que debía concederse a Colón en sus opiniones sobre aquel tema de la descubierta de las Indias, en cuanto profeta y “apóstolo”, que tan cierto había resultado en sus propuestas. Sin embargo, situado ya Ferrer en el plano de su competencia estricta de cosmógrafo, apuntó y subrayó —aunque con hábil cortesía— la entidad de las diferencias que enfrentaban al Almirante con la tradición geodésica más autorizada, incluyendo a Alfragano ; para terminar afirmando como dimensión del círculo equinoccial la de 252.000 estadios (o bien 7.875 leguas, a ocho estadios por milla y cuatro millas por legua).

Son conceptos nada desconocidos estos del cosmógrafo y lapidario catalán. Estimamos necesario, no obstante, insertarlos aquí y en proscenio, en vista de su valor singular para ilustrar el sentido del pleito sostenido por Colón con la ciencia de su época (y aún de todas las épocas, hasta la presente). No podemos dar por seguro que Ferrer participara en la Junta —o Juntas— a que fue sometido el plan colombino. Me parece arduo pensar, de todas maneras, que persona tan prestigiada cerca del rey don Fernando como hombre sabio y a la vez como servidor fidelísimo, estuviera ausente por completo de aquellas conversaciones sobre el Primer Viaje. Si en ellas interviniera, sus criterios —los de las dimensiones arriba copiadas— resultarían decisivos para aclararnos el por qué aquellos consistorios no pudieron resolverse nunca a dar una sanción doctrinal favorable a la pretensión del marino genovés. Pero, en todo caso, las palabras de Ferrer, escritas cuando ya el almirante se había canonizado como profeta apostólico, nos procuran un testimonio inapreciable, por rotundo y significativo, del doble semblante con que el hombre de ciencia dialogante con el Descubridor debía encararse con la propuesta de alcanzar las “partes de las Indias” navegando al Occidente. En cuanto posibilidad fundada en hechos, experiencias, señales o iluminaciones donde hubiese intervenido la mano de Dios,

había que remitirse a la consistencia que pudieran tener, en confrontación con la realidad, aquellas experiencias y señales divinalmente inducidas. Pero en cuanto proposición que quisiera ser fundada en teoría o saber geodésico, la colombina venía a ser incompatible con la “verdad” reiterada a través de los siglos por los más conspicuos sabios en la materia.»

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Cristòfor Colom
 Descobriments geogràfics]

GÈNERE Històric: biografia

[1984]

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Història de la literatura catalana. Volum 1*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1984.

[pàgina 387]

«Jaume Ferrer de Blanes és el famós cosmògraf que van consultar els Reis Catòlics i fou corresponsal de Cristòfor Colom. Sobre ell, vegeu la important notícia biogràfica de V. Coma Soley (*Santa Maria de Blanes*, Barcelona 1941, capítols 20-22) i l'estudi de la seva ciència cosmogràfica per J. M. Millàs i Vallicrosa (*Estudios sobre historia de la Ciencia española*, Barcelona 1949, pàgs. 455-478). Fuster el va creure valencià. Figura com a autor de les *Sentències catbòlicas del diví poeta Dant florentí* i d'una *Meditació o Contemplació sobre lo santíssim loch de Calvari* que un altre Jaume Ferrer, de la casa dels comtes de Palamós, va publicar a Barcelona el 1545 juntament amb diversos documents i lletres relacionades amb la professió marinera de l'autor (el rar llibre, existent a la Biblioteca de Catalunya, fou reproduït en facsímil el 1922 per la Fundació Rabell i Cibils, amb una breu notícia bibliogràfica). Aquell geògraf tenia un temperament místic que tant es revela en les seves *Sentències*»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Literatura catalana – Història i crítica]

GÈNERE Històric: monografia

[1984]

RIQUER I MORERA, Martí de, *Història de la literatura catalana*, volum 3, Barcelona: Ariel 1964 (1a edició) i 1984 (4a edició).

[pàgina 142]

«Ja hem considerat amb l'atenció que mereix la traducció de la *Commedia* de Dante feta per Andreu Febrer (veg. II, pàgs. 106-111), fet i fet l'única versió catalana medieval del gran escriptor florentí que s'és conservada. Però cal consignar que existeix traducció catalana del comentari al *Purgatorio* de Cristoforo Landino i destacar la importància del llibre ascètic del franciscà fra Joan Pasqual intítulat *Summa de l'altra vida* (redactat cap a l'any 1436), una part del qual, el *Tractat de les penes particulars d'infern*, és un comentari de l'*Inferno* pres en gran part del que féu en llatí, sobre tota la *Commedia*, Pietro Alighieri, fill de Dante. L'autor italià hi és aprofitat no pas pels valors poètics de l'*Inferno*, ans en atenció als ensenyaments morals que se'n poden treure, actitud que retrobarem, un segle més endavant, a les *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí* del cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes. Anotem, finalment, que s'han conservat uns fulls del text de la *Commedia* copiat al segle XV per un català, en italià, i acompanyat de glosses catalanes.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Literatura catalana – Història i crítica]

GÈNERE Històric: monografia

[1984]

VARELA, Consuelo; GIL, Juan, *Cartas de particulares a Colón y Relaciones coetáneas*, Madrid: Alianza Editorial 1984.

[pàgines 231 a 232]

«CARTA DE MOSEN JAIME FERRER A COLON

Instalado en Cataluña hacia 1488, este lapidario de la corte de Fernando I de Nápoles, viajero infatigable en su búsqueda de piedras preciosas, llegó a adquirir tal fama como cosmógrafo, que recién llegado Colón de su primer viaje, fue llamado a consulta por el Gran Cardenal don Pedro González de Mendoza, según una carta que éste le dirigió desde Barcelona el 26 de agosto de 1493. Quizá por mediación de Mendoza se conocieron en aquella ocasión Colón y Ferrer, aunque su correspondencia conocida es dos años posterior. A comienzos del año de 1495, a instancias de Juan de Lanuza, lugarteniente general de Cataluña, se inicia el contacto entre el cosmógrafo y los Reyes. El 27 de enero envía Ferrer una carta a los monarcas dando su parecer sobre el tratado de Tordesillas (agosto, 1494), carta a la que contestan los Reyes el 28 de febrero pidiéndole se acerque a la corte para efectuar una entrevista. Acudió Ferrer a la llamada real y redactó un amplio informe proponiendo dos métodos, uno científico y otro práctico, para determinar la línea de demarcación, que tanto preocupaba a los soberanos. No vamos a entrar en las teorías cosmográficas de Ferrer, pero sí señalaremos la opinión que Colón merecía al científico catalán, puesto que entra de lleno en el tema de este libro; dice así: “y si en esta mi determinación y parecer será visto algún yerro, siempre me referiré a la corrección de los que más de mí saben y comprenden, especialmente del Almirante de las Indias, el cual, tempore existente, en esta materia más que otro sabe; porque es gran teórico y mirablemente práctico como sus memorables obras manifiestan”. Por indicación de la Reina, escribió Ferrer el 5 de agosto esta carta al genovés, que publicamos a continuación.

Puede ser que a la vista de esta misiva planeara Colón descender hacia la latitud de Sierra Leona, donde primero habían hallado oro los portugueses, y seguir ese paralelo hacia el meridiano de la Española. De hecho el genovés, influenciado o no por esta carta, siempre demostró gran fe en encontrar el ansiado oro en las regiones calientes y donde los hombres fueran negros.

[C. V.]

AL MUY MAGNIFICO Y SPETABLE SENYOR EL
SENYOR ALMIRANTE DE LAS INDIAS, EN LA
GRAN ISLA DE CIBAU

Muy manífico Senyor: Saturno, rey de Crete, visto que Italia era en el su tiempo más noble de situ y provincia que de humanos costumbre.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Cristòfor Colom – Epistolaris]

GÈNERE Històric: epistolari

[1985]

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Història de la literatura catalana. Volum 2*,
Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de
Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1985.

[pàgina 8]

«En el segle XVI la literatura religiosa manca pròpiament de valor literari i les obres que la bibliografia registra en català no passen d'ésser llibres de devoció, o tractats didàctics destinats a la cura d'ànimes. De fet, l'única obra d'intenció religiosa i de mèrit literari impresa a Catalunya al segle XVI són les *Sentències Cathòliques* de Ferrer de Blanes que, bé que publicades el 1545, corresponen al període anterior, dintre el qual han estat estudiades.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Literatura catalana – Història i crítica]

GÈNERE Històric: monografia

[1987]

BATLLORI I MUNNÉ, Miquel, *Humanismo y Renacimiento: estudios hispano-europeos*, Barcelona: Ariel 1987.

[pàgines 96 i 97]

«Del navegante, cosmógrafo y lapidario Jaume Ferrer de Blanes (nacido en Vidrieres, Selva, en 1445, de familia vinculada con Blanes, donde murió en 1523) y de su intervención en el tercer viaje de Colón y en el primer intento de aplicar el tratado de Tordesillas, casi no sabemos nada más que las noticias que su criado Rafael Ferrer i Coll había reunido en el volumen de Ferrer de Blanes Sentències catòliques del diví poeta Dant Florentí, publicado en Barcelona en 1545 y reimpresso en 1922; especialmente las noticias contenidas en la tercera parte, «Lletres reals molt notables fetes a mossèn Jaume Ferrer, respostes e regles per ell ordenades en cosmografia i l'art de navegar». De ellas se deduce que su intervención científica en el modo de medir los mares y tierras que debían atribuirse a Castilla y Portugal, fue sugerida y procurada por el gran cardenal de España don Pedro González de Mendoza. Éste ya se había interesado por otros sabios españoles de su tiempo, como el castellano Fernando de Córdoba, el lulista antiluliano residente en Roma.

Pero salvo algún documento disperso encontrado aquí y allá por historiadores y eruditos posteriores, la renovación de la imagen del personaje se debe principalmente al blanense Vicenç Coma y Soley. Gracias a sus investigaciones personales y a las contribuciones de eruditos napolitanos, ahora sabemos que fue uno de tantos catalanes que, después de la muerte de Alfonso el Magnánimo, quedó en Nápoles al servicio de Ferrante I y de sus sucesores, como lapidario, navegante y científico. Él, más el astrólogo vicense Bernat de Granollacs y los médicos y científicos valencianos Jeroni y Gaspar Torrella forman el grupo de hombres más representativos de la ciencia catalana y valenciana en tiempos de los Reyes Católicos.

Un encuentro personal de Jaume Ferrer con Cristóbal Colón en Burgos, al año 1496, es sólo hipotéticamente posible; pero, mucho antes, le había enviado una curiosa epístola humanística por encargo de la reina, llena de espíritu reformista ante los vicios de la iglesia romana, y de una serie de sugerencias para su tercer viaje y para medir la parte del Atlántico que correspondía a Castilla y a Portugal. Alguien ha supuesto que la insinuación de doblar el equinoccio, que se encuentra en aquella carta de Ferrer de Blanes a Cristóbal Colón escrita en Burgos el 5 de agosto de 1495, fue la causa inmediata del rumbo más meridional que tomó Colón en su tercer viaje y que le llevaría al descubrimiento del curso final del Orinoco y de la Tierra Firme de Venezuela.

Como han estudiado sobre todo Josep M. Millàs i Vallicrosa, y Salvador García Franco, las dificultades que encontraba Ferrer de Blanes para calcular exactamente el meridiano divisorio situado»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Humanisme – Espanya]

GÈNERES Didàctic: assaig

[1988] ÀLVAREZ PERELLÓ, Eduardo, *Cristòbal Colón*, [Santo Domingo?: s. n. 1988].

[pàgina 61]

«*Cristòbal Colón*

Rumbo Austral

Para su tercer viaje Colón tuvo el apoyo del Cosmógrafo de la Corte, Jaime Ferrer de Blanes, que recomendaba este viaje hacia el Sur-Oeste, donde se decía que había una gran masa de tierra y lo más lógico era ir y ver. Colón había tenido información por los indios de ese gran territorio al Sur-Oeste.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Colom, Cristòfor – Amèrica – Descoberta i exploració]

GÈNERE Històric: biografia / viatges

[1989]

TAVIANI, Paolo Emilio, «Jaime Ferrer e il terzo viaggio di scoperta di Cristoforo Colombo», *Presencia italiana en Andalucía, siglos XIV-XVII: Actas del III Coloquio Hispano Italiano*, Sevilla: Editorial CSIC 1989. Pàgines 51 a 73.

[página 51]

«JAIME FERRER E IL TERZO VIAGGIO DI SCOPERTA DI CRISTOFORO COLOMBO

Una immediata conseguenza del trattato di Tordesillas fu che il terzo viaggio di Colombo avrebbe potuto cominciare sotto un nuovo segno; in un clima di tranquillità. Le assillanti preoccupazioni dei primi due viaggi non avevano più ragion d'essere. Le navi spagnole non avevano potuto toccare Madera, Porto Santo, le Capo Verde. Adesso per il terzo viaggio, quelle isole non sono più proibite. L'accordo fra Spagna e Portogallo le rende disponibili come basi di passaggio e rifornimento.

Ma c'è un'altra ragione che spiega la grande novità del terzo viaggio: la rotta sul parallelo delle Capo Verde. L'accordo ispano-portoghese fu solo condizionante, non determinante. A determinare Colombo sulla nuova rotta fu un altro fatto, trascurato dalla grande maggioranza dei colombisti, nonostante sia risultato d'importanza fondamentale per le nuove grandi scoperte del terzo viaggio. Ci riferiamo alle tesi d'un cosmografo catalano, Jaime Ferrer, e alla corrispondenza che egli ebbe con Colombo. L'influenza di Ferrer sulle scoperte colombiane non può paragonarsi a quella di Toscanelli, ma è tuttavia di tale valore e portata da meritare assai più d'un accenno o d'un generico riferimento.

Per comprendere il ruolo di Ferrer nella vicenda della grande scoperta occorre innanzitutto approfondire come tale vicenda s'inserisca nella storia della Spagna.»

[página 52]

«FERRER E LA SCUOLA CATALANA

Parlando di Jaime Ferrer, Caddeo lo definisce "l'unico cosmografo che allora avesse la Spagna". E' un'affermazione inesatta. Proprio in occasione della richiesta dei Re in relazione al Trattato di Tordesillas al luogotenente della Catalogna —di cui parleremo— numerosi sono gli esperti che vennero consultati nell'occasione succitata.»

[pàgines 57 i 58]

«L'INTERVENTO DI FERRER NELLA PREPARAZIONE DEI VIAGGI DI SCOPERTA COLOMBIANI

Jaime Ferrer era nato intorno al 1445, a Vidreras, una località poco distante da Blanes nella provincia catalana di Gerona. Si trasferì giovanissimo a Napoli, dove un tale Juan Ferrer ricopriva la carica di tesoriere reale e un altro Ferrer, Ippolito, era gioiellere del

Re. E' probabile, ma non certo, che i dues fossero parenti del giovane Jaime.

Osserva Ballesteros che Jaime Ferrer non fu autodidatta. Occorrevano degli studi per conseguire il titolo di 'lapidario', e le conoscenze di cui egli dette prova in tema di cosmografia, e correlativamente di matematica e astronomia, difficilmente si spiegherebbero senza una preparazione che oggi si direbbe universitaria.

E' certo e documentato che Jaime Ferrer, nel 1466, si trovava già nel palazzo reale di Napoli. Nel 1469, è tesoriere sulle navi che accorrono in Catalogna a sostenere el re d'Aragona: nella cedola reale di nomina compare con il nome italiano Giacomo.

Tosto riprende la carriera del 'lapidario': alla ricerca e per l'acquisto di pietre preziose si reca al Cairo, a Damasco, a Rodi, a Giaffa, a Beirut, a Venezia, a Roma. Gode la fiducia di Ferdinando I di Napoli. Poi si occupa del trasporto delle artiglierie in Abruzzo, dell'acquisto del vino e delle polveri per la flotta. Contrae una stretta amicizia con il duca di Calabria, Alfonso. Nel 1488 è al servizio della regina Giovanna. Ha ormai acquisito una ragguardevole fortuna ed è qualcosa di più d'un gioielliere: è un consigliere al quale si affidano missioni delicate. In quello stesso 1488, Ferrer parte per Napoli, accompagnando l'ambasciatore Giovanni Galiano. Visita a Genova la reliquia del Sacro Catino, custodita nella ricca, sfarzosa cappella del duomo, da poco costruita, sotto la spinta d'una rinnovata ansia di crociate. Giunge in Spagna, ed è probabile che vi sia rimasto, con residenza a Blanes: una graziosa cittadina sulla costa di levante della Catalogna, a poco più di 60 Km. da Barcellona. E' pure probabile che, a Barcellona, dove si recava di frequente, Jaime Ferrer abbia assistito nell'aprile del 1493, al trionfo del grande Scopritore.

Una cosa è certa: era un cosmografo conosciuto e apprezzato a Corte.»

[página 62]

«AUSTERITÀ E PROFONDO SPIRITO CRISTIANO NEL PENSIERO E NELL'OPERA DI JAIME FERRER

Della vita e della figura di Jaime Ferrer si sa poco più di quanto, sia pure sommariamente, abbiamo detto fin qui. Qualche ulteriore particolare, da noi tralasciato, riguarda i periodi della sua residenza in Blanes (pare che sia stato il 'protettore' dell'ospedale di quella città), nonché i suoi rapporti con il fedele collaboratore e segretario Rafael Ferrer Coll: rapporti che risultano peraltro di costante riservatezza.»

[página 64]

«SCARSI E DIVERGENTI I GIUDIZI DEGLI STORICI SULL'INFLUENZA DI FERRER NELLA GRANDE SCOPERTA

La grande maggioranza dei colombisti ignora Jaime Ferrer, anche perché sottovaluta l'importanza tutta particolare del terzo viaggio colombiano.

A ricordarsi di lui è stato, pure con secoli di distanza, Saverio Lampilla.

Lampilla cita in particolare Ferrer in un suo ampio Saggio apologetico della letteratura spagnola contro le pregiudicate opinioni di alcuni moderni scrittori italiani. Una delle tesi di Lampilla è che, pur essendo genovese il protagonista della grande scoperta, meriti notevolissimi debbano attribuirsi agli spagnoli, e fra questi esalta Jaime Ferrer catalano “uomo dottissimo nella geografia e astronomia, come ne fanno prova le sue lettere che si stamparono in Barcellona nel 1545” (parte II, tomo I, p. 190).

Navarrete, Roselly de Lorgues e de la Roncière considerano Jaime Ferrer un valoroso cosmografo e in particolare mostrano di apprezzarne i pareri da lui esposti nelle lettere ai Re Cattolici e a Colombo. Ma non si pronunciano sull'influenza che esse hanno o possono avere avuto sull'impresa del terzo viaggio di scoperta.

Caddeo, come abbiamo già accennato, cita Ferrer, ma non gli attribuisce meriti particolari. Chi concorda con noi nel valutarne la parte sostenuta durante la preparazione del terzo viaggio colombiano è Ballesteros Beretta, che a Jaime Ferrer dedica un intero paragrafo di numerose pagine (2ª parte, Vol. I, pp. 283-295) della sua opera magistrale.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Italians – Andalusia – Congressos
 Andalusia – Història – Congressos]

GÈNERES Didàctic: assaig

[1989]

GIL FERNÁNDEZ, Juan, *Mitos y utopías del descubrimiento: I. Colón y su tiempo*, Madrid: Alianza Editorial 1989. Pàgines 85, 108, 109, 131, 143.

[pàgina 85]

«entender a los incrédulos que bastaba palpar la tierra para percatare de la existencia del oro, como el apóstol para vencer su difidencia había tocado las llagas de Cristo. Hay algo de verdad en sus palabras. No obstante, lo principal era que a cargo de Santo Tomás había estado la evangelización de la India; por tanto, bajo sus auspicios se había de encontrar la Ofir salomónica cuyo oro iba a revolucionar el curso de la historia. El simbolismo estaba muy claro para quien tuviese el más mínimo olfato. Y aun Jaime Ferrer de Blanes no sentía reparo alguno en comparar a Cristóbal Colón con Santo Tomás, viendo en la exploración de la India los designios de la “divina e infallible providencia”, pues tanto el “portador de Cristo” como Santo Tomás eran apóstoles y embajadores de Dios en las partes de Oriente. No cabe duda de que el cosmógrafo está expresando ideas afectas al círculo colombino: lo menos que cabía esperar era que ese nuevo Santo Tomás fundase en la provincia del oro una fortaleza bajo la advocación del apóstol con quien gustaba compararse para ponerse a salvo de las suspicacias que levantaba su estirpe judaica.»

[pàgina 108]

*«6. Un admirador del almirante:
Jaime Ferrer de Blanes»*

[pàgina 131]

«Pinzón y que le brindaba hacer al almirante Jaime Ferrer, entre otros muchos que rumiaron la misma idea, incluido el rey de Portugal: bajar hasta la línea y enderezar entonces el rumbo a Poniente hasta topar por fuerza con las costas de la Tapróbana. En refuerzo de esta interpretación quiero llamar la atención sobre un hecho lingüístico significativo. Plinio, al referirse a la Tapróbana, indica que “durante mucho tiempo se pensó que era otro mundo, con el nombre de antíctones”. En efecto, Pomponio Mela había expresado grandes dudas sobre si la Tapróbana era “una isla muy grande o la primera parte de otro mundo”. Pues bien, en la relación del tercer viaje, Colón comienza a emplear precisamente»

[Universitat de Girona

MATÈRIA Amèrica – Descuberta i exploració]

GÈNERE Històric: biografia / viatges

[1990]

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Humanisme i Renaixement*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990.

[pàgines 164 i 165]

«los elementos en la obra de Santillana que tienen su raíz en Cataluña. De este trabajo se derivaría una pregunta: ¿Sería posible que el único contacto eficaz que tuvo el joven Santillana con las letras catalanas fuese a través de don Enrique de Villena? ¿Tan cerradas estuvieron a todo lo que no les llegaba por los caminos tradicionales? Alguna mención en inventarios de bibliotecas y el conocimiento que de los Proverbios tuvo Ferrer de Blanes, demostrado en sus Sentències Cathòlicas (1545, pero escritas tal vez en el s. XV) no parecen derivar de un interés tradicionalmente sentido, sino de la divulgación de fuentes impresas.»

[pàgines 224 i 225]

«RISC I AVENTURA

Sembla ociós de parlar-ne referint-nos a l'època de les cavalleries inventades i de les ardideses autèntiques de les conquestes i descobriments. L'any 1463, un funcionari obscur de la Generalitat catalana, fidel a Joan II, Bernat Ça-Portella, escrivia des de Tarragona al rei de Portugal demanant-li que ajudés el d'Aragó contra els barcelonins sublevats. Amb el propòsit de fer l'elogi del rei Alfons V, que porta el dictat d'*Africa*, i de les seves empreses, es demanava retòricament quin altre rei hi havia "qui faça investigar les mars oceanes, e les gents spantoses e incògnites e les gents bàrbares, vagues e incultes en aquelles atrobades sotsmeta, a fi per aquelles domar e instruir en la conversació humana?". Això es podia escriure a Portugal després de Jaume el *Navegant*, però a Catalunya són paraules que semblen concebudes pensant en altres gestes hispàniques, però no portugueses. Va haver-hi algú a les terres del Mediterrani que va retrobar aquest to amb motiu de les expedicions del segle XVI? Prou sé que hi ha les cartes de Cristóbal Colón i les *Relaciones* d'Hernán Cortés, i tots els historiadors d'Índies. M'agradaria, però, de trobar testimonis com el copiat abans, que suggerissin els dirs comuns de la gent en favor o en contra dels mirallets seductors de l'anada a les Índies. Dos arguments els podrien recolzar: el goig per l'aventura i l'admonició dels moralistes contra els amics de la vida còmoda amb la qual la glòria mai no és atesa, per un costat. Per l'altra, el religiós, la universalització del cristianisme. Aquesta última il·lusió en l'ànima dels creients és la que movia en primer terme Jaume Ferrer de Blanes. Escrivint a Colón li deia: "*La divina e infallible*»

[Universitat de Girona

MATÈRIA Renaixement – Catalunya
 Humanisme - Catalunya]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1990]

SUÁREZ FERNÁNDEZ, Luís, *Los Reyes Católicos: la expansión de la fe*, Volum 4, Madrid: Rialp 1990.

[pàgina 255]

«Consta también que los Reyes Católicos consultaron a un cosmógrafo, Jaume Ferrer de Blanes, el qual sabía que las dimensiones del globo terráqueo eran mayores de las previstas por Colón. Desde este punto de vista, acceder a las demandas portuguesas y trasladar la línea divisoria 270 leguas más allá, hacia Poniente, habida cuenta que el cosmógrafo pensaba también que se había llegado a la India, podía resultar sensato. La distancia que aún habría que salvar para pasar de las islas al Catay quedaba absolutamente a cubierto con la nueva división.»

[pàgina 279]

«Conviene advertir que la documentación no menciona para nada la cuestión de las navegaciones oceánicas. Las cartas de Ferrer a los Reyes, posteriores al tratado de Tordesillas, fueron publicadas por Martín Fernández de Navarrete, Colección de los viajes»

[pàgina 280]

«Entre los informantes estaba el ya mencionado Jaime Ferrer de Blanes. La orden de buscar expertos fue impartida el 15 de agosto de 1494 a los virreyes de Cataluña, Mallorca y Sicilia. Mallorca respondió negativamente, pero el lugarteniente de Valencia envió a alguien»

[Universitat Autònoma de Barcelona

MATÈRIA Espanya – Història – 1479-1516, Reis Catòlics
Espanya – Història eclesiàstica – 1479-1516]

GÈNERE Històric: crònica

[1991]

MORISON, Samuel Eliot; AROCENA, Luis A. (traductor de l'original de 1942), *El Almirante de la Mar Océano: Vida de Cristóbal Colón*, Mèxic: Fondo de Cultura Económica 1991 (2a edició).

[pàgina 293]

«Ningún capitán puede llegar a parte alguna si no sabe manejar a los hombres, y el homenaje de Cúneo muestra que el carácter de Colón era un elemento esencial en su navegación. Quienquiera que haya visto en Colón un cómitre, un jefe autoritario y un egoísta sin corzón, queda invitado a ponderar la afirmación de Cúneo cuando nos dice que el Almirante de la Mar Océano no rechazaba el tomar la caña del timón, o izar las velas mientras sus hombres exhaustos descansaban. Me place imaginarlo haciendo guardia con uno o dos marineros; capeando una tormenta, y cuando el tiempo calmaba recorriendo su camino, con cuidado, entre los durmientes sobre la cubierta de la "Niña", soltando los brioles y chafaldetes y desplegando las velas en el viaje de regreso. El otro reconocimiento es de Jaime Ferrer de Blanes, cuya reputación por la navegación científica era tal que los Reyes lo consultaban acerca de cómo trazar la Línea de Demarcación. Después de hacer varias sugerencias replicó:

"Y si en ésta mi determinación y parecer será visto algún yerro, siempre me referiré a la corrección de los que más de mí saben y comprenden, especialmente del Almirante de las Indias, el cual tempore existente [1495] en esta materia más que otro sabe: porque es gran teórico y mirablemente plático, como sus memorables obras manifiestan."

Además, los otros grandes navegantes españoles y descubridores de su generación practicaron con el navegante: Juan de la Cosa, Peralonso Niño, Vicente Yáñez Pinzón, Alonso de Hojeda. Los españoles, tradicionalmente celosos de los extranjerios, fueron poco dados a reconocer esto; y después de la muerte de Colón, la Corona aplicó su gran influencia para disminuir este hecho y bencir la reputación de Martín Alonso Pinzón.»

[pàgines 696 i 697]

«EL 30 DE MAYO de 1498 comenzó el Tercer Viaje en la barra de Sanlúcar de Barrameda en la desembocadura del Guadalquivir. Como de costumbre, Colón sabía exactamente lo que quería hacer; si lo podría hacer era otra cosa. Lo había impresionado una opinión del rey de Portugal según la cual un gran continente se encontraba a través del ecuador, en alguna parte del Océano Occidental; por eso era que don João II insistía en que se trasladara la línea de demarcación hacia el Oeste. El primer propósito del Almirante durante este viaje era el de considerar la veracidad de esta conjetura real; si el continente quedaba de acuerdo con la estima (pues no existía otro medio de computar la longitud), al Este de la línea de demarcación, Fernando e Isabel debían limitarse a ponerlo en manos de su yerno y presunto heredero, don Manuel de Portugal. En caso

contrario, el nuevo continente sería una nueva joya agregada a la Corona de Castilla.

Un objetivo secundario del viaje era el descubrir tierras que quedaran más al sur de las Antillas. Porque, de acuerdo con la doctrina aristotélica de los productos similares en la misma latitud, si estas tierras quedaban frente a las posesiones portuguesas de la Guinea, serían mucho más productivas que la exageradamente alabada Española. Jaime Ferrer de Blanes, un tallista de piedras preciosas y cosmógrafo chapucero, escribió a Colón “y digo que a la vuelta del equinoccio son las cosas grandes y de precio, como son piedras finas y oro y especias y drogaria”, que en su afición de coleccionista de gemas, había sabido por

“muchos Indos, Arabes y Etiópes, que la mayor parte de las cosas buenas vienen de región muy caliente, donde los moradores de allá son negros o loros, y por ende, según mi juicio, fasta que vuestra Senioría falle la gente tal no fallara abundancia de las dichas cosas ... y porque, senior, la Reina nuestra Seniors me mandó que yo escribiese a vuestra Senioría de mi intención: y por esto escribo mi parecer en esta.”

En consecuencia, Colón planeó descender hasta la latitud de Sierra Leona, donde primero habían hallado oro los portugueses, y seguir luego ese paralelo hasta el meridiano de la Española, en la esperanza de toparse con nuevas islas, con el continente de don João o una parte del Asia donde pudiera encontrarse abundante riqueza.»

[Universitat Autònoma de Barcelona
MATÈRIA Espanya – Història – 1479-1516, Reis Catòlics
Espanya – Història eclesiàstica – 1479-1516]
GÈNERE Històric: crònica

[1991]

VINYOLES, Carme, «La falsa aventura d'un rector de poble», *Revista de Girona* 144 (1991), pàgines 14 i 15.

«En nom de nostre senyor Jesuchrist. e de la sua benayunturada mare humil sempre verge Maria. nostra dona, amén.

Aci comença lo *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, somàriament e curiosa que.n scrich jo Bernat Boades, prevere, deservint la sgleya parroquial de nostra dona santa Maria de la vila de Blanes, batxeller en decrets ...”

Amb aquestes paraules i encomanant-se a l'advocació divina, iniciava l'eclesiàstic Bernat Boades l'àmplia redacció del *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, un text considerat cabdal dintre la historiografia catalana medieval. El fill de Bernat i Berenguera Boades de Salitja, nascut entre 1360 i 1370, degué escriure la crònica a partir de 1410 i fins al 1444, anys en què ocupà la rectoria de Blanes. En concret molts experts han cregut fins fa relativament poc que fou el 1420 quan l'autor donà per culminada aquesta relació de fets i episodis històrics que tracten des de la vinguda dels cartaginesos fins al moment precís de la mort de Ferran d'Antequera —el primer rei de la dinastia castellana dels Trastàmara—, ocorreguda el 1416.

Hi ha referències que Bernat Boades, el fill instruït d'una masia principal, s'havia dedicat a les ànimes dels fidels de Medinyà i de Sant Dalmai abans d'exercir el seu ministeri a Blanes on hi romangué trenta-quatre anys. Dos segles després, un altre religiós, el frare mínim Joan Gaspar Roig i Jalpí, nat a aquesta vila marinera, trobaria «en un racó amagat d'una notaria», el text de Boades, que havia quedat inèdit. Segons que explica el mateix Roig i Jalpí, a la darrerria del segle XV el cosmògraf Jaume Ferrer havia fet reproduir al seu criat Rafael Ferrer Coll l'original molt malmès de mossèn Boades amb el propòsit de donar-lo a l'estampa. Però la impressió no arribà a realitzar-se perquè Jaume Ferrer hagué de marxar a Sicília el 1488, per ocupar-se d'importants afers i s'oblidà del manuscrit dels *Feyts d'armes*.

Roig i Jalpí, en canvi, tan bon punt com li arribà a les mans l'escrit compregué el seu valor i de seguida en tragué una còpia. D'aquesta manera salvà el text de mossèn Boades i li donà projecció pública. Efectivament, des del segle XVII fins a la primera meitat del XX, intel·lectuals reconeguts de la talla de Torres Amat, Marià Aguiló, el pare Fidel Fita, Lluís Nicolau d'Olwer, Jordi Rubió i Balaguer, Enric Bague, Ferran Valls i Taberner i Ferran Soldevila destacaren la importància de l'escrit i situaren el seu autor, el noi de Salitja, dintre la plèiade dels cronistes catalans amb majúscula. És a dir, al costat de

Ramon Muntaner i Bernat Desclot. Gràcies a l'edició del *Libre dels feyts d'armes de Catalunya* es conegueren, a més a més, algunes pinzellades de la biografia de Bernat Boades: els seus estudis a Bolonya, l'estada a Roma on treballà a la Biblioteca Vaticana, el tracte personal amb el papa Benet XIII i amb altres figures del seu temps ...

Tot, o gairebé tot, era mentida. El clergue de Salitja no havia parlat mai amb el Pontífex, ni era un home viatjant, ni molt menys havia redactat el famós *Libre dels feyts d'armes*. Senzillament s'havia limitat a ser un pacífic rector de poble, sense cap influència en els fets del seu temps. Ell, de tota manera, no tenia cap responsabilitat en la falsificació de què fou objecte la seva firma. Tot plegat era un muntatge, molt ben trammat, de fra Roig i Jalpí, qui no va trobar cap manuscrit en cap notaria, sinó que ell mateix escrigué el text. El fet de fer-lo aparèixer com un llibre del XV no tenia gaire res de peculiar aleshores, al segle XVII, quan proliferaven els anomenats "falsos crònicons". Sembla ser que el frare, cronista reial per a la Corona d'Aragó, pretenia l'exaltació de les senyes d'identitat i del passat gloriós de Catalunya, defensant alhora la seva vinculació a Espanya, en uns moments en què governava la casa d'Àustria de forta vocació centralista. I pensava que si el document s'investia de certa vellor, es consideraria més creïble, i, dit sia de passada, ell evitaria a un nivell personal, qualsevol problema amb la censura de l'època.

Sigui com sigui, el frare blanenc sabé inventar una història que enganyà molts experts. Sense tenir-ne cap mèrit –ni cap culpa– Bernat Boades ha estat gairebé tres-cents anys pujat damunt d'un pedestal de glòria. Fins que l'ha fet baixar un altre historiador, Miquel Coll i Alentorn qui, el 1948, publicà un extens estudi que posà de manifest, a partir d'una acurada tasca d'investigació, la mentida històrica. I ara el pacífic rector de poble torna a ser esmentat per historiadors i novel·listes. De nou involuntàriament, perquè el que s'intenta és homenatjar no a ell, sinó al fals Boades, a Joan Gaspar Roig i Jalpí, aquest any 1991, en què es compleixen tres-cents anys de la seva mort. En aquest sentit l'Ajuntament de Palafolls n'ha pres la iniciativa, promovent diversos actes de reconeixement a la figura del frare mínim, que van des de la publicació d'una novel·la que recrea el segle en què va viure, fins a l'estrena d'una obra teatral, passant per la inauguració d'una plaça.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)
MATÈRIA Literatura catalana – Història i crítica]
GÈNERE Periodístic: article de crítica

[1992]

SALA I CATALÀ, Josep, *España en los siglos XV y XVI. Volumen 14*, Madrid: Ediciones Akal 1992.

[página 15]

«El descubrimiento del Brasil por el portugués Alvares Cabral y las pretensiones españolas sobre Filipinas y Molucas, a raíz del viaje de Magallanes, pusieron de actualidad los números y la letra pequeña del tratado que desde entonces y hasta su anulación marcó los conflictos diplomáticos entre España y Portugal. También, intermitentemente, durante todo ese tiempo se convocó a los científicos ibéricos para su resolución. Los Reyes Católicos, del lado español, llamaron inicialmente a un conocido cosmógrafo catalán Jaime Ferrer, el cual, en 1495 propuso dos métodos prácticos para fijar la longitud del Meridiano. El primero basado en la resolución de un triángulo rectángulo en el que un cateto era conocido por diferencias en la latitud de dos puntas y un ángulo agudo adyacente por el rumbo del barco. El problema se presentaba al no ser la Tierra plana sino redonda.»

[Universitat de Girona

MATÈRIA Ciència del Renaixement
 Ciència – Història – Espanya – S. XV-XVI
 Tecnologia – Història – Espanya – S. XV-XVI]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1992]

BERNADES, Josep M., *Els catalans a les Índies (1493-1830) (Buròcrates – Clergues – Professions liberals)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya 1992.

[Volum I, pàgines 51 i 52]

«En un altre nivell de la contribució catalana a l'establiment de les possessions castellanques ultramarines, també mereix esment Jaume Ferrer de Blanes (a qui fa temps hom tingué per valencià, però que avui se sap que fou nat a Vidreres), la font principal d'informació del qual continua essent les seves *Sentències Catòlicas*, editades per Ferrer i Coll (1545). Instal·lat durant anys a la cort napolitana com a oficial de la tresoreria reial, viatjant per l'Orient Mitjà, lapidari (consta que hi era entre el 1466 i 1488, potser amb interrupcions), després tornà a Catalunya; és possible que l'any 1493 conegués Colom a Barcelona; en tot cas entrà en relació amb jerarques castellanques encimbellats (el cardenal Mendoza li manà d'anar a veure'l amb el mapamundi que tenia). Quan els Reis Catòlics discuteixen amb Portugal la delimitació de llurs respectius dominis atlàntics, demanen el parer de Ferrer (15-VIII-1494) i d'altres entesos; Ferrer respongué el 27-I-1495 anunciant la tramesa d'una *Forma mundi* i oferint-se d'anar a la cort. Els monarques tot seguit (28-II-1495) el feren anar a Madrid, des d'on continuà a Burgos; allí redactà el seu parer: la línia divisòria, cal situar-la a 18º de Cap Verd, detallant-ne diversos mètodes de mesurament, que avui es consideren impracticables (Vernet 1975, 98); amb tot, se sotmet al parer de Colom, del qual fa grans lloances; per aquells mateixos dies escriví a l'almirall una lletra plena de la mateixa admiració i mig enigmàtica, avançant-se als fets que portarien a la desgràcia el descobridor; també hi trobem una prevenció antivaticana –que no recula davant el sarcasme– ben del seu temps, escrivint a Colom:

“... el oficio que vos Señor teneyd vos pone en cuenta de Apostolo y Ambaxador de dios, mandado por su diuinal iuyzio a faser conoser su sancto nombre en partes de incognita verdad; ni seria apartado de rason ni del precepto diuino que un apostolo o Cardenal de Roma en exas partes tomasse parte de vuestros gloriosos trabajos, pero la gravedad y peso de sus grandes mantos y la dolçura de su delicado biuir les quita gana de seguir tal camino ...” (Ferrer 1545, ff 57v-58).

Des del 1498 és a Blanes fent de clavari dels vescomtes de Bas i de Cabrera (Pastor I, 76; Torres 243-244; Coma 1941, 161-181; Millàs 1949, 455-478; Martínez 1957, III, 345). Ferrer resulta una figura esquerpa, per manca de fonts suficients. És fora de dubte, però, que en un moment clau de la configuració del món polític la seva opinió

osmogràfica fou valorada, per més que en Millàs insisteixi n el caire medieval de les seves idees.»

[Volum I, pàgina 108]

«Ja fa més de cent anys que Aulèstia i Pijoan dibuixava el mapa del nostre tema i inaugurava la processó dels “exclusionistes”. Després d’esmentar els il·lustres precedents catalans en matèria exploratòria (ss. XIV-XV) i tot i admetre que Colom era genovès i formular el que esdevindrà cantarella entre els antiexclusionistes (Catalunya es decantava vers la Mediterrània), considera una injustícia la incorporació a Castella dels nous descobriments ultramarins, per tal com hi intervingueren totes les “províncies o Estats d’Espanya”; pel que fa als catalans, esmenta Santàngel i el finançament del primer viatge colombí, Ferrer de Blanes i l’assessorament aportat, els catalans del segon viatge, etc.; després, “Catalunya hi aporta tan solament ignorats missioners o modestos expedicionaris ...”. I així arriba a formular la tesi: “Y no podia Catalunya fer altra cosa per la preponderància que des del primer moment se donà pels Reys als habitants de les províncies que havien format la Corona de Castella, sobre’ls de la d’Aragó que tots els càrrechs d’Índies ...”»

[Volum II, pàgina 68]

«214. FERRER DE BLANES, Jaume. (Vidreres 1445 – 1523).

i.1) “Vot i parer ... cerca la capitulació feta entre los molts Cathòlics Reys y lo Rey de Portugal” (27-I-1495); publ: Ferrer 1545, ff [58v-65v].

2) “Letra ... feta al Almiral de las indias Christofol Colon ...” (5-VIII-1495); publ: Ferrer 1545, ff [55v-58].

3) “*La forma con la qual se puede fallar el término y fin de las CCCLXX leguas partiendo las Islas del cabo Verde por línea occidental: es la siguiente*” (sd); publ: Ferrer 1545, ff [?-55].

4) “Letra feta als molt Cathòlics Reis de Spanya ... acerca lo compartiment que sus Reals Altezas féren ab lo Rey de Portugal en lo mar Océano” (sd); publ: Ferrer 1545, ff [48-?].

Torres 241-245.

Medina BHA I, 186-187, nº 122.

Aguiló 1923, 667-668, nº 2777.

[Inversemblantment, no figura a la GEC].»

[*Centro Superior de Investigaciones Científicas (Espanya)*

MATÈRIA Catalanes – Amèrica – 1493-1830
 Catalanes – Filipines – 1493-1830]

GÈNERE Històric: biografia / viatges

[1994]

COMPAGNA PERRONE CAPANO, Anna Maria, «I riflessi della scoperta dell'America nel catalano (più una lettera a Colombo)», *L'età delle scoperte geografiche nei suoi riflessi linguistici in Italia*, Florència: Accademia della Crusca 1994. Pàgines 191 a 206.

[pàgines 195 a 199]

«La preferenza per il castigliano salta agli occhi in maniera ancora più evidente, se ci occupiamo di un altro testo relativo alla scoperta, dell'America scritto da un catalano: la lettera che Jaume Ferrer de Blanes (Vidreres 1445-1523) scrisse a Colombo da Burgos il 5 agosto del 1495. Essa si trova all'interno dell'edizione della sua opera, stampata nel 1545 a Barcellona per Carles Amorós proensal, che continua ad essere la principale fonte di informazione sul suo autore. Il volume si intitola Sentencias Catholicas del divi, poeta Dant florenti ed è diretta "p[er] son criat Raphael Fer/rer Coll ala molt Illustre y deuotissima seny/ora dona Hippolita de Liori y de Requesens/Comtessa de Palamos", figlia "del molt Illustre senyor dō Ioã/de Gallano [...], Am/baxador q[ue] fou del Catholich Rey [...]", che era "grandissim dantista" (fol. A.ij). Nel prologo Raphael Ferrer dice che si tratta di un "breu tractat o suma/ri: lo qual apres la mort del dit mon predece/ssor trobi escrit desa ma entre sos libres y enlo/loch mes retret de son estudi" (fol. A.ij).

Mossen Jaume Ferrer de Blanes, definito "molt gran Cosmograph" da Raphael Ferrer nel prologo dell'opera (fol. A.ij), "joyellaro" (tradotto in cat. "lapidari") dalla regina di Napoli in una lettera anch'essa edita all'interno del volume (fol. senza numero che dovrebbe essere il 59, ovvero G.vij), e "mercader" nel colofon (fol. senza numero che dovrebbe essere il 63°, ovvero J.ijf), fu ufficiale della tesoreria aragonese napoletana fra il 1466 e il 1488 (forse con qualche interruzione) e viaggiò per il Medio Oriente come gioielliere (nel senso di procacciatore di pietre piuttosto che di artigiano che le tagli e/o le monti) della regina Giovanna d'Aragona, figlia di Giovanni II, che nel 1477 sposò Ferrante d'Aragona, re di Napoli. Egli dovette tornare in seguito in Catalogna ed "és possible que l'any 1493 conegués Colom a Barcelona; en tot cas entrà en relació amb jerarques castellans encibellats (el cardenal Mendoza li manà d'anar a veure'l amb el mapamundi que tenia). Quan els Reis Catòlics discuteixen amb Portugal la delimitació de llurs respectius dominis atlàntics, demanen el parer de Ferrer (15-VIII-1494) i d'altres entesos; Ferrer respongué el 27-I-1495 anunciant la tramesa d'una *Forma mundi* i oferint-se d'anar a la cort. Els monarques tot seguit (28-II-1495) el feren anar a Madrid, des d'on continuà a Burgos: allí el seu parer: la línia divisòria, cal situar-la a 18° de Cap Verd, detallant-ne diversos mètodes de mesurament, que avui es consideren impracticables (Vernet 1975, 98); amb tot, se sotmet al parer de Colom, del qual fa grans lloances; per aquells mateixos dies escriu a l'almirall una lletra plena de la mateixa admiració i mig enigmàtica, avantçant-se als fets

que portarien a la desgràcia el descobridor; també hi trobem una prevenció antivaticana [...]”¹⁹. *Comunque il nostro Jaume Ferrer “no sentía reparo alguno en comparar a Cristóbal Colón con Santo Tomás, viendo en la exploración de la India los designios de “la divina e infallible providencia”, pues tanto el “portador de Cristo” como Santo Tomás eran apóstoles y embajadores de Dios en las partes de Oriente”*²⁰. *Ma non dimentichiamo neanche che la lettera di Jaume Ferrer ha un fine pratico: dal momento che “las cosas tempo/rales in suo genere no son malas ni repug /nan a las spírituales [...]”, la regina ha ordinato di scrivere all’ammiraglio per segnalare che vicino all’Equinoccio son las cosas grandes y de precio como son piedras finas y oro y/especias y drogaria: y esto es lo que puedo yo/dezir acerca desto por la mucha platica que tē/go en Lenante en el Alcayre y Domas y por/que soy lapidario y siempre me plugo inuesti/gar en aquellas partes” (fol. senza numero che dovrebbe essere il 57º, ovvero G.v’).*

Anche se “Ferrer resulta una figura esquerpa, per manca de fonts suficients”, per quanto egli manifesti certe contraddizioni fra vecchio e nuovo, tipiche di un’epoca di transizione come fu la sua, quello che qui mi preme sottolineare è il plurilinguismo che la sua opera documenta e che l’edizione del 1545 mantiene. In catalano, oltre al prologo di Raphael Ferrer Coll, è l’opera principale dell’edizione, quella che le dà il titolo. Si tratta delle “Conclusions y auctoritats sumptes: de las Comedias del preclarissim Poeta diuinal y gran Theolech Dant Florenti, comētades per diuersos excellentes doctors” (fol. senza numero che dovrebbe essere il 4, ovvero A. iij), all’interno delle quali troviamo citazioni in italiano e in castigliano, rispettivamente dalla Commedia dantesca e dai Proverbios del Marchese di Santillana. “Por una transición no de todo violenta”, incorporato in quest’opera troviamo anche quello che è stato definito “un tratadito de las piedras preciosas”. Segue una “Meditacio o contemplacio sobre lo santissim loch de Caluari”, pure in catalano. Terminata la “Meditacio” cominciano le “Letras Reals molt notables fetas a mossen Iaume Ferrer: Respostes: e Regles per ell ordenades en Cosmographia y en art de Nauegar: les quals .XVII. Anys ha trobi ensemps ab lo p[re]dit Sumari de q[ue] tinch los matexos originals”. Si tratta di testi per lo più in castigliano. In castigliano è la lettera di Jaume Ferrer ai re cattolici del 27-I-1495 da Barcellona “acerca lo compartiment que sas Reals Altezas feren ab lo Rey de Portugal: en lo mar Oceano”. Segue la risposta dei monachi del 28-II-1495 da Madrid ed il vot y parer di Jaume Ferrer. Dopo si trova la sua lettera a Colombo, datata Burgos, 5-VIII-1495. In castigliano è anche la lettera che segue (fol. senza numero che dovrebbe essere il 58, ovvero G.vj), datata Napoli, 27-VI-1488: la regina di Napoli, infanta d’Aragona, scrive a don Federich Enriques de Cabrera, almirante di Castiglia, in favore di Jaume Ferrer, suo vassallo di Blanes, il quale, “por que mas cumplidamente y mejor/y con mas reposo pueda entender en las cosas/de nuestro seruicio”, deve “en todo transferir su casa aqui a esta Ciu/dad y traer su muger”. In italiano sono invece la patent (Napoli, 9-V-1488), scritta anch’essa per lui dalla regina di

Napoli “ensa reco/mendacio enla qual clarament se/demostre quant ere gran lapidari” (fol. senza numero che dovrebbe essere il 59, ovvero G.vij), cioè ioyellaro, e le lettere del re di Cipro, don Alfonso (Cairo, 29-IX-1478, 28-IX-1478 e 21-VIII-1479) in suo favore, dirette a lui stesso, al patró de nau Pere Antich de Ragoça ed al patró de la Caravera Francesch Pastor (fogli di cui el primo è senza numero e dovrebbe essere il 60, ovvero G.viij, e il secondo è H). Nuovamente in castigliano sono le lettere a lui indirizzate dal cardinale don Pedro de Mendoza (Barcellona, 26-VIII-1493, fol. H), a cui si è accennato, e quella del già menzionato don Federich Enriques de Cabrera (Valladolid, 4-III-1523), fol. H^o): Jaume Ferrer era suo clavari da ben 21 anni e l’almirante gli scrive rammaricandosi di non avere sue notizie da molti giorni e di essere preoccupato. In catalano infine è la “Regla de mossen Iauime Ferrer per conixer en la nit quantes hores son” (fol. senza numero che dovrebbe essere il 63, ovvero H. iij), nonché il colofon (fol. senza numero che dovrebbe essere il 63°, ovvero H. iij^o).

Jaume Ferrer de Blanes dunque, come altri catalani suoi contemporanei, aveva dimestichezza con più lingue; per lui il contatto con lingue diverse non era una novità. Egli ha quindi in potenza quella coscienza linguistica che i castigliani non avevano ancora maturato per ragioni storiche.»

[Universitat de Barcelona	
MATÈRIA	Italià (Llengua) Lexicologia Descobriments geogràfics Viatges Viatgers Manlleus (Lingüística) Influències Lingüística històrica Història]
GÈNERES	Didàctic: assaig

[1994]

RECIO, Roxana, «La interrelación intelectual peninsular en el siglo XV: Santillana y Ferrer de Blanes», *Anuario Medieval* 6 (1994), 159-173.

[página 159]

*«La interrelación intelectual peninsular en el siglo XV: Santillana y Ferrer de Blanes
[...]*

Jordi de Sant Jordi. Fueron dos escritores que se conocían por sus obras y se relacionaban.

Hasta el momento y que se sepa hay un caso de interrelación intelectual muy interesante que no ha sido estudiada. Se trata de Santillana y Ferrer de Blanes.»

[página 164]

«muy interesante la selección: básicamente tratan sobre la banalidad de la juventud, la muerte y la sabiduría unida a la virtud. Primero utiliza los versos de Santillana para dar consejos a los viejos y luego se centra en los jóvenes.

Para comenzar su comentario de los Proverbios Ferrer de Blanes establece que el hombre debe tener desde la juventud una moralidad pues esta vida es breve y enseguida se termina. Los hombres deben recordar que la verdadera vida está en el paraíso:

[...]

Habla de todo esto haciendo énfasis en la fugacidad de la vida y afirma que a la moralización responden en parte los Proverbios del Marqués»

[página 165]

«en la juventud y en la vejez, sobre todo en la vejez. Verdaderamente no hay mucho énfasis en la idea de la muerte.

Para Ferrer de Blanes, que sigue la visión cristiana del asunto, la muerte es una consecuencia lógica de la vida y de nuestro origen pues en realidad es algo únicamente físico»

[página 168]

«sirve para otra amplificación, aunque en este caso no hay un intento de embellecer el texto.

Pero además, aquí hay algo sumamente interesante. Si leemos el texto de los Proverbios de Santillana se ve que esta

[...]

Ferrer de Blanes afirma que quien obra bien en su juventud no tendrá que corregir tantos errores en la vejez. Una buena juventud es la simiente para una vida más tranquila al final:

“ E perço los jouens en quiscun stament
deuen esser ...”»

[página 171]

«3) Hay una tendencia clara de una propaganda divulgativa. En este caso se trata de divulgar el dogma católico.

4) Da la impresión de que Santillana es una especie de interpolación ideológica con respecto a Dante»

[pàgines 172 i 173]

«6) Enfasis en el dogma religioso.

7) Ninguna otra autoridad que no sean santos, la Biblia o los padres de la Iglesia.

Como puede observarse, la metodología que emplea Ferrer de Blanes para comentar los versos de ambos autores es la misma. No hay ningún intento por parte de este comentarista de aproximarse a Santillana de una manera diferente a Dante. Da la impresión de nuevo de que lo más importante no es el comentario sobre los autores, sino la propaganda ideológica.

[...]

Pero, de cualquier modo, la exégesis es personal. Las autoridades están en función de las ideas previamente seleccionadas por el autor. Eso a pesar de que, desde el principio, Ferrer de Blanes afirma que va a comentar las tres partes de la obra de Dante y se disculpa de sus posibles errores.

Volvamos ahora a la cuestión del título. Si Dante aparece en el título es porque 1) le da autoridad y categoría, y 2) por su condición de teólogo. Recuérdese que, más que como poeta, se valoraba a Dante en la época como teólogo. Algo así debió entender su secretario cuando le puso el título con el

[...]

... del autor por sus propios comentarios. Nadie mejor que él sabía su quehacer literario. La lectura del texto hasta el momento no ha sido comprendida. Por eso, podría el título muy bien reducirse a "Sentencias católicas de Jaume Ferrer de Blanes".

[...]

Que se sepa hasta el momento la obra de Ferrer de Blanes es el único texto que presenta este tipo de características utilizando a Dante de esta forma, llevando a cabo esas amplificaciones y considerando a un autor peninsular como autoridad dantista. Además, no deja de ser una muestra del cambio de que fue objeto el comentario medieval. También pone de manifiesto la fama lograda por el Marqués y la percepción que de su obra tenía un autor catalán.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Literatura catalana – Humanisme – Influències
Literatura catalana – Jaume Ferrer de Blanes – Segle XV]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1994]

CEREZO MARTÍNEZ, Ricardo, *La cartografía náutica española en los siglos XIV, XV y XVI*, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1994.

[pàgines 76 i 77]

«El tercer viaje de Cristóbal Colón: cartografía derivada

Después de su regreso a la Península en junio de 1496, el Almirante no partió de nuevo rumbo a las Indias Occidentales para reanudar sus exploraciones hasta febrero de 1498. Desde que zarpó al frente de su flota en el segundo viaje a las Indias hasta su vuelta a España la disposición los Reyes ante los planteamientos cosmográficos de las Indias se sustentaban en conocimientos y expectativas muy distintos a los de años anteriores. Al interés por la adquisición de riquezas y poder político se agregaba ahora el de una curiosidad geográfica alentada por iniciativas derivadas del tratado de Tordesillas y de la insistencia de Juan II de Portugal para fijar la posición de la línea de demarcación más a poniente que la señalada por la bula Inter Caetera.

Para situar la nueva línea de demarcación 370 leguas al oeste de las islas de Cabo Verde el rey lusitano argüía la necesidad de disponer de suficiente espacio libre para que sus naves pudieran explotar los regímenes de vientos atlánticos en la derrota seguida en la Volta da Mina. Pero trataba también de afirmar sus derechos sobre las tierras que João Fernandes Labrador y Pedro de Barcellos exploraron en 1492 en la región noroccidental del Océano y de asegurarse los de islas o tierras asiáticas que pudieran estar ubicadas dentro de su demarcación en el espacio oceánico del hemisferio meridional.

Esta circunstancia y la necesidad de encontrar un método para situar esa línea movió a los Reyes Católicos a pedir la colaboración del cosmógrafo catalán Jaime Ferrer de Blanes, confirmando con ello al problema una dimensión científica. El 27 de enero de 1495, Ferrer remitió a los Reyes una nota con “una forma mundi en figura extensa” –un mapa– comprensivo de los hemisferios norte y sur de la Tierra, círculo equinoccial, los dos trópicos y los siete climas y “porque más claramente sea visto la distancia de las dichas trescientas setenta leguas cuanto se extiende por la línea occidental, partiendo del dicho Cabo Verde por esto he yo interecado de Polo a Polo la dicha distancia con líneas coloradas, que en el equinocio distan veinte y tres grados (...)”. A la misiva y al mapa añadió Ferrer un “vot y parer” –un voto y parecer– explicando matemáticamente el procedimiento náutico para trazar en el mapa “el meridiano acordado en el tratado de Tordesillas. A los ocho meses de la confirmación del acuerdo ya se disponía en España de una forma de materializar la línea de demarcación. No hay noticia de que en Portugal se adoptara una medida semejante hasta 1501 en el que Américo Vespucio hizo un viaje por cuenta de Juan II para explorar la tierra descubierta por Alvares Cabral el año anterior, al sur de la costa descubierta antes por Vicente Yáñez Pinzón y Diego de Lepe y para buscar el lugar geográfico de paso de dicho meridiano.

La situación geopolítica derivada del tratado de Tordesillas y los problemas de índole político, administrativo y económico surgidos en la isla Española a causa de las actitudes arbitrarias de los hermanos Colón en su gestión de gobierno, causa importante de la rebelión capitaneada por el ambicioso Francisco Roldán, indujeron a los reyes Fernando e Isabel a suspender una Real provisión de 1495 que liberalizaba los viajes de descubrimiento y suprimía el monopolio del que disfrutaba Colón en virtud de las Capitulaciones de Santa Fe, y a concederle autorización para realizar una nueva expedición descubridora. Era una media oportunista que tenía por objeto el aprovechar la experiencia del Almirante para que llevara a cabo una explotación oceánica en dirección a poniente, al sur de la línea equinoccial a fin de acceder a los lugares donde hay “cosas grandes y de precio como son piedras finas y oro y especias y drogaria”, como había sugerido Jaime Ferrer a Colón el 5 de agosto de 1495.

Al mando de seis naves zarpa Colón el 30 de mayo de 1498 de Sanlúcar de Barrameda en aquella dirección. Después de tocar Madera, en la isla de la Gomera tres bajeles con aprovisionamientos se dirigen a la Española y él con los otros tres –una nao y dos carabelas– arrumba al sur hasta las islas de Cabo Verde. Allí los hombres principales de la isla de Santiago le aseguran la existencia de tierras a poniente: “dixéronle que al Sudoeste de la isla del Fuego, que es una de las mismas de Cabo Verde, que está d’essa 12 leguas se veía una isla –inexistente– y que el rey D. Juan tenía gran inclinación de enviar á descubrir al Sudoeste, y que se habían hallado canoas que salían de la costa de Guinea, que navegaban al oeste con mercaderías”»

[Biblioteca de Catalunya
MATÈRIA Cartes nàutiques – Amèrica – Història
 Cartografia – Espanya – Història
 Cartes nàutiques – Història]

GÈNERE Didàctic: tractat científic

[1994]

ALONSO BAQUER, Miguel, «El entorno militar del tratado de Tordesillas»,
Naçao e Defesa 70 (1994), pàgines 25-46.

[pàgines 44 i 45]

«La negociación portuguesa habida en Tordesillas, que el Papa Julio II confirmó en beneficio del Rey Manuel por la bula Ea quae pro bono pacis del tardío año de 1506, había de ser hábilmente conducida y tenazmente aplicada a la posibilidad del uso de la ruta hacia la India por el atlántico meridional.

“Si se hubiera descubierto el Brasil antes de 1492 –concluye ahora Ezquerria Abadía–, hubiera bastado a Juan II alegarlo en Tordesillas para detener las bulas favorables a los Reyes Católicos o al menos la de Partición: si hubo descubrimiento secreto sería tras el primer viaje de Colón.”

El sigilo, siempre mejor guardado por Portugal que por Castilla, obligaba a los firmantes de Tordesillas a seguir intentando la exclusión de toda penetración extranjera en sus respectivos ámbitos. Es lo que se refleja en las nerviosas jornadas del tercer viaje de Colón:

“Se proyectaba que fueram [sic] 330 personas a sueldo, entre soldados marineros, labradores y artesanos e incluso mujeres, pero hubo muchas dificultades para el reclutamiento y para la financiación. Partió la flota de San Lúcar de Barrameda el día 30 de mayo de 1498 y para evitar a unos barcos franceses, se dirigió a Madeira y luego a Canarias ... Navegó al sur en busca de tierra firme en las regiones ecuatoriales, supuestamente más ricas, como le habían asegurado Ferrer y Juan II, éste durante las negociaciones de 493 [sic] ... Tocó en las islas de Cabo Verde.”

El correcto funcionamiento del Tratado de Tordesillas, sin problemas militares a la vista, se confirmaba con el arribo de la flota portuguesa de Vasco de Gama a la India Oriental en las mismas fechas del tercer viaje colombino.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Política - Exèrcit – Espanya - Segle XV]

GÈNERE Periodístic: reportatge interpretatiu

[1994]

GARCÍA TAPIA, Nicolás, *Patentes de invención españolas en el siglo de oro*, Madrid: Ministerio de Industria y Energía 1994.

[página 59]

«El problema de la determinación de las longitudes arrastraba una larga historia que, resumida, es la siguiente: la solución empezaba a ser acuciante a propósito del Tratado de Tordesillas de 1494 que, dos años después del descubrimiento del nuevo continente, fijó una línea divisoria entre la jurisdicción española y la portuguesa, que pasaba por el meridiano situado a 370 leguas al Oeste de las islas de Cabo Verde.

Al año siguiente, el cosmógrafo catalán Jaime Ferrer propuso a los Reyes Católicos dos métodos para trazar esta línea ideal, uno basado en el problema geométrico de resolución de un triángulo, conociendo un cateto por diferencia de latitud y el ángulo adyacente por el rumbo. El otro método consistía en la evaluación de la distancia por estima. En ambos casos se necesitaban marineros muy expertos.»

[Universitat Autònoma de Barcelona

MATÈRIA Jerónimo de Ayanz
Patents - Espanya – Història – Segles XVI - XVII]

GÈNERE Didàctic: tractat científic

[1994]

CROUS I COLLELL, Jesús; DOMÈNECH I MONER, Joan (Prologuista),
Cronologia històrica s. III aC – s. XX i l'Hospital Sant Jaume 1423-1993, [Blanes]: Ajuntament de Blanes/Diputació de Girona 1994.

[pàgina 67]

«Els vescomtes de Cabrera i Bas, Fadrique i Anna, varen tenir en molta estima el cèlebre cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes, que fou clavari durant 21 anys, que va exercir l'important càrrec de lloctinent del procurador general del vescomtat de Cabrera i Bas.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Blanes (Catalunya) – Història]

GÈNERE Històric: Crònica

[1995]

GUERRA Y PÉREZ-CARRAL, Francisco, «Génesis oceánica de la modernidad. Fundamentos científicos de la época», *Mar Oceana* 2 (1995), pàgines 53 a 69.

[pàgina 61]

«EL IMPULSO CIENTÍFICO DEL TRATADO DE TORDESILLAS

El primer intento de resolver el señorío del Atlántico, según los módulos planteados por el Tratado de Tordesillas procedió, como indica Fernández Navarrete (1846), de Jaime Ferrer de Blanes (fl. 1445-1523) viajero catalán, buen conocedor de los portulanos del Mediterráneo, a quien el cardenal Pedro González de Mendoza solicitó un Mapa mundi que había preparado tras el regreso de Colón. El informe que en 1495 presentó a los Reyes Católicos, se asentaba en la esfericidad de la Tierra y del cálculo de su latitud y longitud en 360°. Las 370 leguas mutuamente aceptadas por España y Portugal, a contar al Poniente de las Islas Azores, debían fijarse, teniendo en cuenta que su latitud distaban 15° del Ecuador. Midiendo sobre esta latitud de 15° hacia el Poniente las 370 leguas, la longitud sobre este paralelo en el Atlántico, decía Ferrer, que la línea divisoria estaría en el meridiano de los 18° al Poniente de las Azores, pues según aquel cartógrafo, cada grado en el paralelo 15° al Norte del Ecuador, equivalía a 22 leguas. Ferrer explicaba el rumbo y diferencia de latitud, junto con la distancia navegada por la nava para establecer la medición, teniendo como referencia el cálculo de la altura por la estrella del Norte, Polus mundi, tomada por el astrolabio; las observaciones de Ferrer, sin embargo, solo fueron publicadas hasta 1545. García Franco (1947) ha interpretado el informe de Ferrer a partir de una triangulación con el astrolabio donde un cateto tiene 370 leguas y el ángulo opuesto 18° y 1/3.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història de la ciència - Geografia – Segle XV]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1996]

SVET, Iàkov; POZO SANDOVAL, Isabel (traductora), *Cristóbal Colón*, Quito: Libresa 1996.

[pàgina 186]

«El Cardenal Pedro de Mendoza, primado de Castilla, que ya anteriormente simpatizaba con el navegante genovés, le invitó en varias ocasiones a su residencia temporal en Barcelona.»

No cabe duda de que precisamente durante las recepciones en casa de este Cardenal, el Almirante llegó a conocer no sólo a los prelados y cortesanos, sino también a sabios ilustres. En una de estas veladas trabó amistad con Pedro Mártir de Anglería y tal vez fue presentado al destacado cosmógrafo catalán Jaime Ferrer.»

[Universitat de Valladolid (Espanya)

MATÈRIA Colom, Cristòfor – Amèrica – Descoberta i exploració]

GÈNERE Històric: biografia / viatges

[1997]

SALINAS ARAYA, Augusto, «Estado, Diplomacia y Cosmografía en el Renacimiento. El Tratado de Tordesillas y el problema de las longitudes geográficas», *Revista de Geografía Norte Grande* 24 (1997), páginas 279 a 287.

[página 283]

«Era, pues, imperioso para la Corona castellana consultar sobre tan difícil cuestión a cuantos sabios y especialistas se pudiera reunir en las universidades y puertos españoles. El mallorquino Jaume Ferrer de Blanes, "grand cosmograph y mirablemente pratic en la mar", fue uno de los entendidos consultado por los Reyes Católicos. A petición de la Corte, envió a los reyes una carta en la cual explicaba cómo, a su juicio, se podría superar el problema y marcar la "raya" en el mapa, subrayando que él entendía que la mencionada línea era válida "solamente en este nuestro hemisferio".

Ferrer de Blanes sostenía que: a) el archipiélago de Cabo Verde (meridiano de origen) se situaba a 15° N de latitud, y b) en esa latitud, las 370 leguas equivalían a 18°, porque Ferrer estimaba que cada grado era igual a 20 5/8 leguas, basándose, según él, en Estrabón, Alfargano y otros sabios, y desechando las mediciones de Ptolomeo, que otorgaba una menor cantidad de leguas al grado. En seguida, Ferrer proponía un método diferente, para el que era preciso que la persona encargada de usarlo "sea Cosmógrafo, Aresmético y Marinero, o saber su arte; y quien estas tres ciencias juntas no habrá, es imposible le puede entender, ni tampoco por otra forma ni regla si pericia de las dichas tres ciencias no terná".

En síntesis, una carabela debía zarpar de Cabo Verde con rumbo W 1/4 NW hasta encontrarse en la latitud 18° 20' N. Esta primera parte equivale a la hipotenusa de un inmenso triángulo esférico. Luego debería enfilar al S, hasta alcanzar la latitud de origen, por un cateto que formaba un ángulo recto con un segundo cateto, coincidente con el paralelo de Cabo Verde, igual a 15° N. En este preciso punto se encontraría a 370 leguas de Cabo Verde. El método era ingenioso, pero para llevarlo a la práctica había que conocer a fondo trigonometría esférica, y aun así no era tan cierta la solución del problema. Consciente de tales dificultades, Jaume Ferrer aducía que las cartas de navegar eran inútiles en la demostración matemática de su método, para lo que era necesario un globo terráqueo.

El 15 de abril de 1495 Fernando e Isabel dispusieron la organización de una conferencia de expertos, que debería efectuarse en julio del mismo año y escribieron el 27 de julio al obispo Fonseca una misiva en la cual se expresa:

"Sabeis lo asentado con el Rey de Portugal, que para fin del próximo septiembre enviásemos ciertos astrónomos, pilotos e marineros a Badajoz y él a Yelves, para que juntos, en la raya, platicasen sobre la partición del Océano. Os escribimos tiempo ha que enviásedes un astrónomo, dos pilotos, y dos

marineros, y no havéis dado respuesta. Buscadlos luego, y si os parece que debe venir Pinçon, el que fue la primera vez”.

Con esa misma fecha se ordenaba al doctor Alanis, maestraescuela de la Universidad de Salamanca, que enviase a la Corte al célebre astrónomo de la Yerva. Sin embargo, llegó el mes de julio y la reunión no se llevó a cabo. En septiembre de 1495 la reunión de expertos se suspendió indefinidamente por causas hasta ahora ignoradas.»

[página 286]

«Si se lograra un consenso sobre esta materia, aún faltaría conocer alguna manera de medir los grados que separan un punto de otro en la esfera terrestre. En seguida, Hernando Colón procede a repetir la fórmula de Jaume Ferrer de Blanes, desautorizándola de inmediato debido a la dificultad de ponerla en práctica. Y es a esta altura de su exposición que Colón indica, por primera vez en la historia de la ciencia y la técnica, el modo más adecuado para el cálculo de las longitudes, que a partir del siglo XVIII se aplicaría por todos los navegantes del mundo: el transporte de la hora del meridiano de origen mediante cronómetros.»

[Centro Superior de Investigaciones Científicas (España)]

MATÈRIA Història de la ciència – Geografia – Càlculs – Segle XV]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1997]

VARELA MARCOS, Jesús, *El Tratado de Tordesillas en la política atlántica castellana*, Valladolid: Universidad de Valladolid 1997.

[pàgina 126]

«Letre (*sic*) feta als molt Catholichs Reis de Espanya D. Ferrando y Dona Isabeel per Mossen Jaume Ferrer acerca lo compartiment que sas reals Altezas ab lo Rey de Portugal en lo mar Océano.

A los muy altos y muy poderosos Reyes de España»

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Obligacions internacionals]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1998]

RECIO, Roxana, «Humanismo y exégesis medieval: el caso de Ferrer de Blanes», *Actas del XII Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas, 21-26 ago 1995 (Volum 1: Medieval y lingüística / coord. per Aengus Ward)*, Birmingham 1998, pàgines 293 a 301.

«Humanismo y exégesis medieval: el caso de Ferrer de Blanes

La forma en que está utilizado y confeccionado un comentario resulta, para cualquier medievalista, de una gran importancia. Hablando en concreto sobre Dante, hay que señalar que en la Península Ibérica los comentarios que se conocen, aunque no son muchos, son bastante atractivos. No enumeraré en este trabajo las distintas obras que nos han quedado sobre los comentarios y la obra de Dante. De lo que voy a hablar es de la concepción de humanismo y del tipo de exégesis que nos presenta Jaume Ferrer de Blanes al tratar de la Divina Commedia.

Ferrer de Blanes, al parecer, escribió su obra Sententias catolicas del divi poeta Dant florenti compilades por lo prudentissim mossen laume Ferrer de Blanes hacia la última década del siglo XV Según Coma Soley el texto es de después de 1495, en los últimos años de la vida del autor.

Se conserva la edición en la Biblioteca de Catalunya en Barcelona, en microfilm y en facsimil. Ahora pues, puede decirse abiertamente que estamos ante un texto perfectamente asequible para cualquier investigador, y puede afirmarse por lo tanto que el olvido y arrinconamiento de la obra no tienen excusa. A ese abandono posiblemente ha ayudado el hecho de que el comentario de Ferrer de Blanes esté escrito en catalán.

Hay que explicar que la obra ha llegado a nosotros gracias a que su secretario Raphael Ferrer Coll se encargó de su publicación en 1545, ya en el siglo XVI, una vez muerto Ferrer de Blanes. Ferrer Coll dio la obra a la imprenta con un prólogo en donde ensalza a su jefe y lo presenta como lo que fue verdaderamente: un hombre muy serio y religioso.

El secretario en el prólogo, dirigiéndose a la condesa de Palamós, dice lo siguiente:

*‘E perquè yo no degenere del dit mon predecessor vers lo servey de vostra senyoria, humilment li presente lo sobredit breu tractat o sumari repartit en tres parts. La primera tracta com sobra totas coses devem conèixer, amar y tembre a nostre senyor Déu; la segona, conèixer a si mateix; la tercera, pensar sovint que havem de morir.’
(fol A iii)*

Es interesante, según puede observarse, que el mismo secretario hable de la obra como un tratado breve o sumario, que se ha dividido en tres partes: 1) conocer y amar a Dios, 2) conocerse a sí mismo, 3) pensar en la muerte. En ellas siempre trata de asuntos pertinentes al dogma católico, no hay ninguna digresión sobre arte o literatura. Sus autoridades son básicamente la Biblia, San Agustín, Santo Tomás y San Pablo, entre otros, y, cosa bastante interesante y nada comentada, el Marqués de Santillana. Luego volveremos sobre este punto. No voy a extenderme en el contenido de cada una de las partes de la obra, dado que José María Millas Vallicrosa ya lo ha hecho y mi resumen sería una repetición de lo mismo. Mi intención aquí no es tanto exponer lo que pasa sino cómo y por qué pasa, es decir, a qué responde ese tratado breve o sumario.

Lo que sí hay que señalar es que este sumario, a pesar de su brevedad, en términos generales, es bastante formal y sigue los pasos de los grandes y extensos comentarios: a) habla del autor y su vida, aunque brevemente; b) entra en materia; c) lleva a cabo una conclusión de forma muy simple y resumida. Todo se presenta de una forma muy concisa.

Sin embargo, es interesante estudiar de qué manera se aproxima a los versos de Dante en distintos momentos.

Como una muestra de las partes primera y tercera, voy a transcribir ciertos pasajes extraídos del texto. En este trabajo no hablaré de cómo hace la exégesis de los proverbios de Santillana, pues lo hago en un estudio aparte.

En la primera parte, es decir, donde se trata del conocimiento, amor y temor de Dios, hay temas muy interesantes. A veces dichos temas coinciden con problemas actuales, como cuando discute sobre la condición de la vida de un feto. Basándose en el canto XXV del Purgatorio, desde "ma come d'animal" hasta "e sé in sé rigira" (Fol. C viii v y r), comienza la disertación sobre la vida vegetativa y el ser racional, para lo cual pone de manifiesto las opiniones contrarias al dogma católico de una serie de filósofos que él denomina "secta". Para éstos el feto no es un ser humano en su etapa temprana. Véase la conclusión; en ella dice lo siguiente:

"E per ço, lo nostre doctor, com a catòlich christià y gran philòsoph y excel·lent theòlech reprovà la errònea opinió sobradita; mostrant que, com nostre senyor déu crea e infunde l'ànima racional en lo enbrion o feto, lo vegetatiu y censitiu tira ab si, y és una sola ànima racional, qui viu y sent y pot usar de rahó. Y ella és la formal substància, que no's pot jamés corrompra, ans té vida per si i ésser perfet sens fi —com dalt és declarat."

(fol. D i v)

Aquí, como puede observarse, lo que declara Ferrer de Blanes siguiendo a Dante es que ya hay un ser humano en un embrión. Es una aproximación totalmente dentro del dogma católico. En las almas lo que prevalece es su condición primera. Esto debe saberse y aceptarse: sólo conociendo a Dios y a su obra se le ama y se le teme. Por otro lado, lo arriba mencionado va en contra de lo que según Ferrer de Blanes afirma cierta "secta de filósofos", como se vio al principio del comentario de estos versos. Los filósofos a quienes se refiere Dante y sobre los que habla Ferrer de Blanes son los seguidores de Averroes. Para éste el intelecto posible era único para todos y estaba separado del alma. Averroes pensaba que después de la muerte, al destruirse todos los órganos, el alma quedaba destruída también y, por lo tanto, no había una vida eterna. Estas teorías fueron consideradas una herejía. Básicamente el problema es que, como Averroes, los filósofos que le siguieron entendían la creación como una cuestión "ex nihilo", todo proviene de la materia y de su evolución, y ésta a su vez surgió de la nada. Para Dante, en cambio, todo viene de Dios y el centro de todo es la Divina Providencia. Dante acepta, como la Iglesia, las ideas de Hugo de San Víctor, cuya base son tres puntos fundamentales: a) la existencia del alma desde el momento de la concepción, b) la mutación de las cosas del mundo frente a Dios inmutable y eterno, y c) orden y finalidad del universo regido por el gobierno divino.

Algo a destacar es que, para apoyar sus puntos y defenderlos, no hace mención de muchos filósofos o autoridades religiosas, o de otro tipo. Por regla general, lleva a cabo símiles con objetos y situaciones familiares. Así, en el caso concreto del feto, apoyó su punto de vista en la comparación con las piedras. Al igual que en la piedra, en el alma lo que prevalece es su condición primera: la piedra siempre será piedra y el feto, desde el momento de la concepción, tiene su alma dada por Dios:

“ ... així com en la pedra, que podén sobrevenir y variar diverces formas accidentals, com és la quadratura, triangle, rodonditat, colors y altras formas accidentals qui's poden variar y mudar sens corruptió del seu subjecte, però la primera forma substancial en la pedra, que és la petraytas, nunca se pot corrompre sens corruptió del seu subjecte.

Y axí com aquesta conclusió és vera y màxima en los cursos elementats, generalment en tots, axí creyen, per semblant, ésser en l'oma, dient y afermant que l'oma qui jamás usava de rahó, com són los ignocents y altras intemperats, aquests tals digueren que no tenien ànima racional, sinó la vegetativa y censitiva. ”

(fols. C viii r y D i v)

Por lo tanto, el feto siempre será un ser humano. Pero hay que especificar que, a diferencia del mismo Dante y de los filósofos, Ferrer de Blanes busca explicaciones sencillas. El tema lo discute Ferrer de Blanes, y el desarrollo de toda la exégesis sigue los pasos siguientes. En primer lugar, cita los versos de Dante. En segundo lugar, nos introduce dentro del problema destacando que hay división de opiniones. Finalmente, expone la materia a la luz del dogma cristiano, sin apartarse de Dante.

Precisamente, es después de este tema cuando Ferrer de Blanes desarrolla toda la teoría sobre las piedras preciosas que tanto ha sorprendido a los críticos. La razón que tiene para esto no es sólo tratar de la grandeza de Dios y contar sus maravillas, sino, aunque parezca increíble, el haber mencionado las piedras anteriormente y, además, algo que a la crítica se le ha pasado por alto: el hacer más familiar, más informal, más personal, el sumario. Aquí el interludio de las piedras es totalmente una amplificación, cuya misión es la de hacer propaganda de Jerusalén, cosa nada disparatada dado que sabemos que el autor llegó y quedó sobrecogido por el Calvario y otros lugares de la ciudad santa. Ferrer de Blanes nos presenta a Dante, es decir, al dogma católico, de la manera más fácil: busca la amenidad. No creo que nadie pueda hablar de un hombre ignorante. Es indiscutible que hay un intento de popularizar, de hacer agradable al lector la materia. La palabra "sumario" aquí puede ser tomada como iniciación o introducción, a todo este mundo ideológico cristiano y también, por supuesto, a la obra del mismo Dante. Todo esto no descarta la posibilidad de que escribiera sobre las piedras al ser uno de sus tópicos preferidos. Lo que hay que destacar es la idea de que no está puesta esta amplificación por un capricho absurdo del autor.

Otro pasaje importante es el siguiente: cuando habla del inmenso amor de Dios a pesar del pecado de Adán y de la condición pecadora del hombre. Para llevar a cabo su comentario parte de los siguientes versos del canto xxvi del «Paraiso»:

“O, fillol mio, non il gustar del legno
fu per sé la cagion di tanto exiglio,
ma solamente il traspassar del sengno.”

El autor aquí puntualiza que el gran pecado de Adán no fue solamente haber desobedecido a Dios, sino haberse querido igualar al Creador. A partir de ahí desarrolla esta idea, y luego comienza toda una amplificación sobre el asunto mencionado. Trata de una serie de vidas de santos, entre ellos San Antonio. Destaca su condición de ermitaños y hace una apología de la vida solitaria y de la oración. Habla de cómo vivían haciendo oración "ab lagrimas de amor dresadas al Nostre Redemptor". Estos ermitaños son ejemplos a seguir:

“ ... deixadas las riquezas, honors y
posessions temporals per aconseguir lo
supprem fruyt de aquesta santíssima
contemplatió, quasi fugits de llurs parents y

de tot consorsi humà, elegiren vida solitària
en los agrests boscatges y altas montanyas y
en las aspras covas; menjant erbas y bevent
aygua pura, se contentaven de tal vida, nuus
y despullats de roba, y molt més despullats
de negocis y turbacions temporals. ”

(fol. Biii r y B iiii v)

Esta es la visión que Ferrer de Blanes nos da de los santos varones. Lo interesante es que su amplificación continúa y cuenta la historia de un personaje real que llega hasta las mismas tierras catalanas. Se trata de Sagimón, hijo del duque de Borgoña y sobrino del rey de Francia:

“ ... lo qual, fugint de las reals grans honors
y delicat viure, vist y conegut, lo jovenet, lo
gran perill de tal estament, deixadas las suas
ricas vestiduras, ab pobre àbit de hun
simple pelegrí, pres son camí y, per divina
providèntia, pervingué en Cathalunya, en lo
vezcomtat de Cabrera y en la més alta
montanya anomenada Monseny, en la més
aspra y solitària part de aquella, en una
streta cova féu una xica cel·la, en la qual,
contemplant los grans actes de la
sanctíssima redemció nostra, après molts
anys de la sua gloriosa y molt aspra vida,
finí los seus benaventurats dies. ”

(fol. Biiii v y r)

Después de este énfasis en la vida religiosa y en la entrega total a Dios, vuelve a su punto de partida diciendo que no podemos igualarnos a Dios, y que hay que amarlo sobre todas las cosas.

Como puede observarse, a veces utiliza bastante amplificación. Pero Dante sólo da para que se traten las cuestiones ideológicas. No hay ningún tipo de erudición, ni tan siquiera de repetición y comentario de los versos de la Commedia. Esto sucede a lo largo de todo el sumario. El uso del latín es limitadísimo, a veces una frase o dos. Así se ve, por ejemplo, en el folio siguiente, cuando al principio comenta los versos del canto xxviii del «Paraíso» (fol. Bv v y r).

En la tercera parte, en donde se trata de que tenemos que morir, la exégesis se produce de la misma forma. Después de hablar de la muerte y tratar de unos cantos del «Infierno», vuelve a la esperanza y al amor, y lo hace de la manera más católica: trae a colación la oración que Dante le escribe a la Virgen. Se resalta la figura de María. Este es un ejemplo significativo que aparece en el folio F (v y r), y su comentario es prácticamente un párrafo. Seguidamente, termina de presentar la oración. En el folio Fii (r) lleva a cabo otro comentario de un párrafo, que en realidad es toda la exégesis de la oración. Destaca así a María como intercesora de los hombres ante Dios. A partir de ahí comienza la conclusión de su obra, volviendo a destacar la profundidad de los versos de Dante y repitiendo la idea de

que se basó en teólogos, doctores y textos sagrados para su comentario. Le pide también perdón a Dios por si en algún momento se ha desviado del verdadero mensaje "recta y vera intelligentia".

Este texto resulta singular en función a la exégesis. Es una recreación que el escritor se permite y que le ayuda a alejar su trabajo de los clásicos comentarios sobre la obra de un autor determinado. Pensemos por ejemplo en el comentario de Joan Pasqual, manuscrito que también se encuentra en la Biblioteca de Catalunya y que no es sino una traducción del comentario al «Infierno» de Pietro Alighieri. Véase este pasaje:

« De aqui avant diu que algant o elevant las sellas deis ulls vesé los filosofosoffs Aristotil princeps qui vuy regnen, fill de Nicomat de Calcedonia gran arismetich e metge de Philip pare de Alexandre; Sócrates mestre de Plato qui tota la filosofia sua ad amores qo es en virtuts transporta, car primerament los filosofoffs no curaven sino de filosofia natural; Plato mestre de Aristotil [...] ítem Francescha muller de Johan Ciot de Malatesta filia de Guido de Ravenna, lo qual Johan mata la muller ab Pau germá de la muller per 50 cum los trobá abdosos germá e germana jahents e comiscentos axí com los coloms. »

Luego continúa una o dos líneas más con la historia de Francesca y le sigue una larga cita en latín. Como puede observarse en este texto se habla de autoridades reconocidas en la historia, así como de personajes famosos por sus tragedias.

A diferencia de Pasqual, que se centra en el comentario de Pietro Alighieri sobre el «Infierno» y lo traduce, en Ferrer de Blanes Dante está en función de destacar las ideas religiosas. Las Sentencias catholicas pueden llegar a ser tomadas como un buen ejemplo de la paulatina transformación de la exégesis a lo largo de la Edad Media. Quizá tengamos en la obra de Ferrer de Blanes un precioso ejemplar de esta tradición de exégesis al que hasta este momento no le habíamos prestado atención. Por otra parte, si nos fijamos, tanto Pietro Alighieri como Landino y Daniello, y tantos otros comentaristas, utilizaron sus comentarios para destacar de Dante lo que más les preocupaba o interesaba.

Ferrer de Blanes, al hacer lo mismo, estaría dentro de esta tradición de exégesis aunque, según quedó apuntado arriba, de una manera muy particular. Se trata de uno de los tipos de exégesis que utilizaban los humanistas de la Corona de Aragón. En Aragón el intelectual gozaba de más libertad para sus creaciones, y no estaba tan encasillado como en Castilla. Esto lo podemos afirmar, entre otras razones, a través del estudio de las traducciones y de las transformaciones e imitaciones de la obra de Petrarca, especialmente

I Trionfi. En el caso de Ferrer de Blanes le ayudó mucho haber estado en continuo trato con Italia.

Haciendo un resumen, se pueden destacar como procedimiento de la exégesis los siguientes puntos en la obra: 1) pocos nombres históricos o de filósofos; 2) muy pocos pasajes bíblicos (prácticamente ninguno); 3) latín casi inexistente; 4) ampliaciones que traen a colación alguna historia popular que se relaciona no sólo con el mensaje, sino con Cataluña; 5) ningún tipo de relación literaria (por ejemplo, nunca se menciona a Beatriz); 6) énfasis en el dogma religioso; 7) ninguna otra autoridad que no sean santos, la Biblia o padres de la Iglesia.

Creo que este texto de Ferrer de Blanes debe tomarse como un intento de colorear, hablando en términos llanos, un tipo de exégesis que casi siempre estaba relegada a un público concreto. Se busca la sencillez, distraer y presentar una serie de ideas católicas a través de Dante. Pero es necesario señalar que nada está puesto al azar. Quizá haya que darle la vuelta al escrito de Ferrer de Blanes para comprenderlo, para no encasillarlo como una rareza, según se ha hecho hasta ahora: lo principal no es Dante, no son las piedras. Lo principal es la divulgación de una serie de postulados católicos. Por eso, no es de extrañar que al final termine su comentario, antes de las conclusiones, con la oración a la Virgen. Ahora es como puede comprenderse bien el título con el que el secretario de Ferrer de Blanes publicó la obra: Sententias catholicas del divi poeta Dant florenti compilades per lo prudentissim mossen laume Ferrer de Blanes. Ferrer Coll se dio cuenta de la carga ideológica del texto y de su intención divulgativa. No es de extrañar que, ya en aquel momento, considerara un tanto irregular cara a la exégesis la obra de su jefe. Por su parte, Ferrer de Blanes había titulado a su obra: «Conclusions y augtoritats sumptes de las comedias del preclarissim poeta divinal y gran theolech Dant commentades per diuersos excellents doctors», sin destacar tanto la cuestión católica, utilizando el nombre de Dante y de su *Commedia* y escondiendo bajo la rúbrica de "excelentes doctores" que en casi todos los momentos de sus comentarios lo que prevalece verdaderamente son sus apreciaciones personales sobre las distintas cuestiones.

En nuestra literatura peninsular este sumario en catalán cobra así su dimensión exacta: es un texto hasta ahora sin precedentes en nuestro siglo XV. Se trata, como ya se ha dicho anteriormente, de una recreación singular que enriquece nuestra tradición de comentarios y exégesis de la época.

Resulta prácticamente indiscutible que nos encontramos ante un texto muy interesante que nos muestra con cierta belleza la lectura que de algunos pasajes de la *Commedia* llevó a cabo, con intención propagandista y moralizante, un lector culto de finales del siglo XV. Si pensamos en su vida, su relación con los Reyes Católicos y su ideología, esto que aquí se afirma se llena de sentido.

Además, el texto de Ferrer de Blanes no debe ser considerado como una obra menor. Si el escritor hizo este tipo de exégesis es porque había una tradición y un ambiente literario avanzado y desarrollado. Con las Sentencias catholicas se enriquece el panorama del humanismo peninsular y, muy especialmente, el humanismo en Aragón, que ya en la última década del XV permitía la existencia de este tipo de recreaciones, mostrando una vez más el grado de libertad intelectual que allí existía por aquel entonces.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Literatura catalana – Humanisme – Exègesi medieval
Literatura catalana – Jaume Ferrer de Blanes – Segle XVI]

GÈNERE Didàctic: assaig

[1999]

BADIA I MAS, Rafael, *Sentències Catòliques del diví poeta Dant*, treball de curs, Universitat de Girona 1999.

[pàgina [12]]

«Jaume Ferrer naixia el 1445 a Vidreres, fill de pares procedents de Blanes. De jovenet ja va anar a viure, amb els seus pares, a aquesta vila costanera, el nom de la qual afegiria al seu. Poca cosa més sabem de la seva juvenesa; només, i encara per conjectura, podem aventurar que devia ser de jove quan es va desplaçar a Nàpols, on s'establí a la cort del Magnànim, i allà se li suposa que va cursar els estudis.

Ja de gran es va dedicar a la cosmografia, essent un dels més reconeguts especialistes de la seva època; tant, que ell fou el qui va aconsellar els Reis Catòlics durant el Tractat de Tordesillas que, per una bulla papal d'Alexandre VI, havia de delimitar el territori marítim entre Portugal i la corona de Castella, i en el qual Ferrer hi va tenir la darrera paraula. Un altre aspecte no menys important és que, per voluntat expressa dels reis, va assessorar a Cristòfol Colom en el seu viatge a Amèrica, juntament amb el fet que fou l'autor d'un *mapa mundi*, dades que, segons tots els autors consultats que en parlen, denota la seva categoria com a cosmògraf.

Com ja ha quedat força explicitat, la relació de Jaume Ferrer amb la cort dels catòlics va ser molt estreta, fins al punt que va exercir de clavari i de joieller dels reis. Són interessants, en aquest sentit, les nombroses cartes de recomanació a favor del nostre personatge escrites pels reis dirigides a d'altres monarques, i que podem llegir en l'aplec que fa fer Rafael Ferrer Coll, el seu secretari, de documents del nostre personatge del que parlaré en el seu moment. Aquestes cartes palesen, en el seu conjunt, la relació de Jaume Ferrer amb personatges clau de la política de l'època, com són els Reis Catòlics, explicitant el paper tan important que va tenir en la decisió de Tordesillas, Alfons, el rei de Nàpols, i el seu fill, el rei de Xipre; de la mateixa manera que amb l'arquebisbe de Toledo, Pedro de Mendoza, o amb Don Federico Enríquez de Cabrera, almirall de la corona de Castella.

Sobre la biografia del personatge hi ha dues dades més per dilucidar. La primera és la confusió del personatge amb un altre Jaume Ferrer que havia estat navegant, i que trobem documentat a mitjans segle XIV, dada que fa del tot impossible que es tracti del mateix personatge.

El segon tema és l'equívoc sobre la pretesa intervenció»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Literatura catalana – Jaume Ferrer de Blanes – Segle XVI]

GÈNERES Històric: biografia / Didàctic: tractat científic

[1999]

NAVARRO I BROTONS, Víctor, *Bibliographia physico-matematica hispanica (1475-1900)*, València: Universitat de València 1999.

[pàgina 132]

«FERRER (DE BLANES), JAUME

Letras reais molt notables fetas a ... , respostes e regles per ell ordenades en cosmographia y en art de navegar. En Sentencias catholicas del divi poeta Dant ... compilades per ... mossen Jaume Ferrer ...

Barcelona, per Carles Amoros Proensal, 1545.

8°.

Colectivo BE (F-353), París BN (Yd-7919).

Alden (545/9), F. Navarrete (II, 12), Impresos (531), Picatoste (267).

(Incluye también el Tratado de las piedras finas del propio Jaume Ferrer).

*261

FERRER (DE BLANES), JAUME

Letras reais molt notables fetas a..., resposta e regles per ell ordenades en cosmographia y en art de navegar. En: Sentencias catholicas del divi poeta Dant... compilades per... mossen Jaume Ferrer...

Valencia, per Joan Mey. Feta imprimir per mestre Pere Borbo, librer, 1545.

fol.

T. Valencia (269)

*262»

[Universitat de Girona

MATÈRIA Matemàtica – Espanya – Bibliografia
Física – Espanya – Bibliografia]

GÈNERE Didàctic: tractat científic

[2000]

BADIA I MAS, Rafael, «Les *Sentències Cathòliques* del diví poeta Dant i la difusió de la *Divina Comèdia* a la Corona d'Aragó en els segles XV i XVI», *Quaderns de la Selva* 12 (2000), pàgines 51 a 63.

«COM a conclusió al seu judici sobre l'obra de Jaume Ferrer de Blanes, el doctor Rubió escrivia: "Les *Sentències* són el testimoni més expressiu del coneixement de Dant a Catalunya després de la traducció d'Andreu Febrer". Aquesta afirmació deixa en un lloc massa elevat la importància de les *Sentències* dins de la difusió de l'obra de Dante a la Corona d'Aragó, ja que entre la traducció catalana en vers de la *Commedia* feta per Andreu Febrer (1429) i l'aparició de les *Sentències* (1545) hi ha una distància de més d'un segle, període durant el qual l'obra de Dante va aconseguir una enorme difusió a Catalunya; en tot cas, el que sí que es pot afirmar és que la traducció d'Andreu Febrer i les *Sentències* representen la primera i l'última manifestació material del coneixement de la *Commedia* a Catalunya durant l'Edat Mitjana. Per això, si es vol explicar l'aparició de les *Sentències*, que al capdavant són un comentari de fragments de la *Commedia*, cal que les posem en relació a l'ambient cultural que al voltant de les corts peninsulars en contacte amb Itàlia, va facilitar el coneixement de l'obra de Dante a la península, possibilitant-ne l'entrada de còdexs italians o la còpia d'alguns d'aquests per copistes catalans, però sobretot situant-les en el lloc que els pertocqa dins del context de la tradició comentarista de la *Commedia* i la seva fortuna a la Península.

Un any després que Enrique de Villena posés en prosa castellana el text de la *Commedia*, l'any 1429 Andreu Febrer acabava d'enllestir la seva traducció en vers del text dantesca, només dos anys després que, com a algtzír del rei Alfons el Magnànim, tornés de fer unes gestions diplomàtiques que el portaren per terres allunyades del 1422 al 1427. Ben relacionat dins d'una cort que en aquell moment privilegiava la lectura de la *Commedia*, Andreu Febrer, amb la seva traducció, apareixia com el poeta que responia als gustos literaris del voltant del Magnànim; és en aquest sentit que aquesta traducció es pot veure com un producte cultural estretament lligat als gustos literaris d'aquesta cort, i que permetria a Febrer aconseguir un gran reconeixement com a poeta, i, a la vegada, posar el text de Dante molt més a l'abast dels seus lectors.

D'aquesta traducció, que algú ha definit molt encertadament com la prova més patent de la difusió de Dante a Catalunya, sabem que en posseïa almenys un exemplar el Príncep de Viana, valorat en 7 lliures, segons consta en l'inventari dels seus béns, i també en tenia un exemplar el noble barceloní Joan Berenguer Junyent. Els primers lectors de la *Commedia* van ser, sobretot, notaris i

cancellers, però més tard, com veiem, el llibre va passar a enriquir les biblioteques dels nobles que volien gaudir de la lectura d'una obra que estava de moda, a partir dels còdexs portats directament d'Itàlia, sobretot per mercaders, i que va propiciar un ambient cultural en el qual la *Commedia* hi era la lectura més sovintejada. Com a mostra d'aquest interès per llegir l'obra de Dante, en un document datat el 26 d'abril del 1458, s'hi pot llegir una anècdota ben curiosa al voltant d'un Joan de Pisa, argenter, que havia d'anar a "Mora a llegir lo Dant al fill del molt egregi comte de Prades". El text en què podem llegir-la és un requeriment de l'argenter Joan de Pisa als formenters Joan Cleves i Joan Comes per tal que aquests "li donets or per obrar e restituhir-li los llibres ab los quals vóis puga legir (...) servant los pactes e promeses (...) per vosaltres promeses e offeretes per tal que totalment no haga perduts sos treballs". El fet és que els esmentats formenters haurien promès a Joan de Pisa que, si trencava el tracte segons el qual havia d'anar a Mora a llegir la *Commedia* al fill del comte de Prades, i a Aragó a servir "lo senyor Bisbe de Terra Nova, li donarien obrar or en lo qual guanyaria molt (...) dient que per més de cinc hanys, och encara per sis o per set anys, li donaríeu a hobrar or per tant com no pogués hobrar ab un altre jove o fadrí", amb la condició que els llegís la *Commedia* a ells i amb la prometença que aquests li farien "companyia de fills". L'esmentat Joan de Pisa va acceptar la proposta dels formenters, i fins i tot Joan Comes, li "feed fer una fornall a casa d'en Anthoni Vallmanya", però abans que l'argenter anés a residir a la casa dels formenters, per més comoditat portà els seus llibres a casa d'un altre formenter, anomenat Guillem Pere Comes, per tal que "no hagués affany de aportar-los com hagués a legir a vosaltres", però com que Joan Cleves i Joan Comes "han vedats aquells partits e útils que haguera haguts", incomplint les promeses que li havien fet, i com que Joan de Pisa havia de pagar "certa soldada" a Guillem Pere Comes, cosa que li suposava un "gran dan", l'argenter fa el requeriment pel qual demana que se li faci efectiu l'or promès per tal de poder recuperar els seus llibres amb els quals pugui dur a terme la tasca de llegir la *Commedia* als formenters sota les condicions estipulades. En la resposta dels requerits, aquests tracten Joan de Pisa de farsant i estafador "que bé sap (...) que de aquell or que ab son art e falses maneres sots color de provar o sperimentar que ya al dit Comes aquell ha ell traffegat e baratat", al qual, "atessa la condició de la persona del dit mestre Johan, la qual assats per sos demèrits és diffamada e no ydònea (...) ni altri qui de sos fets fox informat li fiarien un caragol". De la mateixa manera, neguen que "lo dit Comes haver feta la fornall al·legada", i recomanen a Joan de Pisa que "farie millor, (...) pus ses maneres són enteses, si sens debat contentava als dits Alaves e Comes entorn XXXX lliures que·ls deu". No sé quina de les dues parts tenia la raó en

aquest afer, però el que sí que queda clar és que gira al voltant de la possessió d'uns llibres, en aquest cas de la *Commedia*, que eren de lectura i explicació continuades tant en els cercles socials nobles com en els burgesos i populars de les ciutats. Per posar un altre exemple de la lectura de l'obra de Dante entre la noblesa, sabem que el pare del Príncep de Viana, el rei Joan II, justificava la petició de la traducció castellana de l'*Eneida* a Enrique de Villena argumentant que a la "*Commedia se alabaa mucho a Vergilio, e bixo buscar la dicha Eneyda si la fallaría en romance, porqué él no era bien instruido en la lengua latina*". Amb tot aquest interès per la lectura de l'obra de Dante a la Corona d'Aragó, no és d'estranyar que s'hi documentin manuscrits de la *Commedia* copiats de mà catalana, amb glosses catalanes extretes dels diferents comentaris del text de Dante, i adreçats a l'ús de lectors catalans. De la presència d'aquests còdexs se'n conserven dos testimonis. Un d'aquests és un manuscrit conservat actualment a la Hispanic Society of America de Nova York, ben conegut gràcies a la indispensable monografia que li va dedicar Pere Bohigas. El còdex conté el text italià del Purgatori acompanyat de les glosses, la majoria en italià, però amb ortografia molt catalanitzada, copiat de mà del català Bernat Nicolau Blanquer, que va acabar la seva feina el dijous 10 de juliol del 1460. Per la seva tipologia, aquestes glosses constitueixen una veritable anotació del text italià, ja que solen ser notes lèxiques que tradueixen passatges del text o de vegades versos sencers i explicacions del text i interpretacions de símbols i metàfores. Amb tot, la procedència d'aquestes glosses és diversa, i l'anotació del manuscrit no prové d'un sol testimoni: en aquest sentit, Bohigas hi localitza, sobretot, l'ús del comentari de Jacopo della Lana, en menor mesura de l'*Ottimo commento*, i troba alguns paral·lelismes, però mai cites literals, amb el comentari de Benvenuto de Imola, i tot i que algunes glosses coincideixin amb la traducció d'Andreu Febrer, no es pot concloure que el glossador l'hagués tingut a la vista, ja que en altres indrets tradueix pel seu compte.

El segon testimoni és representat pels fragments d'un manuscrit italià de la *Commedia* amb glosses catalanes, coneguts gràcies a un breu article de Martí de Riquer. D'aquest còdex tan sols se'n conserven dos fulls, que servien com a relligadura d'un manual parroquial de la localitat de Granyena datat a l'any 1563. En el primer d'aquests dos fulls, s'hi contenen els versos 82-111 del cant XVI de l'Infern, mentre que el segon transmet els versos 100-139 del cant XXI de l'Infern, tots ells en italià, il·lustrats amb glosses interlineals i marginals en català, i de lletra, tant el text com les glosses, corrent en països de llengua catalana al segle XV. La datació de la lletra i les característiques lingüístiques de les glosses fan que Riquer dati aquests fulls en aquest període, els quals, segons Riquer, provenen d'un manuscrit de la *Commedia* copiat de

mà catalana i per a ús de lectors catalans com ho prova el fet que el copista hi tendeix a simplificar consonants dobles, usa la doble efa inicial hispànica, i catalanitza mots italians (*seremo* per *saremmo* o *seria* per *saria*), i com a últim argument d'aquest fet, Riquer esgrimeix que “*la rúbrica del canto XXII, con que acaba nuestro último fragmento, esté redactada en correcto catalán y escrita indudablemente por la misma mano que copió los versos italianos*”.

Les tipologies dels testimonis de la *Commedia* documentats fins ara ens ofereixen prou bé la mesura de la importància que tenia, per aclarir-ne els obscurs sentits, llegir l'obra de Dante acompanyada de glosses, habitualment espigolades dels diversos comentaris existents, o bé d'algun exemplar de la *Commedia* que contingués íntegrament algun dels seus comentaris. Així, al llarg de bona part del segle XV, la Península va rebre l'entrada de testimonis de l'obra de Dante amb els seus comentaris més prestigiosos, entre els quals hi ha els de Pietro Alighieri, Benvenuto de Imola, Cristoforo Landino i Serravalle; de la recepció d'aquests comentaris a la Península en conservem, encara avui, alguns testimonis materials, que són el *Tractat de les penes particulars del'Infern* (1436) del menoret Joan Pasqual, que beu fonamentalment del *Commentarium* escrit per Pietro Alighieri, i la difusió del comentari italià fet per Cristoforo Landino, del qual, a banda dels nombrosos exemplars que varen circular del text italià, se n'ha conservat una traducció catalana anònima de la part del Purgatori, datable a finals del segle XV, i que serà usat com la font principal per l'ardiaca de Burgos, Pedro Fernández de Villegas, a l'hora de traduir i comentar l'*Infern* de Dante, l'any 1515.

Cronològicament, el primer testimoni conegut de la presència d'un comentari de la *Commedia* a Catalunya és el *Tractat de les penes particulars del'Infern* del menoret de Castelló d'Empúries Fra Joan Pasqual, que ens ha pervingut conservat en el manuscrit número 468 de la Biblioteca de Catalunya, a mode d'apèndix de la *Summa de l'altra vida* del mateix autor, i que va ser donat a conèixer per Ramon d'Alòs en un treball de l'any 1921. La mentalitat amb la que Pasqual elabora la *Summa* no és la de comentar exhaustivament la *Commedia*, sinó que pretén, segons Gómez, exposar demostrativament la veritat teològica sobre l'existència, després de la mort, d'una vida eterna en la qual es consuma o es frustra el destí vertader i sobrenatural de l'home: la benaurança de Déu. I és que aquesta altra vida, en què la justícia divina retribueix els mèrits i puneix els demèrits, es determina com la matèria concreta de l'obra de Joan Pasqual. Aquest fet permetia que el menoret castellaní elaborés la seva obra amb la voluntat de fer una mena de *Summa teològica* adreçada a l'ús dels laics, motiu pel qual Gómez descriurà l'obra com una *Summa de novissimis* per a laics, on tractar de teologia

escolàstica en català, característica d'obres enciclopèdiques aparegudes a la Corona d'Aragó i nascudes al voltant d'un ambient franciscà. I Joan Pasqual, com a bon franciscà que vol exposar “demostrativament” una *quaestio* escolàstica, usa d'uns materials ja existents en la tradició literària per exemplificar les seves explicacions i fer-les més persuassives als lectors; en aquest cas, l'obra que li ofería més recursos per l'exemplarisme poètic del seu discurs era la *Commedia*, i interpretant la figura de Dante com una autoritat escolàstica al mateix nivell que sant Agustí o sant Tomàs, a la vegada que llegint la seva obra com una *Summa* enciclopèdica de teologia. Perquè Pasqual pogués accomplir el seu propòsit fent una lectura teològica de la *Commedia*, calia, però, que tots els fragments dantescos citats en la *Summa de pena* fossin el producte d'una selecció –i d'una manipulació– deliberada dels components didascàlics del poema, de manera que sempre roman ocults, o es deixa de banda, la naturalesa poètica o fictícia de la narració. Amb tot, però, les al·lusions que fa Pasqual de Dante, segons Gómez, estan constituïdes o es presenten assistides per glosse i autoritats suplementàries procedents de la primera de les tres redaccions del *Commentarium* que Pietro Alighieri va dedicar a l'obra del seu pare, dades que suposen que, si més no des dels inicis del període de redacció de la *Summa de pena*, Joan Pasqual va disposar d'un exemplar de la *Commedia* acompanyat d'una glossa que elucidava la profunda saviesa poètica, moral i teològica de la ficció de Dante, de tal manera que el poeta vulgar es veia, així, elevat a la categoria d'*auctor*, per efecte d'una aplicació erudita de les tècniques escolars de l'*enarratio* a la interpretació de la seva obra.

La segona mostra la constitueix el comentari a la *Commedia* que va fer l'humanista italià Cristoforo Landino quan ostentava la càtedra a l'Estudi de Florència. La primera edició d'aquesta obra va aparèixer impresa, a la mateixa ciutat, l'any 1481, i a partir d'aleshores el comentari landinià es va convertir en la font més autoritzada per a comprendre el text de la *Commedia*, obtenint una enorme difusió que li va comportar ser el comentari que acompanyarà la majoria de les edicions de l'obra de Dante fins a finals del segle XVI. El que més ens interessa, ara mateix, d'aquest comentari és la part corresponent al Purgatori traduïda al català i d'autor anònim, que s'ha conservat en el manuscrit número 20 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, amb el títol de *Comentaris y estàncies de l'Infern del poeta Dantes Alighieri*, l'existència del qual coneixem gràcies a la descripció que en va fer Ramon Miquel i Planas, i sobretot, a l'estudi que hi va dispensar Ramon d'Alòs. Del traductor català només en sabem que era un “cèlebre autor català”, per tal com es llegeix al títol del manuscrit, i sobre la datació d'aquest sembla que cal situar-la al darrer terç del segle XV, per la data d'aparició de la primera edició del comentari italià, i la lletra

humanística del manuscrit català, pròpia d'aquest període. Del manuscrit se'n varen extraviar els folis corresponents al comentari dels versos 1-39 del primer cant, ja que el comentari d'aquest cant s'inicia en el vers 40. Amb tot, cal parlar de les dues disposicions tipogràfiques que presenta el manuscrit per enquadrar el text i el seu comentari. Durant tot el primer cant, aquesta disposició tipogràfica segueix la de l'incunabile italià, que és la de copiar el fragment de text italià per comentar enganxat al marge esquerre del foli, deixant espai a la seva dreta i a la part inferior per al comentari. A partir del segon cant, però, ja ni tan sols apareix copiat el text italià, i el comentari passa a ocupar tota l'extensió del foli, de tal manera que perquè el lector pugui tenir una idea dels versos de la *Commedia* que es comenten, el copista es limita a escriure el nombre de tercines que són objecte del comentari. Paral·lelament a aquest fet, la lletra del comentari del primer cant també varia respecte la de la resta del manuscrit, cosa que fa dir a Miquel Rossell que el manuscrit va ser copiat per dos amanuenses. El fet que només tinguem constància de la traducció del comentari del Purgatori va fer pensar a Alòs Moner que els comentaris al Purgatori dantesc poden molt ben ésser sols una part d'una traducció més extensa, i que no fóra d'estranyar que l'anònim traductor hagués treballat, també, almenys sobre l'Infern. Si aquesta hipòtesi fos certa implicaria que hauria existit, almenys, un primer volum dedicat a l'Infern, o bé que si la traducció hagués estat completa, hauria circulat en tres volums, un per cada part de la *Commedia*, però fins ara no s'ha trobat cap testimoni de l'obra de Dante, ja sigui original o traducció, que circulés partida en dos o tres volums.

El prestigi del comentari de Cristoforo Landino també fou conegut a Castella, on Pardiaca de Burgos, Pedro Fernández de Villegas, l'any 1515 l'usava com a principal autoritat per elaborar el comentari a la seva traducció castellana de l'Infern. La traducció, encomanada per la filla dels Reis Catòlics, esdevé un fidel reflex de l'interès que en la cort dels Catòlics hi havia envers la lectura i comprensió de la *Commedia*, i hauria estat començada en tornar el traductor de la seva estada a Roma pels volts de l'any 1490.

El contingut del llibre, però, no es limita a la traducció del text de l'Infern, sinó que es veu completat per un "*problema dirigido a la señora doña Juana de Aragón (...) por cuyo mandado se hizo la traducción y glosa*", el relat de la "*vida y costumbres del poeta Dante (...)*" i una "*yntroducción d'esta obra y forma que se tuvo en lo trasladar y poner en verso castellano*". Aquestes parts, sobretot la que ens parla de la vida i l'obra de Dante i la introducció, representen una bona mostra de l'erudició amb la que el traductor castellà va emprendre el seu treball, però també del seu molt bon coneixement de la tradició comentarista de la *Commedia*, i de la consciència amb la que emprèn la traducció, expressada en les

reflexions prou interessants que afegeix sobre la manera d'adaptar la mètrica del text de Dante a les exigències de l'endecasíl·lab castellà.

Aquests són els testimonis materials de la difusió de la *Commedia* a la península que s'han conservat fins avui, els quals podien ser coneguts perfectament per una persona com Jaume Ferrer, que ja de jove s'havia desplaçat [sic] a la cort de Nàpols que llavors regentava el fill del Magnànim, el rei Ferran, i al que més tard el documentem com a clavari i conseller dels Reis Catòlics en la partició del territori [sic] marítim entre les corones de Castella i Portugal durant el Tractat de Tordesillas, activitat que va comportar que es cartegés amb els Catòlics i amb Cristòfor Colom, i que els mateixos Reis l'avalessin davant d'altres monarques europeus quan Ferrer havia de viatjar als seus països. El contacte de Jaume Ferrer amb les corts de les corones catalanoaragonesa i castellana fa molt versemblant que hagués conegut la *Commedia* per aquesta via, influït per l'ambient cultural que privilegiava la lectura i l'estudi de l'obra de Dante, i que li permetia tenir a l'abast tots els exemplars que tant el rei Ferran com els reis Catòlics posseïen a la seva biblioteca, des dels italians i els seus comentaris fins a la traducció de Febrer. Aquest fet no ens ha de fer estranyar que Jaume Ferrer conegués l'obra del Marqués [sic] de Santillana, del qual en citarà alguns dels seus *Proverbios* com a autoritat demostrativa en tractar de la vellesa virtuosa i de la instrucció dels joves; i d'igual manera hauria tingut accés al comentari de Landino, tant a l'italià com a les traduccions parcials fetes al català i castellà. Amb tot, però, una vegada exposat el context dantesco que Jaume Ferrer tenia a l'abast, anem a veure quina part és la que podem aplicar al seu comentari, les *Sentències*.

Amb tot, el testimoni de la difusió de Dante a Catalunya que presenta una actitud més semblant a la que demostra Jaume Ferrer en el seu comentari és la *Summa de l'altra vida* de Joan Pasqual. A les *Sentències*, Ferrer emprèn el comentari de la *Commedia* a partir del mateix procés de selecció i manipulació parcial dels fragments del text dantesco que practicava Pasqual, procediment que li serveix per exposar demostrativament el pla de la seva obra, explicat a la introducció, i que és el resultat d'aplicar una lectura teològica als tres llibres de la *Commedia*:

“E la causa e fi del poch que en aquest breu sumari diré és que sia un recort exhortatiu per aquells qui, desijosos de hojr y entendra los profundos misteris de la divina justícia administrada en lo Infern, y en Purgatori y en Paradís, punint y castigant en la presó eterna sens fi los depravats peccadors, los quals en aquest món nunca

foren vius, menyspresant la Sancta ley y manaments de nostre senyor Déu, y en lur peccat morint fora de l'orde de nostra sancta mare Sglésia són trabucats del foch infernal; y asò és lo contengut del primer libra in confuso. En lo segon libra del Purgatori són contengudas las penas de aquellas ànimas santas qui, perquè són conformas ab la divina voluntat, són contentas de comportar cascuna la sua pena, fins que la divina justícia sia satisfeta a cert temps termenat e finit. E lo ters libra del Paradís conté la ineffabla e incompresensible glòria dels elets, axí de natura angèlica com de natura humana, matèria de tanta sublimitat y jocunditat que seria quasi impossible als lectors, legint, de no sentir y gustar alguna part de aquella glòria, si ja donchs no era algun lector reprovat del nombre dels prescits.”

En la selecció dels fragments de la *Commedia* que serveixen a Jaume Ferrer per desenvolupar el seu discurs, l'autor hi privilegia [*sic*], sobretot, les del Paradís, ja que són els que li serveixen més per parlar de conceptes teològics com la Trinitat, la creació de l'univers i la natura dels àngels, del pecat original i de la justícia divina.

“E dels dits tres libres, ço és Infern, libre primer, Purgatori, libre segon, Paradís, libre terç, seran trets alguns documents senyaladament molt necessaris a nostra salvatió, emperò, callar y dexar a part les més altes y profundes conclusions e auctoritats que lo nostre doctor, divinalment y cathòlica, tracta specialment en lo terç libre del Paradís, hon tracta de divina essència en trinitat de persones y unitat de essència, de la creació de l'univers y de natura angèlica, y del peccat de Lucifer y del cayment seu, y dels qui seguiren y adheriren a la sua prava y detestable presumtió superba; e del peccat del primer home y de la sanctíssima redemptió dels salvats, y dels prescits damnats, y de la tremenda justícia de nostre senyor Déu administrada en los inferns segons la gravitat y mesura dels peccats, y de la eternal glòria y electió dels salvats, las quals tan grans cosas són de tan sublima speculatió que per bé entendre aquellas ha manester hòmens de gran enteniment y doctrina.”

El recurs de citar Dante i la seva *Commedia* com autoritats escolàstiques, portarà Ferrer a fer el mateix amb alguns *Proverbios* del Marqués [sic] de Santillana, personatge al que citarà “perquè no obstant que abunda en plenitud de moltes ciències, ell fou molt gran dantista, segons en moltes parts dels seus *Proverbis* mostren gran similitud en algunas auctoritats de les comèdies del dit doctor”.

Integrat, també, dins del discurs de les *Sentències*, l'autor escriurà un breu tractat de pedres fines o lapidari, que insereix just al mig entre de la seva dissertació sobre l'ànima racional i les errades “opinions” de “alguna secta de philòspohs” [sic], i el tractament de la Santíssima Trinitat, de la mateixa manera que inclourà comentaris de cosmografia seguint, sobretot, l'autoritat del *De Situ Orbis* de Ptolomeu [sic]. Aquesta amalgama de teme i de cites, però, no ha d'estranyar en una obra d'aquestes característiques de l'època del Renaixement, en la qual tant la cosmografia com el tractament de les pedres fines eren disciplines científiques posades al costat de la teologia, i en la qual es produïx un allunyament respecte les grans obres enciclopèdiques de l'Edat Mitjana concretat en l'alleugeriment de les remissions a les cites d'autoritats. I és que a més del comentari de la *Commedia*, el llibre en què se'ns han conservat les *Sentències* conté una *Meditació o contemplació sobre lo loch de Calvari*, la *Regla de mossèn Jaume Ferrer per conèxer en la nit quantes hores són* i un aplec de cartes de Jaume Ferrer amb els Reis Catòlics o Cristòfor Colom. Pel seu format, i per la interpretació que fa Jaume Ferrer dels passatges de la *Commedia*, cal pensar que el llibre devia ser llegit com una obra piadosa que usava el text de Dante com l'autoritat demostrativa que li permetia d'exemplificar de manera afectiva el seu discurs teològic i científic, i sobretot amb l'afegit de la *Meditació sobre lo loch del calvari*, que seguia, per bé que a molta distància, la tradició de les meditacions sobre la vida de Crist que presentaven un model de pietat afectiva d'origen franciscà.

És des de la perspectiva que ofereix el coneixement de la difusió de la *Commedia* a Catalunya que podem explicar i contextualitzar les *Sentències* a la llum d'aquell ambient cultural i de les obres existents que haurien pogut servir de model a Jaume Ferrer per a elaborar la seva obra. Així, les *Sentències* ens apareixen com la manifestació més reculada de l'interès per la *Commedia* a Catalunya, elaborades amb la mateixa actitud i un plantejament de l'obra molt semblant a la *Summa de l'altra vida* de Joan Pasqual, però conservades en un llibre que, per la composició i l'estructura de les seves parts, recorda la traducció de l'Infern feta pel religiós Pedro Fernández de Villegas. Aquest acompanya el llibre amb dos tractadets teològics, la *Querella de la fe* i l'*Aversión del mundo y conversión a Dios*, l'últim dels quals reprèn el tema recurrent del *De contemptu mundi*, ben conegut, a finals del segle XV, gràcies a l'obra de Tomàs

de Kempis del mateix títol, i traduïda al català per Miquel Pereç l'any 1482, i que bé devia fonamentar bona part de l'espiritualitat afectiva d'origen franciscà de finals del segle XV i començaments del XVI que s'entreu en les *Sentències*. De tota manera, em sembla més raonat buscar els orígens d'aquesta espiritualitat en les obres d'autors franciscans com Francesc Eiximenis o en el cas concret de l'obra de Jaume Ferrer de Blanes, resseguir-la a la llum de l'obra de Joan Pasqual.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Literatura catalana – Influències – Dante Alighieri – Segles XV i XVI]

GÈNERES Didàctic: assaig

[2000]

LEÓN GUERRERO, Maria Monserrat, *El segundo viaje colombino*, Valladolid: Universidad de Valladolid 2000.

[página 406]

«EL TRAZADO DE LA RAYA

Hemos visto que en el tratado firmado el 7 de junio de 1494 se establece un período de diez meses para que expertos lusos y castellanos establezcan la localización de la “raya”, por lo tanto, antes del 7 de abril de 1495. Durante estos meses, ¿qué pasos se han dado por parte de las coronas involucradas? Desconocemos si en Portugal Juan II potenció claros intentos para trazar la raya, por lo que nos centraremos en las actuaciones llevadas a cabo por los Reyes Católicos.

Los monarcas españoles tenían intención de cumplir la citada cláusula del tratado de Tordesillas como podemos deducir de la carta que con fecha 16 de julio de 1494 enviaron a Juan de Lanuza, lugarteniente de los monarcas en Cataluña, en la que escriben “e porque para hacer la dicha raya o linea de limite nos conuiniesse haver informacion de personas expertas como aquella se pueda hazer cierta y verdadera.” En el mismo mes, y con la misma intención, se convocó una comisión de maestros cosmógrafos, cartógrafos y matemáticos reunidos en Salamanca durante el verano de 1494.

Los consejeros de Barcelona a los que se dirigió Lanuza le respondieron el 2 de septiembre comprometiéndose a buscar las personas requeridas, y el día 22 recibió notificación de que se había enviado el texto del Tratado a varios expertos, como mosen Jordi Sans, el maestre Casaldoval, o mosen Gererx. Hay que relacionar en este grupo de expertos catalanes al cosmógrafo gerundense Jaime Ferrer de Blanes, artífice de un plan para el trazado de la “raya”, tal y como podemos comprobar en los recientes trabajos realizados al respecto por los doctores José Manuel Aroca y Jesús Varela.

Por lo que se refiere a la reunión de Salamanca, no contamos con noticias directas sobre su resultado. Podemos deducir que las conversaciones se centraron en aspectos meramente teóricos por las siguientes palabras de los Católicos a Colón:

“Y en lo de la raya o limite que se ha de haser porque nos parece cosa muy dificultosa y de menos saber y confianza querriamos sy ser pudiese que vos os hallasedes enello, y la bisiesedes con los otros que por parte del Rey de portugal en ello han de entender; y si ay mucha dificultad en vuestra yda a esto o podria traer algund ynconueniente en lo que ende estays, ved sy vuestro hermano u otro alguno teneis ende que lo sepan e ynformadlos muy bien por escripto y por palabra y avn por pintura, (...) y based de manera que vuestras cartas y los que aveys de enviar vengan presto porque puedan boluer adonde se ha de haser la raya antes que se cunpla el tiempo que tenemos asentado con el rey de portugal como veys por la capitulacion.”

Como vemos, los Reyes Católicos querían asegurarse por todos los medios posibles de que el trazado de la raya fijada en Tordesillas sería posible, incluso pidiendo al genovés que acudiera en persona a la Península para tal fin.

Este es precisamente el motivo de la carta que Jaime Ferrer envía a los monarcas el 27 de enero de 1495, proponer un plan para el trazado de la raya. Proyecto que se finalizó a tiempo pues aun no habían transcurrido los diez meses establecidos para ello, tal y como podemos comprobar en los recientes trabajos realizados al respecto por los Doctores Aroca y Varela.

A pesar de los esfuerzos realizados por los monarcas castellanos el plazo de diez meses se prorrogó indefinidamente y, al menos hasta que las coronas peninsulares se volvieron a encontrar en lo que sería el antimeridiano, parece ser que su trazado quedó en el olvido.»

[Universitat de Vigo (Espanya)
MATÈRIA Cristòfor Colom – Viatges
 Cartografia – Amèrica – Història
 Amèrica – Descoberta i exploració]
GÈNERE Històric: viatges

[2000]

VINYOLES I VIDAL, Teresa, «Cartas de mujeres en el paso de la edad Media al Renacimiento», *Breve historia feminista de la literatura española (en lengua catalana, gallega y vasca) Volumen VI*, Rubí: Antrophos Editorial 2000.

[página 58]

«Hay que destacar la gran personalidad de Hipólita, que influiría mucho en la educación de Estefanía. A Hipólita le había sido dedicada la edición de las Sentències catòliques del diví poeta Dant, recopiladas por Jaume Ferrer de Blanes. Se conservan algunas cartas suyas: un conjunto de quince destinadas a su primo Honorat Joan, en alguna de ellas firma como “La trista comtessa de Palamós”, y una sola de las cartas que envió a su hija.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Literatures catalana, gallega i basca – Escriptors – Dones en la literatura – Història i crítica
– Feminisme i literatura]

GÈNERE Didàctic: assaig

[2001]

PONS I GURI, Josep Maria, «Les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas, l'any 1527», *Revista de dret històric català*, volum I, Barcelona: IEC 2001, pàgines 155 a 224.

[pàgina 162]

«L'apoderat Juan de Villarroel es constituí a Hostalric, vila emmurallada que posseïa la capitalitat del Vescomtat de Cabrera i on se centralitzaven les seves funcions jurisdiccionals, amb el procurador general, les atribucions del qual s'havien anat fent cada vegada més patents com a lloctinent d'uns barons que residien fora del Principat de Catalunya²⁴ i el jutge ordinari del Vescomtat i que, a l'ensems, era l'assessor del procurador general i suplent d'aquest, si calia, els quals formaven la *cúria* jurisdiccional. El càrrec de procurador general el detenia sempre un cavaller o un donzell, i el de jutge ordinari assessor, un doctor o un llicenciat en drets. Un altre càrrec clau en el govern dels vescomtats de Cabrera i de Bas, centralitzat a Hostalric, era el de clavari general, que acostumava a confiar-se a comerciants importants o persones de posició econòmica sòlida, qui regia el patrimoni econòmic i a qui donaven compte i raó els batlles de sac dels diferents llocs del Vescomtat.²⁵ El castell d'Hostalric, que tenia el seu capità de castell²⁶ i una reduïda guarnició, servia també de presó.

24 El càrrec de procurador general del Vescomtat de Cabrera, com apoderat ja no sols eventual del baró, sinó com a missió permanent, es féu més important a la darrera del segle XIV amb Bernat IV de Cabrera, per raó de les llargues absències d'aquest fora dels seus dominis de Catalunya. Però encara tingué més poder sota els Enríquez de Cabrera residents a Castella. Al darrer quart del segle XVI, amb els Montcada Aytona, el càrrec rep sovint el nom de governador.

25. La funció de clavari general s'encomanava a gent molt benestant del mateix Vescomtat. Entre aquests, al començament del segle XVI ho fou el famós home de negocis, gemmòleg, col·leccionista i pretès cartògraf, Jaume Ferrer de Blanes.

26. Des de la darrera del segle XII, al vescomtat de Cabrera, en lloc de castlans de dret feudal, es posen simples alcaldes o capitans de castell, perquè eren de remoció més fàcil.»

[Institut d'Estudis Catalans

MATÈRIA Cabrera (vescomtat de) – Història
 Bas (vescomtat de) – Història]

GÈNERE Didàctic: tractat científic

[2001]

SANDMAN, Alison Deborah, *Cosmographers Vs. Pilots: Navigation, Cosmography, and the State in Early Modern Spain*, Madison: University of Wisconsin-Madison 2001.

[pàgina 45]

«Such an ambiguous and potentially elusive boundary was permitted only because its exact location was at the time less important than simply reaching an agreement.

This relative unimportance does not mean that no one tried to determine the location of the line of demarcation. On the contrary, the Spanish monarchs almost immediately commissioned an expert opinion on the matter from the Catalan cosmographer Jaime Ferrer de Blanes. Though his advice was never put into practice, it indicates the type of solution available. Ferrer pointed out that it was difficult to determine distance at sea with any accuracy but quite possible to determine changes in latitude. He therefore suggested that a ship leave from the Cape Verde islands on a course of W by NW, that is slightly north of due west. He calculated that for the ship to arrive 370 leagues further west, it would have to reach a latitude of»

[pàgina 47]

«Another problem was that the solution was complicated. Ferrer himself pointed out that to understand his method “it is necessary to be a cosmographer, arithmetician and sailor. Perhaps as a result of Ferrer’s recommendations, the ability to find latitude at sea.»

[pàgina 59]

«cosmographer Jaime Ferrer had mentioned an imaginary line going from pole to pole, but specified that it was in one hemisphere only, and said that the ownership of lands in the East was to be determined by who got there first.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Cosmografia
 Navegació
 Història]

GÈNERE Didàctic: assaig

[2002]

BADIA I MAS, Rafael, «Jaume Ferrer de Blanes un vidrerenc al servei dels Reis Catòlics», *El Rec Clar* 16 (2002), pàgines 22 i 23.

«Jaume Ferrer de Blanes un vidrerenc al servei dels Reis Catòlics

Ja se sap que en aquest món, qui més qui menys, tendeix a portar l'aigua al seu molí, i alguns afers històrics condueixen a confusions veritablement quixotesques, no pas en forma de gegants que cal combatre a ultrança, sinó que, moltes vegades, aquests molins, de tanta aigua que se'ls ha tirat, són suspectes de confondre's amb enormes oceans. Això passa, sobretot, en aquells en què les proves documentals no es presenten, no són evidents o com a mínim, poden fer dubtar de la validesa de la solució convinguda per dilucidar un tema qualsevol, i aleshores no podem fer més que encomanar-nos a la Divina providència per tal que ens guiï, pel camí menys costerut, cap a la solució més versemblant. En el cas de Jaume Ferrer, ens trobem davant d'una doble prevenció. Primer de tot, els estudis històrics dedicats a esbossar la vida del nostre personatge moltes vegades ofereixen més dubtes que no solucions, ja que obliguen el lector a fer múltiples actes de fe i a creure, cegament, les informacions que es donen sense poder-ne comprovar la seva procedència. En segon lloc, cal evitar ferir susceptibilitats veïnals a l'hora d'apropiar-se la glòria del personatge, ja que tot i haver nascut a Vidreres, de ben petit ja va anar a viure a Blanes, i, comptat i debatut, al llarg de tota la seva vida, i arreu del món, va signar amb el nom de Blanes unit al seu; així, sigui quina sigui la postura presa, tothom tindrà, legítimament, la seva part de raó. De tota manera, em sembla que ningú no es pot estripar les vestidures si qualifiquem de vidrerenc el nostre cosmògraf, i l'afegim, així, a la llista de personalitats cèlebres, i dignes de menció, que han vist la llum en la nostra població.

El dia 19 de desembre de l'any 1545, al cap d'un segle del naixement de Jaume Ferrer, sortia, dels tallers de l'impressor barceloní Carles Amorós, el llibre titulat *Sentències cathòliques del diví poeta Dant*, escrit per Jaume Ferrer de Blanes, i dut a la impremta per Rafael Ferrer i Coll. La part principal del llibret, d'acord amb el títol general, la conforma un comentari a la *Divina Comèdia* de Dante, de la qual se'n citen nombrosos fragments, sobretot extrets del llibre del Paradís, i en ell s'hi inclouen diverses referències autobiogràfiques del nostre personatge, tals com viatges realitzats, persones amb les quals s'havia relacionat, o fins i tot curiositats sobre l'ofici de lapidari i els diferents preus que es pagaven per algunes pedres precioses: “E per ço, lo bon lapidari joeller compra en Al Cayre y en Domàs lo que après ven en Rodas; y algunas joyas compra en Rodas que après ven en Venècia,

y otras compra en Venècia que après ven en Roma y en Gènova y en Spanya. Y en Spanya compra safirs y marachdas y ven-los en Itàlia, que són en major preu allà si són bons y pessas eletas. Essent yo l'any M CCC LXXIV en Nàpols hun joeller genovès portà a vendre un balaix al rey don Ferrando, y lo rey d'ava-li XXV mil ducats, y lo joelleer volia'n quaranta mil; après oý dir en Venèssia que lo duch de Milà li'n donà trenta mil ducats". Amb tot, per extreure dades sobre Jaume Ferrer, no es pot deixar de consultar el conjunt d'onze cartes del cosmògraf que conté el llibre, i que demostren ben clarament la relació que va mantenir Jaume amb els Reis Catòlics, Cristòfor Colom o els reis de Nàpols i Xipre. D'aquestes, les que tenen una importància històrica més notable, són les que s'intercanvià amb els Reis Catòlics i amb l'almirall Colom l'any 1495. El cert és que el Papa Borja Alexandre VI va expedir, l'any 1493, una butlla en virtut de la qual dividia el Nou Món entre les monarquies hispànica i portuguesa, establint una línia de demarcació, la qual va haver de ser rectificadada, posteriorment, en el Tractat de Tordesillas, celebrat l'any 1494. Doncs bé, el nostre Jaume Ferrer fou el cosmògraf a qui els Reis varen confiar la tasca de ser el seu conseller personal durant tot l'afer, a més de ser la persona encarregada d'elaborar els informes tècnics i cosmogràfics pertinents, i de tenir l'última paraula en les decisions preses per la monarquia durant les negociacions del Tractat. La carta enviada per Jaume Ferrer a Cristòfor Colom ha fet dir a algun historiador que el nostre cosmògraf havia acompanyat l'almirall a Amèrica, però certament sembla més versemblant pensar que Ferrer tan sols va aconsellar-lo, de ben segur afavorit per la fama que el precedia i que hauria aconseguit com a fidel conseller dels Reis Catòlics, i així ho demostra el text d'aquesta carta datada a Burgos el dia 5 d'agost del 1495. La resta de les cartes contingudes en aquest llibret donen fe dels viatges que va fer Jaume Ferrer a l'empara de les diverses monarquies, les quals solian apadrinar el cosmògraf vidrerenc adreçant una carta al monarca del país que havia de visitar.

Que Jaume Ferrer fou fill de Vidreres ho diu el colofó a les *Sentències Cathòliques*, en el qual s'hi pot llegir la següent nota relativa a la procedència geogràfica del seu autor: "Jaume Ferrer, mercader natural de la parròchia de Vidreres, del bisbat de Gerona, e domiciliat en la vila de Blanes". També és del parer que Jaume Ferrer fou fill natural de Vidreres el cronista blanenc Joan Gaspar Roig i Jalpí, el qual, l'any 1678, escrivia: "*Jayme Ferrer, gran joyellero de los Reyes de Sicilia, aunque no nació en Blanes sino en el lugar de Vidreres de este obispado, trahia su origen de esta villa, y estimava el tanto, y preciavase tanto de ello, que en todas las cartas que escribia se firmava Jayme Ferrer de Blanes*". Ara bé, Roig i Jalpí és un d'aquells historiadors que no dubten ni un instant a dur l'aigua al seu molí, i en el seu cas particular hi trobem

un fet que el col·loca a mig camí entre ser reconegut com el medievalista més brillant de la seva època o de ser mereixedor de la seva defenestració del regne dels erudits. Tot depèn del costat des d'on es miri. El cert és que en el seu *Resum Historial* escrivia : “*Este Rafael Ferrer Coll copio por orden de su señor Jayme Ferrer de Blanes, el libro del doctor Bernardo Boades para darle a la impresión, pero como aquel insigne varón transportó su domicilio en Sicilia por importunaciones y ruegos de aquel Rey, se quedó manuscrito, que no ha sido poca ventura venir a mis manos, hallándolo en un rincón de una notaria, donde se estaba ya perdiendo*”. Anem a pams, Bernat Boades fou un mossèn a qui l'any 1394 trobem com a clavari de Blanes, el 1405 deixà la rectoria de Medinyà per la de Sant Dalmai, i al 1410 obtingué la parròquia de Blanes, la qual ostentà fins a la seva mort. Així les coses, es tracta d'un personatge real i que trobem documentat en diverses fases de la seva vida; ara bé, el senyor Roig i Jalpí afirma, impúdicament, que Boades va escriure un llibre, titulat *Llibre de feyts d'armes de Catalunya*, el qual s'hauria acabat d'escriure el dia 11 de novembre de l'any 1420. Després, seguint la trama ordida pel cronista blanenc, el llibre hauria romàs en forma de manuscrit, el nostre cosmògraf Jaume Ferrer n'hauria encarregat una còpia al seu pretès criat Rafael Ferrer Coll i, misteriosament, aquesta còpia també hauria restat inèdita i, cosa que la fa més inversemblant, inconeguda per tothom, fins que el mateix Roig i Jalpí, al cap de dos segles, se l'hauria trobat miraculosament en el fons d'una notaria, fent companyia a una pila ingent de documents notariais.

El *Llibre de feyts d'Armes de Catalunya* existeix, i ha conegut dues edicions impreses. La primera va ser feta l'any 1873 en la Biblioteca Catalana dirigida per Marià Aguiló, en la qual no s'hi posa mai en dubte l'atribució de l'autoria del llibre a mossèn Boades, ni la que es fa a Jaume Ferrer de mecenes que n'hauria pagat una còpia manuscrita i, fet més greu, el mateix Aguiló, segons ens diu l'eminent romanista Martí de Riquer, fins i tot va manipular el text per tal de fer-lo més semblant a les característiques de la llengua medieval, a primera vista, perquè Aguiló, amb bona intuïció, considerava que moltes de les solucions lingüístiques anòmales que trobava eren atribuïbles a errors propis d'un copista del segle XVII. No anava pas del tot errat, com veurem aviat. La segona edició va ser feta per Enric Bagué dins de la col·lecció “Els Nostres Clàssics” de l'editorial Barcino, entre els anys 1929 i 1948, i conté 5 volums. En el primer dels volums, hi ha un pròleg que encapçala l'obra en el qual s'hi parla de la personalitat de Bernat Boades, i se situa el llibre dins de la tradició historiogràfica catalana; però el quart volum, aparegut l'any 1948, conté un pròleg signat per Miquel Coll i Alentorn en el qual s'hi demostra, amb arguments historiogràfics, que l'obra no fou escrita l'any 1420 ni per mossèn Boades, sinó que fou escrita al segle XVII, i pel

mateix Joan Gaspar Roig i Jalpí. Així, el llibre és una falsa crònica medieval escrita al segle XVII, de tal manera que el nostre Jaume Ferrer molt a desgrat nostre, de cap de les maneres humanament possibles podia haver intervingut en la seva transmissió manuscrita, per molt que l'any 1949 l'historiador blanenc Vicens Coma Soley s'afanyés a publicar un llibre defensant l'autenticitat medieval de la crònica, per bé que amb uns arguments allunyats de les novetats historiogràfiques de l'època, que molt difícilment poden convèncer ningú mitjanament llegit. De tota manera, però, les conclusions raonades del senyor Coll i Alentorn no han pas de fer desmerèixer el valor del treball de Roig i Jalpí, el qual és digne del més gran dels elogis, ja que va ser capaç d'escriure una obra literària, en ple segle XVII que va fer passar per una obra de l'any 1420 i la va atribuir, amb fortuna, a un personatge que en aquest any existia realment, fent anar de bòlit i convencent tots els erudits haguts i per haver que va escriure alguna cosa sobre aquest tema fins a la segona meitat del segle XX; és a dir, ras i curt, la màxima aspiració en què pot somiar tot erudit.

Ja per acabar, i d'acord amb el que acabo de dir, no me'n puc estar de citar unes paraules publicades per Josep Pla en un article de la revista *Destino*, en el qual l'escriptor de Palafrugell feia unes valoracions literàries sobre la falsificació i el seu autor, les quals, amb la seva habitual murrieria càustica, i amb una bona dosi de sana ironia, van provocar l'ofensa del seriós Coma i Soley, però representen, em sembla, la síntesi més raonada i intel·ligent que es pot fer sobre aquest tema: “*Se ha demostrado que la crónica de Boades no la escribió Boades, y que su elaboración se produjo casi dos siglos después de haber fallecido el cura párroco de Blanes. Estamos, pues, ante una sensacional falsificación y lo que es todavía más divertido, nos encontramos ante un engatusamiento que ha durado más de dos siglos, y en el que han caído toda la erudición extranjera y nacional que han manejado los Fets d'Armes. Ahora bien; todas las afirmaciones de Roig i Gelpí son falsas, y el falsario es exactamente el propio Roig y Gelpí. Roig y Gelpí es el autor de la crónica de los “Fets d'Armes”. La atribución del manuscrito de Boades es simplemente fantástica. Siendo las cosas así, la crónica de referencia no es del siglo XV, sino del XVII, y aquí está precisamente la gracia del falsificador. (...) Cuando escribí mi libro sobre la Costa Brava, el señor Roig y Gelpí (...) me pareció entonces un escritor pedantesco, engolado y de poca autoridad. Ahora, después de haberse demostrado que es el autor del “Fets d'Armes”, me parece un tipo más considerable. Ha engatusado a todo el mundo durante dos siglos, y si nosotros nos hemos salvado, ha sido de puro milagro”.*»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Segle XVI – Vidreres – Jaume Ferrer de Blanes]

GÈNERE Periodístic: reportatge interpretatiu

[2002]

REIXACH, Pere, «Jaume Ferrer de Blanes», *Blanda* 5 (2002), pàgines 100 a 105.

«Jaume Ferrer de Blanes

Jaume Ferrer de Blanes amic de Cristòfor Colom i inductor de la descoberta d'Amèrica

Entenc que una de les finalitats del nostre ARXIU i de la revista BLANDA, és la recopilació de dades, documents i recerques historiogràfiques sobre la nostra vila i els seus personatges, per tal de teixir en el temps tota mena d'hipòtesis que ens permetin apropar-nos a la realitat històrica blanenca i a la seva contribució a la configuració de la nostra personalitat nacional, solidificant així les arrels i la memòria perquè ens projectin sense complexos i amb la suficient identitat i autoestima cap al futur.

Per això em plau aportar unes dades que he trobat sobre el nostre Jaume Ferrer de Blanes, mentre preparava un treball per a l'UOC sobre les relacions amb el poder en el context de la Història Moderna.

Les dades són fruit de la investigació històrica que fa en Jordi Bilbeny (Arenys de Mar, 1961), doctor en Història Moderna de la Universitat de Barcelona i membre de la Junta del Centre d'Estudis Colombins, d'Òmnium Cultural i que les ha publicat a "Brevíssima relació de la destrucció de la Història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica" (Els llibres del Setciències).

Una síntesi d'aquest treball ha estat difosa a la xarxa per Jordi Puigneró i Ferrer. La part del seu contingut que fa referència a Jaume Ferrer de Blanes, és la que reproduïm aquí:

<http://puignero.8m.com/webColom/mentida.html>

La principal tesi del treball de Bilbeny consisteix a demostrar la catalanitat de Cristòfol Colom i de l'empresa colombina. Segons l'autor, les naus cap a les Índies varen partir de Pals i no de Palos i, precisament, Jaume Ferrer de Blanes fou l'inductor i principal assessor d'aquest projecte. Així mateix, també ens demostra que el veritable nom de Bartolomé de las Casas, fou el de Bartomeu Casaus. Posant en evidència incoherències de noms i afirmacions de tota mena, amb documents i aportacions disciplinars diverses, Bilbeny fa la llavor d'iconoclasta de la història oficial per anar teixint una altra perspectiva dels fets històrics.

És possible aquesta heterodoxa visió de la història?

Si partim de dues premisses reals com són

- Les lleis censors que obligaven a supervisar els llibres abans que s'imprimissin i que atorgaven facultat plena als censors perquè els arreglessin al seu antull i d'acord amb els interessos polítics i religiosos de la Corona Espanyola.
- La primacia castellana en la projecció universal de l'imperi. És la història dels guanyadors i tota història està emmascarada per la ideologia del poder establert.

Si acceptem aquestes premisses veurem que tot és possible i que tot pot ser veritat o mentida. La història no és cap dogma i la seva única certesa és la recerca rigorosa i permanent, utilitzant diferents metodologies, despullada de condicionaments ideològics i amb els millors i més actualitzats avenços tecnològics que tinguem a l'abast.

Tot i així el que interessa en aquest treball, són les aportacions que fa sobre el nostre compatriota en Jaume Ferrer de Blanes, amb especial incidència en a seva col·laboració amb Cristòfor Colom en la “Descoberta d'Amèrica“ perquè quedin registrades al servei d'estudiosos i amants del nostre poble i com un apunt més de la historiografia d'aquest nostrat personatge que comentarem al final.

Seguint literalment la citada tesi:

“En Jaume Ferrer de Blanes, desaparegut en combat

Un tema molt relacionat amb la Descoberta és el de la correspondència que en Colom va tenir amb un cosmògraf rellevant de l'època, el qual, segons certes fonts, seria una de les causes principals que mourien el Descubridor a llançar-se a la conquesta del Nou Món. Doncs bé, en Casaus ens diu en els seus llibres que aquest cosmògraf fou un tal Paulo, físic florentí, identificat posteriorment per la crítica colombina com en Paolo dal Pozzo Toscanelli.

Per altra banda, l'Altolaguirre, al seu llibre Cristóbal Colón y Pablo del Pozzo Toscanelli, va demostrar que la correspondència que inclou en Ferran Colom, fill del Descubridor, a la Història de l'Almirall era una invenció, atès que hi havia un munt d'incongruències (repeticions i llocs comuns) i dades inexactes que no concorden amb els fets que s'esmenten. Per exemple, en una d'aquestes cartes datada del 1474, en Toscanelli, entre d'altres coses, ens diu, que “...al final de la ruta s'hi ha de trobar la gran província del Catai, residència ordinària del Gran Khan; la de Mangi i la bella ciutat del Quinsai”. Aquest fet no tindria cap importància, si no fos perquè totes aquestes denominacions pertanyen al domini mongol de la Xina, fundat per Genguis Khan el 1206 i acabat el 1369. Per tant, o una de dues, o hi ha hagut manipulació o en Toscanelli era un geògraf de ‘pacotilla’, ja que el 1474, data d'aquesta

carta, la Xina no era ja governada pel Gran Khan, el país no es deia Catai, la província de Mangi ja no existia, i les ciutats de Cambelec, Zaiton i Quinsai tenien uns altres noms.

Un altre fet que ens fa dubtar de l'existència d'aquest tal Toscanelli, és el fet que un historiador del segle XV, anomenat Herrera, en un dels seus estudis sobre l'obra d'en Casaus, i més concreta ment en l'apartat en què fa referència a l'home que va induir en Colom a anar a buscar el Nou Món, no hi ha ni una sola referència a aquest tal Toscanelli; segons l'Herrera, l'home que va ser l'inductor d'en Colom de la Descoberta, no era cap altre que en Martí de Bohèmia.

Com que ara ja sabem com actuaven els censors, vistes les coses sota aquesta òptica de la retallada seca i l'afegit gratuït, és molt més versemblant opinar que els qui retocaren els llibres de l'Herrera i d'en Ferran Colom, ho fessin sobre un original, avui desaparegut, i que contenia un nom diferent del que ens han llegat tan manipulats cronicons. Però quin?

Les úniques coses que sabem del cert és que era amic d'en Colom i que de cosmografia n'havia de saber un munt. Dóna la casualitat que l'única carta adreçada a en Colom per un cosmògraf, i que els crítics encara no han desestimats per apòcrifa (o sigui no autèntica, no original) és la d'en Jaume Ferrer de Blanes. Aquesta carta, un cop més, és una traducció falsa d'un original català perdut. Tot i així, no hi manquen indicis que ens mostren una pertinença geogràfica comuna (amb frases com "...d'aquesta nostra Espanya...") i la compartició d'uns mateixos monarques ("...els nostres senyors...").

A més a més, tenim present que en Ferrer, en una carta als reis, datada el 27 de gener de 1494, deia que "...sempre em referiré a la correcció dels que saben i entenen més que jo, especialment de l'Almirall de les Índies, el qual, tempore existente, en sap més que ningú en aquesta matèria", la qual cosa ens evidencia que ambdós personatges es coneixien i a més a més tenien una bona relació.

Que en Ferrer era un cosmògraf d'elit mundial ho testifiquen molts historiadors, entre ells en Roselly de Lorgues, i així s'explica la seva participació en la comissió que fixarà la divisió de l'oceà Atlàntic entre els reis d'Espanya i Portugal, un cop legalitzat el descobriment de les noves terres. De fet, d'en Ferrer és el primer mapamundi (amb Amèrica inclosa) que serà tramès als reis el 1495.

Dit tot això no és difícil d'imaginar que fou en Ferrer de Blanes (un català) qui orienta, aconsella i indueix en

Colom a la Descoberta del Nou Món. En Colom (un altre català) organitza l'expedició i la duu a terme victoriosament. Després en Ferrer supervisa els detalls i fixa els límits de les Espanyes i Portugal a l'Atlàntic. O sigui, que “...*por Castilla y León descubrió América Colón*”, oi ? I un be negre amb potes rosses!!

Tot això desmunta novament el prejudici que la descoberta d'Amèrica fou un fet reservat només als castellans. I és que si els catalans haguessin estat exclosos de les Índies, tampoc no tindria cap sentit que el rei Ferran, el 15 d'agost de 1494, escrivís als lloctinents de Catalunya i Mallorca, i al virrei de Sicília, per notificar-los l'acord amb Portugal i encarregar-los de cercar mariners, cosmògrafs i astròlegs experts, perquè donessin llur parer per escrit sobre la dita divisió atlàntica.

Per tancar aquest tema cal dir, doncs, que el cosmògraf que els censors fan desaparèixer dels llibres d'en Casaus, d'en Ferran Colom i de l'Herrera, no podia ser cap més altre que en Jaume Ferrer de Blanes. I que, si justament l'oblidaren, és per la seva compromesa i inevitable condició de català, per la seva antiquíssima relació amb els reis dels diferents estats de la Corona d'Aragó i per la seva provada i vella amistat amb l'Almirall.”

Fins aquí el que ens diu en Jordi Bilbeny, sobre la contribució de Jaume Ferrer de Blanes a la “Descoberta d'Amèrica” i la seva amistat amb Colom,... però, què ens diu la historiografia registrada i coneguda fins avui, sobre aquest tema?

Hem cercat a través de la xarxa, totes les biblioteques públiques, així com els fons bibliotecaris i documentals de les diferents universitats, tant les de nivell estatal com les nacionals, els treballs fets a l'entorn de Jaume Ferrer de Blanes i hem de dir, en bé del nostre Arxiu Municipal, que tot el que hem trobat catalogat en aquestes esmentades biblioteques, ho hem trobat registrat també en el nostre Arxiu. Això ens ha permès fer una àmplia lectura del que hi ha publicat sobre el nostre compatriota i més concretament sobre el que ens ocupa en aquest treball: la seva amistat amb Colom i la també seva contribució a la “Descoberta”.

En l'annex adjunt, trobareu un quadre resum del que diuen les diferents publicacions registrades sobre l'amistat entre aquests dos grans personatges de la història: Ferrer i Colom. Presentem aquest resum amb voluntat d'inventari i d'aportació que ajudi a fer possible el necessari debat historiogràfic a l'entorn d'aquest entranyable compatriota. Tan de bo, pel bé de la nostra cultura, que aquestes pretensioses (per ignorants) ratlles, el provoquessin.

Avanço, però, les meves conclusions:

De tota la historiografia que hem llegit sobre Jaume Ferrer de Blanes i Cristòfor Colom queda palès,

- Cristòfor Colom i Jaume Ferrer es coneixien i eren amics.

- Sobre la influència de Jaume Ferrer en la “Descoberta“, la més recent historiografia es decanta pel fet més probable que certament va influir en els plantejaments científics i en la decisió per emprendre l’empresa de l’esmentada “Descoberta“.

- La novetat de Jordi Bilbeny, consisteix a demostrar que l’empresa de la “Descoberta” va ser feta pel català Cristòfor Colom i, en conseqüència, amb el suport i l’assistència del també català i amic seu JAUME FERRER DE BLANES.

Haurem d’indagar més i fer més treballs de divulgació d’aquest important compatriota, tant pel que fa referència a la “Descoberta“ com pel que fa referència a la seva docta aportació a la divulgació del DANT a la nostra terra. En propers números de Blanda en parlarem.

Com a colofó vull reproduir com a constància històrica i per sensibilitzar els prohoms blanencs, el que va dir l’historiador Rafael Torrent i Orri l’any 1978 en el seu treball esmentat “Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la Descoberta del Nou Món” pàg. 96.

...”L’església parroquial Sta. Maria de Blanes ha gaudit, fins avui, de singular prestigi, per haver estat visitada per un rei, Alfons el Magnànim, i per un pontífex, Benet XIII, així com per guardar les despulles de Bernat Boades, rector de Blanes, al segle XV. Ara també sabem que fou enterrat en el cementiri de la mateixa església els cos de l’espanyol més competent en matèria de cosmografia de la seva època, segons frase de Roselly de Lorgues.

Amb molt bon encert, Blanes va dedicar, fa temps, a aquell patrici, el seu millor carrer. Ara acabades les obres de defensa de la platja i de la seva ampliació, s’afanya a construir un magnífic passeig marítim, on hi ha el projecte d’erigir un monument a la memòria de Jaume Ferrer i de Colom, units per l’amistat i la col·laboració científica, grup escultòric obra de l’escultor blanenc Jaume Coll.

Si aquest meritíssim projecte, per damunt de totes les dificultats sorgides, arriba a ésser una realitat, serà cosa digna de lloança“ De moment ens quedem sense lloança!»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Segle XVI – Blanes – Jaume Ferrer de Blanes]

GÈNERE Periodístic: reportatge interpretatiu

[2003]

RECIO, Roxana, «Comentarios y lenguas vernáculas: la traducción como vehículo cultural y propagandístico», *Revista de Lengua y Literatura Catalana, Gallega y Vasca* 9 (2003), pàgines 321 a 332.

[pàgina 322 i 323]

«La utilización del comentario está en función del tipo de traducción que se lleva a cabo. Se entra en otra dimensión, la de la problemática de las traducciones que se ajustan o se distancian del texto base, o en otras palabras, la problemática de las traducciones literales o libres.

Con respecto a estos dos tipos de traducciones el testimonio más conocido que nos ha llegado es el de Alfonso de Madrigal. Ya es sabido que El Tostado distingue entre la interpretación, es decir, traducción ajustada al texto base, y la glosa, la traducción que permite cambios, añadidos y supresiones, la propia de “menores ingenios”. Como creo haber demostrado en otra parte, esta distinción es artificial y responde a un acto de respeto en relación a las teorías establecidas con respecto a la fidelidad al texto por parte de los latinistas. La obra de la que se traducía era ya considerada otro mundo aparte. Por ese motivo se aceptan todos los cambios necesarios en el transvase, y en esos cambios se incluyen las amplificaciones y las explicaciones pertinentes, pero ya como parte del andamiaje de la traducción en sí. Esto le daba libertad al traductor al presentar su texto.

En el ámbito peninsular aparecen dos tendencias a lo largo del siglo XV en el campo de la traducción. La primera se desarrolla más en la Corona de Aragón. Existen traducciones ajustadas al texto base y otras de carácter independiente en donde predomina el criterio del traductor. Así nos encontramos con traducciones como las de la Fiammeta de Boccaccio o la Cárcel de Amor de Diego de San Pedro. Esto en las traducciones de vulgar a vulgar viene facilitado por la cercanía lingüística. No obstante, hay otras traducciones muy libres, de las que también ya he hablado en otros lugares, como la anónima catalana del Decameron. Por esa independencia del traductor esta traducción ha sido considerada por la crítica una traducción mala. Otros casos curiosos son los comentarios y las paráfrasis de Dante, como la de Ferrer de Blanes.»

[Universidad de Educación a Distancia (Espanya)]

MATÈRIA Filologia]

GÈNERE Didàctic: assaig

[2004]

COMES I MAYMÓ, Mercè (autora); VERNET I GINÉS, Joan (director); PARÉS I FARRÀS, Ramon (director), «La cartografia a Mallorca i Barcelona», *La ciència en la història dels països catalans*, València: Ed. Universitat Politècnica 2004, pàgines 515 a 573.

[pàgina 559]

«No podem oblidar que Barcelona era ja un gran centre de comerç i que la majoria de les cartes es feien per a l'exportació. Coneixem documents de l'època segons els quals, entre 1390 i 1392, el mercader Domènech Pujol de Barcelona exportà cartes a Gènova, Sicília, Pisa, Nàpols, Alexandria i Flandes, mitjançant una sèrie d'intermediaris, dels quals coneixem dos noms: Pere Folch i Pere Jalbert. Això ens demostra que, de vegades, entre l'autor de la carta i el destinatari final hi havia tres o més mitjancers, que en treien profit.

Durant tot el segle XV i també el XVI els tallers de Barcelona continuaren treballant. Ens consta que per aquestes dates es començaven a fer cartes que avui anomenariem "en sèrie". Disposem d'un document de l'any 1461 (Madurell, 1967, p. 149-162) segons el qual un mercader bretó de Moncontour havia empenyorat a un botiguer barceloní un motlle de coure per a imprimir mapamundis, i trenta dotzenes d'exemplars ja impresos i pintats. També sabem que l'any 1625 Pere Joan Prunes reconeix que ha rebut la meitat dels patrons de fer cartes de navegar del seu pare, el cartògraf Vicens Prunes, com a herència familiar.

També sembla que féu un o més mapamundis Jaume Ferrer de Blanes (1493-1495), més conegut per haver estat cridat pels Reis Catòlics per a ajudar a delimitar la demarcació est/oest, probablement relacionada amb el meridià d'aigua, que ajudà a distribuir entre portuguesos i castellans les descobertes de l'Atlàntic mitjançant el tractat de Tordesillas (7 de juny de 1494). El dilluns 26 d'agost de 1493, el cardenal Pedro de Mendoza demanava a Jaume Ferrer la seva presència a Barcelona dient-li: "*y vengais aquí a Barcelona, y traed con vos el mapamundi y otros instrumentos si teneis tocantes a cosmografía*". És clar que no sabem si aquest mapamundi que havia de dur a Barcelona era fet d'ell o no, però sí que sabem que el 1495 en féu un per als Reis Catòlics i els el trameté amb la carta de resposta afirmativa a la sol·licitud dels sobirans. Es tractava d'"*una forma mundi en figura extensa en la que se podrán ver los dos hemisferios ártico y antártico, círculo equinoccial, los dos trópicos y los siete climas*", tot això per a esbrinar on havien de raure les tres-centes setanta llegües prefixades pel tractat de Tordesillas»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Ciència – Països Catalans – Història]

GÈNERE Didàctic: tractat científic

[2004]

VALLS I COLL, Domènec, «Jaume Ferrer de Blanes», *Actual* 115 (2004),
pàgina 30.

[pàgina 30]

«Jaume Ferrer de Blanes

Ens trobem davant d'un dels personatges que més ha incidit, no tan sols en la divulgació del nom de la nostra vila, sinó també en l'estudi i coneixement de la cosmografia i el descobriment de nous continents. El seu nom va unit estretament amb Blanes i així ha quedat perpetuat des del segle XV fins ara, com a JAUME FERRER DE BLANES.

Home de la màxima confiança dels vescomtes de Bas i de Cabrera, lapidari (tallador de pedres precioses), cosmògraf i comerciant. Nat durant l'any 1445, malgrat ser conegut sempre amb l'atribut "de Blanes" és molt possible que fos fill de Vidreres, però degut a la seva estreta relació amb els vescomtes de Bas i Cabrera i el fet de tenir-hi la seva residència habitual, han motivat que hagi passat a la història amb el nom de Ferrer de Blanes.

És considerat com un dels millors dibuixants de mapes i dels traçat[s] de rutes marines d'aquella època. Fou un expert navegant durant quasi 30 anys de la seva vida pels diferents mars coneguts i desconeguts, aquesta experiència li va facilitar la confecció de gran quantitat de cartes marítimes i li va donar l'expertesa marcant les noves rutes més exactes per a la navegació marítima, en aquella època un dels mitjans imprescindibles tant per al transport com per a la comunicació entre els diferents països.

La seva fama va arribar fins als Reis Catòlics, els coneixements de Ferrer en temes tan importants sobre el mar, com també la seva enèrgica defensa de l'existència d'altres terres, van ser el[s] principals motius per a què fos consultat personalment pels Reis. L'entrevista es va celebrar amb la presència del Cardenal Mendoza, persona de la confiança dels monarques i al mateix temps gran amic de Jaume Ferrer de Blanes. A resultes de les converses reials i després de varies reunions amb diferents personalitats de la Cort de Castella, li fou encomanat l'estudi i els corresponents mapes d'un dels problemes més greus que tenien plantejat els Reis Catòlics a nivell internacional, com era el determinar una divisió imaginària del mar Ocea, per tal de delimitar les conquestes d'Espanya i Portugal.

L'any 1495 Jaume Ferrer va lliurar als Reis un detallat mapa dibuixat per ell mateix i sobre l'esmentat mapa va delimitar el traçat de la línia divisòria que més endavant va

adoptar la Comissió Hispano-Lusitana creada per resoldre el conflicte divisor de les zones marítimes.

Seguint els consells de Ferrer s'establí una nova línia de demarcació, de Nord a Sud, a 370 llegües a l'Oest de "Cabo Verde", trajectòria seguida per Cristòfol Colom en el seu tercer viatge. És molt possible, segons la teoria d'alguns historiadors, que Jaume Ferrer de Blanes hagués acompanyat a Colom en aquest viatge a Amèrica.

La història de Jaume Ferrer de Blanes és molt extensa i estudiada amb gran interès pels investigadors. El que sí sembla que està clar és que els seus coneixements com eminent estudiós de la cosmografia, tingueren gran influència en la decisió dels Reis Catòlics en l'ajuda i organització de l'expedició de Colom en el descobriment d'Amèrica.

La majoria dels navegants li encomanaven la confecció de mapes i cartes marines i la corresponent informació sobre les rutes més adients a seguir en els seus desplaçaments.

Si bé és veritat que la cosmografia ha situat a Jaume Ferrer de Blanes en un lloc privilegiat dintre la història, la seva il·lusió la tenia posada en altres treballs, que una vegada retirat definitivament a Blanes va poder desenvolupar. Sota la protecció dels vescomtes de Cabrera, dels quals fou clavari, va dedicar-se i a recopilar les seves cartes i mapes i, sobretot, a escriure. Entre les seves obres literàries de temes diversos hi ha les "Sentències Catòliques del diví poeta Dant", un tractat sobre les pedres precioses, la "Contemplació del món Calvari" i un curiós formulari per calcular les hores de la nit. Ja molt vell, va deixar tots els seus papers i documents al seu secretari i amic Rafael i Coll.

Degué morir a una edat molt avançada, puix que hi ha constància que encara vivia a l'any 1523, a través d'una carta de l'Almirall de Castella, Fadric Enríquez de Cabrera, on s'interessava per la seva salut.

L'any 1545, uns quants anys després de la seva mort, es va publicar a Barcelona un llibre amb la major part de les seves obres, sota el títol de la seva primera obra "SENTENCIAS CATHOLICAS del diví, poeta Dant Floren"»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Jaume Ferrer de Blanes – Catalunya - Blanes]

GÈNERE Periodístic: reportatge de circumstàncies

[2005]

GAVAGNIN, Gabriella, *Classicisme i Renaixement: una idea d'Itàlia durant el Noucentisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2005.

[pàgines 192 i 193]

«Dins aquesta mateixa línia d'estudis historicodocumentals es pot destacar una altra important aportació de Ramon d'Alòs relativa al *Tractat de las penas particulares de Infern* del minorista català Joan Pasqual, un manuscrit que havia romàs fins aleshores ignorat i que, tot aprofitant aquest clima d'estudis dantescos, és donat a conèixer per Alòs (1921c), que n'edita alguns capítols per a la revista "Quaderns d'Estudi", a més d'esbrinar la font principal en què s'hauria inspirat el tractat, és a dir, el comentari llatí a la *Comèdia* del fill de Dante, Pietro Alighieri. L'assaig d'Alòs, que encara avui representa l'únic punt de referència de la crítica sobre el tema, el que pretén sobretot és aportar nous elements d'estudi a la història del dantisme català amb un text que, tot i ser "un comentari dantesc ben poc original", és, tanmateix, "un dels més vells que s'han escrit fora d'Itàlia" (1921c: 320) i confirma, per tant, la ràpida penetració a Catalunya de "les alenades vivificadores del Dant" i de l'"humanisme italià primerenc" (ibídem: 309). Un altre testimoni del dantisme català, les *Sentències catòliques del diví poeta Dant* de Jaume Ferrer de Blanes, ja editades el 1545, també van ser esmentades en diverses ocasions al llarg del centenari; concretament, en va publicar un fragment el suplement dedicat a Dante d'"El Correo Catalán" (FERRER 1921), i l'any següent la Biblioteca de Catalunya, en col·laboració amb la Fundació Concepció Rabell i Civils, Vidua Romaguera, va reproduir l'edició del 1545 en facsímil (FERRER 1922). La ressenya que en va fer Alòs (1926: 371-372) per a l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans representa un primer intent d'aproximació crítica al text, injustament ignorat per la historiografia actual.»

[pàgina 304]

«FERRER (Jaume)

1921 *De Jaime Ferrer de Blanes: Fragmento del libro Sentencias católicas del diví poeta Dant florentí compiladas per lo prudentísim Mossen Jaume Ferrer de Blanes*, transcripció d'A. Vidal i Valenciano, "El Correo Catalán", 17 de novembre, pp. 7-8.

1922 *Sentencias Catholicas del Diví, Poeta Dant Florentí, compiladas per lo prudentísim mossen Jaume Ferrer de Blanes*, Barcelona, Casa de la Caritat.»

[Biblioteca de Catalunya

MATÈRIA Literatura catalana – Segle XX – Influència italiana
Noucentisme (Literatura) – Influència italiana]

GÈNERE Didàctic: assaig

[2006]

CIFUENTES I COMAMALA, Lluís, *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona 2006 (2a edició).

[pàgina 66 a 68]

« TAULA III

Obres de contingut científic originalment en català (ss. XIII-XVI)

Autor	Títol	Data
Jaume Ferrer de Blanes	Lapidari	d. 1476
[...]		
Jaume Ferrer de Blanes	[Mapamundi]	a. 1494»

[pàgina 272]

« Del segle XV convé citar també dos grans mapamundis més, que es distingeixen per la seva forma, que ja no és poligonal sinó circular, a imitació dels *orbis terrarum* de l'Antiguitat. Del primer només n'ha sobreviscut un fragment, conservat a Istanbul, signat i datat per un Joan de Viladesters –sens dubte parent de l'anterior– l'any 1428. El segon ens ha pervingut complet i es coneix com *Mapamundi Estense* per conservar-se en aquesta biblioteca de Mòdena. És anònim i datable vers mitjan segle XV. Sembla que a finals d'aquell mateix segle ja es trobava en mans dels inquiets Este de Ferrara. En 113 cm de circumferència, inclou una representació completa de tot el món conegut. Els seus textos són en català i, en algun cas espars, en llatí. La presència del llatí, igual com la d'interferències norditalianes (genoveses?) en el català, s'explicaria pels models dels quals l'anònim autor copià o traduí; un autor que, segons l'anàlisi lingüística dels seus textos, sembla d'origen mallorquí (edició a MILANO I BATINI, 1996, amb una breu anàlisi lingüística a cura de Joan Veny; vegeu l'âm. 10). Finalment, convé esmentar també el cèlebre mapamundi de Jaume Ferrer de Blanes (vegeu II/II,5), que fou utilitzat en les discussions del tractat de Tordesillas (1494) pel qual Castella i Portugal es dividiren el món en dues grans àrees d'influència, en la demarcació de les quals també intervingué (MILLÀS, 1949c; FERRER DE BLANES, 1922). »

[pàgines 280 i 281]

« El darrer dels lapidaris catalans que esmentarem és una obra original, escrita per un tècnic, que no conté moralitzacions. Fou escrit per Jaume Ferrer de Blanes (Vidrerres, 1445 – Blanes, 1523), cosmògraf i mercader més conegut per la seva activitat cartogràfica, particularment en relació amb els viatges de Colom i el traçat de les delimitacions establertes pel tractat de Tordesillas (vegeu II/II.5). Format a Nàpols, Jaume Ferrer hi exercí diversos oficis a la cort, sempre sota la

protecció de Ferran I i de la seva muller, la reina Joana d'Aragó, germana de Ferran el Catòlic. Entre les seves ocupacions a la cort napolitana, féu de “lapidari”, “joyeller” i “negociant de pedres precioses” de la reina, per compte de la qual emprengué, a partir de 1472, diversos viatges per tota la Mediterrània. Bé contemporàniament, bé durant la seva vellesa, en què exercí de clavari del vescomtat de Cabrera a la seva vila natal (des de 1498), redactà un *Sumari* de caire eminentment espiritual en el qual es proposà d'assenyalar el camí de l'home per assolir el seu objectiu final. Aquest objectiu el resumeix en tres aspectes: el coneixement i l'amor a Déu, el d'un mateix i de la pròpia consciència i, finalment, la salvació de l'ànima. D'aquesta obra, àmpliament basada en les de Dant i el marquès de Santillana, ens interessa aquí la primera part, en la qual l'autor inserí, al final d'una exposició completa de la Creació, un petit *Lapidari* sobre les menes de les pedres precioses, la forma de distingir-les, adquirir-les i comerciar-hi –amb un exemple localitzat i datat a Nàpols el 1476– i la forma de tallar-les, que inclou sovintejats comentaris d'experiències dels seus viatges. A diferència dels lapidaris ressenyats abans, aquest palesa ser l'obra d'un tècnic, en la qual només en una ocasió s'esmenten les suposades virtuts màgiques de les pedres (el topaci, segons “Albert”, seria útil contra els desigs deshonestos i concupiscents). Malgrat això, hem de tenir en compte que aquest text es troba insert en una recerca del do de la contemplació a partir de les coses creades per així avançar-se en vida a la visió beatífica. Les paraules que l'introdueixen ho manifesten ben clarament: “ara resta a dir alguna cosa de las pedras preciosas, continuant les grans obras de nostre senyor Déu ...”. Jaume Ferrer deixà manuscrites les seves obres, però una vintena d'anys després de la seva mort, gràcies a la fama que l'acompanyà en vida, un seu antic criat, Rafael Ferrer Coll, aconseguí els fons necessaris per fer-les imprimir. El resultat fou un volum miscel·lani (Barcelona, 1545) que en portada s'intitula *Sentències cathòlicas del diví poeta Dant florentí compilades per lo prudentíssim mossèn Jaume Ferrer de Blanes*. Aquest volum inclou en apèndix un recull de cartes i informes de l'autor –rebutts dels Reis Catòlics, els seus cortesans i Colom o adreçats a ells–, que el colofó descriu com a “gran pràctica en cosmographia y molta experiència en l'art de navegar”, majoritàriament en castellà, el qual en ocasions ha estat qualificat abusivament de “tractat de cosmografia i navegació” (AGUILÓ, 1923, § 2777; FERRER DE BLANES, 1922, n'és una edició facsímil; sobre l'autor i la seva obra, MILLÀS, 1949C; i també TORRENT, 1976-1978).»

[Biblioteca de Catalunya
 MATÈRIA Ciència medieval – Història
 Català – Ús - Història]

GÈNERE Didàctic: tractat científic

[2009]

DOMÈNECH I MONER, Joan, «El testament del cosmògraf Jaume Ferrer»,
Els apunts de l'Arxiu Històric de Girona 10 (2009), pàgines 1 a 3.

[pàgines 1 a 3]

«El testament del cosmògraf Jaume Ferrer de Blanes.

El cosmògraf Jaume Ferrer (Vidreres, 1445 – Blanes, 1529) és un dels personatges més significats del segle XVI, sobretot per ser qui va aconsellar els Reis Catòlics i entesos del moment sobre la fixació pràctica de la línia separadora de la zona d'expansió colonial dels castellans i dels portuguesos (línia alexandrina –1493–, més tard rectificada pel tractat de Tordesillas –1494–).

En ocasió d'haver de fer una conferència sobre aquest personatge vaig consultar a l'AHG el manual del notari Antoni Pujades (núm. 48 de la notaria de Blanes) on apareixia cosit el testament hològraf que l'esmentat personatge va escriure el 19 de gener de 1526. Ferrer entregà el document al notari, el qual en comptes de copiar el text del testador un cop redactat l'encapçalament habitual i abans de cloure l'instrument amb les fórmules consuetudinàries, optà per cosir-lo adjunt en el seu llibre notarial.

Els fulls de paper emprats per Jaume Ferrer medien 43 cm d'alçada per 30 d'amplada, força més grans que els fulls del llibre, per la qual cosa, un cop cosit el testament, es va plegar pels tres costats adaptant-lo a la mida del llibre. Aquesta situació ha fet que, amb els anys, l'aresta dels plecs s'hagi gastat molt. Part del document estava, doncs, a punt de desprendre's. Vaig patir pel futur d'aquell testimoni d'un personatge de tanta rellevància. No vaig gosar, però, d'atabalar els arxivers.

Ara he tingut la satisfacció de veure que, advertits efectivament d'aquest deteriorament, han procedit a la seva restauració, tant pel que fa als efectes que havia produït la tinta metal·loàcida com pel que fa a l'erosió i el debilitament de la zona de plegat.

El testament hològraf de Jaume Ferrer és important per la naturalesa del mateix document i la informació que dona, però, també, perquè l'any 1549, vint anys després de la mort del testador, se'n va fer una còpia en pergami que es troba a l'Arxiu Fidel Fita d'Arenys de Mar –catalogat amb el número 1434– i que l'autor d'aquestes ratlles coneixia de l'època d'estudiant de paleografia amb l'eminent historiador Josep M. Pons Guri. La comparació dels dos documents permet observacions interessants. La transcripció més coneguda del testament hològraf (la de R. Torrent Orri publicada als *Annals* de l'IEG, vol. 23 i 24 –1977 i 78–, recollida, després, per Jesus Crous en la seva

Blanes, Cronologia Històrica (1994) és incorrecta en algunes paraules i omissions, entre les quals destaquem, per exemple, que diu *divina providència* en comptes de *divina majestat*, parla d'almoines *abonades* i ha de ser *abundoses*, se salta involuntàriament una ratlla on consta que Ferrer deixa 20 sous a la confraria *major de la Verge Maria de dita vila y altres vint sous a la confraria del Roser de dita vila de las quals confrarias yo so insigne confrare, Item a la obra de Santa Ana ...*, omet el nom de *Guillem Thió*, de Gasolves, aportador d'un dot de 15 lliures a la muller de Jaume Ferrer, i atribueix el testimoni Joan Raurell, bracer, a la parròquia de *Sancti Laurencii de Montio*, quan el text ben llegit diu *de Macianeto*. La utilització del pergami de 1549 permet, per tant, restituir les paraules que no s'entenen bé del testament original.

Es van complir les disposicions del seu testament? Tenim la sospita que hi va haver problemes i que per això va ser necessari el trasllat del testament de 1549, per ordre del batlle de Blanes, Joan Oliu. De moment, no n'hem pogut aclarir la causa perquè entre els microfilms de l'Arxiu dels Medinaceli dipositats a Hostalric no es troba el llibre de la batllia de Blanes per comprovar-ho i l'inventari de l'Arxiu de Poblet –on hi ha microfilmada el fons general català– no afina prou per intuir que allà sí que hi sigui. Molt ens temem que caldrà anar a l'arxiu central dels Medinaceli –hereters del patrimoni documental dels Cabrera–, tot i que, de moment, és buscar una agulla en un paller.

La brevetat d'aquesta nota sobre el document impedeix, per raons d'espai, estendre'ns en la biografia del protagonista, Jaume Ferrer. Deixem-ho, doncs, dient que es tracta de l'home de confiança dels Cabrera i dels Enríquez –al costat seu ocupà càrrecs a Nàpols i a Blanes–, introduït, segurament, a través d'aquests, a Castella, gran expert en pedres precioses, a la recerca de les quals viatjà per tota la Mediterrània fins al Caire i altres ciutats on n'hi havia un bon mercat, per la qual cosa assolí un gran nivell empíric de coneixements geogràfics que li serví per ser considerat *l'espanyol més competent en matèria de cosmografia de l'època*, com el van definir Rossely de Lorgues¹ i l'almirall francès de La Roncière.»

¹Lorgues] Lorgnus.

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Jaume Ferrer de Blanes – segle XV – Catalunya]

GÈNERE Periodístic: reportatge divulgatiu

[2009]

NICASTRO, Gaetano, «La Sicilia nelle cronache medievali catalano-aragonesi», *Mediterranea. Ricerche storiche* 16 (2009), 373-386.

[pàgines 376 i 377]

«Risulterebbero invece perduti il manoscritto originale e la copia che ne avrebbe confezionato Rafael Ferrer i Coll verso la fine del XV secolo, su incarico del cosmografo Jaume Ferrer il quale aveva divisato di darla alle stampe, progetto venuto meno a seguito del suo trasferimento in Sicilia²⁰. Da questa copia, fortunatamente ritrovata presso un notaio di Blanes, in pessimo stato di conservazione²¹, dallo storiografo fra' Joan Gaspar Roig i Jalpí, dell'Ordine dei Minimi, nella seconda metà del XVII secolo, trarrebbero origine gli attuali manoscritti, amorevolmente trascritti o fatti trascrivere dallo scopritore, che ha provveduto alla traduzione castigliana.

²⁰ Il cosmografo Jaume Ferrer (Blanes 1445 – 1526) collaborò alla determinazione della linea di demarcazione delle terre a seguito delle scoperte di Cristoforo Colombo e fu al servizio del re di Napoli tra il 1466 ed il 1474, per ritornare poi in Spagna.

[pàgines 380 i 381]

«Più di un sospetto, quindi, che sia stato proprio lui, lo 'scopritore', il falsario, l'effettivo confezionatore del Libre de feyts, ove si tenga conto che in precedenza nessuno aveva avuto conoscenza del manoscritto originale o della pretesa copia fatta eseguire da Jaume Ferrer e che del tutto ignota era una qualsiasi attività di storico del buon parroco Boades, cui nei locali archivi mai si fa alcun riferimento sotto tale profilo.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Historiografia – segles XIII a XV – Sicília – Catalunya]

GÈNERE Didàctic: assaig

[2010]

FERNÁNDEZ PÉREZ, Iván, *Aproximación histórica al desarrollo de la astronomía en España* (Tesi doctoral), Santiago de Compostel·la: Universitat de Santiago de Compostel·la 2010.

[pàgina 32]

«SIGLO XV

La primera mitad de este siglo introduce pocas novedades en materia astronómica en la Corona de Castilla. Podemos destacar la elaboración del Tratado de Astrología atribuido a Enrique de Villena (1384-1434).

En la segunda mitad del siglo, la Astronomía coge un poco de auge en Castilla. Destacamos al cosmógrafo Jaime Ferrer de Blanes (que vivió entre los siglos XV y XVI) cuya principal aportación fue su intervención con respecto al Tratado de Tordesillas (firmado en 1494) en el que se establecía una línea divisoria entre las jurisdicciones española y portuguesa. Dicha línea se estableció a 370° al Oeste de Cabo Verde y Ferrer contribuyó al cálculo de la citada división.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història de la ciència – Astronomia – edat Mitjana]

GÈNERE Text no literari: tractat científic

[2011]

BENVENUTI, Anna, «Villena e Febrer sulle soglie dell'*Inferno*», *Tintas. Quaderni di letterature iberiche e iberoamericane* 1 (2011), pàgines 231 a 242.

[pàgina 234]

«Il fenomeno delle traduzioni interessò ben presto gli autori che provenivano dall'Italia, in primo luogo Petrarca, poi Boccaccio e, infine, Dante. La Divina Commedia iniziò a circolare agli inizi del Quattrocento, soprattutto tra notai e cancellieri e ben presto godette di straordinaria fortuna, a giudicare dalle molteplici citazioni presenti nelle opere catalane del periodo¹⁰, prima fra tutte Lo Somni di Bernat Metge.

¹⁰ *Testimoniano la diffusione della Divina Commedia nel XV secolo alcuni autori come l'umanista Ferran Valenti, discepolo di Leonardo Bruni, che cita Dante e la sua opera nel prologo della sua traduzione dei Paradoxa ciceroniani, o lo stesso Ausiàs March. Riferimenti a Dante compaiono anche nel Curial e Guelfa e nel Tirant lo Blanch di Martorell, nello Spill di Jacme Roig e in altre operette minori moralistiche, come le Sentencias Catholicas del divi poeta Dant florenti di Jaume Ferrer de Blanes. Esistono anche commenti e glosse del poema in catalano, come il Tractat de les penes particulars d'infern del frate francescano Joan Pasqual del 1436, tratto in parte dal commento di Pietro de Rocaberti, scritto intorno al 1467, La gloria d'amor, che riproduce la terzina dantesca ed imita il contenuto della Commedia (H. C. Heaton, The Gloria d'Amor of Fra Rocaberti, New York, Columbia University Press, 1916, pp. 49-98).»*

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història de la literatura – Dante Alighieri – *Commedia*

GÈNERE Didàctic: assaig

[2011]

GARCIA SEMPERE, Marinela; WILKINSON, Alexander S., «La producció impresa en català dels ss. XV i XVI: observacions sobre la història de la impremta a través de l'estudi dels catàlegs», *Caplletra* 51 (2011), pàgines 51 – 79.

[pàgina 70]

«Segons el mateix Rubió, en el segle XVII es publiquen nombroses obres de caràcter religiós i ascètic, que no tenen interès literari, i durant el segle XVIII “l'idioma català queda completament al marge de l'obsessió pels grans problemes de la consciència religiosa tan característics del pensament espanyol de l'època. Molt pensament de l'època s'expressa en castellà” (1985: 46) i les mostres d'aquest tipus de literatura seran cançonetes devotes, traduccions, etc.

Si ens fixem ara en les publicacions de tema religiós dels segles XV i XVI, observem que des dels primers temps de la impremta fins el 1550 hi ha una sèrie d'obres que es repeteixen, moltes d'elles pròpies dels estudis de teologia i necessàries per a la predicació o l'ensenyament; parts o comentaris de llibres bíblics, obres per a confessar, per a ben morir, etc. i moltes butlles; així mateix, trobarem editades obres d'autors clàssics de l'espiritualitat catalana, com ara Francesc Eiximenis (1501, 1507), Ramon Llull (1521), o Isabel de Villena (*Vita Christi*, 1497, 1513, 1527); les traduccions de les vides de Jesucrist de Ludolf de Saxònia (1495) i de sant Bonaventura (1522), la de la *Imitació de Jesucrist* (1482), molts textos sobre la passió de Jesucrist i de Maria, com *Lo passí en cobles* (1494, 1518) de Fenollar i altres, les poesies de Beltran i Ferrandis (1515) o les de Miquel Ortigues (1511, 1528, 1540); diverses edicions del *Flos sanctorum* entre 1490 i 1447, i de vides de sants individuals. Convé esmentar, així mateix, obres d'autors del mateix segle XVI com ara l'*Esplill de vida religiosa* (1515), i les *Sentències catòliques del diví poeta Dant* (1545) de Ferrer de Blanes.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història de la literatura – Impremta – Segles XV i XVI - Catalunya]

GÈNERE Didàctic: assaig

[2011]

ALFONSO X (autor); RICO Y SINOBAS, Manuel (editor literari), *Libros del saber de astronomía del Rey Alfonso X de Castilla*, Valladolid: Editorial Maxtor 2011 (Facsímil de l'edició de 1863).

[pàgines 101 i 102]

«Para ser verdadero astrónomo jamás será suficiente el saber teórico de la ciencia, sin contar con la concurrencia feliz de la experiencia, de la práctica mas ejercitada y de la destreza de las artes, formándose de todo un compuesto propio para emprender y conseguir muchos y admirables descubrimientos. Este convencimiento le tuvieron, como D. Alfonso en el siglo XIII, las personas mas dignas y elevadas por su posicion social en España á fines del XV ; contándose entre estas á la Reina Doña Isabel la Católica, que despues de oir á Cristobal Colon, consultó á la práctica y experiencia de los hombres que pasaban por consumados en su pais en la astronomía y arte de navegar. Tambien merece especial mencion, bajo el punto de vista que llevamos indicado, el gran Cardenal de España Arzobispo de Toledo D. Pedro Gonzalez de Mendoza, gran privado de aquella Señora segun se prueba por su carta fechada en 23 de agosto de 1493, dirigida á Jaime Ferrer cosmógrafo catalan, hombre que fue esptísimo en el arte de usar y construir los instrumentos astronómicos, y á quien aquel venerable prelado llama “su especial amigo”, invitándole, como hombre de gobierno, á pasar á Barcelona, llevándole el mapa-mundi, los astrolábios y otros instrumentos tocantes á cosmografía, para que con ellos, y en vista de lo oido á Cristóbal Colon, poder hablar con Ferrer algunas cosas importantes. Este cosmógrafo catalan fue el que, contestando á los Reyes Católicos el 27 de enero de 1495, decia á SS. MM. hablando de la ciencia de Colon: “En el tiempo actual, en esta materia mas que otro sabe, porque es gran teórico y mirablemente plático, como sus memorables obras manifiestan.” Añadiendo Ferrer con entusiasmo á la feliz concurrencia de la teórica y práctica en la mente de Colon, estas palabras: “Creo que la Divina Providencia le tenia por electo por su grande misterio y servicio en este negocio (descubrimiento de las Américas por medio de la astronomía náutica), el cual pienso es disposicion y preparacion del que para adelante la misma Divina Providencia mostrará su gran gloria, salud y bien del mundo.” »

[Universitat de Barcelona

MATÈRIA Astronomia medieval]

GÈNERE Didàctic: tractat científic

[2012]

BILBENY, Jordi, «Cristòfor Colom i la llegua nàutica catalana», *Institut Nova Història* 11oct2012 (en línia).

[pàgina 10]

«És a dir, que, en un negoci, on, segons ens diu la història oficial, tan sols hi va participar Castella, i Catalunya en va restar al marge, a l'hora de dividir les noves terres i l'Oceà amb Portugal, els Reis Catòlics no es recorden de cap escola cartogràfica de Castella ni de cap cosmògraf castellà i es fan assessorar exclusivament per cosmògrafs catalans. I són aquests els qui porten el pes dels treballs científics de partició de l'Atlàntic, i d'entre els quals sobresurt molt especialment En Jaume Ferrer.»

[pàgines 12 i 13]

«Aquestes gestions, doncs, encara no s'havien acabat aquell any del 1494, puix amb data de 2 de novembre, el Rei escrivia a Mossèn Jaume Ferrer de la següent tenor: "Jaume Ferrer. Dues cartes vostres rebérem, i el nostre tresorer general ens en comunicà una d'extensa, que li féreu; a tot el que a nós i a ell escriviu ens ha semblat molt bé i acontentat, i us tenim en servei el vostre bon advertiment d'haver escrit el vostre parer; i les noves de França us agraïm, puix sabeu que en això ens serviu. Continueu d'escriure quan hi hagi coses que importin. Molt plaer tenim de la diligència que dieu que posava el pavorde Sanç a donar la informació del partiment del mar oceà i, segons vós i d'altres, ens han certificat que és gran cosmògraf i astròleg, esperem per ell tenir la informació que ens convé en aquest cas. Tingueu-lo a prop i conforteu-lo que no cessi de continuar l'obra; i, feta, per al nostre servei, que ens l'envii."»

[pàgines 35 i 36]

«Al segle XV, a Catalunya, encara tenim documentada l'equivalència de la llegua de quatre milles pels treballs nàutics d'En Jaume Ferrer. Aquest cosmògraf és cridat pels Reis Catòlics perquè doni el seu parer sobre la línia de partició de l'Atlàntic que s'havia de traçar entre els reis de Castella i Aragó i el rei de Portugal, la qual cosa farà en un informe vastíssim que s'ha conservat amb el títol següent: "Lo vot y parer de mossen Jaume Ferrer a cerca de la capitulació feta entre los molt Catholichs Reys: y lo Rey de Portugal: en que se demonstra quant ere lo Auctor gran Cosmograph y mirabilmente practich en la mar".

Aquí, entre diversos consells sobre temes de medicció nàutica, En Ferrer apunta, parlant del llibre de cosmografia d'En Ptolemeu, "que la recta circumferència de la Terra per l'Equinocci és clxxx.mil Estadis a raó de D estadis per grau, segons el seu compte, i comptant viij estadis per Milla són xxij.Mil i D Milles, que són v.Mil.Dcxxv llegües a raó de iiij Milles per llegua". I, més endavant, indica: "I, en el mateix llibre, capítol V, diu que el cercle dels Tròpics és clxiiij.Mil.Dclxxij estadis, que són

xxMil.Dlxxxlllj Milles i v.Mil.cxxxxvj llegües, d'on no costa gens observar com el nombre de milles és quatre vegades més gran que el de les llegües.

Continua En Ferrer observant que “és la dita circumferència de la terra cclij.Mil estadis segons Estrabó, Alfragà, Ambrosi, Macrobi, Teodosi i Eurístenes; tots els quals donen per cada grau Dcc estadis, els quals cclij.Mil estadis a raó de viij estadis per milla són xxxj.Mil i D Milles, i a iiij Milles per llegua són vij.Mil.Dccclxxv llegües i mitja, que són, a iiij milles per llegua, ij.Mol.Dclxxxij.milles, segons el sobredit compte sumat i provat de fi a fi”. Per acabar-nos informant que “del Cap verd a l'illa de gran Canària són ccxxxij llegües de iiij milles per llegua”.

Com que l'aplec de textos d'En Jaume Ferrer va ser editat a Barcelona pel seu fill Rafael Ferrer i Coll, al 1545, és obvi, doncs, que en aquesta data la llegua de quatre milles encara era d'ús corrent entre els catalans.»

[pàgina 43]

«Per tant, si la llegua que emprà En Colom no és ni la castellana, ni la francesa, ni la italiana; que, segons hem comprovat pels estudis d'En Nordenskiöld i d'En Laguarda Trías, i per les referències d'En Ferrer, d'En Lombart, d'En Lebrixa, d'En Girava, d'En Cortès, d'En Pou i d'En Torra, la llegua de quatre milles és un tret fonamental, característic i exclusiu de la ciència nàutica catalana, que passarà a ser posteriorment –a les darreries del segle XV– el patró de la llegua nàutica espanyola; i que, segons ens diu el mateix Descobridor, aquesta mesura és la que tant ell com els seus mariners “acostumen” a fer servir, em sembla fora de tot dubte que el gruix de l'expedició colombina, hauria de ser també catalana.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Ciència – Geografia – Càlculs]

GÈNERE Didàctic: assaig

[2012]

GASCONS I CLARIÓ, Narcís, «La nocturnal de Jaume Ferrer», *El Rec Clar* 58 (2012), pàgines 4-5.

«Jaume Ferrer nasqué a Vidreres el 1445 i morí a Blanes el 1529. La família ocupava càrrecs de confiança en el vescomtat de Cabrera. De ben jove, marxà a formar-se a Sicília prop dels vescomtes, que posseïen el comtat de Mòdica. D'allà passà a la cort de Nàpols, en mans dels descendents d'Alfons el Magnànim. Esdevingué un home de cultura, versat en el comerç i la navegació. Quan tornà a Catalunya s'establí a Blanes i fou tresorer del vescomtat. Es diu que pogué assessorar Cristòfol Colom en el seu tercer viatge i els Reis Catòlics a delimitar els territoris descoberts segons el tractat de Tordesillas. Al carrer de Barcelona núm 1 hi tenim el dintell esculpit de la ferreria de Vidreres que pertangué a la seva família.

La nocturnal de Jaume Ferrer

L'últim i el més breu escrit de Jaume Ferrer (Vidreres, 1445 – Blanes, 1523) inclòs en el seu llibre pòstum *Sentències catòliques del diví poeta Dant florentí* (1545), consisteix en la descripció d'un mètode pràctic per saber, observant els estels, quina hora és durant la nit.

Jaume Ferrer no va inventar aquest mètode, el mateix Ramon Llull ja n'havia presentat un de semblant en el segle XIII. Tanmateix, és en el segle XV i en el XVI quan aquest sistema aproximat de saber l'hora es divulga per tot Europa, fins i tot utilitzant uns petits aparells anomenats nocturnals. En una època en què els rellotges mecànics anaven accionats per pesos (rellotges de campanar) i tenien una precisió molt baixa, els rellotges de sol eren el millor sistema per saber l'hora durant el dia. Però quan Jaume Ferrer, en els seus trenta-tres anys de navegar pel Llevant de la Mediterrània, havia de repartir les vetlles de nit entre els seus mariners, com s'ho podia fer? Es necessitava experiència i unes nocions d'astronomia que actualment no considerariem vàlides! La teoria de Copèrnic que la Terra gira entorn del Sol i no al revés, es va publicar tot just el 1543.

Partim d'un esquema simplificat en què la Terra dóna cada any una volta entorn del Sol marcant el ritme de les estacions i els dotze mesos. Al mateix temps, la Terra gira sobre si mateixa i cada volta és un dia, que dividim en vint-i-quatre hores. Durant el dia, si s'observa la posició del Sol des de la Terra, veiem que s'enfila fins al migdia i després baixa fins a la posta. La inclinació de les ombres va variant i per això es poden construir rellotges de sol.

Durant la nit no es veu el Sol, però si el cel està serè, es poden veure els estels (si no els matem la lluentor amb la

il·luminació artificial dels nostres pobles, és clar). Com que els estels estan molt lluny, fa la sensació que no es mouen entre si. Antigament es creia que els estels estaven en una esfera que envoltava la Terra i que hi giraven al voltant (recordeu que creien que la Terra estava quieta al centre de l'univers). També es van adonar que hi havia un estel que no es movia. És l'Estrella Polar, que com que està sobre la vertical del Pol Nord, es veu en el mateix lloc a qualsevol hora de la nit. Per als mariners del segle XV feia el mateix paper que la brúixola, encara que Jaume Ferrer, com a bon mariner de vela, no fes servir les paraules nord o sud, sinó que usava els noms dels vents:

N Tramuntana	S Migjorn
NE Gregal	SO Llebeig (garbí)
E Llevant	O Ponent
SE Xaloc	NO Mestral (cerç)

La resta d'estels van girant entorn de l'Estrella Polar al llarg de la nit. En concret, la constel·lació de l'Ossa Major gira força a prop de l'Estrella Polar i té la particularitat que dos dels seus estels hi apunten sempre (la fletxa del següent dibuix). Serveixen per trobar el nord i també, com que giren, per saber quina hora és. Aproximadament el dia 6 de març a la mitjanit, la fletxa apunta a tramuntana. Aquella nit el cel és com un rellotge de vint-i-quatre hores amb aquesta sola broca. Cada hora que passa, a causa de la rotació de la Terra, la broca ha girat una vint-i-quatrena part de volta.

Les altres nits de l'any, la fletxa a mitjanit no apunta a tramuntana perquè el moviment de la Terra entorn del Sol la fa desplaçar també una volta al llarg de l'any. Cada mes s'haurà desplaçat una dotzena part de volta respecte de la tramuntana.

Provem el sistema de Jaume Ferrer amb un exemple concret. Suposem que són les dues de la matinada del 24 de juny. Són les 2 de la matinada de l'hora oficial però en l'hora solar és mitjanit (recordem els canvis d'hora per l'estalvi de corrent). Busquem la constel·lació de l'Ossa Major (que té forma de carro, de cullera o de corn, tal com diu Jaume Ferrer), tracem la fletxa pels dos estels de la boca del corn i identifiquem l'Estrella Polar. Si ens hi fixem bé hem de veure el cel com en la figura.

Al clatell hi tenim el migjorn o el Sud, al davant la tramuntana o el Nord, i el llevant i el ponent, respectivament, a dreta i a esquerra. El cel és com una esfera de rellotge de 24 hores però posades en sentit contrari de com van en un rellotge normal. La broca de l'Ossa Major marca aproximadament les 7.15 hores i un quart de 8. Ara bé, com que han passat 109 dies des del 6 de març, cal descomptar dues hores per cada mes. Si dividim 109

per 30 i multipliquem per 2 obtenim 7.26 hores que, restades de les 7.15 h que llegíem al cel, donen com a resultat les dotze de la nit.

Comprovem que el nocturnal de Jaume Ferrer funciona. La fletxa de la boca del corn apunta en una direcció entre ponent i mestral. Es busca en els dos cercles exteriors del dibuix el dia 23 de juny aproximadament (marcat en el dial amb una fletxa de punta blanca). A partir d'aquest punt, es gira amb el cordill el mateix angle que hi ha entre la direcció real de la fletxa de l'Ossa Major i el llevat en el sentit de les agulles del rellotge, i llegim que són les sis! Què ha passat? Doncs que Jaume Ferrer no comptava les hores com nosaltres. En castellà, de la becaina se'n diu siesta perquè correspon a la sisena hora des de la sortida del Sol; i la mainada se'n va a fer nones cap a nou hores després de la sortida del Sol. I a la nit es feia de la mateixa manera: es començava a comptar quan es ponía el sol i s'arribava a les dotze just a la sortida de sol del nou dia. Llavors, el nocturnal de Jaume Ferrer no enganya: per ell, les dues de la matinada del 24 de juny eren les sis de la nit.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Ciència – Geografia – Càlculs]

GÈNERE Periodístic: reportatge divulgatiu

[2013]

LLORENÇ I BLAT, Josep, «Mossèn Jaume Ferrer de Blanes. Un testament hològraf del segle XVI», *Quaderns de la Selva: Revista del Centre d'Estudis Selvatans* 25 (2013b), pàgines 47 a 66.

[pàgina 47]

«L'any 1526, després d'una vida plena de peripècies viatjant de llevant a ponent de la Mediterrània, de Jerusalem a Barcelona, mossèn Ferrer, mercader, lapidari, cosmògraf, procurador reial i nobiliari, clavari del vescomtat de Cabrera i de Bas, escriptor dantista i espòs fidel, nascut a Vidreres cap al 1445, va escriure el seu testament.»

[Universitat de Girona (Tesi doctoral)]

MATÈRIA Història – Jaume Ferrer de Blanes – segle XV – Catalunya]

GÈNERE Periodístic: reportatge interpretatiu

13 Conclusions

Les *Sentències catòliques* són una bona mostra de literatura, amb tot un seguit de trets que aporten una singularitat adequada a la consideració com a obra literària, digna de ser fixada, coneguda, preservada i estudiada a hores d'ara i d'ençà que van ser escrites, talment com demostra la recepció que han tingut al llarg del temps. Ningú no salva pas una obra o text de valor efímer; és la societat, la comunitat cultural catalana, la que les ha valorat i, doncs, preservat per tal que puguin ser llegides.

Són una obra que cal incloure, sobretot per la subjectivitat que conté, en el gènere de l'assaig i, alhora, en una concepció moderna de la construcció textual, allunyada de la submissió als conceptes heretats de la tradició medieval, refent la informació a partir de la racionalitat més natural i senzilla. Fan una obra on s'entreveuen els estímuls, les opressions i les llibertats del Renaixement: l'església, les monarquies, la societat civil, la coexistència de cultures.

Afegeixen una visió del món a partir dels coneixements acumulats per Ferrer, un burgès català del *Quattrocento* italià i del Renaixement català, que ha comprès la importància històrica de la *Comèdia* de Dant i se sotmet, agraït i tot, a les teories dantesques.

Les *Sentències catòliques* fan una part petita i important de la literatura catalana de l'edat Moderna, sobretot per l'absència de textos semblants.

14 Bibliografia

- AGUILÓ I FUSTER, Marià, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid: Sucesores de Rivadeneyra 1923. Pàgines 667 i 668.
- AGUSTÍ, sant, *De genesi ad litteram* dins «Collectio Selecta SS. Ecclesiae Patrum, volum CXII: Patres quinti ecclesiae saeculi. S. Augustinus. V», París: Parent-Desbarres Editorem, 1836.
- FONT: Internet Archive
<http://archive.org/stream/operaomniaaccura05auguuoft#page/434/mode/2up>
- ALIGHIERI, Dante, *Comença la comèdia de Dant Alighieri de Florença*. Traducida per Nandreu ffraber algutzir del molt alt príncep victorios senyor lo Rey don alfonso Rey darago de rims vulgars cathalans, Barcelona: 1429. (Edició digital facsímil: manuscrit de la Biblioteca de San Lorenzo de El Escorial; signatura RBME L-II-18).
- FONT: Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives
<<http://www.lluisvives.com/servlet/SirveObras/jlv/23581739872347295143457/index.htm>>
- ALIGHIERI, Dante, *La divina comèdia de Dant Alighieri (de Florença)*. Traducida en rims vulgars toscans en rims vulgars catalans per Andreu Febrer (segle XV), estampada en ortografia moderna, Barcelona: Tipografia Catalana 1906.
- ALIGHIERI, Dante, *La Divina comèdia / Dante Alighieri; novament tradubida e extractada per Antoni Bulbena Tosell*, Barcelona: Arthur Suàrez 1908.
- ALIGHIERI, Dante, *La Commedia secondo l'antica vulgata / A cura di Giorgio Petrocchi*. Milà: Arnoldo Mondadori Editore, 1966-1967.
- ALIGHIERI, Dante, *Divina Comèdia. Volum 1/ Dant; versió catalana d'Andreu Febrer; a cura d'Anna Maria Gallina*, 6 volums, Barcelona: Barcino 1974 – 1988.
- ALIGHIERI, Dante, *La Commedia secondo l'antica vulgata / Dante Alighieri; testo critico stablito da Giggio Petrocchi*, Torí: Einaudi 1975.
- <<http://world.std.com/~wjj/dante/>>
- ALIGHIERI, Dante, *Divina comèdia / Dante Alighieri; edición de Giorgio Petrocchi; traducción y notas de Luis Martínez de Merlo; con un apéndice sobre Dante en España de Joaquín Arce*, Madrid: Cátedra 1993.
- FONT: Biblioteca Digital Ciudad Seva
<<http://www.ciudadseva.com/textos/poesia/dante/da.htm>>
- ALIGHIERI, Dante, *La Divina Comèdia / Traducció i comentaris de Josep Maria de Sagarra*, Barcelona: Quaderns Crema 2000.
- ALIGHIERI, Dante, *Divina Comèdia/ Dante Alighieri; traducció, introducció i notes de Joan F. Mira*, Barcelona: Proa 2000.
- ALFONSO X (autor); RICO Y SINOBAS, Manuel (editor literari), *Libros del saber de astronomía del Rey Alfonso X de Castilla*, Valladolid: Editorial Maxtor 2011 (Facsímil de l'edició de 1863).
- ALONSO BAQUER, Miguel, «El entorno militar del tratado de Tordesillas», *Naçao e Defesa* 70 (1994), pàgines 25 a 46.

- ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d', «VIè centenari de la mort de Dant Alighieri. 1321-1921», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMXXI–XXVI* (1931), 370-373.
- ÀLVAREZ PERELLÓ, Eduardo, *Cristòbal Colón*, [Santo Domingo?: s. n. 1988].
- AMADES I GELATS, Joan, «Legendario colombiano (Final)», *Revista del Centre de Lectura de Reus* 120 (1962), pàgines 73 a 75.
- ANTONIO, Nicolás, *Bibliotheca Hispana vetus sive Hispani scriptores qui ab Octaviani Augusti aevo ad annum Christi MD floruerunt*, Madrid: Joaquín Ibarra 1788.
- ARIÈS, Phillipe, *L'Homme devant la Mort*, París: Seuil 1977.
- ARISTÒTIL; AQUINO, sant Tomàs (editor literari); ALVÈRNIA, Petri de (editor literari), *De caelo et mundo*, Venècia: Octaviani Scoti 1495. (Bonetus Locatellus, impressor).
<http://www.cervantesvirtual.com/obra/de-caelo-et-mundo-latine/>
- ARXIU MUNICIPAL DE GIRONA. Fons de l'Ajuntament de Girona. *Manual d'acords*, 1492, full 118.
- ASENSIO Y TOLEDO, José María, *Cristóbal Colón: su vida, sus viajes, sus descubrimientos*, Barcelona: Espasa y compañía 1891.
- BADIA I MAS, Rafael, *Sentències Cathòlicas del diví poeta Dant*, treball de curs, Universitat de Girona 1999.
- BADIA I MAS, Rafael, «Les *Sentències Cathòliques* del diví poeta Dant i la difusió de la *Divina Comèdia* a la Corona d'Aragó en els segles XV i XVI», *Quaderns de la Selva* 12 (2000), pàgines 51 a 63.
- BADIA I MAS, Rafael, «Jaume Ferrer de Blanes un vidrerenc al servei dels Reis Catòlics», *El Rec Clar* 16 (2002), pàgines 22 i 23.
- BALAGUER I CIRERA, Víctor, *En Burgos: recuerdos de esta ciudad insigne*, Madrid: El Progreso Editorial 1895.
- BALLESTEROS BERETTA, Antonio, *Cristóbal Colón y el descubrimiento de América*, Barcelona: Salvat editores 1945.
- BALLESTEROS GAIBROIS, Manuel, *Cristóbal Colón*, Madrid: Editora Nacional 1951.
- BARONE, Nicola, «Le cedole di tesoreria dell'Archivio di Stato di Napoli dall'anno 1460 al 1504», *Archivio storico per le province Napoletane* (volum 9), Nàpols: Detken & Rocholl e F. Giannini 1884.
- BARROS ARANA, Diego Jacinto Agustín, *Compendio de historia de América. Parte II: Descubrimiento y conquista*, Santiago de Xile: Imprenta del Ferrocarril 1865.
- BATLLE I PRATS, Lluís; SOBREQÜÉS I VIDAL, Santiago, «Diplomatario gerundense de la infanta Juana de Aragón, lugarteniente general de Cataluña», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* XVI (1963), pàgines 81-104.
- BATLLORI I MUNNÈ, Miquel, *Humanismo y Renacimiento: estudios hispano-europeos*, Barcelona: Ariel 1987.

- BENVENUTI, Anna, «Villena e Febrer sulle soglie dell'*Inferno*», *Tintas. Quaderni di letterature iberiche e iberoamericane* 1 (2011), pàgines 231 a 242.
- BERNADES, Josep M., *Els catalans a les Índies (1493-1830) (Buròcrates – Clergues – Professions liberals)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya 1992.
- BERNÁLDEZ, Andrés, *Historia de los Reyes Católicos D. Fernando y Doña Isabel*, Sevilla: José María Geofrín 1870. Tom I (pàgines 351-355) i tom II (pàgina 5).
- BILBENY, Jordi, «Cristòfor Colom i la llegua nàutica catalana», *Institut Nova Història* 11oct2012 (en línia).
- BOHIGAS, Pere, «Un manuscrit dantesc copiat a Catalunya», *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*, Badalona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1982. Pàgines 247 a 268.
- BOSCH I CANTALLOPS, Margarida, *Contribución al estudio de la imprenta en Valencia en el siglo XVI*, 2 volums, Madrid: Universidad Complutense (Col·lecció Tesis Doctorals 191/89) 1989.
- CADDEO, Rinaldo, *La Historie della vita e dei fatti di Cristoforo Colombo*, Milà: Edizioni Alpes 1930. Pàgines 81 i 82.
- CALVINO, Italo, *Perché leggere i classici*, Milà: The State of Italo Calvino e Arnoldo Mondadori Editore S.p.A. 2002.
- CARBONELL, Pere Miquel, *Chroniques de Espanya fins aci no diuulgades: que tracta dels Nobles e Innictissims reys dels Gots: y gestes de aquells: y dels Comtes de Barcelona: e reys de Arago: ab moltes coses dignes de perpetua memoria*, Barcelona: Jaume Manescal et alii 1547. (Impressor: Carles Amorós)
- CARBONELL, Pere Miquel; BOFARULL I DE SARTORIO, Manuel de (editor literari), «Liber descriptionis reconciliatonisque purgationis et condemnationis haereticorum», *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón, tom XXVIII. Opúsculos inéditos del cronista catalán Pedro Miguel Carbonell*, Barcelona: Imprenta de l'Arxiu de la Corona d'Aragó 1865.
- CARRERAS I CANDI, Francesc, «Cartografia catalana», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* 290-294 (1919), pàgines 51 a 74.
- CASAS, Bartolomé de las; SAINT-LU, André (Editor), *Historia de las Indias (Libro primero)*, Caracas: Biblioteca Ayacucho 1986, capítol 107, pàgina 441.
- CASAS, Bartolomé de las; DUNN, Oliver (transcriptor i traductor); Kelley, jr., James E. (transcriptor i traductor), *The Diario of Christopher Columbus's First Voyage to America, 1492-1493*, Oklahoma City: University of Oklahoma Press 1989, pàgines 16 i 18.
- CERDÀ I DE CERDÀ, Francesc Xavier de (Francesc Xavier de Llampilles / Saverio Lampillas) *Saggio storico-apologetico della letteratura spagnuola. Contro le pregiudicate opinioni di alcuni moderni Scrittori Italiani. Parte II. della letteratura moderna. Tomo I*, Gènova: Felice Repetto 1779.

- CERDÀ I DE CERDÀ, Francesc Xavier de (Francesc Xavier de Llampilles / Saverio Lampillas); TIRABOSCHI, Girolamo; AMAR Y BORBÓN, Josefa (traductora), *Ensayo historico-apologetico de la literatura española contra las opiniones preocupadas de algunos escritores modernos italianos. Disertaciones del abate don Xavier Lampillas. Literatura moderna. Tomo septimo*, Madrid: Imprenta de don Pedro Marín 1789.
- CEREZO MARTÍNEZ, Ricardo, *La cartografía náutica española en los siglos XIV, XV y XVI*, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1994.
- CEREZO MARTÍNEZ, Ricardo, «El Meridiano y el Antimeridiano de Tordesillas en la Geografía, la Náutica y la Cartografía», *Revista de Indias* 202 (1994), pàgines 509 a 542.
- CIFUENTES I COMAMALA, Lluís, *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona 2006 (2a edició).
- CLEMENCÍN Y VIÑAS, Diego, *Elógió de la reina católica doña Isabel*, Madrid: Imprenta de Sancha 1820.
- COLL I ALENTORN, Miquel, *Historia/1*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992.
- COMA I SOLEY, Vicenç, *Santa Maria de Blanes: [Palacio de los Vizcondes de Cabrera, Jaime Ferrer de Blanes]*, Barcelona: Balmes 1941.
- COMA I SOLEY, Vicenç, *Jaime Ferrer de Blanes y el descubrimiento de América; Fray Roig Jalpí, víctima de los errores de unos eruditos y de la indolencia de otros; El cronista Bernat Boades y la filología: fragmentos*, Barcelona: [s.n.] 1952.
- COMAS I PITXOT, Ramon Nonat, «Jaume Ferrer de Blanes», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* 47 (1898), pàgines 285-297.
- COMES, Pere Joan; PUIGGARI, Josep (editor literari), *Libre de algunes coses asanyalades succehides en Barcelona y en altres parts format per Pere Joan Comes en 1583 y recóndit en lo arxiu del Excelentíssim Ajuntament*, Barcelona: La Renaixensa 1878, llibre 2n, capítol 68, pàgina 345 (Inquisició), pàgina 420 (Atac de vaixells).
- COMES I MAYMÓ, Mercè (autora); VERNET I GINÉS, Joan (director); PARÉS I FARRÀS, Ramon (director), «La cartografia a Mallorca i Barcelona», *La ciència en la història dels països catalans*, València: Ed. Universitat Politècnica 2004, pàgines 515 a 573.
- COMISION CENTRAL EJECUTIVA DEL MONUMENTO Á CRISTÓBAL COLON, «Circular», *La Vanguardia* 344 (6set1881), pàgines 4 a 6.
- COMPAGNA PERRONE CAPANO, Anna Maria, «Frammenti di cedole della Tesoreria (1438-1474). Albarani della Tesoreria (1414-1488)», *Fonti aragonesi*, volum 10, Nàpols: Accademia Pontaniana 1979.
- COMPAGNA PERRONE CAPANO, Anna Maria, «I riflessi della scoperta dell'America nel catalano (più una lettera a Colombo)», *L'età delle scoperte geografiche nei suoi riflessi linguistici in Italia*, Florència: Accademia della Crusca 1994. Pàgines 191 a 206.

- CORTESE, Nino, «Alfonso II d'Aragona, re di Napoli», *Enciclopèdia Italiana di scienze, lettere ed arti*, Roma: Istituto Giovanni Treccani 1929-1961.
- CORTILS I VIETA, Josep, «En Jaume Ferrer de Blanes», *La Renaixensa* 43-45 (1892), pàgines 673-682.
- CROCE, Benedetto, *La Spagna nella vita italiana durante la Rinascenza*, Bari: Gius. Laterza & Figli 1917.
- CROUS I COLLELL, Jesús; DOMÈNECH I MONER, Joan (Prologuista), *Cronologia històrica s. III aC – s. XX i l'Hospital Sant Jaume 1423-1993*, [Blanes]: Ajuntament de Blanes/Diputació de Girona 1994.
- Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62 EL PUNT 1999.
- DOLÇ, Miquel; REGLÀ, Joan, *Història de Catalunya*, Barcelona: Aedos 1969. Volum 1, pàgines 485 i 487.
- DOMÈNECH I MONER, Joan, «El testament del cosmògraf Jaume Ferrer», *Els apunts de l'Arxiu Històric de Girona* 10 (2009), pàgines 1-3.
- DUCH, Lluís, *La memòria dels sants*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, pàgines 81 i 82.
- DURAN I GRAU, Eulàlia (directora), *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620). Volum III*, Barcelona: Institut Joan Lluís Vives. Institut d'Estudis Catalans 2003.
- DURAN I SANPERE, Agustí; SANABRE, Josep, *Llibre de les solemnitats de Barcelona. Edició completa del manuscrit de l'Arxiu Històric de la Ciutat. Volum I. 1424-1546*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans 1930, pàgina 390.
- EJÉRCITO ESPAÑOL, *El memorial de artillería en el cuarto centenario del descubrimiento del nuevo mundo*, Madrid: Imprenta del Cuerpo de Artillería 1892.
- ESCOLANO, Gaspar, *Segunda parte de la decada primera de la historia de la insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*, València: Diputació 1611. (En Pere Patrici Mei, impressor).
- FARINELLI, Arturo, *Dante in Spagna, Francia, Inghilterra, Germania (Dante e Goethe)*, Torí: Fratelli Bocca 1922. Pàgines 83, 98 i 115.
- FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo, «Los cartógrafos mallorquines. Angelino Dulcet. Jafuda Cresques», *Boletín de la Real Academia de la Historia* 19 (1891), pàgines 366 a 377.
- FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín, *Coleccion de los viages y descubrimientos, que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo XV, con varios documentos inéditos concernientes á la historia de la marina castellana y de los establecimientos españoles en Indias*, Madrid: Imprenta Real 1825, pàgines 198 i 199.
- FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín, *Disertación sobre la historia de la náutica, y de las ciencias matemáticas que han contribuido á sus progresos entre los españoles*, Madrid: Real Academia de la Historia 1846.
- FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín, *Biblioteca marítima española*, Madrid: Imprenta de Viuda de Calero 1851.

- FERNÁNDEZ DE OVIEDO, Gonzalo, *Batallas y quinquagenas (Tomo 2)*, Madrid: Real Academia de la Historia 2000.
- FERNÁNDEZ PÉREZ, Iván, *Aproximación histórica al desarrollo de la astronomía en España* (Tesi doctoral), Santiago de Compostel·la: Universitat de Santiago de Compostel·la 2010.
- FERRER, sant Vicent, *Sermons* (6 volums), Barcelona: Editorial Barcino 1932-1988.
- FERRER DE BLANES, Jaume, *Sentències cathòliques del diví poeta Dant florentí*, Barcelona: Rafael Ferrer i Coll 1545. (En Carles Amorós, impressor).
- FERRER DE BLANES, Jaume; RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (editor literari), *Sentències cathòliques del diví poeta Dant florentí*, Barcelona: Casa de Caritat 1922, pàgines 128 a 131. (Edició facsímil).
- FITÉ I LLEVOT, Francesc, «Jaume Ferrer, pintor de la seu de Lleida, i la confecció de draps imperials», *Locus amoenus* 8 (2005-2006), pàgines 67-80.
- FITER I INGLÈS, Josep, «Geografos catalans (continuació)», *Lo Gay Saber* any 4, 2a època, núm. 03 (1881), pàgines 25 a 27.
- FORMIGA I BOSCH, Josep, «La notaria de Vidreres», *El Rec Clar* 29 (2005), pàgines 4-5.
- FRAMIS (pseudònim), «Mosen Jaime Ferrer», *La Vanguardia Española* 26.377 (29març1951), pàgina 5.
- FUSTER I TARONGER, Justo Pastor, *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días*, 2 volums, València: Impremta i Llibreria d'Ildefonso Mompié 1827-1830.
- GARCÍA FRANCO, Salvador, *Historia del arte y ciencia de navegar: Desenvolvimiento histórico de "los cuatro términos" de la navegación, Volum 1*, Madrid: Instituto Histórico de Marina 1947.
- GARCIA SEMPÈRE, Marinela; WILKINSON, Alexander S., «La producció impresa en català dels ss. XV i XVI: observacions sobre la història de la impremta a través de l'estudi dels catàlegs», *Caplletra* 51 (2011), pàgines 51 – 79.
- GARCÍA TAPIA, Nicolás, *Patentes de invención españolas en el siglo de oro*, Madrid: Ministerio de Industria y Energía 1994.
- GASCONS I CLARIÓ, Narcís, «Foto de portada», *El Rec Clar* 7 (1999), pàgines 1 i 4.
- GASCONS I CLARIÓ, Narcís, «La nocturnal de Jaume Ferrer», *El Rec Clar* 58 (2012), pàgines 4-5.
- GAVAGNIN, Gabriella, *Classicisme i Renaixement: una idea d'Itàlia durant el Noucentisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2005.
- GENOVÈS I OLMOS, Eduard, *Catalech descriptiu de les obres impreses en llengua valenciana desde 1474 fins 1700*, (4 volums), València: Impremta de Manuel Pau 1911-14. Volum I, pàgina 108. (Facsímil / Llibreries París-València 1993)

- GIANNONE, Pietro, *Istoria civile del Regno di Napoli. Tomo terzo: La Politia del Regno sotto Angioini ed Aragonesi*, L'Haia: Errigo-Alberto Gosse e comp. 1753.
- GIL FERNÁNDEZ, Juan, *Mitos y utopías del descubrimiento: I. Colón y su tiempo*, Madrid: Alianza Editorial 1989. Pàgines 85, 108, 109, 131, 143.
- GUARNIERI, Andrea, «Capitoli nuziali di Anna de Cabrera contessa de Modica e Federico Enríquez», *Bolletino dell'Archivio Storico Siciliano* (1886), pàgines 305 i següents.
- GUERRA Y PÉREZ-CARRAL, Francisco, «Génesis oceánica de la modernidad. Fundamentos científicos de la época», *Mar Oceana* 2 (1995), pàgines 53 a 69.
- HARRISSE, Henry, *Bibliotheca Americana Vetustissima. A Description of Works Relative to America Published between the Years 1492 and 1551*, Nova York: Geo. P. Philes, publisher 1866. Pàgines 406 i 407, número 261.
- HERNÁNDEZ SERNA, Joaquín, «Comença del benauenturat Sant Honofree la sua Santa e Uirtuosa Vida», *Estudios románicos*, 8-9 (1993-1995), pàgines 185 a 262.
- HOMS I BRUGAROLAS, Maria Mercè, *El sindicat remença de l'any 1448*, Girona: Ajuntament de Girona 2005.
- HUMBOLDT, Alexandre de, *Cosmos. Essai d'une description phisique du monde*, París: Gide et J.Baudry, Éditeurs 1848. [pàgines 560 – 561]
- IGLESIAS FONSECA, José Antonio, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XV. Les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través de la documentació notarial (anys 1396-1475)*, tesi doctoral, Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona 1996, pàgina 248.
- IRVING, Washington, *A history of the life and voyages of Christopher Columbus*, Nova York: G. & G. & H. Carvill 1828. Volum 2, pàgines 163, 164, 172 i 360.
- IRVING, Washington, *The life and voyages of Christopher Columbus*, Nova York: G. & G. & H. Carvill 1829. Pàgines 189 – 190
- «Jaime Ferrer de Blanes», *Revista Ilustrada Jorba* 190 (1925), pàgina 1.
- LAGUARDA TRÍAS, Rolando A., *El enigma de las latitudes de Colón*, Valladolid: Casa Museo de Colón, Seminario de Historia de América de la Universidad de Valladolid 1974.
- LEGISLACIÓ DE CATALUNYA, *Constitucions fetes per la sacra cesarea : catholica y real magestat de don Carles elet en rey d[e]ls Roma[n]s y sdeuenidor emp[er]ador y d[e]la molt alta y excelle[n]tissima senyora dona Joa[n]na mare sua reys de Castella y de Arago y de les dos Sicilies [et]c. En la primera cort de Barçelona celebrada en lo monastir de Sanct Fra[n]cesch dels frares Menors de dita ciutat de Barch[ino]na en lany mil.D.ºxx.*, Barcelona: Bartomeu Aguilar 1520.
- LEGISLACIÓ DE CATALUNYA, *Constitucions fetes per la sacra cessarea catholica y real magestat d[e] do[n] Carles elet en rey dels Romans y sdeuenidor Emperador y dela molt alta y excellentissima Senyora dona Joanna mare sua*

- Reys de Castella y de Arago y deles dos Sicilies etc[etera]. En la primera cort de Barcelona celebrada enlo monestir de sanct Francesch dels frares Menors de dita ciutat de Barcelona en lany Mil.D.xx.*, Barcelona: Llàtzer Millà 1520.
- LEMOYNE, Giovanni Battista, *Cristoforo Colombo*, Torí: Libreria Salesiana 1893.
- LEÓN GUERRERO, María Montserrat, *El segundo viaje colombino*, tesi doctoral, Valladolid: Universitat de Valladolid 2000, pàgina 535.
- LLANAS I PONT, Manuel, *L'edició a Catalunya: segles XV a XVII / Manuel Llanas amb la col·laboració de Montse Ayats*, Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya 2002.
- LLORENÇ I BLAT, Josep, *Les Sentències catòliques del diví poeta Dant (1545) d'en Jaume Ferrer de Blanes: edició crítica del text (Trellall de recerca)*, Girona: Universitat de Girona 2012a. Edició digital.
- LLORENÇ I BLAT, Josep, *Sentències catòliques del diví poeta Dant (1545) de Jaume Ferrer de Blanes*, Girona: Universitat de Girona 2012b. Edició digital.
- LLORENÇ I BLAT, Josep, «Jaume Ferrer de Blanes, escriptor, viatger i mercader», *Revista de Girona* 279 (2013a), pàgines 56 a 59.
- LLORENÇ I BLAT, Josep, «Mossèn Jaume Ferrer de Blanes. Un testament hològraf del segle XVI», *Quaderns de la Selva: Revista del Centre d'Estudis Selvatans* 25 (2013b), pàgines 47 a 66.
- LLORENTE, Juan Antonio, *Historia crítica de la inquisición de España*, Barcelona: Joan Ponç 1870, capítol VIII, pàgines 160 a 164.
- LÓPEZ DE GÓMARA, Francisco, *La historia general de las Indias, y todo lo acaescido enellas desde que se ganaron hasta agora y la conquista de Mexico y dela Nueva España*, Anvers: Martín Nucio 1554, pàgines 17v-19r.
- LÓPEZ DE MENDOZA, Iñigo (Marquès de Santillana); MENA, Juan de; TORRELLES, Pere, *Cançoner de Coimbra: Centiloquio de proverbios de gloriosa doctrina. Laberinto de Fortuna. Razonamiento en defension de las donas*, manuscrit datat a 1442-02-22 a quo -1500.
- LÓPEZ DE MENDOZA, Iñigo (Marquès de Santillana); MANRIQUE, Jorge, *Proverbios. Coplas de Mingo Revulgo*, Anvers: Biuda de Martín Nucio 1558.
- LÓPEZ DE MENDOZA, Iñigo (Marquès de Santillana); MANRIQUE, Jorge, *Proverbios. Coplas*, Madrid: Fermín Villalpando 1799.
- LUCENA SALMORAL, Manuel (col·laborador), *El descubrimiento y la fundación de los reinos ultramarinos: hasta fines del siglo XVI*, Madrid: Ediciones Rialp 1982.
- MADARIAGA Y ROJO, Salvador de, *Vida del muy magnífico señor don Cristóbal Colón*, Buenos Aires: Editorial Sudamericana 1942.
- MADURELL I MARIMON, Josep Maria; RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona: Gremi d'editors, llibreters i de mestres impressors 1955.

- MARINEO, Luca, *Cosas memorables de España*, Alcalá de Henares: Juan de Brocar 1539, fulls CLXXXV verso i CLXXXVI recto.
- MÁRQUEZ, Alberto A., «Las leguas españolas de los siglos XV y XVI», *Vida moderna. Tomo VI* (1902), pàgines 173 a 196.
- MARTÍ, Carlos, *Los catalanes en América: Cuba*, Barcelona: Editorial Minerva 1920.
- MARTÍ I GRAJALES, Francesc, *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el Reino de Valencia hasta el año 1700*, Madrid: Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos 1927.
- MASSÓ I TORRENTS, Jaume, *Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional (Extrait de la Revue Hispanique, tome XV)*, Nova York – París: s.e. 1906.
- MEDINA ZAVALA, José Toribio, *Biblioteca hispano-americana (1493-1810). Volumen 1*, Santiago de Xile: Impres a ca l'autor 1898. Pàgines 186 i 187.
- MESSER, Armand Adolphe, *Contribution a l'histoire des Aragonais de Naples: Le codice Aragonese. Étude générale publication du manuscrit de Paris ...*, Dijon: Universitat de Dijon 1909.
- MIGUEL MORA, Carlos de, 2006, «La toma de Baza: estrategia militar y política internacional», *Péndulo. Papeles de Bastitania* 7 (2006), pàgines 93-118.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel, «Notes sobre la influencia de la literatura italiana en la catalana», *Lo Gay Saber* 4 (1878), pàgines 50 a 52.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel, *Obras completas. Tomo cuarto. Opúsculos literarios*, Barcelona: Llibreria d'Àlvar Verdeguer 1892.
- MILLÀS I VALLICROSA, Josep Maria, «El cosmógrafo Jaime Ferrer de Blanes», *Estudios sobre historia de la ciencia española*, Barcelona: CSIC 1949. Pàgines 455 – 477.
- MILLÀS I VALLICROSA, Josep Maria, «La cultura cosmográfica en la Corona de Aragón durante el reinado de los Reyes Católicos», *Cuadernos de historia Jerónimo Zurita* 4 /5 (1956), pàgines 82 – 90.
- MILLÀS I VALLICROSA, Josep Maria, *Nuevos estudios sobre historia de la ciencia española*, Barcelona: Institut Lluís Vives de Filosofia 1960. Pàgines 310, 311 i 339.
- MONFAR I SORS, Dídac (traductor), *Historia de los condes de Urgel. Tomo I*, Barcelona: Pròsper de Bofarull i Mascaró 1853.
- MONSALVATJE I FOSSAS, Francesc, *Los monasterios de la diócesis gerundense. Rectificación a los abaciologios publicados por el P. Jaime Villanueva en su "Viaje literario a las iglesias de España"*, tomo XIV, Olot: Impremta i llibreria d'en Joan Bonet 1904, pàgina 435.
- MORISON, Samuel Eliot; AROCENA, Luis A. (traductor de l'original de 1942), *El Almirante de la Mar Océano: Vida de Cristóbal Colón*, Mèxic: Fondo de Cultura Económica 1991 (2a edició).

- MORMONE, Raffaele, «Alfonso II d'Aragona, re di Napoli», *Dizionario Biografico degli Italiani*, tom 2: 1960.
- NAVARRO I BROTONS, Víctor, *Bibliographia physico-matematica hispanica (1475-1900)*, València: Universitat de València 1999.
- NICASTRO, Gaetano, «La Sicilia nelle cronache medievali catalano-aragonesi», *Mediterranea. Ricerche storiche* 16 (2009), 373-386.
- NORTON, F. J., *Printing in Spain: 1501-1520*, Cambridge: University Press 1966.
- PALAU I DULCET, Antoni, *Manual del librero hispanoamericano: bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos con el valor comercial de los impresos descritos, volumen 5*, Barcelona: Dolphin Book Company 1951.
- PASQUAL I BELTRAN, Ventura, «Setabenses en la corte de los Reyes Católicos», *J.Zurita. Cuadernos de Historia XIX-XX* (1966-1967), pàgines 241-253.
- PÉREZ DE TUDELA Y BUESO, Juan, *Mirabilis in Altis*, Madrid: CSIC 1983.
- PICATOSTE Y RODRÍGUEZ, Felipe, *Apuntes para una biblioteca científica española del siglo XVI*, Madrid: Estat Espanyol 1891. Pàgines 101 i 102, números 264-265-266-267.
- PLANAS I ROIG, Miquel, «Vies d'estudi dels registres parroquials. Estructura social i oficis a l'Alt Empordà durant l'Antic Règim», *Manuscrits* 1 (1985), pàgines 39-62.
- POCH I NOGUER, Josep, *Cristóbal Colón*, Barcelona: Editorial Juventud 1940.
- PONS I GURI, Josep Maria, «Les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas, l'any 1527», *Revista de dret històric català*, volum I, Barcelona: IEC 2001, pàgines 155 a 224.
- PRATS, Modest; NADAL, José María, *Història de la llengua catalana: El segle XV*, Barcelona: Edicions 62 1982.
- PUJADES, Jeroni, *Crónica universal del principado de Cataluña: escrita a principios del siglo XVII por Gerónimo Pujades. Tomo V*, Barcelona: Josep Torner 1829.
- PULGAR, Hernando del, *Crónica de los señores reyes católicos don Fernando y doña Isabel de Castilla y de Aragon*, València: Benet Montfort 1780.
- RECIO, Roxana, «La interrelación intelectual peninsular en el siglo XV: Santillana y Ferrer de Blanes», *Anuario Medieval* 6 (1994), pàgines 159 a 173.
- RECIO, Roxana, «Humanismo y exégesis medieval: el caso de Ferrer de Blanes», *Actas del XII Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas, 21-26ago1995 (Volum 1: Medieval y lingüística / coord. per Aengus Ward)*, Birmingham: 1998, pàgines 293 a 301.
- RECIO, Roxana, «Comentarios y lenguas vernáculas: la traducción como vehículo cultural y propagandístico», *Revista de Lengua y Literatura Catalana, Gallega y Vasca* 9 (2003), pàgines 321 a 332.

- REIXACH, Pere, «Jaume Ferrer de Blanes», *Blanda* 5 (2002), pàgines 100 a 105.
- REIXACH, Pere, «Des de la Selva», *Diari de Girona* 3oct2010.
- REY PASTOR, Julio, *La ciencia y la técnica en el descubrimiento de América*, Buenos Aires – Madrid: Espasa Calpe 1945.
- REY PASTOR, Julio; GARCÍA CAMARERO, Ernesto, *La cartografía mallorquina*, Madrid: Departamento de Historia y Filosofía de la Ciencia “Instituto Luis Vives” / Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1960.
- RIBAS I PUNTÍ, Francesc, «L'ús de les dades epidèmiques del *Manual de Novells Ardits*», *Gimbernat* 23 (1995), pàgina 213.
- RIQUER I MORERA, Martí de, *Història de la literatura catalana*, volum 3, Barcelona: Ariel 1964 (1a edició) i 1984 (4a edició).
- RODRÍGUEZ, Josep; SAVALLS I PERES, Ignasi, *Biblioteca valentina*, València: Josep Tomàs i Lluc 1747.
- ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar, *Libre dels faeits d'armes de Catalunya*, 16?? (Manuscrit de la Biblioteca de Catalunya).
- ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar, *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Girona y cosas memorables suyas eclesiasticas y seculares, assi de nuestros tiempos, como de los passados: vida, martyrio... de San Narciso...; y Defensa de la entrada de Carlos el Grande en Cataluña en vna apologetica...*, Barcelona: Jacinto Andreu 1678.
- ROIG I JALPÍ, Joan Gaspar; AGUILÓ I MIRÓ, Àngel (prologuista); *Libre dels feyts darmes de Catalunya*, Barcelona: Llibreria d'Alvar Verdaguer 1873.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni, «Els catalans i les ciències nàutiques», *Història nacional de Catalunya*, Barcelona: Edicions Pàtria 1934. Volum 7, capítol 4, part 4, pàgines 147 a 150.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Sentències cathòliques del diví poeta Dant florentí. Barcelona, 1545*. [Nota editorial sobre l'edició facsímil publicada per la Biblioteca de Catalunya a despeses de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, vídua de Romaguera], Barcelona: Casa de Caritat 1922, 128-131.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Història de la literatura catalana. Volum 1*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1984.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Història de la literatura catalana. Volum 2*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1985.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Humanisme i Renaixement*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990.
- RYDER, Alan, «Ferdinando I (Ferrante) d'Aragona, re di Napoli», *Dizionario Biografico degli Italiani*, t.46(1996).

- SALA I CATALÀ, Josep, *España en los siglos XV y XVI. Volumen 14*, Madrid: Ediciones Akal 1992.
- SALINAS ARAYA, Augusto, «Estado, Diplomacia y Cosmografía en el Renacimiento. El Tratado de Tordesillas y el problema de las longitudes geográficas», *Revista de Geografía Norte Grande* 24 (1997), pàgines 279 a 287.
- SAKAMOTO, Kuni, «Creation, the Trinity and *Prisca* Theologia in Julius Cæsar Scaliger», *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* LXXIII (2010), pàgina 198.
- SALVÀ I MALLÉN, Pere, *Catálogo de la Biblioteca de Salvà*, València: Impremta de Josep Ferrer d'Orga 1872.
- SÁNCHEZ, Tomás Antonio, *Colección de poesías castellanas anteriores al siglo XV (Tomo I)*, Madrid: Antonio de Sancha 1779.
- SANDMAN, Alison Deborah, *Cosmographers Vs. Pilots: Navigation, Cosmography, and the State in Early Modern Spain*, Madison: University of Wisconsin-Madison 2001.
- SANS I TRAVÉ, Josep Maria (Direcció), *et alii* (edició), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum 1. Anys 1411 a 1539*, Barcelona: Generalitat de Catalunya 1994, pàgina 271.
- SARGENT, Daniel, *Christopher Columbus*, Milwaukee: The Bruce Publishing Company 1941.
- SCHIFF, Mario Lodovico, *La bibliothèque du marquis de Santillane*, París: Émile Bouillon 1905.
- SERRA I RÀFOLS, Elies, «Ferran el Catòlic i els cosmògrafs catalans», *Revista de Catalunya* 16 (1925), pàgines 391 a 396.
- SOLDEVILA I ZUBIZURU, Ferran, «Els catalans i el descobriment d'Àfrica a l'Edat mitjana», *Revista de Catalunya* 10 (1925), pàgines 342 a 350.
- SOLDEVILA I ZUBIZURU, Ferran, *Història de Catalunya* (3 volums), Barcelona: Editorial Alpha 1934-1935.
- SOLDEVILA I ZUBIBURU, Carles, *Figures de Catalunya*, Barcelona: Aedos 1955.
- STEFANO, Pietro di, *Descrittione de i luoghi sacri della citta di Napoli ...*, Nàpols: Raymondo Amato 1560.
- SUÁREZ FERNÁNDEZ, Luís, *Los Reyes Católicos: la expansión de la fe*, Volum 4, Madrid: Rialp 1990.
- SVET, Iàkov; POZO SANDOVAL, Isabel (traductora), *Cristóbal Colón*, Quito: Libresa 1996.
- TARANTA, Valescus de; VILA, Joan (traductor), *Compendi utilissim contra pestilencia tret de la font de la medecina : e conte en si dotze auisos molt notables*, Barcelona: Joan Rosembach 1507.
- TARDUCCI, Francesco, *Vita di Cristoforo Colombo*, Milà: Fratelli Treves 1892.

- TARÍN I IGLÉSÍAS, Josep, «Jaime Ferrer de Blanes, primer catalán comentarista de Dante», *La Vanguardia Española* 30.809 (25juny1965), pàgina 51.
- TAVIANI, Paolo Emilio, «Jaime Ferrer e il terzo viaggio di scoperta di Cristoforo Colombo», *Presencia italiana en Andalucía, siglos XIV-XVII: Actas del III Coloquio Hispano-Italiano*, Sevilla: Editorial CSIC 1989. Pàgines 51 a 73.
- TORRE Y DEL CERRO, Antonio de la, «Unos documentos de 1494 sobre la raya o línea en el mar Oceano», *Anuario de Estudios Americanos. Separata del tomo V*. Sevilla: 1948.
- TORRE Y DEL CERRO, Antonio de la (editor), *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, Barcelona: CSIC 1962 (volum IV, pàgines 255, 425, 536 i 552) i 1965 (volum V, pàgines 498 i 499).
- TORRENT I ORRI, Rafael, «Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 23 (1976), pàgines 53-138.
- TORRENT I ORRI, Rafael, «Jaume Ferrer de Blanes, els comtes de Mòdica i la descoberta del Nou Món», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 24 (1978), pàgines 57-129.
- TORRENT I ORRI, Rafael, «En el cinquè centenari del descobriment d'Amèrica. L'aportació catalana en el descobriment», *Revista de Girona* 102 (1983), pàgines 5-7.
- TORRES I AMAT DE PALOU, Fèlix, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes: y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona: Imprenta de J. Verdaguer 1836.
- Tratado de Tordesillas*, Madrid: Ministerio de Educación 1973, pàgines 58 i 59.
- VALBLETTES, Antoine François Félix, COMTE ROSELLY DE LORGUES, *Christophe Colomb; histoire de sa vie et de ses voyages. D'après des documents authentiques tirés d'Espagne et d'Italie. Tome premier / Tome second*, Paris: Didier et c^{ie}, Libraires-éditeurs 1856.
- VALLS I COLL, Domènec, «Jaume Ferrer de Blanes», *Actual* 115 (2004), pàgina 30.
- VALLS I TABERNER, Ferran; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Història de Catalunya. Segon volum*, Barcelona: Editorial Selecta 1968.
- VARELA, Consuelo; GIL, Juan, *Cartas de particulares a Colón y Relaciones coetáneas*, Madrid: Alianza Editorial 1984.
- VARELA MARCOS, Jesús, *El Tratado de Tordesillas en la política atlántica castellana*, Valladolid: Universidad de Valladolid 1997.
- VENTALLÓ, J., «Ahondando en la historia del descubrimiento de América», *La Vanguardia Española* 33.306 (7jul1973), pàgina 41.

- VERA FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, Francisco, *La cultura española medieval. Datos bio-bibliográficos para su historia* (2 volums), Madrid: Victoriano Suárez 1933-1934.
- VERNET, Joan, «El mundo cultural de la Corona de Aragón con Jaime I (X Congreso de Historia de la Corona de Aragón), *Estudios sobre historia de la ciencia medieval*, Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona 1979. Pàgines 86 i 87.
- VILA, J., «Blanes: Homenaje a la armada española», *La Vanguardia Española* 32.142 (7oct1969), pàgina 34.
- VILLANUEVA I ARTENGO, Jaume, *Viage literario á las iglesias de España. Tomo VIII. Viage á las iglesias de Vique y de Solsona. 1806 y 1807*, València: Impremta d'Oliveres, abans d'Esteve 1821.
- VINYOLES, Carme, «La falsa aventura d'un rector de poble», *Revista de Girona* 144 (1991), pàgines 14 i 15.
- VINYOLES I VIDAL, Teresa Maria, «Cartas de mujeres en el paso de la edad Media al Renacimiento», *Breve historia feminista de la literatura española (en lengua catalana, gallega y vasca) Volumen VI*, Rubí: Antrophos Editorial 2000.
- VINYOLES I VIDAL, Teresa Maria, «Les dones i la pau en el context de les guerres del segle XV», *Pedralbes. Revista d'història moderna* 28 (2008), pàgines 367-384.
- VIVES I COLL, Antoni, «Vidrerers 1497: prenom i cognoms (II)», *El Rec Clar* 12 (2000), pàgina 21.
- VORÀGINE, Jacobus de, (VARAZZE, Iacopo da) *Vides de sants rosselloneses: text català del segle XIII establert, comentat i glossat per la Dra. Charlotte S. Maneikis Kniazeh i Edward J. Neugaard; amb prefaci i aportacions de Joan Coromines*, Barcelona: Editorial Rafael Dalmau-Fundació Salvador Vives Casajuana 1977.
- WILKINSON, Alexander S., *Iberian Books: Books Published in Spanish Or Portuguese Or on the Iberian Peninsula Before 1601*, Boston: Brill 2010. Pàgina 352.
- XIMENO I SORLÍ, Vicent, *Escritores del reyno de Valencia chronologicamente ordenados desde el año M.CC.XXXVIII de la Chrestiana Conquista de la misma Ciudad, hasta el de M.DCC.XLVII*, València: Josep Esteve i Dolç 1747-1749.
- ZURITA, Jerónimo, *Los cinco libros postreros de la segunda parte de los Anales de la corona de Aragon*, tom, Saragossa: Administradores del General 1610, pàgines 360bis-363bis.

Annex 1

Testament de Ferrer

(Transcripció a partir de l'original de 1526 i del trasllat fet al 1549).

S'incorporen entre gafets algunes parts il·legibles de l'original de 1526 per raó de corrosió o descoloriment que han estat resoltes amb la informació del trasllat de 1549. Entre gafets, també, van indicades les parts del testament que segueixen allò establert als manuals notariais de l'edat Mitjana, la tradició europea generada a Bolonya, durant el segle XIV.¹

[1. Protocol]

[1.1. Invocació]

«Lo nom de *nastre* senyor Déu Jesuchrist, humilment invocat.

[1.2. Intitulació]

Com la *pr*ncipal part de *virtut* de prudència sia *pro*vehir a las cosas sdevenidoras, *aquellas* majorment *que per* algun cas scusar no's poden; *per tant* yo, Jacme Ferrer, mercader, natural de la *parròquia* de Vidreres del bisbat de Girona, ara domiciliat en la vila de Blanes,

[1.3. Preàmbul]

*volent pre*venir lo òbit meu, lo qual com a catòlic *cris*tà [tinch *per ser*]tíssim encara *que* la hora de *aquell* incerta,² disposant dels béns a mi *per* la divina magestat acomanats, [a fi *que*] de o sobre aquells no's puga seguir debat o qüestió alguna, ff[as] y ordén lo *pres*ent meu testame[nt] o última *volunt*at mia,

[2. Disposicions]

[2.1. Jurídiques]

[2.1.1. Marmessors]

ab lo qual elegesch manimasors y del di[t] meu testament executor[s], la dona na Johana, mu[ll]e[r] mi[a] y [R]afel Anthoni C[o]ll, criat meu, fill [d'en] March Coll, *notari* de Pineda y de Monpalau, y de la dona na Johana, muller sua,

¹ Els notaris catalans mantenen des de l'edat Mitjana una activitat constant encabida en la tradició establerta inicialment a tot Europa per, entre molts d'altres, Ranièro da Perugia (Autor de *Liber formularius contractum ac instrumentorum*, 1214, i d'*Ars notariae*, 1226/1233), Salatièle Bononiensis (Autor d'*Ars notariae*, 1242-1254, i de *Summula de libellis formandis*) i, sobretot, Rolandino de Passaggèri (Autor de *Summa artis notariae*, 1255, i de *Flos testamentorum*, ambdues obres editades a Europa fins al segle XVI múltiples vegades) Aquestes obres passaven d'un notari a un altre per herència, venda o com a forma de pagament per causes diverses. A l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (Col·legi de Notaris de Barcelona) hi ha més de 40.000 volums de documentació recollida des de la Baixa Edat Mitjana fins ara. El primer volum complet d'aquest corpus documental és el del notari Pere Portell, corresponent a l'any 1299, i té continuació amb més d'uns altres 5.000 volums de documents notariais fins al 1500.

² Fòrmula gairebé omnipresent als testaments sobre la certesa de la mort i la incertesa de l'hora en que s'esdevindrà. Tant s'hi val si el text s'escriu en llatí o en català:

- o Testament de Bernat de Cruilles, 23jul1366 (WEBSTER 1988-1989: pàgina 141).
«... nullus in carne positus **mortem potest evadere** ...»
- o Testament d'Antoni Cases, Barcelona 16feb1441, (BOLÓS 2006: pàgina 579).
«... que la vida present trespasa com a ombra o dementre que és vista pus larga és axí com a vapor o **fum qui poch dura** ...»

los [q]uals *quant més carament* puch prech y a ells dó p[ll]ena potestat *que*, si cas serà *que* yo muyra sens fer altra *testament* ells dos exerquesquen y *complesequen* aquest meu darrer *testament* y darrera *voluntat* mia, segons [de]vall trobaran scrit y ordenat.

[2.1.2. Deutes]

Primerament y ans de totas cosas vull y ordén *que* to[ts] los *meus* deut[es] e injúrias, si algunes ne auré ffetes sien pagats y satisfets, esmena[d]as y satisfetas de mos béns, br[e]ument, simplement, [sumària] y de pla, sens strèpit o figura de juý,³ la sola veritat del fet atesa y *considerada*, y segons los dits deut[es] o injúrias millor se [poran] *provar* o amostrear *per* cartas, testimonis o altras legítimas *provas*.

[2.1.3. Sepultura]

La sepultura, enperò, al meu cos f[ae]ldora, elegesch en lo se[men]tiri de la sglésia de Blanès en lo vas *propri* meu, en lo qual són stats los cossos soterrats de mo[n] par[e] y mare y altras pred[ec]essors *meus*,

[2.2. Pietoses]

[2.2.1. Pobres]

la qual sepultura vull sia feta a coneguda dels dit[s] *meus* manimassors, als quals prech *que* las almoyne[s] de pa *que* *per* mi ffaran sien abondosas, y lo novenal⁴ y cap d'any⁵ vull *que* sia ffet tot en un dia y *que* ul[tra] la almoyna *que* fara[n] del pa, que aquell die donan [pe]r amor [de] Déu *per* la ànima mia sinch liuras en dinés comtans als pobres [vergo]nyans⁶ d[e] la dita vila de B[lanès], tan secretament com poran, tot a coneguda [de]ls dit[s] *meus* manimassors, dels quals [yo molt] confie.

[2.2.2. Pro ànima]

E vull y man *que* [a] [sa]lut y remissió de la ànima mia y de mos *predecessors* [y de la] dita Johana, muller mia, sien celebradas *per* dos *trentenaris*,⁷ [sexant]a-ssis missas, qui's diuhen de Sant Amador⁸ y de Sant Gregori,⁹ trenta-tres

³ *sens strèpit o figura de juý* Fórmula notarial estereotipada (JAUME I: 1272):

«... et sine strepitu judiciario ...» / «... i **sense estrèpit de juí...**»

⁴ *novenal* Misses funerals celebrades durant els nou dies a partir del de la defunció (PARAREDA 1915: pàgina 58):

«... nupcies, albats, **novenals** i **caps-d'any**; quals drets es reserva...»

⁵ *cap d'any* Missa que se celebrava en complir-se el primer aniversari de la defunció (CANYELLES 1995: pàgina 102):

«... la missa **al cap de l'any** està completament estesa ...».

⁶ *pobres vergonyans* Pobres vergonyants, aquells que «... per haver gaudit abans d'una bona posició social o, com a mínim, per tenir una feina poc rendible: caiguts en una altra situació, no volien anar pel carrer a captar. Al segle XIII surten institucions dedicades especialment a ajudar a aquests pobres. El nom que se'ls donava servia per a distingir-los dels pobres d'ofici o de solemnitat...» (OLLICH 1976: 93)

⁷ *trentenari* Sèrie de misses celebrades en trenta-tres misses seguides, dia rere dia, sense interrupció de cap dia.
⁸ *misses de Sant Amador* Cadascuna de les trenta-tres misses que es deien pels difunts a fi d'escurçar el pas pel Purgatori. Eren un costum típic dels segles XV i XVI. En acabar el Concili de Trento (1545-1563) són eliminades de la tradició (GALLEMART: 1650, SESSIÓ XXII, pàgina 301):

«Quarumdam verò Missarum, & candelarum certum numerum qui magis à **superstitioso cultu**, quàm à vera religione, inuentus est, omninò ab Ecclesia ...»

missas en la sglésia de Blanes¹⁰ o a[[l]]à on volran los dits *meus* [ma]nimassors, y aquellas fassen [d]ir a *p*ræveres, capellans o religiosas *personas* necesseriosas y de bona [v]ida, a coneguda dels dits *meus* m[a]nimassors.

[2.2.3. Església]

Ítem vull *que*, de mos béns, sien donats a la obra¹¹ de la Verge Maria de Blanes¹² vint *sous*, y altrás vint *sous* a la *confraria*¹³ major de la Verge Maria de la dita vila y altrás vint *sous* a la *confraria* del Roser de dita vila, de las quals *confrarias* yo só indigne *confrare*.

Ítem a la obra de S[anta] Anna¹⁴ [de] dita vila, vint *sous*.

Ítem a la obra de l'ospital¹⁵ de dita vila, duas liuras.

«Treieu de l'església l'abús de dir misses amb cert nombre d'espelmes que **té més de superstició** que no pas de religió vertadera...»

Malgrat això, a Girona, van continuar sent establertes als testaments fins al segle XIX (AGUILÓ: 1934, pàgina 129):

«Vull sie celebrat lo **trentenari de missas segons reglas de St. Amador** en la iglésia del monestir e Ntra. Sra. de la Mercè», Test. Girona, 1742.»

⁹ [*misses*] de Sant Gregori Cadascuna de les misses, trenta-tres i per un difunt, que hom celebra en una successió ininterrompuda de dies, generalment els que segueixen la defunció, a fi que pugui sortir de Purgatori. Segons diu sant Gregori, tot responent en Pere, el seu interlocutor, hi ha un Purgatori (GREGORI: 2006, llibre 4, cap. 41):

«...d'algunes lleugeres culpes hem de creure ser del foc de Purgatori, per ço com la Veritat diu que si algú hagués dit blasfèmia contra l'Esperit Sant, ni en aquest segle ni a l'altre li serà perdonat. Sentència on es dóna a entendre que **algunes culpes es poden perdonar en aquest segle i algunes a l'altre**, per tal com allò que es denega en l'un, s'atorga a l'altre. Com ja he dit, però, això cal entendre-ho i creure-ho dels pecats petits...»

i més endavant, soluciona el pas pel Purgatori, si algú combrega per la seva ànima (GREGORI: 2006, llibre 4, cap. 57):

«... per **30 dies vinents, sense pausa, farem sacrifici del cos de Jesucrist** ...»

i, tot seguit, el monjo de qui es parla als *Diàlegs de sant Gregori*, ja s'ha salvat. D'aquí, la tradició dels trentenaris.

¹⁰ *sglésia de Blanes* Documentada des de l'any 974, quan depenia de Sant Pere de Roda, al 1246 va passar a Sant Salvador de Breda. L'església gòtica de Santa Maria de Blanes es construeix a partir de 1350 a iniciativa d'en Bernat de Cabrera i sota la direcció del mestre n'Arnau Bargués, artífex d'obres civils i religioses arreu de tot Catalunya (catedrals de Girona i Barcelona, casa de la vila de Barcelona, palau reial del monestir de Poblet).

¹¹ *obra* Fons destinat a la conservació d'una església. Les donacions en aquests fons eren habituals:

- o Testament de Petit Joan Sarnoto, Tortosa, 5 de setembre de 1517 (VIDAL 2009: pàgina 28).
«E vull e man que dits béns meus, venuts que sien, lo preu d'aquells sia distribuït **en la obra de la dita Seu** de Tortosa.»

¹² *de la Verge Maria de Blanes* Església de Santa Maria de Blanes.

¹³ *confraria* Associació de persones, generalment laïques però amb un patronatge religiós, unides per a un fi de pietat, de caritat o de defensa i d'ajuda mútues, sovint amb el mateix ofici. Les múltiples confraries permetien l'assoliment d'indulgències, perdons, que feia l'església dels pecats (BADA: 1970, pàgina 73):

«**Una d'aquestes confraries anava encaminada directament a lluitar contra una de les plagues religioses ciutadanes i diocesanes en general: la blasfèmia.** Es tracta de la *confraternitas in honorem Dei ac dulcissimi nominis Iesus* que imposava als seus confreres les obligacions següents: per cada vegada que pronunciessin el nom de Jesús o juressin en va, multa de dos diners per al llum de l'altar de la confrària ...»

¹⁴ *Santa Anna* Antiga capella situada on ara és el convent de caputxins de Blanes. (ROIG 1678: pàgina 500)

¹⁵ *ospital* Casa d'acolliment per a pobres i pelegrins durant un temps limitat; era, també, el lloc on morien els pobres sense casa o els visitants de fora vila sense família ni residència conegudes. Les donacions testamentàries als hospitals eren constants, a fi d'obtenir els beneficis espirituals establerts pels bisbes:

- o Testament de Giovan Battista Calvi, Barcelona, 1556 (MARTÍNEZ 2000-2001: pàgina 202).
«Primo lasso che sia datto **al ospitale** di questa citta de Barzelona cinquanta ducati»

Ítem a cascuna capella de la *parr[ò]q[ui]a* de dita vila dos *sous* y a la *Verge Maria* de la Riera y a Sant *Pere* del Bosch y a *Ssanta Cristina*, a cascuna, dos *sous*.

Ítem *lex* als pobres *vergonyans* d[e] [la] *parròquia* de *Vidrerès*, tres *liures*, *destribuïdoras*, a coneguda dels obrés de la *sglésia* de dita *parròquia* a llur bona *conciència*.

Ítem *lex* a la obra de dita *sglésia* de *Vidrerès* vint *sous*.

Ítem *lex* a la obra de la capella de Sant *Ysclé* y de Santa *Victòria* del Castell de dita *parròquia*, [trenta] [so]us, quals sían *liura[ts]* als dits obrés de dita *sglésia* de *Vidrerès* y que·n fassin lo que·ls *aparrà* més necessari en dita capella.

Ítem a l'ospital de la dita *parròquia* de *Vidrerès*, duas *liuras*.

Ítem *lex* un *trentenari*, so és *trenta-tres* missas de Sant *Gregori*, *per* tot[els] la[s] ànimas *per* qui yo sia [tingu]t ni [obligat], y [g]eneralment *per* totes las ànimas de *Purgatori*,¹⁶ y *per* aquest *trentenari* y *per* los dos *demunt* dits, *per* cascu vull sia pagat *per* los *meus* manimassors *trenta-tres sous* *per* almoyna als *preveres* qui·ls celebraran seguint l'orde que desús és dit, a coneguda dels dits *meus* manimassós, *per* la ànima mia y de la dita *Joana*, muller mia, y dels *meus* *predecessors*.

Ítem *lex* *per* una missa *dotze*,¹⁷ vulgarment dita de *staca*,¹⁸ cascun mes, en lo *primer* divendres del mes, celebradora *per* los *preveres* de la dita *sglésia* de *Blanes* en lo altar del *Sepulcre* y que sia manada *per* lo rector en la trona lo *diumenge* precedent, e tot q¹⁹ temps que *recusà[s]* de voler-la manar que sia *privat* ell de *participar* [en] [dita] missa de *staca*, encarregant-ne la *conciència* del *procurador* y de tots los *altras* *eclesiàstics*.

[Fórmula de tancament]

Totas las *suditas* *lexas* vull y *man* *per* los dits *meus* manimassors sien plenament pagadas après la mort mia, en la forma *demunt* dita, oferint *aquellas* al meu *creador* y *rademtor* Déu *Jeshuchrist* al [qual] [homilment] [supplic] que li plàcia [li] [sien] [acceptes] *per* son sant *servey* y salut de l'ànima mia en remició de mos pecats, dels quals dich

¹⁶ *per totes las ànimas de Purgatori* Fórmula notarial pròpia dels testaments.

o Testament de Violant de Cruilles, Barcelona, 1523, (ARXIU DE PROTOCOLS DE BARCELONA, Llibre 2n de testaments del notari Antoni Benet Joan, full 95 v.).

«Ítem *lexam per les ànimes del Purgatori* un *trentenari* celebrador per lo discret mossèn Blay Ferrer prevera e per caritat volem li sien dats xxx sous.»

¹⁷ *dotze* Al text hològraf manca el mot 'liures', que sí que apareix al trasllat de 1549 per obra del copista.

¹⁸ *missa de staca* Missa d'hora fixa en un altar determinat.

¹⁹ q Aquesta 'q' surt barrada amb dues línies en diagonal perquè és una errada de Ferrer quan la va escriure.

ma gran culpa y [ab ameritut]²⁰ de l'ànima mia de tot mon cor y voluntat me'n penit e li'n deman perdó umilment .²¹

[2.3. Patrimonials]

[2.3.1. Legataris]

Dels altres béns [meus] lex a na Eulària, neboda mia, muller d'en Bernat Vidal de Palautordera, deu liures.

Ítem a cascuna de sas *germanes*, nebodes [mies], sinch *sous*; so és, a na Margarida, muller d'en Jacme Joany de Palafolls, y a na Caterina, muller d'en Jacme Feliu *quòndam*, y a na Sàlvia, muller d'en Jacme Pujades de Tordera, a cascuna d'ellas, sinch *sous* –com dit és.

Ítem lex a na Bartomeua, neboda mia, *germana* de las *propdites*, muller de n'Antoni Ferrer, mariner de Arenys, deu liures, las quals vull se deduescan d'aquellas vint-y-quatre liuras *que é presta*[de]s de *comtants* al dit Antoni Ferrer, marit seu, [segons] apar en mon libre y per albarà; axí *que mon hereu no'n puga demanar* al dit Anthoni Ferrer sinó las *restants* quatorze liures, las quals deu liuras lex a la dita neboda mia²² per amor de Déu.

Ítem [de] *aquellas* cinquanta liuras, dotze *sous* y onze *dinés* que'm deu en Jacme Feliu, *quòndam* parayra de Blanes, com apar [en] mon libre per albarans, vull que mon hereu no'n puga demanar a la heretat del²³ dit Jacme Feliu, sinó vint liures, dotze *sous* y onze *din[é]s* *perquè* las *restants* trenta liures vull sien per adjutori del casament de na Eulària y de na Magdalena, filles [de]l dit Jacme Feliu [y] [de] [na] [Ca]terina, muller sua, neboda mia; so és per cascuna de las dos, quinze liures y assò, enperò, en ca[s] [que] [n]o sien casadas l[o] [die] de l'òbit meu, [e] si l[a]s [dites] Eulària y Magdalena o alguna d'ellas mori[a]n sens infant o infants ligit[ims] y naturals, *que* no vinguesen en edat de testament [a] [fer], en tal cas vull *que* cascuna de ditas dos porcions torn a mon her[eu].

Ítem l[ex] a Pere, baylle, nebot meu, fuster de la vila de Pineda, deu liures, las quals se agen a deduyr de *aquellas* vint-y-[set] liur[es] y devuyt *sous que* en *diversos* partits li é prestadas, com apar en mon libre, y las *restans* dèsset liures y devuyt *sous* vull [sia] *tengut pagar* a mon hereu.

Ítem lex al dit Pere, baylle, nebot meu, tots los drets, *veus* y accssions mies *que* tinch sobre la [casa], ter[res] y pocessions *qui* foren de mon pare [e] mare [en] la vila de Vidreres, axí per raó del loch y cessió a mi fet per en Jo[han]

²⁰ [ameritut] Amartitud, tristesa, dolor, amargor.

²¹ de tot mon cor y voluntat me'n penit e li'n deman perdó umilment Fórmula modificada lleugerament del sagrament de penitència establerta als *Ordinarium*, llibres amb fórmules predeterminades per l'església, que feien servir els fidels catòlics en ser-los administrat el dit sagrament o d'altres rituals amb fórmules fixes (BADA: 1970, pàgina 81).

²² *mia* Al text hològraf surt «mia mia»; és una errada, una duplicació involuntària que Ferrer no va corregir.

²³ *del* Al text hològraf surt «del del»; és una errada, una duplicació involuntària que Ferrer no va corregir.

Metge, [quòndam] parayra,²⁴ [de] quaranta liures que li paguí per lo adot²⁵ de na Johana, germana mia, muller sua, com per altrás qual[ssevol] dret[s] que, a mi en [dites] casa, terras y pocións pertanguen per raó de censals²⁶ que yo é quitats y per raó de quaranta liures de las quals ma mare me à feta donació.

Ítem lex a n'Antoni, baylle de la paròquia de Pineda, y a n'Johan, germans, nebots [me]us, fills de n'Antoni Ferrer, quòndam germà meu, a cascú d'ells, sinch sous.

Ítem lex a n'Martí, nebot meu, germà dels [prop]dits, fill del dit Anthoni Ferrer, germà meu, altres sinch sous, los quals sinch sous vull se agen a deduyr de aquellas sinquanta-dues [iu]res, vuyt sous y quatre dinés que li é prestadas de comtans en diverssas partidas, com apar a mon libre, en son compte y p[er] [a]lbarans de mà sua.

Ítem lex a la dona na Johana, comare mia, muller d'en March Coll, notari de Pineda, sinch liure[s] cascun any pagadores a la festa de Nadal, tot lo temps de la vida sua.

Ítem lex a na Eulària, filla d'en Pau Gir[v]al, ti[xad]or de vels, d[e] Barc[e]lona, i de la dona na Eufresina, muller sua quòndam, neboda mia, quaranta liures, si lo die de l'òbit meu [no] sserà stada casada e si lo die de l'òbit meu [...] sserà estada casada no li lex res, perquè yo li auré ja donat lo que a mi aurà pa[reg]ut. :/·²⁷ Si enperò la dita Eulària defallia quant que quant sens infant o infants que no vingan a edat de testament a fer, en tal cas vull que las ditas [quaranta] [liures] tornen a mon hereu devall scrit.

Més avant regonech a la dita na Johana, muller mia, que de l'adot que m'aportà, en temp[s] [del] seu y meu matrimoni é rebut [tant] solament trenta liuras, en què són compresas quinze liures e mi[tj]a que é rrebud[e]s d'en [Guillem] [Thió] de Gasolvas, de la paròquia de Tordera, jatsia en las cartas nubcials me agué portat major cantitat [e] si

[2.3.2. Usufructuària]

²⁴ *parayra* Persona que es dedica a l'art de la llana, del rentat al cardatge final del pèl del teixit.

²⁵ *adot* Dot, aportació voluntària de béns que feia la muller al marit orientada al sosteniment del matrimoni.

²⁶ *censals* Obligació de pagar una pensió anual o cens a una persona i als seus successors en virtut d'un capital rebut, és a dir, d'un préstec. Els censals eren una manera d'usura legalitzada, pels interessos que calia pagar, que ultrapassaven allò considerat normal, i eren criticats, fins i tot, per la reina Maria, esposa d'Alfonso el Magnànim (primer terç del segle xv), segons s'hi veu en carta que escriu a un seu bufó, un còmic de la cort, conegut com a mossèn Borra (BOFARULL: 1895, pàgina 74):

«... queus valria mes estar aci e oyr los sermons de ffrare matheu car entre los altres a vos aprofitarien molt per raho dels **censals** qui tots se han a perdre axi que valrieus mes hic fossets present alli que oynt los dits sermons ab ferma e constant devoció fossets illuminat per relexar e diffinir los dits **censals** en smena e satisfaccio alguna de malguanyat perque cuytts de venir car un dia vos es un any.»

²⁷ El fragment «Si enperò la dita Eulària ... a mon hereu devall scrit.», apareix al text de 1526 afegit com a postil·la oblidada en la redacció inicial, per la qual cosa enmig del text general hi havia aquesta crida :/·

la dita Joa[na], [mu]ller mia, viurà après òbit *meu* la lex, tot lo temps de la vida sua, dona poderosa y huzufructuària de e sobra tots [e] [sen]gles béns *meus*, axí mobles *com* immobles, *presents* y esdevenidós, los quals ella poseesca *stant casta sens marit*.²⁸

Ítem lex a [dita] muller mia [ce]nt liure[s], de les quals puga testar y fer a sas *planas* voluntats sobre mo[s] béns y assò *per* los bons ser[veys] *que* de ella é rrebuts y dels *que* vivint *mon* pare y mare de ella reberen.

[Seguida], en[però], la mort mi[a], vull y man ab lo *present* meu testament, *que* tots y sengles béns *meus* [mobles] e immobles sían inventariats [e] [sían] [ser]vats *per* lo hereu meu dev[all] scrit; enperò *que* la dita muller mia se'n puga sservir tot lo temps de la vida sua, *stant* ella casta ssens m[arít] [y], [per] *quant* yo *confi*[e] molt de la bondat y *conciènci*[a] de la dita Joana, muller mia, *per* sso, li é lexat ab *complít* poder tots [los] fruyts [de] la mia heretat [perquè] tinch ferma creenssa *que* tot lo *que* avanssarà dels dits fruyts *convertirà* en cosas *que* Déu sserà servit y *mon* hereu ne rebrà utilitat y *aument*. Y *per* semblant *confie* yo molt del meu hereu devall scrit *que* sserà *tant* virtuós, *amant* y *tement* [Déu], *que* ell tractarà *tant* bé la dit[a] muller mia e li sserà [ta]nt *obedient* *que* veent-lo ella tal lo tractarà com a ffill. Enperò, *perquè* dels hòmens jóvens la *spenènci*a mostra *grans* desórdens *majorment* com [los] és comanat [regiment] de béns [tem]porals, los quals, no sabent com se [gu]ànyan, molt *fàcilment* y sen[s] prudència los scampen y destruen, *per* on sovint se seguex *que* la indiscreta mal regida joventut dels *imemperats* fills és causa [de] dolorosa vellesa a ll[urs] [p]ares *qui* ab molts treballs y dilig[èn]cia an feta casa y los *inpru*[dents] fills la [dissipen] y [desfan], *per* la q[ual] [cosa] [a] [mi] à paregut lex[a]r a[xí] *complít* poder a la [dita] [muller]²⁹ mia.

[Fórmula de tancament]

Plàcia a *nostre* senyor Déu *que* tot sia al [seu] [s]ant servey y sal[ut] [de] l'ànima mia.

[2.3.3. Hereu universal]

Tots los altrás béns *meus* mo[b]les e immobles, drets y accions mias, qualssevol *que* sien y aonsevulla *que* sien, lex y atorgue al dit Rafel Anthoni Coll, criat y manima[ssor] meu, *per* la molta amor y voluntat *que* [ver]s aquell tinch com si'm fos fill, instituint lo dit Rafel Anthoni Coll, si lo die de l'òbit [meu] [viurà] a mi, hereu *universal*; ssi,

²⁸ *stant casta sens marit* Fórmula notarial, que garantia el control dels béns per la vídua i exclòia que altri en prengués possessió legal. Sovinteja a múltiples documents del segle xv i posteriors.

o Testament de Johan de Tagamanent, Ciutat de Mallorca, 1468, (AGUILÓ 1903: pàgina 16):
«Ítem prelex a la dita dona Francina, de vida sua ten solament e **stant casta sens marit**, lo meu alberch en lo qual ella e yo stam e habitam ensemps, ab tots los mobles e utensills qui en aquell son, de qualsevol specia sien.»

²⁹ A l'original, després del mot 'muller' hi ha una esborradura feta per Ferrer.

enperò, lo die de l'òbit meu, lo dit Rafel Anthoni Coll no viurà o viu[rà] [y] a mi hereu no sserà *per* so [que] [no] vo[l]rà ho no porà [o] [a] [mi] hereu serà y morrà après *quant que quant*³⁰ sens infants o infant, *id est liberis*,³¹ hu o molts de ligítim [y] [carnal] matrimoni *procrea*ts; [en] [los] [dits] casos y [cascú] de aquells, substituesch a ell e a mi hereu *huniversal* instituesch en J[ohan] [Coll], *germà* del dit Rafel Anthoni Coll y fill d'en March Coll, no[*tar*] [de] Pineda, si lavós viurà.

E si lo dit Johan Coll lavós no vi[urà] [o] [v]iurà y a mi her[eu] n[o] serà, *per* so *que* no volrà [o] no porà o a mi hereu sserà y morrà après [q]uant *que* q[uant] en la dita for[ma], [s]o és sens infant o infants, [*id*] [*est*] *liberis*, hu o molts de ligítim y [carnal] matrimoni *procrea*ts, en los dits cassos y n cascú d[e] [a]quells, substituesch al dit Johan Coll y a mi hereu *huniversal* [in]stituesch [G]abriel Johan Coll, *germà* dels *pro*pdits y fill del dit Marc[h] Coll, si lavós viurà [y] [e]n religió entrat no sserà o en [ó]rd]ens sa[gr]ats *promogut* no sserà.

Si, enperò, lo dit G[ab]riel Jo[han] Coll, lavós no [viu]rà o viurà y en religió en[trat] o en órd]en[s] sagrats *promogut* serà o en religió entrat ni en órd]ens [sagr]ats *promogut* no s[se]rà y a [mi] hereu no serà, *per* so *que* no volrà o no porà o a mi hereu sserà y morrà après *quant* [que] *quant* en la forma des[us] dita, [so] [és] sens infant o infants, *yd est liber[is]*, hu o molts de ligítim y carnal matrimoni *procrea*ts, [en] [los] [dits] cass[os] [y] cascú de aqu[el]ls substituesch al dit Gabriel Johan Coll y a mi hereu *huniversal* insti[tu]esch [en] [Jacme] Johan Coll, fillol meu, *germà* dels *pro*pdits y fil[l] [del] dit March Coll.

[E] [en] [cas], enperò, *que* la heretat mia [succehís] al dit Jac[me] [Johan] [Coll], [fillol] [meu], [so] [que] [Déu] no vulla, vull y *man que* lo dit Jacme [Johan] Coll sia tengut y obligat [de] [mos] [béns] [esmersar] [dos-centas] liu[re]s [a] [raó] de [vint] [mília] [*per*] mil en par[t] bé segura y de continent *que* la dita heretat mia li fos succ[ehida]. [E] [las] deu liures [que] cascun any [*proceyrien*] de dit [smers] si[e]n donades a donzelles a maridar de *mon* linatge, a las més nece[ss]e[r]io[ses], volent [y] [*expresament*] ordenant *que* los dits Rafel An[tho]ni Coll y altrás d[esús] anomenats *per* mi hereus instituits y substituïts e o aquells [d'ells] a qui la mia heretat *pervendrà* ag[e] y sia tengut p[re]ndre lo cognom meu de Ferrer, dir y anomenar-se de Fferrer en tots los

³⁰ *quant que quant* Sempre que, encara que.

³¹ *id est liberis* En llatí, vol dir 'ço és fills'. Fòrmula notarial comú als testaments medievals.

o Capítols matrimonials de Constança Margarit i de Francesc de Guimerà, Barcelona, 1480, (SOLER 2011: pàgina 4):

«... ço és que si la dita senyora na Constança morrà quantquequant sens infant o infants, **id est liberis**, de legítim e carnal matrimoni *procrea*ts ...»

contractes y actes [que] farà, ex[ce]ptat lo dit Jacme Johan Coll.

E si, per ventura, lo dit Rafel Anthoni Coll o qualsev[ol] dels desús anomenats hereus per mi [in]stituits e substitu[its], exceptat –com dit és– lo dit Jacme Johan Coll, no volrà pendra o de fet no [pendrà] lo dit [cognom] meu [de] Ferr[er], [en] [lo] [dit] [cas] vull que lo dit Raphel Anthoni Coll o qualsevol altra dels desús dits, qui recusara pen[dra] [lo] [dit] [cognom] meu de Fer[rer], sia privat, segons yo de present prive de la mia heretat, y vull que aquella pervinga al pròxim su[bs]tituit del dit [Rafel] Antoni Coll o a altra dels dits meus substituïts, qui lo dit cognom meu de Ferrer pendrà.

[3. Escatocol]

[3.1. Legalismes]

[3.1.1. Revocació]

Més avant, ab lo present, re[v]och, cas³² y anul·le,³³ y per revocats, cassos y nul·les aver vull qualsevol altres testaments [o] [últimes] [voluntats] per mi [fins] assí fetas, encara que en aquellas o alguna de aquellas agués algunas paraules derogatòrias per las quals al present meu t[es]tament o última voluntat pogués ésser derogat, car de qualsevol otras testaments [fins] [assí] [fets] o últimes d[is]posicions per mi fins assí fetes y de qualsevol paraules derogatòries en aquells contengudas [totalment] m'è penit y vull que lo present meu testament o última voluntat tinga forssa, eficàcia y valor, y prevalga a qualsevol otras que se m[ostr]às fins assí yo aver fetes o fetas.

[3.1.2. Valor]

[E] [aquesta] [és] la mia darrera [vol]untat, la qual vull que valega per dret de testament y si per ventura no valrà o no porà valer per [dret] [de] [testament], [vull] que [valga] per dret de codicil o de testament nuncupatiu o de altra qualsevol spèssia de última voluntat que millor [de] [d]ret tenir y voler porà,

[3.1.3. Còpies]

del qual meu t[es]tament vull que púgan ésser [fets] tan[ts] originals y transsum[ptes] o clàus[ul]s quantes demanadas seran per aquells de qui sia interès.

[3.2. Datació i signatura]

Ffou ffet a[ssò] y sc[rit] [d]e m[à] mia pròpia en la vila de Blanes a XVIII del mes de janer de l'any MD vint-y-ssis.

Jaume Ferrer, testador demunt dit de mà mia pròpia.

³² cas Cassar, anul·lar en virtut de la pròpia autoritat.

³³ revoch, cas y anul·le Fòrmula notarial, útil per cancel·lar testaments i codicils anteriors a la data en què s'escrui.

o Testament de Caterina Bertran, Barcelona, 1470, (SOLER 2010: pàgina 58):

«... avant revoch, infringesch, cas e anul·la tots e qualsevol testaments, codicils e altres qualsevol derrereres voluntats per mi fins ací fetes ...»

Actum est hoc in predicta vi[lla] [de] Blanis, die predicta decima nona mensis januarii, anno predicto [Nativitate] Domini millesimo quingentesimo vicesimo sexto.

Signatum Jacobi Ferrer testatoris predicti [...] [meum] [ultimum] testamentum quod est mea ultima voluntas condo [...]

[3.3. Validació]

Testes vocati et per dic[tum] [A]estatorem rogati huius[...] testi sunt vener[abilis] et [discretus] Antonius Caselles, claviger [ecclesie] [Beatae] [Mariae], Joannes Thió, [presbiter], h[onorabilis] Raphael Torricella anno presenti iuratus; Stephanus Florit, [...] mercatores; [Sebastianus] [Sabater], [textor] [pannorum] lane; [Michae] Olin, parator, omnes villa de Blanis et Joannes Raurell, [deuall] brasserius parrochie Sancti Laurentii de [Macianeto].»³⁴

Al dors del document de 1526, hi ha l'anotació notarial que dóna notícia de la publicació del testament:

[Publicació]

«El dia 7 del mes de maig de 1529 en què va morir l'honorable en Jaume Ferrer i rebé eclesiàstica sepultura, a instància i requeriment de l'honorable Joana, la seva muller, i d'en Rafael Antoni Coll Ferrer, hereu universal del dit testador, aquest testament fou publicat davant en Guillem Coll Manresa, notari públic de la vila de Blanes, tal com havia estat redactat pel discret n'Antoni Pujadas, notari que fou de la dita vila; en presència dels manumissors en una habitació de la casa del dit testador, estant present jo, dit notari, i com a testimonis el venerable n'Antoni Caselles, prèvere, en Pere Bisbe i en Pere Solà, cardadors de llana, de dita vila de Blanes.» (TORRENT 1978: 159)

³⁴ DOMÈNECH 2009: pàgina 2.